

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Dette er en digital kopi af en bog, der har været bevaret i generationer på bibliotekshylder, før den omhyggeligt er scannet af Google som del af et projekt, der går ud på at gøre verdens bøger tilgængelige online.

Den har overlevet længe nok til, at ophavsretten er udløbet, og til at bogen er blevet offentlig ejendom. En offentligt ejet bog er en bog, der aldrig har været underlagt copyright, eller hvor de juridiske copyrightvilkår er udløbet. Om en bog er offentlig ejendom varierer fra land til land. Bøger, der er offentlig ejendom, er vores indblik i fortiden og repræsenterer en rigdom af historie, kultur og viden, der ofte er vanskelig at opdage.

Mærker, kommentarer og andre marginalnoter, der er vises i det oprindelige bind, vises i denne fil - en påmindelse om denne bogs lange rejse fra udgiver til et bibliotek og endelig til dig.

Retningslinjer for anvendelse

Google er stolte over at indgå partnerskaber med biblioteker om at digitalisere offentligt ejede materialer og gøre dem bredt tilgængelige. Offentligt ejede bøger tilhører alle og vi er blot deres vogtere. Selvom dette arbejde er kostbart, så har vi taget skridt i retning af at forhindre misbrug fra kommerciel side, herunder placering af tekniske begrænsninger på automatiserede forespørgsler for fortsat at kunne tilvejebringe denne kilde.

Vi beder dig også om følgende:

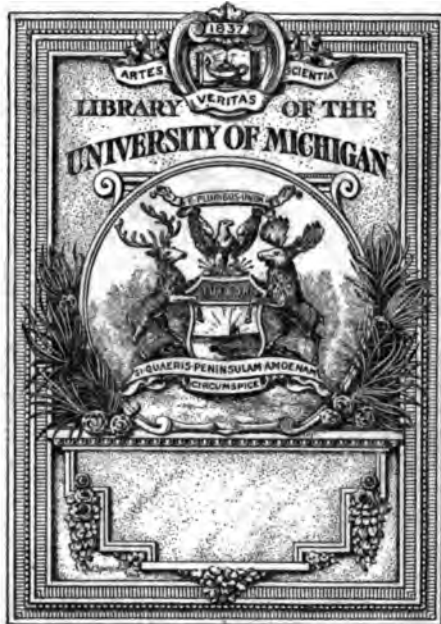
- Anvend kun disse filer til ikke-kommercielt brug
Vi designede Google Bogsøgning til enkeltpersoner, og vi beder dig om at bruge disse filer til personlige, ikke-kommercielle formål.
- Undlad at bruge automatiserede forespørgsler
Undlad at sende automatiserede søgninger af nogen som helst art til Googles system. Hvis du foretager undersøgelse af maskinoversættelse, optisk tegngenkendelse eller andre områder, hvor adgangen til store mængder tekst er nyttig, bør du kontakte os. Vi opmuntrer til anvendelse af offentligt ejede materialer til disse formål, og kan måske hjælpe.
- Bevar tilegnelse
Det Google-"vandmærke" du ser på hver fil er en vigtig måde at fortælle mennesker om dette projekt og hjælpe dem med at finde yderligere materialer ved brug af Google Bogsøgning. Lad være med at fjerne det.
- Overhold reglerne
Uanset hvad du bruger, skal du huske, at du er ansvarlig for at sikre, at det du gør er lovligt. Antag ikke, at bare fordi vi tror, at en bog er offentlig ejendom for brugere i USA, at værket også er offentlig ejendom for brugere i andre lande. Om en bog stadig er underlagt copyright varierer fra land til land, og vi kan ikke tilbyde vejledning i, om en bestemt anvendelse af en bog er tilladt. Antag ikke at en bogs tilstedeværelse i Google Bogsøgning betyder, at den kan bruges på enhver måde overalt i verden. Erstatningspligten for krænkelse af copyright kan være ganske alvorlig.

Om Google Bogsøgning

Det er Googles mission at organisere alverdens oplysninger for at gøre dem almindeligt tilgængelige og nyttige. Google Bogsøgning hjælper læsere med at opdage alverdens bøger, samtidig med at det hjælper forfattere og udgivere med at nå nye målgrupper. Du kan søge gennem hele teksten i denne bog på internettet på <http://books.google.com>

B 972,619

DEN OLDNORSKE OG OLDISLANDSKE

5 17 13

LITTERATURS HISTORIE

AF

FINNUR JÓNSSON.

UDGIVEN MED UNDERSTØTTELSE AF CARLSBERGFONDET.

ANDET BIND — FØRSTE DEL.

KØBENHAVN.

FORLAGT AF UNIVERSITETSBOGHANDLER G. E. C. GAD.

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.

1898.

Anden periode.

c. 1100—c. 1300.

Sagaperioden.

Dette tidsrum er i den norske og islandske litteraturhistorie en hovedperiode; til det hører først og fremmest hele den nedskrevne originale prosalitteratur, og da særlig sagaskrivningen og lovene; hertil kommer en overordenlig righoldig oversættelseslitteratur, der indbefatter meget forskellige, men overvejende historiske værker.

Ved de fortræffelige originale skrifter, ved det myreflittige arbejde, ved de få, men glimrende forfatternavne kunde dette tidsrum med rette kaldes litteraturens guldalder (I, 7). Særlig gælder denne betegnelse dog de første 100—130 år; i tidsrummets sidste tredjedel mærkes nemlig efterhånden naturnødvendige forandringer i den litterære frembringelse. Sit højdepunkt når denne i tiden omkr. 1200, i de bedste isl. slægtsagaer, i Snorres historiske værk, i lovsamlingerne, og hermed var det originale prosaforfatter-skab så godt som afsluttet. Tilbage stod at mangfoldiggøre, hvad der var forfattet, samt, hvad vi vil se er sket, at udvide og omarbejde, særlig de historiske skrifter og i disse at indarbejde, hvad man endnu fandt i den levende tradition eller hvad der i tidens løb efterhånden var blevet tildigtet (legender og lignende), som de oprindelige forfattere, ofte med velberåd hu, havde udeladt. Denne virksomhed var imidlertid hverken så betydningsfuld eller så selvstændigt et åndsarbejde, som den oprindelige forfattergærning. Den sidste halvdel af det 13. årh. står således betydelig tilbage for den forudgående tid, men dens betydning for afskrivningsvirksomheden og udbredelsen af de gamle, nu tildels omarbejdede, skrifter, kan vanskelig overvurderes.

Hvad periodens poetiske frembringelser angår, kan denne ikke på nogen måde tåle at sammenlignes med den førstes. Vi har en (hird)skjaldedigtning, der ganske vist er en ligefrem fortsættelse af den tidligere, men den er nu i flere henseender af en anden art og betydning, hvad der nærmere vil blive forklaret i det følgende. Til denne digtning må alle religiøse kvad henføres, da de er støbte i samme form som de ældre digte og har de fleste af disses ydre egenskaber. Således forholder det sig hele tidsrummet igennem. Kun i en forholdsvis kort tid og indenfor et begrænset område findes der i det 13. årh. en opblomstring af en særlig digtningsart (spottedigte). Hirdskjaldevæsenet blomstrer endnu i det 12. årh. i det hele taget af gavn, medens det i det 13. årh. kun kan siges at eksistere af navn.

För end vi går videre, vil vi i al korthed behandle de ydre tilstande i Norge og på Island i dette tidsrum.

1. Afsnit.

§ 1.

Historiske tilstande i Norge og på Island.

Vi har tidligere (1. bind) særlig dvælet ved det religiøse liv og de dertil knyttede forestillinger, samt forskellige ydre forhold hos Nordmænd og Islændere i det 9.—11. årh., som måtte synes at være af vigtighed for digtningen i det første tidsrum. Vi har søgt at påvise sammenhængen mellem de forskellige slags Eddadigte og de forhold, hvortil de er knyttede, og hvoraf de synes at være fremvoksede; vi har søgt at vise, hvorledes skjaldedigtningen, skönt oprunden i Norge, dog ved forholdenes udvikling blev en særlig islandsk åndsfrembringelse og anerkendt som sådan af Nordmændene selv.

Således blev det ved at være i det tidsrum, vi her behandler. Der opstod i det ingen nævneværdig digtning i Norge, og der eksisterede her aldrig nogen egenlig sagaskrivning eller overhovedet nogen prosaisk litteratur (bortset for nogle homilieoversæt-

telser og et enkelt historisk værk) før end i det 13. årh. og da blev denne fremhjulpen ikke fra neden, men fra oven, idet selve kongerne virkede for den. Nogen national litteratur eksisterer der med andre ord ikke i Norge. Dette forhold finder sin forklaring i historiske grunde. Som det af det følgende vil fremgå, bundede den nationale islandske litteratur helt og holdent i det islandske folks oprindelse og livsvilkår ned igennem tiderne, kort sagt, i dets historiske traditioner.

Styrken af Nordmændenes traditioner kan ikke have været så stor og frodig udviklet som Islændernes. De levede så at sige ikke således i og af deres oldtids minder som disse og havde ikke den samme grund dertil. Nordmændenes historie særlig i det 11. og 12. årh. egnede sig heller ikke til at vedligeholde de gamle traditioner og forsyne dem med ny livskraft. Dertil var forholdene altfor urolige og krigerske. Islændernes uroligste, for åndsbringelser mindst gunstige tid falder allerede i det 10. årh., en tid, som for Norges vedkommende i det mindste delvis ikke var så forstyrret, medens netop det århundrede, som for Islands vedkommende var det gunstigste og som da også udmærker sig ved sin rige og frodige åndelige virksomhed, var for Norge en over alle grænser forstyrret og forvirret tid, — det 12. årh. efter 1130. Det er de blodige fejders, den grusomme og ødelæggende borgerkrigs tidsrum ¹⁾ hele århundredet ud og et godt stykke ind i det næste. Her var den ene hånd løftet mod den anden; kampe rasede uden ophør hele landet over, drab og blodsudgydelse hørte til dagens orden. De ypperste mænd i landet, kongerne og høvdingerne, var så optagne af dette politisk-krigerske barbarliv, at fra dem kunde der ikke være tale om, at noget stød til en national litteratur kunde udgå. Der var ingen tid til at tænke på sligt. Og det følger af sig selv, at fra de ringere stænder kunde noget sådant endnu langt mindre ske. Deres tid var optagen dels af eget arbejde for livet og erhvervelsen af de vigtigste livsfornødenheder, dels af de indenlandske stridigheder og kampe, som de ikke kunde undgå at blive dragne ind i. De forskellige efterhånden opståede kongsemner, hvoraf denne ulykkelige tid vrimlede, skulde nok

¹⁾ Om de indre grunde hertil se *J. E. Sars*: Udsigt osv. II, 66—71; om selve det her omhandlede tidsrum sst. 72—121.

sørge for, at der ikke gaves den krog i landet, hvor der kunde være fred i længere tid. De samlede omkring sig alle dem, der vilde og kunde yde dem hærfølge; mange var uden tvivl nødtvungne. Det er denne tid, som *Tjodrek* munk skildrer i sin historie således: »Nos quoque hujus schedulæ hic finem facimus, indignum valde judicantes memoriæ posterorum tradere scelera, homicidia, perjuria, parricidia, sanctorum locorum contaminationes, dei contemptum, non minus religiosorum deprædationes quam totius plebis, mulierum captivationes et ceteras abominationes, quas longum est enumerare«¹⁾. Således måtte det komme dertil, at den tid, som på Island var litteraturens allerfrodigste, for Norges vedkommende blev og måtte blive den allerfrugtbareste. Når *Saxo grammaticus*²⁾ antyder, at »Norges blomstrende forfatning« blev nedslået ligesom »af lyn og uvejr« efter Harald gilles ankomst til Norge, har dette uvejr ikke just nedslået nogen national litteratur — for der var ingen —, men dog sikkert de betingelser, som kunde formodes at have været tilstede derfor, kvalt de jordbundens spirer, hvoraf en sådan litteratur kunde fremvokse³⁾.

Man havde måske kunnet vente, at ligesom livet på Island i det 10. årh. affødte en mængde stedlige traditioner, der dannede grundlaget for den senere sagaskrivning, kunde det være gået til i Norge, således at livet i 12. årh. dér havde dannet en mængde traditioner og senere affødt en litteratur. Men således gik det ikke. Islænderne havde allerede begyndt deres sagaskrivning ikke alene for Islands, men også for Norges vedkommende. Allerede Are frode havde givet en oversigt over Norges historie. Ved midten af det 12. årh. var en Islænder i Norge for at samle pålidelige førstehåndsefterretninger om den nærmest forudgangne tid. Kong Sverre benyttede c. 1185 en islandsk abbed til at skrive sin egen saga indtil det tidspunkt osv. Det var Islænderne, der her samtidig med begivenhederne optog disse til skriftlig fremstilling; der var således intet for Nordmændene tilbage at gøre. Der må tillige have rådet den følelse og almindelige opfattelse, at

¹⁾ Monum. hist. Norw., s. 67.

²⁾ P. E. Müllers udg. 652, jfr. *Sars* Udsigt II, 72.

³⁾ Jeg formår ikke at slutte mig til *Sars'* betragtninger, Udsigt II, 320 ff. Den egenlige Sturlungetid falder netop efter den isl. litteraturs guldalder og sammen med tilbagegangen.

Islænderne særlig egnede sig til den slags arbejde; ligesom Sverre havde benyttet en Islænder, således benyttede kong Magnus laga-bøter en bekendt islandsk historiker til at skrive sin faders historie, hvis fortsættelse dannedes af samme forfatters saga om Magnus selv.

Der opstod således heller ikke i det 13. årh. nogen national sagaskrivning. Derimod eksisterer der et sagaværk på latin af munken Tjodrek (fra slutningen af det 12. årh.); men efter forfatterens egne ord beror hans skrift på Islændernes fortællinger; hans ord (i begyndelsen af værket) er særlig vigtige, eftersom de aldeles klart og utvetydigt viser den specielt norske opfattelse af Islænderne som sagaskrivere og historikere, og de afgiver det bedste bevis for det ovenfor udviklede; de lyder således: »Operæ pretium duxi, vir illustrissime [Eystein erkebiskop], pauca hæc de antiquitate regum Norwagiensium breviter annotare et prout sagaciter perquirere potuimus ab eis, penes quos horum memoria præcipue vigere creditur, quos nos Islendinga vocamus, qui hæc in suis antiquis carminibus percelebrata recolunt.¹⁾ Den nævnte forfatter, Tjodrek munk, der taler således, er så godt som enestående som norsk forfatter fra denne tid.

Skönt det er så, kan man dog tale om norsk prosalitteratur i det 13. årh. Hermed forholder det sig således.

Da kong Sverre døde (1202), var det klart, at hans æts herredømme i Norge var grundlagt. I ham havde Norge haft en konge, som med utrættelig udholdenhed, aldrig svigtende kløgt og mangesidig begavelse havde styret mod sit mål. Han besad litterær, særlig gejstlig uddannelse, og han har åbenbart haft ikke ringe interesse for boglig kunst overhovedet. Sikkert er det, at hans navn nøje er knyttet til sagaen om ham, og det er med god grund formodet, at det forsvarsskrift fra slutn. af det 12. årh., som er rettet mod pave og gejstlighed til værn for kongedømmet, er skrevet, ikke just af ham, men efter hans tilskyndelse. (En tale mod biskopperne, s. VIII). Vi ved også, at gamle digte har han kendt noget til (I, 53). Hans søn, den håbefulde, begavede Hakon (d. 1. jan. 1204) var ligeledes en vel uddannet og litterært inter-

¹⁾ Meningen af det sidste har *G. Storm* rigtig gengivet i sin anm. til stedet. Jfr. også kap. 1 hos Tjodrek (ang. tidsregningen) og flere steder i hans skrift.

esseret mand, men han døde for tidlig til at kunne virke for udviklingen af en norsk litteratur.

Hakons søn, Hakon »den gamle« (1217—63), fik bedre tid, magt og lejlighed til at interessere sig og virke for litteraturen. Det er sandsynligt, at denne begavede, kraftige og ærgærrige fyrste, så snart han var kommen i ubestridt besiddelse af Norges kongestol, og efterat de ødelæggende borgerkrige endelig var afsluttede, da først og fremmest tænkte på at hæve det norske kongedømme til det samme trin, som andre evropæiske samtidige kongedømmer stod på, og at omgive det med al den glans, som hørte til et sådant, og det ikke alene med hensyn til det ydre magtområde. Dette søgte han blandt andet at udvirke ved at lade overføre på norsk fremmede, berømte latinske og romanske skrifter m. m. for dermed at underholde sig og sit hof. Siden trængte disse skrifter ud blandt Nordmændene og særlig blandt Islænderne. Intet viser bedre end dette, i forbindelse med at kong Hakon for det meste synes at have benyttet ikke-norske oversættere, at der hos det norske folk ikke var de betingelser tilstede, der kunde vække eller fremtvinge en national fra folkets hjærterødder udsprungen litteratur. At det norske folk heller ikke på andre områder viste nogen tilbøjelighed til selvstændig åndelig virksomhed i dette tidsrum, er en kendsgerning. En norsk poesi findes, med undtagelse af den orknøske, så godt som slet ikke. Det var Islændere, nu som för, der optrådte som hirdskjalde; norske religiøse digte kendes ikke, og nogen folkelig digtning er så godt som ukendt.

Det er det så meget rigere politiske liv, de idelige uroligheder og kampe, indenlandske såvelsom udenlandske, der optog alles sind og tanker og som tillige med kampen for livet fortrængte enhver litterær syslen hos det menige folk. De højere stænder, særlig gejstligheden, måtte dog, nærmest af praktiske grunde, udfolde nogen åndelig virksomhed.

Alt eftersom tiderne forandredes, eftersom kongemagten tog til og det sociale liv blev fuldkomnere og mere flersidigt, viste det sig uundgåeligt at ændre lovene; de gamle love fra det 9., 10. og 11. årh. var for simple, for ufuldstændige i indhold til at være tilstrækkelige i en mere fremskreden kulturperiode, hvor f. ex. særlig handelen udvikledes, købstæder anlagdes og blomstrede op osv. Olaf den hellige havde beskæftiget sig med de norske love, udvidet

og forbedret dem; men det var sikkert ikke tilstrækkeligt; de måtte stadig ændres og fuldstændiggøres. Dette lovgivningsarbejde er udført af kongen i forbindelse med landets kyndigste mænd. Også i denne henseende var, som bekendt, Hakon den gamle særlig virksom, skönt hans arbejder kun var af en forberedende art. Hans søn, Magnus, var det forbeholdt, at afslutte lovarbejdet ved at udarbejde en for hele landet gældende, ensartet lov.

Den anden hovedstand, gejstligheden, har i begyndelsen sikkert udøvet en ikke ubetydelig virksomhed ikke alene på den gejstlige lovgivnings og kirketugts område, men også og navnlig som prædikende. Nogen original virksomhed var der dog her ikke tale om. Den norske kirkeret blev naturligvis den almindelige katolske; de kirkelige taler var mest oversættelser af fremmede navnlig latinske prædikener eller homilier.

Det 11. årh.s første halvdel gik med til at organisere den norske kirke. Denne organisation udgik fra kongen selv (Olaf d. hellige) efter samråd med gejstlige mænd (biskoppen Grímkell). Kort efter Olafs fald blev det første kloster, et benediktinerkloster stiftet i Trondhjem. Det varede dog lidt endnu, inden landet fik en gejstlig, systematisk inddeling. Først under Olaf kyrre deltes Norge i 3 bispedømmer: Nidaros's, Seljas eller Bergens og Oslos. Kirker var nu bleven rejste rundt omkring i landet, men nogen gejstlig jurisdiktion eksisterede der endnu ikke.

De ældste indfødte præster har vel ingen synderlig uddannelse haft og næppe besiddet større eller flere kundskaber end højst nødvendigt.

Alt dette simple og ufuldkomne forsvandt efterhånden. Hele organisationen blev efterhånden mere fuldkommen¹⁾; gejstlighedens kundskaber steg, idet læsningen af latinske kirkelige skrifter blev mere almindelig, ligesom også skrivekunsten fulgte med. Af klostre stiftedes der flere i det 12. årh.; således f. ex. Elgesæter ved Nidaros, Munkeliv i Bergen, Albanskloster på Selja, klostret på Hovedøen og Lysekloster. Af nonneklostre fandtes der 4, altsammen benediktiner- og cistercienser-klostre²⁾. Disse klostre blev dog

¹⁾ M. h. t. de herhen hørende spørgsmål henvises til *A. C. Bang*: Udsigt osv. s. 55 ff.

²⁾ Jfr. foruden *Langes klosterhistorie A. Bangs Udsigt 192 ff.*

ikke arnesteder for nogen videnskabelig virksomhed i det hele: dette hænger atter sammen med de ovenfor omtalte sociale og politiske forhold.

Hvad derimod Island angår, møder vi der et ganske andet statsbillede end i Norge.

I rent politisk henseende var Island en aristokratisk fristat, som, efter at dens urolige barndomsalder var forbi (c. 1030), levede under forholdsvis rolige indre forhold i omtrent halvandet hundrede år; disse forstyrredes i begyndelsen ikke ved stridigheder mellem enkelte høvdinge, der navnlig tiltog efter som det 12. årh. led og blev til en almindelig ufred hele landet over i det 13. årh., da de førte til fristatens undergang.

De gamle høvdingeslægters antal var i tidens løb stadig taget af, magten og formuen samledes på færre hænder; der opstod en indbyrdes kappelyst og skinsyge med en uforholdsmæssig magtbrynde; lidet tiltalende sammenstød, skærmydsler og kampe, manddrab og voldshandlinger — det er kendemærke på den første halvdel eller særlig 2. fjerdedel af det 13. årh., den sørgelig bekendte Sturlungetid. Samtidig begynder den norske konges politiske bestræbelser at gøre sig gældende.

Forholdet mellem Norge og Island havde i det 12. årh. været, som i tidligere tider, så godt som uforandret. Handelsforbindelserne ikke alene vedligeholdtes, men udvikledes på forskellig måde. Islandske skjalde vedblev i et stort antal at besøge de norske konger, og skönt der næppe kan tillægges dem og deres idræt så stor en betydning som tidligere, spiller de dog omtrent den samme rolle, i det mindste hele det 12 årh. igennem.

I kulturhistorisk og sproglig henseende var disse forbindelser af en meget stor betydning. Men de bevirkede tillige, at de norske konger stadig ligesom havde øjet hæftet på Island, og skönt der ingen positive beviser — undtagen for Olaf d. helliges vedkommende — gives for, at de norske konger før c. 1200 har tænkt på eller ønsket at underkaste sig Island, er det dog ikke usandsynligt, at tanken derom lejlighedsvis er dukket op, men de indre og ydre hindringer, der var tilstede, måtte hver gang slå denne tanke ned. Disse hindringer var f. ex. den indre splid og borgerkrige i Norge selv; dernæst Islands fjærne beliggenhed tillige-

med indbyggernes uafhængighedsfølelse og selvbevidste stilling. Men der skulde indtræde en forandring i alle disse forhold.

Efter at kong Hakon havde besteget den norske trone og bragt en almindelig fred i landet tilveje, var en af hovedbetingelserne for at kunne virke udad skabt. Samtidig var forholdene på Island væsenlig forandrede; høvdingeklassen var, som allerede bemærket, bleven meget fåtallig, og hvad der var værre, de fejdede med hinanden; der var en indbyrdes splid og kiv. Hertil kom endvidere, at der var opstået uenighed mellem den verdslige og den gejstlige magt (Torkel d. helliges gejstlige krav, biskop Gudmunds evindelige stridigheder osv.) og den norske erkebiskops supremati kunde ikke være uden betydning for og indflydelse på udviklingen af de politiske forhold. Nu om nogensinde måtte lejligheden være gunstig for udførelsen af den før omtalte tanke, for en indgriben fra den norske konges side.

Og ganske rigtig. Lejligheden blev greben og benyttet af Hakon og Skule jarl. Kort efter at Hakon havde fået magten, søgte de, tilsyneladende foranledigede ved nogle stridigheder mellem Nordmænd og Islændere i selve Island, under hvilke nogle Nordmænd dræbtes, at skride til handling. I 1218 kom til Norge en af Islands fornemste og mægtigste høvdinge, Snorre Sturluson. Han vidste at skaffe sig kongens og særlig Skule jarls yndest, og da man, i anledning af den nysomtalte sag, truede med at ville foretage et krigstog (et hævn- og erobringstog) til den fjærne ø, siges Snorre at have afvendt dette ved løftet om at forsøge at bevirke, at den af sig selv og uden krig skulde underkaste sig kongen. Dette løfte af Snorre gjorde i øjeblikket sin virkning; det afværgede den for Island øjeblikkelige fare. Men Snorre rørte, efter at være kommen hjem igen, aldrig en finger til at opfylde sit løfte, og dette kostede ham senere livet. Men kong Hakon var ikke den mand, der var tilbøjelig til at opgive en én gang fattet tanke eller beslutning. Ved sin kløgt benyttede han de islandske høvdinge afvekslende som redskaber, dels mod hinanden, dels for at agitere for ham selv, ligesom han også ved hjælp af Nordmænd på enhver måde søgte at fremme sine planer med hensyn til Island. Som bekendt blev resultatet, at Island i årene 1262—64 underkastede sig den norske konge på visse, nærmere bestemte betingelser. Hermed havde Island tabt sit selvstyre; den gamle fristat var ophørt.

Hvad lovgivningen angik, måtte landet blive mere eller mindre afhængigt af den norske konge, og tiden viste, at det også blev det. I kirkeretlig henseende blev landet fuldstændig afhængigt af den norske erkebiskop. I historisk-politisk henseende havde underkastelsen naturligvis de mest gennemgribende følger og i litterær henseende var den ikke uden vigtighed.

Det er værdt at lægge mærke til, at, samtidig med at landet tabte eller stod i begreb med at tabe sin selvstændighed, havde den islandske sagaskrivning, — hvorom nærmere i det følgende —, i det hele taget nået sit højdepunkt og dermed en vis afslutning. Efter denne tid forandredes smagen efterhånden, og den ændring, der indtrådte, understøttedes kraftig af påvirkninger fra Norge. Det var den af kong Hakon fremhjulpne fremmede litteratur, der begyndte at få indpas også på Island, dels fordi man begærlig greb et nyt stof, dels fordi det var Islændere, som kongen, i det mindste tildels, benyttede som oversættere. Snart vandt denne nye litteratur megen udbredelse på Island og blev navnlig i det 14. årh. temmelig almindelig. I øvrigt vil vi på hvert sted søge at påvise de norske påvirkninger, der efterhånden gør sig gældende.

Efter at Island ved midten af det 11. årh. havde fået sin første biskop i Skalholt (Ísleifr 1056—1080), havde det kun én biskop indtil i begyndelsen af det 12. årh., da biskop Gissurr indrømmede Nordlændingerne et særskilt bispedømme. Den første biskop på Hólar var Jon Ögmundsson (1106—21). Som før bemærket (I, 327—8) havde landets første biskop kun liden myndighed i det hele; den islandske stats ydre og indre forhold greb han ikke ind i. Men allerede Ísleifs søn, den nævnte Gissurr, fik, måske dog nærmest på grund af sin egen udmærkede karakter og folkeyndest, en større myndighed. Således bevirkede han tiendens indførelse (1096), hvorved en ekstraskat blev pålagt hele befolkningen, men, som Are frode siger, »det gennemførtes på grund af hans folkegunst, samt ved hans og Sæmunds taler og ved lovsigemanden Markus' råd«. Der er ingen tvivl om, at denne begivenhed betegnede et stort skridt fremad for den gejstlige myndighed og magt på Island. Det næste skridt i så henseende var indførelsen af en almindelig islandsk kristenret (på foranstaltning af de to biskopper Torlak 1118—33 og Ketill 1122—45). Når hertil kommer, at de islandske love blev nedskrevne under medvirkning

af gejstligheden, og at Are frode, den første isl. historieskriver, var præst, fremdeles, at biskop Jon Ögmundsson i sin nidkærhed endogså gik så vidt, at han angreb dagenes gamle folkelige navne (Tys-dag [Tirsdag], Odins-dag [Onsdag] osv.), fordi de indeholdt minder om hedensk gudetro, og indførte andre isteden (tredje-dag, midtuge-dag osv.), uden at man mærker nogen modstand fra folket, — så betegner alt dette, at det nu er gejstligheden, som er bleven ikke just eneherkende, men dog er kommen i besiddelse af en magt, som kunde, i det mindste på visse områder, byde den verdslige stangen. Nogen strid mellem gejstligheden og de verdslige høvdinge er der endnu ikke tale om. Endnu var bægge disse klasser så at sige ét. Der fandtes ingen indvandrede eller fremmede præster; de isl. præster var de verdslige høvdinges egne sønner og nære slægtninge, der handlede efter samråd med disse og under gensidig forståelse, med andre ord: gejstligheden stod på folkelighedens trin og følte sig ét med det folk, som den tilhørte og som den lige var udsprungen af. Den ærede og overholdt de gældende love, der naturligvis for længe siden var blevne ændrede, hvor den nye tro og trossikke krævede det; ejendommeligt for denne ringe forskel på de to »stænder« er, at der i det 12. årh. fandtes mange »boglærde«, gejstlig uddannede høvdinge, der dog ingen-sinde beklædte et kirkeligt embede¹⁾.

Endnu en grund til, at den islandske gejstlighed ikke følte sig som en særlig mod andre myndigheder stillet stand, var den lange afstand mellem den og dens nærmeste kirkelige overhoved, erkebispnen i Bremen og — senere — i Lund. Først efter at den myndige Eystein var bleven erkebiskop i Nidaros (1161) blev den islandske kirke underlagt det norske erkebispedømme; den første af Eystein (1163) viede islandske biskop var Brandr Sæmundsson til Holar. Først herefter er det, at gejstligheden begynder at opstille særlige krav, først og fremmest angående patronatsretten over alle landets kirker. Biskop Torlak den hellige (d. 1193) forsøgte at tiltvinge sig denne ret, samt på andre punkter at udvide kirkens magt. Hans bestræbelser blev dog frugtesløse. Først under biskop Arne Þorláksson (1269—98) blev den kirkelige strid hæftig og brændende. Disse stridigheder var samtidige med og ikke uden påvirkning af stridigheder i Norge (Eystein og Sverre, Magnus

¹⁾ Jfr. *Sars*: Udsigt II 271—2.

lagabøter og biskop Jon). Men disse stridigheder havde næppe nogen indflydelse på eller betydning for den islandske litteratur. Vi behøver derfor ikke nærmere at dvæle ved dem her.

Ligesom i andre lande stiftedes der klostre også på Island; de første islandske klostre grundlagdes omtrent samtidig med de norske og vistnok med dem som forbilleder. Det ældste og måske berømteste var benediktinerklostret på Þingeyrar (Þingeyraklaustr i Hunavatnssýssel), stiftet 1133, benediktinerklostret på Munka-Þverá (Øfjorden), stiftet 1155, klostret i Hitardal (vestlandet), stiftet 1166 (bestod kun til henved midten af det 13. årh.), klostret i Þykkvibær i Ver (Skaptafellssýssel), stiftet 1168, klostret i Flatey, — senere (1184) — på Helgafell, stiftet 1172, klostret på Saurbær (Øfjorden), stiftet lidt før 1200 (holdt sig kun en kort tid), klostret i Viðey (ved Reykjavik), stiftet 1226, klostret på Möðruvellir, stiftet 1295, samt endelig det kortvarige og for os fuldstændig betydningsløse kloster på Skriða, stiftet 1493; desuden fandtes der to nonneklostre på Kirkjubær, stiftet 1186, og Reynistaðr, stiftet 1295.

Munkeklostrene ses således hovedsagelig at have tilhørt nordlandet, ialt 4, derefter kommer vestlandet (sydvestlandet) med tre og endelig sydøstlandet med ét. Af disse var de ældste og de, som fortrinsvis må have haft betydning fra litteraturen, to på nordlandet, to på vestlandet samt Þykkvabæjarklaustr.

At disse klostre har haft litterær betydning, er for længe siden erkendt. Medens man for Norges vedkommende kun kender én munk som forfatter og medens de norske klostre, som ovenfor bemærket, aldrig kom til at udfolde nogen videnskabelig virksomhed, var det modsatte tilfældet med de islandske, der blev arnesteder for den islandske litteratur; dermed er ikke sagt, at ikke også mange andre end klostermænd beskæftigede sig med litteraturen. Men ser vi paa forfatternavnene, der i øvrigt er forholdsvis få, og de i litteraturen nævnte hjemmelmænd, møder vi mest gejstlig uddannede mænd med præsterne Sæmund og Are i spidsen. Af dem er de fleste igen munke, som abbed Ásgrímr Vestliðason (Þingeyrar, d. 1162), abbed Karl Jonsson (sst.; forfatteren af Sverrissaga); samtidig med ham og i samme kloster levede »brødrene« Gunnlaugr og Oddr (der forfattede Olafssagaer), abbed Nikolas Bergsson (Munka-Þverá, geografisk forf.), abbed Brandr Jons-

son (d. 1264), abbed Rúnolfr Sigmundarson, samtidig med ham præsten Grímr Holmsteinsson (Jonssaga baptiste) for ikke at nævne mænd som Styrmir enn fróðe (d. 1245), Óláfr hvítaskáld (d. 1259) osv. Navnlig synes forfattervirksomheden at have været livlig på Þingeyrar. Af ikke-gejstlige forfattere kendes i modsætning til de anførte næsten kun Snorre og hans brodersön Sturla; men disse to opvejer mange andre.

Desuden foregik der i klostrene en udstrakt gejstlig undervisning samt en rig oversættelsesvirksomhed, der bestod i at overføre på landets mål latinske homilier, legender og apostelhistorier, hvoraf der er lævnet et ganske betydeligt antal. Også kendes en grammatisk-retorisk virksomhed, der uden tvivl også fandt sted i klostrene eller udgik derfra. Hvorvidt de egenlige isl. slægtsagaer hidrører fra klostermænd, vil senere blive nærmere undersøgt; så meget er sikkert, at visse bearbejdelser af enkelte sagaer må stamme fra gejstlige, der således i det mindste har deltaget i afskrivnings- og omarbejdelsesvirksomheden.

Alt dette viser den isl. gejstligheds, særlig munkenes udstrakte videnskabelige interesser og flittige virksomhed, og lader os skimte, hvor stor en del den har i Islands gamle nationale litteratur. Tiltrods for at det var munke, der deltog heri, var og blev litteraturen national. Dette har sin grund i den ovenfor nævnte ringe forskel på gejstlig og verdslig stand i det 11. og 12. årh. tilligemed den inderlige sammenhæng, der bestod mellem bægge. Denne sammenhæng var så stærk, at et par forsøg på at skrive på latin omkr. 1200 forblev isolerede og ikke fristede til efterlignelse. Nogen middelalderlig latinsk forfattervirksomhed kunde ikke komme i stand. Man følte, at man skrev for et forstående folk, et folk, som på grund af sine stærke traditioner og hjemlige mundtlige sagafortællinger krævede at kunne læse disse, når de bleve bogførte.

Hvad ellers den isl. gejstligheds kundskaber angår, har den vistnok stået på højde med andre landes samtidige gejstlighed, undt. for så vidt som den isl. gejstlighed aldrig udfoldede nogen selvstændig, på udstrakt lærdom beroende spekulativ skolastisk-teologisk virksomhed. Medens de islandske boglærde endnu var få og spredte, måtte de, der vilde studere til gavns, rejse udenlands og der få deres gejstlige uddannelse. De rejste da i reglen

til Tyskland og studerede der, sål. f. ex. biskop Ísleifr. Men også Frankrig og England besøgte af Islændere. Efter at gejstligheden var bleven talrigere på Island, og navnlig efter at Ísleifr var bleven biskop, opstod der skoler i selve landet. Særlig blev der til bægge bispesæder knyttet uddannelsesanstalter for vordende gejstlige. Desuden holdt lærde præster på deres gårde etslags skoler. Undervisningsgenstandene var først og fremmest den middelalderlige teologi tilligemed latin og grammatik (retorik), det kirkelige kalendervæsen osv. Kundskaberne i latin har i almindelighed været ret gode, så at man ikke alene forstod at tyde de originale skrifter, men også at skrive latin; oversættelserne er i reglen korrekte og smagfulde.

Således stod oplysningen og dannelsen på Island på et forholdsvis højt standpunkt og, når henses til den nationale litterære virksomhed, på et højere, end hos noget andet folk i Evropa.

Samtidig med den nye tros indførelse, eller i det mindste ikke ret længe efter, er den evropæiske skrivekunst bleven indført og kendt i landet. I det 11. årh. er denne kunst sikkert bleven udøvet af meget få; ved dette århundreds slutning må den dog, takket være skolerne, være bleven temmelig udbredt blandt gejstligheden i det mindste og benyttet til mindre optegnelser, dokumenter og oversættelser af homilier og lign. Ved år 1117 havde man i hvert fald fået en så betydelig øvelse i at skrive modersmålet med latinske bogstaver, at man i vinteren 1117—18 ifølge en altingsbeslutning nedskrev en stor del af fristatens love — det første større arbejde, der bestemt vides at være skrevet på islandsk. Den isl. skrift og dens udvikling, særlig dens forhold til den gamle runeskrift, vil i øvrigt blive behandlet i en anden sammenhæng.

Hvad endelig det menige folks stilling til litteraturen i denne periode angår, må det i det hele siges, at sansen og interessen for den gamle skjaldedigtning efterhånden og særlig i det 13. årh. tabte sig, skönt de gamle former stadig benyttedes. Hertil svarer, at der i 13. årh. synes at være opstået en mere folkelig art af poesi, der nærmere er i slægt med den digtningsart, som er særlig ejendommelig for den 3. periode. Med forståelsen af den gamle hirdskjaldedigtning er det rimeligvis gået noget tilbage. Mulig er sansen for den gamle og simplere Eddakvads-digtning

samtidig stegen, og vi får nu tillige forsøg på at efterligne denne, men herom mere i det følgende. På den anden side nærer folket i dets helhed den mest levende interesse for sagaer af enhver art, og ligeså udbredt og almindelig som den mundtlige fortælling havde været før denne periode, ligeså udstrakt synes forholdsvis sagaskrivningen at have været, ligeså almindelig læsningen af det skrevne; der er næppe tvivl om, at man har brugt de skrevne sagaer som underholdningsmiddel, rimeligvis til oplæsning, ligesom tilfældet har været på Island til den dag i dag. Der er her en bevægelse, som det er værdt at lægge mærke til. Den almindelig udbredte, folkelige, mundtlige sagafortælling betingede en folkelig, national sagaskrivning; efter at være frembragt bevirkede denne, at folkets åndelige interesser århundredet igennem har gået og går tildels endnu i en bestemt retning og kom til at danne den foryngelsens kilde, hvoraf det islandske folk stadig siden har øst, og hvori det stadig har fundet og genkendt sig selv. Det er denne saga-litteratur, som i forbindelse med andre omstændigheder, bl. a. landets fjærne beliggenhed, har bevirket, at det isl. folk mere end noget andet har bevaret sit sprog uforandret, ja så lidet ændret, at ethvert læsende barn forstår de gamle sagaer ligeså godt som nutidens skrifter, og at folket er så godt inde i landets historie, særlig oldtidens.

Den videnskabelige, litterære sans, der viser sig i sagaskrivningen, åbenbarer sig også deri, at man nu med flid samler alle gamle minder af enhver slags, ikke alene de forhistoriske sagn (*fornaldarsögur*), men også gamle digte og brudstykker af sådanne og anlægger hele samlinger deraf; man samlede de islandske love i forskellige samlinger; man studerede den gamle mytologi og samlede, hvad der endnu var tilbage deraf, og skrev en sammenhængende fremstilling af den; ligeledes studerede man den gamle digtning, uddrog deraf poetiske benævnelser og ordnede disse i versificerede, systematiske ræmser (til lettelse for digterne), samlede gamle gåder osv. osv. Man studerede kalendervæsen og grammatik og skrev derom. Kort sagt, man møder så godt som på ethvert område en ivrig, flittig virksomhed, hvor vi mærker en virkelig sund og sand videnskabelig sans og en bevidst, kritisk søgen efter sandhed, der på sin måde står på højde med nutidens. Man møder allevegne den mest alsidige åndelige interesse både hos høje og lave.

§ 2.

Digtningen i almindelighed.

Denne periodes digtning er dels verdslig, dels gejstlig; den første kan atter deles i forskellige arter.

Hvad da for det første hirdskjaldedigtningen angår, får vi her en ligefrem fortsættelse af den forrige periodes fyrstedigtning. Hirdskjaldenes stilling er, især i den første halvdel af denne periode, ikke væsenlig forskellig fra den, som de indtog i foregående periode. Islandske skjalde blev, som tidligere, ved med at rejse til udlandet for at digte om fyrster og konger og bringe dem deres kvad. Der indtræder dog åbenbart en forskel med hensyn til deres stilling, deres anseelse og den dem tillagte betydning allerede henimod slutningen af det 12. årh.

Det var at vente, at det gamle hirdskjaldevæsen, ensformigt som det til alle tider var og havde været, måtte engang begynde at føles som noget gammelt, og der er ingen tvivl om, at de norske fyrster, for ikke at tale om andre (danske og svenske), i dette tidsrum har betragtet det som noget rent sædvanemæssigt, noget som nu engang af gammel vane hørte til; der tales da heller ikke om en eneste konge, som særlig siges at have yndet og begunstiget skjaldene og deres kunst i lighed f. ex. med konger som Olaf den hellige eller Harald hårdråde; en undtagelse gör dog måske brødrene Eysteinn (d. 1122) og Sigurd Jorsalfar (d. 1130); jfr. hvad Saxo fortæller om skjalden Arnaldr i Danmark. På den anden side mærkes der undertiden en vis ringeagt for skjaldene. Anderledes kan kong Magnus Erlingssons forhold overfor digteren Máne næppe forstås eller forklares. Han kalder ham for löjers skyld Tungle (»Mánelil« i en nedsættende tone; *tungl* = *máni* 'måne') og giver ham, der lige var kommen tilbage fra en Roma-rejse, en skjorte; hele det skildrede optrin kan næppe have været behageligt for digteren, der slet ikke var nogen dårlig skjald. Mindre beviskraft har, hvad der fortælles om Sven grade, der ikke vilde give hovedskjalden Einarr Skúlason nogen løn for hans digt. I Danmark har interessen for skjaldekvadene næppe nogensinde været så levende som i Norge; dernæst måtte den endnu tidligere svækkes dér end her.

Denne tilbagegang bliver let forklarlig, når vi lægger mærke

til, at skjaldenes virkelige betydning nu var langt ringere end tidligere og trangen til dem meget mindre. Tidligere havde deres kvad været om ikke det eneste, så dog det sikreste opbevaringssted for fortids dåd og fyrsters glans, hvor mindet derom skulde bevares så længe verden stod. Nu var der opstået en farlig konkurrent til de levende mindekvad, nemlig den omtrent samtidige nedskrivning af begivenheder; de skrevne sager opbevarede ligeså sikkert og ganske anderledes fyldigt fyrsternes handlinger; deres indhold blev hæntet fra öjenvidner; til bekræftelse af det meddelte behøvede man ikke mere samtidige digteres altid kortfattede kvad. Det er da også tilfældet, at, uagtet det vimler af hirdskjalde hele det 12. årh. igennem (således har ikke mindre end 13 skjalde digtet om kong Sverre), er der så godt som intet bevaret af deres kvad. Endnu værre bliver det i det følgende århundrede. Ikke alene blev skjaldene nu langt færre — den gamle skik at rejse udenlands for udelukkende at optræde som hirdskjalde bliver langt mindre almindelig —, men deres digtning synker ned til at blive en ren formsag, som mænd som Skule jarl og kong Hakon holdt deres hånd over som en god gammel skik og som fuldstændig holder op med kong Erik Magnusson (d. 1299).

Hvad folkets forhold til skjaldedigtningen angår, har dets interesse for fyrstekvad og kvad overhovedet endnu i det 12. årh. været ret betydelig. Vi finder sådanne digte benyttede som underholdningsgenstand på Reykjahólar 1119. Digternes betydning og værd følte og udtales klart af forfatteren til den 1. grammatiske afhandling fra c. 1140. Skjalden Máne fremsiger Halldórr skvaldres Útfarardrápa hos kong Magnus 1184¹⁾, men dette er dog det eneste eksempel, der haves på ældre digtes brug til fremsigelse, og efter som det 12. årh. lakkede mod enden, er fyrstekvadene begyndt at gå af mode som en almindelig underholdningsgenstand, så at de omkring år 1200 kan i så henseende siges at have udspillet deres rolle. Forståelsen var bleven ringere, hvad man kan se af den forvanskede form, som digtene i de allerældste håndskrifter har; jeg skal f. ex. minde om den eneste afskrift vi har af Plácítúsdrápa, som stammer fra tiden omkr. 1200 eller noget derefter. Ligeledes forudsætter Snorre misforståelser og for-

¹⁾ Fms. VIII, 207.

vanskninger af digtene, når han ytrer i fortalen til Hkr.: »*en kvæðin þykkja mér sízt ór stað færð, ef þau eru rétt kvæðin ok skynsamliga upp tekin*«. Herimod taler ikke Þiðrekss. (s. 2), når den omtaler »*kvæði, er skemta skal ríkkum mönnum*«, ti her er der tale om ældre i simple form digtede kvad om oldtidshelte (heltekvad, Eddadigte og lign.), men ikke om skjaldedigte.

Til trods for denne tilbagegang i fyrstedigtenes ævne til at more, var sansen for poesi dog stadig lige levende og ævnen til at digte lige almindelig. Den viste sig ikke alene i de statelige og i alt efter fyrstekvadene indrettede helgendigte, hvormed enkelte mænd kunde lade sig underholde, trøste og husvale¹⁾, om de end aldrig blev populære i det hele, men også i mindre digte og løse vers, der stadig digtedes og som ofte var således, at folk morede sig kostelig derved²⁾.

En særegen art af fyrstedigte, som opstår i denne periode, er kvad om længst afdøde fyrster og begivenheder (f. ex. Joms-vikingetoget), og som ikke ligefrem har noget med de gamle arvekvad at gøre; de er et udslag af tidens interesse for oldtiden og dens studium deraf.

Det gamle hang til at gøre nar ad hinanden, som var Nordboerne medfødt, var tidlig blevet holdt nede ved lovens hårde bestemmelser (I, 645—6). En virkelig satiredigtning havde ikke kunnet udvikle sig, og så længe den gamle ærbødighed eller dog i hvert fald en vis respekt for de gamle fristatslove holdt sig, kunde den ikke blive af betydning. Men såsnart en lovløshedens tid indtrådte og følelsen for hinandens og egen værdighed slappedes, kan man vente at finde udslag af det samme hang; det gør vi da også. I det 13. årh.s værste tider, i selvrådighedens og selv-tægtens lovløse tidsrum dukker, i det mindste i visse egne, en satiredigtning op, måske af en særlig form og med et særligt navn. Denne vil senere særskilt blive behandlet.

Om nogen erotisk digtning er der næppe tale; der findes, ligesom tidligere, enkelte løse kærlighedsvers, men ingen særlig

¹⁾ Sturl. I, 184.

²⁾ Jfr. den oplysning, Grettiss. 119 giver: »og efter denne samtale har muntre mænd indrettet (o: i senere tid) det digt, som kaldes Grettisfærsla, og deri brugt vittige ord til fornøjelse for folk«. Der er sikkert her tale om et i simple former digtet kvad af spøgefuldt indhold.

erotisk digter. Her synes den gejstlige nidkærhed, i forbindelse med de gamle loves strænge bestemmelser, at have gjort sig gældende. I det mindste finder vi, at biskop Jón Ögmundarson (d. 1121), der søgte at udrydde alt, hvad der smagte af hedenskab og hedenske skikke (galdre, overtro, hedenske dagenavne [se ovf.] osv.), også på det strængeste forbød *mansöngskvæði eða -visur*, som »han ikke vilde høre fremsagte og ikke vilde tillade blev fremsagte«, men der tilføjes, at »han dog ikke helt havde held med sig deri«¹⁾. At de følgende islandske biskopper har søgt at virke i en lignende retning, er ikke usandsynligt.

Vi har i 1. bind søgt at påvise tilstedeværelsen af en lærd, efterklassisk Eddadigtning (Grípisspá, Völuspá in skamma). I det 12. årh. udfoldede man bl. a. en udstrakt virksomhed, der bestod, som ovf. antydet, i at samle alle mulige sagn om oldtidshelte og oldtidsbedrifter, der naturligvis ofte i reglen kunde være dunkle og fragmentariske nok. Disse sagnbrudstykker og stumper søgte man, så godt det lod sig gøre, at sætte sammen og lave sagaer af til underholdning for folk; men også rent antikvariske interesser, hvorpå vi senere vil se mange eksempler, har bevirket indsamlingen af det gamle stof. De sagaer, man nu lavede heraf, blev støbte i samme form som de historiske sagaer, og ligesom disse indeholdt — ægte — vers, således blev, for efterligningens skyld, selvavede vers indsatte hist og her, tildels for også at gøre det hele mere troværdigt og skuffende; disse tildigtede vers var i reglen — af samme grund — forfattede i ældre og simplere verse-mål; man søgte at gøre dem gammeldags i tone og stil og benyttede derfor gamle ord og talemåder, der fandtes og tildels endnu genfindes i de ældste digte (Eddakvad o. lign.). Disse tildigtede vers er dels digte, dels vers-cykler, dels enkelte løse vers — af meget forskelligt indhold. Også en anden slags lærd digtning (som pulur o. lign.) udfoldedes.

Hermed er de forskellige arter af denne periodes verdslige digtning i al korthed antydede.

Hertil kommer til slutning en temmelig udstrakt gejstlig digtning, der særlig behandler kristelige helte, både hjemlige (som Olaf d. hellige) og fremmede (kristne legende-helte og martyrer)

¹⁾ Biskupa s. I, 165. 237.

samt forskellige religiøs-dogmatiske æmner (som Kristi kors, den hellige ånd osv.); alle disse digte benytter, på et par undtagelser nær (som Sólarljóð), de gamle verdslige versemål (dróttkvætt og hrynhent).

Samtidig med den ovenfor omtalte tilbagegang i skjaldenes anseelse og betydning (se nedenfor), får deres digtning, som formel kunst betragtet, et betydeligt opsving; den bliver nu genstand for en systematisk lærd undersøgelse og betragtning; reglerne for den bliver yderligere fastsatte, versemålene med rim og lign. nærmere bestemte efter ydre ejendommeligheder, som dog næppe alle var egnede til at danne særskilte, ny versemål og som heller aldrig i praksis benyttedes efter de strængeste fordringer. Også blev selve omskrivningerne nu undersøgte og satte i system ligesom også enkelt-benævnelserne samledes og ordnedes i versificerede remser. Dette bevidste, videnskabelige studium og denne teoretiske betragtning af det forhåndenværende stof afføder foruden den ovenfor nævnte digtning, i det 13. århs. første halvdel et udmærket værk, Snorres Edda, der skulde være et slags håndbog eller lærebog i skjaldskab for begyndere og unge skjalde. Lærestoffet er her særlig »skjaldesproget«, d. v. s. omskrivningerne og de enkelte kun i digtning brugelige ord (*heiti, fornöfn*); de deles i klasser, opregnes og belyses ved skjalde-eksempler. I almindelighed gives der her den regel, at man bör, såvidt muligt, følge i fædrenes fodspor, anvende de samme udtryk og omskrivninger som de, i hvert fald ikke fjærne sig for meget fra dem¹⁾. Hele Snorres Skáldskaparmál (eller Bragarœður) er en illustration til disse ord og i overensstemmelse dermed tales der om »unge skjalde, som ønsker at lære skjaldesproget og samle sig rigdom af ord«²⁾ osv. Vi har i 1. bind omtalt skjaldekunsten som en idræt, der skulde og kunde læres; i denne periode har den sikkert i en langt højere grad været og gældt for en sådan end i den foregående.

Tiltrods for denne lærde granskning og behandling synes

¹⁾ Sn. E. I, 338; jfr. 470: »men disse skjaldebenævnelser og andre (af lign. art) synes mig uberettiget at bruge i digte, medmindre man finder sådanne ord i tidligere hovedskjaldes kvad«; jfr. også sst. I, 244 og II, 4.

²⁾ Sn. E. I, 224.

man dog i dette tidsrum, hvad der i øvrigt er naturligt nok, ikke rigtig at have forstået, hvad de gamle omskrivninger ifølge deres oprindelse og natur egenlig var (jfr. I, 383 f.). Den idelige brug af dem i forbindelse med, at det mytiske grundlag for fleres vedkommende efterhånden glemtes eller forvirredes måtte selvfølgelig føre dels til en vis mekanisk efterligning hos de yngre skjalde, der ikke kunde undvære dem, dels med det samme til at de tabte deres oprindelige bestemmelse og fyldige betydning; aldeles på samme måde, som det går med de utallige enkelt-benævnelser i det daglige liv; vi ved hvad de rent yderlig betyder og forstår at bruge dem, men hvad den oprindelige betydning var, har vi forlængst glemt, saften og kraften er derved gået tabt. Foruden at den selvstændige skabende ævne efterhånden svækkedes af sig selv, bevirkede også den ovenfor fremhævede konservativisme, som Snorre og sikkert alle eller de fleste af hans forgængere (den mundtlige undervisnings bærere) hævder som det bedste princip, at den oprindelige betydning tabtes af syne; man stirrede på omskrivningerne, som de forelå, og betragtede dem som noget for sig og glemte derved at se på den oprindelige, nøje og inderlige forbindelse, der bestod mellem dem og det øvrige indhold, hvoraf de på en måde betingedes og tildels i de enkelte givne tilfælde var udsprungne. I steden for som tidligere at være betegnende og rammende benævnelser og udtryk for noget, som digteren vilde fremhæve og i steden for at være smukke sammenligninger, der passede i sammenhængen, sank de nu ned til at blive sædvanemæssige, stereotype stedfortrædere for det simple »han«, »hun«, »de«, osv; dermed var det naturligvis fuldstændig forbi med friskheden og det levende indtryk, de tidligere gjorde. På denne måde blev de hyppig unaturlige i sammenhængen og yderst uheldige. Ingen steds viser dette sig på en mere uheldig og iøjnefaldende måde end i de gejstlige digte, når f. ex. en præst eller en fredelig gejstlig, som aldrig havde håndteret våben og måske aldrig set en bloddråbe, kaldes sådant noget som 'sværdenes gud', 'kampens vånd' og desl. (i Liknarbraut kalder den gejstlige digter sig selv *vigrunnr* 3.₂; jfr. *brands árr* Leidarv. 44.₃ også om digteren), eller når en blind stakkel, der aldrig har ejet en hvid, kaldes 'gulduddeleren', 'rigdomsnyderen' (Geisli 23, jfr. 37, hvor en lem-læstet stakkel kaldes 'guldbryderen') og lign., eller når det aldeles

ubestemte »man« (*maðr, menn*) betegnes ved de drabeligste heltekenninger. Naturligvis findes der på den anden side også ikke alene rigtig brug af omskrivninger, men også ret gode og betegnende kenninger. Det beroede på digternes egen dygtighed, livlighed og fantasi.

Hertil kommer en anden, ikke uvigtig omstændighed, at omskrivninger i det hele nu bruges fuldt så meget — også, eller ikke mindst, i religiøse digte —, som f. ex. i det 11. årh. Dette er en umiddelbar følge af den ovf. omtalte mangel på forståelse af deres oprindelige væsen og den mere eller mindre ubevidste opfattelse, at de var almindelige, engang vedtagne betegnelser, man kunde bruge ved hvilken som helst lejlighed og på hvilket som helst sted; det udviklede versemål og verskunsten, hvortil der nu, som ovenfor bemærket, netop stillede stærkere fordringer end nogensinde för, skulde heller ikke lægge dæmper på brugen af dem.

Der var således flere omstændigheder til at bevirke, at hvad der oprindelig var og skulde være pryde, efterhånden blev en nødvendig af formen betinget bestanddel af verset for tilsidst at synke ned til at blive mere eller mindre uheldig, mere eller mindre unødvendig fyldekalk. Sit højdepunkt i så henseende når omskrivningerne i den 3. (og sidste) periodes digtning, særlig i rimerne.

Skåldskaparmål i Snorres Edda er, som bemærket, en lære om det poetiske sprog, ikke om rim eller versemål. Men også på dette område er der tale om en kunstmæssig udvikling, som vistnok for største delen hører det 12. årh. til. En teoretisk betragtning og sysselsættelse med formen fremtræder klart i Rögnavald jarls og Halls Háttalykill fra omtr. 1145, der jo er grundet på en nøjagtig skælnen mellem de enkelte versemål og disses ejendommeligheder. En til det yderste dreven systematik fremtræder i Snorres Háttatal, en delvis efterligning af Háttalykill, men hvor stavelseantal og stavelsebeskaffenhed spiller en langt større rolle. Herved kom man til at iagttage både stavelsemål og ordformer, og det havde sin store betydning.

Alt dette viser klart, hvor vidt den teoretiske undersøgelse af det ydre, formelle, nu var bragt; det er dette, som nu har fået en sådan overhånd, at digtekunsten ikke uden ret kunde kaldes en

rimkunst. Men dette hænger som antydnet nøje sammen med tidens videnskabelige stræben og virksomhed på så godt som ethvert område.

På grund heraf er det ikke mærkværdigt, at vi hos skjaldene i denne periode finder efterligninger og genklang af ældre digteres vers og udtryk; dette gælder navnlig skjaldene i det 13. årh., som f. ex. Sturla Þórðarson, der f. ex. i sin *Hrynhenda* ikke alene i formen efterligner Arnórs digt, men også låner ord og vendinger derfra i et temmelig stort antal. Dette var jo følgen af den ovenfor omtalte lære og læresætninger. Men efterligningen går videre; vi har bemærket, at man i de uhistoriske sagaer indflettede vers i simple versemål, der skulde efterligne de ældste digte; dette gjorde man også på andre områder; man optog nu fornyrdislaget f. ex., som i det 9. og 10. årh. kun benyttedes til visse digte, og anvendte det til fyrstekvad; den første, der vides at have gjort det, er skjalden Gisl Illugason og andre med ham samtidige digtere. Ligeledes bliver *kviðuhátr* nu også benyttet på lignende måde i modsætning til, hvad der fandt sted i det 11. årh. Samtidig med at man anvendte alle mulige kunstlerier, vendte man også tilbage til de ældste tiders simpelhed, men man lagde ikke mærke til, at denne benyttelse af disse versemål ikke var fuldt ud i oldtidens ånd.

Dette gælder særlig de islandske digtere; jfr. I, 405.

Ellers findes alle de samme versemål som i den forrige periode; kun er rim og desl. bleven endnu mere regelret; man sammenligne f. ex. Einarr Skúlasons *tøglag* (*Haraldsdrápa*) med Þórarins og Sigvats eller Sturlas *Haðarlag* (*Hrafnsmál*) med Þormóðr trefils. Ellers er kunstlerierne ikke så store, som *Háttalykill* eller *Háttatal* kunde lade formode; man har aldrig digtet hele kvad med de ændringer af *dróttkvæðr hátr*, som Snorre opstiller, gennemførte. En undtagelse danner det såkaldte *tvískelft* (*Rekstefja*) og det kunstmæssig udviklede *háttlausá* (*Jómsvíkingadrápa*), hvis forbillede de ældste skjaldedigte, f. ex. Brages, er.

Skjaldedigtningens betydning, som for det første tidsrums vedkommende er så overordenlig, bliver nu ganske betydelig forringet på de fleste områder.

Dens mytologiske betydning bliver for det første så godt

som ingen. Der fremstår selvfølgelig ingen virkelige, mytologiske digte mere, som de gamle skjoldkvad og gudedraper. Dernæst kan man ikke tillægge de på myter beroende omskrivninger nogen videre betydning. Efterhånden som tiden gik, fordunkledes og tildels glemtes de gamle myter; de levede jo kun i traditionen. For omskrivningerne måtte dette have gennemgribende følger (jfr. ovf. s. 21); skjalden havde nu ingen levende og rigt flydende kilde at øse af; han måtte holde sig til de ældre skjaldes omskrivninger og benytte dem eller danne nye af samme form, blot ved indsættelse af ensbetydende ord, uden at han derfor behøvede at kende det oprindelige, mytiske grundlag. Men så følger heraf, at denne periodes kenninger er uden betydning; i hvert fald må man vise den allerstørste forsigtighed med at tillægge dem nogen dybere betydning. Når det, for blot at tage et eksempel, i *Islendingadrápa* 11 hedder: *auðar Njörðr klauf Herjans hurðir* (»rigdommens Njord [= krigeren] kløvede Odins døre [= skjoldene]«), er det sandsynligst, at *Njörðr* her står som en almindelig gudebetegnelse; digteren har ved *auðar Njörðr* tænkt sig det samme som ved *linna foldar Freyr* (v. 8), d. v. s. en blot og bar vilkårlig sammenstilling af en betegnelse for guld og rigdom med et forresten ligeegyldigt gudenavn, ligesom han også bruger *Njörðr*, ja flert. *Nirðir*, i flere andre kenninger (*hjørregns-Njörðr*, *fleina þrymi-Nirðir* osv.); om *hurð* i kenningen *Herjans hurð* overhovedet betegner en 'dør' og ikke meget mere 'noget, sammensat af vidjefletninger el. lign.' er desuden usikkert. Det er efter min mening umuligt i den omtalte sætning af Ísl. dr. at se et minde om den kamp, som Vanerne i mytologiens urtid med Njord i spidsen skal have haft med Aserne, og af den at slutte, at Njord egenhændig skulde have splintret Asgårds dør (jfr. *brotinn vas borðveggr borgar Ása* Vsp. 24₅₋₆), således som V. Rydberg vil have ordene fortolkede¹⁾. Man må sikkert med hensyn til dette spørgsmål temmelig strængt skælnes mellem den hedenske og den kristelige tid.

Det foregående tidsrums skjaldekvads hovedbetydning var historisk. Også denne deres betydning bliver nu, som allerede antydnet, i høj grad forringet og det af let forståelige grunde. Sammen med de gamle, undertiden dunkle og hinanden mod-

¹⁾ Undersökningar I, 148. 186—7.

sigende traditioner var skjaldekvadene fra det 10. og 11. årh. den senere historieskrivnings anerkendte hovedkilde. At de som en sådan måtte træde i baggrunden ved fremstillingen af historiske begivenheder fra 12. og 13. årh., kommer af, at enhver, som skrev om disse begivenheder, konger og krige i det 12. og 13. årh., havde levende personer at holde sig til, hos hvem de kunde få oplysninger indtil de mindste enkeltheder; de var således i stand til med lethed at få stof til en fyldig, pålidelig og sammenhængende skildring og behøvede ikke at ty til drapernes kortfattede fremstilling, hvor den indre sammenhæng mellem begivenhederne fuldstændig manglede og hvor fremstillingen tidt og ofte berode på andenhånds kilder¹⁾, og selv om det ikke var tilfældet, var digternes udsagn i bedste fald ikke bedre end andre vederhæftige mænds (öjenvidners) meddelelser, og de kunde som følge heraf fuldstændig lades ude af betragtning af de historiske forfattere. Hvad vi ved om bestemte forfattere af kongesagaer, svarer fuldstændig hertil. Således fortælles der om Erik Oddsson (ved midten af det 12. århundrede), at han i Norge hos pålidelige mænd søgte og samlede stof til sit værk; i Sverres saga anføres meget sjælden vers og disse er næsten alle løse vers, ikke drapevers, og altså indflettede af andre grunde end egenlig for at være bevisende kildsteder; kun et par undtagelser herfra findes i den sidste del af sagaen. Ser vi på sagaerne om de øvrige norske konger i det 12.—13. årh. i det hele, vil vi da også finde, at vers overhovedet meget sjælden anføres. I sagaen om Magnus den blinde og Harald gille (i Hkr.) anføres kun et par vers af Halldórr skvaldre og Einarr Skúlason, samt et par vers af Ívars Sigurðarbölkr, i Inges og hans brødrers saga to vers af Kolle, nogle vers af Einarr Skúlason og et vers af Þorbjörn skakkaskáld; i Hakon hærdebreds saga to vers, atter af Einarr; i Magnus Erlingssöns saga 3 vers (to af den nævnte Þorbjörn) — altså et rent forsvindende antal anførte vers og benyttede skjalde, når vi ser hen til de mange snese fyrsteskjalde i det 12. årh. I sagaerne om kongerne efter Sverre til Hakon den gamle anføres ikke et vers (dog nævnes 6—7 skjalde i forbindelse med Hakon Sverressön og Inge Bårdssön, foruden 5,

¹⁾ At dette ofte var tilfældet, er sikkert. Således fortælles der om Snorre, at han før sin første Norgesrejse havde digtet om Hakon jarl galin c. 1214 og sendt denne sit digt, naturligvis skrevet.

der digtede om Hakon jarl galin, d. 1214, og 10, der besang Skule jarl osv.). Forholdet med Hakon den gamles saga er af en særlig interesse og viser klart, til hvilken betydningsløshed digtene nu var sunkne; sagaens egen forfatter, Sturla, indsætter meget hyppig deri vers af sine egne digte om kong Hakon, der alle blev digtede omtrent samtidig med sagaens affattelse, som om disse hans vers besad den fjærneste beviskraft eller dannede noget som helst grundlag for fortællingen; han anfører desuden nogle vers af sin broder Óláfs digte, — alt sammen blot for at bevare den gamle saga-form, hvortil man mente der nu engang hørte vers, uden at man brød sig om, hvor fuldstændig betydningsløst, ja ligefrem meningsløst det i virkeligheden var at anføre dem og indsætte dem.

Fyrstedigtenes historiske betydning for denne periodes vedkommende er, dog med undtagelse af dem fra den første del af 12. årh., således så godt som ingen.

I æstetisk og kulturhistorisk henseende er derimod denne digtning af en ikke ringe betydning, særlig i den første halvdel af det 12. årh. Man morede sig endnu som tidligere ved foredrag af kvad og sange, men efterhånden som forståelsen tabte sig, blev også digtenes underholdningsævine ringere (jfr. ovf. s. 17—18). Naturligvis morede man sig over lette og kvikke, let forståelige improvisationer (Einarr Skúlason, Máne hos kong Magnus Erlingsson osv). Kenningernes forandrede karakter, deres ensformighed og delvise unatur måtte også svække interessen for dem og den æstetiske nydelse, de frembød.

Men i én henseende er digtene fra hele denne periode overordentlig betydningsfulde, nemlig med hensyn til sproget. Ganske vist har vi skrevne kilder i prosa fra c. 1200 og derefter, men disse er temmelig få og lydbetegnelsen tidt og ofte meget svævende og unøjagtig. Ved hjælp af digtenes form, som nu ikke er mindre bestemt og regelbunden end tidligere, er vi på mange punkter i stand til nøjagtig at bestemme ordformernes udvikling og beskaffenhed, hvor vi lades i stikken af den skrevne prosa-litteratur, og digtene afgiver således et højst velkomment supplement til denne, der navnlig er af høj værdi for det 12. årh.s vedkommende.

I religiøs-kulturhistorisk henseende er de religiøse digte særdeles interessante, og tilrods for beskaffenheden af deres omskrivninger (jfr. ovf.), er de dog måske den fornøjeligste del af

hele tidsrummets digtning på grund af deres ofte virkelig friske, ja drastiske fremstilling, velgørende naivitet, deres barnlighed i trosopfattelse og kærnefulde sprog. Man mærker, trods de gamle stivnede former, at her er noget nyt og at vi her har med virkelige følelser at gøre. I øvrigt vil denne digtningsart nærmere blive belyst, ligesom det her til slutning skal bemærkes, at meget af, hvad der i 1. bind er sagt om skjaldedigtningen til c. 1100 også gælder digtene efter dette tidspunkt.

§ 3. Norsk digtning.

Hertil regner vi ikke alene den særlig norske digtning, der er meget indskrænket, men også den, der stammer fra de vestlige øer, og af den har vi en del mere.

A) Hvad den særlige norske digtning angår, er den, som sagt, yderst ringe og tarvelig; den består, foruden af et enkelt digt, kun af enkelte løse vers, hvoraf de fleste henføres til kongerne selv (jfr. I, 474).

Ligesom Magnus barfod (1093—1103) i krigersk dygtighed mest lignede sin bedstefader, Harald hårdråde, således slægtede han ham også på deri, at han var skjald og, ligesom Harald, digtede elskovsvers; heraf haves i alt 4, hvoraf de 3 siges at være digtede om den tyske kejsers datter, Mactildr, hvilket navn forekommer i det første vers; det er erotiske længselsvers og ret smukke —: »Der er én, som berøver mig søvn og munterhed, hende med det lysebrune hår«; »intet på jorden er bedre end smukke kvinder« hedder det. Det minder om Harald hårfagres vers af Snæfridssangen. I lignende tone er det sidste vers, digtet lidt før kongens død, som det synes om en irsk kvinde. Foruden disse vers haves et halvvers fra toget til Syderøerne (1097), hvori han beskylder sine mænd for utaknemlighed og troløshed (jfr. Kales vers I, 470), — og et par drotkvædede linjer fremsagte under kampen på Foxerne (1100) i anledning af ridderen Giffarøs feje færd; herom haves et vers, som slutter med kongens to linjer.

Af Magnus' søn, Sigurd jorsalfar (d. 1130), haves et par små kvædlinger, hvoraf den ene ikke er uden interesse, idet den kongelige digter deri udtaler sin mening om hvor heldigt det er, at land og folk (bønderne) har det godt; den anden er fremsagt i anledning af Þórarinn stutfelds tilsynekomst (se nedenfor). Desuden haves et veldigtet drotkvædet vers fra c. 1120 om hans kampe i syden.

Af andre kongebårne personer nævnes herefter kun Sigurd slæmbe (d. 1139) som skjald, men hvad der anføres af ham er kun et vers i fornyrdísleg med helrim i 4. og 8. linje; han mindes deri under sit ophold på Island (c. 1130?) sit tidligere muntre liv i en finsk (lappisk) gamme.

Af det 12. årh.s fyrsteskjalde synes en at være norsk: Arne fjöruskeifr, der i Skáldatal opregnes blandt kong Sigurd jorsalfars digtere, men hvis digt (digte) er fuldstændig tabt. At han var en Nordmand siges ganske vist ikke udtrykkelig; men det synes at fremgå af den måde, hvorpå han omtales i Sturlunga¹⁾, hvor han vinteren 1117—18 siges at have været Þorgils på Staðarhols hjemmemand; selv havde han et skib stående på land ved Eyrar. Dette antyder, at han har været en af de mange norske købmænd, der sejlede på Island og plejede at overvintre der. 1118 rejste han til Norge, og senere træffes han i Norge. Kort efter kong Eysteins død (1122) kom Islænderen Þórarinn stutfeldr til kong Sigurd. Dagen efter det første møde med denne skulde han træde ind i hallen; da mødte han Arne, der sagde, at han på kongens bud — hvilket var en usandhed — skulde digte et smædevers om en hirdmand (der var Arnes personlige fjende), og Arne sagde: »Islænder, det sagde kongen, at du skulde osv.«²⁾ En sådan tiltale til en Islænder vilde være højst besynderlig i en landsmands mund og antyder bestemt, at man har opfattet Arne som Nordmand; det vides da også, at han havde været med på Sigurds tog til syden; men tør vi tro Þórarins spottevers om ham, foranlediget af hans modstander, hirdmanden, har han hverken været nogen helt eller nogen god digter; han beskyldes for kun at have mættet en eneste krage og for at have båret sin hjælm skævt

¹⁾ I. 14. 15.

²⁾ Hkr. 686; Fris. 299; Mork. 188; Fms. VII, 153.

samt for vidt og bredt at have spredt »den gamle örn's skarn« (o: slette digte jfr. Sn. E. I, 222 med variant under anm. 12); men heri kan der have ligget en overdrivelse.

Af den fra Þáttur af Gullásu-Þórði særlig kendte norske høvding Ingimarr af Askr (jfr. nedenfor under Gullásu-Þórðr) haves et vers i fornryðislag, digtet under slaget på Fyrileif (1134), hvor han kæmpede på Harald gilles side og faldt. Ingimarr udtaler der, dødelig såret, at han nødig har deltaget i krigstoget¹⁾. — I Sverrissaga nævnes en skjald, ved navn Nefare, der hørte til Kuflungepartiet, men der vides intet bestemt om hans herkomst og nationalitet, men det forekommer mig rimeligst, at han er norsk. Under en sejlads langs vestkysten i efteråret 1186 digtede han en drotkvædet vise, hvori han på det kraftigste opfordrer sine partifæller til at ødelægge Birkebenerne og dræbe Sverre, til at handle, men ikke prale. — Endelig nævnes i det 13. årh. en Snækollr, ifølge Hakon den gamles saga en af Varbælgernes sysselmænd, der tilligemed andre Varbælger blev fanget 1239; ved den lejlighed digtede han et vers i fornryðislag, hvori han klager over den ham overgåede medfart. Denne Snækollr er vistnok i øvrigt identisk med den Snækollr Gunnason fra Orknøerne, der tidligere omtales i sagaen og som nedstammede fra Rögnvald jarl; hvis det er rigtigt, hører han snarest til de orknøske digtere. — Til norsk digtning må vistnok endelig et par spottevers henføres; således de to linjer, som »Nordmændene« siges at have fremsagt om kong Inge i Sverrig, »ham med den brede bagdel«, samt de to vers, »Baglerne« og »Birkebenerne« digtede om hinanden 1198; det sidste af disse er digtet med det første som mønster og som svar derpå, men det lider af flere rimfejl og stammer næppe fra nogen virkelig digter.

Foruden disse meget få og noget ubetydelige vidnesbyrd om den norske poesi i dette tidsrum haves endnu et mærkeligt lille digt, det såkaldte runedigt.

De bevægelser, som runeskriften fra først af havde gjort i Norge, er ypperlig skildrede af *Wimmer*²⁾. Efterat den ældste art af runer, der var kommen syd fra Danmark, her var blevne an-

¹⁾ Flat. II, 446; Icel. s. I, 105; jfr. Fms. VII, 179.

²⁾ Die Runenschrift s. 300—13.

vendte til indskrifter på stene i tiden c. 500—700, tabte denne skik sig efterhånden og efter c. 800 brugte man runerne særlig som magiske tegn til udøvelsen af trolddomskunster, som helbredelsesmidler og lign. Der findes så godt som ingen runeindskrifter fra Norge i det 9. og meget få fra det 10. årh. Fra Island kendes ingen som helst runeindskrifter før c. 1300. Fra Danmark og Sverrig kom nu atter til Norge den skik at anvende runer til indskrifter på sten og i træ, men nu var runealfabetet på grund af sprogets ændringer blevet meget forandret (den kortere runerække). Denne efterklassiske brug af runerne i Norge har, foruden selve indskrifterne, efterladt os et par mindesmærker, hvoraf runedigtet dog kun vedkommer os her.

Fra det gamle England haves et runedigt, i hvilket runenavnene forklares¹⁾; der haves også et oldtysk, men intet af disse digte synes at kunne sættes i forbindelse med det, vi her behandler. Dette, der findes i to papirhåndskrifter (efter en tabt membran), er senest og bedst udgivet af *Kålund* (i Småstykker 1—16) og *Wimmer* i Die runenschrift 275 ff. Digtet består af i alt 16 tolinjede vers i runhent versemål; ethvert linjepaar (vers) ender på et tostavellesord med lang pænultima²⁾, med undtagelse af v. 15, der ikke rimer således; derimod findes der her et halvrim i første og helrim i sidste linje; alle linjer er lige lange. Der findes allevegne to bistave i de ulige linjer og én hovedstav i de lige, altid i spidsen for denne. Runenavnene selv danner det første ord i enhver af de ulige linjer og enhver linje danner som oftest en sætning for sig med undtagelse af v. 4 og 15, hvor det første ord i den sidste linje hører til den første.

Hvad det egenlige indhold angår, består den første linje (med det første ord i den næste i 4 og 15) af en forklaring af de 16 runers navne i rækkefølgen: A) *f* (*fé*), *ú* (*úr*), *þ* (*þurs*), *ó* (*óss*), *r* (*reið*), *k* (*kaun*), B) *h* (*hagall*), *n* (*nauð*), *i* (*iss*), *á* (*ár*), *s* (*sól*), C) *t* (*týr*), *b* (*bjarkan*), *m* (*maðr*), *l* (*lögr*), (*ýr*)³⁾. Selve forklaringen består — bortset fra én undtagelse — altid af, hvad de enkelte navne

¹⁾ Die runenschrift 83, hvor også den herhenhørende litteratur gives.

²⁾ En uregelmæssighed findes i v. 13 og 16, hvor en kort stavelse — altså forlænget — rimer på en lang.

³⁾ Om rækkefølgen, særlig hvad *m l* angår, henvises til *Wimmer*, Die runenschrift 240.

begrebsmæssig betyder og da enten og hyppigst ganske ligefrem, som når det hedder: *óss er flestra færða för, kaun er barna bölvan, sól er landa ljóme, Týr er æinendr ása* osv., eller mindre ligefrem, som i *fé vældr frænda róge, úr er af illu jarne, ræið kvæða rossom væsta og nauð gerer næppa koste* osv. I et enkelt tilfælde finder en sådan forklaring ikke sted, idet det her er runens magiske betydning, der angives: *purs vældr kvenna kvillu*¹⁾ — Den sidste linjes indhold består dels i almindelige erfaringssætninger og -sandheder, enten hentede fra naturen eller det menneskelige liv: *fæðesk ulfr í skóge, opt løypr ræinn á hjarne, mikil er græip á hauki*, hvortil sætninger som *en skalpr er sværða* (o: för) og *en gull ero nosser* slutter sig; *kátr værðr får af illu, böl görver mann fölván, næktan kælr í froste, blindan þarf at læiða*, hvortil slutter sig *opt værðr smiðr at blása og vant er, er brennr, at sviða*; dels består de i antydninger af gamle myter og sagn som: *Reginn sló sværðet bæsta, get ek at örr var Fróðe, Loki bar flærðar tíma*, hvortil slutter sig: *Kristr skóp hæimenn forna*. I et enkelt tilfælde udtaler forfatteren sin egen ærbødighed for det hellige: *lútik helgum dóme*.

Som oftest er der ingen tankeforbindelse mellem versets to linjer. En sådan findes kun i v. 4, 6 og muligvis i v. 1 (en parallel mellem det ødelæggende guld [fé] og ulven?), 3 (Turs volder kvindemén — kun få bliver glade af det onde), 8 (Nød gör ens stilling betrængt — den nøgne fryser i frost), samt 11 (Sol er landenes glans — jeg bøjer mig for helligdommen). Ellers er det rimene og rimbogstavene, der har bevirket de — mekaniske — sammenstillinger af sætninger, og forfatteren har næppe været en virkelig digter. Digtets betydning må derfor søges på andre områder end det digteriske.

At digtet er norsk, er sikkert. Ikke alene bestemte hen-tydninger til norsk (eller ikke-islandsk) natur som »ulven fødes i skoven«, »ofte løber renen over frossen sne« viser dette, men også og ikke mindre sikkert den omstændighed, at *h* er bortfaldet i forlyd foran *l* og *r* (*opt løypr ræinn á hjarne*; på grund af *h*(jarne) må der nemlig læses *løypr* og *ræinn*; *ræið kvæða rossom væsta*).

¹⁾ Jfr. *Wimmers* forklaring s. 277, som jeg slutter mig til.

Vanskeligere er det at bestemme dets tilblivelsestid. *Wimmer* har »uden tvivl« ansat det »til slutningen af det 12. eller begyndelsen af det 13. årh.«¹⁾. Jeg tror imidlertid, at det er for tidligt og antager snarere, at det hører til det 13. årh.s sidste del og det på grund af den vaklende udtale, der på et par steder kommer til syne med hensyn til selvlydenes længde; således rimer *líma* på *tíma* (13) og *viða* på *sviða* (16), d. v. s. det korte *i* udtales som langt i overensstemmelse med den senere udvikling; omkring 1200 har dette næppe været tilfældet. Af større vigtighed er, at *bæzt* udtales som *bæst* (rim: *væst*); denne udtale synes at være yngre end 1200, jfr. Wadstein: Fornn. homiliebookens ljudlära s. 117—19, ifølge hvilken *z* endnu ikke har fået udtalen *s*. I alle tilfælde at antage et unøjagtigt rim, synes mig mindre sandsynligt. At den svage form *lúti* (f. *lyt*) peger i samme retning, er ikke umuligt; *Fritzner* og *Vigfússon* anfører kun to eksempler fra *Stjórn* og *Barlaamssaga* på en svag imperf.-form; men noget bevis er denne form dog langt fra.

B). Lige fra Harald hårfagers dage var Orknøerne blevne styrede af jarler af norsk herkomst, hvis stamfader skjalden, den dygtige Torf-Einarr (I, 449—51), var. Hele jarleslægten var både i åndelig og legemlig henseende ualmindelig kraftig og blomstrende. Vi behøver kun at minde om sådanne navne som brødrene Einarr og Þorfinnr (d. 1064), Rögnvaldr Brúsason (d. 1044), Magnus den hellige (d. 1116), Hákon Pálsson (d. 1126) osv. I det 11. årh. hører vi aldrig tale om digtere i den slægt. I det 12. årh. optræder derimod to særdeles dygtige skjalde, jarlen Rögnvaldr Kols-son og biskoppen Bjarne Kolbeinsson.

Rögnvaldr jarl. En sønnesøn af den af Hallfreðr vandræðaskáld lemlæstede Þorleifr spake (I, 558) var høvdingen Kale på Agðir (I, 470); dennes søn Kolr blev gift med Gunnhildr Erlendsdóttir, Torfin jarls sønnedatter, men bode for det meste i Norge. Hans søn Kale, der må være født kort efter 1100²⁾, blev opdraget »med stor kærlighed«, og han beskrives som »den håbefuldeste mand, middelhøj af vækst, vel proportioneret, lysebrun, nedladende

¹⁾ Die runenschrift s. 180.

²⁾ Flat. II, 429—30; Icel. s. I, 73.

og meget vennesæl og en stor idrætsmand«. For det sidste haves et klart bevis i et af hans egne vers, hvor han opregner 9 idrætter, han kan (brætspil, runer, bog [at læse], smedehåndværk, skiløb, skydning, roning, harpespil, digtekunst)¹⁾. Han var tidlig moden, så at han foretog handelsrejser til England, da han var 15 år gammel²⁾, og vilde sikkert tidlig spille en høvdings rolle; han yndede at vise sig i prægtige klæder og foretage vovestykker, som da han trængte ind i Dollzhulen på den nuvæ. Sandø³⁾. I året 1129, da Kale altså endnu ikke var 30 år, gav Sigurd Jorsalfar ham halvdelen af Orknøerne tilligemed jarlenavnet, og dermed gav han ham Rögnvald jarl Brusesöns navn⁴⁾; fra nu af kaldes han aldrig andet end Rögnvald jarl, undertiden med tilføjelse af hans oprindelige navn. Jarl blev han dog først af gavn 1136⁵⁾, da Páll Hákonarson, som havde været jarl over alle øerne, ikke vilde opgive noget af sin magt. Ved at forbinde sig med et mægtigt parti på øerne lykkedes det Rögnvald at skaffe sig den magt, som kongen havde givet ham, og at få sig anerkendt som jarl⁶⁾ over alle øerne. Páll blev fanget ved svig i Skotland og kom aldrig mere til øerne. To år senere måtte dog Rögnvald dele riget med den unge Haraldr jarl Maddaðarson (født 1133), en søstersøn af Páll jarl. De følgende år styrede Rögnvald øerne under nogenlunde fredelige forhold. Omkring 1148 skal han være rejst til Norge, hvor han traf Eindride den unge, der da var nylig hjemkommen fra syden⁷⁾; dennes fortællinger vakte lyst hos ham til også at foretage en lignende rejse. I året 1151 foretog han da sin bekendte rejse tilsøs til Jerusalem. Rejsen var yderst prægtig og rig på morsomme oplevelser, om hvilke jarlen altid havde et spøgefuldt vers på rede hånd⁸⁾. To år senere kom han tilbage til sit hjem. Imidlertid havde en mand ved navn Erlendr den unge,

¹⁾ Flat. II, 440; Icel. s. I, 95.

²⁾ Flat. II, 440—1; Icel. s. I, 95—96.

³⁾ Flat. II, 441—2; Icel. s. I, 97.

⁴⁾ Flat. II, 445—6; Icel. s. I, 103.

⁵⁾ Isl. ann. 20, 60, 113, 321.

⁶⁾ Se herom Flat. II, 447—63; Icel. s. I, 105—32.

⁷⁾ Dette stemmer ikke med Hkr. (739—40, jfr. Mork. 223), ifølge hvilken Rögnvald netop i følge med Eindride (og Erling skakke) foretog sit middelhavstog, med mindre Eindride har foretaget to rejser.

⁸⁾ Se i øvrigt Flat. II, 472—89; Icel. s. I, 147—80.

en brodersön af ovennævnte Páll jarl, gjort fordring på halvdelen af øerne, og en overenskomst var allerede truffen mellem ham og Haraldr jarl, der rejste til Norge lidt för Rögnavlds hjemkomst. Ikke desto mindre sluttede denne og Harald, efter at være vendt tilbage, et forbund mod Erlendr, der blev dræbt 1154¹⁾. Fire år senere, efter en del uroligheder, blev Rögnavld dræbt på sin årlige jagttur i Skotland den 20. august 1158 af en orknøsk mand, hvem han havde gjort fredløs²⁾. 1192 blev Rögnavld kanoniseret³⁾ og kaldtes undertiden »den hellige«.

Rögnavld jarl synes i det hele at have været af en mild og venlig karakter, og det siges, at hans død voldte stor sorg, fordi han var vennesæl og havde hjulpet mange⁴⁾. Til hans vennesælhed har sikkert ikke mindst bidraget, at han var ligefrem og nedladende, besad et muntert sind og ævne til at more bl. a. ved at gribe forskellige i det daglige liv forekommende begivenheder, afvinde dem deres komiske sider og fremstille dem i lette og kvikke improvisationer; han havde ordet i den grad i sin magt, at han, ganske vist ved en bestemt lejlighed, siges »at have digtet ved hvert andet ord«, som han sagde⁵⁾; ligesom Harald hårdråde yndede han digtekunsten og udøvede den som etslags åndelig leg⁶⁾. Til bevis på hans fortrinlige ævne til at forme vers, kan, blandt mange, f. ex. det halvvers tjæne, som han digtede om den tjenestekvinde, der kom ind i hallen og rystede af kulde, så at tænderne klappede, og som kun kunde sige: »atatata« og »hutututu«; jarlen erklærede, at han forstod hendes tale og digtede det nævnte vers, hvor han indfører hende talende: »Ja, I har det lunt nok, men Åsa [jeg] er *atatata* våd til skindet; hvor skal jeg *hutututu* sidde — uh, hvor jeg fryser — ved ilden?«

Af Rögnavlds större digte — hvis der har været flere sådanne — kendes kun ét, som han dog ikke var ene om at digte:

Háttalykill. Om dette digts tilblivelse får vi følgende inter-

¹⁾ Flat. II, 490—501; Icel. s. I, 182—99.

²⁾ Flat. II, 507—9, 511; Icel. s. I, 209—13; jfr. Isl. ann. ved år 1158; Ldn. 331; Bisk. I. 32.

³⁾ Isl. ann. 120, 180, 324.

⁴⁾ Flat. II, 512; Icel. s. I, 217.

⁵⁾ Flat. II, 474; Icel. s. I, 149.

⁶⁾ Flat. II, 475; Icel. s. I, 150—1.

essante oplysning. Engang (i tidsrummet 1140—48) kom der til Orknøerne et islandsk skib, hvorpå der var en mand, ved navn Hallr, en søn af Þórarinn breiðmage; denne fik ophold ved jarlens hird og var hos ham i længere tid — »de digtede da i for-
ening den gamle Háttalykill og de digtede 5 vers til hvert versemål, men det fandt man var for langt, og nu er der kun to digtede til hvert versemål«¹⁾. Meningen af den sidste bemærkning må vel være den, at digterne selv udførte denne forkortelse eller om-
arbejdelse af det oprindelige digt og foretog de ændringer, som derved blev nødvendige. Dette således ændrede digt er heldigvis for største delen bevaret, dog noget forvansket og mangelfuldt. Der var nemlig i Sverrig i det 17. årh. en vistnok norsk membran, hvori digtet fandtes; membranen er gået til grunde, men der haves i den salanske samling i Upsala universitets bibliotek 28 fol., nu R:683 (Gödels katalog s. 27—9), en afskrift deraf med Jón Rúgmanss hånd; denne afskrift viser, at membranen på sine steder har været meget vanskelig at læse, og afskriveren har ofte sat prikker, hvor han ikke kunde læse originalen, ligesom slutningen mangler helt. Digtet er, i en endnu mere mangelfuld skikkelse, end nødvendigt, udgivet af Sv. Egilsson (i hans Edda-
udgave 1850).

Navnet *Háttalykill* betyder 'versarternes nøgle' og er en efter-
ligning af latinske navne med *clavis*, men hvor gammelt navnet er, vides ikke. »Den gamle« er tilføjet vistnok snarest for at adskille dette digt fra Snorres bekendte Háttatal, der muligvis engang også kaldtes Háttalykill²⁾. Mindre sandsynligt er det, at det nævnte epitete skulde, som Sv. Egilsson mente³⁾, betegne digtet i dets ældste skikkelse i modsætning til dette i dets forkortede form.

Hvad der nu haves af digtet er 41 par vers, hvoraf flere er mere eller mindre ufuldstændige, så at der af nogle endog kun enkelte linjer er tilbage (det 2., 5., 7., 11., 13.; af det sidste vers, 41 b, haves der kun den første linje). I de fleste tilfælde er versarternes navne skrevne ovenover; de er følgende: 1, *ljóðshátr* (sål.), 2, *kviðuhátr*, 4, *draughent*, 6—10, *þrihent*, *belgdrögur*, *munnvörpur* (sål.), *enn dýri hátr*, *enn grænlenzki hátr*, 13—34, *tøgdrápuhátr*,

¹⁾ Flat. II, 468; Icel. s. I, 139, 140.

²⁾ Sn. E. II, 864, jfr. *Möbius*: Háttatal I, 43.

³⁾ I sin Edda-udg. s. 252.

kimlabönd, háhent, hrynhent, rekit, detthent, balkarslagr, refrún en minni, sextánmælt, níufuhátr, greppaminni, runhent, halfnefst, háttlausá, haddarlag, refrún en meiri, íðurmælt, langlokum (o: ort), *alstýft, flagðalag, dunhent, tilsegjandi, 37—41, konungslag, áttmælt, halfnefst, úlagshátr, skjálfhent*. Tilsvarende versarter findes hos Snorre, men undertiden under andre navne. Uden navn er her altså: 3, 5, 11, 12, 35 og 36; de svarer nærmest til Háttatal v. 1 (alml. drotkvædet), 51 (*enn mesti stúfr*), 88 (*runhent* på 6 stavelser), 47 (*íðurmælt*), 19 + 78 (*refhvarfahátr, alhneft*), 36 (drotkvædet).

Allerede denne fortegnelse viser, at vi i anordningen af verse-målene ikke har med et fuldkomment system at gøre; ikke engang lignende eller indbyrdes beslægtede verssmål stilles sammen (jfr. 3 og 36, 20 og 28, 25 og 31 og 39, 21 og 38 osv.). Dog synes i al fald i digtets første del den tendens at gøre sig gældende, at begynde med de ældste og simpleste verssmål og derfra gå over til de mere udviklede. I og for sig er denne mangel på system ikke videre påfaldende, når der ses hen til, at dette digt uden tvivl er det første i sin art. Som en modsætning hertil står Snorres digt, hvor systematikken er dreven til det yderste. Forskellen og dermed også systemmanglen i Háttalykill viser sig ligeledes i indretningen af det enkelte vers. Hos Snorre svarer de enkelte linjer på det nøjagtigste til hinanden med hensyn til stavelers antal og tidsmål, deres indbyrdes stilling, samt rimene. I Háttalykill er dette langt fra at være tilfældet. For kun at tage et par eksempler, har vers 1 a₁ to rimstave, 1 b₁, der skulde være bygget ens, kun én; rimstavene står på forskellig måde i den 3. og 6. linje i begge vers; det første rim (*frumhending*) i 37 a₅ står i den 3. stavelse, i 37 b₅ i den første, og således videre helt igennem.

Hvad navnene på de enkelte versarter angår, stemmer de ikke altid med Snorres, uden at man kan vide, hvad der er rigtigst; men dette spørgsmål behandles bedre i forbindelse med selve Háttatal¹⁾; her er der dog anledning til særlig at fremhæve den såkaldte (*h*)*níufuhátr* (22 a b), et verssmål, der ellers aldrig forekommer i oldtiden og hvis karakteristiske ejendommelighed er, at

¹⁾ Jfr. Stutt isl. bragfræði 54—56.

der efter hvert halvvers indskydes en linje med to indrim (et og samme ord), som bægge danner et helrim med det sidste rim i foregående linje (*ljúga* | *nema ek ljúga, en ek mun eigi ljúga; hildi* | *ef hann vildi, en ek veit hann vildi*); også et andet særligt versemål, *belgdrögur* (v. 7 a b), anføres, men på grund af versenes mangelfuldhed er det umuligt at danne sig en klar forestilling om versemålet i det hele.

I sammenligning med *Háttatal* står således *Háttalykill* på et mere oprindeligt, mindre kunstlet, mere folkeligt standpunkt.

Ifølge sit indhold er digtet et lovkvad. Det begynder med to vers (1 a b), hvor forfatterne udtaler deres pligt til at underholde folk; derfor vil de fremføre gamle visdomme¹⁾. Ellers falder digtet i to dele, hvoraf den første handler om oldtidshelte og sagnkonger, den sidste om norske konger.

Hvem den første helt er, der nævnes (i 2 a b), er usikkert, da versene er så mangelfulde, men det synes at være Sigurðr fafnisbane; dernæst omtales Gjukungerne Gunnarr og Högne og deres død (3 a b), dernæst en Helge (hundingsbane?), hvorefter digterne går over til Ragnar lodbrog, Ella, Ragnars og Áslaugs sønner, Ivarr, Björn, Sigurðr, Hvitserkr (4—11 a b); 12 a b handler om Svipdag; hvem 13 a b og 14 a b har handlet om, er på grund af versenes mangelfulde form umuligt at sige; muligvis har det været olddanske helte, da Hagbard og Friðleifr omtales i de følgende verspar. Herpå følger en række vers om Ali (den frøkne?), Fróde (Friðfróde), Helge (en brodersøn til Fróde?; jfr. *Hrólfs* kap. 1), Harald (hildetand), Angantýr, Hildir og Hjadningekampen, Rolf krake, Hjalmarr (hugum-stóre?), Erik seirsæl, Ólafr eller Óle, kong Gautrekr, Styrbjörn (15 a b—29 a b); hermed slutter den første del, hvor et par af de aller sidst nævnte konger er historiske personer (Erik seirsæl, Styrbjörn). Den anden del begynder med Harald hárfagre, hvorpå alle de norske konger i rigtig rækkefølge anføres lige ned til Magnus barfod, idet jarlerne Hakon og Erik udelades; rækkefølgen brydes dog en enkelt gang ved, at to danske konger, Sven treskæg og Knud den store, indskydes efter Harald gráfeld (v. 34 a b, 35 a b).

¹⁾ Når digterne her taler i 1. pers. sing., har det intet at sige, lige så lidt som at de (han) omtaler deres (sin) ungdom.

Af denne indholdsoversigt er det klart, at vi heller ikke her har med nogen systematisk orden at gøre, navnlig ikke i den første del, hvor ordningen synes at være temmelig vilkårlig (ti om en genealogisk forbindelse mellem alle de der nævnte fyrster kan der ikke være tale), og i den sidste del er den genealogiske rækkefølge som sagt brudt. Et forsøg på at omsætte versene — under forudsætning af, at vor eneste afskrift var forvirret — vil næppe føre til en bedre ordning eller resultat i det hele.

Beskrivelserne af de enkelte fyrster og konger har i det hele intet individuelt ved sig; de er holdte i de almindeligste udtryk, der enten betegner fyrsterne som vældige krigere — og hyppigst dette —, eller som gavmilde mænd. De siges at have kæmpet drabelig; deres sværd bider, skjolde kløves og brynjer brister osv.; særlige bedrifter antydes kun enkelte gange; derfor er det ofte vanskeligt at bestemme, hvilke personer der menes (Helge, Fróðe, Óle el. Ále). En undtagelse er det, når Gunnarr siges at have skjult guldet i Rinen og Atle kastet ham i en ormegård, når Rolf krakes berømte gavmildhed fremhæves, når Hafsfjordslaget særlig omtales, samt når Hakon den gode nævnes *ráðvandabastr*. Kun i et enkelt tilfælde forsøges der en svag karakteristik (Olaf kyrre).

Bestemte skrevne eller som digte bevarede kilder lader sig ikke påvise, og det er i og for sig ingenlunde nødvendigt, at forudsætte sådanne; den mundtlige, over alt i norden kendte tradition kunde være en tilstrækkelig kilde. En anden sag er, at digterne ses at have lånt enkelte udtryk fra ældre digte, særlig Eddakvad. Eksempler herpå er anførte I, 53, anm. 2. Desuden synes efterligninger af skjaldsteder at findes; således findes: *hjalmsamr* (Hl. 12 b, ved konj., men synes sikkert) i Eir. dr. af Þórðr Kolbeinsson (Fms. IV, 62), *þar svát víg á vági* (Hl. 30 b) ÷ *þat sleit víg á vági* Einarr skálagl. (Fsk. 38); *frægr þótti sá flotnum* (Hl. 31 a) ÷ *frægt þótti þat flotnum* Glúmr Hkr. 134 osv.

Hvor megen andel enhver af digterne har i digtet er umuligt at sige med nogen vished. I så henseende har det ingen betydning, når et »jeg« (jfr. ovfr. s. 37 anm.) undertiden fremtræder; et »vi« vilde sikkert have stødt alle dem, der hørte; det er muligt, at de har delt de enkelte fyrster og versarter imellem sig, og da er et sådant »jeg« let forståeligt. I øvrigt kunde det tænkes, at det var Rögnvald, der havde fået ideen til at digte et sådant kvad, samt

bestemt dets indhold; det roser jo særlig den norske kongeslægt, til hvilken Rögnavald netop havde stået i et særligt venskabs- og underdanighedsforhold; derimod kunde man antage, at det særlig var Hallr, der bestemte digtets indretning og ydre form. Dette er kun en formodning, der synes at kunne støttes ved skjaldepoesiens særlig islandske udvikling i denne periode, samt derved, at Rögnavald i sine øvrige — løse — vers aldrig benytter særlige kunstformer.

I sproglig henseende er digtet på mange punkter ikke uvigtigt. Det afgiver således, for kun at nævne et eksempel, de ældste eksempler på udtalen *var*, *vera* med *r*; den samtidige islandske form har *s*, der også findes; den første stammer fra Rögnavald, den sidste fra Hallr.

Der findes også i digtet ikke få *nýggörvingar* (yngre omskrivninger), hvor ord som *messa* (∅: sang), *salmr* (det samme), *kyndill* og *kerti* (∅: lys, flamme), *tungl* osv. indtræder som led i de sædvanlige omskrivninger for kamp, sværd; jfr. *turn* i en kenning for 'hoved'.

Hensigten med digtet er, som ovf. bemærket og som det fremgår af v. 1, at underholde; dette fremhæves særlig karakteristisk i v. 27 a, hvor det hedder: »Jeg har at fortælle kvinden om Olaf«.

Om digtets oprindelige udstrækning bemærkes det til slutning, at det formodentlig har sluttet med Harald gille, — i ethvert fald kan der ikke mangle mange verspar, — således at hele digtet har været omtrent 90 vers.

Hvad der ellers haves af Rögnavald jarl er en hel del løse vers, der alle findes i Orkneyingasaga¹⁾. De er naturligvis digtede til forskellige tider og i anledning af forskellige optrin og begivenheder. Alle udmærker de sig ved den lethed, hvormed de er digtede, ved deres spøgefulde og muntre indhold, der snart udtaler digterens følelser overfor en skøn kvinde, snart mod og munterhed i storm og strid bølgegang og kampens tummel²⁾, snart er det

¹⁾ I Flat. II og Icel. s. I (her to vers flere end i Flat.); desuden findes 2 halvvers samt et helt vers af en Rögnavldr, der næppe kan være anden end Rögnavald jarl.

²⁾ Ejendommeligt nok tillægger han etsteds gud, at han vil, at man skal kæmpe og vade i blod!

muntre bemærkninger om komiske begivenheder. Et af Rögnavlds allerførste vers er det om hans 9 idrætter. På sejladsen fra Norge til Orknøerne 1148 forliste han ved Hjaltland, men han og folkene blev reddede. Han var ikke forknyt, men digtede muntre vers ved hvert andet ord; efter at have modtaget en vistnok ikke synd-erlig prægtig skindkappe af en bonde, hvor han da opholdt sig, digtede han: »Jeg ryster den rynkede pels; mit skrud er meget ringe, men vore egne kapper er begravede i dybet. Hvem ved, når vi igen går i prægtige klæder op fra den våde søhest; brændingen slog vore skibe mod klipperne«. Morsomst er de vers, der stammer fra Jorsalfærden — og de fleste af de løse vers hidrører fra den —, særlig de, som er digtede om en ung og smuk jarledatter i byen »Nerbon«, som de gæstede. Det var ikke frit for, at man opfordrede den statelige Nordbo til for bestandig at blive der, men han vilde fuldføre sin rejse; han ytrede dog i et vers: »Jeg skal længe huske Ermingerøds [jarledatterens] ord; hun vil, at vi skal rejse til Jerusalem; men når vi til efteråret kommer tilbage, sejler jeg ikke forbi Nerbon«. Midt under de vilde kampe og angreb mindes jarlen, ligesom Harald hårdråde i sine gammensviser, de glade dage hos Ermingerør. Men skæbnen föjede det dog således, at han ikke atter kom til Nerbon, ti han rejste hjem til lands over Italien.

Man får det samme indtryk af disse vers, som selve beskrivelsen af ham giver. En ualmindelig jævn og nedladende personlighed, der altid er glad og fornöjet, altid munter og spøgefuld; dertil digter han med den störste lethed og formfuldkommenhed. I digterisk kraft står han imidlertid ikke nær så höjt som en Egill, en Hallfreör eller en Sigvatr, og nogen særlig fantasi eller flugt mærkes ikke hos ham.

Bjarne biskop Kolbeinsson var en søn af den på Orknøerne boende, fra Norge stammende høvding, Kolbeinn hrúga. Moderen, Herborg, var en datterdatter af Páll jarl Þorfinnsson; Bjarne var således beslægtet med Rögnavld jarl, og det er ikke underligt, når Orkneyingasaga kalder Bjarne for den störste høvding og omtaler hans store familie på øerne¹⁾. Når Bjarne er født,

¹⁾ Flat. II, 515, jfr. 472; Icel. s. I, 222, jfr. 147.

vides ikke. I sin ungdomsalder fik han vistnok en omhyggelig gejstlig opdragelse; på grund af sin anseelse blev han — mellem 1188 og 1192 — viet til biskop over øerne¹⁾. Som en af øernes anseteste og indflydelsesrigeste mænd blev han gentagne gange i anledning af forskellige stridigheder sendt til Norge; således i året 1195 for at underhandle med kong Sverre, efter at de såkaldte Eyjarskeggjar var bukkede under²⁾, en anden gang 1218 til et bispemøde i Bergen, i anledning af den gudsdom, ved hvilken kong Hakons kongelige herkomst skulde bevises³⁾, og desuden flere gange. For sidste gang kom han til Norge i sommeren 1222 i anledning af det bekendte Bergensmøde, hvor det skulde endelig afgøres, hvorvidt Hakon var eneberettiget til at være konge i Norge eller ej⁴⁾. Under dette møde døde biskop Bjarne den 15. september⁵⁾. Bjarnes virksomhed under disse møder er os ubekendt, ligesom vi heller intet kender til hans øvrige virksomhed, med undtagelse af, at vi hører, at det var ham, der lod optage Rögnavald jarls relikvier og fik ham kanoniseret⁶⁾. Han siges at have været en god ven af Islænderen Hrafn Sveinbjarnarson, hvem han sendte prægtige gaver⁷⁾, ligeledes af Loptr, en søn af Páll biskop, og Sæmundr Jónsson på Odde⁸⁾; men at dette kendskab til og bekendtskab med Islændere har haft nogen betydning for Bjarne som digter, lader sig ikke påvise. Som digter kendes han fra de betydelige lævninger af et digt om Jomsvikingerne og slaget i Hjörungavog, Jómsvikingadrápa⁹⁾. Der anføres heraf 16 hele og to halve vers i den større Olafssaga¹⁰⁾; desuden findes største delen, nemlig 40 vers, i codex regius af Snorres Edda; der mangler her slutningen, uvist hvor meget. Det hele er godt udgivet af C. af Petersens i hans udgave af Jómsvikingasagas yngste recension.

Digtet er affattet i det såkaldte *munnvörp*¹¹⁾, et versemål,

¹⁾ Flat. II, 515; Icel. s. I, 222.

²⁾ Flat. II, 519. 645; Icel. s. I, 228; Fms. VIII, 298; Eirsp. 131.

³⁾ Fms. IX, 279 anm.; Flat. III, 29; Icel. s. II, 39; Eirsp. 266; jfr. Fris. 412.

⁴⁾ Fms. IX, 325; Flat. III, 52; Icel. s. II, 74; Eirsp. 288; Fris. 433.

⁵⁾ Isl. ann. under året 1222; Bisk. I, 534; Sturl. II, 395.

⁶⁾ Flat. II, 512; Icel. s. I, 217; Isl. ann.; Bisk. I, 439.

⁷⁾ Sturl. II, 277; Bisk. I, 641.

⁸⁾ Bisk. I, 143; Sturl. I, 211.

⁹⁾ Navnet findes på mange steder.

¹⁰⁾ Fms. I, 161—163. 166. 169—172. 174—7. 179—83; jfr. Jómsv. s. (1879) 71.

¹¹⁾ Snorres Háttatal v. 66; Háttalykill 8 a b (*munnvörpur*).

hvor der intet rim findes i de ulige linjer, men halvrim i de lige linjer; i øvrigt er det som drotkvædet versemål; versemålet er altså en metrisk kunstform, hvis forbillede må søges i Brages og andre af de ældste skjaldes ufuldkomne drotkvædede versemål, men der er ingen grund til at tillægge Bjarne opfindelsen deraf, så meget mindre som versemålet synes at foreligge allerede i Håttalykill v. 8 a b (meget mangelfulde). Digtet er, hvad navnet også viser, en drape; omkvædet findes i versets 1., 4., 5. og 8. linje, første gang i digtets 15. vers og siden, med et mellemrum af 3 strofer, 5 gange, sidste gang i v. 35. Der haves ialt 40 vers i cod. reg.; desuden haves 3 vers og 2 halvvers, der har hørt til slutningen af digtet; der kan altså ikke mangle meget, forudsat, at slutningen har været omtrent lige så lang som indledningen (15 vers); man kunde således formode, at hele digtet har bestået af $(15 + 4 \times 5 + 15 =)$ 50 vers. I formel henseende er digtet fortræffeligt og udmærker sig i det hele fremfor de fleste digte fra samtiden.

Digteren begynder med i de 5 første vers at omtale sig selv og sit forehavende. Han viser, i modsætning til de kaldsmæssige fyrsteskjalde, en ophøjet ligegyldighed for tilhørere (»Jeg opfordrer ingen til at høre på mit digt«); dette viser straks en vis selvstændighed uden just at gøre indtryk af lyst til at være anderledes end alle andre og hænger mulig sammen med digterens gejstlige stilling; han erklærer i forbindelse dermed, at han ikke har erhvervet sig digtekunsten ved overnaturlige midler. Mærkeligere er indholdet af de følgende vers, hvor digteren omtaler sine fejlslagne forhåbninger og ulykkelige kærlighed; han er dybt såret, men dog ikke berøvet lysten til at digte om kampe og helte; en af disse helte, som han synger om, havde netop en kærlighedshistorie (Vagn Akason), og det er muligvis netop denne, der har været medbestemmende ved valget af digtets æmne. En erotisk tone lyder nemlig til os hele digtet igennem under al den våbensang og skjoldeklang, der klinger os for ørene; særlig er dette tilfældet i steflinjerne (»En fornem mands hustru forstyrrer hele min [livs] glæde; et skud af den herlige slægt volder mig strid kummer«).

Med vers 6 tager så digteren fat på kvadets hovedindhold, Jomsvikingslaget 986. Han fortæller, hvem høvdingerne var, samt om løfte-aflæggelsen ved gravøllet; dernæst beskrives sejladsen til

Norge (v. 15—19) og endelig kampen med dens forskellige afsnit og enkelte tildragelser (v. 20—40). Digtets slutning har handlet om, hvorledes nogle af de fangne Jomsvikinger blev henrettede, samt og navnlig hvorledes Vagn opfyldte sit løfte (at få Ingeborg, Torkel leiras skønne datter, til ægte).

Om sine kilder udtaler digteren intet, undtagen for så vidt som han siger: »jeg har hørt« (v. 6, 7, 8, 10, 12, 21, 28—30, 32, 36, 38—41), »der blev fortalt«, »man sagde« (v. 16, 17, 21, 25, jfr. 41, 44), »man hører at« (v. 20). Dette tyder på mundtlige fortællinger; skriftlige kilder er det derimod umuligt at eftervise. Beretninger om slaget findes i forskellige saga-recensioner både af Jómsvikingasaga selv og kongesagaerne, men nogen direkte forbindelse mellem disse og drapen lader sig næppe påvise. *Petersens* har i sin udgave af sagaens yngste recension¹⁾ påvist, at fra den kan Snorre kun have haft antallet af de faldne Jomsvikinger, medens han dog også kan have haft det andensteds fra. Mellem drapen og Fagrskinna er der overensstemmelse angående den dag (julenat), da Jomsvikingerne kom til Jæderen. At så mange vers af drapen anføres som beviser i den større Olafssaga har ingen betydning for de der berettede kendsgærninger, da det er sikkert, at den senere redaktør har hæntet disse umiddelbart fra ældre prosaiske kilder og selv tilføjet versene uden at rette teksten efter disse eller tilføje noget nyt derfra med undtagelse af et par rene småting²⁾. Mellem drapen og de i de forskellige sagarecensioner meddelte hovedkendsgærninger er der, naturligt nok, i det hele taget overensstemmelse.

Hvad enkelte udtryk angår, synes biskop Bjarne at have lånt eller efterlignet enkelte ord og omskrivninger i Hättalykill, hvilket i og for sig måtte være forståeligt nok³⁾. Ellers synes Bjarne i det hele at fremtræde som en original digter, ikke alene hvad den ovenfor fremhævede begyndelse af digtet angår, men også derved, at han i modsætning til de fleste af samtidens skjalde har behandlet en historisk begivenhed fra fortiden⁴⁾. Når det er blevet sagt, at formens mindre udviklede beskaffenhed gav forfatteren »lejlighed

¹⁾ S. 120 anm.

²⁾ *Petersens'* udg. af 510 s. 121.

³⁾ Sst. 123—4 anm.

⁴⁾ Sst. 125.

til at røre sig mere frit¹⁾, er det tilvisse sandt, og det er rimeligt, at omskrivningerne af den grund i det hele er mindre indviklede; men lige så vist er det, at omskrivningerne ikke derfor anvendes mindre hyppig, end det ellers er tilfældet, ligesom digteren også gör en ret udstrakt brug af tillægsord, uden at man just altid kan sige, at de er særlig rammende.

Hvad digterens forhold til stoffet angår, deler han sin beundring ligeligt mellem Jomsvikinger og Nordmænd; kun ses det, at han som gejstlig ikke billiger Hakon jarls ofring af sin søn (v. 30); men når han kalder Jomsvikingerne for *siðfornir* (7.6) — hedninger, er det sikkert ikke ment som nedsættende. Hvad Jomsvikingerne angår, er det let at se, at forfatteren har mest tilovers for den unge erotiske helt Vagn Ákason. Denne er ham åbenbart den første, dygtigste og tapreste af dem alle, og han er utrættelig i sine lovprisninger over ham. Det, som har bidraget hertil, er sikkert den del af hans løfte, der gik ud på at vinde Ingibjörgs elskov; her har digteren næret følelser fælles med heltens. På den anden side kan det ikke noksom fremhæves til digterens ros, at han stiller sig fuldstændig upartisk overfor den af Islænderne så ilde medtagne og vistnok noget uretfærdig behandlede Sigvalde jarl og betegner ham stadig som den tapre kriger og modige fører; han har ikke et dadlende ord for hans flugt, men har fundet den rimelig i betragtning af de tvingende omstændigheder.

Med hensyn til digtets æstetiske betydning kan jeg i det hele slutte mig til *Petersens'* dom derom²⁾. Foruden at det erotiske element giver digtet en ejendommelig, ikke just tungsindig farve, og foruden at digteren viser en prisværdig upartiskhed og er fuld af beundring for de tapre helte, særlig Vagn, er hele digtet kraftigt i udtryk og stemningsfuldt i tonen, let forståeligt som det tillige er.

Af biskop Bjarne haves ikke andre digte. Man har villet tillægge ham digtet *Málsháttakvæði* (se herom straks nedenfor) samt Eddas navneremser, men navnlig det sidste er usikkert, ja vistnok fuldstændig urigtigt.

Andre orknøske skjalde er kun følgende to, hvis den første overhovedet er en orknøsk mand: Þorbjörn svarte, der deltog i

¹⁾ *Petersens'* udg. af 510 s. 124.

²⁾ Sst. s. 125.

Rögnvald jarls Jorsalsfærd¹⁾ — af ham anføres to vers, digtede ved ankomsten til Akrsborg (Acre Ptolemais); han er ellers fuldstændig ubekendt — og Sigmundr öngull, der også var med på samme tog; af ham haves 1½ vers. Sigmundr var søn af en fornem mand Andrés og kaldes Rögnvalds hirdmand²⁾.

Når Orkneyingasaga³⁾ endnu omtaler to shetlandske mænd som skjalde, er det urigtigt; de kaldes ellers⁴⁾ islandske, hvilket utvivlsomt er rigtigere.

C). Hertil kan endnu føjes et digt, som indtager en særlig stilling i denne digtning, men som i ethvert tilfælde næppe er islandsk. Det er det såkaldte Málsháttakvæði eller Fornyrða-drápa (el. Carmen amatorium, som Sv. Egilsson kaldte det). Det findes kun i ét håndskrift, cod. reg. af Snorres Edda, hvor det er skrevet umiddelbart efter Bjarnes Jómsvíkingadrápa. Omkvædsverset findes tillige i Hauks pátrr hábrókar⁵⁾. Digtet består af 30 vers, hvoraf det sidste, på grund af håndskriftets ulæselighed, er mangelfuldt.

Digtet er for det meste sammensat af lutter enkeltsetninger, der består dels af rene ordsprog og talemåder, dels af hentydninger til gamle myter og sagn og endelig af digterens egne følelsesudbrud. De sidste forekommer stærkest i indledningen, hvor digteren omtaler sin hensigt: »Jeg agter at samle gamle ord; de fleste skal have noget at more sig med; han bemærker, at han aldrig tidligere har givet sig af med *flimtan*, men at der i digtet »vil findes vrede ord« og at han har ret til at tale om, »hvorledes den klogøjede kvinde har behandlet ham« (v. 1—3). Herved har digteren netop på det klareste udtalt, af hvad art digtet er og hvorledes det bør opfattes. Det er og skal være et på enkeltmand møntet digt af ironisk eller dog i ethvert fald bitter-humoristisk indhold, altså et slags niddigt. Digteren anslår straks en meget overlegen tone, som dog kun slet skjuler hans dybe sorg og smærte over hans skuffede kærlighed. Denne sin kærligheds-

¹⁾ Flat. II, 475; Icel. s. I, 155.

²⁾ Icel. s. I, 165; i Flat. II, 481 er teksten fordærvet.

³⁾ Flat. II, 475.

⁴⁾ Icel. s. I, 153.

⁵⁾ Flat. I, 583; Fms. X, 208.

historie giver han os dels i klare ord, dels og hyppigst på en forblommet måde i ordsprogene og talemåderne. Den elskede hedder Rannveig (18,₄), hvis dette ikke er et fingeret navn; hun har været smuk (jfr. *eigi at eins í fögru er fengr*, 17,₃) og digteren blind af kærlighed (*ástblindir eru seggir* osv., 20,₁); han har derfor set på hende altfor overilet (*bráðsét láta bragnar opt*, 14,₁); hun har i begyndelsen modtaget hans kærlighed, men derpå sveget ham (*illa hefr sás annan sýkr*, 18,₅) og vendt sin hu til en anden (*annars barn er sem ulf at frjá*, 5,₃); således sker det ofte, hvad ingen havde ventet (25,₆), men intet er værre for en mand end savn og længsel (27,₆). Særlig betydning har her omkvædet: »Ikke var det i gamle dage nogen farsot; dog gjorde finnepigen [Snefrid] Harald [hårfagre] rasende; han syntes hun strålede som solen. Således går det mangan én nu til dags«. Dette er klart nok. Det er tydeligt, at det er denne kærlighedssorg, der har bevæget den ulykkelige digter til at kvæde, til at synge sin sorg og kærligheds bitre længsel ligesom »ud over alle bjærge«. Derfor havde *Svb. Egilsson* på en måde ret, når han kaldte digtet et *carmen amatorium*.

En nøjagtig undersøgelse og betragtning af de enkelte linjer, særlig dem, der består af ordsprog, vil vise, at de så godt som alle på det nøjeste hænger sammen med digterens kærlighed og hans forhold til den kvinde, der har sveget ham; de er alle udtryk for hans tanker og betragtninger, dels bitre bemærkninger og ironiske udbrud mod den troløse, dels udtryk for hans savn, som han søger at dølge, dels endelig overlegne opmuntringer og trøstende ord, hvor man dog mærker den vemodige baggrund. Når han således, for blot at nævne enkelte eksempler, siger (5,₂): »én keder sig, når han er alene«, er hentydningen til hans forladthed og hans tidligere kærlighedstilknytning til en anden klar. En linje som »slangen skyder ham om våren« (6,₆) betyder kvindens, Rannveigs, foranderlighed og troløshed. Når digteren mindes Bjarkes »hårde hjærte« (7,₁), vil det sige så meget som, at sådant et hjærte vil digteren også vise, for at man ikke skal mærke hans sorg¹⁾. Således går tanken idelig over fra det ene til det andet, fra sorg til trøst, fra sviende spot til fornem overlegenhed, fra hån

¹⁾ Jfr. Aarbb. for nord. Oldk. 1890, 264—6, hvor et enkelt vers findes analyseret.

til græmmelse. Digtet er således et af de mest subjektive kvad fra oldtiden. På grund heraf og fordi vi ikke kender de til grund liggende forhold nøjere, samt endelig på grund af digtets formelle beskaffenhed (hver linje er en selvstændig sætning for sig) er det undertiden vanskeligt, nøjagtig at sige, hvorledes digteren har villet, at ethvert ordsprog skulde forstås i sammenhængen. Særlig gælder dette v. 7—9, der indeholder hentydninger til sagn og myter; disse bliver så meget vanskeligere at tyde, som de dér antydede sagnpersoner ofte ellers er fuldstændig ubekendte. Men det bør vistnok betragtes som givet, at også disse linjer (disse »gamle minder«) er led i det hele; også med dem har digteren ment noget, også de har i digterens mund en dobbeltmening. Nogle af disse kan vi endogså forklare, men om det træffer digterens egenlige tanke, er dog ikke ganske sikkert; således f. ex. det ovennævnte 7_{,1}; også 8_{,3}, der lyder: »Mardölla [Freyjas] gråd [guld] var skinnende«, kan opfattes som en hentydning til Rannveigs guldfagre, forførelseriske skønhed osv.

I det hele er digtet særdeles interessant, ikke alene i indhold, men også i form.

Selve ordsprogene og talemåderne er naturligvis noget ændrede fra den almindelige skikkelse, de havde i daglig tale, efter de krav, som rim og versemål (linjelængde) krævede. Når således et ordsprog lød omtrent som: *ilt er böl til litar* (jfr. det så ofte forekommende: *böl gervir mann fölvan*), ændrede digteren det til: *bölit köllum vér ilt til litar* d. e. vi siger, at osv. — ordsproget siger, at osv.; eller når et ordsprog lød som: *æpir fröskr i mærum*, bliver det til: *æpa kann i maurum fröskr*. Der indskydes således ligegyldige ord og ordene i den oprindelige form omstilles efter behag; mange er omtrent uforandrede gåede over i digtets form. Man kan ikke undlade at lægge mærke til den lethed, hvormed digteren har fået sine ordsprog og talemåder til at passe; formen er ingensteds bleven tvungen eller ordstillingen unaturlig.

Sproget er i øvrigt, som allerede antydnet, let og flydende og svarende til det humoristiske indhold. Særlig bemærkes, at digteren ikke er gået af vejen for ord, som kun synes at være bleven brugt i det daglige lette omgangssprog og som i reglen ikke ansås for fine nok til digtersproget. Til sådanne ord hører f. ex. *jaga* (9_{,8}), omtrent = 'at snakke'.

Digtet er indrettet så, at forud for det første stefvers går der 10 vers; hver stefjabálkr består af 3 vers, og de er ialt 3; efter dem følger så 10 vers (slutningen). Digtet er forfattet i runhent versemål på 7 stavelser, hvor den syvende altid er lang (og betonet, $\bar{\quad}$) eller opløst til to korte ($\acute{\quad}\grave{\quad}$). Rimene går hyppigst kun gennem to, nogle gange gennem fire linjer.

Digtet er sikkert ikke islandsk¹⁾; det bevises ikke alene derved, at der deri forekommer hentydninger til naturforhold, som aldeles ikke er islandske og som en Islænder mindst af alle kunde falde på at nævne, som f. ex. ordsproget om »frøerne, hvis skik det er at kvække i sumpene«. Også findes der mange ordformer, som aldrig vides at have været islandske, f. ex. *flug* for *flog* (4₆), *mula* for *mola* (11₄), *fúa* for *fóa* (18₂), samt *fröskr* for *froskr* (5₈). Digtet må som følge heraf være norsk, enten digtet i Norge eller muligvis på de vestlige øer; derfra har man netop eksempler på lignende former som de her anførte, som *-búli* for *-bóli*²⁾.

Vanskeligere er det at bestemme, når digtet er blevet til, og her har vi da næsten udelukkende sproget at holde os til. Dette står aldeles bestemt på et ældre standpunkt end så at det kunde være fra tiden omkring 1300; *h* udelades aldrig foran *l*, *r*, *n*, hvad der heller ikke sker f. ex. i Rögnvald jarls eller biskop Bjarnes digte; yngre kan det således næppe være end fra tiden c. 1200; ret meget ældre kan et digt af et sådant indhold og navnlig en sådan form heller ikke være. Den omstændighed, at *h* er bevaret foran *l*, *n*, *r*, synes at føre bort fra Norge og til de vestlige øer, hvor *h*'et sandsynligvis længere er blevet bevaret (ligesom i islandsk). Den formodning, som *Bugge* for længe siden³⁾ har udtalt, at digtet var af ingen anden end biskop Bjarne, synes mig at være særdeles tiltalende. Når man ser hen til det erotiske element i Jómsv.dr. og sammenligner det med Málsh.kv. og til den vemodige tone, der lyder til os fra bægge digte, er ligheden ganske slående og tyder i det mindste på et nært åndeligt slægtskab. Ligeledes har *Bugge* påpeget forskellige ligheder i ord og udtryk i bægge digte (*Yggjar bjórr* 29₃ — Jvdr. 1; *fíkjum* 21₈ — Jvdr.

¹⁾ Jfr. Aarbøger for nord. Oldkh. 1889 (Eiríkur Magnússons afhandl.) og 1890 (min afhandl.).

²⁾ Jfr. Noreen: Altn. u. altisl. grt.² § 14 b.

³⁾ Aarbøger osv. 1875; jfr. Möbius i sin udgave s. 24.

11, 25, 41; ærit 21,⁸ — Jvdr. 2 osv.), og i det mindste nogle af disse har deres, som det synes mig, umiskendelige betydning. Skönt jeg ellers er lidet tilbøjelig til at tillægge anonyme digte og vers bestemte navngivne forfattere, er jeg dog i dette tilfælde særdeles villig til at tro, at Bugge har ret i sin formodning, at digtet er af biskop Bjarne. Hertil passer alt på det fortrinligste og der kan vanskelig fremdrages noget, der strider derimod. Det er endogså muligt eller ikke usandsynligt, når man ser hen til hele den tvedydigheds og dobbeltydighedstale, der går igennem digtet fra først til sidst, at der på et par steder foreligger hentydninger til digterens eget navn. Når det således hedder: »lange er björnenes nætter« (*langar eigu þeir bersi nætr* 6,⁸) eller »jeg har ikke spurt, at björnen fryser« (*hefkat ek spurt at bersa kali* 15,⁸), synes det at ligge nær, at opfatte disse to sætninger som hentydninger til digteren, som selv hedder *bjarne* (afledet af *björn*). Naturligvis er dette kun en formodning, og det skal indrømmes, at de anførte verslinjer kan indeholde — og indeholder — hentydninger til digterens tilstand og kærlighedshistorie uden derfor at behøve at indeholde hentydning til digterens navn.

Til slutning skal det endnu tilføjes, at dr. *A. Orlík* i et af *Saxos* Starkadskvad har ment at kunne påvise et norsk digt, hvori Brävallakæmperne var opregnede¹⁾; han mener, at det oprindelige digt, på grund af dets forhold til de enkelte helte og egne, hvortil de hørte, må have været digtet i Telemarken og forfattet efter midten af det 11. årh. Jeg har ikke kunnet opdage noget, som kan bestride dette resultat i det hele og store, men må slutte mig dertil. Påvisningen af et virkelig norsk digt af et sådant indhold er meget betydningsfuld; det har sikkert sine forbilleder eller forgængere, og jeg ser deri en fortsættelse af den gamle norske Eddadigtning; efter at man i disse var færdig med det ældgamle, tildels fremmede stof, vendte man sig — i det 11.

¹⁾ Se hans afhandling Brävallakvadets kæmperække i Arkiv f. nord. filol. X. 223 ff. Jfr. *G. Storm*: Kritiske bidrag 1878.

årh.? — mod et mere hjemligt, nationalt og vel ifølge datidens opfattelse mere historisk æmne til behandling i bunden form. En sådan udvikling vilde være naturlig og forståelig.

Det vilde være umagen værdt at granske, om ikke tilværelsen af flere sådanne norske digte kunde ad samme eller lignende vej påvises.

§ 4.

Islandsk digtning.

A. Fyrsteskjalde og andre historiske kvads digtere.

Om den islandske hirdpoesis stilling og betydning i dette tidsrum er ovenfor talt. Her vil vi give en samlet oversigt over alle de enkelte hirdskjalde, først dem, af hvem der haves noget; dernæst vil vi i al korthed opregne dem, af hvem intet haves; hertil skal så føjes omtalen af enkelte skjalde, der ikke vides at have været hirdskjalde, men som har efterladt sig digte om oldtidshelte og fyrster, der tildels står på overgangen til de egenlige religiøse kvad. Derefter vil vi behandle de religiøse digte, da de står i den allernøjeste forbindelse med de egenlige fyrstekvad, både hvad indhold og form angår.

I. Egenlige fyrsteskjalde.

Markús Skeggjason, hvis formentlige broder Þórarinn för (I, 637) er nævnet, var en søn af Skegge, der igen var en søn af den lovkyndige Bjarne, hvis bedstemoder var en søster til Skapte lovsigemands bedstemoder¹⁾. Slægten havde således hjemme på sydlandet. Markús' moder hed Halldóra, som nedstammede fra Vémundr, en broder til Hallsteinn Þengilsson (I, 529). Om Markús' opdragelse vides intet bestemt, men sikkert har han efter datidens forhold fået en omhyggelig, muligvis gejstlig uddannelse. Markús nød blandt sine landsmænd stor anseelse, og han

¹⁾ Ldn. 291, 309.

siges at have været *enn mesti spekingr ok skúld*¹⁾. I en længere årrække (1084—1107) beklædte han lovsigemandsembetet²⁾, hvorfor han jævnlig kaldes »lovsigemand«. Som sådan støttede han af al kraft biskop Gissurs forslag om en almindelig tiendelov, vedtaget 1096³⁾. Som hjemmelsmand for lovsigemandsrækken anføres Markús af Are³⁾. Markús døde den 15. oktober 1107⁴⁾. Gennem sin datter Valgerðr blev Markús en af Sturlungernes stamfædre.

Af Markús' digte kendes omtrent kun hans Eiriksdrápa⁵⁾, og denne kendes hovedsagelig fra Knýtlingasaga, hvis forfatter har stærkt benyttet digtet som en historisk kilde, hvad han også med fuld føje kunde gøre, da det handler om en med digteren samtidig fyrste. Kvadet er et arvekvad om den danske konge, Erik ejegod, og rettet til (sendt til?) dennes broder og efterfølger, kong Niels (1103—34). I øvrigt vides ikke, hvad der har foranlediget Markús til at digte sit kvad, der sikkert er forfattet i tidsrummet 1104—6. Digteren omtaler kongens ungdomstog i østerleden, hans gode egenskaber, gavmildhed og retfærdige strængighed — »Erik besad ethvert fortrin; som ung lærte han mange sprog; han var særdeles modig og mægtigere end nogen anden fyrste«. Dernæst omtales Eriks prægtige pilgrimsrejse til Rom, hans gavmildhed undervejs, samt oprettelsen af Lunds erkebispesæde. Herpå følger beretningen om Eriks krigstog mod de oprørske Vender, hans sejre og fjendernes ynkelige underkastelse. Efter at Eriks venskab med Frankrigs konge er omtalt, kommer til slutning beskrivelsen af Eriks sidste færd, pilgrimstoget til det hellige land, samt omtalen af hans død.

Det er klart, at digtet i formel (metrisk) henseende er en efterligning af Arnórs Hrynhenda; det er det næste digt i hrynhent versemål efter det i tiden; men også i indhold har Hrynhenda tjænt Eiriksdrápa som mønster. Dette kunde så meget lettere ske, som bægge de besungne fyrster lignede hinanden i karakter (bægge kaldtes jo »den gode«), bægge var konger i Danmark og havde krig og kampe med Venderne. Anvender Arnórr stærke udtryk,

¹⁾ Bisk. I, 68. jfr. 28.

²⁾ Se herom Safn II, 2. 20—21.

³⁾ Islbók 15.

⁴⁾ Sturl. II, 395; Ártíðaskrár s. 109, jfr. Safn II, 21; Bisk. I, 68, anm. 2.

⁵⁾ Navnet: Fms. XI, 295.

bruger Markús dem ikke mindre stærke, men hos ham har de ikke den originale kraft og umiddelbarhed, følgelig heller ikke den poetiske inspirations kendemærke som hos Arnórr. Markús omtaler således kong Eriks fortræffelighed og siger ikke alene, at »ingen kender nogen bedre fyrste« (v. 2) og at »han besidder enhver fortræffelighed« (v. 9), men også, »at det er langt fra, at der vil fødes nogen herligere fyrste« (v. 3); man kunde her tale om en vis højtravende stil, ja undertiden svulst, der ikke altid lyder umiddelbart tiltalende. Markús' digt er, i sammenligning med Arnórs, langt mere gennemtrængt af en religiøs følelse og digteren finder ofte lejlighed til at omtale kongens fromhed og gudsfrygt; også retfærdighed roses hos ham (»han fældede rigtige domme«). Vi tør heri se et udslag af digterens samtid og dens sæder; den gejstlige stands forøgede indflydelse, sædernes forandring, idet de nu var blevne mildere og humanere, den religiøse følelses forøgede styrke og inderlighed — alt dette kommer til syne i Markús' digt.

Digterens beskrivelse af sejlads (v. 16), af kamp og krig (v. 17 ff.) er ganske vist i det hele taget levende, men dog overhovedet den traditionelle og bærer ikke den originale anskuelses og umiddelbare friskheds præg. Om nogen ejendommelig, poetisk begavelse kan digtet i det hele ikke siges at vidne, men som en historisk kilde er det fortræffeligt. Omskrivningerne er i det hele få; de valgte udtryk og billeder med tilhørende valg af passende ord er i reglen heldige.

Nogle verbale lån fra Hrynhenda kan ikke i væsenlig grad påvises, og for så vidt er digteren nogenlunde selvstændig overfor sit forbillede; dog synes vers 21 at være stærkt påvirket af Hrynhendas 12,5—6. Versene er i det hele godt byggede, rytmerne behagelige og ordstillingen temmelig jævn; for så vidt er digtet meget tilgængeligt og let forståeligt.

Af Markús' i Skáldatal antydede digte om den svenske konge, Inge Steinkelsson, og Knud den hellige i Danmark, hvoraf man kunde slutte, at digteren engang havde været udenlands hos de nævnte fyrster, er, så vidt vides, intet bevaret, undtagen et halvvers, der med nogen sandsynlighed kan henføres til digtet om Knud, da der heri siges, »at der ingen bedre mand vil fødes end Svens broder«.

Af et digt om Kristus synes et halvvers og en fjærdedel at være, hvoraf det første omtaler skabelsen. At Markús har digtet et sådant kvad, stemmer med det religiøse sindelag, som fremtræder i Eiriksdrápa.

Endelig haves et vers og et halvt — bægge løse vers. Det første er en kunstlet firdobbelt variation af sætningen: »bølgebjørnen løb frem på (over) havet«, således at kenningen »bølgebjørnen« (— skib) stadig beholdes. — I det andet vers erklærer digteren, at han ikke vil »nide« en mand (uvist hvem), »ti den er slet, som fordærver digtningen« (o: ved at digte nidvers; jfr. I, s. 646)¹).

I Eysteins og Sigurds tid kom der en mand til Norge, ved navn Þórðr; han stammede fra østfjordene og var en »ubemidlet men kyndig mand, der digtede godt«. Om ham haves en lille þátr²), hvor hans skæbne i Norge udførlig fortælles. Han var her så heldig at træffe på en ung og rig enke, der hed Ása (Guld-Ása), af den mægtige Bjarkøfamilje, hvis overhoved den gang var Viðkuðr Jóansson. Þórðr blev antaget af Ása som etslags tyende, men det viste sig snart, at hun syntes godt om ham, og så fik rygterne travlt. Han siges at have »underholdt godt« (med sange og sagaer vistnok). Han blev hos enken i nogle år og gjorde købmandsrejser på hendes vegne. Ásas slægtninge vare ikke helt fornøjede over de rygter, de hørte, og en dag, da Viðkuðr kunde ventes, rådede man (Ása selv) Þórðr til at søge at erhverve sig hans gunst ved at digte om ham. Dette gjorde Þórðr, og Viðkuðr erklærede digtet for at være godt, gav digteren en guldring og lovede ham sit venskab. Dette kom ham senere til god nytte under et sammenstød mellem ham og den mægtige Ingimarr af Askr (jfr. ovf. s. 29), som endte med dennes fuldstændige nederlag og flugt fra landet (c. 1112). Tilsidst ægtede Þórðr Ása og nød stor anseelse. Af Þórðs digte kendes kun det anførte, i Skáldatal antydede digt om Viðkuðr, der i Sex sögup. siges at have været en *fimtug drápa* (drape på 50 vers). Der anføres også der et

¹) Når nogle bøger, som Flat., tillægger Markús Rekstefja, er det en misforståelse hos en afskriver.

²) Fms. VII, 111—18; Mork. 170 - 4; Sex sögup. 72—8.

halvvers, der skal været stevet, men det er forvansket. Desuden haves en lausavísa, digtet i anledning af striden med Ingimarr.

Noget efter 1100 bode en ubemidlet mand, Þórðr, på gården Hvammsdalr, der tilhørte høvdingen Þorgils Oddason. Þórðr kaldtes *Ráfeyjaskáld* efter en øgruppe i Bredefjorden, hvor han havde bot¹⁾. Han nedstammede fra Eyrbyggerne og havde en søn, som hed Hrafnkell, som ellers kaldtes Skáldhrafn²⁾ (i øvrigt ubekendt). Þórðr blev, som det synes, dræbt eller såret af sin egen fostersøn³⁾. Han synes at være identisk med den Skáldþórðr, hvis datter Guðbjörg nævnes omkring 1160⁴⁾. Noget før 1120 havde Þórðr digtet et kvad om Þorgils Oddason, men intet fået derfor. Engang da Þorgils gæstede ham, tog Þórðr hans smukke økse i hånden og så derpå. Han spurgte de tilstedeværende, hvor meget de trode den var værd; de mente den var sine to mark værd. Herom kvad da Þórðr et vers i runhent versemål, hvori han antyder, at øksen var et passende vederlag for digtet. Þorgils var af en anden mening og anviste ham jordafgiften som løn. Digtet om Þorgils er tabt.

Ingimundr Einarsson og Hrólfr i Skálmarnesi vil blive behandlede i en anden sammenhæng.

Þorkell hamarskáld er ubekendt, undtagen for så vidt som han må have overlevet Magnus barfod og rimeligvis været i Norge før 1066, da han må antages at have kendt Eysteinn orre personlig. Om denne, der faldt i Stanfordslaget 1066, digtede han det i Skáldatal antydede kvad, som er tabt⁵⁾. Det samme gælder også det sst. antydede digt om Olaf kyrre. Derimod haves nogle vers af Þorkels digt om Magnus barfod, *Magnúsdrápa*⁶⁾. De handler om Steigarþórir og Egils opstand mod kong Magnus 1095, om kongens tog til Syderøerne 1097, til Sverrig 1099 og endelig om hans sidste kamp i Irland 1103. Versene er i formel henseende ret dygtige og flydende med meget få omskrivninger og

1) Sturl. I. 8—9.

2) Ldn. 92, anm. 15. 346.

3) Sturl. I. 8—9.

4) Sturl. I, 55.

5) Mork. 120; Flat. III, 396 (kaldes her *Ketell*). Af Mork. ses det, at digtet er et arvekvad.

6) Navnet: Hkr. 639; Fms. VII, 5. 53.

ikke uden en vis flugt. Desuden haves et halvvers i fornyrdislæg vistnok af en lausavisa, hvori digteren siger, at »Völsungs ætling« (en fyrste, mulig Olaf kyrre) har sendt ham »over havet guldprydede våben«, og endelig findes et vers i Hkr. med overskriften: »som der blev digtet«, medens Fris. siger: »således siger Þorkell«; Fms. og Mork. har dette sidste og tilføjer endogså *hamarskáld*; det må således betragtes som sikkert, at verset er af Þorkell. Det er en lausavisa om den dødsdømte stormand, Egils sidste mandige ord, da han af kongens mænd førtes til galgen —: »enhver af kongens trælle fortjænte at hænge højere end ham«. Efter dette må Þorkell have været i Norge 1095.

Björn krepp- (el. kreppil-)hendi (»den kroghændede«) er fuldstændig ubekendt, men han må have opholdt sig i Norge under kong Magnus barfod, om hvem han digtede en *Magnús-drápa*¹⁾, hvoraf en del vers haves. De handler om Magnus' krigstog til Halland 1095, om afstraffelsen af Steigarþórir og Trönderne samme år, samt om Vesterhavstoget 1097. Ved sammenligning med den måde, hvorpå Þorkell hamarskálds vers om samme konge anføres, skulde man tro, at Björns digt var forfattet omkring 1100, endnu medens Magnus var i live, hvad også en enkelt præsens-form bekræfter (»Olafs sön rødfarver« osv.). Ellers er disse vers temmelig prosaiske og udmærker sig ikke i nogen henseende; de er formelt ret gode og har ikke mange omskrivninger, men de, der findes, er i ingen henseende ejendommelige.

Gísl Illugason²⁾ var af en gammel og god digterfamilje, Gilsbekkingerne, der i lige linje nedstammede fra Brage den gamle; selv var Gísl en sønnesöns sön af skjalden Tindr Hallkelsson (I, 547—8), Gunnlaugr ormstunges farbroder³⁾. I Gísl samledes endnu engang den gamle slægts åndelige såvelsom legemlige dygtighed: digterævnen parret med personligt mod og energi. Om Gísl haves en Þáttr i Magnus barfods saga⁴⁾. Han er født 1079. Da han kun var 6 år gammel, blev hans fader dræbt af en norsk købmand, Gjafvaldr, der senere blev en af kong Magnus' fortrøligste mænd. Synet af faderens drab forfulgte siden den unge Gísl;

¹⁾ Navnet: Hkr. 638; Fms. VII. 4.

²⁾ Navnet skrives snart *Gils*, snart *Gísl*, snart *Gíslí*.

³⁾ Jfr. Ldn. 87; Fms. VII. 29.

⁴⁾ Fms. VII. 29—40. samt i Bisk. I, 156; 221—7.

det var noget han ikke glemte: »Jeg og min broder var tilstede, da vor fader blev dræbt; da sagde Gjafvaldr, at man skulde dræbe os bægge to; men jeg vil ikke gøre mig mandigere, herre, end jeg er, da sad gråden i min hals« ytrede Gisl senere til kong Magnus. Uudslettelig var begivenheden præget i hans sind og han tænkte kun på ét: hævn. Kun 17 år gammel drog han til Norge (1096) og her fik han endelig lejlighed til at tilføje Gjafvaldr et sår, hvoraf han lidt efter døde. Gisl blev grebet og kastet i fængsel. Nu indtraf der en begivenhed, der ikke alene viser det energiske sammenholds og den forstandige tales kraft, men som også var rig på spændende optrin. I byen var der dengang omkring 300 Islændere, deriblandt præsten Jóan Ögmundarson (den senere biskop) og Teitr, en søn af biskop Gissurr, bægge to udmærkede mænd. Drabet på Gjafvaldr blev udøvet ved nontid om lørdagen; men efter at non-helligheden var bleven forkyndt ved klokkeringning, måtte ingen henrettelse foretages. Tidlig om mandagen samledes Islænderne og begav sig hen til fængslet, brød det op og befriede Gisl for lænkerne og tog ham med sig. I fængslet havde han været glad og munter. Han blev nu ført hen til det ting, hvor dommen skulde forkyndes. Her holdt Joan præst en alvorsfuld og fortrinlig tale til kongen, hvorpå Gisl selv tog ordet til forsvar. Til slutning ytrede han, ganske uvæntet, på gammel skjaldevis, — »men et kvad har jeg digtet om Eder og jeg vilde gerne få lyd«. Kongen sagde kendelig formildet: »gør som du vil«. Gisl fremsagde sit digt, men »der var ikke megen poesi i det digt«, som det hedder. Gisl lagde derpå sit hoved i kongens skød, efter at have takket sine landsmænd smukt for den bistand, de havde ydet ham. Kongen gav Gisl hovedet, men forlangte 16 mark guld for Gjafvaldr, hvoraf dog halvdelen straks blev eftergivet, medens 8 af de tilstedeværende Islændere betalte hver sin mark. Gisl kom derpå til at indtage Gjafvalds plads og erhvævede sig kongens gunst. Siden fulgte han denne på Vesterhavstoget (1097)¹⁾, og ligeledes, hvis man tør tro biskop Jóans saga af Gunnlaugr munk²⁾, på toget til Irland (1103). Han siges da at være bleven sendt som formand for de gidsler, Magnus sendte til

¹⁾ Fms. VII, 40.

²⁾ Bisk. I, 227.

kong Myrkjartan¹⁾. Efter kong Magnus' fald har Myrkjartan naturligvis givet gidslerne fri²⁾; Gisl er da vendt tilbage og er vistnok kort efter kommen til Island. Dette beretter Jónssaga udtrykkelig og tilføjer, at Gisl ansås for at være en fremragende mand, at han bode på Island til sin høje alderdom og havde en søn, Einarr.

Som menneske er Gisl allerede karakteriseret ved beretningen om faderhævnen. En fast beslutning om hævn, ingen ro, før det engang satte mål er nået, ligegyldigt hvad det så end skulde koste, udholdenhed, standhaftighed og modig munterhed midt under livsfaren — disse er de egenskaber, som digteren viser. Det eneste løse vers, der haves af ham, i form som indhold lige fortræffeligt og digtet med de skærende jærnlænker om benene, svarer til det givne billede: »Munter skal jeg endnu være, skönt mændene tiltænker mig døden — jærnene begynder at varme [hvilket fortræffeligt udtryk!] mig om benene; enhver skal dø, kvinde, [vogtersken], men en mands hjerte frygter ej; endnu engang skal jeg i vers mindes mit mod.« Som digter hører Gisl dog ikke til de allerførste. Foruden det anførte løse vers — for ikke at tale om det ovenfor omtalte, første, forlængst tabte digt om kong Magnus (Hovedløsningen), »hvor der ikke var megen poesi«³⁾ — haves nu kun brudstykker af hans, i fornyrdislæg forfattede digt om kong Magnus barfod, digtet efter 1100. Formen er simpel og digtet i det hele lidet indviklet. Der haves heraf omtrent 20 hele vers, alle i Magnus barfods saga. De handler om Þóris og Egils opstand og oprørernes afstraffelse 1095, Vesterhavstoget 1097 samt toget til Sverrig 1099. Da digteren selv deltog i Vesterhavstoget og i øvrigt havde rig lejlighed til at samle de nøjagtige efterretninger om kongens bedrifter og rejser, har digtet betydelig historisk værd. Digteren er fuld af begejstring over og beundring for den unge, kække kriger-fyrste, hvis valgsprog var, at »en konge skulde være for at blive berømt, men ikke til at leve længe«; men

¹⁾ Af Magnus barfods saga (Mork. 153; Hkr. 657; Fms. VII, 67—8) fremgår, at han og den irske konge var venner og foretog krigstog i forening, så at Jónssagaes fremstilling derved vinder noget i troværdighed.

²⁾ Jónssagas fremstilling heraf er naturligvis bygget på en misforståelse.

³⁾ Fms. VII, 38.

han roser også kongen for hans indenlandske styrelse, fordi han straffede tyve og ransmænd og skaffede købmænd fred. Det er klart, at digteren har åbent øje for lovordnede tilstandes goder og at han hader uret og overlast. Digtet bliver således også et vidnesbyrd om Gísls egen humane tænke måde, der igen uden tvivl på det nøjeste hænger sammen med de fredelige politiske og sociale tilstande i hans fædreland.

Fremstillingen er helt igennem ret livlig og malende, ikke alene skildringen af kampe og mandefald, som når digteren siger: »det blodige våben løb mellem fjendens hoved og skuldre«, men også og særlig af sejladsen og bølgegangen, som digteren åbenbart i højere grad end andre stræber efter, på lyrisk vis, at beskrive; særlig kan man gøre opmærksom på følgende to vers: »Havet begyndte at svulme, men skovens rasende ødelægger [stormen] drev sejlene fremad; den herlige drage med Danskernes skræk-indjager knækkede ryggen på enhver af søens brusende brude«, »den blå Æger skød til den guldprydede stavn; bølgen trængte ind i det gyldne hoveds gab; dybets ild [guldet] skinnede som himlens flamme fra fyrstens drage[skibs]hoveder«. Desuagtet kan man ikke sige, at digtet er i besiddelse af nogen særlig originalitet eller nogen primitiv digterisk kraft, da man flere steder, også i de anførte eksempler (jfr. Þorleikr fagre o. fl.), mærker ældre forbilleder, ja ligefrem verbale lån både fra skjaldekvad (særlig Valgarðs) og Eddadigte¹⁾.

Når digtet er forfattet, er ikke ganske sikkert. Rimeligst er det at antage, at det er digtet kort efter Magnus barfods død (1103). Når man har villet²⁾, at det skulde være forfattet efter at Harald gille kom til Norge (1124), fordi Magnus to gange kaldes »Haralds frænde« (11,₁; 20,₆), er det sikkert en fejl. Den Harald, som her menes, er uden tvivl Harald hårdråde, hvem Magnus

¹⁾ *steinóðr* 15.₃ = Valgarðr; *hyrr sveimabi* 6.₁ ≠ *bjartr sveimabi bríni* samme; *vefi keyrði á stag* 15.₁₋₃ ≠ *rifs hund bar rétt á stag* samme; desuden er v. 15-16 åbenbart en efterligning af Valgarðs v. 10-11; *Vedrsmidr Víðurs* 10.₇ ≠ *skapsmidr Víðurs Brage: flaut fagrúin* 8.₇ ≠ Helg. Hund. 31.₃; *sás hamalt fylkði* 10.₆ ≠ *eda hamalt fylkja* Reginsm. 23.₆; *þá vas sókn lokit* 14.₂ ≠ Helg. Hund. 56.₁₀; *vanr vásförum* 20.₇ ≠ *of vanið vási* Guðr. 11. 4.₇ osv.

²⁾ G. Þorláksson: Udsigt 129.

slægtede så meget på, og med hvem han allerede meget tidlig sammenstilledes¹⁾.

Ívarr Ingimundarson. Denne skjald kendes fra et særligt kapitel i Sigurds, Eysteins og Olafs saga²⁾. Ifølge disse var Ívarr »en Islænder, vis og ætstor³⁾ og skjald«, der havde erhvervet sig kong Eysteins særlige gunst. Engang siges Ívarr at være bleven noget indesluttet og tavs, men kongen fik grunden dertil lokket ud af ham; han var elskovssyg og der var ingen råd for hans kummer, da den kvinde, han elskede, en Oddný Joansdatter, var gift med hans egen broder, der havde ægtet hende ved forræderi mod sin broder. Det nyttede ikke, at kongen foreslog ham at søge at vinde andre kvinder, »ti hvergang han så skønne kvinder, mindede de ham kun om den ene, hvorved hans kummer forøgedes«. Eysteinn tilbød ham da at komme til sig hver dag, for at de kunde tale om Oddný, »ti sorgen blev undertiden lettere, når man talte om den« (jfr. det sidste uægte vers i Goðr. hvöt). Dette skete også, og Ívarr blev mere munter end tilforn. En ret karakteristisk personlighed med en sand og dyb følelse møder os her atter i lighed med de mange af det 10. årh.s helte og skjalde. Det her fortalte er rimeligvis foregået i tidsrummet 1112—18. Ívarr kan formodes at have været i Norge allerede i Magnus barfods tid, og han overlevede Sigurd slembe (d. 1139).

Af Ivars digte om Magnus barfod, Eysteinn (d. 1122) og Sigurd Jorsalfar (d. 1130) er intet bevaret. Derimod er vistnok den største del i behold af hans *Sigurðarbölkr*⁴⁾, et digt i fornryðislag om Sigurd slembe, forfattet efter dennes grufulde pinselsdød (1139). Digtet er for største delen opbevaret i en Þáttur om Sigurd i Morkinskinna og består nu af ialt 35 hele og 9 halve vers samt et par versbrudstykker. Digtet har handlet om Sigurds hele liv, lige fra hans opvæxt hos præsten Aðalbrikt, hvis søn nogle sagde han var, indtil hans død; det danner grundlaget for Þáttren om ham. I poetisk henseende er digtet i ingen henseende frem-

¹⁾ Jfr. Hkr. 641.

²⁾ Hkr. 672—3 (kap. mangler i Kringla); Fris. 289—90; Fms. VII. 103—6; Mork. 167—8.

³⁾ Han har mulig været af Ingimund d. gamles slægt; denne havde bl. a. en søn Ívarr.

⁴⁾ Navnet: Hkr. 719; Fris. 322; Fms. VII. 200; jfr. Mork. 201 nederst.

ragende. Det er temmelig prosaisk-tørt og fremstillingen af kampe og andre begivenheder helt simpel, næsten historisk nøjagtig i enkeltheder. Ejendommelig er den vemodige tone, der særlig går igennem de sidste vers om Sigurds pinsel. Også i dette digt findes der efterligninger af ældre digte, særlig Eddakvad, hvilket ikke bidrager til at gøre fremstilling livligere¹⁾.

Halldórr skvaldre er os fuldstændig ubekendt, undtagen for så vidt som vi kan slutte, at han til sine tider har opholdt sig hos forskellige nordiske fyrster, om hvilke han ifølge Skáldatal har digtet; når *Jón Sigurðsson* har udtalt²⁾, at han fulgte Sigurd Jorsalfar på hans udfærd, er det kun en formodning, der vistnok modsiges af, at digteren to gange siger i digtet om ham: »Jeg har hørt«. Han besang en mængde fyrster: Magnus barfod, jarlen Sone Ivarsson i Götland (omkring 1100), kong Erik emun (1134—8), jarlen Karl Sonesön (c. 1140), kong Inge Haraldsson (1137—61), kong Sörkve Kolsson (c. 1150) og endelig dennes søn, jarlen Jon, men intet af disse fyrsters digte er bevaret. Da han tillige har digtet om Sigurd Jorsalfar og Harald gille, er det klart, at han har været en af sin samtids frugtbarste og mest omrejsende, man fristes til at sige omflakkende skjalde. Mulig står, hvad *Jón Sigurðsson*³⁾ har bemærket, hans tilnavn i forbindelse med hans mange digte, i det det synes at måtte betyde: »den snakkesalige« el. lign. Af hans mange kvad er kun en del bevaret af hans to digte om Sigurd Jorsalfar og af hans kvad om Harald gille:

Af det første digt om Sigurd, i fornryðislag, der har handlet om kongens Jorsalfærd, er kun ét vers, om en kamp på øen Forminterra, bevaret. — *Útfurardrápa*⁴⁾. Det var dette digt, som skjalden Máne underholdt kong Magnus med (se ovf. s. 26); »digtet blev modtaget med meget bifald« hedder det. Selve navnet tyder på, at digtets hovedindhold har bestået af en fremstilling af Sigurd Jorsalfars udfærd. Dette bekræftes ikke alene ved de vers, som

¹⁾ Se I, 53 anm. 2. Mærkeligt nok findes hos Ivarr samme udtryk som hos Gísl (*vanr vásförum* 41.), der mulig er et direkte lån fra Gísl, ligesom forskellige andre udtryk synes at stamme derfra.

²⁾ Sn. E. III, 367.

³⁾ Sn. E. III, 367.

⁴⁾ Navnet: Fms. VIII, 207 (med artiklen).

endnu haves deraf, men også ved beretningen i *Morkinskinna*¹⁾. De bevarede vers handler i overensstemmelse hermed om 8 kampe til lands og til vands, indtagelse af kasteller og lign. lige fra den første kamp med galejer ved Spaniens kyst til indtagelsen af Sidon. I det sidste vers tildales Sigurd selv. Digtet er ikke i nogen henseende fremragende, undtagen rent historisk, da skjalden, ligesom i sin tid Sigvatr, med tal opregner de enkelte kampe. Fremstillingen er kun lidet livlig eller malerisk, omskrivningerne lidet slående. Det er et af de mest prosaiske digte, der haves. At det dog, foredraget med god stemme, kunde gøre lykke hos kong Sigurds dattersøn, er let forståeligt.

Af det tredje digt, om Harald gille, også antydet i *Sktal*, der ses at være digtet, efterat Magnus den blinde blev fanget, altså omkring 1136, haves enkelte vers; de handler om kampen på Fyrileif 1134, om lendermændene Asbjörns og Nereids drab 1135, samt om den sidste kamp med Magnus og dennes tilfangetagelse.

Når der endnu tillægges Halldórr to vers i *tøglag*²⁾, er dette urigtigt. Versene hører til Einarr Skúlasons digt i det versemål.

Þórarinn stuttfeldr. I *Heimskringla*³⁾ findes der et kapitel, hvor det fortælles, at engang ved aftensang, hvor kong Sigurd Jorsalfar var tilstede, gik sangen ikke godt, fordi hirdmændene var berusede. Kongen så da en mand i en pels og spurgte, hvem det var, og gav ham skylden for uheldet i et par verslinjer (jfr. ovf. s. 28). Manden trådte da frem og fremsagde et vers, hvori han bad om undskyldning for sin dårlige pels, som kongen havde hentydet til, og udtalte ønsket om at få en kappe. På grund af denne korte pels kaldtes *Þórarinn stuttfeldr*. Dagen efter fremsagde digteren en drøbe om kongen og modtog rigelig løn derfor. Med undtagelse af, at vi ved samme lejlighed får at vide, at *Þórarinn* agtede at foretage en Romarejse, vides intet om ham, og det kan ikke bestemt siges, når det her berettede er sket, men det er rimeligst, at det er forefaldet noget før kong Eysteins død

¹⁾ *Mork.* 158.

²⁾ *Mork.* 200.

³⁾ *Hkr.* 685—7; *Fris.* 298—300, jfr. *Fms.* VII, 152—5, *Mork.* 188—9.

(1122)¹⁾. Af Þórarins digte kendes kun hans drape om kong Sigurd, *Stuttfeldardrápa* ²⁾); heraf er der godt og vel 6 vers bevarede; de handler om det tog, som fristede så mange skjalde til sang, det berømte Jorsaltog, forberedelserne dertil, enkelte kampe, kongens bad i Jordan osv. Digtet er i formel henseende en efterligning af Þórarinn loftunges og Sigvats Knútsdraper og forfattet i tøgslag; heller ikke i dette digt er det vanskelige versesmål strængt systematisk behandlet; således findes her mangel på rim i de ulige linjer 8 gange, helrim to gange, halvrim 15 gange; i de lige linjer helrim 21 gange, halvrim 3 gange; én linje er uden rim, men den er sikkert forvansket. Der mærkes en vis flugt og fart i beskrivelser, men ellers udmærker digtet sig egenlig ikke ved nogen særlig poetisk ånd. Både dette digt og Þórarins løse vers vidner om en betydelig ævne til at behandle de forskellige versemaal. Af løse vers haves 3, alle digtede under opholdet hos kong Sigurd. Det første er hans svar på kongens spørgsmål om »manden i pelsen«; de andre er satiriske vers om hirdmanden Hakon mörstrútr, digtet på opfordring af Arne fjöruskeifr (se ovf. s. 28), og om Arne selv, digtet på opfordring af Hakon; det sidste er det mest bidende (se ovf. s. 28—9).

Einarr Skúlason. Denne digter tør betegnes som århundredets betydeligste og frodigste isl. skjald, skade kun, at hvad vi ved om hans liv er stumper og brudstykker ³⁾). Han kaldes ofte præst, og det er sikkert, at det er ham som menes i den isl. præstefortegnelse fra 1143⁴⁾, hvor en Einarr Skúlason regnes til præsterne på vestlandet og nævnes næst efter Ormr Kodránsson, der sikkert har bot på Gilsbakke i Borgarfjorden ⁵⁾). At Einarr også har været præst i den samme egn, ja måske bot på Borg, kan med rimelighed slutes ⁶⁾). Sikkert hørte han også til Myramændenes slægt (Kveldulfsslægten) ⁶⁾ og *Jón Sigurðsson* har ⁷⁾ vistnok

¹⁾ I Hkr. fortælles det efter fortællingen om Eysteins død, men i Fms. og Mork. för.

²⁾ Navnet: Hkr. 687; Fris. 300; Mork. 189; Fms. VII, 154.

³⁾ Jfr. *Skúli Thorlacius: Vita Einari* 1783 i Heimskr. III.

⁴⁾ Dipl. Isl. I, 185—6.

⁵⁾ Sst. I, 189.

⁶⁾ Ifg. det interpolerede stykke i 1. kap. af Gunnl. saga (Isl. s. II, 191).

⁷⁾ Sn. E. III, 418.

truffet det rette, når han gör ham til en direkte efterkommer af Þorsteinn Egilsson og en broder til Snorre Sturlusons morfader. Han må være født omkring 1090, da vi allerede år 1114 træffer ham i Norge hos Sigurd Jorsalfar som en af dennes fortroligste venner¹⁾. En anden gang, flere år senere, frælte Einarr ved mod og snarrådighed en mand, som Sigurd i et af sine vanvidsøjeblikke vilde dræbe²⁾, hvilket ses at være sket noget efter 1124; hvor Einarr har været i de mellemliggende år, vides ikke. Efter Sigurds død har Einarr opholdt sig, i det mindste nogen tid, hos de følgende konger, Harald gille, Magnus blinde og Haraldssønnerne, særlig dog Sigurd, ved år 1148. Ligeledes var han i Norge i Trondhjem 1153, i hvilket år han fremsagde sin Geisli i Kristkirken. Fra dette hans ophold stammer de begivenheder, der fortælles i en lille Þáttr om Einarr³⁾. Kong Eystein siges at have æret ham højt og at have gjort ham til sin staller. Omtrent ved den samme anførte tid har han besøgt kong Sörkve Kolsson og Jon jarl i Sverrig, samt Sven grade i Danmark; denne konge gav skjalden ingen løn for kvadet, og Einarr undlod ikke at udtrykke sin harme derover i en visa. Endnu engang, omkring 1159—60, træffer vi Einarr i Norge, hvor han bringer høvdingen Grégóriús Dagsson et digt. Alt dette tyder mulig på, at Einarr har haft fast ophold i Norge i sine sidste år (i medfør af sin stallerværdighed?). Men det viser ikke mindre, hvor stor en anseelse Einarr har nydt, han som var en ven af alle regerende fyrster i Norge i et halvt århundrede og det tiltrods for alle de stridigheder, der herskede mellem disse indbyrdes. Einarr må have været i besiddelse af ualmindelig vindende egenskaber og bedre end nogen anden forstået at bevæge sig mellem de stridende, uden at man har den fjærneste grund til at beskyldte ham for falskhed. Han har næppe nogensinde givet sig af med politik eller blandet sig i de norske stridigheder. Han har udelukkende optrådt som skjald og ven,

¹⁾ Jfr. fortællingen i Fms. VII, 137. Mork. 181; Sigurd sad og havde en intim samtale med Sigrid Hranadóttir, hvis mand, Ívarr af Fljóðum, vøntedes. Einarr blev sendt ud for at se, om Ívarr var kommen. Han kom tilbage og meddelte kongen i et vers, at han endnu kunde sidde nogen tid i 10. da den »fingersmalle» Ívarr endnu ikke var kommen.

²⁾ Fms. VII, 165—7; Mork. 191—2.

³⁾ Mork. 226—8; Fms. VII, 355—7.

der havde upartiske lovord tilovers for enhver dygtighed og fremragende gærning. Hvilken anseelse Einarr som præst har nydt i i sit fædreland, vides ikke; men at hans digttery har været stort, ses allerede deraf, at *Snorre* så mangfoldige gange anfører hans vers i sit værk. Einarr har sikkert nok været en ualmindelig begavet mand, munter af sind, jævn i sin opførsel, retsindig og human i al sin færd; alt dette fremgår tydelig af hans vers, f. ex. Geisli (forskellige steder, hvor han ytrer sig om synd og folks udyder); han har ligeledes været en religiøs mand, men ingen fanatiker, og mindst af alt en mand, der af trosiver ikke kunde tåle en uskyldig spøg; han er i så henseende en type på en Islænder, således som religiøsiteten må have udviklet sig på Island i det 11. og 12. årh. Hertil kom at han havde ualmindelig let ved at digte; raske improvisationer hørte hos ham, så at sige, til dagens orden. Nogle eksempler vil vise disse egenskaber. Engang da kong Eysteinn skulde til at spise, var Einarr, der jo var staller, ikke på sin plads; han var på et besøg i nonneklostret på Bakke. Da Einarr endelig viste sig, sagde kongen: »nu har du forsyndet dig mod vor hirdskik; du, kongeskjalden, kommer for sent. Vi er ikke gode venner mere, medmindre du har et vers færdigt, för jeg har tömt mit kar«. Einarr svarede straks i den muntreste tone: »Abbedissen lod mig sulte; jeg blev ikke indbudt til at spise hos nonnerne på Bakke; kvinden glædede ikke kongens ven« (såmeget mere trængte han til at få mad). Engang havde en gøgler stjålet et kid en fredag og spist dets kød, hvilket jo var brud på fasten. Kong Sigurd lod gøgleren gribe og piske. Ligesom piskningen var begyndt, kommer digteren til og udbryder: »ilde behandler I nu vor kammerat!«. »Det skal komme an på dig, svarede kongen; digt et vers, og kun sålænge du ikke er færdig dermed, skal han piskes«. »Da vilde den stakkels mand nok ønske, jeg var lidt hurtig i vendingen«. Kun 5 hug til og verset var færdigt; man huske, at det var en præst, der mere end nogen anden skulde våge over kirketugten, der tog sagen således. Verset handlede om selve tildragelsen. Flere eksempler kunde endnu anføres.

Einars digte er følgende:

En drupe om Sigurd Jorsalfar. Med sikkerhed kan hertil henføres 5 vers¹⁾, der alle handler om Jorsalsfærden (rejsen

¹⁾ *Jón Sigurðsson* har ment (Sn. E. III, 354) at burde henføre her til endnu

til England og Spanien, ankomsten til Akrsborg, badningen i Jordan og erobringen af Sidon. Når digtet er forfattet vides ikke; rimeligvis er det dog ikke et arvekvad.

Af Einars i Sktal antydede digte om kong Eysteinn Magnusson og Magnus d. blinde er der, såvidt ses kan, intet bevaret.

Derimod haves nogle brudstykker af to digte om Harald gille, det ene drotkvædet, det andet i tøgslag. Til det første kan med sikkerhed kun henføres to halvvers om Haralds krigstog til Danmark (kampe på Hven og Læssø); det er rimeligvis digtet 1135. Til det sidste kan endel flere vers henføres, da versemålet her er vejledende. Digtet kaldes *Haraldsdrápa*¹⁾ og har tildels handlet om de samme begivenheder, som det første digt, f. ex. kampen ved Læssø, desuden om Haralds flugt til Danmark 1134, om kong Magnus' tilfangetagelse og Haralds magt. I modsætning til ældre i samme versemål affattede digte, er dette kvad, på en enkelt undtagelse nær, fuldstændig regelmæssig drotkvædet med hensyn til rim såvel i de ulige som i de lige linjer.

Dernæst har *J. Sigurðsson* ment at kunne antage²⁾ et enkelt fællesdigt om Harald gilles 4 sønner, Magnus, Sigurd, Eystein og Inge, og han henfører hertil 1 vers og 3 halve. Det forekommer mig rimeligt, at denne antagelse er rigtig, da der er bevaret et vers, der nævner alle 4 brødre som konger i Norge, og som ikke just ser ud til at være en lausavísa. Hvad de andre halvvers angår, kan der kun være tale om med nogen rimelighed hertil at henføre ét, hvori »kongerne« siges at forsvare landet; de øvrige er fuldstændig usikre. Digtet er forfattet efter 1142; først da kom Eystein til Norge.

J. Sigurðsson har fremdeles antaget³⁾ et særligt digt om kong Sigurd, hvoraf ét vers skulde være bevaret og som skulde være digtet omkring 1148. Det synes rimeligere at henføre dette

6 halvvers fra Sn.-E., men da der intet bestemt holdepunkt derfor foreligger og da digteren i disse alle vegne bruger præsens, er det meget usandsynligt, at noget af dem hører hertil. Noget lignende gælder også for flere af de øvrige digte med hensyn til *J. Sigurðssons* bestemmelse af de enkelte vers.

¹⁾ Hkr. 709; Frís. 314; Fms. VII, 184.

²⁾ Sn. E. III, 356—7.

³⁾ Sn. E. III, 357.

vers til det sidstnævnte kvad; det findes da også anført i et kapitel, hvor alle brødrene beskrives (med undtagelse af den tidlig afdøde og betydningsløse Magnus); dette kapitel kunde støtte sig til Einars digt, uagtet kun ét vers om en enkelt af dem anføres.

Af Einars i Sktal antydede digte om Sörkve Kolsson, Jon jarl Sörkvesson og om Sven grade, der alle må henføres til tiden omkring 1152, er, så vidt vides, intet bevaret. Det sidste digt omtales i Knytlingasaga¹⁾: »Til denne tid kom Einarr præst Skúlason til Danmark. Han digtede et kvad om kong Sven, men fik ingen lön derfor; da kvad Einarr et vers« osv., hvor digteren klager over, at han intet har fået — »den danske konge sætter større pris på feler og flöjter«, og han beskylder Riber-Ulf for at »råde for kongens rigdom«.

Vi kommer nu til Einars vistnok største og vigtigste digt, helgenkvadet *Geisli*²⁾, eller, som det også undertiden kaldes, *Óláfsdrápa*, hvilket sikkert er det ældste og egenligste navn³⁾. *Geisli*, d. e. strålen, er hæntet fra et par steder i digtet, hvor kong Olaf kaldes »nådens sols [guds] stråle« (v. 1) og »guds hals [himlens] stråle« (v. 7)⁴⁾. Navnet er således ikke ganske nøjagtigt eller absolut træffende. Om digtets tilblivelse får vi den oplysning⁵⁾, at det er forfattet på kong Eysteins opfordring, hvilket bestyrkes ved digterens egne udtryk i det sidste vers; det siges at være fremsagt i selve Kristkirken i Trondhjem; derved skete det under, at kirken fyldtes med den herligste duft — et tegn på, at Olaf den hellige fandt behag i digtet. Man har tidligere ment, at digtet er forfattet i året 1152 og sat det i forbindelse med erkebispesædets oprettelse i Nidaros; den første norske erkebiskop, Joan Birgisson, blev da indsat af kardinalen Nikolaus (senere pave Adrian IV). Ved denne indvielse er digtet imidlertid ikke fremsagt, da kardinalen ikke nævnes, da Joan forudsættes i nogen tid at have været erkebisp

¹⁾ Fms. XI, 353.

²⁾ Navnet: *Geisli*, overskriften til digtet i Flat. osv. — *Óláfsdrápa* Hkr. 696; ÓH (53) 248; (jfr. Hkr. 775; ÓH (53) 232; Fms. V, 112; Flat. II, 378, 226); Fms. V, 149; Flat. II, 385; Fms. VI, 66, VII, 355; Mork. 227. Derimod beror navnet *Váttardrápa*, der ikke findes i hdkrr., på en fejllæsning.

³⁾ Jfr. *Cederschiölds* udg. I, anm.

⁴⁾ Jfr. Fms. V, 226; Flat. III, 237.

⁵⁾ Mork. 226-7; Fms. VII, 355.

(v. 65)¹⁾, og endelig da selve höjtideligheden ikke antydes i digtet med et eneste ord. Digtet må med andre ord være forfattet efter sommeren 1152. Senere end 1155 (vinteren 1154—5) kan det på den anden side ikke være forfattet, da alle 3 brødre (Eystein, Sigurd, Inge) tiltales (v. 8) og forudsættes som enige, men Sigurd faldt for sin broder Inge i sommeren 1155. Da endvidere ufreden mellem brødrene i virkeligheden begyndte allerede 1154, kan der vistnok kun være tale om året 1153, senest vinteren 1153—4.

Digtet er opbevaret i Bergsbók (Nr. 1 fol. mbr. i Stockholm)²⁾, 71 vers, og i Flatøbogen³⁾, men her mangler en stefjabálkr (3 vers, v. 31—3), der af afskriveren er oversprungen ved spalteskifte; desuden findes enkelte vers og versdele hist og her i andre kilder. Hvad fuldstændigheden angår, bærer altså Bergsbók fortrinnet, men det er en fejltagelse at mene, at den også, hvad selve tekstens form og ordlyd angår, ubetinget er at foretrække for Flatøbogen; der er ganske vist mange fejl i dette hdskr., men dem er der også masser af i Bergsb.; her er tillige den fejl, at v. 13—14 er ombyttede, ligeledes v. 69 og 70; ordningen i Flat. er af indre grunde uden tvivl at foretrække. Man må, som i reglen altid ved skjaldkvad, ved tekstens fastsættelse tage lige meget hensyn til bægge (alle) håndskrifter.

Digtet består af en indledning på 17 vers, hvortil kommer det første stefvers; derpå følger 9 stefjabálkar på 3 vers (i alt 27 vers); slutningen er altså noget længere end indledningen (o: 26 vers).

Digteren begynder, höjtideligt nok, med at påkalde den treenige gud, »ti jeg vil byde den herlige Olaf et digt«. I v. 2—6 gives en kort og fyndig skildring af Jesu fødsel, død og opstandelse, samt den helligånds sendelse og stadige virksomhed for menneskehedens vel. Men en af Jesu bedste tjenere var »den guds hals herlige stråle, som hed Olaf«, »ham vil vi nu prise og hans jærtegn« (v. 7). Dernæst opfordres først de 3 konger, så erkebispens, forsamlingen, Trönderne, ja alle Nordmænd, til at høre kvadet, hvorpå det nærmere omtales, hvad digteren agter at

¹⁾ Jfr. *Cederschiöld*: Geisli IV.

²⁾ Udg. af *Cederschiöld* i Lunds Universitets årsskr. X 1873 og derefter i *Wisén*: *Carm. Norr.*

³⁾ Udg. i Flat. I og flere andre steder.

behandle; det er ikke Olafs jordiske bedrifter, kampe og lign., overhovedet ikke hans jordiske liv, det har andre, f. ex. Sigvatr og Óttarr, gjort. Det er Olafs liv efter døden, der skal behandles; derfor dvæler digteren kun kort ved Olafs jordiske færd, martyrdøden på Stiklestad og den forudgående dröm. Stefets indhold (v. 18 osv.), Olafs velsignelsesrige virksomhed og hjælp mod alle mennesker, er digtets grundtone; »Olaf er en stråle, der udgår fra nådens sol; derfor formår han så meget, derfor vil han så meget godt« — det er dette, digteren vil belyse, det, hvorfor han vil prise hellig-Olaf, det, hvorved han vil vise, hvilken glans der må falde på hele det norske folk, særlig den norske kongeslæggt. Efter at have omtalt »solformørkelsen«, der for længe siden var bleven fastslået som samtidig med Olafs dødsstund, og lyset, der brændte over kongens lig, omtales Olafs forskellige jærtegn både indenlands og udenlands (f. ex. blandt Væringerne i Miklagård, i Danmark og Venden); denne opregning slutter med den uskyldige præsts frygtelige lemlæstelse og vidunderlige helbredelse. Herpå berømmes Olafs kraft og hellighed i al almindelighed, hvis undergærninger ingen menneskelig tunge formår at opregne, hvem alle bør ære og tilbede. Endelig er der til slutning 3 vers af mere personligt indhold og art, idet digteren antyder, at guds velsignelse er ham løn nok, men hvis Sigurd den ældre (d. e. Jorsalfar) levede, vilde han give bevis på sin store gavmildhed; til allersidst kommer en personlig henvendelse til kong Eystein, og digtet slutter med den betydningsfulde opfordring: »Elsker alle guds pris og ære. Nu tier jeg«.

Der er ingen tvivl om, at dette digt af selve forfatteren og hans nærmeste sam- og eftertid er blevet betragtet som en bedrift af rang, som en digterisk forherligelse af Norges skytshelgen, der var denne så vel som forfatteren værdig. Så meget er vist, at i anlæg og indhold står digtet, fra digterens tid og standpunkt betragtet, meget højt og har været et mønster for den følgende tids helgenkvad, ligesom Lilja i sin tid skulde blive det. At det bærer vidne om digterens oprigtige tro på kong Olafs betydning og helgenkraft, er utvivlsomt. Der er egentlig ikke nogen svulst i digtet, ikke engang der, hvor Einarr smukt og fromt sammenligner Olaf med Kristus; der viser sig deri en inderlig naiv tro på undergærninger, som alle andre trode på og som digteren havde hørt

fortælle¹⁾. Stiller vi os på samtidens standpunkt, er det således ikke vanskeligt at forstå den lykke, digtet gjorde. Anderledes stiller sagen sig fra vort standpunkt og vor tids helgenløse trosopfattelse. Vi stødes over de mange omskrivninger, for hvis skyld vi er tilbøjelige til at overse eller underkende den dybere religiøse understrømning, der bærer digtet og forskellige af dets udtryk og som på en måde skjuler sig under den rolige overflade, der viser en lidenskabsløs og harmonisk udviklet tros blikstille. Det er ikke langt fra, at det undertiden forekommer os, som om digteren stod temmelig kølig og følelsesløs overfor de undergærninger, han fortæller om, men det er kun tilsyneladende og vistnok bevirket ved formens stereotype karakter. I små indskudte sætninger udtaler digteren ofte sine egne af æmnet foranledigede betragtninger og meninger, men altid i samme beherskede form, og det er netop disse sætninger, der mindst af alt bør overses; de vidner om Einars dybe følelser og tro.

Forfatterens kilde har sikkert været den mundtlige norske tradition; således siger han selv: »jeg har spurgt« (15₁, 17₁₋₅, 38₁, 43₁, 50₁, 51₅), »man har fortalt mig« (35₁₋₃, jfr. 36₃); for meddelelsen om sværdet Hneitir anføres Eindriði unge (jfr. ovf. s. 33), der havde været i Konstantinopel, som hjemmelsmand (v. 45). Heraf forklares på det bedste de uoverensstemmelser, der findes mellem Einars fremstilling og andre kilders; der har været forskellige traditioner, hvad jo, når det gælder jærtegn og lign., ikke er påfaldende. Ikke engang findes der fuld overensstemmelse mellem digtet og den ældste jærtegnssamling, der haves²⁾.

To digte om kong Eysteinn Haraldsson (1142—57), hvoraf det første er runhent (en drupe), der rimeligvis er forfattet omtrent til samme tid som Geisli. Af dette digt haves 6 hele vers og nogle versbrudstykker, der handler om Eysteins hjemkomst til Norge, kampen med de oprørske Vikverjer omkring 1150, krigstoget

¹⁾ Kostelig navt siger digteren (v. 37, 38), at han har set en mand, der var mølet berøvet, men at han har hørt, at han senere har fået det igen.

²⁾ I jærtegnet om den blinde får denne sit syn ved det vand, hvori Olafs lig blev vasket, medens Einarr siger, at han fik det ved kongens eget blod. Korsæt, som Guthormr lod gøre, siges at have været af sølv, medens Einarr taler om sølv og guld; dette har mindre at sige; større er uoverensstemmelsen, hvad jærtegnet om de bekendte brød, der blev til sten, angår osv.

til Orknøerne, Skotland og England 1153; disse vers består så godt som udelukkende af de sædvanlige kampskildringer. — Det andet digt er drotkvædet; heraf er kun 1½ vers bevaret; det er forfattet efter Eysteins død. Digtet synes tildels at have haft stof tilfælles med det første (Vesterhavstoget).

Af et digt om den norske stormand, den förnævnte Eindriðe d. unge (d. 1163), der er antydet i Sktal, er, så vidt vides, intet bevaret; digtet stammer fra årene 1150—60.

Af et digt om kong Inge Haraldsson haves godt og vel 3 vers; ifølge Morkinskinna og tildels Fagrskinna ser det ud, som om de 3 vers var løse vers, digtede som svar på kong Eysteins spørgsmål, men dette beror vistnok på en fejltagelse. Et af versene handler om kampen ved Holmen-grå, 1139, de øvrige om kong Inges uskyldighed i kong Sigurds død. *J. Sigurdsson* har endnu henført til dette digt to vers, der rimeligvis slet ikke er af Einarr.

Endelig haves et særligt digt, en *flokkr*, om høvdingen Grégórius Dagsson og hans kamp i Götaelven 1159, *Elfarvísur*¹⁾; heraf er to vers bevarede.

Foruden disse her opregnede digte har *Jón Sigurdsson* ment²⁾ at kunne fastslå et, i kilderne ganske vist aldrig omtalt, digt om en prægtig økse, der skulde have været en fyrstegave, en *Öxarflokkr*; der haves nemlig i Snorres Edda omtrent 5 hele og 5 halve vers³⁾ under Einars navn, der alle handler om en økse og dens kostbarhed og prægtige udseende. Jeg er tilbøjelig til at give *J. Sigurdsson* ret heri, skönt det er tvivlsomt, hvorvidt alle disse brudstykker bør henføres til et og samme kvad. Versene er meget ensformige og indholdet er gennemgående: »kongen gav mig en økse, prydet med guld og sølv og forsiringer«.

I Snorres Edda anføres desuden en mængde halvvers af Einarr, der åbenbart hører til fyrstekvad, men de indeholder intet bestemt, hvorefter man kunde fordele dem på de forskellige digte; alle formodninger i så henseende er fuldstændig grebne ud af luften. De indeholder dels de almindelige lovord om en fyrste, dels beskrivelser af og hentydninger til kampe til lands og til

¹⁾ Navnet: Hkr. 766; Fris. 354; Fms. VII, 267.

²⁾ Sn. E. III, 364—5.

³⁾ Også 5 linjer i *Óláfs* málskrúdsfræði, der her findes uden navn, har *J. Sigurdsson*, vistnok med rette, henført til dette digt.

vands, dels endelig handler de om sejlads, havets oprør osv. Flere af disse vers er meget smukke.

Af løse vers haves der i det hele ikke ret mange (6 foruden nogle brudstykker); to af dem stammer fra 1114 og 1124—30 og står i forbindelse med Sigurd Jorsalfar. Tre små brudstykker synes at være erotiske vers om to kvinder Jóreiðr og Sólborg; de angives at være af »Einarr«, der næppe kan være nogen anden end E. Skúlason. De øvrige stammer vistnok alle fra tiden omkring 1153; de handler om kong Svens påholdenhed (se ovf. s. 66), digterens ophold hos nonnerne (se ovf. s. 64) og göglerens straf. Et handler om den fornemme Ragnhilds stolte sejlads, digtet på den betingelse, at »kongen« og 7 af hans mænd skulde hver huske en linje af verset, såsnart det var fremsagt; ellers skulde digteren have en ask honning af hver, som ikke huskede sin linje. Kun kongen huskede to linjer — »intet skib på jorden bærer en prægtigere ladning i løftingen«.

Usikkert er det, om Einarr er forfatter til et vers i den 4. gramm. afhandling¹⁾, der i et yngre papirhåndskrift tillægges »Einarr«, og jeg deler i det hele *B. M. Ólsens* mening derom²⁾. Ligeledes er det, noget usikkert, om Laufásedda har ret, når den tillægger Einarr nogle vers, hvori navne på øer og havet opregnes³⁾, eftersom disse vers ikke findes anførte under hans navn i de ældste håndskrifter, men jeg er dog tilbøjelig til at mene, at de kan være af Einarr.

Hvad nu Einarr som digter i det hele angår, kan han med hensyn til sine fyrstedigte nærmest sammenstilles med Þjóðólfr Arnórsson; de er lutter historie og historisk nøjagtige; af subjektive udtalelser og betragtninger er der så godt som intet. Kun i hans hoveddigt, Geisli, findes endel sådanne, og det er nærmest her, vi finder ham selv; her optræder han som den gejstlige ikke alene ved digtets hele indhold og fremstilling af Olafs jærtegn, men også ved sine klager over den almindelige syndsød, der nedtynger menneskeheden (27₃), dadler løgn og ugrundet mistænksomhed (58 ff.), dadler dem, der dræbte Olaf (17), og er vis på, at ugæringen får sin straf (61; jfr. Eyst. dr. 2, Hkr. 755); sammen med

¹⁾ Sn. E. II, 242.

²⁾ Den 3. og 4. grt. afhdl. lxxx—lxxxii.

³⁾ Sn. E. (Svb. Eg.) 233.

dette hænger digterens retfærdighedsfølelse og upartiskhed, som når han frikender kong Inge for svigefuld færd (se ovf. s. 70). I det hele mærker vi allevegne en stilfærdig jævnhed og ro i hans digte, ingen voldsomme udtryk eller udbrud, ingen højtravende svulst. Samme præg bærer hans skildringer af kamp, af sejlads og havets oprør; men derfor kan der godt være liv i disse skildringer særlig f. ex. verset Sn. E. I, 328—30. Djærve eller originale billeder hører til undtagelserne; en sådan er det, når han i et af sine økse-vers personificerer »kostbarheden« (øksen), gør den til Hnoss, Freyjas datter, og siger, at kongen har givet ham hende til ægte. Også sine erotiske følelser synes Einarr at have givet et stilfærdigt udtryk, hvis vi tør dømme derom af de højst ubetydelige lævninger af vers af ham om kvinder. — Som den besindige og opmærksomme mand har han set sig godt om i verden og grundig iagttaget forhold og personligheder; det viser bl. a. hans beskrivelse af de fire brødre (Hkr. 738). Jævnt munter og lidt bidende kunde han også være, men også her møder vi hans sindsligevægt og overlegne ro. — Man har bebrejdet Einarr pengebegærlighed, men, så vidt vi kan se, uden egenlig grund. Hans harme over Sven grades og Riber-Ulfs påholdenhed er det eneste, der i så henseende kan anføres; men en anden forklaring er nok så naturlig; for det første kunde det være ærgrelse over at se den af Nordmænd og Islændere så höjt skattede digtekunst ringeagtet; dernæst betragtedes et digt som en af de mest hædrende gaver, og hele oldtidens opfattelse var nu engang den, som så kort udtrykkes et steds i Hávamál, at »gave er gengæld værd«. At vænte lön for et kvad, var fælles for alle nordiske skjalde.

Kan vi ikke stille Einarr jævnsides med de bedste og originaleste digtere fra den første periode, er der dog et fortrin, hvori han ikke står tilbage for nogen, hans fremragende ævne til at forme vers, der i forbindelse med hans lyse begavelse og hurtige opfattelsesævne satte ham i stand til at digte vers på stående fod så let og hurtig, som overhovedet muligt, ligesom han også formåede med störste lethed at benytte forskellige af de vanskeligste versemål. Denne ævne tillader ham at indflette og lejlighedsvis at benytte de mest udviklede rim og leg med ord (Sn. E. I, 488; II, 102). Herved står vi ved det, som er Einars stærkeste side, hans fuldkomne teknik og strænge systematik, der viser, at han

har været inde i alle kunstens hemmeligheder, ja måske har været en af dem, der i det 12. årh. udviklede og systematiserede de enkelte verssmål navnlig i retning af regelrethed og ensformighed i versets enkelte dele. Einarr har været i besiddelse af og kunnet en mængde ældre digte; nogle af dem har tjænt ham som forbilleder, som f. ex. de ældre tøgdraper, men hans digte adskiller sig fra dem, som för bemærket, ved større, tildels fuldkommen regelrethed. Der er en korrekt sirlighed ved Einars vers, der endogså overgår Hátta-lykill; en skødesløshed skal man længe lede efter, om en sådan overhovedet findes.

Efterligninger af ældre digte findes også, hvad man jo netop kunde vente, men dette gælder dog mest, som anført, formen. Verbale lån findes der næppe synderlig mange af¹⁾, hvilket kommer af hans lethed i at danne sine vers. Einars omskrivninger kan i det hele og store siges at være ret heldig valgte og dannede; fri for mindre heldige omskrivninger er han dog ikke (jfr. s. 21), som når han for at betegne det simple »man« bruger en betegnelse som *vallrjóðendr* (»de, der rødfarver marken«, Geisli 10₆).

Alt i alt må Einarr betegnes som sin tids kundskabsrigeste skjald, der mer end de fleste besad herredømme over sprog og form og som grundig havde studeret sine »klassikere«. Skönt han ikke tör betegnes som en umiddelbar, original digternatur, er hans rettænkende humane og noble personlighed, således som vi af hans digte formår at forestille os den, umiddelbart sympati-vækkende.

Þorvaldr blönduskáld er os fuldstændig ubekendt; hans tilnavn er uforståeligt, medmindre det skulde betyde, at han har digtet om en mand, hvis (til)navn (?) var *blanda**). Ifølge Sktal har han besunget Sigurd Jorsalfar; til dette digt er vistnok to halvvers at henføre, hvori digteren henvender sig til kongen med hilsende tiltale og roser ham i almindelighed for gavmildhed. Foruden disse vers haves kun et halvvers i fornryðislag, der åbenbart er af slutningen af et høvdingedigt (om *blanda*?).

¹⁾ Jeg har bemærket følgende: *ok sás æztr gat ríki* Sig. Jórs. 2, \neq *æztr ok ætt gat bezta* Sigv. Vík. 15; *mágreunnir fremsk manna, máttigr tigr átta* \neq *nú's mágreunnir minna, mitt setr tigu vetra* Víga-Gl. 9; *gagls fyr strengjar hagli* Mork. 235 \neq *valgagls „timis“ hagli* Tindr.

* Den norske høvding Brynjólfr *blanda*, død omkring 1180?

Þorvarðr Þorgeirsson. Denne skjald tilhørte en gammel og anset slægt; på den ene side går hans slægt op til Helge magre (jfr. Einarr på Þverá, I, 529), på den anden til Már på Reykjahólar, Are frodes forfader (hertil hørte præsten Ingimundr på Reykjahólar, se nedenfor¹⁾). Þorvarðr er født 1141; han havde en yngre broder Are, der faldt i Norge i slaget ved Rydjökel (1167); dennes søn var den senere så bekendte biskop Gudmund den hellige (d. 1237). Da Þorvarðr var voksen, opholdt han sig en tidlang hos Sturla i Hvammr, der dengang var gift med hans søster²⁾. Her stiftede Þ. bekendtskab med den unge og smukke enke, Yngvildr Þorgilsdatter. De rejste bægge sammen til Norge, hvor Þ. blev kong Inges hirdmand³⁾. Efter Inges død kom Þ. tilbage til Island og erklærede, at han aldrig mere vilde tjæne nogen jordisk fyrste⁴⁾. Han giftede sig senere med Herdis Sigvatsdatter og havde med hende flere børn⁵⁾. Þ. kom nu til at spille en politisk rolle og indlagde sig hæder ved sin deltagelse i forskellige retssager og synes i det hele at have været en dygtig mand; det var særlig ham, der virkede for, at brodersønnen Gudmund blev biskop 1201⁶⁾. Þ. døde 1207 og er mulig gået i kloster nogle år tidligere⁷⁾. Þ. var en livlig, opvakt og erotisk natur og ikke fri for at bruge stærke og lidenskabelige udtryk. Sin broder Are omfattede han med den største hengivenhed; han siges at have digtet et arvekvad (en flokk) om Are, »eftersom han således helst kunde glemme hans død, hvis han forevigede hans tapperhed i et vidt bekendt digt«⁸⁾. Dette digt er desværre fuldstændig tabt. Heller ikke haves der noget af hans i Sktal antydede digt om kong Inge fra omkring 1160. Ifølge samme kilde skal Þ. også have besunget den danske konge Knud (1182—1202); anledningen til dette digt kendes ikke, men det strider selvfølgelig ikke imod det ovennævnte

¹⁾ Ldn. 220.

²⁾ Sturl. I, 48.

³⁾ Sturl. I, 48—9. 87.

⁴⁾ Sturl. I, 89; Bisk. I, 410.

⁵⁾ Sturl. I, 88; Bisk. I, 408.

⁶⁾ Sturl. I, 95, 117—8; Bisk. I, 473—5. Han nævnes endvidere følgende steder: Sturl. I, 61, 62, 90, 93, 128 ff, 132, 135, 138, 145; jfr. Bisk. I, 417, 425.

⁷⁾ Isl. ann. 23, 62, 123 (her, ann. reg., kaldes han *munkr*), 182 (Skalh. ann. ligeledes), Bisk. I, 498.

⁸⁾ Sturl. I, 92; Bisk. I, 414.

løfte om ikke at ville tjæne nogen anden fyrste end Inge. Der haves nu af ham kun to ret gode løse vers, det ene digtet ved Ares bortrejse; det andet udtrykker glæden over broderens ry.

Kolle enn prúðe. Om denne digters liv og herkomst vides intet. Ifølge Skáldatal har han digtet om kong Inge, og det ses af de bevarede vers (tre hele og to halve), at han har opholdt sig en tid hos denne konge. Disse brudstykker handler om kampene ved Mynne og Krókaskógr 1137 og Magnus den blindes drab 1139; deres indhold er rent historisk.

Böðvaírr balte¹⁾ er ligeledes fuldstændig ubekendt; ifølge Sktal har han digtet om kong Sigurd mund (d. 1155), som tiltales i digtet; heraf er to hele og to halve vers bevarede, hvori Magnus den blinde og Sigurd slembes drab omtales og undskyldes som »noget, der var nødvendigt«.

Þorbjörn skakkaskáld har fået sit tilnavn, fordi han har digtet en drape om Erling skakke (d. 1180); iøvrigt er han fuldstændig ubekendt. Af hans Erlingsdrápa²⁾ er 3 vers bevarede; de omtaler Erlings kamp med »dromunden« 1153 på hans tog til syden, kampen med Hakon hærdebred 1161, samt afstraffelsen af et par oprørere 1164. Hans digte om Magnus Erlingsson og Sverre (Sktal) er tabte.

Máne eller Skáldmáne. I mai måned 1184 kom denne digter til kong Magnus Erlingsson efter at være vendt tilbage fra en pilgrimsrejse til Rom. Han var da fattig og ussel, næsten uden klæder på kroppen. Men han skaffede sig snart kong Magnus' gunst ved på opfordring af denne at »underholde«. Máne fik snart lejlighed til at vise sin færdighed i at digte på stående fod. Ved Magnus' hird var et par fremmede göglere, der blæste i piber og lod småhunde springe foran hirdmændene, desto højere, jo fornemmere disse var. Det lader ikke til, at de har sat pris på Máne eller ladet hundene springe højt foran ham; på opfordring af kongen digtede denne da to vers om »disse blege göglere med de hæslige bevægelser og de røde tisper — på den elendige karl ser jeg den opsvulmede mund og de oppustede kæber«. Digteren havde hævnnet sig; der opstod, navnlig på grund af de sidste

¹⁾ Tilnavnet skrives urigtig *halti* i Mork. og cod. Ups. af Sn.-E.

²⁾ Navnet: Hkr. 740; Frís. 337; Fms. VII, 232.

ord, en umådelig latter; hirdmændene slog kreds om göglerne, der forsvandt så snart de kunde¹⁾. Efter Magnus' fald (1184) har Máne vistnok opholdt sig en tid hos kong Sverre. Hvorlænge Máne har levet, vides ikke; 1214 digtede han et vers om de gaver, Hakon jarl galinn sendte Snorre, og det er det sidste, vi hører om ham. Hans slægt er ubekendt²⁾. Af Mánes digt om Magnus Erlingsson er intet bevaret. Der haves kun nogle (4^{1/2}) løse vers af ham, hvoraf de tre første stammer fra opholdet hos kong Magnus. Af disse er de to spottevers om göglerne de interessanteste; til disse slutter sig med hensyn til indhold og satirisk tone et halvvers »om en holdningsløs blegkindet mand«, der ikke duer til noget »på skibet«. Disse vers viser, at Máne har haft let ved at opfatte det komiske ved personer og situationer og gøre dem latterlige; han lader også til at være ret dygtig i formel henseende.

Hallr Snorrason er os ubekendt; kun ved vi, at han i 1181—2 opholdt sig hos kong Magnus Erlingsson, om hvem han i følge Sktal digtede et nu tabt kvad; mulig hører hertil et vers, som åbenbart er af et fyrstekvad, af en »Hallr« (Sn.-E. I, 478), hvis denne ikke er Hallr munkr. Ellers haves kun to løse vers om Magnus' sejlads fra Trondhjem til Bergen (efterår 1181), godt digtede, men lidet ejendommelige.

Ásgrímr Ketilsson. Således hedder denne skjald rigtigst³⁾. Han stammede fra Fljot i Skagafjorden, hvor hans broder besad et godord⁴⁾. Ásgrímr havde en søn, Illuge, som allerede ved 1200 er voksen⁵⁾. Ifølge Sktal digtede han om kong Sverre et kvad, hvoraf der mulig haves et halvvers, der handler om kongens ophold i Trondhjem.

Hallbjörn hale. *Jón Sigurðsson* har påvist⁶⁾, at denne digter, der ifølge Sktal har besunget kong Sverre og kong Knud Erikssön i Sverrig, er samme mand som den Hallbjörn hale, hvorom der fortælles i Þorleifs þáttr⁷⁾. Han bode på Þingvöllr og siges i begyndelsen ikke at have været digter; desuagtet vilde han

¹⁾ Fms. VIII, 206—8.

²⁾ Jfr. Sn.-E. III, 645.

³⁾ Jfr. Sn.-E. III, 264 not. 1; 277, not. 3; 646—7.

⁴⁾ Sturl. I, 132—3.

⁵⁾ Sst. 165.

⁶⁾ Sn.-E. III, 374—5.

⁷⁾ Flat. I, 214—5; Fms. III, 102—3; Isl. forn. III, 129—31.

digte om højboen (Þorleifr, der var højlagt dér), men kunde kun sætte de tre ord sammen: *hér liggr skáld . . .* (jfr. I, 551). I drömme viste højboen sig for ham, kvad et vers, som fuldførte Hallbjörns, og opfordrede ham til at digte om sig, hvorpå han trak i hans tunge — »så vilde han blive en hovedskjald«. Derpå digtede Hallbjörn et, nu tabt, digt om Þorleifr og blev i det hele »en fortrinlig digter, der rejste udenlands og besang mange fyrster«. Vi har af ham kun den omtalte lausavisa, som ifølge sagnet skulde være digtet af højboen; den handler om Þorleifr og hans niddigt om Hakon jarl.

Blakkr skáld er os med hensyn til herkomst og liv ubekendt. Kun ved vi, at han opholdt sig i Norge hos kong Sverre omkring 1190¹⁾; af hans digt om denne konge er intet bevaret; derimod er ét vers og omkvædet bevaret af hans spottedrape om det uheldige kongsæmne, tronkræveren Þorleifr bredskæg, der faldt 1191 med liden hæder, uagtet han havde udgivet sig for at være et slags helgen. Beskrivelsen af Þorleifr i omkvædet er: »medens han levede, besad han de færreste gode egenskaber og den største indbildskhed«. Desuden haves af Blakkr to løse vers fra 1187, digtede i anledning af Kuflungernes ufred i Norge og angreb på Sverre. Versene giver os billedet af en uforfærdet karakter, der ikke alene har stærke og satiriske ord på rede hånd, men også har forstået at bruge sin klinge.

Til dette århundrede er jeg med *Jón Sigurðsson*²⁾ tilbøjelig til at henføre en digter, om hvem der ellers intet vides, men som et par gange nævnes som Bjarne a. son eller Bjarne a sk³⁾; af denne skjald anføres der 3 halvvers, hvoraf det første handler om en mand, der blev blindet (Magnus den blinde, J. Sig.), det andet om en kamp, det tredje mulig om Sigurd slembe (»en længe pint mand«); disse 3 vers synes at høre til ét digt. Også de to linjer, som *J. Sigurðsson*⁴⁾ har henført til Bjarne (omkring 1000; jfr. I, 556), henfører jeg til denne Bjarne.

Snorre Sturluson. Denne, den islandske litteraturs mærkeligste mands ydre livsvilkår og offentlige virksomhed vil senere

¹⁾ I rec. B. af Sktal kaldes han med urette Unasson.

²⁾ Sn.-E. III, 496, jfr. 196.

³⁾ Sst. II, 498. 631.

⁴⁾ Sst. III, 498.

udførlig blive behandlede i sammenhæng med hans prosaværker. Her skal han kun behandles som skjald. Kun 3 år gammel kom Snorre (1181), der jo hørte til en vidtforgrenet familie, som talte mange berømte digtere (Egill, Skúle Þorsteinsson, Markús Skeggjason, Einarr Skúlason osv.), til gården Odde, hvor han blev opfostret hos den berømte Jóan Loptsson, Magnus barfods dattersøn; hos ham var han til 1197, da Jóan døde. At Snorre på Odde, Sæmund frodes gamle gård, har lagt grunden til sin senere videnskabelige såvelsom digteriske virksomhed, er sikkert en ligeså rigtig som gammel antagelse, skönt oldskrifterne intet indeholder om hans ungdomsstudier. Vi kan vistnok også med rette forudsætte, at en del af disse studier har været helligede de ældre skjaldekvad samt digtekunstens teori. I overensstemmelse hermed hedder det i anledning af et digt om Hakon galinn omkring 1214: »han blev en god skjald«¹⁾. Ifølge et længe næret ønske rejste han til Norge 1218; her opholdt han sig i to år og vandt kong Hakons yndest, »der gjorde ham til sin skutilsvend«, særlig sluttede han sig dog til Skule jarl og blev hans fortroligste ven. De forærede bægge Snorre store gaver, som han med stolthed mindes i sit hoveddigt. Snorre blev dræbt natten ^{22/23} sept. 1241.

Ifølge Sktal (A) skal Snorre have digtet om kong Sverre. Denne bestemte angivelse kan næppe bestrides, men om digtet har været et arvekvad — hvad der er sandsynligt — eller ej, vides ikke; det er fuldstændig tabt. — Ligeledes antyder Sktal (A), at han har digtet om Hakon jarl galinn, Norges virkelige hersker i en årrække (d. 1214). Herom får vi også oplysninger i Sturlunga²⁾. Digtet, der rimeligvis er forfattet 1212 eller 1213, sendte han til jarlen, og denne sendte ham tilbage sværd, skjold og brynje som digterløn; det var herom, Máne digtede et vers (ovf. s. 76). Jarlen indbød samtidig Snorre til at besøge sig i Norge, men da døde han kort efter, og Snorres rejse opsattes. — Jarlen havde, som det synes, med det samme bedet Snorre at digte et kvad om sin hustru, fru Kristine Nikulasdatter. Snorre digtede, vistnok kort efter, digtet *Andvaka* om Kristine³⁾. Dette, nu tabte, digt har Snorre rimeligvis bragt hende selv i året 1219, da han

¹⁾ Sturl. I, 235; jfr. Isl. s. II, 191 (det interpol. stykke i 1. kap. i Gunnl. s.).

²⁾ Sturl. I, 235.

³⁾ Sturl. I, 238.

besøgte hende, der da var anden gang gift med Askel, lagmand i Vester-Götland. Kristine gav Snorre mange gaver for digtet, deriblandt en fane, der havde tilhørt kong Erik Knutsson. Digtets navn betyder uden tvivl »nattevågen« og antyder således den ulejlighed, digtningen har voldt. — Af Sktal vides endvidere, at Snorre har digtet om kong Inge Bárðarson (d. 1217), måske på opfordring af dennes broder, Skúle, men også dette digt er tabt.

Dernæst omtales to digte om Skule jarl¹⁾, der sikkert er forfattede 1218—20. Det fremgår af meddelelsen herom, at det ene har været en drape, det andet en flokkr. Jeg har tidligere udtalt den mening²⁾, at drapen helt igennem har været alhend (o: med to par rim i enhver linje), idet jeg dengang gik ud fra ordene som de foreligger i Sturl.¹⁾, hvis tekst kan forstås, som om *alhend* gik på *drápunni*; jeg antog da, at teksten i Sturl.²⁾ var urigtig. Dette er dog vistnok ikke rigtigt; det er kun interpunktionen i Sturl.²⁾, der er urigtig, idet der skal interpungeres efter *kvæði*. Meningen bliver så, at det var drapens *klofastef* (I, 415), der var alhend, og således kan også Sturl.¹⁾ forstås; denne forståelse er også den naturligste i og for sig; et helt igennem alhent digt vilde have været meget besværligt at udarbejde og aldeles ulideligt at høre på grund af dets ensformighed. For disse digte modtog Snorre af jarlen »et skib og 15 store gaver« (jfr. Háttat. 95). Af drapen er kun stevet bevaret; i dette forekommer ordet *harðmúlaðr* (egl. hårdmulet, hårdmundet, af Snorre brugt i en overført betydning); sydlændingerne på Island, Snorres fjender, benyttede lejligheden til at gøre nar ad dette udtryk og lod digte et spottevers derom, hvori det hedder, at »jarlen var nok hård at kysse«³⁾. Flokken er fuldstændig tabt.

Háttatal. Digtet⁴⁾ findes helt i cod. regius af Snorres Edda, i cod. worm. fra og med v. 7 til v. 86₃, i cod. upsal. v. 1—56; desuden findes her foran digtet en fortegnelse over v. 1—34 og 36, idet den første, undertiden de to første linjer af hvert vers anføres.

¹⁾ Sturl. I, 244: Snorri hafði ort um jarliann tvau kvæði alhend; váru klofastef í drápunni (sål. interpungeret i udg.) I den ældre udg. af Sturl. (II, 56) står *alhend* efter *drápunni* forbundet dermed med *ok*.

²⁾ Sn.-E. III, 662.

³⁾ Sturl. I, 249.

⁴⁾ Navnet: Sn.-E. I, 594; II, 372 (Upsal.), 148, 419; Den 3. og 4. grt. afhdl. 4; Flat. III, 46.

Enkelte vers findes anførte i andre kilder som Hakon d. gamles saga o. fl. — Digtet består i det hele af 102 vers, hvert for sig i en særlig versart eller dog i en særlig variation; deraf digtets navn. Skönt meningen fra først af har været den, at alle versene skal udgøre ét samlet hele, består Háttatal dog af 3 digte eller i det mindste 3 afdelinger; for det første udgør v. 1—30, der handler om kong Hakon, en sådan; dernæst¹⁾ v. 31—67, der handler om Skule jarl²⁾ og endelig³⁾ v. 68—101, der handler om bægge fyrster⁴⁾, men dog fortrinsvis om kongen; det slutter i overensstemmelse hermed med et ønske for denne, ligesom det begynde med en omtale af ham og hans magt; det er kong Hakon, der er digtets alfa og omega. Hvad det virkelige indhold angår, består dette, kort sagt, af almindelige lovprisninger over kongens og jarlens magt, anseelse og tapperhed, gavmildhed og andre fyrstelige egenskaber; disse lovord gentages og varieres så at sige i det uendelige. Af virkelige begivenheder, kampe eller lign., omtales eller antydes kongens kampe med Slittunger og Ribbunger, v. 4—9, 17—22, 1221; Skules kampe i årene 1213—14 (Páll drottsetes fald, Vágsbrúarsumar) og 1218—21 mod Ribbungerne, v. 32—8, 49—66. Den kraftige styrelse af landet fremhæves hyppig. Desuden mindes digteren ofte det glade og muntre liv i hallen om vinteren efter sommerens besværligheder, ligesom han ikke undlader at omtale sit eget forhold til bægge fyrster, v. 27—29, 67, 68—70, 80—1, 95, 100—1. Det er klart, at dette store digt, så kunstigt i form, skal være en — enestående — taksigelse for al den ære og hæder, Snorre havde været genstand for under sit ophold i Norge, et fra formens side uovertruffet »tak for sidst«.

Der er en dobbelt systematisk indretning af digtet, både hvad dets indholds beskaffenhed og den metriske form angår.

I det første digt, v. 1—30, gör en tre-tals inddeling sig gældende, således at v. 1—3 svarer til 14—16 (indhold: kongens dygtige styrelse og beskyttelse af landet), v. 4—9 til 17—22 (2 × 3; indhold: kampe med Slittunger og Ribbunger), v. 10—12 til 23—25

) Jfr. *annat kvæði* Sn.-E. I, 642 (cod. reg. — vorm.).

²⁾ *Þat er ort er um Skúla jarl* cod. worm.

³⁾ *ít þriðja kvæði* Sn.-E. I, 682.

⁴⁾ Jfr. f. ex. omkvædet i v. 68 og 70 og 102₃: *konungr ok jarl*.

(indhold: kongens magt og landeværn, opholdet i hans hal), v. 13 til 26 ligner i indretning meget hinanden, idet de indeholder *forn minni* dog i et forskelligt antal; det ser ud til, som om de skulde være etslags stefvers. Til slutning kommer så 3 vers, 27—29 (om digterens egen rejse til Norge og forhold til fyrsterne); de danner etslags tilføjelse for sig, og dette betegnes rimeligvis ved selve navnet på versarten i det 27. vers: *álagshátttr* (»variatio supplementorum«). Endelig danner v. 30 en passende afslutning på det hele (ønske om lykke og høj alder for kongen).

I det andet digt, v. 31—66, gör derimod ni-tallet sig gældende og det synes at være delt i 4 partier på 9 vers, der dels handler om de ovenfor nævnte kampe, dels roser Skule i almindelighed. V. 67 danner overgangen til det sidste digt; dette begynder med 3 vers i tøglag og her findes det eneste virkelige stef (68₁ + 70₈: *Fremstr varð Skúli . . . skjöldunga ungr*), der dog af formelle grunde ikke kunde gentages. I øvrigt er tre-tallet atter her herskende: v. 68—70 (indledning), 71—79 (3 × 3; søtog), 80—82 (mere personlige bemærkninger og overgangsvers, svarende til indledningen), 83—91 (3 × 3; ophold hos fyrsterne osv.; modsætning til 71—79), 92—94 (almindelig ros og et par personlige bemærkninger ≠ 80—82), 95—97 (digtet selv og grunden dertil); 98—102 er en afslutning for sig (personlige bemærkninger, almindelig ros, slutningsønske).

Den metriske form. Længe för Snorres tid var de enkelte versemål udviklede og havde fået en fast normalform; således drotkvædet, runhent (oprindeligt kun på linjer à 4 stavelser), tøglag, hrynhenda, foruden de mindre (Eddakvads)versemål og enkelte andre, der kun undtagelsesvis benyttedes. Da studiet og den bevidste betragtning af versmålenes form begyndte at blive almindelig, lagde man mærke til forskellige afvigelser, som kunde findes indenfor hver enkelt art. Man indså f. ex., at i et drotkvædet linjepar kunde den første rimstavelse indtage forskellige pladser, foruden at der kunde findes flere end to i hver linje; ligeledes kunde bistavene indtage forskellige pladser og da falde sammen med rimstavelsernes begyndelsesbogstaver eller ikke. Fremdeles indså man, at de enkelte stavelser kunde og måtte, ifølge deres kvantitet, komme i forskellige forhold til hinanden. Sætningerne selv indenfor et halvvers kunde endvidere indtage forskellige stil-

linger indbyrdes og være af forskellig udstrækning. De enkelte ords art og beskaffenhed kunde også komme i betragtning (systematisk anvendelse og gentagelse af en superlativ f. ex.), ligeledes sammenstilling af ord, der var tvetydige og dannede, om end kun tilsyneladende, indbyrdes modsætninger (*heit, köld, hed, kold*). Endelig havde man lagt mærke til, at stavelseantallet i linjen kunde være forskelligt (ved hjælp af hvad vi kalder opløsninger), foruden at linjen på forskellig vis kunde afkortes, og der kunde være tale om endnu flere særlige egenheder. I det 10. og 11. årh. vil man finde alt dette hos digterne, men hos disse er det vistnok i de aller fleste tilfælde rent tilfældigt og ubevidst. At man derimod allerede ved midten af det 12. årh. var kommen godt i gang med at opfatte alt dette på en systematisk måde viser den ovenfor behandlede Háttalykill, hvor vi finder f. ex. versarter bestemte ved sætningsantallet (*sextánmælt, áttmælt*), ved forkortelse af linjerne (*stúfar*), ved sammenstillingen af hinanden i betydning modsatte ord (*refhvörf*) osv. Men dette digt viser, som ovf. bemærket, endnu i meget mangel på virkeligt system med hensyn til enhver afvigelse. Ganske i sin orden må man finde det, at det ældste ufuldstændige drotkvædede versemål nu blev opfattet som en særlig art og fik en systematisk form (som *munnvörp* hos biskop Bjarne).

Hvad runhent særlig angår, indså man, at man ikke behøvede at indskrænke sig til runhent på 4 stavelser; linjen kunde være på 5, 6, 7, ja 8 stavelser; rimene kunde gå igennem 2, 4, 6, ja alle 8 linjer, og her kunde så atter tages hensyn til bistavenes stilling osv.

Når vi nu betragter Snorres digt, mærker vi straks en ganske anderledes bestemt og systematisk indretning i småt som i stort end hos Hallr—Rögnvaldr. Systemet og ensartetheden indenfor ethvert vers (versart) er her med den strængeste konsekvens gennemført indtil de mindste enkeltheder lige fra de egenlige versarters indbyrdes forhold til bistavenes og rimenes, ja de enkelte ords forhold til hinanden. Sjældent er et system mere strængt og med sådan dygtighed og talent gennemført som hos Snorre. Lad os da se lidt nærmere på hans behandling af de enkelte versemål.

Ifølge kommentaren til digtet — hvorom mere i det følgende — synes to slags hovedarter at kunne fastslås, de drot-

kvædede verssmål og de mindre verssmål (*smæri hættir*). Den første hovedart indbefatter v. 1—67. I spidsen stilles den fuldt udviklede, normale *dróttkvæðr háttir*, hvortil der slutter sig drotkvædede verssmål, hvor forskellen kun beror på omskrivningernes forskellige mængde og længde (*kent, tvíkent, ríðit*), på tilføjelsen af tillægsord (*sannkenningar*) og disses yderligere stigning (*tvíríðit*), samt endelig på, hvorvidt den samme omskrivningsmåde er gennemført i verset (*nýgörvingar*). Vi befinder os her på det rent sproglig-retoriske område, som i grunden intet har med metrik at skaffe. Dette indrømmes også af kommentarens forfatter (hans bemærkning til v. 6). Derimod befinder vi os i de næste to verssmål, hvor forskellen beror på stavelsernes større eller mindre antal tilligemed en bestemt stilling af rimene, på metriken område. Hermed er et afsnit forbi. Det andet afsnit er atter af retorisk art, idet forskellen her beror på sætningernes art, deres antal (*sextánmælt, áttmælt, fjórðungalok*), deres indbyrdes stilling (*stælt* [1. og 4. linje hører sammen], *hjástælt, langlokum* [1. og 8. linje sammenhørende]), den sidste sætninges fortsættelse eller det sidste ords tilnærmelsesvise gentagelse i begyndelsen af det følgende vers (*tiltekit, drögur*). Det tredje afsnit indeholder også retoriske afvigelser, hvor to ord af modsat betydning (*refhvörf*) stilles ved siden af hinanden, dels i hver linje (og da undertiden to par), dels i hveranden osv. (*en meiri, en minni refh., refhvarfabróðir*). Til det fjerde afsnit hører sådanne, atter retoriske afvigelser, hvor enten en omskrivning forklarende sætninger indskydes, ordsprog tilføjes, personlige bemærkninger göres (*tilsagt, orðskviðaháttir, álagsháttir*), eller hvor rimstavenes nære og rimstavelsernes fjerne stilling er hovedsagen og lign. (*tvískelft, detthendr háttir, draugsháttir*).

Det andet digt består af 5 afsnit. Til det første af disse hører verssmål, hvor det er afstanden mellem rimstavelserne (*bragarbót, ríðhendur*) eller enkelte stavelers art (indskud af stavelse; *veggjat, flagðaháttir*), som er det afgørende, hvortil der føjes en versart med helrim i 3. linje (*en forna skjálfhenda*). Herpå følger forskellige versarter, hvor det er rimenes art og antal i de enkelte linjer (*þríhent, enn dýri háttir*), der er bestemmende. Det andet afsnit indledes med to versarter, beroende på ordstilling og sætningstype (spørsmål og svar; *tiltekit, greppaminni*), hvorpå atter

mange slags variationer af rim anføres (*liðhent, rétt hent, alhent, minni alhenda; stamhendr hátttr, samhent, iðurmælt, klífat*). Dernæst følger som tredje afsnit de såkaldte afstumpede versemål, det vil sige sådanne, hvor det sidste ord er et enstavelsesord i en eller flere af versets linjer (forskellige *stúfar*). Disse versemål danner overgangen til de mere ufuldkomne, de såkaldte *fornskáldahættir*, der begynder med v. 52 (og ikke, som kommentaren vil, med v. 54); det ejendommelige ved disse er en eller anden mangelfuldhed ved rimene, der har sit forbillede i de ældste skjaldes ufuldstændige drotkvædet; den adskillelse, der i den lærde tid (det 12. og 13. årh.) er gjort mellem de enkelte af disse versemål, er mere eller mindre vilkårlig (*skothendr hátttr, liðhendur, Ragnarsh., Torfeinarsh., Egilsh., Fleinsh., Bragah.*). Herpå følger som fjerde afsnit de såkaldte *kimblabönd*, en modsætning til de foregående *stúfar*, hvor et helt rimord (af formen '—) er tilføjet dels i én, dels i flere linjer. Det er klart, at denne versart står på overgangen mellem drotkvædet og *hrynjandi hættir* i egenlig forstand, og, ganske rigtig, følger disse straks efter; en versart med 7 stavelser i linjen knyttes dertil. Endelig som femte afsnit kommer to versarter, hvor også rimene er mangelfulde (*munnvörp, háttlaus*).

Alle de nævnte versarter er, tiltrods for deres indbyrdes afvigelser og digterens tankegang, dels rent drotkvædede, dels sådanne, der er afledede af disse enten ved bortkastelse eller tilføjelse af stavelser, hvorved der i visse tilfælde kan siges at fremkomme nye versemål.

I det 3. digt kan tre afsnit skælnes, men alle har de det tilfælles, at de er mindre, d. v. s. mere kortlinjede versemål. Der begyndes med tre slags *tøglag* (*tøglag, annat t., hagnælt*), hvorpå forskellige mindre versemål følger, hvor forskellen beror på rimenes ensartethed, kvantitet og hyppighed (*enn grœnlenski h., skammi h., nji h.*), på rimstavelsernes nærhed og form (*stúfhent, náhent, hnugghent, halfhnept, alhnept*), hvortil føjes *málahátttr* med drotkvædets egenskaber (*haðarlag*). Andet afsnit indeholder alle de forskellige arter med slutningsrim (*runhent*), hvor forskellen atter beror dels på rimenes antal, linjernes længde og slutningsord, rimstavenes antal osv. I alt er der således 5 systematiske »balker« (klasser) af *runhent*. I det sidste afsnit findes så til slutning de forskellige Eddakvads-versemål og afarter af disse, be-

roende på lignende forskelligheder som tidligere (*málahátttr*, *fornyrðislag*, *bálkarlag*, *stikkalag*, *ljóðahátttr*, *galdralag*, *kviðuhátttr*).

Det ses af denne oversigt, hvor gennemtænkt og logisk gennemført hele systemet, på et par undtagelser nær, er. Ikke destomindre hviler det på en ganske uhistorisk grund; den historiske udvikling af versemålene har Snorre ikke gennemskuet og har fra sin tids standpunkt heller ikke kunnet det. Han har ladet sig blænde af det pragtfulde og højtidelige drotkvædet til at sætte det i spidsen, og skönt det ikke er Snorres ord, er det dog sikkert talt i hans ånd, når det i kommentaren hedder, at drotkvædet versemål er »ophav til alle andre«. Ganske vist udgik derfra forskellige nydannelser, men selv berode det på ældre og simple versemål. Snorre tager således fat ved den forkerte ende; følgen er da også bleven den, at han ofte adskiller, hvad der i virkeligheden hører sammen; således er f. ex. *tøglag* (68—70) kun *fornyrðislag* (96) med drotkvædets rimforhold; således er *haðarlag* (79) kun *málahátttr* (95) med de samme rim; *málaháttren* burde have stået efter *fornyrðislaget* osv. Bortset fra denne fejlagtige betragtning af forholdets historiske udvikling er Snorres system kløgtigt og dygtigt gjort. Ligesom hele ordningen og indretningen deraf er hans originale værk, således er behandlingen af hvert enkelt versemål hans egen. Dette er vi berettigede til at antage, da vi af Snorres forbillede ved, hvor småt det stod til med et strængt gennemført system og fordi vi ikke kender til noget digt før Snorres tid, hvor formen er holdt så nøjagtig og følgerigtig som hos ham. Snorres eget arbejde består altså i, at have udtænkt og givet en bestemt og med sig selv i alle enkeltheder overensstemmende norm for enhver versart. Vi kan tænke os hans fremgangsmåde omtrent på følgende måde. De Eddadigte f. ex., der er forfattede i *fornyrðislag*, har Snorre undersøgt og da iagttaget forskelligheder med hensyn til de enkelte linjers form (de 5 typer f. ex.); han har da set, at der ofte stod et ubetonet ord i linjen foran hovedstaven (typen B eller C), samt at der ofte anvendtes kun én bistav; heraf danner han så et særligt versemål, hvor alle de lige linjer er af typen B eller C; alle 4 linjer bliver altså ens; og dette versemål giver han i de ulige linjer kun én bistav og opstiller dette som det rigtige, normale *fornyrðislag*. Forekomsten af to bistave og anbringelsen af

hovedstaven forrest i linjen (A, D, E-typen) bevirker fastsættelsen af et nyt systematisk ordnet versemål med disse ejendommeligheder helt igennem (*bálkarlag*); dernæst opdagedes der, at bægge ejendommeligheder kunde forbindes (to bistave, B eller C-typen) og så fremkom en ny versart (*stikkalag*). Således får Snorre, måske ved betragtningen af et eneste vers i fornyrdöislag, blot ved en systematisk ligedannelse tre efter hans og samtidens begreber forskellige versemål, hvor vi ved, at forskellighederne er så underordnede, at der alligevel kun er tale om én versart.

På lignende måde er det gået med de enkelte drotkvædede versemål, f. ex. de såkaldte fornskaldahættir. Hos Brage, Egill, Torfeinarr findes intet aldeles svarende til Snorres vers¹⁾; men han har grebet en enkelt linje og formet de enkelte versarter derefter. Den i tidens løb ændrede udtale af ord bevirkede, at man i det 12. og 13. årh. udtalte verslinjer anderledes end tidligere; således udtalte man nu *sjá* i én stavelse og ikke *séa*; herved blev flere oprindelige seksstavelseslinjer udtalte som femstavelseslinjer. På grund af disses sporadiske forekomst danner nu Snorre, der naturligvis ikke kendte den sproghistoriske udvikling, et versemål, hvor hveranden linje består af 5 stavelser (uden at være afstumpet), men er ellers fuldkommen drotkvædet.

Vi står nu overfor spørgsmålet, om Snorre da selv har skabt nye versarter; dette spørgsmål må besvares bekræftende; det sidst omtalte versemål er sikkert Snorres eget påfund; og selv siger han i v. 70, at »mangt et versemål om fyrsten aldrig för er blevet benyttet«. V. 71 er digtet i den såkaldte *grænlenzki háttr*; en modsætning hertil er *enn skammi h.* (v. 72), hvor de stavelser i de lige linjer, som i det grönl. versemål er lange, er korte. Eksempler på dette versemål er fuldstændig ukendte, og det ligger nær at antage, at det er Snorre selv, der har opfundet det for systemets skyld; det samme gælder den »nye« versart (v. 73), samt runhent på 3 stavelser i linjen, der ellers aldrig findes i litteraturen. Der er således en grundet formodning om, at Snorre for sit systems skyld har lavet nye versarter på grundlag af de gamle og i tilknytning til dem, foruden at han gennemgående har bearbejdet og normaliseret hvert enkelt versemål. Digtet beror således ikke alene

¹⁾ Jfr. Njála II, 17 anm. 15; 19, anm. 18.

på en digters virksomhed, men også og ikke mindre på videnskabsmandens tankearbejde og kløgt. Vi møder allerede her Snorre som den fuldt modne videnskabsmand, som en stræng teoretiker, men med det samme også som en dygtig praktiker, der på den letteste måde tumler med de vanskeligste metriske opgaver.

Hvad versarternes navne angår, er det i flere tilfælde vanskeligt at sige, om de er ældre end Snorre eller dannede af ham selv. At de ikke stammer fra kommentarens forfatter, må betragtes som givet. At Snorre har dannet navnene på de ny, af ham selv skabte versarter er vistnok sikkert. Ellers er de fleste vistnok ældre. Ved en sammenligning med Háttalykill findes en mængde navne fælles for dette kvad og Snorres digt¹⁾ eller forekommende i bægge, om end i en noget afvigende form, uden at de dertil hørende vers altid fuldstændig svarer til hinanden. Men også i dette tilfælde mærker vi hos Snorre en systematiseren, og det er muligt, at han undertiden har behandlet navnene på en noget vilkårlig måde, som når Háttalykils *alstýft* hos ham bliver til *enn meiri stúfr* osv. I enkelte tilfælde har der vistnok været dobbelte navne fra en meget gammel tid ved siden af hinanden (jfr. Hl.s *refrún*, Ht.s *refhvörf*).

Som *K. Gíslason* med sikkerhed har påvist²⁾, er Háttatal digtet efter vinteren 1221—2 (da foretog Skule toget mod Ribbungerne, v. 66) og för sommeren 1223, da Sigurðr ribbungr blev fanget, men denne vigtige begivenhed omtales ikke i digtet; det må således være at hense til vinteren 1222—23³⁾.

Anm. Den kommentar, der i håndskrifterne, i en mere eller mindre fuldstændig skikkelse, ledsager Háttatal, vil blive behandlet i en anden sammenhæng.

Endnu kan et digt af Snorre påvises, i det der haves to linjer af ham⁴⁾, hvori en biskop opfordres til at høre på et digt; den følgende prosa oplyser, at denne biskop er Guðmundr Arason (1202—37). Jeg har med nogle⁵⁾ antaget⁶⁾, at digtet har handlet om Guðmundr selv og er forfattet omkring 1224, medens

¹⁾ Jfr. Sievers: *Metrik og min Stutt bragfræði* 54—55.

²⁾ *Aarbøger f. nord. Oldkh.* 1869, 147—8, jfr. *Möbius*: *Háttatal* I, 33—4.

³⁾ Jfr. *Storm*: *Sn. Sturl. Hist. skrivn.* 82.

⁴⁾ *Sn.-E.* II, 116. 410.

⁵⁾ *Udsigt* osv. 155.

⁶⁾ *Sn.-E.* III, 669—70.

andre¹⁾ har tænkt på vinteren 1209—10, da Guðmundr som en elendig flygtning opholdt sig hos Snorre. *B. M. Ólsen* formoder²⁾ at digtet slet ikke handler om Guðmundr, men om en eller anden helgen, og at Guðmundr blot opfordres til at høre derpå; dette forekommer mig mindre sandsynligt. Men spørgsmålet kan ikke afgøres og har desuden ringe betydning.

Af løse vers haves for det første 4 hele og et halvt vers. Det første er digtet i anledning af overfaldet på Sturla Sigvatsson på Sauðafell 1229, det andet om kampen på Örlygsstaðir og drabet på Sturla og dennes gamle fader ofl. 1238; dette sidste vers er digtet i Norge og er af en særegen vemodig art. Det 3. er forfattet i Norge om den snedige stormand Gautr på Melr, der antoges at sætte splid mellem kongen og Skule; Gautr sammenlignes med Odin (der også hed *Gautr*), der stiftede ufred mellem konger. Det 4. er en hilsen til en »god og brav, fattig bonde«, digteren Eyjólfur Brúnason. I halvverset udtaler Snorre sin beundring for en kvindes skønhed, hvem digteren har set i færd med at rede sit smukke hår.

Dernæst er der ingen tvivl om, at to løse vers uden navn i Sturlunga³⁾ bør tillægges Snorre; de er digtede henholdsvis året 1221 og 1222 i anledning af en af Snorres modstanderes, høvdingen Björn Þorvaldssons drab samt nogle andre mænds fald; de angives at være forfattede på Stafaholt og Reykholt, hvor Snorre dengang netop opholdt sig, men at Sturla ikke har villet nævne versenes forfatter ved navn, kommer deraf, at de er af et ironisk indhold og som sådanne temmelig sårende. Det første vers slutter med den steflinje, som sydlændingerne netop havde spottet (se ovf. s. 79); den passer fortræffelig til Snorres stemning (se Sturlunga anf. st.) og gør en sådan virkning, at næppe nogen anden end Snorre selv kan have digtet verset.

Skal vi nu danne os en mening om Snorre som digter, er hans glimrende herredømme over sprog og form det, der først påtrænger sig vor iagttagelse. Ligesom han i sine prosaskrifter viser sig som den fuldendte sprogkunstner, således også i sine digte. Ingen versform er ham for svær, der er ingen detaljer i

¹⁾ Sn.-E. II, 115.

²⁾ Den 3. og 4. grt. afhdl. s. 184.

³⁾ Sturl. I, 249. 275.

den ydre form, han ikke får med, ja han synes ligefrem at have lagt an på at skabe sig vanskeligheder, og dog kan man aldrig se, at det er faldet ham besværligt at overvinde dem; hans vers er, hvad ordstilling angår, ikke mere indviklede end andres, og netop den første del af Háttatal viser, hvilket ubegrænset herredømme han havde over sætningernes form og stilling. Hans vers lider aldrig af nogen kejtethed eller tunghed. Snorre er kort sagt verskunstneren fremfor alle andre, og han vidste selv, hvilke fortrin han besad. Med berettiget og i ingen henseende uklædelig stolthed udtaler han sig om sit hoveddigt på forskellige steder deri, f. ex. v. 67: »Nu har jeg digtet i 60 versemål om de vise fyrster; de, som hædrede mig, har ikke kastet deres hædersbevisninger og guld i havet«; i v. 70 hedder det: »flere af mine versemål er aldrig för benyttede«, i v. 95: »hvor i hele verden kender nogen et digt, forfattet med en ypperligere form om en gavmild hersker?«, jfr. også v. 96—7 og 100.

At Snorre med hensyn til de poetiske omskrivninger og det dertil hørende valg af ord ikke alene viser sig som den teoretisk indsigtsfulde, men også som den smagfulde digter, er ikke mere, end hvad man kunde vente af Skáldskaparmál's forfatter. Også i denne henseende er Snorres vers fremragende, skönt de ingenlunde kan siges at være i besiddelse af den morgenfriske oprindelig og umiddelbare naturlighed, som de ældre og bedre skjaldes.

Som digter i egenlig forstand når Snorre nemlig mindre vidt end som teoretiker og ordkunstner. Háttatal kan med hensyn til dets virkelige indhold kun betragtes som et hoveduddrag af hele den gamle fyrstedigtning. Skule og Hakon berømmes i høje toner og med stærke udtryk for alt hvad en fyrste ikke alene havde, men også burde have; de er på engang idealer af krigshelte, af gavmilde fyrster og venlige herskere, af gode sæders vogtere og moralske tilstandes hævdere. De enkelte skildringer af kampe, søtog og vinterlivets glæder i kongehallen er ganske vist ret livlige og anskuelige, men nogen original kraft eller ejendommelighed møder man her ikke. Der er en jævn sikkerhed og tøjlet beherskethed udbredt over det hele. Snorres egne følelser fremtræder bedst i hans løse vers, der danner et velkomment tillæg til Háttatal, hvor hans eget jeg trænges noget i baggrunden; i dette digt fremtræder han nemlig kun som den, der i høj grad glæder sig

over den ham viste hæder og æresgaver, hvilket peger i retning af den ærgerrighedens egenskab, som han i sit liv ofte lagde for dagen. I de løse vers lærer vi Snorre at kende som den, der ikke beklager sine bitre modstanderes fald — et træk, som ikke mindst passer til tilstandene på Island i det 13. årh.s første halvdel — men omtaler det i en jævn rolig tone ikke uden anstrøg af let ironi. Vi lærer ham at kende som den, der var oplagt til spøg og spøgefulde hentydninger, men atter her finder vi en jævn beherskethed, ingen kådhed eller løssluppethed. Vi lærer ham fremdeles at kende som den, der ikke var uimodtagelig for indtrykket af den kvindelige skønhed — noget vi også kender fra hans privatliv —, og endelig ser vi, at han besad dybe og inderlige følelser, som han kunde give et alvorligt-ophøjet udtryk.

En overmåde tiltalende og harmonisk udviklet ånd er det, vi således møder i Snorres digtning, og denne ånd vil vi genfinde i hele hans livsfærd og i hans øvrige værker.

Guðmundr Oddsson. Denne digter, som var Snorres mulig noget yngre samtidige, er med hensyn til herkomst ubekendt. Det vides, at han i 1220 opholdt sig i Norge hos Skule jarl, hvor han stærkt klagede over at skulle være nødt til at deltage i et krigstog, som Skule og Hakon havde planlagt mod hans fødeø (se ovf. s. 9)¹⁾. To år senere træffer vi ham på Island, hvor han deltog i den såkaldte Grimseyjarför med Sturla Sigvatsson²⁾. I tiden derefter synes han at have været Sturlas ledsager, ti atter 1229 træffes han på Sauðafell under overfaldet på gården; han udmærkede sig dog ikke, hvad han selv indrømmer, ved nogen overdreven tapperhed, idet han krøb i skjul oven på nogle tværbjælker³⁾. Efter 1232, da han endnu engang omtales i forbindelse med Sturla og atter som en ringe krigshelt⁴⁾, forsvinder han ganske. Af hans i Sktal antydede⁵⁾ digt om Skule jarl er intet bevaret. Derimod haves en del (8) løse vers, der alle er digtede i anledning af de ovennævnte tildragelser. Det mærkeligste af dem

¹⁾ Sturl. I, 243; Fms. IX, 294; Flat. III, 37; Icel. s. II, 51; Eirsp. 274; Frís. 419.

²⁾ Sturl. I, 254.

³⁾ Sturl. I, 288—9.

⁴⁾ Sst. 309.

⁵⁾ Jfr. udtrykket *skáld jarls* i Hák. saga.

er det første, hvori den bekymrede digter udtaler den smukke tanke, at det sømmer sig ikke for ham at føre krig mod sit fædreland. Både dette træk og den religiøsitet, der træder frem i et par andre vers synes at tyde på en sindets blødhed og mildhed, der just ikke var almindelig i de tider, og som stemmer med den færd, digteren viste under ufred.

Sturla Bárðarson var en søstersøn af Snorre Sturluson og en sønnesøn af skjalden Snorre Bárðarson (se nedenfor) samt en ætling af Hrafn Sveinbjarnarson (d. 1213). Sturla er rimeligvis født omkring 1180 og siges at have været som degn hos Guðmundr Arason 1201¹⁾. I en længere tid opholdt han sig hos Hrafn og deltog i hans stridigheder 1207 og 1211²⁾. Endnu senere, 1221, opholdt han sig hos Snorre Sturluson og deltog i overfaldet på sin gamle fjende, Torvald i Vazfjord³⁾. De følgende to år og 1228 træffes han atter hos Snorre, men herefter vides intet om ham. Rimeligvis har han en eller anden gang været udenlands, da han ifølge Sktal har digtet om Skule jarl; digtet er tabt, men der haves et par løse vers (2^{1/2}) af ham, hvoraf det sidste indeholder en ondskabsfuld bemærkning om Snorres »svogerskab«, der sammenlignes med Rolf krakes.

Guðmundr Svertingsson er os fuldstændig ubekendt; kun vides det, at han har forfattet en arvedrape om høvdingen Hrafn Sveinbjarnarson (d. 1213); af dette digt haves 9 hele og to halve vers, der handler om Hrafns rejse til Rom 1190—5, hans lægekunst, Norgesrejse med biskop Gudmund 1202—3, samt om Hrafns voldsomme død 1213. Disse vers bærer i en meget høj grad efterklassicismens præg; omskrivningerne er mange og ikke synderlig heldige; digteren stræber at efterligne ældre skjalde f. ex. Markús Skeggjason og der er ingen digterisk flugt i hans vers.

Játgeirr Torfason var mulig en farbroder til Óláfr Leggsson (se nedenfor⁴⁾). Han siges at være kommen hjem til Island 1224⁵⁾; i forvejen havde han været hos Skule jarl, af hvem han 1222 blev sendt ud imod Ribbungerne, der blev besejrede i

¹⁾ Bisk. I, 472; Sturl. I, 117.

²⁾ Sturl. II, 296, 301; Bisk. I, 660, 666.

³⁾ Sturl. I, 257.

⁴⁾ Se Sn.-E. III, 674.

⁵⁾ Sturl. I, 266.

slaget ved Kyrfjall¹⁾. Om Játgeirr endnu tidligere har været hos kong Inge, er usikkert. I året 1236 er han atter hos Skule, og blev nu af ham sendt som gidsel til kong Hakon²⁾. Rimeligvis er Játgeirr noget efter igen kommen til Skule, da forholdet mellem kongen og jarlen var blevet betydelig forbedret, og vi ser da, at Játgeirr 1239 blev sendt til kongen på Skules vegne; da denne havde tiltaget sig kongenavnet, blev Játgeirr sendt til den svenske konge for at bede denne om hjælp, men sendefærden fik et uheldigt udfald; Játgeirr blev indhættet af Hakons mænd; selv undslap han med nød og næppe³⁾ til Danmark, og her blev han i året 1240 dræbt af Nordmanden Bjarne Móisesson⁴⁾. Det er klart, at Játgeirr må have været en pålidelig og fremragende dygtig mand, siden Skule jarl viste ham en sådan fortrolighed og tillid, som det af det anførte fremgår. Desværre kender vi meget lidt til ham som digter, da alle hans kvad — om kong Inge, Skule, Hakon — er tabte. Der haves kun én lausavísa om sejren ved Kyrfjall, et veldigtet vers af spøgefuldt indhold til og om hans fælle Þórir.

Ingjaldr Geirmundarson er os bekendt fra Sturlunga, hvor han nævnes i anledning af nogle rejser og deltagelse i tog⁵⁾ i årene 1233, 1236, 1242 og særlig 1244, da han deltog i den berømte kamp mellem Þórðr kakale og Kolbeinn (Flóabardage); om hans færd i kampen vides intet ligesålidt som om hans øvrige liv og skæbne, undtagen at han siges i 1246 at være rejst udenlands med Þórðr⁶⁾. Han synes overhovedet at have sluttet sig til det parti, hvortil de bedste af Sturlungerne hørte. Af hans digte kendes brudstykker af to kvad: en *Atlöguflokkur*⁷⁾ om kampen på Flóe 1244, digtet vinteren efter; heraf haves 6 vers, der vidner om dygtighed i at forme vers og om en vis kraft i kampskildringen. — En *flokkur* om den skagfjordske høvding *Brandr Kolbeinsson*,

¹⁾ Fms. IX, 321; Flat. III, 51; Icel. s. II, 72; Eirsp. 286; Fris. 432.

²⁾ Fms. IX, 447; Flat. III, 316; Icel. s. II, 167; Eirsp. 347; Fris. 488.

³⁾ Fms. IX, 473 anm., 487—8; Flat. III, 130. 137; Icel. s. II, 187. 198; Eirsp. 362. 369—70; Fris. 505.

⁴⁾ Fms. X, 2; Flat. III, 163; Icel. s. II, 236; Eirsp. 397; Fris. 524.

⁵⁾ Sturl. I, 316. 346. II, 20. 49—50. 55. 63—4.

⁶⁾ Sturl. II, 76.

⁷⁾ Sturl. II, 55.

*Brandsflokk*¹⁾, hvem Þórðr kakale overfaldt og dræbte 1245. At Ingjaldr, uagtet han stod på Þórðs side, kunde digte dette kvad, kommer sikkert deraf, at Brandr var en almindelig agtet og yndet mand, der uforskyldt måtte bøde for andres fjendskab og kådhed. Også af dette digt haves 6 vers, der i høje toner priser Brands yndest og gavmildhed og desuden handler om hans sidste kamp og død. Et religiøst sindelag, (en bøn til gud for, at Brands sjæl må komme i paradís), samt en almen-menneskelig følelse (den faldnes sønners forladthed omtales smukt) viser sig i disse vers. Digteren bruger mange ord og lange omskrivninger og han er ikke fri for at gentage ord og tanker. — Desuden haves en lausavísa fra 1246.

Gissurr Þorvaldsson, den berømte politiker, Snorres svigersøn og senere modstander, er født vinteren 1208—9 og død 1268. Her at gennemgå hele hans lævned er overflødigt; vi kan herom henvise til *Jón Þorkelssons* større arbejde²⁾. Her skal kun bemærkes, at han tilhørte Haukdølnernes gamle, berømte slægt, som dog ikke synes at have været nogen digterslægt. Gissurr var i en sjælden grad tidlig udviklet, så at han, kun 13 år gammel, førte en sag på altinget og blev, 16 år gammel, Snorres svigersøn. Hans karakter var meget kraftig; han var dybttenkende og snu og forstod som ingen anden at dølge sine planer og vidste altid at fremme dem på den for ham bedste, om end ikke altid hæderligste måde. Da Snorre ikke, tiltrods for sit løfte (se ovenfor s. 9), rørte sin hånd til at forråde sit fædreland, blev Gissurr, der var rejst udenlands, af kong Hakon opfordret til at bringe Snorre til Norge eller dræbe ham. Dette sidste, en udåd, der altid vil plette Gissurs navn, fuldbragtes. Efter at have rejst et par gange til Norge og efter — nominelt — at være bleven gjort til hersker over hele landet, nedsatte Gissurr sig på gården Flugumýrr; her blev han 1253 overfalden af sine fjender, der tændte ild i husene; Gissurs hustru og 3 sønner omkom på en grufuld måde i flammerne; selv undslap han den visse død. For sidste gang rejste Gissurr til Norge 1254 og forblev der til 1258; i denne tid deltog han i kongens krigstog til Halland og Sælland 1256—7. Året 1258 sendtes han til Island og fik navn af jarl; og nu fulgte, tildels trods hans modstand, de store begivenheder, der

¹⁾ Sturl. II, 75.

²⁾ *Ævisaga Gissurar Þorvaldssonar*, Reykjavík 1868.

førte til landets endelige underkastelse under den norske konge. Sine sidste år levede Gissurr i ro, og bestemte året for sin død at ville gå i kloster. Som digter har Gissurr næppe været blandt de fremragende, ligesom han ikke synes at være optrådt som en sædvanlig, selvskreven hirdskjald. Ifølge Sktal har han digtet om kong Hakon; af det således antydede digt er et halvvers bevaret om den våbenstilstand med Danskerne, kong Hakon sluttede i Refshaledybet 1257. Ellers haves kun to løse vers, hvoraf det ene er digtet i anledning af branden på Flugumýrr; heri omtaler han på en vemodig måde den sørgelige tildragelse, samt udtaler sin hævnøst. Det andet vers er forfattet 1254 og udtrykker digterens glæde over den hævn, det var lykkedes ham at tage.

Óláfr Leggsson svartaskáld. Óláfs fader var præsten Leggr¹⁾. Sammen med Jon murte Snorrason og underholdt af ham var Óláfr i Norge 1230²⁾. Ellers vides der intet om hans liv. Sit tilnavn har han — på grund af sit sorte hår — fået som modsætning til den samtidige Óláfr hvítaskáld. Ifølge Sktal har Óláfr digtet om kong Hakon, rimeligvis omkring 1230; heraf er måske et par versstumper bevarede³⁾. Til et digt om Skule jarl, der ellers ikke omtales, lader sig to linjer henføre. — Desuden haves endel stumper af vers under Óláfs navn, der må have hørt til forskellige digte, a) et religiøst kvad, måske om Kristus⁴⁾; i de herhen hørende brudstykker omtales verdens skabelse, menneskets tilblivelse og syndefald samt Kristi forløsning; digtet synes således at have et lignende indhold som Lilja og deslige kvad. b) et erotisk digt. — Af denne Óláfr er vistnok også en spøgefuld lausavísa fra 1230⁵⁾, digtet under en nattevagt. Man kan ikke af disse lævninger danne sig nogen forestilling om Óláfr som skjald.

Guthormr Helgason körtr. Denne digter var en dattersøn af den berømte høvding Hrafn Sveinbjarnarson⁶⁾. Hans fader faldt i Örlygstadkampen 1238⁷⁾. Guthormr var gift med Þorgerðr, en

¹⁾ Sturl. I. 299.

²⁾ Sst. 299—300.

³⁾ Jfr. Sn.-E. III, 192.

⁴⁾ Jfr. sst. 192—3.

⁵⁾ Sturl. I, 298.

⁶⁾ Sturl. II, 311; Bisk. I, 676.

⁷⁾ Sturl. II, 9. 311; Bisk. sst.

søster til biskop Arne Þorláksson¹⁾. Ellers vides meget lidet om ham; kun er det klart, at han i årene 1252 og 1255 tilhørte det parti, som kunde kaldes Snorres parti, og sluttede sig til dem, som vilde hævne ham²⁾. Han bode på gården Lokinhamrar på vestlandet og regnedes til de større bønder³⁾. Hans tilnavn — maskul. til *karta* 'knop', 'en smule' — betegner måske, at han var lille af vækst. Ifølge Sktal digtede Guthormr om kong Hakon, men digtet er tabt og der haves nu kun en lausavisa fra 1255, digtet da han og Hrafn Oddsson vilde foretage et overfald på en af deres fjender.

Skáldhallr levede ved midten af det 13. årh. og kan således ikke være samme mand som Hallr Snorrason (se ovf. s. 76); han stammede måske fra nordlandet, da han vides at have digtet en *Brandsdrápa*⁴⁾ om høvdingen Brandr Kolbeinsson (ovf. s. 92—3); heraf haves 6 vers, alle om Haugsnæskampen, hvor Brandr faldt. Versene vidner om en ikke ringe ævne til at danne vers, samt om kendskab til ældre digte. Skáldhallr er en af de første i det 13. årh., hos hvem man mærker visse bestemte sprogforandringer, hvis det da ikke tildels er skødesløsheder; således rimer han *fyst* uden *r* (det gör også Sturla Þórðarson 20 år senere); han lader *bit-* danne helrim med *rit*, og bruger pluralformen *skerðundar* (f. *skerðendr*). Ligesom han således synes at være den første, der har tilladt sig i sine digte at optage nye ordformer og ny udtale, synes han, i modsætning til andre, ikke at have været bange for at benytte spottende og nedsættende udtryk om sin besungne helts fjender; om disse bruger han det plebejiske *gaurar* (tølpere), hvilket er uden eksempel i den tidligere digtning.

Óláfr Þórðarson hvítaskáld, en brodersøn til Snorre og broder til Sturla, er født omkring 1210. Med hensyn til hans lævned skal her iøvrigt kun bemærkes, at han kom til sin berømte farbroder i året 1236 og at han i det følgende år rejste med ham til Norge. Vinteren 1237—8 opholdt han sig hos Skule og rimeligvis

¹⁾ Sturl. II, 311; Bisk. I, 676. 680.

²⁾ Sturl. II, 130. 188.

³⁾ Sturl. II, 9.

⁴⁾ Sturl. II, 70.

også hos kong Hakon, hvorpå han 1238 besøgte Sverrig; efter at være vendt tilbage opholdt han sig endnu i to år i Norge. I foråret 1240 rejste han til kong Valdemar i Danmark og har vistnok opholdt sig hos denne til hans død. Der synes at have bestået et venskabsforhold mellem kongen og Óláfr. Noget før 1245 er Óláfr kommen tilbage til Island, hvor han bosatte sig på Stafaholt; her oprettede han etslags gejstlig uddannelsesskole og bestyrede den til sin død 1259; i hele denne række af år var han vistnok så godt som udelukkende beskæftiget med sine videnskabelige, retorisk-poetiske sysler og sin undervisning, men disse forhold vil blive nærmere behandlede i en anden sammenhæng.

Af Óláfs mange digte er desværre i det hele kun lidet bevaret. Han skal have digtet om Torlak den hellige (d. 1193) — vistnok den første indenlandske helgen, der blev fejret i digt —; vinteren 1236—7 rejste han ved fastetid til Skálaholt, for der at fremsige sin drape¹⁾; ellers kendes intet til denne. Ligeledes er forskellige, fra Sktal kendte fyrstedigte fuldstændig tabte. Ifølge denne kilde skal han have digtet om den svenske konge Erik (1222—50), Hakon den unge (d. 1257), rimeligvis stammer digtet fra 1240, da Hakon fik kongenavn, jarlen Knut Hakonsson, samt endelig Valdemar atterdag. — Af et digt om Hakon den gamle haves derimod 1½ vers om kongens krigstog til Vermland 1225 og ufreden 1239. Dette digt har rimeligvis handlet om kongens bedrifter fra første færd af²⁾ og stammer mulig fra c. 1239.

Dernæst haves en hrynhend drape om kong Hakon, digtet efter Skules død 1240. Der er ganske vist intet udtrykkeligt kildested for, at digtet er om kongen selv, og *Jón Sigurdsson* har ment³⁾, at det måtte være digtet om Skule jarl, men med tilbørligt hensyn til kongen, der altid roses. Tiltrods for det ikke helt usandsynlige i denne antagelse, er den næppe rigtig; det er kongen og ikke Skule, der allevegne i de lævnede vers træder i forgrunden; særlig er det første vers af vigtighed, eftersom det omtaler den store frugtbarhed, der herskede i Norge, dengang Hakon blev valgt til konge (også omtalt af Sturla i *Hákonarkviða*);

¹⁾ Sturl. I, 351.

²⁾ Jfr. Sn.-E. III, 380.

³⁾ Sn.-E. III, 381.

i et digt om Skule vilde dette næppe været blevet fremhævet så stærkt. Tilmed vides, at Óláfr var hos kongen og ikke hos Skule i året 1240, og det er ikke meget rimeligt, at Óláfr skulde have digtet et arvedigt om den som oprører faldne Skule. At den sidste omtales med sympati, er derimod ikke påfaldende. Alle lævningerne af dette digt (10 hele og 2 halve vers) findes i Sturlas Hákonarsaga; de handler om forskellige begivenheder og kampe, samt forholdet mellem Skule og Hakon og den førstes fald, 21. april 1240. — Dernæst haves et digt (drøbe) om Islænderen Áróń Hjörleifsson, om hvem der haves en særlig saga. Efter en del stridigheder og kampe, hvorfra Áróń med nød og næppe undslap med livet, rejste han udenlands og til det hellige land; siden blev han kong Hakons hirdmand og var vel anset som en brav og tapper mand. Han døde 1255. Af Óláfs digt om Áróń er i det mindste to vers bevarede om en kamp 1224 og om rejsen til Jerusalem kort efter. — Dernæst har *Jón Sigurðsson* ment at kunne påvise¹⁾ et digt om Thomas Becket, erkebiskop i Kanterbury (d. 1171), og hertil henført et par versstumper; det er dog næppe muligt at sige noget bestemt om disse brudstykker; at digteren »Ólafr« er Ó. hvítaskáld kan derimod næppe bestrides. — Endelig haves én og en halv lausavisa; den ene om nederlaget på Láka 1240; den anden er et ønske om, at »en ven« længe må leve med sin hustru. — Det er fremdeles højst rimeligt, at adskillige af de mange navnløse vers i Óláfs retoriske afhandling er digtede af ham selv²⁾, men bestemt at udpege sådanne lader sig ikke gøre.

Nogen særlig fyldig dom om Óláfs digterbegavelse tillader de forholdsvis få brudstykker næppe. At han næst efter Snorre vistnok er den af århundredets digtere, der har besiddet den største, teoretiske indsigt i den gamle skjaldekunst tilligemed et udstrakt kendskab til ældre digte, fremgår på det klareste af hans lærde afhandling; også hans egne vers viser hans fuldkomne herredømme over form og alt hvad dertil hører. Hertil kommer, at hans fremstilling er let og flydende; hans vers er overordenlig behagelige at læse. Som digter synes Óláfr med hensyn til fanta-

¹⁾ Sn.-E. III, 383, jfr. II, 204 anm.; den 3. og 4. grt. afhdl. 257.

²⁾ Jfr. *B. M. Ólsen*: Den 3. og 4. grt. afhdl. 205. 206.

siens flugt og indbildningens kraft at stå meget højt, ja højere end nogen anden af det 13. årh.s digtere. Glimrende er den raske skildring i den sidste halvdel af det 10. vers af Hakonsdrapen: »af sværd søndredes de blodige skjolde, blege mænd faldt på marken, selv var den lykke-besiddende fyrste uden dækning, (medens) hjal- ternes forgyldte tunger [sværdklingerne] sang«; i grundsproget lyder dette ved de korte sætninger og det raske klingende versemål meget smukt. Et andet sted hedder det: »Odins grå regnbubuder (= regnbue, o: sværdet) stod på Günduls gruelige himmel (o: skjoldet)«, »De svære sårs farlige lyn slog ned i mændenes fylking«. Det er udmærkede sammenligninger, der her foreligger, og vel at mærke sådanne, som ellers ikke genfindes hos ældre skjalde; vi er ikke berettigede til at antage ligefremme efterligninger, men må tro, at de er originale, ligesom også følgende ejendommelige udtryk: »sårenes høje flamme tændtes« (d. v. s. sværdene blev svungne højt og kampen rasede). I denne henseende står Óláfr højt over sin broder Sturla. — Hvad Óláfs egen livsopfattelse angår, finder vi, at han misbilliger, at folk stræber efter at opnå noget, som kun kan nås ved uret; han er retfærdig og mild (i sin dom om Skule), søger altid at skifte sol og vind lige (mellem Hakon og Skule) og dadler troløshed. Vi får herigennem billedet af en rettænkende, trofast, sindig og mildt dømmende mand, et billede, som Óláfs øvrige liv i fuldt mål bekræfter.

Sturla Þórðarsons liv og lævned vil udførlig blive fremstillet i en anden sammenhæng. Han er født 1214. Meget tidlig lærte han, ligesom broderen Óláfr, sin farbroder at kende, og der er ingen tvivl om, at bekendtskabet med denne fremragende personlighed og digter har været af stor betydning for den lærvillige Sturla, både med hensyn til sagaskrivning og skjaldekunst. Sturla stod senere, ligesom Óláfr, på Snorres side og tilhørte hans parti. Af den grund var han ikke vel set af kong Hakon og det norske regeringsparti. Han blev i året 1263 af sine modstandere tvungen til at rejse til Norge for at formilde kong Hakon; men denne var da allerede på sit vesterhavstog. Sturla traf altså sammen med Magnus; det første møde med denne (under en sejlads) faldt uheldig ud, uagtet Sturla blev støttet af høvdingen Gautr på Mel (ovf. s. 88); Magnus vilde ikke have Sturla »i sin tjæneste«. Sturla

forblev dog ombord på kongens skib og underholdt om aftenen sine nærmeste skibsfæller ved at fortælle sagaen om jættekvinden Huld; den derved opståede sammenstimlen bevirkede, at dronning Ingeborg, Erik plovpennings datter, blev opmærksom på ham; dagen efter måtte han fortælle hende den samme saga. Dette hjalp på Sturlas sager. Kongen lod sig efterhånden formilde, og nu bad Sturla om at måtte fremsige digte både om Magnus og Hakon. Dronningen støttede hans bøn, og Magnus tillod ham da at fremsige digtet om ham selv. Da det var gjort, skal dronningen have ytret: »Jeg tror det er vel digtet«. »Forstod du det da så godt« spurgte kongen. »Jeg vilde, at I syntes, at så var tilfældet« sagde hun, hvorpå Magnus atter svarede: »Ja, jeg har nok hørt, at Sturla forstår at digte«. Dagen efter lod kongen Sturla kalde, drak ham venlig til og bød ham nu at fremsige digtet om Hakon. Dette skete. Da ytrede Magnus de velbenedte ord: »Jeg tror du digter bedre end paven selv«¹⁾. Disse ord er et klart vidnesbyrd om, hvad indtryk Sturla har gjort på kongen, for hvem han var bleven så stærkt bagvasket. Siden blev det ærefulde hværv overdraget til Sturla at skrive en saga om kong Hakon. Sturla rejste hjem efter nogle år og var lagmand 1272—82; han døde den 30. juli 1284. Af Sturlas mange digte er ganske betydelige lævninger bevarede, særlig fordi han i sin saga om Hakon den gamle indfletter en stor del af dem (jfr. ovf. s. 26) som historiske beviser. Havde han ikke gjort det, vilde største delen deraf rimeligvis være tabt.

Det første digt af Sturla, som vi møder, er *Þverárisur*²⁾, et digt om kampen ved Þverá i Øfjorden 19. juli 1255 mellem Sturla og Þorgils skarðe på den ene og Hrafn Oddsson og Eyjólfur Þorsteinsson på den anden side. Eyjólfur faldt og Hrafn flygtede. Af digtet om denne kamp og sejr er kun et halvvers bevaret, i hvilket Þorgils selv berømmes. *Jón Sigurðsson* antog³⁾, vistnok med rette, at digtet blev fremsagt ved det prægtige gilde, Sturla holdt den følgende vinter og hvortil han indbød Þorgils⁴⁾.

Þorgilsdrápa, et arvekvad om den samme Þorgils⁵⁾, død

¹⁾ Jfr. Sn.-E. III, 386 anm.

²⁾ Navnet: Sturl. II, 215.

³⁾ Sn.-E. III, 388.

⁴⁾ Sturl. II, 234—5.

⁵⁾ Navnet: Sturl. II, 216.

1258; heraf haves 3 vers. Digtet har formodenlig været et oversigtskvad og bl. a. behandlet Þorgils' modige optræden under branden i Bergen 1248¹⁾ og kampen ved Þverá.

Dernæst kommer vi til Sturlas fire digte om kong Hakon den gamle, alle fra årene 1262—4. Det første af disse er

Hrynhenda, det digt²⁾, som Sturla agtede at bringe kong Hakon 1263³⁾ og som rimeligvis er forfattet den foregående vinter medens Sturla endnu ikke vidste noget om kongens vesterhavstog; heraf forklares det, at Sturla tiltaler kongen i selve digtet. Af kvadet haves betydelige lævninger, der handler om begivenhederne i tidsrummet 1247—62: den pragtfulde kroning ved Nikolaus af Sabina 1247, Hakon den unges bryllup med Birger jarls datter 1251, krigstog mod Danmark og hærgning i Halland 1253, andre tog til Danmark 1256—7, hans datter Kristinas rejse til Spanien, hvor hun skulde giftes med en spansk prins 1258; tilsidst et par vers om Hakons store magt og udstrakte herredømme, samt hans berømthed overalt i verden. — Ved sin elegante form og sine temmelig stærke udtryk er digtet bestikkende nok; det er åbenbart digterens hensigt at blænde og derved at formilde den unådige konge, som, hvis han havde oplevet at høre det, sikkert ikke havde været ligegyldig for al den virak, digtet ofrer ham. Digteren bruger, som antydnet, ikke alene meget stærke udtryk (stærkt rosende adjektiver) om kongen personlig, hans tapperhed, kløgt og pragtudfoldelse, men også om hans skibe og sejl osv.; skibene er prægtig malede, sejlene guld- og sølvindvirkede (dem havde Sturla aldrig set), hele flåden stråler i solskinet som lueforyldt, sejladsen er én lynstråleglans fra først til sidst. Hertil svarer digtets hele ordpragt; det er helt igennem et ordfyrværkeri med alle ydre virkemidler. Nogen egenlig personlig følelse kan man, når man kender forholdet mellem kongen og Sturla, ikke vente at finde. Ganske vist kaldes kongen mægtig, krigersk, tapper, vis, berømt osv., men der findes intet ord om andre personlige egenskaber, som mildhed, retfærdighed og lign. Man skulde tro, at Sturla havde undgået at henrynde sig til kongens ny-erhvervede magt over Island,

1) Sturl. II, 112.

2) Navnet findes ikke i gamle kilder, men er blevet almindeligt.

3) Sturl. II, 269. 271.

fordi han selv havde søgt at hindre kongens bestræbelser. Men Sturla har sikkert set, at derved var intet at gøre, sagen var engang for alle tabt, og han har rimeligvis fundet det klogest at finde sig i tingenes tilstand, ja, måske indset, at hvad der var sket efter omstændighederne ikke var det værste, der kunde hænde. Hvad der derimod i dette digt i høj grad forundrer, er den mangel på originalitet, på et ejendommeligt og særlig udviklet digtetalent, som allevegne kommer tilsyne. Enhver, som kender Arnórs Hrynhenda, vil, under læsningen af Sturlas digt, ikke undgå at lægge mærke til den mængde genklange, de mere eller mindre åbenlyse lån og efterligninger, der findes deri, både med hensyn til enkelte ord og sætninger. Også andre digte har Sturla kendt, hvoraf han har ladet sig påvirke¹⁾. Af alt dette følger, at Sturlas digt ikke kan sættes så højt, som man undertiden har villet. Det savner Arnórs friske fylde, originale frodighed og forårsyppighed; det er i sammenligning med hans digt en pragtfuld drivhusplante, hvor man mærker gartnerens hjælpende kunst og arbejde. Hvor langt digtet har været, kan ikke med vished bestemmes. Det er næppe rimeligt, at det har omtalt nogen begivenhed för 1247; grunden hertil er sandsynligvis den af *Sveinn Skúlason*²⁾ påpegede: Sturla vilde undgå at omtale de tidligere stridigheder og kampe med Skule, og efter dennes fald var kroningen den første mindeværdige begivenhed, der kunde digtes om.

I hvilken rækkefølge de øvrige digte om Hakon er blevne til, vides ikke; men de har alle det tilfælles, at de er digtede (i Norge) efter Hakons død og, vistnok tildels, i den hensigt at supplere Hrynhenda. De er:

¹⁾ Jfr. *Samnask bað til hveŕrar hömlu* Arn. 9.₅. ÷ *Framla dreif til hveŕrar hömlu* (4.₁); *síðan vas þáts suðr með láði* Arn. 9.₁. ÷ *síðan helduð suðr með láði* (4.₂); *hæstan kynduð hlenna þrýstir* Arn. 12.₃ ÷ *Hæstan kynlu hirtmenn traustir* (10.₁); *auðit vas þá flotnum dauða* Arn. 12.₂ ÷ *auðit lézt þú flotnum dauða* (5.₁); hele vers, 14—15, har Arnórs v. 18—9 til forbillede; *fjandmenn þínir vesöld sína* Arn. 6.₈ ÷ *fjandmenn þínir lífi sínu* (17.₆) osv. — *Markus Eir. dr. 22.₂: hryggðafull i Vinda byggðum* = (?) *hryggðarfólk i Dana byggðum* (6.₆); *elris grand i hinmi standa 22.₃* ÷ *elrisgarmr i ráf it varma* (11.₂) osv. — *Ógnarbáru höfuðsára* (9.₆) ÷ *Háttatal 60.₂: ár flest meginbára síra* osv.

²⁾ *Safn til sögu Isl. osv. I, 599—600.*

Hákonarkviða. Allerede navnet¹⁾ viser, i hvilket versemål digtet er forfattet: *kviðuhátt*; det danner således en litterærometrisk fortsættelse af Þjóðólfs Ynglingatal, Egils Arinbjarnarkviða, Eyvinds Háleygjatal, Þórarins Glælognskviða osv. Af digtet haves meget betydelige brudstykker i Hákonarsaga, i alt 42 vers. Hvor langt det har været, er umuligt at vide; *Jón Sigurðssons* antagelse²⁾, at det skulde have bestået af 3 ligelange afdelinger (hver på 20 vers), er ikke bevislig, men derfor ikke helt usandsynlig. Digtets indhold handler om Hakons første ungdom, de farer og efterstræbelser, han var genstand for, hvor digter-historikeren sammenligner Hakon med Olaf Tryggvason, men »Kristus havde til alt held sat en skjulehjælm på kongsæmnet«, så at Hakon reddedes; derpå omtales valget af Hakon til konge 1217 og den samtidige og i forbindelse dermed satte frugtbarhed; dernæst kampen med Ribbunger 1221, Vermlændingerne 1225, på Låka 1240, toget mod Skule, den sidste kamp med denne og Skules fald. Tilsidst omtales kongens kroning 1247 og hans gavmildhed ved denne lejlighed, samt endelig hans forhold til Svenskerne og Birger jarl 1249. Der er næppe grund til at antage, at digtet har omtalt senere begivenheder; det havde Sturla allerede grundig gjort i Hrynhenda.

Om dette digt er noget lignende at bemærke som om Hrynhenda; kun er det meget simplere i ordvalg, mindre højtravende i udtryk, ligesom dets form er så simpel som muligt. Her hersker overhovedet større ro og stilhed; digtet er nærmest at betegne som den lidenskabsløse historikers rimede fremstilling af en mærkelig mands lævnedsløb. Der er her den samme mangel på udtryk for personlige følelser som i Hrynhenda, undtagen der, hvor Sturla, åbenbart af gammel sympati, under sin omtale af Skules færd, udtaler, at han var en berømmelig mand, »uagtet den svigefulde jordiske lykke drejede sit hjul imod ham, da han til al ulykke foretog sig for meget og lod sig vælge til konge på Eyrar«. Omskrivninger og ordvalg er i det hele simpelt og korrekt, men der er i reglen ingen levende farve derover; de er matte og i et meget stort antal lidet originale. Efterligninger og lån (af udtryk hos Þjóðólfr, Þorbjörn, Eyvindr, Egill ofl.) forekommer også her

¹⁾ Findes: Fms. IX, 234. 265; Flat. III, 6. 22; Icel. s. II, 5. 29; Frits. 390.

²⁾ Sn.-E. III, 391.

ikke sjælden. Dog må det fremhæves, at der findes ret kønne og ejendommelige vers, som når Sturla beskriver kongens færd i kampen således: »liglynene [spydene] fløj i sværdets leg frygtelig mod Odins himmel [skjoldet], men skjoldalven fór frem, flængende kampskyerne [skjoldene] med blodlynene«, eller når han siger, at kongen var ligeså »løst holdende på sværdet som fastholdende på sit land«. Digtet er i teknisk henseende fortræffeligt.

Det 3. digt om Hakon er det såkaldte Hrafnsmál¹⁾; det er forfattet i hadarlag og er således ikke alene hvad navnet, men også hvad den metriske form angår, en efterligning af Þormóðr Trefilssons digt (I, 480—1). Kun er Sturlas digt i modsætning til Þormóðs fuldstændig regelmæssigt med hensyn til rimstavelser og lign. Intet viser bedre Sturlas færdighed i rimkunsten og hans herredømme over sproget end dette udviklede digt. Af det er 20 vers endnu i behold; de handler alle om Hakons vesterhavstog og forskellige kampe og sejre på dette; det danner således etslags fortsættelse af Hrynhenda. Hvor meget der er tabt, er usikkert, men rimeligvis har Sturla deri omtalt kong Hakons død og ligets overførelse til Norge. Digtet ligner Hrynhenda ikke så lidet med hensyn til ordprunk, men som her vistnok tildels er betinget ved formen; på et par steder har denne også forført digteren til at danne mindre gode og udviklede omskrivninger. I beskrivelsen af kongen og hans færd ligner digtet også en del Hrynhenda; der findes heller ikke her personlige følelser eller subjektive bemærkninger; en undtagelse danner dog udbruddet: »hvem vil hæve ringbryderen?«, der tilmed har den usædvanlige spørgeform. Også her findes enkelte efterligninger; således minder v. 2._{5—8} stærkt om Háttatals 79_{1—4}, der netop er i samme versemål.

Det 4. og sidste digt om Hakon er Hákonarflokkr i drotkvædet versemål²⁾; det er, at dømme efter de bevarede 11 vers, etslags kort oversigt over Hakons hele liv. Der omtales forskellige tog og kampe fra årene 1221, 1224, 1225, 1226, 1227, 1253, 1257 og endelig toget vestpå 1263 samt Hakons begravelse i Bergen 22. marts 1264. Digtet er fuldstændig historisk og mere afdæmpet

¹⁾ Navnet: Fms. X, 120. 127. 133. 141 anm.; Flat. III, 218. 222. 224; Icel. s. II, 330. 336. 341; Fris. 570. 573. 575.

²⁾ Navnet: Fms. IX, 374 (*Hák. kvíða* i Flat. III, 78 er galt); Icel. s. II, 112.

i tone og udtryk end Hrynhenda og Hrafnsmál og ligner for så vidt mere Hákonarkviða. Også i dette digt findes efterligninger af steder hos Þórðr Kolbeinsson, Háttatal, Vellekla osv.

Om Magnus lagabøter siges Sturla at have digtet »mange kvad« og derfor fået »mangfoldige hædersbevisninger«¹⁾. Allerede første gang, han traf Magnus, havde han et digt færdigt om ham²⁾. I de bevarede brudstykker af Sturlas saga om Magnus findes ingen vers, og af alle de antydede digte er der kun to vers tilbage, som, ifølge *Jón Sigurðssons* antagelse³⁾, har hørt til det første digt om kongen, da de omtaler dennes bryllup og kroning 1261.

Om den mægtige jarl Birger Magnússon digtede Sturla både en flok på 12 vers (*tólfvísnaflokkur*) 1264 og senere (1265) en dræpe⁴⁾, men de er bægge tabte.

Af løse vers haves endelig 4. De 3 første er digtede 1242 i anledning af Sturlas svigefulde tilfangetagelse ved Hvitárbrú; deri klager digteren over den svig og ilde medfart, han og Órækja, Snorres søn, var genstand for; versene ånder et vist vemod, men er dog ikke synderlig poetiske. Det sidste vers fra 1262 indeholder en bitter klage over Gissurr jarls listige adfærd og forligsbrud.

I det foregående er Sturla i grunden tilstrækkelig skildret som digter. Nogen egenlig digternatur kan han efter sine digte ikke siges at være, men han er, ligesom Snorre, en fremragende teoretiker og verskunstner. Han var vel bevandret i ældre skjaldes kvad og har kunnet en god del deraf udenad. Alt dette i forbindelse med hans sprogfærdighed har sat ham i stand til at udøve en så rig digterisk virksomhed i løbet af så kort en tid. Men hans digte er i grunden kun historie i rimets og versets form uden personlige bemærkninger og subjektive betragtninger som de, der ofte gør ældre vers så friske og tiltalende. Hans lidet selvstændige digterævne bevirker endelig, at han så stærkt benytter lånte ord og sætninger — undertiden måske uden selv at vide det. Således er den sidste virkelige fyrsteskjald, hvis digte tildels er bevarede, mere en rim- og ordkunstner end virkelig digter, og vi

¹⁾ Sturl. II, 272.

²⁾ Sturl. II, 269. 271.

³⁾ Sn.-E. III, 394. (Det er således meget vildledende, for ikke at sige urigtigt, hvad der herom står i *Isl. ártíðaskrár* s. 46 nederst.)

⁴⁾ Sturl. II, 272.

føler måske bedst her, i hvor høj en grad den gamle fyrstedigtning havde overlevet sig selv og hvorledes den var sunken ned til en rent efterklassisk ordbramsdigtning uden virkelig betydning i historisk henseende. I sproglig henseende er Sturlas vers af betydelig værd; dér finder vi f. ex. første gang *æ* udtalt som *æ*, *ægi* rimet på *býjar* og lign.

Til slutning skal vi i al korthed for fuldstændighedens skyld opregne de skjalde, der nævnes eller antydes som fyrsteskjalde, uden at man ellers kender noget videre til dem eller deres digte; vi kan her engang for alle henvise til Snorres Edda 3. bind.

Bárðr svarte Atlason fra Selárdalr (Magnus barfod), Hallr munkr (Harald gille), Þorbjörn gauss (Sigurd mund, Hakon hærdebred), Sigurðr skraute (Eysteinn Haraldsson), Súgande (Magnus Erlingsson, Erling skakke, Nikolas Skjaldvararson), Markús Stephánsson og Þórðr Hallsson (Magnus Erlingsson), Þorsteinn Þorbjarnarson (Knut Eriksson i Sverrig, Sverre), Arnórr Saxason (Sverre), Sumarliðe (Sverre, Sverke Karlsson), Unás Stephánsson (en Nordmand?; Sverre), Ljótr Sumarliðason (Sverre, Hakon, Inge, Hakon galinn), Brage Hallsson (Sverre, Hakon), Sigvatr Egilsson og Snorre Bútsson (Sverre), Þorsteinn kroppr og Arnhallr (Arnaldr — Saxo Arnoldus Tylensis¹⁾; Valdemar sejr), Höskuldr blinde (el. liðe) og Rúnólfr (Inge Bárðsson), Arnórr Kálfsson (Ívarr selki, Sigurd munk), Ívarr Kálfsson, Þorsteinn Eyjólfsson (el. Ófeigsson) og Steinn Ófeigsson²⁾ (Hakon galinn), Álfr Eyjólfsson, Teitr, Roðgeirr, Þórálfr præst (Skule jarl), Grane Hallbjarnarson (Erik Knutsson i Sverrig), Suguvalde (Valdemar gamle), Þorgeirr danaskáld (Valdemar gamle, Sverke Karlsson), Órækja Snorrason (d. 1245); digtede »et vers« om kong Valdemar den gamle, »som gav ham en hest, hvorpå han red syd og syðfra tilbage«³⁾, Arne lange (mulig samme mand som Skules mærkesmand fra 1240; Hakon gamle), Óláfr Herdisarson (Arnbjörn Jónsson d. 1240, Gautr på Mel

¹⁾ Saxo, ed. Müller p. 812—13.

²⁾ Jfr. Sn.-E. III, 721.

³⁾ Sturl. I, 346.

d. 1270), Steinvör Sigvatsdóttir (Snorres broderdatter, gift med Halfdan på Odde, bekendt fra Sturl. for sin dygtighed¹⁾) og Dagfinnr Guðlaugsson (Gautr på Mel).

Endelig er der nogle hirdskjalde, der slutter hele rækken, nemlig Eiríkr Magnússons 5 skjalde: Þorsteinn Örvendilsson, der næppe er identisk med den Þorsteinn, der i ét hdskr. af biskop Arnes saga kaldes Örvendilsson, men i et andet og bedre Eyvendilsson²⁾, — Þorvaldr Helgason, rimeligvis den samme som præsten Þorvaldr i Holt, der rejste udenlands omkring 1290, — Jón murte Egilsson, en sønnesøn af Snorres søster, Helga³⁾, (d. 1320), nævnes et par gange i isl. annaler, — Þorsteinn Ingjaldsson, — Guðmundr, rimeligvis identisk med den Guðm. skáldstikill, der 1296 findes som bestyrer af Nordfjærdingen på Island og som rimeligvis er død 1330⁴⁾.

Fra et hdskr. i Stockholm (76 fol. pap.) er der blevet fremdraget⁵⁾ et brudstykke af en hrynhend erfidrápa om kong Magnus lagabøter; det består af 3 vers af digtets begyndelse. Digteren henvender sig til kong Erik og opfordrer ham til at lytte til kvadet (I Sktal nævnes kun Sturla som kong Magnus' skjald). Det er muligt, at dette kvad er af en af de sidst nævnte skjalde og da snarest af præsten Þorvaldr, da digtets begyndelse er af en temmelig religiøs karakter.

Til slutning bør nævnes, at der i Orkneyingasaga omtales⁶⁾ et anonymt digt om jarlerne Magnus den hellige og Hákon Pálsson, der skal have handlet om de kampe, de i fællesskab holdt; det synes at være meningen, at det har været ét digt, der har handlet om de to fyrster, men ikke om flere, som en yngre recension af Magnús saga vil⁷⁾; men da digtet er tabt, kan intet nærmere siges derom.

¹⁾ Vi bør mulig tillægge hende et lille drömmeverv Sturl. I, 367.

²⁾ Bisk. I, 754.

³⁾ Sst. I, 696.

⁴⁾ Isl. ann. 261. 385. 347.

⁵⁾ Af dr. Jon Þorkelsson, trykt i Småstykker 289 ff.

⁶⁾ Flat. II, 430. 431; Icel. s. I. 75.

⁷⁾ Icel. s. I, 251—2.

II. Skjalde, som har besunget tidligere levende fyrster og ældre begivenheder.

Vi har i det foregående set mange eksempler på, at skjaldene har digtet såkaldte arvekvad efter fyrster, men disse digte er forfattede straks eller kort efter de pågældende fyrsters død og i reglen fremsagte for deres sønner og efterfølgere på tronen. Vi har tillige, men først i den her behandlede periode, set eksempler på, at der forfattes digte om begivenheder, der forlængst er skete, og fyrster, der forlængst er døde (biskop Bjarne, Einarr Skúlason, Hallbjörn hale, Óláfr hvítaskáld); jfr. ovf. s. 18, hvor det er udtalt, at denne digtning er frugten af det lærde studium og hænger nøje sammen med den norsk-islandske interesse for oldtiden og dens forhold. Navnlig på Island var denne interesse levende og studiet meget omfattende. Den islandske Eddakvadsdigtning var jo også et udslag af denne videnskabelige sans og sysselsættelse. Foruden de allerede nævnte digtere, der har besunget fortidens helte og begivenheder, gives der endnu nogle ellers ubekendte digtere samt enkelte digte uden forfatternavn, der uden tvivl må henføres til dette tidsrum.

Þorkell Gíslason. Af denne digter haves 9 hele og 3 halve vers, hørende til en drape i runhent versemål på 5 stavelser om Jomsvikingerne og deres kamp i Hjörungavág; særlig handlede den om Bue digre; deraf dens navn: *Búadrápa*¹⁾; alle brudstykkerne findes i den større Ólafssaga. Digtets fremstilling er i det hele historisk-objektiv; kampskildringerne er ikke uden en vis kraft, men nogen særlig originalitet lægges ikke for dagen. På grund af sprog og fremstilling kan digtet ikke være yngre end fra det 12. årh. eller fra omkring 1200. Digteren synes ikke at have øst af andre kilder end traditionen.

Hallar-Steinn eller Steinn²⁾. Af ham haves digtet *Rekstefja*; sit navn³⁾ har drapen fået af det ejendommelige stef (*rekstef*, se I, 414—15). Et andet navn er *Óláfs drápa en triskelfða*⁴⁾.

¹⁾ Navnet mange steder i den større Ólafss.

²⁾ *Halla-* i Bergsb. 22va er sikkert urigtigt; ligeledes *Halla Steinar* sst. i overskriften. I Flat. bliver digtet urigtig tillagt Markús.

³⁾ Navnet: Bergsb. 16 b; Fms. I, 100. 105 osv. jfr. Flat. og digtet selv 1.

⁴⁾ Fms. II, 310; Flat. I, 481.

hvor tilnavnet hentyder til det ejendommelige versemål, *tvískelft*¹⁾, det helt igennem er digtet i. Digtet findes helt, 35 vers, i Bergsbogen, hvorefter det, dog ikke ordret, er udgivet af *Wisén*²⁾; desuden findes flere vers anførte i den større Óláfssaga. Efter den usædvanlige opfordring til kvinderne om opmærksomhed, hvoraf det fremgår, at kvadet ikke er fremsagt for nogen bestemt fyrste, opregner digteren kong Olaf Tryggvasons første bedrifter i Venden og de vestlige lande; derpå omtales rejsen til Norge og hans virksomme kristendomsforkyndelse dér og på Island og Grönland, hans gavmildhed osv.; dernæst kommer et længere afsnit om kampen ved Svolder og kongens fald; resten af digtets hovedindhold helliges »andre bedrifter«, d. v. s. Olafs jærtegn og underfulde gærninger; tilslut udtales et ønske for Olaf om evig salighed i himlen hos gud. I de to sidste vers nævner digteren sig som den tredje, der foruden Hallfræðr og Bjarne har digtet om kong Olaf, og det er klart, at han ikke er lidet stolt over sit digt med det vanskelige versemål. Ligesom digteren begyndte med at opfordre kvinderne til at høre sin sang, således slutter han med ønsket om, at »den linprydede skare må have gavn af digtet. Men jeg tier« (jfr. slutningen af Geisle). Ligesom Einarr Skúlasons Geisle forherliger Olaf den hellige som en helgen og som kirkens og folkets beskytter, således er det også hensigten med Rekstefja at fejre Olaf Tryggvason, ganske vist ikke just som en helgen, men som den kongelige helt, der stod i en nøje forbindelse med gud og besad hans særlige nåde. Derfor kan Rekstefja dog ikke henregnes til de egenlige helgenkvad. Digtet er meget historisk, så godt som uden personlige udtalelser eller meningstilkendegivelser fra digterens side; hans eget jeg træder kun frem i begyndelsen og slutningen. Digteren betegner flere steder en tidsafstand mellem sig og tiden omkring 1000, idet han siger, at han har hørt det og det. Hele digtets fremstillingsmåde, omskrivninger og tone, den kunstlede metriske form og ikke mindst de åbenbare og vidtstrakte lån fra nedennævnte Óláfdrápa³⁾ forbyder at gøre det ældre end omkring

¹⁾ Háttatal 28.

²⁾ I Carm. Norr.

³⁾ Man jævnføre 1₆ med Oldr. 2₈, 1₈ med 2₈, 2₂ med 3₂, 3₄ med 6₄, 5₄ med 5₈, 9₈ osv. med 11₈ osv. (omkvædet) osv. Også lån fra ældre skjalde træffes; jfr 19₄ med Halldórr Hkr. 212 ofl.

1200; yngre kan det heller ikke godt være. *K. Gíslason* sætter det til den sidste halvdel af det 12. årh.¹⁾ Der findes ingen vaklen i sprogformer og udtale, der kunde tyde på tiden omkring 1250; derimod findes der former som *Óláfr* (ved siden af *Áláfr*) *háttr* og *hótttr* (ikke: *höttr*), *drápu* og *drópu* (ikke *dröpu*), — en vaklen, som dels har sin grund i forfatterens kendskab til ældre digte, dels i det 12. årh.s sproglige overgange, der genfindes i de ældste isl. håndskrifter. I formel henseende er digtet dygtig gjort; versformen er konsekvent holdt, og det »rystende« i de ulige linjer, der bevirkes ved at de 3 første stavelser alle er lange og betonedede, er iørefaldende.

Foruden dette digt haves af Hallar-Steinn nogle brudstykker af vers, der synes at have tilhørt et erotisk digt; digteren udtaler heri sin beundring for en kvinde, men tillige sin formodning om hendes træskhed. Også disse vers fører afgjort hen til det ovf. antagne tidspunkt; jfr. omskrivningen *bókarsól* 'bogsol' (= sten, farve) i et halvvers, der i den såkaldte Laufásedda tillægges Hallar-Steinn; dette halvvers tilligemed et andet sst. synes at handle om en kamp, hvor man sloges med sten; de er iøvrigt ubestemmelige.

Haukr Valdisarson. Af denne, ellers fuldstændig ubekendte skjald haves et digt, der, skönt det er uden stef, kaldes *Íslendinga-drápa*²⁾; det findes kun i hdskr. A. M. 748, 4°, men det er ikke fuldstændigt, idet en del af slutningen mangler; der er 26 vers og 2 linjer af det 27. bevarede; det har næppe talt flere end 30 vers i det hele. Digtet handler, som navnet tildels viser, om forskellige islandske helte fra sagatiden. Disse helte er: Broddhelge, Bjarne, Þorkell Geitisson, Helge Droplaugarson og hans navne Helge Asbjarnarson, Grímr Droplaugarson, Egill og Þórólfr Skallagríms sønner, Glúmr Geirason, Hallfreðr, Þórálfr Skólmsson, Finnboge ramme, Ormr Stórólfsson, Bjarne skáld, Grettir, Þorleifr jarlsskáld, Ormr skógarnef, Gaukr Trandilsson, Gunnarr, Miðfjarðar-Skegge, Síðu-Hallr og hans søn Þorsteinn, Holmgöngu-Berse, Kormákr, Þórarinn Steinarsson, Holmgöngu-Starre. — Nogen aldeles klar og konsekvent orden eller plan i opregningen har digteren ikke fulgt; dog findes der mindre grupper, hvor digteren sikkert med vilje har sam-

¹⁾ Arkiv VIII, 70 anm.

²⁾ I overskriften i hdskr.

menstillet sammenhørende, på en eller anden måde til hinanden knyttede personer, således er i v. 3—8 indholdet hættet fra Vapnafjordsmændenes fejder; brødre omtales sammen i v. 9—10 og 19—20, stærke mænd anføres samlet v. 13—15, digtere i v. 16—18, modstandere i v. 24—25 osv.¹⁾ Alle disse personer beskrives ganske kort, i det enten deres krigerske færd og mod i almindelighed prises, eller således, at der hentydes til en bestemt begivenhed, de er knyttede til. Vi får herigennem forskellige oplysninger, der ellers ikke kendes, f. ex. om Þórarinn Steinarsson, skjalden Bjarne (I, 555—56), eller afvigende beretninger om andre, som når det om Glúmr Geirason, skjalden, siges, at det var ham, der »talte med en død mand» (∅: i drømme), medens det i følge Reykdølasaga var hans broder Þorkell²⁾. Der nævnes enkelte personer som almindelig bekendte, om hvilke vi ellers får højst ufuldstændige oplysninger, som Gaukr Trandilsson³⁾. Digterens kilde har uden tvivl været den mundtlige tradition (jfr. hans udtryk *frák* 6.₅, 11.₁, 12.₇, 13.₅, 19.₁, 23.₁, *Þjóðir kváðu* 18.₅), ikke skrevne sagaer, da han netop ikke stemmer med disse, i hvert fald har han f. ex. ikke kendt Reykdøla eller Orms þátr Stórolfssonar. Han synes at have kendt et af Egils vers, sagaens v. 18 (*hrings fell á því þingi* 9.₇ ≠ *hringr á vápna þingi*); ellers er det vanskeligt at udpege ligefremme lån eller efterligninger hos Haukr. Fremstillingen er i det hele meget simpel, ligefrem og ensartet og helt igennem jævnt prosaisk, uden nogen egenlig digterisk flugt eller kraft; omskrivningerne er overmåde mange og jævnlig temmelig lange, tillægsord hyppige, men om bægge dele gælder det, at de er ikke synderlig oplivende. Alt dette forbyder at sætte digtet længere tilbage i tiden end til omkring 1150; meget yngre kan det på den anden side næppe være; *G. Vigfússon* sætter digtet til slutningen af 13. årh.⁴⁾, *Bugge*⁵⁾ til 13. årh.; bægge dele er efter min mening urigtige, både fordi det ikke forudsætter skrevne sagaer, men udelukkende synes øst af tradi-

¹⁾ Jfr. *Möbius* i udgaven s. 15.

²⁾ Isl. forns. II, 101.

³⁾ Nævnt i *Njála*; tidlig en sagnfigur. jfr. *Isl. Þjóðs.* II, 100, *Árbók fornl. fjel.* 1884—85, s. 51.

⁴⁾ *Dict.: barð*; *Corp. poet.* II, 419.

⁵⁾ *Beiträge* XII, 61.

tionen og fordi fremstillingen ligesom også sprogformer (*fingiu, gingu, ept* osv.) stemmer fuldkommen med det 12. århundredes, mindre med det 13.s, mindst dettes slutning. — Noget bestemt billede af digteren selv kan vi ikke danne os; de egenskaber, der særlig fremhæves, er så godt som udelukkende af krigersk art: tapperhed, mod og manddom; en enkelt undtagelse göres for Siðu-Halls vedkommende, der berømmes for sin sjæls mildhed og gudsfrygt — og for at have haft så mange fortrinlige sønner; åndens gaver, skjaldskab og deslige, fremhæves ingen steder, i det mindste ikke for deres egen skyld. Således kan digtet kun vidne om digterens historiske og antikvariske interesser, og det danner således et led i Islændernes lærde digtning i det 12. årh., særlig dettes sidste halvdel.

I Bergsbogen bl. 112—13 findes et digt, som her bærer overskriften: *Óláfs drápa Tryggvasonar er Hallfreðr orti vandræðaskáld*. Det er nu hævet over enhver tvivl, at det beror på en senere afskrivers fejlagtige mening, når digtet antages forfattet af den bekendte Hallfreðr Óttarsson; heller ikke gives der den udvej, at antage, at digtets forfatter er Hallfreðs søn af samme navn og tilnavn; det kan overhovedet ikke stamme fra det 11. årh.; dets indledning og hele fremstilling viser afgjort hen til senere tider. Forfatteren må således siges at være ubekendt, men det har efter alt at dömmes været en gejstlig mand. Hele digtet er ikke bevaret; et stykke i midten deraf er tabt; der haves 16 vers af begyndelsen, 11½ af slutningen. Digteren påkalder gud i v. 1 og beder ham om hjælp til at digte om »hans ven«, da han, digteren, »har fået en ringere digterbegavelse end en sådan, som vilde passe for Olaf Tryggvason«. Derpå omtales Olafs rejse fra Rusland, krige i vesten, ankomst til Norge, samt kristendomsforkyndelsen dér og i Shetland, på Orknøerne, Grönland og Island (af en udtalelse herom ses, at digteren er Islænder), fremdeles Olafs kraftige landsstyrelse; omtrent alle de sidste vers (slutningen) handler om kampen ved Svolder og følgerne deraf. I de to næstsidste vers gör digteren et par personlige bemærkninger om sit digt og antyder, at der er flere, der tidligere har digtet om kongen. Digtet ender med en bön til Kristus for kongens evige salighed. Forfatteren antyder klart en længere tidsafstand mellem sig og Olaf

Tryggvason, og der kan af forskellige grunde ikke være tale om at sætte digtet tidligere end til det 12. årh.s første halvdel; særlig er det de mange lån og efterligninger¹⁾, der taler derimod, foruden hele fremstillingen og dens tone, samt omskrivningernes art og væsen. På den anden side haves så gamle former som *Áláfr, gods*, samt usammentrukne former som *tríu* (acc.—dat.) Hertil kommer, hvad allerede *Svb. Egilsson* har indset²⁾, at digtet må være ældre end *Rekstefja*, på grund af de mange verbale overensstemmelser. Vort digt synes ligefrem at have tjænt *Hallar-Steinn* som forbillede. Herimod strider ikke, at hvor digteren af *Óláfsdr.* antyder flere, der tidligere har besunget kong Olaf, dér nævner *Rekstefjas* digter to ved navn (*Hallfreðr* og *Bjarne*), men, vel at mærke, han antyder tillige mange flere, men der er dog kun to, der efter hans angivelse har digtet draper; de andre har kun digtet flokke; heraf slutter jeg, at dette digt af pseudo-*Hallfreðr* ikke er en drape, men en flokk. Navnet er altså urigtigt, eller uegenligt, ligesom f. ex. *Íslendingadrápa* af *Haukr*.

Digtet må i det hele siges at være vel digtet, både hvad form og rytmer angår; men dets omskrivninger er mange og flere af dem er temmelig lange. Fremstillingen er, trods de mange lån, ikke uden fynd og en vis kraft. Uagtet forfatteren særlig dvæler ved og lægger vægt på *Olafs* kristendomsforkyndelse og vistnok selv er en gejstlig, omtaler han ingen mirakler, som *Rekstefjas* yngre digter optager til behandling; digtets betydning er således overvejende historisk; men da der mangler så meget deri, forringes denne betydning en hel del. Digterens egen personlighed fremtræder kun i ringe grad. Flere steder antyder han sine mundtlige kilder.

Vi vil til slutning her nævne et ejendommeligt høvdingedigt, der er nærbeslægtet med de foregående, men adskiller sig derfra

¹⁾ *vápnbautinn fell gauti* 7₈ ≠ *sverðbautinn her gauti* *Glúmr Hkr.* 86; *seggi-um langbarðs eggjar* 18₈ ≠ *seggi mækis eggjar* samme *Hkr.* 87; *endr kom brúnt á branda blóð* 19₈₋₄ = *Sigv. Vikv.* 9₈₋₄; *sannfregit* 20₈ ≠ *Hallfr. Erfidr.* 21₆; *vestr helt varga nistir* 5₁ ≠ *Vestr lét varga nistir* *Þork. ham. Fms.* VII, 40. osv.

²⁾ *Hans* udg. s. 4.

ved at handle om en med digteren samtidig islandsk stormand, det såkaldte:

Nóregskonungatal. I Flatøbogen¹⁾ findes et digt i kviðu-hátttr, der bærer denne titel, hvortil så tilføjes: *er Sæmundr fróði orti*; denne tilføjelse er af samme art, hvad sandhed angår, som Bergsbogens til Óláfsdrápa (se ovf. s. 111); men her er dog urigtigheden ligefrem håndgribelig, eftersom digtets forfatter bl. a. i v. 40 påberåber sig Sæmundr som en historisk hjemmelsmand. I øvrigt vil vi senere komme tilbage til forfatteren. Digtet består af 83 vers og er, hvad indhold og form angår, en efterligning af de gamle digte Ynglingatal og Háleygjatal. Sæmundr frodes søn, Loptr, blev gift med en norsk kvinde, Þóra, som bagefter viste sig at være en datter af kong Magnus barfod. Deres søn var den bekendte høvding på Odde, Jóan, Snorres fosterfader (se ovf. s. 78) d. 1197. Det er denne mand, digtet er forfattet om, og det er hans kongelige herkomst, der åbenbart har givet anledning til at det blev til. Forfatteren opregner nemlig alle Jóans kongelige forfædre og begynder med Halfdan svarte, efter reglen: »man skal først ro langt borte fra hvalfisken [der skal fanges], for til slutning at komme den på nært hold«. De norske konger opregnes i en rigtig rækkefølge, deres død omtales og deres regeringsår anføres; der sluttes med Magnus Erlingsson, »som nu ligger begravet i Bergen«, og kong Sverre, »som nu alene råder over Harald hårfagres rige« (v. 71—2); derpå omtales Þóra, hendes giftermål med Loptr, samt sønnen Jóan; digteren ender med en bøn for denne.

Digtet er helt igennem en historisk-prosaisk fremstilling; næppe et eneste poetisk glimt kommer nogensteds tilsyne. Dets betydning er derfor udelukkende kronologisk-historisk; og denne er ingenlunde ringe; for det første får vi deri, efter digterens angivelse, Sæmundr frodes²⁾ eget kongeregister til og med Magnus den gode med en nøjagtig angivelse af de fleste kongers regeringsår. Digtet er således en vigtig kronologisk kilde³⁾. Hvad tiden efter Magnus den godes død angår, har digteren dels kunnet be-

¹⁾ Flat. II, 520—28.

²⁾ Han menes naturligvis også i v. 28_c: *at tali fyrða*.

³⁾ Se G. A. Gjessing: Kongesag. fremvæxt II, 12 ff.

nytte sin egen viden (om sin samtid og den nærmest forudgående tid σ : det 12. årh.), dels stammer hans beretning fra traditionen eller kyndige mænd (jfr. 42.₁ »det er mig fortalt«, »ifølge mænds beregning« 47.₈ »det har jeg hørt« 50.₅). Nogen skriftlig kilde antydes ikke. Hvorvidt der for forfatterens vedkommende er grund til at antage nogen selvstændig syslen med den gamle kronologi, er ikke muligt med bestemthed at afgøre. Nærmest ligger det for hånden at antage, at han har fulgt sine hjemmelmænd og traditionen.

Digtet er bevislig forfattet efter Magnus Erlingssons død 1184 og för Jóan Loptssons død 1197; men i hvad år indenfor disse grænser, er vanskeligt at bestemme. Digterens egne ord i 71—2, hvor han ytrer: »nu er Magnus' lig lagt i graven osv« og »nu er det klart, at Sverre alene råder for landet«, synes dog nogenlunde bestemt at antyde, at digtet er blevet til i tiden nærmest efter Magnus's fald; hvis digtet var forfattet så sent som muligt (σ : 1196), vilde disse udtryk være mildest talt højst påfaldende. Jeg må således antage, at digtets tilblivelsestid næppe falder efter 1190 senest.

E. Mogk har fremsat den formodning¹⁾, at digtet skulde være et ungdomsarbejde af Snorre Sturluson selv og digtet i Jóans aller- sidste leveår, da jo Snorre er født 1178, og altså kun 19 år gammel ved Joans død. Senest 18 år skulde han have digtet sit kvad. At han kunde have digtet det i den alder, er naturligvis ingen absolut umulighed, men det er i højeste grad usandsynligt, fordi man så nødes til at antage, at det skulde være forfattet så sent som blot tænkeligt, hvad netop det anførte udtryk snarest modsiger. Hertil kommer, at digtet vidner om en langt større modenhed, end man kunde vente hos en 16—18-årig yngling²⁾; således indledningsordene. Mogks grunde forekommer mig ikke bevisende. Den omstændighed at digteren må have kendt Ynglingatal og været en ven af Jóan Loptsson savner enhver beviskraft for forfatterskabet. Endnu mindre har det at betyde, at digtet ligesom Háttatal skulde være tredelt og at det ligesom dette ender med et ønske; ind- delingen af digtet i afsnit er for det første i sig selv meget tvivl-

¹⁾ Arkiv f. nord. fil. IV, 240—44.

²⁾ Den »jugendfeuer«, som *Mogk* omtaler, kan jeg ingensteds opdage i digtet; der er overhovedet ikke spor af »ild« deri, eller »guist«, rettere sagt.

som; dernæst var det, som vi i det foregående flere gange har set, en for denne tid meget almindelig skik at ende digte med et ønske. Ligeså liden betydning har den omstændighed, at der i bægge digte forekommer de samme digteriske benævnelser. Alle fyrstebetegnelser var kendte af alle digtere, og at der findes så mange i bægge digte, kommer simpelt hen af, at de er så lange og så megen afveksling som muligt var ønskelig og tildels på grund af rimstavsforholdene selvfølgelig; nogle særlig ejendommelige ord findes der end ikke, og det selvsamme gælder enkelte andre ord som tillægsord. Heller ikke kan jeg tillægge det nogen betydning, at digtets fremstilling »i enkeltheder« stemmer med Heimskringla, så meget mindre, som den i virkeligheden langt fra altid stemmer dermed, og i det mindste visse tilfælde synes at gøre det ganske mærkværdigt, om digtet stammede fra Heimskringlas forfatter. Der er således en stærk uoverensstemmelse mellem v. 5 og Hkr.s beretning (min udg. 97) om Halfdan den svartes höjlægning. I digtet hedder det (v. 12), at kong Hakon bad sin broder (Erik) om halvdelen af riget, medens Snorre giver en helt anden fremstilling; digtet lader (v. 17) Hörderne, Snorre »hans venner« höjlægge Hakon; digtet lader (v. 18) Harald gråfeld herske i 9, Snorre i 15 år over Norge. Snorre fortæller, at Erik jarl Hakonsson døde af blodtab (s. 232), medens digtet her er nøjagtigere, idet det bemærker, at han døde, fordi drøbelen blev skåren (v. 27); Magnus den gode begravnes ved Klemenskirken i Nidaros ifølge Snorre (s. 569), ved Kristkirken ifølge digtet (v. 39), og der gives endnu flere indbyrdes afvigelser. Det forekommer mig således fuldstændig ubevist, at Snorre skulde være forfatteren, ja, de påpegede uoverensstemmelser mellem digtet og sagaen synes mig overhovedet at forbyde den antagelse. — Bortset fra selve formen og digtets anlæg indeholder det kun få efterligninger fra ældre digte og da naturligvis særlig fra Ynglingatal og måske også fra Þórarins Glælognskviða.

B. Den gejstlige digtning.

I den første periode gaves der enkelte eksempler på helgenkvad eller religiøse digte, men da de alle er så godt som fuldstændig tabte, kan vi ikke danne os nogen klar forestilling om

dem. Kun kan vi formode, at de i indhold og form må have lignet de senere, os bekendte digte. På grænsen mellem den verdslige og den gejstlige digtning står de ovenfor behandlede digte om jordiske fyrster som Olaferne. I det følgende vil vi først behandle de enkelte religiøse digtere og anonyme digte, for til slutning at give en kort skildring af denne digtningsart.

Nikulás Bergsson, abbed til Tværákloster (Øfjorden)¹⁾; han skildres som »en kostelig høvding, der havde fået mange nådens gaver af gud«²⁾. Nikulas, »som både var rigt udstyret af naturen og med udvalgte dyder«³⁾, havde rejst meget, og efter hans diktat blev den såkaldte *Leiðarvisir* og borgaskipan skreven; i slutningen af denne kaldes han »vis og vidtberömt, stærk af hukommelse, meget klog, rådsnild og sanddru«. Ved indvielsen af kirken i Skalholt, opført 1153 og følgende år, var Nikulas, lige hjemkommen fra en udenlandsrejse⁴⁾, tilstede sammen med biskop Björn til Hólar⁵⁾. Han døde året 1159⁶⁾. Det er klart, at Nikulas har været en meget fremragende mand. Hans digteriske virksomhed kendes særlig fra den såkaldte *Litla-Jónssaga*; her siges han⁷⁾ at have digtet en drape om apostlen Johannes i drotkvædet *versemál*; heraf anføres der 3 vers om guds kærlighed til apostlen og hans nådesbevisninger. Versene er noget højtravende og dog temmelig ligefremme. Endnu haves der et vers af ham om Kristus på korset, der næppe kan henføres til nævnte drape⁸⁾.

Gamle kanoke. Denne Gamle, hvis herkomst er ubekendt, vides at have været kannik i Þykkvabær-kloster⁹⁾. Han hører sikkert det 12. årh. til, er yngre end abbed Nikulas og noget

¹⁾ Hist. eccl. IV, 41; Tímarit VIII, 200—1.

²⁾ Bisk. I, 407 anm.; her (papirshdskr. A. M. 395, 4°) kaldes han med urette *Bergþórsson*; heller ikke er det rigtigt, når han sst. kaldes den første abbed til Tværá. *Hallbjarnarson* kaldes han i Ábótatal Dipl. Isl. III, 28, *Bergsson* Dipl. Isl. III, 153.

³⁾ Post. 509.

⁴⁾ Isl. ann. 115. 322.

⁵⁾ Bisk. I, 82.

⁶⁾ Isl. ann. 116. 322. 475.

⁷⁾ Post. 509—10.

⁸⁾ Sn.-E. II. 186.

⁹⁾ Post. 510.

ældre end Kolbeinn Tumason ifølge Litla-Jónssagas opregning. Dette passer, for så vidt som det nævnte kloster blev oprettet 1168. Som digter kendes Gamle fra Postolasögur¹⁾, hvor der anføres 4 vers af en hrynhend drape om apostlen Johannes; 3 af disse har hørt til digtets begyndelse, det 4. til dets slutning; de er vel formede og flydende. Foruden dette kendes et andet og fuldstændigt digt, en drotkvædet drape: *Harmsól*; digtet findes med denne titel og med angivelse af forfatterens navn (*er Gamli orti kanoki*) i A M 757, 4° 2); desuden findes navnet i digtets næst sidste vers. Drapen består af 65 vers, hvoraf de 19 første og 20 sidste danner indledning og slutning; der er i alt 5 stefjabalker på 5 vers; stefet er dobbelt. Digtet er et angerdigt og fremhæver, efter en påkaldelse af guds hjælp og støtte, hvor nødvendigt det er at angre, opregner forskellige begåede synder og forklarer guds nåde i sendelsen af sin enbårne søn; herpå beskrives Kristi korsfæstelse og død, opstandelse og himmelfart, samt dommedagen. Digteren råder til at forlige sig med gud, da livet er kort og dødsstunden uvis, og fremdrager bibelske eksempler på angrende syndere; til slutning påkaldes gud, jomfru Marie og hellige mænd. Digtet er i det hele ret interessant både på grund af det valgte almindelige æmne, den logiske og klare måde, hvorpå det er behandlet, samt på grund af den troens inderlighed og åndens ydmyghed, der fremtræder deri; det er et godt bevis imod dem, som mener, at drapernes versform kun dårlig kan fortolke »hjærtets milde rør- elser«³⁾. I rent poetisk henseende er der ikke meget at bemærke; digtet er ikke synderlig ejendommeligt i udtryk eller kenninger; dog er et udtryk som *líktu mér upp óðborgar hlið* (»luk min digtnings borgport op«), så vidt jeg ved, enestående. Kilderne til digtet er rimeligvis de almindelige prædikener og teologiske lærebøger, som benyttedes i middelalderen. Homilien i Stockh. homiliebogen s. 50 ff. indeholder adskilligt af lignende art, som den første del af digtet; passio domini s. 66 ff. indeholder adskillige ligheder, endogså i ordvalg⁴⁾; dog kan denne homilie næppe betegnes som

¹⁾ Post. 510—11.

²⁾ Udg. af *Svb. Egilsson* i Fjögur gömul kvæði 1844 og *Hj. Kempff* Upsala 1867.

³⁾ *Kempff*, *Harmsól* s. IV.

⁴⁾ *barðr ok bundinn* 21; = *bönd oc bardaga* s. 67₂₂ (= Norsk hom. 112); jfr. v. 22—23 (om »tyvene«) med Hom. 68_{20—5}.

forfatterens kilde. Eksemplet med David (v. 48—9) genfindes i Gregors dialoger¹⁾. — Digtet synes ikke at kunne være ældre end fra omkring 1200 eller den sidste fjærdedel af det 12. årh., navnlig fordi der i digtet fremtræder den dobbelte udtale af *vera* (*vera* : *hyrjar* 14.⁷, *vestu* 59.⁵), rim som *tjallz : alla* 65.⁶, hvis der ikke her foreligger en fejl; ligeledes tyder *vár-* (*várum*, *vára*; 18.⁸, 21.⁴, 57.⁶) på en noget fremskreden tid²⁾.

Kolbeinn Tumason, den største høvding på nordlandet omkring 1200; han nedstammede fra en af Snorre godes sønner og var gift med Gyriðr, en datter af skjalden Þorvarðr Þorgeirsson (ovf. s. 74)³⁾. På grund af sin store magt⁴⁾ var det Kolbeinn, der satte valget af Þorvarðs brodersøn, Guðmundr, til biskop igennem; han trode, at hans magt vilde blive yderligere befæstet og sikret, men han blev skuffet. Der opstod snart splid mellem Kolbeinn og Guðmundr, som endte med, at denne satte Kolbeinn i ban (1207)⁵⁾; da så Kolbeinn året efter vilde overfalde biskoppen og hans mænd, faldt han, ramt af stenkast (9. sept. 1208)⁶⁾. Om hans øvrige stridigheder med videre må vi henvise til Sturlunga. Kolbeinn var en begavet, men meget herskesyg mand og egenrådige. Ejendommeligt nok siges det at have været en slægtsarv hos ham »ikke at kunne stille sin hidsighed eller dæmpe sin vrede«; dette fortælles i anledning af en kamp, der holdtes selve Marie messedag, hvis hellighed han dog særlig burde respektere⁷⁾; Kolbeinn var nemlig en ivrig dyrker af jomfru Maria og siges at have digtet »mange kvad om hende med udmærket rós«⁸⁾. Af disse kvad haves nu intet, ligesålidt som af andre digte om forskellige helgener, der antydes⁹⁾, med undtagelse af 5 vers af et drotkvædet digt, *Jónsvísur*, om apostlen Johannes (i Litla-Jónssaga). Digtet bestod i alt af 47 vers; begyndelsen skal have handlet om »den store kærlighed, som guds moder nærrede til Johannes, og om,

¹⁾ Leifar 66—7.

²⁾ Jfr. K. Gíslason: Aarb. 1889, s. 355.

³⁾ Sturl. I, 191; Bisk. I, 408.

⁴⁾ Jfr. Sturl. I, 127; Bisk. I, 470.

⁵⁾ Bisk. I, 490; Sturl. I, 214.

⁶⁾ Bisk. I, 494—5. 568—9. 662; Sturl. I, 217—8.

⁷⁾ Bisk. I, 419.

⁸⁾ Bisk. I, 457 anm., 569—70, jfr. 491 anm. 2.

⁹⁾ Bisk. I, 570; Post. 511.

hvorledes den guds ridder stod under korset i frelserens døds-kamp, og hvilket ærefuldt hværv, han modtog, idet han skulde beskytte himlens dronning* (Maria)¹⁾; herom handler de 4 første bevarede vers, hvorimod det 5. tilhører digtets slutning. Disse vers gör et temmelig højtravende indtryk, men de er ret behagelige, hvad rim og versemål angår. — Af religiøs art er alle de 3 vers i runhent versemål, som Kolbeinn digtede lige för sin død, hvori han påkalder gud og Kristus og beder dem hjælpe sig og sine mænd; de er ret smukke og inderlige. — Endelig haves 6^{1/2} løse vers, så godt som alle om forskellige begivenheder i årene 1197—9 og 1207. Alle disse vers vidner om en betydelig ævne til at danne vers og udtrykke sig let og hurtig, men nogen ejendommelig digternatur røber de ikke.

Hertil vil vi knytte omtalen af to digtere, hvis levetid er uvis og hvis lævned ikke kendes, men som uden tvivl hører denne periode til og snarest det 12. årh.

Eilífr kúlnasveinn kendes kun fra Snorres Edda, hvor der anføres nogle få brudstykker af hans vers, der synes at høre til ét digt om Kristus. Eilífr synes heri at have benyttet et friere versemål, etslags munnvörp, hvis da ikke de bevarede brudstykker er af forskellige digte. Til denne Eilífr henfører jeg også et vers (af det nævnte digt?) om Kristi indtog i Jerusalem²⁾. — I den 3. grammatiske afhandling anføres et halvvers³⁾, der i cod. worm. og i 748 tillægges *Eilífr Goðrúnarson* (I, 548—9), i 757 blot *Eilífr*. På grund af versets indhold, tone og ordkunstlerier — forudsat at forklaringen dertil er rigtig, hvad jeg ganske vist stærkt betvivler — kan det umulig være af Eilífr Goðrúnarson, men må henføres enten til Eilífr kúlnasveinn eller Eilífr Snorrason.

Mindre let lader en digter Skáld-Þórir sig henføre til en bestemt tid; der haves af ham et halvvers⁴⁾ om duen, »der kom og lagde krisma på hovedkongens (o: Kristi) hoved«; verset er, som antaget af *Jón Sigurðsson*⁵⁾, af et digt om Kristus. Den 2. linje genfindes uforandret i *Leiðarvísan* 24.₅ og hvis der her

¹⁾ Post. 511.

²⁾ Sn. E. II, 214.

³⁾ Sst. 102.

⁴⁾ Sn.-E. II, 499.

⁵⁾ Sst. III, 178.

foreligger et lån, hvad der er noget der taler for, er Skáld-Þórir vistnok fra det 12. årh.

Religiøse digte uden forfatternavn:

Plácítúsdrápa, er — ufuldstændig — opbevaret i det meget gamle håndskr. A M 673 B, 4° og udgiven først af *Sob. Egilsson* 1833 i et Bessestad-program, senere af *F. Jónsson* i *Opuscula philol.* 1887. Digtet mangler både begyndelse (omtrent 11 vers) og slutning (omtrent 8 vers); i alt haves omtrent 59 vers. Æmnet er hættet fra legenden (sagaen) om den romerske ridderanfører Placitus (Placidus, Placidius), der findes i to oldisl. bearbejdelser¹⁾. Digtet begynder nu med et møde mellem Placitus og Kristus i en hjorts skikkelse, hvorefter Placitus tilligemed kone og to sønner lader sig døbe. Nu begynder deres trængselstider; familien splittes, hårde prøvelser må de tåle indtil de alle samles igen og Placitus atter får sin gamle ærespost og udfører bedrifter på ny. Men kejseren, Adrian, vil nu tvinge Placitus til at ofre til de hedenske guder; her slutter digtbrudstykket; af sagaen får vi hans og familjens skæbne at vide; de blev levende brændte. Det er ganske naturligt, at en sådan kristelig sagnhelt som Placitus, der på engang var den tapre kriger og den, der aldrig trættes ved skæbnens hårde slag, der, udrustet med sandt kristeligt tålmod og ydmyghed, tilsidst led martyrdøden for sin tro, måtte friste gejstlige skjælde. Digteren er da også utrættelig i sine lovprisninger over Placitus. — På grund af de uoverensstemmelser, der er tilstede mellem digtet og sagaen (den længere recension; den korteste kommer slet ikke i betragtning), kan digteren ikke have benyttet den, men en anden saga, der dog i høj grad har lignet den²⁾. — Digtet står i poetisk henseende ikke synderlig højt; det er overlæst med omskrivninger og det i en grad som ikke mange andre kvad; tilmed er de ofte lidet heldige; i metrisk henseende er digtet, som sædvanligt, dygtigt. Det har to slags stef; hver stefjabalkr består af 7 vers og af disse er der i alt 5. Digtet er opbevaret i

¹⁾ Heil. m. s. II, 183 ff.

²⁾ Se min udg. s. 255 ff.; det synes som om sagaens forfatter snarere har benyttet drapen.

en af de ældste membraner, der haves (fra omkring 1200); de mangfoldige skrivefejl og andre fejl synes at antyde en ikke aldeles kort afstand mellem håndskriftet og digtets affattelsestid; det synes således næppe at være yngre end omkring 1150; hertil svarer dets hele sprog og fremstilling på det bedste.

Leiðarvísan, »vejvisning«¹⁾, haves kun i A M 757, 4°, udgivet af *Svb. Egilsson* 1844. Digtet er fuldstændig bevaret og består af 45 vers (12 + 1 + 4 × 5 [stefjabalkar med to slags stef] + 12); indretningen er således den samme som i Plac. drápa. Digtet er ifølge v. 43 indrettet efter samråd med »göfugr prest« Rúnólfr. Denne er enten Rúnólfr Dálksson, en brodersøn til biskop Ketill Þorsteinsson²⁾, som nævnes i Prestatal fra 1143 blandt vestlandspræsterne³⁾, eller selve Rúnólfr Ketilsson (se nedenfor), der bl. a. kendes fra det samme Prestatal som præst på nordlandet³⁾. Jón Sigurðsson har formodet⁴⁾, at det er denne, der menes i digtet, og da denne Rúnólfr selv optræder som digter, må jeg slutte mig til J. Sigurðssons mening. I ethvert tilfælde må digtet tilhøre midten af det 12. årh. *Svb. Egilsson* har i v. 44 — ved en rettelse af teksten (*brandz til brandr o: Brandr*) — fået digterens navn frem; men herved fremkommer en tekst, der indeholder en så stærk selvros, som ellers er uden sidestykke, idet *orr*, som forekommer deri, da må opfattes som adj. *örr*; teksten er imidlertid sikkert rigtig, idet *orr* er = *órr* (*órr*), der sammen med *brandz* giver en almindelig omskrivning. — Digtet hedder »Vejvisning«, fordi det handler om søndagen og dens hellighed⁵⁾. Efter den i disse digte sædvanlige påkaldelse af den treenige gud og opfordring til

¹⁾ Navnet findes i v. 44._g.

²⁾ Jfr. *Svb. Egilsson* udg. s. VII, og *K. Gíslason*: Aarbb. 1889, s. 354—5, anm.; hvorved hans bemærkning i Om helrim 43 anm. bortfalder.

³⁾ Dipl. Isl. I, 186.

⁴⁾ Sst. s. 193.

⁵⁾ En formodning om grunden til digtets tilblivelse ligger temmelig nær. I v. 43._g—_g hedder det: *Orð mun allra verða | auðsætt bragar þætti | ramlegs húss, þar er reistum | Rúnólfr, hvé ferr* (læs: *fekk snúnat*; *ramlegs húss* er en aldeles udigterisk tilføjelse til *bragar þætti*, der er en fuldstændig betegnelse for sig; den 3. linje bør sikkert læses som en sætning for sig: *ramlegt hús þars reistum*; det hus, der menes, er så kirkebygningen i Skalholt (jfr. Rúnólfs vers, nedenfor); herefter skulde digtet være forfattet c. 1154. Engang tidligere har vi set et helgendigt forfattet i anledning af en kirkes opførelse, I, 507.

at høre på kvadet omtaler digteren det såkaldte, med guldbogstaver skrevne himmelbrev om søndagen og dens rette brug; herpå opregnes alle de vigtige begivenheder og jærtegn, der er skete om søndagen, hvorpå denne omtales i almindelighed; digteren opfordrer tilhørerne til at elske gud og bede til ham og slutter, efter kort at have omtalt Rúnólfr og nævnt digtets navn, med en almindelig bön. — Der er den ejendommelighed ved dette digt, at der findes forskellige skødesløsheder deri, som ellers ikke kendes. Således findes to betonedede ord, der begynder med samme bogstav, i de lige linjer (14.₆, 38.₈, 39.₈), hvilket ansås for at være en stor fejl; *h* udelades, som det synes af rimnød, foran *r* efter norsk udtale (*reint* 20.₄, men *hrein* 26.₄, 32.₄), *o* bruges som rimstav sammen med *v*, *v*, noget, som ellers kun findes i de ældste kvad osv. Man skulde tro, at digteren havde været ung og lidet øvet i skjaldekunsten. Hertil svarer de meget stærke efterligninger, der findes i digtet, særlig fra Plac.drápa; tonen i dette digt er i den grad anslået i Leiðarvisan, at man kunde gætte på én og samme forfatter, hvis ikke Plac.dr. var fuldstændig fri for de ovennævnte ejendommeligheder. At det er Plac.dr., der er efterlignet, viser ikke alene enkelte udtryk¹⁾, men også den omstændighed at indretningen er den samme, stefene er to slags, hvoraf det første helt igennem minder stærkt om det 2. stef i Plac.dr.²⁾. — Digtets hovedemne, søndagens hellighed og betydning, er taget fra middelalderens teologiske dogmatik; det meste af indholdet genfindes i de såkaldte *Dróttinsdagamál* i Stockholmer-homiliebogen s. 26—7.

Liknarbraut, »Nådens vej«, findes i samme hdskr. som Leiðarvisan og er fuldstændigt. Navnet findes i digtets næstsidste vers. Det består af 52 vers og er indrettet på lignende måde som f. ex. Leiðarvisan; det har indledning og slutning af samme beskaffenhed og indhold (påkaldelse af gud og bön om hjælp og

¹⁾ Som f. ex. *láðs fyr lyptimeidum* 4.₃ ≠ *Jáðhofs lyptimóða* Pl. 31.₃, *meinhrrjóðandi þjóðum* 11.₈ ≠ *anгрhrjóðanda ok þjóðar* Pl. 32.₂ jfr. *anгрhrjóðanda þjóðar* 37.₂.

²⁾ Stefene lyder således:

Plac: *Lýtr engla lið ítrum*
anгрhrjóðanda ok þjóðar
einn es öllu hreinni
allt gótt sás skóp dróttinn

Leið: *Lúta englar ítrum*
óttlaust ok lið drótni
einn es siklingr sunnu
setrs hvívetna betri

nåde); kun er den personlige indledning noget længere end sædvanlig, nemlig alle de første 12 vers. Herpå følger det første stefvers, hvorpå der kommer 4 stefjabalkar på 4 vers hver; stefet er enkelt. Digtets æmne er Kristi historie fra korsfæstelsen og døden til himmelfarten og den sidste dom, hvorved Kristi kors vil komme tilsyne; korset beskrives nu nærmere, dets forskellige navne (»himlens nøgle, himmelstige, himmelbro« osv.) og betydning anføres. Til slutning opfordrer digteren til at mindes Kristi død på korset, omtaler sin digterløn, digtets navn osv. Det er klart, at digtets hovedæmne er korset, det er et korsdigt, hvad jo også det 1. vers udtrykkelig fremhæver. — Likhnarbraut er i det hele taget et af de smukkeste, mest poetiske og inderligste religiøse kvad fra det 12. og 13. årh. Et vers som det 5. skal man længe lede efter: »Nedlæg du, jordens og mænds lovpriste livsstyrer, herlig himmelsk frø i min sjæls mark, så at jeg i rette tid kan bære sand frugt af dit uvisnelige sædekorn, du altets prøver, bekendt for din kærlighed«. Kraftigt og virkningsfuldt er det, når digteren i v. 43—5 lader Kristus selv tale til menneskene om korset og dets betydning. Hvis man skulde søge nogen tilknytning mellem digtet og noget virkelig eksisterende, kommer man uvilkårlig til at tænke på et eller andet berømt kors og da snarest det bekendte Kaldad-arnæskors, men det vides ikke, hvor gammelt dette er¹⁾. Noget bestemt originalskrift, digteren kunde have benyttet, kan næppe påvises. Dog er det klart, at han har haft en ældre prosaisk fremstilling om korset; deraf må forklares den lighed i ord, der findes mellem enkelte steder i v. 39 og 40 og slutningen af *De sancta cruce* i Stockh. Hom. s. 39 (= Norsk Hom. 142); jfr. *opt ertu éls i höptum, itr lausn 39.5—6* ≠ *lausn i haftom* Hom. 39.14; *við öllum meinum hæstr ok harðri freistni hlíf skjöldr 40.6—8* ≠ *hlíf skiöldr við meínom 39.12*; jfr. *sigr i orrostom 39.14*, og *sýndr ertu seggja kindum sigtrúur i gný vigra 39.3—4*. Forestillingen om det blodige kors, der kommer tilsyne på dommedag, findes f. ex. allerede i Kynewulfs Krist.

K. Gíslason har søgt at bevise, at digtet er forfattet omtrent samtidigt med Snorres Hättatal²⁾; det kan i ethvert tilfælde ikke

¹⁾ Jfr. *Jón Þorkelsson*: Digtningen osv. 67 ff.

²⁾ Aarbb. 1869, s. 145—8; jfr. 1889, s. 356—7.

være ældre, men jeg tror bestemt at måtte antage, at det er noget yngre og næppe ældre end fra midten eller den tredje fjerdedel af det 13. årh., og jeg slutter mig således til en af K. Gíslason tidligere udtalt mening¹⁾. For dette taler bestemt den sammenblanding af *æ* og *œ*, der findes i v. 8 (*bræðr . . . kvæði*)²⁾, ligeledes rim som *bezt: ást* (*z — s*, 35.₁), former som *fyrir* (præpos.) f. *fyr* 44.₈, *tjallz* (: *alla*) 25.₄, foruden et par metriske unøjagtigheder (30.₈, 47.₂; 6.₄ og 9.₃ er mulig forvanskede). Alt dette viser hen til en sproglig overgangsperiode, der ikke er ældre end omtrent 1250. Når vi tiltrods herfor finder former som *vas-a* (: *písla* 16.₃), er det sikkert et lån fra ældre digte. Jeg tør således ikke gøre digtet ældre end omtrent 1250—75. Det er yngre end *Leiðarvisan*, da 12._{1—2} åbenbart er et lån fra dettes v. 23. Til denne tidsbestemmelse passer digtets hele fremstilling og sprog; det er det religiøse digt, som opviser de færreste omskrivninger og står således et digt som *Lilja* nærmere; det er i det hele taget det simpleste og mindst indviklede, en egenskab, som f. ex. genfindes i *Sturlas* drotkvædede vers og de uægte vers i enkelte *sagaer* (hvorom nedenfor).

Heilagsandavísur. Således har *Svb. Egilsson* kaldt et brudstykke, der findes i samme håndskrift som *Líknarbraut* og *Leiðarvisan*. Navnet er rimeligvis urigtigt, for så vidt som der her vistnok er tale om en drupe, men der er kun en del af digtets midterstykke, omtrent 16 vers, bevaret. Når *Svb. Egilsson* i sin udgave har trykt et par halvvers som om de var stef, er det næppe rigtigt, da de ikke er ensartede eller ligelydende; desuden er afstanden mellem dem for stor. Navnet tilkendegiver, hvorom brudstykket handler, nemlig den helligånd, hvis egenskaber, kraft og virksomhed lovprises. Der er lidet ejendommeligt ved digtet, undtagen for så vidt som det på et par steder indeholder højst mærkelige og enestående, næsten bizarre sammenligninger; om den helligånds visdomsgave hedder det således (2._{5—8}): den »fortræffelige gave har ladet sjælens bjærge grønnes med sædelighedens blomst hos alle mennesker«; jfr. en omskrivning for himlen som *regns hátunnu rann* (4._{3—4}). Digtet må stamme fra omtrent samme

¹⁾ Ifg. hvilken digtet skulde stamme fra »Midten af det 13de Aarhundrede (snarest fra omtrent 1260)«; Gíslasons begrundelse af, at det skulde være ældre, forekommer mig ikke bindende. Aarbb. 1869, s. 40.

²⁾ Dette vil *Gíslason* rette til *fræði*, da *æ* og *œ* ellers rimer rigtig.

tid som Líknarbraut; mulig er det noget yngre¹⁾; der findes deri rim som *bryst : þosta* (for *þorsta*, 7.7), *er : sár-* (11.7), *ver : forð-* (14.5).

Andre religiøse digte uden forfatternavn, der dels kendes kun af navn, dels af nogle få brudstykker, er:

Andreasdrápa, ældre end 1213; lige før sin død bad Hrafn Sveinbjarnarson en mand, Steingrímr, at fremsige et digt af det anførte navn, og han siges efter hvert stefs slutning at have omtalt apostlens pinsler²⁾. Ellers er digtet ubekendt. — Bjúgar vísur, »De ydmyge vers«; heraf haves én linje, hvoraf det mulig kan sluttes, at digtet var et korsdigt; ældre end omtr. 1250. — Nikulásdrápa, et digt om biskop Nikolaus i Mirra i Lykien; sikkert ældre end omtr. 1300; to, måske tre, halvvers er bevarede. — Máriuflokkur, et digt om jomfru Maria, hvoraf halvandet vers haves; næppe yngre end omtr. 1200. De bevarede vers handler om Marias gråd ved Kristi lig.

Af løse og andre ubestemmelige vers hører hertil nogle (4), som findes i den 3. gramm. afhandling³⁾; de handler om Kristus, om en kirkeklokke og jomfru Maria; et indeholder bøn til gud. Desuden er det rimeligt, at flere af de i den 4. gramm. afhandling anførte vers stammer fra dette tidsrum; men derom kan der i reglen intet sikkert siges; den sidste udgiver har ment, at de fleste af disse vers stammer fra afhandlingens forfatter selv, hvad der dog er tvivlsomt. De vil alle blive senere behandlede under ét.

För end jeg går over til at omtale et enestående religiøst kvad, er det hensigtsmæssigt at betragte hele den anførte religiøse digtning i almindelighed noget nærmere.

Den religiøse digtning på Island begyndte allerede straks efter kristendommens indførelse; betegnende i så henseende er, at Eilífr Goðrúnarson, der havde digtet den sidste Torsdræpe, forfattede den første Kristus-dræpe. Som allerede bemærket kendes så godt som intet til den ældste religiøse digtning. Men vi kan forestille os, at der har været adskillige vanskeligheder at overvinde navnlig med hensyn til det rent formelle, og da særlig om-

¹⁾ Jfr. Njála II, 26—7.

²⁾ Sturl. I, 184; II, 307; Bisk. I, 672.

³⁾ Sn.-E. II, 142. 172. 174. 188.

skrivningerne. Ligesom skarpsindet engang i længst forsvundne dage havde måttet arbejde og indføre nye omskrivninger og betegnelser, eftersom trangen dertil viste sig, således måtte man nu tage fat på ny; men opgaven var nu lettere, forbillederne var tilstede og formen given. At nye versemål skulde være dannede for den religiøse digtnings skyld, var efter hele tidsånden og trosopfattelsen utænkeligt. Kristelige melodier eller latinske versemål kunde der først langt senere, i en fremskreden lærd tid, være tale om, og ikke engang da kunde de trænge igennem. Den gamle versform bibeholdtes og med den alt, hvad der fra arilds tid hørte med dertil og som betingedes deraf. Enkeltbenævnelser og omskrivninger var lige så nødvendige som før. Det eneste kristelige halvvers af ovennævnte Eilifr viser bedre end noget andet, hvor liden afstand der var mellem den gamle og den nye trosopfattelse, særlig hvad Kristus angår. Men det kunde dog ikke undgås, at nye begreber og nye forestillinger krævede deres betegnelser, nye omskrivninger, tillægsord og lign., og skjaldenes opfindsomhed fornægtede sig ikke. For at nævne nogle eksempler, måtte et ord som synd betegnes; man valgte dertil (foruden ordet *synð*) ord som *mein*, *böl*, og dannede deraf tillægsord i en ny betydning¹⁾. Særlig var det gud, Kristus, helgener, troshelten, jomfru Maria, himlen og lign., for hvilke der skulde opfindes omskrivninger. Man opkaldte da f. ex. gud og Kristus efter deres forskelligartede virksomhed: menneskenes lovgiver, lykkegiver, trosbyder, fredsbyder, mén- eller syndbryder osv.; jordens eneskaber, jordens, himlens, englenes, menneskenes konge, fyrste, styrer osv. En del af de gamle omskrivninger for en jordisk fyrste kunde dog også bruges om gud, eftersom et ord som f. ex. *land* er tvetydigt (= et enkelt land og jorden i almindelighed). Også de mange nye omskrivninger for himlen (dagens, lysets, solens, månens — by, sal, hjem, stol, telt; stormens, lynets — hal, telt, land osv.) viser skjaldenes frugtbarhed og sprogets rigdom. De gamle tillægsord, man tidt og ofte havde benyttet om jordiske fyrster, kunde skjalden i mange tilfælde, ligesom tilfældet var med navneordene, simpelt hen overføre på gud og Kristus, ja også på helgener; nye blev tillige dannede som

¹⁾ Jfr. B. Kahle: Die altn. sprache im Dienste des Christenthums, 1890, og K. Söderwall: De nord. språkens uttryck för sedl. begrepp, 1895.

hirðvandr, *mannvandr* »omhyggelig i valget af sin hird, sit følge« (kunde også have passet på en jordisk fyrste), *þrifskjótr*, *grandlauss*, *hvargóðr*, *siðnenninn*, *líknarstyrkr* osv.¹⁾ I benyttelsen af disse og lignende tillægsord er skjaldene utrættelige, således at der i ét og samme vers kan forekomme 2, 3 og flere; særlig findes dette udpræget i Líknarbraut. Hvad nu den hyppige brug af omskrivninger i helgenkvadene angår, frembyder de den samme udvikling som skjaldepoesien overhovedet. At »øvelsen gör mesteren« viste sig også her. De ældste religiøse digte, lige fra de få brudstykker fra det 11. årh. og til digtene fra det 12. årh., indeholder en mængde omskrivninger, og disse er på en noget lignende måde lange og ubehjælpomme, som omkr. 900, medens de yngre digte fra det 13. årh. er smidigere og lettere og har derfor frigjort sig for omskrivningernes mængde ligesom skjaldekvadene fra omkr. 1000 og derefter. Man er nu bleven herre over formen også i de religiøse kvad. Hvad brugen navnlig af omskrivninger for mænd angår, kan det ikke nægtes, at de undertiden falder noget unaturligt, som når røveren på korset kaldes *sókndeilir* og lign.

For nu at komme til det, som mere vedrører det egenlige indhold, kan det i almindelighed bemærkes, at digterne næppe nogensinde af sig selv har opfundet deres digtnings æmne, men de har hættet dette fra de af dem og i skolerne benyttede teologiske skrifter og lærebøger og sikkert ikke givet sig af med at underkaste det nogen selvstændig bearbejdelse, lige så lidt som der overhovedet spores nogen som helst selvstændig, original selsættelse med teologisk-spekulative æmner på Island i dette tidsrum.

I modsætning til den egenlige hirdskjalde-drape-digtning, der på grund af dens törhed og stereotype væsen i denne periode er så lidet tiltrækkende for nutidens læsere, står den religiøse digtning i det hele taget. Hvad der gör den så tiltalende er særlig den stilling, som skjalden deri indtager overfor guddommen på den ene og menneskene på den anden side. Den er naturligvis vidt forskellig fra hedenskabets opfattelse af forholdet mellem guder og mennesker. Forholdet er af en ganske anden personlig og

¹⁾ Jfr. K. Gíslason: Njála II, 241—3.

inderlig art. Foruden den absolute og eneste saliggørende tro på den treenige gud kommer her den moralske baggrund for denne tro og de moralske følger deraf tilsyne; gudstroen og den moralske vandél er her uadskillelig knyttede til hinanden og betinger hinanden. En inderlig, fuldstændig kritikløs hengivenhed, en barnlig og urokkelig tiltro samtidig med en brændende følelse af den menneskelige synd, skrøbelighed og elendighed, trangen til bod, anger og forsoning med gud samt ønsket om lykke her og hisset for dem selv og hele menneskeheden — alt dette åbenbarer sig på det utvetydigste i denne digtning. Lovprisningerne af gud og hans undergærninger, af Kristi forløsning og overvindelse af djævel og synd, af den hellige ånds gaver osv. er uendelige. Følelsen af egen svaghed udtales ikke på en vammelsød, halvhyklerisk måde, men således, at man stadig bagved ordene føler den oprigtige tro, den meget ofte naive, ærlige sjæl, der er greben af en inderlig længsel efter og et levende håb om at blive delagtiggjort i frelserens forløsning. Der mærkes en velgørende mandighed i selve ydmygheden, frejdighed i følelsen, kraft og spænsthed i sproget. Man mærker, at noget af den gamle drapedigtters djærvhed, frimodighed og selvstændighedsfølelse er gået over i blodet på den religiøse skjald. Det er således overmåde tiltalende og betegnende, når en af disse digtere (Leiðarvisan's forfatter) udtaler en frydefuld stolthed over at besidde sangens gave (»af den grund har han fået den, fordi han skal bruge den«); en anden (Liknarbraut's digter) er ærlig-djærv nok til at udtale, at han »gærne vilde opnå lön med renter for sit digt« til trods for tidligere nådesbevisninger, der er for store til at han, digteren, kan gøre gengæld; men han mener rigtignok, at hans digt er et godt afdrag på gælden.

Det er i overensstemmelse hermed, at medens disse digtere er udtømmelige i deres lovprisninger af guddommen, hvorved særlig skabelsesværket og Kristi heltægærninger spiller en væsentlig rolle (den helligånd træder noget i baggrunden), er de meget sparsomme med rosende udtryk for almindelige mennesker (i Liknarbraut savnes de helt); kun undtagelsesvis findes sådanne udtryk som »modig«, »blid«, »vis«; at apostlene og helte som Placitus og andre ideale, kristelige kæmper roses i høje toner, er ganske naturligt; den gamle nordiske sans for krig og heldedåd fornægter sig ingensinde.

De beskrivelser, som findes, er i reglen kraftige og anskuelige, undertiden ligefrem drastiske, svarende til sprogets djærved og naivitet i mange af homilierne. Beskrivelsen af den evige salighed og fortabelse i Harmsól (37—9) er i al dens korthed særdeles levende og kraftig. Betegnende for de tider er skildringen af Kristi korsfæstelse i Líknarbraut (16): »Der hørtes høj klang fra hamrene, da krigerne drev naglerne gennem vrister og hænder på bramfrihedens fyrste«; hvor fortrinlig er her ikke modsætningen mellem de frække krigere, der slår løs, så det klinger, og bramfrihedens, ydmyghedens, fyrste; hvor følt er ikke situationen, og hvor langt fra enhver smagløshed er ikke omtalen af hammerslagene. I det hele taget er sproget smukt, kraftigt, men fremfor alt værdigt. En højst ejendommelig, islandsk vending findes i Líknarbraut (26), hvor det hedder: »enhver sværdtings-vånd [mand] på jorden skal skynde sig til altinget [ø: den sidste dom] til møde med gud«. Vi finder her den samme ævne som i homilierne til at finde de udtryk og billeder, som bedst forstodes af tilhørere og læsere og derfor bedst kunde præge sig i hukommelsen; allevegne finder vi den umiddelbare anskuelighed og forståelighed i sprogets mest gennemsigtige solglans.

Sólarljóð. Dette højst ejendommelige digt findes kun i yngre papirhåndskrifter; men at det hører oldtiden til, bevises ved dets rigtige versemål og mangelfulde overlevering, idet teksten flere steder er stærkt forvansket og tilmed sikkert interpoleret, i det mindste med nogle vers (v. 76—80) af et dunkelt-mystisk indhold af et helt forskelligt digt; de passer slet ikke til Sólarljóðs øvrige klare indhold, men afbryder den utvetydige sammenhæng¹⁾. Navnet findes i v. 76: *Sólarljóð* i flertallet; det sidste vers (v. 83) er til-digtet i det 16. eller 17. årh.; det mangler i de bedste håndskrifter og indeholder desuden navnet i enkelttal²⁾. Digtet har fået sit navn efter en række af vers, der alle begynder med ordene »Solen jeg så« osv. Digtet er et kristeligt kvad med et meget stærkt moralsk formål, det nemlig, at advare menneskene for synd og forbrydelser, og det gør det ved i stærke udtryk og malende bil-

¹⁾ Jfr. C. Rosenberg: Nordboernes Aandsliv II, 558

²⁾ Hele udtrykket *Sólarljóðs saga* er oplysende nok tillige om uægtheden.

leder at fremstille følgerne deraf: helvedes straf og kvaler; på den anden side er formålet at opmuntre menneskene til gode gerninger og kristeligt lævned ved at fremstille lönnen derfor: himmerigs fryd og glæde. Den poetiske indklædning er den, at en fader taler til sin sön; først giver han ham forskellige råd dels middelbart ved hjælp af opdigtede eksempler: en røver, der har begået et utal af synder, modtager en fremmed og usselt udseende mand og yder ham gæstfrihedens bedste vederkvægelse, men myrdes af den utaknemlige gæst i sövne; han vågner i dødsstunden og beder gud hjælpe sig — ham fører engle bort til himlen. Lykkens ustadighed, elskovs fordærvelige spil, der sætter splid mellem venner og fører dem bort fra guds veje, magtens og rigdommens forgængelighed, lettroenhed overfor fjender — alt dette oplyses ved eksempler ligesom anekdoter (v. 1—24). Herpå følger ligefremme råd om böen og påkaldelse af gud osv. (v. 25—32).

I v. 32 omtales 7 råd; det er indholdet af v. 25—31, der hermed menes, men det er noget påfaldende, at der kun tages hensyn til disse vers og ikke alt det foregående. Man kunde være fristet til at antage, at her forelå en sammenblanding af to digte. Ikke mindre fristende vilde det være at antage, at der med vers 33 begyndte et helt nyt digt¹⁾; ganske vist er tonen ikke synderlig afvigende, men indholdet er vidt forskelligt. Vers 33 begynder med: »Nu er at fortælle«, som om der her begyndte et nyt digt. Men det er dog vel værd at erindre, at »digtet« er blevet til i en tid, da sansen for den ensartede bibeholdelse af versemålet i de i de ældre versemål digtede kvad var bleven sløvet; det er let at tænke sig Sólarljóð digtet i forskellige afdelinger i en tid, hvor man kritikløst sammenstillede kvad og kvadbrudstykker til et hele (jfr. Hávamálsamlingen, der åbenbart har været kendt af forfatteren, og lign.). Så meget er vist, at alt fra og med v. 33 — med undtagelse af den ovf. nævnte interpolation og det sidste tildigtede vers — er ét digt af én støbning og det interessanteste af det hele²⁾.

¹⁾ Det synes også Bugge at antage i Norsk tidsskr. for videnskab og litt. 1854—5, s. 102.

²⁾ A. D. Jörgensens omflytning af enkelte vers og versgrupper (Den nordiske kirkes grundl. 595—606) synes mig i det hele dels lidet heldig, dels unødvendig. Dog er jeg tilbøjelig til at give ham ret i, at v. 55—6 er et sen-

Faderen fortæller, hvor nødigt man vil skilles fra den nydelsesrige verden og dø, men »Hels reb blev hårdt snørede om mit bryst«, hvorved han antyder, at han er falden i en dødlignende dvaletilstand. Under denne ser han allehånde rædsler, som de onde må lide, men han får ligeledes lejlighed til at se den frydefulde behandling, der bliver de gode mennesker til del. Først og fremmest omtaler faderen solen, »den sande dagstjerne«, og dens udseende; »den var blodigrød og stærkt strålende« — et tegn på hans nær forestående død; han böjer for sidste gang hovedet for den. Efter nogle betragtninger over menneskets elendighed og skæbne omtaler faderen dernæst sine hændelser og farter og hvad han under disse blev vidne til: svedne fugle i kvalernes verden — de fortabtes sjæle så mange som myggesværme, — mørkladne kvinder, der trak blodige sten og hvis blodige hjerter hang udenfor brystet — blodige mennesker — misundelige folk med blodige tegn på brystet — gærrige folk med byrder af bly — røvere, hvis bryst gennemboredes af edderdrager — ugudelige, hvis hænder var fastnaglede til hede stene — pragtelskende mennesker, hvis klæder var omgivne af flammer — bagtalere, hvis øjne hakkedes af Hels ravne osv. — »Alle rædsler, som de døde lider, kan ingen vide; søde synder bliver til smærtens lidelser; altid følger ve efter vellyst« — det er moralen af alt det foregående. I modsætning til disse rædselsbilleder står andre, billederne af de fromme og gode mennesker: dem, som har været gavmilde efter guds lov; over deres hoveder brænder rene fakler — dem, der har givet til de fattige; over dem læser engle hellige bøger — dem, der har spæget deres legeme; de hædres af alle engle — dem, som har sørget for deres moder; de hviler på himmelske stråler¹⁾. Til slutning kommer en bøn til gud: »Dig, som har skabt os, beder jeg at befri os fra det onde«, og en opfordring til sønnen om at fremsige dette digt, Solens sang, for de levende; digtet ender så med det skønne

ere indskud; de synes at være af en lignende mystisk art som den utvetydige interpolation, v. 76–80; desuden synes de at afbryde den gode sammenhæng.

¹⁾ Det er blevet skik at sammenligne det norske Draumekvædi (Landstad 67 ff.) med *Sólarljóð*, men om nogen direkte forbindelse mellem disse to kvad kan der ikke være tale.

vers: »Her vil vi skilles, men vi vil træffes igen på menneskenes frydsdag; vor herre skænke de døde ro, de levende sin nåde«.

Digtets her kort meddelte indhold¹⁾ er hættet fra den middelalderlige kristelige sædelære og fra læren om tilstandene efter døden. Selve rammen (råd af faderen til sønnen) er også lånt fra teologiske lærebøger og afhandlinger. Der eksisterede i middelalderen mange drømmesyn, visiones, som f. ex. visio Tnugdali, oldnord. *Dughals leizla*, alle af mere eller mindre religiøst-mystisk indhold, og det er en sådan, der har givet forfatteren ideen til formen for sit kvad og tildels også indholdet. Den visio, som digtet er bygget over, genfindes måske i en af Gregors homilier²⁾; her fortælles der om »en munk, Petrus fra Hiberia; før han blev munk, blev han syg og lå som død i nogen tid. Da han endelig vågnede op, sagde han, at han havde set helvedes pinsler og flere af denne verdens overmodige mennesker i bålet«.

Det blev ovf. fremhævet, hvor drastiske de religiøse digteres billeder og udtryk ofte er; også i dette digt gives der flere eksempler herpå. Hvad inderlig tro og stærk og dyb religiøs følelse angår, står digtet meget højt, måske højere end noget andet; men det er tillige præget af den ophøjede ro og ydmygheds tålmod, vi kender fra andre digte, samt forvisningen om, at enhver høster som han sår; hele digtet er en formaning om at så godt i dette liv, for at høsten i det tilkommende liv kan blive så meget rigere og herligere. Disse sandt-kristelige tanker er fremsatte i et smukt og værdigt sprog, der helt igennem lyder som den gode samvittigheds rolige tale, som overbevisningens ord om, at hvad der læres, er sandt, og at det bør overvejes og efterleves.

Digtet er uden tvivl forfattet i den sidste halvdel af det 12. årh. eller omkring 1200. Intet i sprog, versform eller fremstilling giver noget holdepunkt for antagelsen af en senere oprindelse. Med hensyn til versformen er det digtet i korrekt ljóðaháttur og hører for så vidt til den efterklassiske, lærde Eddakvadsdigtning, med den forskel, at her er indholdet kristeligt. Et slags forbillede har Hávamál og lignende digte været, og der mangler ikke åben-

¹⁾ Det er almindeligt, at omtale digtet som stærkt blandet med hedenske forestillinger: dette er fuldkommen grundløst; det er da også kun interpolationen, der har forårsaget denne antagelse.

²⁾ Leifar s. 126 -7.

bare lån og efterligninger herfra¹⁾, og rimeligvis har digteren kendt disse digte i skreven form.

Anm. De interpolerede vers, v. 76—80, hvortil vistnok også v. 55—6 skal regnes, er yderst dunkle og hentyder til mytiske personer af hedensk karakter, der er fuldstændig ukendte; der tales bl. a. om »Odins hustru, der ror på jordens skib, higende efter vellyst«, om runer, ristede af Njords ni døtre, hvoraf to nævnes, osv. På grund af uforståeligheden af disse vers har de ringe betydning.

C. Niddigtning.

I slutningen af den foregående periode mærkes meget lidt til en satirisk digtning, og som det dengang var, synes forholdet at have været omtrent hele det 12. årh., hvilket uden tvivl hænger sammen med de almindelige fredelige tilstande, som da herskede på Island, og den ærbødighed for loven, som da endnu var almindelig. Fra dette århundrede haves kun enkelte vers eller småkvædinger som oftest uden brod eller bitterhed og henkastede ved et lystigt lag og lignende lejligheder; men lystigheden kunde naturligvis udarte. Anderledes er det med en tid, der er opfyldt af indbyrdes fjendskab og stridigheder, bitre kampe og fejder, en tid, hvor kun enkelte har hele magten og disse uafslædig bekæmper hinanden. Under sådanne forhold er det våbnene, der taler, og loven, der tier: da dannes der en jordbund, op af hvilken der vokser mere eller mindre giftige urter, der uhindret får lov til at vokse og brede sig. Dette mærkes i Norge under kong Sverre, men fremfor alt på Island i den såkaldte Sturlungetid i det 13. årh.s første halvdel. Her finder vi en satirisk digtning, hvoraf

¹⁾ V. 12 er stærkt påvirket af Háv. II: *hvítu mey, ljósa lík ± líki leyfa ens ljósa mans* Háv. 92. *mey sólhvíta* 97; v. 19 jfr. Háv. 43. 45; (*gott es*) *vamma-lausum vera* 30. *± Lokas. 53. 6; öll eru þau (ráð) nýt at nema* 32. *± en þú ráð nemir, njóta munt ef þú nemr* Háv. 112 osv.; *margan hefir auðr apat* 34. *± margr verðr af aurum api* Háv. 75. 3; v. 35. 3 har sit forbillede i Háv. 55—6; v. 67 *± Fjöls. v. 45 (es höfðu . . . logit ± ef þú þat lýgr; Heljar hrafnar ór höfði þeim harðliga sjónir slitu ± Horskir hrafnar skolu þer . . . slíta sjónir ór).*

vistnok den mindste del er bevaret. Om dens anseelse vidner måske den omstændighed, at de fleste vers, der haves, er anonyme.

Disse vers ligner, uagtet den direkte sammenhæng med den gamle niddigtning kun synes at være tynd, dog den gamle i indhold som, naturligvis, også i form. Dette bl. a. viser, hvor lidet udviklingsdygtige Nordboerne overhovedet var med hensyn til deres anlæg og begavelse. Vi finder atter den gamle fornærmelige sammenligning af mennesker med hopper, ja, i et enkelt tilfælde göres flere på éngang til en hoppe, idet én udgör ryggen, fire benene, én — der var niddigter — bagdelen osv.¹⁾ Det siges ganske vist ikke bestemt, at dette nid var på vers, men sandsynligst er det, at det har været tilfældet. Denne fornærmelse kaldes *ófögnuðr* og *spott*. I overensstemmelse hermed går bebrejdelseerne næsten altid ud på modløshed, mangel på krigersk dygtighed, tilbøjelighed til at trække sig tilbage. Også den lettere ironi og latterliggørelse af en forholdsvis uskadelig art forekommer, som når det hedder om (trællen?) Kúge — selve navnet kunde afgive stof til latter — at »enhver er ganske forskrækket for ham«, eller når der göres nar ad ens legemlige udseende eller når ens vers parodieres og spottes. — Følgerne af nid blev, som tidligere, ofte voldsomheder og manddrab.

De nidvers, der haves, er følgende:

»En skjald«, der var hos kong Magnus barfod i slaget på Foxerne, digtede et spøgefuldt vers om den vælske ridder Giffarðr, der skulde kæmpe med, men forsvandt lige før slaget. Verset var naturligvis lidet smigrende for kujonen. Kort efter tog ridderen bort og fik også på rejsen over til England lejlighed til at vise sin uduelighed. Blandt skibets besætning var der en ung Islænder fra Húsavík, ved navn Eldjárn; denne digtede et vers, hvor ridderen opfordres til nu at vise sin dygtighed. Da de var komne til England, anklagede ridderen Eldjárn for den første borggreve, de traf. Eldjárn blev stævnet og skulde fremsige det fornærmelige vers,

¹⁾ Sturl. I, 230. Det er som dette stod i forbindelse med folkelege (ligesom de senere vikivaka-lege); lege af satirisk art antydes allerede tidlig; om en Brandr hedder det i Ljósv. s. (Ísl. forns. I, 143), at han holdt meget af at drille folk og han siges først at have opfundet *Syrpuþingslög*; det har rimeligvis været en parodi på altinget og dets processer; bekendte personligheder er derved vistnok blevne parodierede.

men han digtede straks et andet, hvori han — ironisk — roser ridderen for hans mageløse tapperhed — »han alene kæmpede, medens alle andre flygtede«; herpå frifandtes Eldjárn for videre tiltale, men ridderen var lidet tilfreds.

Fra det bekendte bryllup på Reykjahólar 1121 haves nogle småvers¹⁾ af ironisk-skæmtende indhold, særlig om den gamle astmatiske høvding, Þórðr i Vafsfjorden, hvis ramme ånde og halvskallede hoved gjordes til genstand for spottende bemærkninger. Den, der begyndte, var ingen ringere end selve præsten, Ingimundr Einarsson (se nedenfor); tilsidst blev det Þórðr for broget, og han forlod gæstebudet; idet han gik ud, hørtes det sidste vers: »Goden ræbede så, da han gik forbi — nakkens hår strittede i vejret — at enhver sa': fy!«. Et af spotteversene synes ifølge sagaens forfatter at være digtet af en Óláfr Hildisson, en fredløs mand, hvis tilstedeværelse opdagedes og var medvirkende til, at Þórðr drog bort.

Om et høvdingemøde i samme år haves et i metrisk henseende noget regelløst spottevers, hvor de tre i mødet deltagende høvdinge ikke nævnes ved navn, men antydes ved sammensatte navne, hvis sidste led er *-höfði* (*Amb-, Orkn-, Hjart-*). — Fra år 1137 haves et par linjer om høvdingen Vatnormr, der kom til kort imod Sigurd slembe. — Om Hvamm-Sturla digtede Jón Þorvaldsson omkring 1180 et halvvers, hvor Sturlas list og træskhed fremhæves. — Af præsten Magnús Þórðarson haves to spottevers (omkring 1200 i runhent og drotkvædet) om en mand, hvem han berøvede en kvinde, der hellere vilde have præsten; her fulgtes spot og skade ad. — Om den elendige Þormóðr, der havde ladet sig benytte til en uretfærdig handling og som selv bragte sit hoved til den fornærmede, haves et morsomt vers (fra 1196) i fornyrðislag: »Alting græd — så har jeg i det mindste hørt, det tyktes et under — Balder ud af Hel. Dog har Tormod, da han bragte sit hoved, tudet højere, og det ved jeg er ingen lögn«. — Om en Gellir, der pralede af sin krigerdygtighed, haves et vers²⁾ fra 1196. — Rimeligvis fra slutningen af det 12. årh. er den Kúgadrápa (hrynhend), hvoraf der anføres to linjer (jfr. foregående side). Den Kúge, hvorom digtet er, har vistnok været en træel. Det har næppe

¹⁾ Sturl. I, 17—19.

²⁾ Se f. ex. Bisk. I, 649 med an

noget med den fra Orkneyingasaga kendte bonde Kúge at göre¹⁾. — Fra det 12. årh., mulig fra dets begyndelse, er spottedigtet Hafliðamál, hvoraf der haves et halvvers, i málahátt; på grund af indholdets dunkelhed er det ikke muligt at sige, om digtet er om den bekendte høvding Hafliðe Mársson²⁾.

Omkring 1211—12 var der megen ufred imellem to af Øfjordens stormænd: Kálfr på Grund og Hallr på Hrafnagil. I anledning af striden hedder det, at Hrafnagilsmændene >digtede meget om Kalv og gjorde megen spot om ham³⁾, hvorpå der anføres 2¹/₂ vers (runhent, drotkvædet). Det er den forhånedes navn (Kalv), der her særlig har givet anledning til spotten; således lyder en del af det første vers: >Der fødes et æmne til en kalv, ildset af alle mænd; den har kun to ben og er ikke skabt som andet kvæg; den har ingen hale og har levet altfor længe«. I et andet vers lader digteren, som om han har redet forbi Kalfs dør og ytrer: >Det var ingen skön tale, da Grunds-mændene — kalvens trælle var i stærk bevægelse —, glammede hjemme som hunde«. At disse fornærmelige vers, hvis grovhed er større end deres ånd, ikke ustraffet lod sig digte, følger af sig selv. Kort efter dræbte Kálfr sin modstander (december 1212). — Om en kohyrde Þorsteins feje optræden under sin husbonds kamp (1215) blev der digtet et vers, hvori han siges >at have flygtet bort med sit feje hjerte hængende ned fra sin bag⁴⁾. — Omtrent til samme tid nævnes en Tannr Bjarnason i Midfjorden, der siges at have været *orðillr* og *níðskár*; af ham haves et temmelig ufint vers om de såkaldte Gilssønner. — Andre navngivne skjalde er: Óláfr Brynjólfsson, der >gjorde nar ad andre, der var bedre end han selv«, spottede Snorre Sturluson og ytrer, at >denne har hævnnet sin mág med en kvædling⁵⁾, omkring 1230. — Guðmundr Ásbjarnarson digtede et spottevers, fra 1237. — >En islandsk mand«, Gunnarr, digtede i Norge (1244) et spøgefuldt vers om et slagsmål ved et drikkelag.

Anonyme enkeltvers er: et halvvers om en Guðmundr

¹⁾ Jfr. Den 3. og 4. grt. afhdl. 231; Sn.-E. II, 179, not. 7.

²⁾ Jfr. Den 3. og 4. grt. afhdl. 185—6.

³⁾ Sturl. I, 225.

⁴⁾ Sturl. I, 233.

⁵⁾ Sturl. I, 290.

klase, der under Helgastad-kampen (1220) opfordrede til flugt (Bisk.). — Fra samme tid stammer nidverset om Snorre (se ovf. s. 79. 88), som Þóroddr i Selvog fik en mand (for en bede) til at digte; heri spottedes Snorres adj. *harðmúlaðr* og hans vers overhovedet. — Et par vers om Þorvaldr i Vafsjorden med flere, hvori deres fejhed spottes (Sturl.). — Et muntert runhent spottevers fra 1236 om en overløber: »den feje karl, den smalskuldrede Hjalmr, der intet har at rose sig af« (sst.). — »En gammel kone« i Tunga siges 1244, da overfaldet på Sturla Þórðarson udøvedes, at have digtet et vers, hvori ufredstifterne kaldes »tyve og røvere« (sst.).

Fra denne periodes sidste årtier antager jeg, at Njáls-sagas nidvers, som Sigmundr Lambason skal have digtet om Njáll og hans sønner, stammer; versene, der i sagaen kaldes *flim* og *orð þau en illu*, spotter over Njáls skægløshed og kalder hans sønner møgskæglinger; ellers er disse vers ikke synderlig åndfulde. — Ligeledes hører hertil en del spottevers i Snorra-Edda II¹⁾ om et par flygtende mænd, om en tjenestekarl og tjenestekvinde (en »ostedræber« og en »brødgyge«). Endelig nævnes en Drápa Gnóðar-Ásmundar eller Gnóðardrápa²⁾ i runhent versemål, hvoraf et halvvers anføres; det er åbenbart om en træl (ved navn Ásmundr?, »spadernes fyrste«) og synes at være af en lignende art som Kúgadrápa.

Endnu omtales etslags nidvers, der kaldes danse (*danz*, flt. *danzar*). De nævnes ved år 1221 og 1245. Det fortælles i anledning af den mellem Loptr Pálsson (d. 1261) og Björn Þorvaldsson (d. 1221) omkring 1220 opståede strid om grænseskel, at Björns mænd (Breidbølingerne) »flimtede« Loptr »og gjorde om ham mange danse og megen anden slags spot«³⁾. I anledning af denne strid foretog Loptr et overfald på Björn hjemme på hans gård; da Loptr red i tunet, kvædede Björn et halvvers i fornryðislag, hvori Loptr sammenlignes med en *grýla* (et kvindeligt uhyre, hvormed særlig uartige børn kyses) »med 15 haler«. Efter kampen og Björns fald begav Loptr sig for sikkerheds skyld ud til Vestmannøerne og opholdt sig dér en tidlang. Herom digtedes da en

¹⁾ Sn.-E. II, 116. 166. 182. 634.

²⁾ Sn.-E. II, 628. 629.

³⁾ Sturl. I, 245; jfr. s. 246: *för þá upp sumr kvæðskaprinn 'da fremkom en del af de digtede vers'.*

lille kvædling: »Loptr er ude på øerne, tygger lunde[søpapegøje]ben; Sæmundr [i Odde, hvis stilling til striden var noget mistænkelig] er derimod på hederne og har intet at spise uden bær«. De nævnte to vers er temmelig frit digtede, særlig det sidste; mellem 3. og 4. linje er der ingen rimbogstav-forbindelse, medens den 4. linje har to rimstave (*etr berin ein*); det samme kunde også antages at være tilfældet med 2. linje (*bitr lunda bein*), men her kan *l* (*lunda*) tillige rime med *l* (*Loptr*) i 1. linje¹⁾. At disse vers, der snarest er en mellemting mellem vers og prosa, skulde have tilhørt en dans, forekommer mig højst tvivlsomt; men de er ikke uinteressante lævninger af en let folkelig satire, hvis udbredelse eller almindelighed ikke nærmere kan bestemmes.

Da Kolbeinn den unges tidligere følgesvende, der siges at have været »fulde af spas«, og hvoraf et par nævnes ved navn, opholdt sig hos Brandr på Staðr 1245 (se ovf. s. 93), »gav de sig af med at lave danse . . ., men da Brandr kom under vejrs med deres niddigtning (*flimtan*), bad han dem holde op med den slags ondskab (*illendz*)«. Atter her fremtræder »danse« som digte af fornærmeligt og sårende indhold. Hvorledes disse digte har været beskafne, er fuldstændig ubekendt. — En, som det synes, særlig forfatter af sådanne danse nævnes: *danza*-Bergr ved og efter år 1222²⁾.

Selve ordet *danz* er af fremmed oprindelse, og da det eller den forlystelse, som det betegner, aldrig nævnes i slægtsagaerne, skulde man antage, at det i det 11. årh. var indkommet til Island. I biskop Jóns saga hedder det³⁾, at biskoppen »forbød den leg, som mange holdt af, at en mand i dans skulde synges blødgigtige og erotiske vers til en kvinde og en kvinde kærlighedsvers til en mand«. I det 13. årh. omtales mange gange dans som en folkeforlystelse⁵⁾. Etsteds⁶⁾ betyder ordet muligvis digt eller sang, da dans her som underholdningsstof modsættes sagaers oplæsning. At

¹⁾ Det synes mig rimeligst, at hovedbetoningen hviler på *bitr* . . . *bein*, *etr* . . . *ein*, men at ordene *lunda* og *berin* har en forholdsvis stærk bitone. Jfr. *Steenstrup*: Vore Folkeviser 117.

²⁾ Sturl. II, 67—8.

³⁾ Sturl. I, 258. 267. 268.; II, 332. 335; Bisk. I, 540—41. 623—26.

⁴⁾ Bisk. I, 237.

⁵⁾ Se herom *Ól. Davíðsson*: Íslenzkir vikivakar osv. 1894 s. 9 ff.

⁶⁾ Sturl. II, 245.

den egenlige dans var uadskillelig forbunden med sange, fremgår af det anførte eksempel, samt til overflod af, hvorledes der dansedes i andre lande. De sange, man hertil brugte, har haft et andet versemål end de gamle nordiske, og sådanne, der kunde svare til de bevægelser og trin, der gjordes. Indholdet af disse sange var og kunde være meget forskelligt. Det kunde være erotisk, som det fremgår af Jónssaga. Den anvendelse af ordet dans i det 13. årh., vi i det foregående har set, nemlig i betydningen »spottedigt«, beror på den særudvikling, indholdet fik, idet man anvendte digte af spottende indhold, hvor det rimeligvis gik ud over en eller flere af de tilstedeværende, aldeles som det kan være tilfældet endnu den dag i dag på Færøerne¹⁾. Ligeledes kunde indholdet være af en melankolsk art; en sådan dans antydes etsteds²⁾ og der anføres en linje deraf: »Mine er sorgerne tunge som bly« (af fremmed oprindelse?); denne linje og dens form synes at vise, at »dansene« har haft lighed med de danske folkeviser³⁾.

D. Uægte vers i sagaerne.

a. De uhistoriske sagaers vers (versene i de såkaldte *Fornaldarsögur*).

Vi har i det foregående ment at kunne antage en efterklassisk Eddakvads-digtning, den sidste udløber af den gamle. Af en sådan antog vi, at særlig to digte (Gripisspá og Völuspá in skamma) var omtrent de eneste påviselige lævninger. Sansen for de gamle digte var meget levende i det 12. årh.s lærde tid på Island, og påvirkninger fra dem er lejlighedsvis påviste i det foregående (Sólarljóð, Háttalykill osv.); men ingen steder er efterligningerne så store og så håndgribelige som i versene i de såkaldte Fornaldarsögur. Uden her at ville komme ind på disse sagaer i almindelighed, skal

¹⁾ Færøsk antologi I, XXXIII; jfr. digtet Jákup á Møn s. 293 ff.; *Steenstrup: Vore Folkeviser* s. 19 med anm. 1; *Ól. Davíðsson: Ísl. vikivakar* s. 93.

²⁾ Sturl. II, 264.

³⁾ Jfr. *Steenstrup: Vore Folkeviser* s. 9.

den bemærkning dog göres, at tilblivelsen af dem tildels skyldes de ældste traditioner og dunkle erindringer om forhistoriske tildragelser og personer, som tilligemed mytisk og historisk stof bevaredes ned gennem slægterne. Det sagnhistoriske stof var imidlertid næsten endnu mere brudstykkeagtigt end hint; tiltrods herfor eller også netop derfor var det i tidens løb blevet storladent og ægte folkeligt. Allerede ved år 1100 ses det, at disse ældgamle sagn formes til sagaer, hvis historiske sandhed i de tider naturligvis ikke betvivles og som benyttes som et almindeligt underholdningsstof i lighed med de virkelige historiske sagaer. Ligesom (ægte) vers og digte fra første færd af uadskillelig have hørt med til den virkelige historiske tradition og altså også var blevne optagne i de fortalte sagaer, så at en saga med vers var bleven typisk, således indsatte man efter dette forbillede selvavede vers og digte i de uhistoriske sagaer, idet man vidste, at også disse vilde kunne underholde, og idet man mente, at vers nu engang hørte til. I det så ofte omtalte bryllup på Reykjahólar (1121) fortæltes uhistoriske sagaer, og det hedder, at »Hrólfur fra Skálmarnes fortalte om vikingen Hröngviðr og Olaf lidsmannakonge, bersærken Þráins højbrud og Hromund Gripsson og mange vers med¹⁾, samt endvidere, at »præsten Ingimundr fortalte sagaen om Ormr Barrøskjald med mange vers, samt foredrog en god flokkur [naturligvis om sagaens helt] ved sagaens slutning, som han selv havde digtet²⁾. Disse fuldgyldige oplysninger fra en aldeles pålidelig kilde er her af en særlig vigtighed.

Vi står her altså overfor en digtning, som vel ikke kan kaldes et falsum, skönt den lægges i munden på personer, om hvis historiske tilværelse digterne og folk i almindelighed ikke et øjeblik tvivlede, men som vi enten må henvise til sagnenes, myternes eller endogså fabelens verden. Denne digtning måtte af sig selv komme til at se ud, som om den havde til hensigt at skuffe; digterne vidste, at personerne i sagaerne tilhørte de ældste — fra deres standpunkt — historiske tider, og netop derfor måtte de give deres vers et så gammeldags udseende som muligt, både hvad ydre form og sprog angik. At man da tog dels de ældste skjaldekvad,

¹⁾ Sturl. I, 19.

²⁾ Sturl. I, 20.

dels Eddadigtene til forbilleder, fulgte ganske af sig selv. Det berode så på de enkelte skjaldes begavelse og lærdom, i hvor høj grad deres digte kom til at ligne de ældste kvad, med andre ord, hvor skuffende de blev. Og det kan ikke nægtes, at flere af dem er ganske godt gjorte, så at endogså mange nutidens lærde mænd har ladet sig føre bag lyset deraf. I det hele må det betragtes som sikkert, at versene ikke er ældre end fra det 12. årh., de fleste endogså yngre. For det første fremgår dette af de eksisterende sagaers temmelig sene tilblivelse i det hele, hvad vi ikke her kan komme nærmere ind på at bevise. og der er ingen grund til at antage, at versene i reglen er ældre end de sagabearbejdelser, de findes i. Dernæst er versene i det hele — når der da ikke er tale om yngre papirsaufskrifter — altfor godt bevarede, det vil sige: i en altfor rigtig og oprindelig form, til at det skulde være sandsynligt, at de f. ex. var fra 10. årh.; tilmed er de, hvad der netop også er ejendommeligt for de bevislig uægte vers i de historiske sagaer, ofte så nøje knyttede til prosaens indhold, at de kun er en temmelig intetsigende gentagelse deraf. Endvidere er, som allerede antydnet, deres form ofte en sådan, at de på engang røber studiet af olddigtningen og en vis ukyndighed angående den. Således findes der adskillige gange løse vers i málaháttur og ljóðaháttur; dette beror på den i de tider gængse fejlagtige mening, at man i gamle dage havde benyttet disse verssmål til løse vers. Hertil kommer, at versformen undertiden lider af virkelige fejl, som aldrig findes i de gamle, ægte vers, f. ex. i ljóðaháttur (sådanne linjer som: *þeims til fiskjar fóru, fóru* $\acute{\text{—}}\text{—}$ for $\acute{\text{—}}\text{—}$, Ketilss.; *þerra sína ljósa lokka*, Hjalmpérs s.). Etsteds findes en ellers uhørt sætningsforbindelse mellem de to vershalvdele (Herv. kap. 5). Fremdeles forekommer der den yderst mistænkelige omstændighed, at der i én og samme saga findes vers i alle mulige verssmål (fornyrðislag, ljóðah., málah., munnvörp), og det vil vise sig, at netop disse vers af andre grunde ikke er gamle. Kun enkelte sagaer (som Hálfs., tildels Hervarars., Grímss.) har vers i kun ét slags verssmål. Aldeles bestemte lån og efterligninger fra os bekendte digte findes i hobetal¹⁾. Alt, hvad her er anført, er naturligvis af en temmelig vidtrækkende betydning for versene i det hele.

¹⁾ Her skal anføres nogle sådanne: Völvens vers l. 1—2 (Hrólfss. kap. 3):
Tveir ró inni, trúik hvárigum ÷ Brages vers: *Tveir ró inni, trúik báðum*

Hertil kommer så til syvende og sidst digtenes hele fremstillingsmåde. Det er ikke Eddadigtenes friske, korte, knappe stil; det er ikke deres finhed i tankegang, ikke deres ophøjede simpelhed i fremstilling af følelser og stemninger, ikke deres indtagende naivitet. Heller ikke mærkes her noget til den moralske grundvold og den livsalvor, som Eddadigtene hviler på; tværtimod findes der spor af det modsatte: letfærdighed i forhold til kvinden og frivolitet overfor de gamle guder, hvilken sidste er af en helt anden art end f. ex. Lokasennas og Hárbarðsljóðs gudsbespottelser. I Eddadigtene udtales aldrig tvivl om gudernes eksistens og magt; der antydes aldrig mangel på tro på dem eller foragt for dem; troen på egen kraft og styrke fremhæves aldrig der. Ikke således i disse digte, vi her behandler. I Hálfss. fremtræder vantroen endnu kun lidt i Innsteins ord: »dig er Odin bleven gram« (kap. 11), stærkere i: »Vi har Odin ondt at gengælde« (kap. 14). Endnu stærkere fremtræder vantroen i Ketilss. (kap. 5): »Aldrig blotede jeg Odin, og dog har jeg længe levet«, »svigted mig nu Balders fader; ham skal man ikke stole på«; her mærkes foragten tillige. Allerstærkest udtales den i Örvar-Oddss. (kap. 29), hvor Örvar-Oddr udtaler sig fuldkommen gudsbespottelig om Odin og Frey, hvem han sammenligner med flygtende geder, hvorpå der tilføjes: »man skal ikke have Odin til sin bedste ven; du skal ikke længer blote den djævel«. Alt dette er tilstrækkeligt til at vise, at disse digte overhovedet er en sildig digtning, der så at sige på intet punkt tåler nogen sammenligning med de gamle Eddakvad og som aldrig burde være blevne sammenstillede med dem.

På den anden side er det klart, at de ikke stammer alle fra en og samme tid, men fra noget forskellige tider; enkelte falder

vel; ligeledes er *ótuð eru augu* i hendes sidste vers en genklang af Rígsþ. 34 el. lign. sted.; *hringleginn Ragnars* s. kap. 2 ± Háv. 86; *allr es útan, eldi sveipinn* Herv. kap. 5 ± Fáfn. 42₃₋₄; *þú skalt eiga ok una lengi* Herv. sst. ± Godr. forn. 33₇₋₈; *andspjöll bera* sst. kap. 12 ± Godr. I, 12₆; *rymr varð í ranni* sst. ± Hamð. 23₁; *hrís þat it mæra, er Myrkviðr heitir* sst. ± Atlakv. 5₇₋₈; *léttari gerðisk hon* sst. kap. 14 ± Atlam. 74₇; *Mjök várum vér margir, er vér mjöd drukkum* sst. Har. hárf. Hkr. 68; *þess hefk gangs of galdit* Friðþj. v. 7 ± Godr. I, 26₆₋₈; *at uppi verandi sólu* Ket. hæng. kap. 5 ± Hárbarðsljóð 58; dette lån fra Hárþ. bestyrkes ved den om Hárþ., f. ex. v. 7, fuldstændig mindende vending i verset *Langleit ertu fóstura* sst. osv. osv.

mulig endogså efter den her behandlede periode. — Versene i Ragnarssaga, for at begynde med dem, er åbenbart en meget sen lærd digtning. Foruden former som *hefir* og *renna* (trans.), hvorpå der ikke kan lægges så megen vægt, findes aldeles efterklassiske ord som *yfirbátr* (dannet i lighed med det ældre og det eneste logisk rigtige *eptirbátr*) i overført betydning 'overmand'; der findes bogstavrimfejl som *mögum sínum til segja* (kap. 9); der findes fremdeles den senere genealogiske forbindelse mellem Brynhildr og Aslaug; når hertil kommer, at der et par steder findes lån fra Krákumál, samt at træmandens vers (i sidste kap.) i Hálfssaga tillægges den mytiske konge Ögvaldr¹⁾ — hvilket ganske sikkert er det oprindelige —, så er det klart, at versene i Ragnarss. er relativt unge og vistnok ikke ældre end fra det 13. årh. Når der her forekommer former som *hverjan* (kap. 16) og *hvaðarr* (kap. 20), er det arkaismer og viser blot forfatterens lærdom, der sikkert ikke var ualmindelig i det 13. årh. på Island (jfr. Óláfr hvitaskálds afhandling og lign. lærde værker). — Versene i Hervarar saga synes gennemgående at være ældre end de i Ragnarss., men på grund af de mange genklange fra Eddadigte kan de ikke være ældre end fra det 12. årh. — Versene i Hálfssaga er de mest alderdomlige, og dog lyder der i dem til os en helt anden tone og skimtes ganske andre tider end i Eddadigtene; ord som *dritmenni* søger man dér forgæves; sådanne overvejelser som i kap. 13 finder man ikke der. Den omtale af Odin, som findes i kap. 11 (jfr. kap. 14), er aldeles uhørt i Eddakvadene og viser hen til en tid, i hvilken troen på Odin ikke mere var levende. Disse vers kan næppe være ældre end omkring 1100; yngre end fra det 12. er de vel næppe. — Et udtryk som Friðþjófssagas: »Ran, den usædelige kvinde, byder os raske svende plads og seng« er meget ungt. — Versene i Hjálmpérssaga er rimeligvis de yngste af alle (jfr. ord som *skálkar*, *fúll falsari*, *klénn*, hvilke bærer præg af stilen i det 14. årh.s fabelsagaer). — I digtet Sörlastikki findes udtalen *fyst* uden *r*.

At hele denne digtning er islandsk (og ikke f. ex. grøn-

¹⁾ Dette vers har forfatteren til Ragnarss. ligefrem lånt og så dertil føjet to andre vers; af det sidste, hvor gamle runeindskrifters versformler søges efterlignede, fremgår også hans lærde tilbøjeligheder.

landsk, end sige norsk) er klart. For det første indeholder den intet som helst af vigtighed, der peger bort fra Island. For det andet stemmer den ganske med den lærde tids frembringelser både i prosa og poesi, som vi kender fra Island (den ovenfor omtalte lærdom, der ligefrem pranges med; de typiske remser med navne på oldtidshelte osv.), for ikke at tale om, hvor nøje de anførte vers og kvad hænger sammen med den prosaiske fortælling, om hvis islandske oprindelse der ikke kan herske nogen tvivl. I øvrigt må det siges, at ligesom digterne har lagt an på at efterligne oldkvadene, således har de åbenbart stræbt at undgå lokalfarve. Dog tror jeg et steds i det mindste at have opdaget et udtryk, der bestemt viser hen til, at versene i Ragnarss. stammer fra det nordlige Island; i et af Björn jærnsides vers findes udtrykket »syd over sandene«; det er de store sandstrækninger i det indre af Island, som der her sigtes til¹⁾.

Digtene er af en meget forskellig art med hensyn til poetiske fortrin. Nogle er ret middelmådige vers uden saft eller kraft eller nogen som helst ejendommelighed, medens man ikke kan frakende andre (særlig dem i Hålfss., Friðþjófss., Hervarars.) en vis friskhed og et klædeligt anstrøg af gammeldags simpelhed, samt undertiden en tiltalende stemningsfuldhed.

Alle disse i Fornaldarsögur forekommende vers er dels løse vers, dels større digte og cykler af vers (samtalevers).

Løse vers findes i Hrólfs saga (alle i fornryðislag undt. ét i kviðuhátt), Ragnarss. (en mængde vers i munnvörp²⁾), hvoraf nogle også findes i Ragnarssonapátt, og 3 i fornryð.), Hervarars. (ét i málah., de fleste andre i fornryð. eller blandede versemål), Hålfssaga (fornryð., 1½ i stýft versemål), Friðþjófss. (fornryð. og munnvörp), Ketill hængs s. (fornryð., málah., ljóðah., munnvörp), Grims s. loðinkinna (fornryð.), Örvar-Odds s. (fornryð., málah., ljóðah.), Ánssaga (munnvörp, fornryð.), Ásmundar s. (fornryð.), Gautrekss. (kviðuh., fornryð., dróttkv.), Gönguhrólfs. (fornryð.), Bósas. (for det meste fornryð.),

¹⁾ Jfr. *K. Kálund*: Hist.-top. beskr. af Island II. 51. 69.

²⁾ Jeg kan ikke erkende berettigelsen af at ville samle versene her til en cyklus eller brudstykke af en sådan; jfr. *A. Olrik*: Saksens Oldhistorie s. 99.

Hjálmþérs. (fornyrð., ljóðah., málah.), Sturlaugss. (fornyrð.), hvortil kommer Völsapátttr (fornyrð., málah.) og Orms p. Stórolfssonar (fornyrð., munnvörp). Alle disse vers handler naturligvis om højst forskellige ting og begivenheder. De indeholder dels klager (Signys vers om hendes slægts forfald, om hendes brødre, der måtte ride på »usadlede« heste) eller vemodige, men dog altid mandige tanker i anledning af liv og død (som Erik Ragnarssöns vers; Ragnars i ormegården¹⁾, hvoraf det første har lånt fra Krákumál v. 24 og 28; jfr. Hjalmar og Hildibrands dødssange). Af en komisk, naiv-vemodig art er de underlige brødres vers i Gautrekss., hvor de klager over den uhyre forringelse af deres ejendomme, der er forårsaget ved at en snegl er krøben over guldbarrerne, en spurv har plukket et korn af et aks (jfr. Nere jarls gærrighedsvers i samme saga), for ikke at tale om en okse drab; der foreligger her en folkedigtning, men at versene er lavede efter den mundtlige prosa og ikke omvendt, er indlysende. — Det overvejende antal af versene er digtede i anledning af kampe, drab og heltebedrifter; de udtaler enten et fnysende kampmod, luende hævnlyst, overlegen ro overfor døden eller lign. Af dette indhold er særlig Ragnars og hans sønners mange vers²⁾. Man har, hvad også de historiske sagaer i fuldt mål viser, i det 12. og 13. årh. haft et klart blik for oldtidens helte og helteidealer; men også disses modstykke, folk af ringere herkomst, der ikke udviser nogen egenlig kækhed, findes der eksempel på i den hare-rædde hyrde, som bliver dobbelt ussel, idet han opstilles overfor den mandhaftige vikingedatter Hervör³⁾. Kun en enkelt gang findes eksempel på, at en helt bestemt udtaler frygt (Örvar-Oddr), hvilket sikkert ikke er i oldtidens ånd. — Nogle gange er indholdet af forhånende og spottende art, f. ex. Ketill hængs vers om Hjalmr og Stafnglámr, Án bogsveiges to vers om hirdmændene Ketill og bonde-

¹⁾ »Ikke trode jeg, at orme [i Krákum.: Ella] skulde volde min død; det hændes mangan en mand, hvad han mindst vænter«; men han glemmer ikke i samme øjeblik at fremhæve sine 51 kampe.

²⁾ Den fangne Erik, der vilde hævne sin broder, svarede sin overvinder, kong Eysteinn, der tilbød ham sin datter: »Jeg vil ikke høre tilbud for min broder eller købe mø for ringe, ti man siger, at Eysteinn er bleven Agnars bane. Ingen moder græder for mig; jeg vil dø; lad da kamptræet stå igennem mig« osv.

³⁾ Samtaleversene i Hervarars.

datteren Drifa; de er, navnlig det sidste, ret vittige: »Det vil du [Ketill, der havde udgivet sig for at være An selv] mærke, når du renser stalden, at du ikke er An buespænder; du er brødspænder mere end buespænder, ostespænder mere end alm[bue]spænder¹⁾; »Mørne [Drifa og de andre] med de lyse lokker spurgte, da de traf mig: »Hvorfra kommer du, Firdobbelt²⁾!?, men jeg svarede den spøgefulde kvinde: Hvorfra kommer alt det vindstille? [*Drifa* — nedbör i vindstille]«. — Enkelte forbandelser eller slette ønsker findes i Hervarars. for ikke her at tale om Buslubæn. — Erotiske vers er der ikke mange af, og de, der findes, er, når bortses fra Friðþjófs romantiske længselsvers, ikke af nogen synderlig finhed. Herhen kunde regnes Ragnars og Krákás vers (Ragnarss. 5. kap., jfr. Bruness vers i Ketilss. kap. 3, Hjálmpérs og Ölves vers i Hjálmp. s. kap. 12, Hörðs vers sst. kap. 13). Sammenlignet med Eddadigtenes kærlighedsvers er disse vers ikke alene overordenlig tarvelige, men hører til en helt anden sfære og helt andre tider, hvortil f. ex. Unns vers i Njála også hører. — Af særlig interesse er de 3 vers endelig i Ragnarss. om den nyfødte Sigurd ormi-öje og ikke mindst det lille (börne-?) vers i Örvar-Oddss., som jættedatteren fremsagde for den voksne Örvar-Oddr (»Liden stump, med en top for en næse, større var Gudmund [hendes broder], født i går). — Ved de vers, der tillægges ikke-menneskelige væsner, som en træmand, ja, et bjærg, der ses hæve sig op af havet (Hálfss.), den såkaldte marmennill [etslags havmand, Hálfss.], finngalkn og troldkvinde (Hjálmpérs s.) er der ingen særlig grund at dvæle, ligeså lidt som ved de særdeles ubetydelige gengangervers (Hálfss., Gönguhrólfss.). Heller ikke er de få vølvers (Hrólfss., Örvar-Oddss., Orms. p.) af nogen betydning eller ejendommelig art; den første völve er i øvrigt et morsomt eksempel på, hvorledes en sådan person lader sig købe til at forandre sit udsagn, hvilket uden tvivl viser senere tiders ukendskab til de gamle vølver.

Digte og versgrupper. En af de mest interessante af disse er den versgruppe, der findes i Friðþjófss. og som tillægges Fridtjof og hans fostbroder Björn samt Ásmundr under sejladsen til Vesterøerne. Havet var i oprør på grund af den stærke hekse-

¹⁾ Jfr. ovf. 137.

²⁾ Hentydning til Ans legemsfylde.

storm, skibet arbejdede svært i den voldsomme søgang, mændene sled hårdt med at øse og for at undgå brådsøer. Fridtjof alene mistede ikke humøret, men var stadig den, der glad og frejdig opmuntrede de andre og henkastede vers, der svarede til og udtalte hans sindsstemning; de er en blanding af let skæmt og alvorlig ihukommelse af hans kærlighed til Ingeborg; det er tanken om hende, der stadig bryder frem og som danner grundtonen og den røde tråd allevegne i viserne. Disse vers kunde sammenlignes med kong Harald hårdrådes gammensviser om Ellisif. I det første vers ytrer Fridtjof: »Før talte jeg tidt og ofte med Ingeborg på Framnæs; nu skal jeg sejle i det kølige vejr og lade havdyret [skibet] løbe let med mig«. Hans alvor gælder ikke den livsfarlige sejlads; med faren spøger han; den isnende storm kaldes »et køligt vejr« og han vil lade sit skib løbe let — på det voldsomt oprørte hav med de skyhøje bølger!, men Ingeborg glemmer han ikke. Her er virkelig digterisk kraft og højhed til stede. Efter at være kommen til land og have undgået Rans kolde favntag ytrer han, at »nu kan alle være muntre, og endnu kunde det ske, at han fik sin Ingeborg«. Denne af nordisk vikingemod og erotisk følelse svulmende verscyklus er næppe yngre end fra omtrent 1200, og jeg er ikke enig med *H. Falk*, der vil, at den skal være fra 1250—1300¹⁾. Når han som bevis herfor anfører, at f. ex. *e* (i *erum*) og lign. benyttes som hovedstav, er det ingen gyldig grund til at sætte den så langt ned i tiden; lignende findes nemlig i bevislig ældre vers²⁾. Heller ikke er det holdbart, når han vil påvise et helrim, hvor *æ* er = *æ* (6._s); her kan nemlig aldeles lige så godt stå halvrim (altså *æ* — *æ*), da verset er digtet i ufuldkomment drotkvædet (jfr. v. 10._s, 12._s og 7._s, 14._s, hvor intet rim findes). Dog er det muligt, at enkelte af versene (f. ex. 13 a) er noget yngre end hovedbestanddelen af sagaens vers. I det hele er jeg tilbøjelig til at antage, at viserne i munnvörp er lidt yngre end fornryðislagsversene, skønt dette ikke ligefrem lader sig bevise.

¹⁾ Arkiv VI, 70 ff.

²⁾ Se herom *K. Gislason*: Aarbb. 1889, s. 351. Desuden tager *Falk* fejl, når han f. ex. mener, at *er* i v. 5._s danner en rimstavelse med *ver-ja*; linjen er uden rim, ti *E* i *Ellida* er hovedstaven og foran den kan intet betonet ord stå. Ligeså urigtigt er det, når han mener, at *um* i *erum* 7._s kan komme i betragtning som rimstavelse med *kom* (i *komnir*); slikt er umuligt.

Dødssange. Den første af disse, Hjalmars dødssang, findes både i Örvar-Oddss. og i en recension af Hervarars.¹⁾, men i den første er sangen blevet udvidet med forskellige vers, der dels er matte udvidelser eller rene gentagelser af andre ægte²⁾, dels navneremsevers, som det ligefrem er latterligt at lægge en døende mand i munden; de mangler desuden i et af hovedhåndskrifterne. Hervarars. har vistnok bevaret det oprindelige omfang samt den oprindelige rækkefølge af versene³⁾, og vi holder os altså til den. Hjalmar omtaler først sine sår og sin tilstand; ganske naturlig mindes han den stilling, han kunde have indtaget, men »som han aldrig var tilfreds med« (nemlig i ro og fred at styre sine gårde). Til gengæld må han nu ligge »søndret af sværdet på Samsø«. Han mindes sin faders huskarle, der tynges af mjøddrik, medens han udmattes af blodtab. Det er atter modsætningen mellem för og nu, vi her møder ligesom i Fridtjofs vers, i Ragnars vers osv.; dette æmne synes at have været særlig yndet i det 12. og 13. årh. Tilsidst mindes Hjalmar, der foruden at være en kraftig viking var, ligesom Fridtjof, en erotiker af en Gunnlaugs rang, sit sidste møde med den elskede Ingeborg, den upsalske kongedatter, og beder Oddr bringe hende »den røde ring af sin arm«. Det er sidste gang han er draget i ledning, og han ser ravn og örn komme flyvende for at lædske sig i hans eget blod, »det sidste bytte, han giver dem«. Dette digt hører utvivlsomt til de bedste af disse digte og kan endogså måle sig med mange ældre; der er deri en ligefrem og storladet simpelhed både med hensyn til modsætningen mellem för og nu, erindringen om den elskede, samt og ikke mindst i den smukke slutning. Digtet gör et forunderlig mildt vemodigt indtryk, idet vi her ser den døende helt og den trofaste elsker forenede i én fuldtud ridderlig skikkelse, der falder for en fjendes forgiftede sværd.

Den anden dødssang, Hildibrand Húnakappes, (i Ásmundarsaga), er langt kortere (kun 5 vers), men af en noget lignende art, skönt ikke så poetisk smuk som Hjalmars. Det

¹⁾ Cod. reg. 2845, 4°.

²⁾ Örvar-Oddssagas omhyggelige udgiver *R. Boer* synes at mene (fort. s. xlii ff.), at versene i Örvar-O.s. er mere oprindelige, med undtagelse af navne-versene. Heri kan jeg ikke være enig med ham.

³⁾ Jfr. *Heinzel Anzeiger* 1890, s. 129—30.

tragiske ved Hildibrands død var, at han faldt for sin halvbroders hånd; det er dette, sammen med at Hildibrand i et slags raseri havde dræbt sin egen søn, som danner sangens baggrund. Hvis det sidste halvvers, der er et lån fra Hjalmars sang, hører til sangen fra først af, er den yngre end hin, hvad den også i det hele gør indtryk af at være. Dens første vers haves omtrent ordret hos Saxo¹⁾ (her tillagt den døende Hildegger), men forholdet mellem Saxo og de isl. vers er det næppe muligt at bestemme. De går snarest tilbage til ét og samme oprindelige vers.

Den tredje dødssang er Asbjörn den prudes i Orms þáttr Stórolfssonar. Skönt Asbjörn her sættes i forbindelse med en historisk person, er han dog sikkert kun en sagnskikkelse. Asbjörn kom til at lide en kvalfuld død, og under pinslerne fremsagde han sin dødssang (ligesom det fortælles om Sigurd slembe, at han under sine rædselsfulde pinsler sang en salme); heri omtaler han sine heltegærninger sammen med Orm og andre. Denne sang, der mest består af vers i munnvörp, er åbenbart en efterligning af Krákumál, ikke alene derved at flere af versene begynder med en omkvædslinje (*Annat var þás inni*), men også derved, at ord og forskellige udtryk på en umiskendelig måde er hæntede derfra, ligesom også hele tonen stærkt er efterlignet. Sangen er næppe ældre end fra den sidste halvdel af det 13. årh. og af langt mindre betydning end de to første.

Endnu en sang, den fjerde dødssang, må regnes hertil, nemlig *Ævikviða*²⁾ Örvar-Odds. Dette digt findes som anhang til sagaen om Oddr, men findes ikke i de to bedste håndskrifter³⁾; enkelte vers deraf findes indsatte i sagaens tekst. Digtet er, ligesom Krákumál, et tilbageskuende digt, der indeholder Örvar-Odds lævnedbeskrivelse fra først til sidst, hvor Oddr helt igennem er den talende. Det er temmelig ensartet, jævnt prosaisk, dog ikke helt uden en vis kraft og livlighed, hvilket kommer af, at digteren har været i besiddelse af en ikke ringe ævne til at anslå de gamle digtes tone og fremfor alt til fra disse at låne ord og

¹⁾ *Þik Drótt of þar af Danmörku, en mik sjólfan á Svíþjóðu* † Danica te tellus, me Sveticus edidit orbis, Drot tibi maternum quondam distenderat uber. Saxo p. 357, og der findes flere ligheder, jfr. *Detter* i udg. s. 101 ff.

²⁾ *Ævidrápa* er et urigtigt navn.

³⁾ *Boers* udg., fort. xiv ff.

vendinger¹⁾. Herefter og ifølge digtets indhold (særlig v. 53—57 og 67, samt hentydninger til de bedrifter, der kun findes omtalte i sagaens yngste bearbejdelser) er digtet ikke ældre end fra den sidste halvdel af det 13. årh., og jeg ser deri et af de digte, som »fremsagdes ved sagaens slutning« (jfr. ovf. s. 140). Når flere af digtets vers også findes på sine steder i sagaen, er de uden al tvivl tagne fra digtet, og dette bekræftes ved den måde, hvorpå de sidste 1½ vers anføres dér. Digtet er altså som sådant ældre end sagaen i dens nuværende skikkelse, hvilket passer godt til dens alder, der ifølge *Boer*²⁾ er at sætte til omkring 1300, næppe ældre. *Boer* har gjort en anden opfattelse gældende med hensyn til digtet³⁾, idet han yrer, at 4 af dets vers anføres i sagaen som løse vers, medens en halvdel (51₁₋₄) anføres blandt Odds vers i striden med Sjólfur, hvor den »altså er på sit rette sted og hvorfra den er optagen i digtet«; verset består af 12 linjer; det er klart, at de 8 sidste linjer er en senere omdigtning. Den måde, hvorpå versene anføres i sagaen, har ikke meget at sige; i de historiske sagaer anføres undertiden vers, som om de var lausavisur, men som bevislig tilhører digte. Og når *Boer* ikke kan forstå, hvorfor så ikke flere vers er optagne i sagaen, må man henvise til den rene tilfældighed eller lune, ifølge hvilken drapevers, uden nogen bestemt plan, er optagne i de historiske sagaer. Jeg finder min opfattelse bekræftet ved den i hdskr. M stående sætning: »således hedder det i versene«, hvorved der klart sigtes til digtet⁴⁾. I sin sidste udgave af sagaen har *Boer* antaget⁵⁾ en ældre fra det 10. årh. stammende »ævi-drápa«, bestående af 17 vers; alt det øvrige skulde være yngre tildigtninger; hele den betragtningsmåde, hvorpå en sådan antagelse beror, er efter min mening uholdbar og jeg finder ingen grund til overhovedet at antage to digte, et ældre og et yngre, der skulde være en omarbejdelse og udvidelse af hint; en fuldstændig kritisk redegørelse herfor kan ikke gives her.

1) Jfr. *Boer*: udg. 212.

2) Fortal. xxxvi—xxxvii; jfr. udg. i Altnord. saga bibl., einleit. X.

3) Fort. xiv ff.

4) *Boers* forklaring af udtrykket er mindre naturlig.

5) Side XI ff.

Hertil skal en femte dødssang føjes, *Krákumál*, et digt¹⁾, som i forskellige henseender indtager en særstilling, men som, hvad digtningsart angår, slutter sig til de foregående, sidst behandlede digte. Dets indhold er i korthed følgende: Ragnarr i Ellas ormegård er den, der taler i hele digtet, og han giver deri først en fremstilling af sit tidligere liv og bedrifter, drabet af lyngormen og forskellige søtog og kampe omkring i Norden og på de vestlige øer (v. 1—21). Dette afsnit er temmelig prosaisk, skønt fremstillingen på sine steder kan være ret livlig og viser forfatterens ævne til at variere det samme æmne. Hist og her kan der også findes oplivende sætninger af erotisk indhold eller følelsesudbrud, som når det hedder: »det gik varmt til [i kampen] og det var noget andet end at sidde på bænken og kysse møen [eller: drikke vinen, som møen skænkede]«. Overhovedet fremstilles Ragnarr både som en helt og som en erotikker, som »møernes kære ven« osv. Langt interessantere og poetisk værdifuldere er digtets sidste del (v. 22—29), der består af almindelige betragtninger angående helten og hans måde at opføre sig på; han står i spidsen for sine mænd — »derfor er han ikke mere hjemfalden til døden; den, der aldrig nærer ulven, har grund til at klage over sit liv; aldrig har den feje gavn af sit hjerte. Aldrig skal man vige; altid er det mandens kendemærke at stå fast. Ingen undgår alligevel sin skæbne; den må vi alle lyde. — Ikke havde jeg trot, at Ella skulde volde min død. Dog, det glæder mig at vide, at Balders faders bænke altid er rede til at modtage folk til drikkelag, og ikke skal jeg møde dér med frygtens ord på læben. Snart er jeg død, men når Asløgs sønner erfarer det, vil de raske svende ikke blive siddende rolige«. Endnu en gang mindes Ragnarr med krigerstolthed og glæde sine 51 sejre, men mere får han ikke tid til at sige; valkyrjerne indbyder ham allerede, han ser dem komme og han slutter med de prægtige ord: »Glad skal jeg øl med aser i højsædet drikke; ledne er livets stunder, leende går jeg i døden«. Mere kort, klart og sandt har næppe nogen udtalt hovedindholdet af den hedenske oldtids opfattelse af liv og død og livet efter døden i Valhal hos krigsguden, end forfatteren til

¹⁾ Navnet findes som overskrift i cod. reg. 1824 b, 4° i Ny kgl. samling; derimod er navnet *Lobbrókarkviða* en senere opfindelse.

disse linjer. Det er det gamle, skønne helteideal, der her anvendes på en historisk helt. Er digteren lidt tør og drapemæssig i det første afsnit, hæver han sig i det sidste til en virkelig digterisk højde. I det hele mærkes en stadig stigen, indtil højdepunktet nås i slutningsordene. Men ikke alene med hensyn til fremstillingen, også hvad formen angår, har digteren været heldig. Han har — af gode grunde — valgt en lettere versart, der stod det ældste drotkvædede nær. Selve versmålet vækker på engang en stemning af vemod og frejdighed; omkvædet: »vi huggede med sværd», hvormed hvert vers begynder, vedligeholder den krigerske grundtone og minder stadig om baggrunden for Ragnars liv og grunden til den situation, helten nu befandt sig i.

Digtets metriske form er, som antydet, etslags håttlausa, uden at denne er strængt gennemført eller overalt ensartet; særlig findes halvrim flere gange, helrim derimod, når den sidste linje undtages, sjældnere (9.⁶, 23.^{4.5.6}, 28.⁴¹); hovedstaven står ikke altid i det første ord i linjen. En særegen ejendommelighed for digtet er, at versene består af 10 (og ikke 8) linjer²). Det sidste linjepar indtager en særstilling, idet rim her findes meget hyppigere end ellers i digtet; men en regel er ikke gennemført; l. 9 mangler rim i omtrent 15 tilfælde, l. 10 i 5 og har halvrim i 6 tilfælde. Regelmæssigheden er altså egenlig ikke særlig påfaldende; når man lægger mærke til, at de ældste vers (f. ex. Brages) har tilbøjelighed til at slutte med en mere eller mindre fuldkommen assonans, er denne tilbøjelighed i Krákumál så meget mere forståelig, og det samme mærkes også i andre vers i de uhistoriske sagaer. Da nu tillige det sidste linjepar, der udgør en sætning for sig, adskiller sig i intet fra det øvrige i tone eller fremstilling, forekommer det mig utvivlsomt, at det har hørt til det oprindelige digt; jeg kan således ikke slutte mig til *G. Storms* mening³), at disse to linjer skulde være senere tildigtninger. Grunden til at sådanne linjer

¹) Jfr. l. 16.₂, hvor den sidste rimstavelse står i anden betonedede stavelse; i 17.₄ må læses *mann*, hvorved der fremkommer halvrim.

²) Undtagen vers 23, hvor l. 9—10 og 29, hvor den sædvanlige første linje med den 2. mangler; de er vistnok bortfaldne i hdskr.

³) Krit. bidrag 196; jfr. *G. Vigfússon*: Corp. poet. bor. II, 340, *Wisén*: Carm. norr. I. 203.

skulde være tilføjede, er meget vanskelig at indse; overflødige kan man heller ikke sige de er; snarere vilde de savnes f. ex. i 8, 11, 16, 25; hvad der dog særlig bør tages i betragtning er, at den fældede modstander og skuepladsen for en kamp findes tre gange nævnt i disse linjer (i v. 11, 16 og 24). Fra sprogets side er heller intet at indvende derimod. Digteren udelader overhovedet *h* i forlyd foran *r n l*, men *h* findes foran *r* to gange (12.₂, 13.₇) og dette findes i den 9. linje i v. 15. Sagen er at forstå således; da omkvædet stadig var anbragt i 1. linje, har digteren ikke anset verset for fuldstændigt, medmindre han lod hvert vers bestå af 10 linjer; de to første linjer mangler i v. 29; hvorfor de skulde være udeladte af digteren her, er umuligt at indse, men hvis de også her har stået fra først af, er det en grund mere til at antage, at versene altid har bestået af 10 linjer. Forbillede til denne afvigelse fra det sædvanlige kunde digteren have fået i Eddadigtene, således som disses overlevering var i det 12. årh.

Mellem den første, historiske del af digtet og Ragnarssaga findes ingen som helst overensstemmelse. Af alle Ragnars dér opregnede kampe nævnes ingen ligefrem i sagaen (i slutningen af 3. kap. tales blot om »mange kampe«); men der findes endogså den modsigelse, at digtet lader Ragnar fælde kong Eystein på Ullarakr (v. 7), medens sagaen lader hans yngre sønner gøre det. Sagaen lader Ragnars søn, Agnar (og Erik), først blive dræbt af Eystein, medens digtet nævner en Egill (v. 17) som Agnars banemand. Kun i et af sagaens vers findes, som bemærket, et bestemt kendskab til Krákumál, hvilket viser, at sagaen selv er meget ung og at versene tildels er noget ældre end den. Mellem sagaen og Krákumál må der være en temmelig lang afstand i tid; digtet kan næppe være yngre end omkring 1200¹⁾. Ældre end omkring 1100 er det ikke, da *h* i forlyd ikke var tabt på Island eller i Norge i det 11. årh.; også omskrivninger som *ægis asne* 'havets æsel = skib', *odda messa* 'oddenes messe [sang] = kamp' kan ikke være ældre end fra det 12. årh. tidligst; også en form som *rendr*

¹⁾ I sine forelæsninger udtalte *K. Gislason*, at »det i alle tilfælde er (måske betydelig) ældre end Snorre Sturluson«; jfr. Plural-possessiv i Aarbb. 1889, s. 363. — Jfr. *A. Olrik*: Saksens Oldhistorie 1894, s. 101; jeg kan i det hele være enig med ham i hans betragtning af dette digt, s. 99–101, undtagen for så vidt som han mener, at det er norsk.

(for ældre *randir*) viser det samme. Vanskeligere kan det være at bestemme digtets tilblivelsessted. *Svb. Egilsson og Rafn* antog, at det var dansk; men herimod taler på det bestemteste, at digtet forudsætter en så udstrakt og almindelig skjaldedigtning, som ikke har eksisteret i Danmark, og tillige en sådan udvikling af den i teknisk henseende, som ikke kan forudsættes dér. Der bliver således kun tale om Norge eller Island. For det sidste taler, at det vidner om en så rigelig tradition og en sådan interesse for oldtiden, som man ikke kender til i Norge eller som man ikke har ret til at forudsætte der; for det samme taler også dets kunstlede form; det eneste, som kunde stride mod en islandsk oprindelse er udeladelsen af *h* foran *l* og *r*. Dette er dog ikke afgørende, så meget mindre som *h* også findes. Vi har tidligere set, at *h* udelades foran *r* (s. ovf. s. 122) i et rent islandsk digt. Det er norsk indflydelse, der her gör sig stærkt gældende, aldeles som i de islandske håndskrifter, hvor *h* udelades utallige gange, sikkert uden støtte i udtalen¹). Bevidstheden om det tilladelige i et udelade *h* fremtræder altså så tidlig, at en digter ved år 1200 kan, måske fordi han fejlagtig har ment, at det var en ældre udtale og at det hele derved tog sig mere gammeldags ud, med vilje have benyttet sig deraf så hyppig. Der er således intet som helst i vejen for at digtet er islandsk.

Hvorledes digtets navn er opstået og hvad det betyder, er ikke let at sige. Digteren lader jo Ragnarr selv være den talende; altså skulde det hedde sådan noget som Ragnarsmål; til at opkalde det efter Kráka (= Áslaug) synes der ingen fornuftig grund at være, og det beror vistnok på en senere tids misforståelse.

Stridsvers og satire. Kunde Islændernes medfødte satiriske anlæg ikke rigtig komme til at udfolde sig i vers og digte om hverandre, var der i disse oldsagaer en fri, uden for alle love stående tumleplads, og den blev rigelig benyttet. Fra ældgamle tider havde det været en almindelig underholdning i Norden ved gilder og gæstebud at tage sig en jævningsmand, d. v. s. to og to havde en indbyrdes kappestrid i ord om, hvem der var den dygtigste; dygtigheden måltas naturligvis ved deres »store og gode«

¹) Allerede i de ældste isl. hdskr. findes spor heraf.

handlinger (*mannjöfnuðr*). Af historiske eksempler er det nok at erindre om brødrene Sigurd Jorsalfars og Eysteins berømte mandjævning¹⁾. I ældre tider har det, i det mindste lejlighedsvis, været skik, at striden førtes på vers, samt at et horn skulde tömmes ved hvert vers, der fremsagdes; det var både kappestrid i drik og digtning; spøgen gik ud på aldrig at mangle svar (og naturligvis altid at tömme hornet); den ene kom da let til at overbyde den anden ved overdrivelser, ja ligefremme løgnehistorier og opdigtede kendsgærninger, hvilke for de tilstedeværende sikkert tidt og mange gange har lydt morsomme nok. Til fjendtligheder og manddrab blev der ved samme lejlighed rigeligt stof. Også mellem virkelige fjender kunde der, når de mødtes, opstå en ordstrid, der da nærmest gik ud på gensidige bebrejdelser og beskyldninger for fejhed og lign. Blandt de gamle traditioner har der sikkert været mange eksempler på en ordstrid af enhver art. Blandt Eddadigtene findes netop alvorlige ord- og visdoms-kampe (*Vafprúðnismál*, *Alvissmál*) så vel som ordstrids-digte med gensidige forhånelser (*Lokasenna*, *Hárbarðsljóð*, striden mellem *Sinfjötla*—*Guðmundr*, *Atle*—*Hrímgerðr*). Nærmest i slægt med disse sidste er forskellige stridsvers i de uhistoriske sagaer. De findes i *Ragnarss.*; hvor to gamle kampfæller, der ikke mere kender hinanden, strides, i *Ketilss.*, hvor *Ketill* mundhugges med *Finnekongen Gusir* og trolkvinden, i *Grímss.* (*Grimr* og to trolkvinder), i *Örvar-Oddss.*, hvor en ikke uinteressant ordstrid finder sted mellem de drikkende, *Sigurðr* og *Sjólf* på den ene og *Örvar-Oddr* på den anden side; dernæst en ordstrid mellem denne og en hedensk tempelforstanderske (af underordnet betydning); endelig findes en sådan flere gange i *Hjálmþérss.* Det interessanteste eksempel er striden mellem *Sigurðr*—*Sjólf* og *Örvar-Oddr*. De bringer hinanden fyldte horn og fremsiger ved hvert et vers, hvor det f. ex. hedder: »Du kløvede ikke brynjer (el. lign.), den gang da vi slog Venderne og kampen rasede«, eller: »Du var ikke i kamp, da vi lod kongens mænd falde; jeg fik der adskillige sår [og kæmpede altså drabelig], men du?, du gik omkring og betlede mad«. Herpå kunde svaret f. ex. lyde: »Du lå på køkken-gulvet [eller: gantedes med pigerne], uden mod og manddom, da

¹⁾ Jfr. I, 649—50.

jeg sloges og fældede så og så mange osv. Det går i det hele ud på at skælde hinanden ud for fejhed, blødagtighed, leflen med kvinder (tjenestekvinder), uværdige handlinger, men prale af sit eget mod og bedrifter; det hele kan blive noget ensartet og fuldt af gentagelser.

Alle disse vers er temmelig unge, rimeligvis alle fra det 13. årh., hvortil alle forhold, også de historiske på Island (jfr. ovf. s. 133), bedst passer. De forekommer da også kun i de sagaer, hvor versene af forskellige grunde må høre til de yngre og yngste lag. Hvad særlig ordstriden i Örvar-Oddss. angår, er det tilstrækkeligt at henvise til, at der i den hentydes til begivenheder i »Akvitanien« (!).

Noget beslægtet med disse, men omtrent enestående i sin art, er digtet Buslubæn i sagaen om Herraudr og Bose. Da de to fostbrødre var dømt til døden af kongen, Herrauds fader, kom Boses fostermoder, den gamle, troldkyndige Busla om aftenen til kongens sovekammer og fremsagde over ham sin »bön« (d. v. s. forbandelse), der ifølge sagaen skal have bestået af 3 dele, hvoraf den sidste hed *Syrpuvers*. Af dens første del er 7 vers bevarede (af noget forskellig og uregelmæssig længde), af anden del kun et, »da jeg (siger forfatteren) vil undlade at skrive den, efter som det ikke er godt for nogen at gentage den«; af den sidste del (*Syrpuvers*), »hvori der var stærkest galder og som ikke må synges efter solnedgang«, haves kun slutningsverset. Digtet indeholder de kraftigste forbandelser: »Klipperne rævne, himlen briste, vejret forværres, hvis du ikke giver dem liv«, »dit hjerte skal gnaves af orme, dine øren sløves, dine øjne vendes om, hvis du ikke« osv., »hvis du sejler, skal tovene brydes, roret skylles bort, sejlet styrte ned, hvis« osv., »dersom du rider, skal hestene blive halte, alle veje blive dig ufremkommelige, din sæng blive dig som brændende halm, dit höjsæde som en rullende bølge«, foruden rene obscöniteter osv. Det kan ikke nægtes, at der er en vis kraft i den masse af forbandelser, digtet har indeholdt, og det er intet under, at sagaen lader kongen bukke under for deres overvældende magt. Men digtet er i øvrigt stemmende med den temmelig lave tone, der råder i sagaen; det er lavt-grotesk uden spor af ophöjet lidenskab; der er en himmelvid afstand mellem Buslas besværgelse og f. ex. Sigrúns forbandelser over sin broder (I, 91. 256), en lige så stor afstand som der er mellem det 10. årh.s valkyrje og det 13. årh.s

signekælling. Ældre end fra det 13. årh.s sidste halvdel kan digtet ingenlunde være¹⁾. Det er i det hele i metrisk henseende noget formløst og nærmer sig en pøla. Det er sikkert ingen omdannelse af en ældre Buslubœn, der mulig kan have eksisteret, hvad jeg dog ikke anser for rimeligt.

Samtalevers. Grupper af sådanne af en mere eller mindre vidtløftig art findes i adskillige sagaer. I *Hervararsaga* haves samtalen mellem Hervör og hyrden, dernæst mellem hende og hendes fader Angantyr i gravhöjen på Samsø, af hvem hun kræver sværdet Tyrving. Denne samtale findes i bægge recensioner med undtagelse af et verspar, der ved en forglemmelse eller fejl ikke findes i cod. reg., ligesom slutningen her mangler, fordi der er en lakune i hdskr. Hervör kalder først på sin fader og hans brødre med fordring om sværdet. Angantyr kommer frem og råder hende bestemt til at føje sig bort, men hun er ikke »bange for deres bål« og ræddes ikke for spøgelse; endelig giver Angantyr efter og giver hende den kostbare, men farlige gave²⁾. Digtet hører ikke til de ældre af disse kvad og er ikke synderlig mærkeligt. — En venskabelig samtale, men i øvrigt uden betydning, haves i *Ketilss.* mellem Ketill og Bödmóðr. — I *Hálfss.* findes flere samtaler på vers. Først mellem kong Half og Innsteinn, i hvilken denne stærkt opfordrer kongen til at indebrænde Ásmundr, der lige har indbudt Half til gilde, men som stærkt mistænkes og ikke med urette for troløshed. Kongen vil imidlertid ikke tro noget ondt om ham; Innsteinn fortæller kongen nogle drømme, der varslede ilde, men kongen udlægger dem på en helt anden måde end Innsteinn. Følgen bliver, at han blev angreben med bål og brand og omkom tilligemed sine tapre fæller efter en heltemodig kamp. Innsteins drømme minder om drømmene i *Atlamál* og viser så sikkert som noget, at digtet ikke er ældre end fra det 12. årh., hvortil dets om Grípisspá stærkt mindende prosaiske tone

¹⁾ Jfr. et linjepar som 2_{7—8}: *en þeim þó fjáðnligust, sem ek vil fortala; klárar* (= heste) og en linje som *en sál þín sökki i víti!* At digtet stammer fra en noget senere tid, er meget muligt. Sagaen synes at stamme fra 14. årh. Jfr. *Jiriczek* i sin udg. (1893) s. LV—LVI.

²⁾ En genklang af dette digt findes i *Ormálen unge* (Landstad s. 99 ff.).

svarer¹⁾. Hertil slutter sig kong Halfs sidste opfordring til sine mænd, samt Innsteins 4 sidste vers, hvor slutningen hæver sig noget op over det øvrige: «det vil mænd göre til sagn, at kong Half døde med smil på læben» (jfr. slutningen af Krákumál). Men disse ord viser, at versene ikke er ældre end hine og har den udstrakte sagafortælling på Island til forudsætning; en sådan sætning findes aldrig i de gamle Eddadigte. — Dernæst er der en samtale mellem Ulf den røde og Útsteinn; den er heltemodets og tapperhedens lovsang; den fører til, at Útsteinn dræber Ulfs 8 sønner i tvekamp. Vi finder her atter en benyttelse af drømmemotivet foruden andre omstændigheder (brugen af *dritmenni*, se ovf. s. 143 osv.), der viser samtidigheden af denne og den første gruppe. — Dette sidste gælder også Hrokr den svartes enetale i skoven, som hørtes af Hakes datter Brynhildr. Hrokr mindes sit forrige helteliv hos kong Half og dennes krigstog og bedrifter, og han opregner sine heltefæller; han mindes sin broder, der levende måtte brænde med de øvrige; tilsidst udtaler han et håb og ønske om hævn, samt sin kærlighed til Brynhildr. Digtet er præget af et vist vemod, men er dog ikke synderlig poetisk i nogen henseende; dertil er det for nøjagtigt og vidtløftigt. Navneremsen viser den lærde tids interesser og dermed digtets tilblivelsestid.

Af et særligt digt fra den sidste halvdel af det 13. årh., Sörlastikki, i Haðarlag, haves et vers om Sörles fald²⁾.

I Gautrekss. forekommer en mængde vers i fornyrdíslag som oftest med overskriften: »således siger Starkaðr«; alle disse vers tilhører »det digt, som hedder Víkarsbálkr«³⁾. Hertil må ialt henføres omtrent 30 vers af uregelmæssig længde; de er digtede i etslags blanding af kviðuhátr og fornyrdíslag⁴⁾. De handler dels om Starkad selv og hans opvækst, dels om de kampe og heltegærninger, han og Vikarr udførte, samt om Vikars ved Starkad forårsagede død — »det var min sørgeligste gærning«, ytrer Starkad

¹⁾ Et lignende digt eller sagn ligger til grund for *Alvur kongur* i Fær. kvæder II, 3 ff.

²⁾ Flat. I, 278 (jfr. 277).

³⁾ Fas. III, 15—36. *J. Sigurðsson* (Sn.-Ed. III) har næppe ret, når han antager to digte; sagaen giver ikke anledning dertil. Jfr. *G. Þorláksson*: Udsigt s. 7 og *K. Müllenhoff*: Deut. alt. V, 297, men denne har uret i at antage, at Vikarsbálkr er et afsnit af et større digt.

⁴⁾ Til Snorres Starkaðarlag (Hátt. v. 98) er der intet aldeles tilsvarende.

selv. Digtet er ikke ældre end fra det 13. årh. og *A. Olrik* tager fejl, når han mener¹⁾, at det »af sproglige grunde« næppe kan sættes senere end til det 12. årh.; en sådan antagelse savner holdbart grundlag.— Til et forskelligt digt synes en halvstrofe at høre, hvori Starkad antyder drabet af Háma²⁾).

Af de mange vers i slutningen af *Hervarars.*, hvoraf en del ikke er uvigtige, skal her særlig fremhæves de vers, der synes at tilhøre et digt om kong *Hlöðr Heiðreksson*³⁾; dette er en efterligning af *Atlakviða*, *Hamðismál* og flere; omtrent 8 vers er bevarede og måske flere. Disse vers, hvori *Hlöðr* fordrer sin arv af *Angantyr*, er temmelig gammeldags i tone, men dog sikkert ikke ældre end fra 12. årh. på grund af de mange genklange, der findes deri, og den megen lærdom, der med flid stilles til skue.

Til slutning kommer vi til et par enestående versgrupper: gåderne i *Hervarars.* og versene i *Völsapátt.*

Fra ældgammel tid havde det været en almindelig folkeforlystelse i Norden, ligesom hos andre oldfolk, at gætte gåder; også det kunde tillige være etslags ordstrid eller væddekamp. At udtænke og tyde gåder var en forstandsøvelse, som den nordiske ånd ligesom var skabt til at udvikle. Verdenstilblivelsens gåder havde tidlig beskæftiget den, og de var bleve tydede så godt som det fra vore urgamle forfædres åndelige standpunkt var muligt; til at trænge ind i det dybe og skjulte, det overnaturlige og mystiske følte den altid trang; men denne trang skabte ingen mystik, men en klar, rationalistisk lære og opfattelse. Denne granskings-tilbøjelighed kommer til orde i de ældste Eddadigte, Odins spørgsmål til *Vafprúðnir* er etslags gåder, Þórs spørgsmål til dværgen *Alviss* ligeledes; dog er det ikke gåder i ordets egenligste forstand, og nogen virkelig gådecyklus i bunden form er ikke overleveret med undtagelse af den, der findes i nævnte saga og som kaldes *Gestumblindes* eller kong *Heidreks* gåder⁴⁾.

Det ejendommelige ved gåder er jo, at en ting eller væsen skal betegnes ved rigtige, men ikke altfor tydelige egenskaber,

¹⁾ Festskr. til V. Thomsen s. 128.

²⁾ Sn.-E. II, 104.

³⁾ Bugges udg. s. 267 ff. 347 ff.

⁴⁾ Om hele gruppen kan der henvises til min udførlige undersøgelse i festskriftet til K. Maurer s. 508 ff.

hvoraf nogle, men ikke alle, må være fælles for flere ting; en gåde er således dobbeltsidig; dels skal dens indhold være så almindeligt, at mere end ét kan betegnes; deraf opstår der dunkelhed og usikkerhed hos den tydende; dels skal den indeholde noget, der kun kan passe på det ene; der er i en gåde på en gang en sammenligning og fjærnelse (isolering). Der skal altså ikke alene en kunst og skarpsindighed til at lave gåder, men og ikke i ringere grad til at tyde dem. Her var det ikke så meget positive kundskaber, som kløgt og gennemtrængende skarpsindighed, der krævedes, og i at udfolde en sådan stod vore forfædre ikke tilbage for nogen.

Det siges om kong Heiðrekr, at han havde sagt, at ingen skulde have forsyndet sig i den grad, at han ikke skulde have fred og liv, hvis han kunde fremføre nogen gåde, han ikke kunde gætte. I hans rige var der en mand ved navn Gestumblinde, der var falden i unåde hos kongen. Nu skulde han skaffe sig fred ved at overvinde kongen i en gådevæddestrid. Gestumblinde var ængstelig for udfaldet og blotede til Odin. Da kom der til ham en mand, der bar det samme navn som han og som lignede ham fuldstændig. Det var Odin. Han begav sig nu, på den andens vegne, til Heiðrekr, og da denne bød ham valget mellem at fremsætte gåderne eller gætte dem, valgte han det første, — en plads blev ham anvist i hallen — »og nu glædede folk sig til at høre mangt et visdomsord«. Nu følger Gestumblindes (Odins) gåder (Heiðreks gåder kaldes de i Hauksbogen) og Heiðreks løsninger. Han tyder dem alle uden et øjeblik at betænke sig. Odin skulde imidlertid gå af med sejren, og for at vinde den, måtte han ty til den gamle, af ingen dødelig endnu løste gåde, hvad Odin havde hvisket Balder i øret. Nu var Heiðrekr, der ikke kendte løsningen, formelt overvunden; han blev i høj grad forbitret, trak sit sværd og huggede efter Odin, der nu fløj bort i en falks skikkelse; natten efter blev Heiðrekr dræbt; Odins vrede undgås ikke.

Disse gåder findes i to recensioner, Hauksbogen og i cod. regius af sagaen; de er her i to henseender meget forskellige, idet Hauksbogen har flere (i alt 36) end hin (i alt 30, hvoraf dog én, der ikke findes i Hb.) og idet gåderne findes i en meget forskellig orden. I bægge recensioner er de enkelte vers omtrent enslydende med undtagelse af bølgegåderne, hvor der har fundet en

let forståelig forvirring sted; og de er i reglen af samme metriske form. I bægge forekommer to slags versemål, ljóðaháttur og fornryðislag; det første er langt overvejende og findes i 25 tilfælde i Hb.; fornryðislagsversene er noget ulige i længde; i reg. er der 21 i ljóðaháttur, de øvrige i fornryðislag af ulige linjetal. Der er adskilligt, der tyder på, at ikke alle disse gåder hører sammen som Gestumblindes gåder. For det første behandler undertiden flere gåder ét og det samme; om bølgerne er der 3 i Hb., 4 i reg.; det er unaturligt og vistnok uoprindeligt, at én og samme ting forekommer oftere end én gang; det ses da også, at nogle af bølgegåderne kun er varianter¹⁾; i Hb. findes to gåder om ilden (gløder på arnen), medens reg. kun har én. Også den forskellige form, gåderne har, ikke alene i metrisk henseende, men også i indhold (ét steds 4 gåder i ét vers), tyder på interpolationer. Alle fornryðislagsversene hører uden tvivl til disse. Når man således udskiller de formentlig uægte, får man til rest 18 gåder og rækkefølgen i reg. omtrent ubrudt til 18 (1—7, 10—16, 18, 23, 24, 29), medens den stærkere interpolerede Hb.'s række bliver: 1—6, 8, 9, 14, 18—20, 23—25, 29, 31, 35. Af bægge rækker er

Hb.: øl, bro, dugg, hammer, mørke, anker, løg, smedebølge, edderkop, angelika, hneftavl, ryper, bølger, isflage, hûn, ild på arnen, Itrekstavl, Odin—Balder

sikkert mindre rigtig end

reg. s.: øl, bro, dugg, hammer, smedebølge, edderkop, løg, angelika, isflage, Itrekstavl, hneftavl, ild på arnen, mørke, hûn, ryper, bølger, anker, Odin—Balder.

Denne række grupperer sig mere naturligt og systematisk end hin; hammer og smedebølge stilles sammen, løg og angelika, bægge fra vækstriget, ligeledes de to slags brætspil, modsætningerne ild og mørke; ligeledes hører bølger (søen) og ankeret sammen. Men i Hb. mærkes ingen sådan orden eller gruppering²⁾. De tre første gåder danner etslags indledning; det er naturligt, at Gestumblinde først fremfører gåden om øllet, der er folks udmatter, ordenes forkvakler, [men også] ordenes befordrer; tillige ligger i denne første

¹⁾ Herom nærmere i min ovennævnte afhandling.

²⁾ Hvad angår den forskel, der findes med hensyn til tydingerne, henvises til min nævnte afhandling; også i så henseende har reg. fortrinet.

gåde en opfordring til kong Heiðrekr om ikke at sidde og gætte gåder uden at væde ganen, og således forstod kongen ham. I den anden gåde hentyder Gestumblinde til sin rejse (over en bro) og i den tredje til, hvad »han drak i går« (hænger sammen med den første).

Disse gåder, også de andre, der ikke hører til Heiðreksgåderne i snævreste forstand, viser bedre end noget andet, hvor skarpt et øje vore forfædre havde for omverdenen og naturen, og hvor skarpsindige de var. De udgør meget interessante lævninger af den masse af gåder, der engang har levet på vore forfædres læber og forkortet dem mangan en lang aftenstund ved den lune arne. Interessant er dét at lægge mærke til, at indholdet af de her bevarede gåder til dels er hæntet fra det huslige liv (øl, tavl, væv, ilden på arnen, gløderne i asken, hvortil kommer smedearbejde [smedebølge, guldsmedhammer]) og økonomi (griseso, ko); ikke mindre end 16 behandler ting fra naturen, medens kun ganske få (pil, skjold, anker) er hæntede fra krigerliv og søliv. Dette er vistnok ikke tilfældigt, men et udslag af den tid og tidsånd, der herskede, da de blev til i den form, de har. Jeg skimter deri det fredelige tidsrum på Island omtrent 1050—1200, og antager, at gåderne da er blevne til, snarest i det 12. årh.¹⁾. At de er digtede på Island, derom kan der næppe være tvivl; en sådan digtning og samling bærer præg af den samme litterære og lærde, videnskabelig interesserede periode, vi overalt støder på; desuden kan i det mindste en af gåderne kun være bleven til på Island (den om obsidianen, der er en særlig islandsk stenart). Derfor er der naturligvis intet i vejen for, at gåderne i og for sig (i prosaisk form) er meget ældre i Norden. Man har kun taget nogle for at bruge dem til kong Heiðreks gåder, om hvis færdighed og skarpsindighed traditionen talte, versificeret dem og indsat dem i sagaen.

I det hele er disse gåder godt digtede eller dannede; de er koncise og klare uden dog at blive altfor tydelige. Mange er meget morsomme (bølgegåden, ølgåden); et yndigt naturbillede

¹⁾ Den oftere forekommende begyndelsesformel: »Hvad var det for under, som jeg så udenfor Dellings dör« er, som *Svb. Egilsson* har set, et lån fra Háv. 160; jfr. min nævnte afhandling. — I metrisk henseende findes enkelte ting, der tyder på en sådan affattelsestid, f. ex. udtalen *utan* med kort *u*.

giver den om de to angelikaer med en lille angelika (barnet) imellem sig; et andet billede fra naturen giver gåden om broen: »Jeg rejste hjemmefra; jeg så på vejenes vej [jorden]; der var vej under mig [floden, fiskens vej], der var vej over mig [luften, fuglens vej] og vej allevegne«.

Anm. Til slutning skal bemærkes, at der fra Færøerne haves et brudstykke af en gådecyklus: *Gáturima* (Fær. kvæder 2., 26 ff.), hvis stof er hæntet fra Heiðrekssaga. Det hedder mærkeligt nok her (v. 8), at gåderne skal være 30 i alt (jfr. reg.); men de færøske gåders indhold svarer overhovedet ikke til de islandske; vi finder her kun gåderne om soen, hammeren og Odin på Sleipner. I de to sidste vers hedder det, at Heiðrekr blev indebrændt med hele sin hird.

Versene i Völsapátr. I Olaf den helliges saga i Flatbogen¹⁾ findes blandt andre yngre indskud den såkaldte, alt i alt temmelig obscöne pátr om den hedenske familje »på et næs i det nordlige Norge«, der siges at have dyrket en balsameret hestefallus (*völsi*); denne blev hver aften taget frem og ethvert medlem af familjen skulde tage den i hånden og fremsige derover et vers. Som kilde herfor anføres »et gammelt digt« (d. v. s. et, der var ældre end omtrent 1370), hvoraf der straks anføres et vers i fornyrdslag. Det fortælles nu, at kong Olaf (den hellige) hørte noget om denne besynderlige afgudsdyrkelse og begav sig da, ledsaget af Finnr Arnason og Þormóðr kolbruneskjald, derhen; beskrivelsen af deres modtagelse og ophold gives. Om aftenen blev fallus som sædvanlig taget frem og den begyndte sin runde i huset; den kom også til de tre fremmede; det beskrives, hvorledes den blev modtaget og behandlet af de forskellige tilstedeværende. Det endte med, at kongen kastede den hen til den store gårdhund, hvorpå familjen måtte antage kristendommen. Til grund for hele beretningen ligger muligvis en virkelig begivenhed; men det digt, der nævnes og hvortil fortællingens vers mulig hører, kan ikke være ældre end det 13. årh.s sidste halvdel; derfor borger dets form og den efterklassiske smags retning, som deri viser sig helt igennem. Versene, i alt omtrent 13, for det meste i fornyrdslag, lægges i munden på de forskellige tilstedeværende personer, og deres indhold retter sig efter enhvers tilbøjelighed, idet det er mere eller mindre venligt mod den dyrkede genstand og mere eller mindre obscönt i udtryksmåde.

¹⁾ Flat. II, 331—5; Nord. Oldskrr. XXVII, 133 ff.

b. De historiske sagaers uægte vers.

Der er i I. bind blevet omtalt forskellige formentlig uægte vers; se registeret til I. Særlig er versene i Njála, Gretla, Harðars. og Svarfdøla s. der blevne kortelig omtalte. Samtlige disse vers, der bærer alle efterklassicismens mærker, må henføres til tiden omkring 1300. Alle de nævnte sagaer er ved den tid dels blevne stærkt omarbejdede og interpolerede, dels først da opståede (forfattede). Den skik, at digte vers i de uhistoriske sagaer, sammen med kendskabet til, at der fandtes (gamle) vers i andre islandske slægtsagaer, har bevirket, at man ikke vilde lade nogle sagaer være uden vers, og så digtede man en hel del af sådanne og indsatte dem i sagaerne. Men disse uægte vers er i reglen lette at kende fra de ægte ved fremstilling, ordformer og versemål; jfr. I, 477 om Njålas vers, 523—4 om Gretlas, 479—80 om Harðars. tilligemed den der anførte afhandling af *Janus Jónsson*. Angående Egils »uægte« vers se I, 500; desuden findes to uægte vers i Egilss. tillagte en hallandsk jarledatter og vermlændingen Ármóðs datter; alle disse vers er mulig noget ældre end fra det nævnte tidsrum og måske de ældste af de uægte vers. Af alle de mange vers i Gretla af forskellige personer er intet ægte, undtagen nogle af Grettis egne; de uægte vers er ikke uheldige og deres forfatter har haft ævne til at anslå dels en vemodig, dels en sarkastisk og let spøgende tone. — I Svarfdølas. og Þorleifs-þáttr forekommer nogle sene vers, tildels gengangervers (jfr. dem, der findes i Njála); de er i ingen henseende videre mærkelige. Hertil slutter sig alle vers i de rent opdigtede sagaer: Þórðars. hreðu, Bárðar s., Víglundar s., Bergbúapáttur, Draumr Þorsteins Síðuhallssonar, — men da alle disse vers vistnok falder udenfor grænserne for den her behandlede periode, vil vi ikke dvæle ved dem her.

Hertil slutter sig enkelte andre vers, mest varselsvers, og enkelte andre, tillagte en troldkarl (Landn. 84), finngalkn (Fms. V, 246). Þórr (Fms. V. 249—50).

E. Islandske lejlighedsskjalde.

I det foregående er to mænd flere gange blevne nævnte i forbindelse med hinanden og med de forhistoriske sagaers digte: præsten Ingimundr Einarsson og bonden Hrólfr i Skálmarnes. Ingimundr var en sønnesøn af den bekendte høvding Are Þorgilsson på Reykjahólar og hørte således til de ældste og bedste høvdingeslægter: han var en nær slægtning af Are frode. Ingimundr beskrives som en meget sagakyndig mand og en god skjald, dertil livsglad og munter (jfr. hans optræden ved brylluppet på Reykjahólar), yndet af høje og lave. Skönt det i Sturlunga¹⁾ hedder, at han digtede gode kvad og fik lön derfor udenlands, kender vi intet til fyrstedigte af ham. Han døde i sin høje alderdom 1169. Foruden hans spottevers over Þórðr (jfr. ovf. s. 135) og hans flokk om Ormr (ovf. s. 140), der er tabt, haves nu kun 1¹/₂ vers, bægge om Haflíde Másson, til hvis modparti Ingimundr hørte. Nogen ydmyg kristen synes han efter disse ikke at have været: han ønsker, at Haflíde havde mistet flere end de 3 fingre, der blev huggede af ham. — Hrólfr siges at have digtet »ret godt«, men hans vers kendes ikke. — Af Haflídes modstander, Þorgils Oddason, haves et halvvers fra 1121 i anledning af, at Haflíde vilde forhindre ham i at komme til tinget.

I forbindelse med Rögnvaldr jarl kale nævnes forskellige, deraf 3 islandske, digtere, først og fremmest Hallr Þórarinsson breiðmaga; denne mand, hvis herkomst i øvrigt er ukendt, kom til Orknøerne noget efter 1140. Efter i nogen tid at have opholdt sig hos en enke, Ragna, kom han til jarlen, og sammen med ham forfattede han *Háttalykill* (se ovf. s. 35 ff.)²⁾. Ellers haves af ham kun ét vel digtet vers i runhent. — Dernæst nævnes Odde litle Glúmsson fra Bredefjorden og Ármóðr; disse to siges at være komne til jarlen i efteråret 1148; de deltog i hans tog til det hellige land, men er ellers ukendte; måske var Odde af Glúmr Geirasons slægt. I Flatøbogen kaldes de »Hjaltlændere« (o: Sjetlændere); men der er ingen tvivl om, at *G. Vigfússon* har ret, når han efter præsten Magnus Ólafsson i Laufás i sin

¹⁾ I, 8 jfr. 16.

²⁾ Flat. II, 468; Icel. s. I, 139—40.

tekst optager den fra Magnus', sikkert gamle, kilde stammende betegnelse »islandske«, hvorhos Odde bestemt betegnes som en »bredfjordsk« mand¹⁾. Af disse to digtere haves henholdsvis 5 og 4 vers, alle fra 1148 og rejsen til Jerusalem. Oddes vers handler om et tapetbillede (jfr. Þorfinnr muðr I, 580), den skønne Ermingerðr (ovf. s. 40), sejladsen gennem Gibraltarstrædet, samt de to sidste (i kviðuh.) om lendermanden Þorbjörn svarte (se ovf. s. 44—45), der døde i Acre. Versene er vel digtede, men man kan ikke af dem se, hvor dygtig en digter Odde var. — Ármóðs vers handler om en spydgave, sejladsen forbi Northumberland, Ermingerðr og hans nattevagt i Acre. Efter disse vers at dømmes synes han at stå noget højere end Odde; en munter stemning råder i dem tilligemed en vis velgørende djærvhed og friskhed. I anledning af den stærke bølgegang ytrer han spøgende, »at ikke sprøjter den skummende bølge lige op i øjnene på dem, der — sidder hjemme«; men han er åbenbart slet ikke ked af at være med. Et stærkt erotisk-realistisk træk findes i de øvrige vers uden at de derfor er grove. — Til Orknøerne er endnu to islandske skjalde knyttede: Eirekr, der omkring 1145 opholdt sig hos høvdingen Sveinn Asleifarson; af ham haves et vers om Sveins plyndringstog i Bretland (fornyrðislag); — og Bótólfr begla, »en god skjald«, der var bosat på øerne og en god ven af Rögnvald jarl; engang da denne flygtede for sine fjender (oktober 1154), skjulte Bótólfr ham; da fjenderne kom og spurgte om jarlen, svarede han i et vers, at jarlen var gået på jagt, og reddede således hans liv.

Alle øvrige digtere kan efter indholdet af deres vers deles i forskellige grupper.

a) For det første haves rejsevers og da udelukkende om og fra sørejser.

Klœingr Þorsteinsson, biskop 1152—76, kaldes »veltalende, den største lærdomsmand og en stor skjald«²⁾. Af ham haves et halvvers (alhent), der mulig stammer fra hans vielsesrejse. — Da Hrafn Sveinbjarnarson rejste udenlands 1202, var der ombord på hans skib bl. a. Eyjólfur forne og Grímr Hjaltason; de fik

¹⁾ Icel. s. I, 154.

²⁾ Bisk. I, 80; jfr. 240—1.

en meget stormfuld og farlig rejse gennem Syderøerne; derom digtede disse to forskellige vers. Af Eyjólf, der sikkert er den E. Snorrason, som bode på Haukabergr¹⁾ og omtales som Hrafn rejsefælle²⁾, haves kun et halvvers; mulig bør også et drömmevers henføres til ham. — Grímr var munk eller præst og særlig knyttet til biskop Gudmund³⁾, men er i øvrigt ubekendt; af ham anføres 3½ vers, der alle er godt digtede; det første giver en malende og kraftig, men, som sædvanlig, kort og knap skildring af havets vældige oprør, de fjældhøje bølger og skibet, der bliver ligesom noget ilde tilmode; på digteren mærkes ingen frygt eller angst; det hedder nok så overlegent: »skibet skrider herlig rask fremad«.

b) Dernæst er der løse vers om enkelte fremragende mænd, levende eller døde.

Guðbrandr digtede et halvvers om Hrafn Sveinbjarnarson, hvis ædelmod i anledning af, at han 1208 ydede sin fjende hjælp, berømmes. Digteren er ellers ubekendt; måske er han identisk med den Guðbrandr, af hvem Óláfr hvítaskáld anfører et linjepar; til navnet føjes der i *Svölu* (eller *Svölum*) uden at det med sikkerhed kan ses, om dermed menes en gård eller et digt⁴⁾; digtet var en drupe, da »stevene« nævnes. — Om høvdingen Hallr Kleppjárnsson (ovf. s. 136; død 1212) haves et halvvers af Einarr draumr Þorsteinsson, hvori Hallr stærkt berømmes. — Amunde Árnason, en »smed« (o: snedker), død 1229⁵⁾, der i biskop Páls saga kaldes *merkr ok réttorðr*; han siges at have været den kunstfærdigste mand i hele landet, og han forestod kirkebygningen i Skalholt⁶⁾ (ovf. s. 121, anm. 5). Han var nær knyttet til den nævnte biskop (død 1211), om hvem han digtede 3 vers, hvori særlig bispens dygtige styrelse prises på en temmelig ensartet måde; desuden haves et vers om bispens 4 børn, der alle nævnes ved navn, og endelig et vers i tøgslag fra 1226 om en Dufgus. Versene er temmelig betydningsløse, og det lader til, at Ámunde har været en bedre tømmermand end verskunstner. —

¹⁾ Sturl. II, 298.

²⁾ Bisk. I, 481; Sturl. II, 290.

³⁾ Bisk. I, 472, 481.

⁴⁾ Jfr. *B. M. Ólsen* i Den 3. og 4. grt. afhdl. 193—4. 324.

⁵⁾ Isl. ann. 128; Bisk. I, 548.

⁶⁾ Bisk. I, 132, jfr. 146.

Þorkell elfaraskáld er fuldstændig ubekendt, men synes, på grund af et udtryk i hans vers, at have bot på nordlandet; vi ved ikke, hvad hans tilnavn betyder; mulig er *Elfarar* det samme som *Elfargrimar* (adcolæ Gothalbis); han har rimeligvis levet i det 13. årh., eftersom Njála anfører et vers af ham om Gunnarr¹⁾, hans tapre forsvar og død, som ånder en dyb medfølelse for hans skæbne.

c) Vers om kampe og drab; de omtaler snart den stedfundne kamp, snart en, der skal stå; snart indeholder de pralerier over vunden sejr og lign.

Fra 1155 er et vers af Dagstyggur Þórðarson (død af sår den følgende vinter) om en stedfunden kamp; digteren er ked af, at fjenden [Ögmundr sneis] ikke har fået banesåret, men glad over, at han har set ham krybe mellem buskene. — Dette vers var i øvrigt kun et svar på et vers af Ögmundr sneis, en søn af digteren Þorvarðr Þorgeirsson (ovf. s. 74), om samme kamp; et andet vers af ham haves om en episode fra Vidinesslaget (1208). Om Ögmundr kan i øvrigt henvises til Gudmunds saga og Sturlunga. — Eilifr Snorrason synes undertiden at være bleven blandet sammen med den ovennævnte Eyjólfur forne; han var en søn af nedennævnte Snorre Bárðarson²⁾ og levede før og efter 1200. Til ham kan 2½ vers henføres om kampen ved Haukabergr 1197, om et baghold 1201, samt om en fredløs mand, Jóseppur i Súðavík. Alle disse vers er spøgefulde, muntre og i formel henseende fortræffelige. — Gudmundr Galtason er med hensyn til sin herkomst fuldstændig ubekendt. Han nævnes som en god skjald, men meget umedgørlig mand. Han opholdt sig hos Hrafn Sveinbjarnarson 1210—11³⁾ og Snorre Sturluson 1227—29. Fra hans ophold hos Hrafn stammer to vers; det sidste er digtet i anledning af, at Hrafn i spøg havde sammenlignet digteren med en tævehund, Rósta, hvorover han blev højlig fortørnet, og han udtaler, at kommer det til kamp, skal man ikke behøve at skælde ham ud. De øvrige stammer fra opholdet på Reykjaholt hos Snorre. — Af en Brandr, en af Sigvatr Sturlusons mænd, der deltog i toget til Grimsø (1222), haves et vers om Eyjólfur Kárssons tapre forsvar. — Den bekendte høvding Ormr Jónsson, svinfellingur (død 5.

¹⁾ Jfr. Njála II, 465 (α).

²⁾ Sturl. I, 192.

³⁾ Sturl. II, 302; Bisk. I, 667.

september 1241), digtede et vers om plyndringen på Sauðafell 1229 (jfr. Guðmundr Oddsson, Guðmundr Galtason, Óláfr Brynjólfsson, Snorre). — Om samme skammelige overfald digtede også den fra Sturlunga bekendte Arne Magnússon óreiða (død 23. november 1251), Sturla Sigvatsson, hvem overfaldet egenlig gjaldt (d. 21. aug. 1238), samt fra det modsatte partis standpunkt Svertingr Þorleifsson to vers, hvoraf det ene er rettet mod Snorres vers. — Af Sturlas fader Sigvatr (d. 21. aug. 1238), en broder til Snorre, haves to vers, det ene om Hallr Kleppjárnssons fald 1213; det sidste er forfattet i anledning af en mærkelig dröm lige för Örlygstadslaget. — Af Páll Þorsteinsson på Hvalsnes, en af Gissurs bedste tilhængere¹⁾, haves et vers om Gissurs hævn (1254) efter branden på Flugumýrr. — En Þorvarðr (Þormóðr) tréféotr digtede 1255 et vers i anledning af, at to ravne ledsagede ham og andre på et overfaldstog. — Mulig hører hertil endvidere en Þórálfr (-ólfr) eller Þorvaldr, af hvem Snorre anfører²⁾ et halvvers af dunkelt indhold om en Háreks faldne mænd. — Til disse vers slutter sig et par, der handler om indebrændinger og plyndringer: en Heinrekr digtede et vers om plyndringen på Mýrar omkr. 1208 (jfr. Guðbrandr ovf. s. 167). — Ásgrímur Jónsson, et halvvers om, hvorledes de mægtige plyndrer de fattige.

d) En særegen stilling indtager den Styrkár Oddason, af hvem Snorre anfører et halvvers, der synes at handle om Högnes forfølgelse af Heðinn (af et digt om Hjadningekampen, der altså nærmest slutter sig til versene i Fornaldarsögur³⁾). Denne Styrkár er vistnok identisk med den, der var lovsigemand 1171—80³⁾ og døde 1181. — Et fortrinligt og ejendommeligt vers haves af Þórir jökull (af Sturlungernes slægt⁴⁾), digtet lige för han skulde modtage dødshugget 1238; det ånder endnu engang det gamle vikingemod: »Gör dig stærk, her skal du livet lade. Böj ikke hovedet, skönt en byge rammer dig; møernes kærlighed har du nydt — engang skal enhver dø«. — En ellers ubekendt Bjarne Kálfsso *skáld* nævnes hos kong Sverre 1192 i forbindelse med vinterrejsen

¹⁾ Sturl. II, 169. 171.

²⁾ Sn.-E. I, 242.

³⁾ Safn til sögu Isl. II, 3. 25.

⁴⁾ Nævnes i anledning af Sauðafellstoget 1229, Sturl. I, 287, blandt Sturlas mænd 1236, sst. 343.

fra Oslo til Trondhjem; der anføres et runhent vers, hvori han, ikke uden humor, klager over at måtte se »enhver fant og kok tilhest«. medens lendermænd og hirdmænd må »traske i sne og sjap«. — Om kirkebygningen i Skalholt digtede Rúnólfr Ketilsson et vers, hvori han udtaler sin beundring over kirken og nævner bygmestrene. Rúnólfr nævnes som præst på Nordlandet¹⁾ 1143; han døde 1186. — Til slutning skal nævnes den Eyjólfur Brúnason, Snorres samtidige og ven, der siges at have været en fattig, men brav bonde og en udmærket skjald²⁾; der haves af ham i Laufás- edda et halvvers om en Nordmand, der købte sig »fodsnekker« (o: sko); det synes at være ironisk ment.

e) Endelig skal her nævnes i al korthed nogle, tildels meget bekendte mænd, der nævnes eller antydes som skjalde, uden at der haves noget af deres digte: Hrafnkell, »som kaldtes Skáldhrafn«, en søn af ovennævnte Þórðr Rúfeyjaskáld³⁾, — Snorre Bárðarson (af Selárdalsslægten, en fader til ovennævnte Eilifr⁴⁾), siges at have været hos den norske konge i Bergen, da denne vilde lade digte om Ragnhildr omkring 1153; Snorre skulde digte, men »han havde ikke let ved at finde ordene i øjeblikket«; til alt held kom Einarr Skúlason til (se ovf. s. 71)⁵⁾, — Þorsteinn Skeggjason, »som kaldtes Skáldsteinn«⁶⁾, nævnes ved år 1191 og er mulig identisk med den, der nævnes i Landnáma⁷⁾, — Hrafn Sveinbjarnarson, den bekendte høvding (død 1213), kaldes digter, »skönt han ikke har digtet meget, som vi kender«, siger forfatteren til Hrafnssaga⁸⁾, — Þorfinnr jarlaskáld, ubekendt, men nævnes ved år 1220⁹⁾.

¹⁾ Dipl. Isl. I, 186.

²⁾ Sn.-E. II, 204; Den 3. og 4. gr. afhdl. 127.

³⁾ Landn. 92, anm. 15, 346.

⁴⁾ Sturl. I, 192.

⁵⁾ Fms. VII, 356; Mork. 227.

⁶⁾ Sturl. I, 141.

⁷⁾ Landn. 63.

⁸⁾ Bisk. I, 640; Sturl. II, 276.

⁹⁾ Dipl. Isl. I, 399 — *Ásgrímr Bergþórsson* (Sturl. I, 193 osv.) hører vistnok ikke hid, se Sn.-E III, 264. 266.

F. Digte og vers uden forfatternavne.

a) *Þulur*. Ordet *þula* betyder en metrisk og i det mindste tildels strofisk affattet remse, næsten altid i fornyrdislag; et drotkvædet vers med remsemæssigt indhold vides aldrig at være kaldt *þula*; denne ordets betydning går i det mindste tilbage til midten af det 11. årh., da Sneglu-Halle bruger ordet således. Særlig bruges ordet *þula* (ft. *þulur*) om de vers eller versgrupper, hvis væsentligste indhold er enkeltnavne uden nogen egenlig tekst i øvrigt. Blandt Eddadigtene er der nogle, som man har villet kalde remsemæssige, men ikke et af dem er en virkelig *þula*, ikke engang det, der bærer navnet Rígs-*þula*, skönt dets indhold er sådant, at navnet bliver forståeligt; men der findes rundt omkring i Eddadigtene interpolationer, som er temmelig remsemæssige og mulig også tilhører de yngre *þulur* (f. ex. v. 85—8 i Háv., forskellige vers i Grímnismál osv.).

Snorre har i sin poetik anført brudstykker af to *þulur* eller navneremser. Af den ene, *Þorgrímþula*¹⁾, anføres hestename, 3 vers i *ljóðahátr*, og oxsenavne, 1 vers. Det andet kaldes *Kálfsvísa*²⁾; deraf haves 3 vers (i fornyrdislag), alt sammen hestename tilligemed navnene på de mænd, hvem de tilhørte. Bæge disse digte synes at stamme fra to navngivne, ellers ubekendte digtere: *Þorgrímr* og *Kálfr*, der uden tvivl er Islændere. Det er ovf. s. 71 bemærket, at *Laufásedda* tillægger *Einarr Skúlason* 3 vers, hvori navne på øer opregnes; til disse slutter sig et om *Ægirs* døtre, bølgerne, samt to, der indeholder kvindenavne og endelig et med søkongenavne, alle drotkvædede. At en del af disse vers virkelig er af *Einarr*, er meget muligt. I ethvert tilfælde er de ældre end *Snorre* og *Óláfr hvítaskáld*.

I litteraturhistorisk henseende er de nævnte remser og navnevers meget mærkelige. De er et led i Islændernes videnskabelige virksomhed i det 12. årh., særlig af deres vidtstrakte granskning og systematisering af digtning og digtersprog med verslære osv.

¹⁾ Sn.-E. I, 480. 484.

²⁾ Sn.-E. I, 482. Navnet står i 748; *Alsvinnsmál* i cod. reg., worm, 1e₇, er sikkert urigtigt; bag efter anføres nemlig et vers af *Alvíssmál*, som her (i reg., 1e₇) urigtig nævnes *Alsvinnsmál*.

Forud for Snorres Edda er der gået en videnskabelig virksomhed, hvoraf hans værk er en fortsættelse og tildels afslutning. Man har dels af antikvarisk-mytologisk interesse samlet f. ex. de forskellige navne på Odin og andre mytiske væsner (jfr. Grímn.) og genstande, dels og ikke mindre har man af gamle digte uddraget enkeltbenævnelser og omskrivninger og anlagt samlinger deraf til brug for undervisning og selvstudium i poetikken; netop en sådan forudsættes i Snorres Edda (se I, 333—4) med klare ord, og det er en selvfølge, at det ikke er Snorre, der først har samlet de nævnte benævnelser og omskrivninger. For bedre at kunne huskes, har disse navne rimeligvis altid og fra først af været versificerede, og deres ældste form er måske netop at søge i de anførte digte. Men når man taler om »navneremser«, er det særlig de vidtløftige remser, der findes i håndskrifter af Snorres Edda, *pulur*, som de plejer at kaldes, som her kommer til at blive hovedemnet for vor betragtning.

Disse *pulur* findes i håndskrifterne cod. regius, 1e β , 748 og 757, hvoraf de to første danner én, de to sidste en anden gruppe¹⁾. 757 er mangelfuldt og ender med linje 4 i fuglenavneremsen. — Den første gruppe består af navne på: søkonger, jætter, jættekvinder; Tor, Odins sønner, jætter (2), aser, asynjer, valkyrjer; kvinder, mænd; kamp, sværd, sværddele, økse, spyd, pil, bue, skjold, hjælm, brynje; sø, floder, fisk, hvalfiske; skibe, skibsdele; jorden; okse, ko, vædder, buk, björn, hjort, galt, ulv; himle, sol. I den anden gruppe findes navne på konge og dværge indsatte i 748 efter søkonger; i 757 er kongenavnene komne allerførst; i bægge disse er de to jætteremser forenede til én; efter jættekvinder er Odinsnavne indsatte, og endelig er navnene på Tor stillede efter Odins sønner; dernæst findes efter jordens navne træers navne indsatte i 748—757. Efter solens navne tilføjer disse to hdskr. endnu navnene på en række forskellige væsner og ting (måne, dag, himmel, vind, ild, orme, heste, høg, ravn, hane, örn, fugle [heri afbrydes 757], kvinde, hjærte, ræv, hånddele, valkyrjer øer, fjorde, sæd). Man ser altså, at de to grupper er højst ulige, og spørsmålet bliver nu, hvorledes de forholder sig til hinanden. *Bugge* har bestemt udtalt²⁾, at alle remserne fra først af har hørt

¹⁾ Jfr. min afhandling i festskriftet til K. Maurer.

²⁾ Aarb. 1875 s. 215.

sammen og at de, »forsaavidt ikke bestemte Modgrunde ved enkelte Vers foreligge«, er af »én og samme Forfatter«; hvorpå enkelte modsigelser anføres¹⁾. Men jeg kan ikke dele denne opfattelse. I reg.—1eβ er der åbenbart to fra forskellige digtere stammende jættefortællinger, hvoraf den sidste er ment som tillæg til den første, men den har, hvad samleren næppe har bemærket, et navn fælles med den første (*Grímnir*); der er altså her tale om to helt forskellige remser; men disse remser er i høj grad vigtige, idet de kaster lys over remserne i den anden gruppe, som ikke er til at tage fejl af. Her er nemlig bægge disse jætteremser slåede sammen på en aldeles mekanisk måde og med den redaktionelle ændring, at den første rækkes 3 sidste linjer er flyttede om og anbragte allersidst, medens den dobbelte forekomst af *Grímnir* ikke er bleven bemærket af redaktøren, ligesom også selve sammenføjningen er højst ubehændig. En anden ligeså åbenbar redaktionel ændring er den, at omstille Tors og Odins sønners navne og underordne Tor under de sidste. Fremdeles er det uforståeligt, hvorledes navnene på Odin kunde være udeladte i reg.—1eβ, hvis de fra først af havde hørt med til hele gruppen; den redaktionelle virksomhed, der her viser sig, er i 757 gået et skridt videre, idet kongenavnene her er stillede i spidsen; »kongen bör stå først« har man tænkt og handlet derefter. Men er nu dette aldeles uomstødelig klart, at en redaktionel virksomhed har gjort sig gældende i 748—757 gruppen, er der allerede heraf kun én naturlig slutning at drage, den nemlig, at samlingen i reg.—1eβ er den ældste. Dette bestyrkes ved en nærmere sammenligning mellem bægge grupper. I de remser, som 748—757 har flere end reg.—1eβ, findes en mængde fremmede, mest latinske ord på forskellige ting (ord som *plóma*, *laurús*, *lúna*, *dies*, *nox*, *emisperium*, *corvús*, *gallús* osv.); intet lignende findes i reg.—1eβ. Hertil kommer, at de enkelte vers er her meget regelmæssige i længde (4 el. 8 linjer), hvad de derimod ikke altid er i den anden gruppe; fremdeles den omstændighed, at der i 748 findes en remse med de navne på træer osv., der kan bruges i kvindeomskrivninger; sligt er

¹⁾ Jfr. *Müllenhoff*: Deut. alt. V, 223 ff.; hans mening om þulurne er efter min mening grundforkert og hans behandling af dem aldeles utilfredsstillende. Kritikløst går han bl. a. ind på *Bugges* antagelse angående deres hjem og oprindelse, hvorom mere i det følgende.

ukendt i den anden gruppe. Der fremtræder således her en lærdom og stræng regelmæssighed, der er påfaldende, så meget mere som de anførte ord af latinsk oprindelse aldrig er blevne brugte i poesi og næppe kunde bruges deri. Vi ser således, at den, der lavede eller samlede disse remser, har mere stræbt efter at samle ensbetydende ord end ord, der kunde være brugelige for skjaldene, og således fjærnet sig fra det mål, som sikkert var det oprindelige. Disse tilføjelser, særlig den række, der begynder med måne, er desuden temmelig usystematisk. Ser vi på rækkefølgen i reg.—1eβ, får vi der et nogenlunde godt system. Der begyndes med de navne på mytologiske væsner, som forekom så ofte og som skjaldene særlig havde brug for; denne række er brudt ved at andre (ikke-mytologiske) navne er indsatte; fordi søkonger nævnedes, måtte da også kongenavne anføres; dværgenavne passer bedre, og det må vistnok anses tilfældigt, når de mangler i reg.—1eβ. Noget lignende gælder Odinsnavnene. Det første afsnit slutter med valkyrjerne; derefter kommer ganske naturlig menneskelige væsener (kvinde og mand), dernæst mandens vigtigste gærning, kamp, med tilbehør af alleslags våben. Herpå følger, som modsætning til alt det foregående, naturen med tilbehør (flod, sø med fisk, og hertil knyttes skib, segl osv., jord med dyrene og endelig himlen med solen; efter jord er træers navne indskudte i 748—757, hvilket kunde synes meget passende, men remsen hører dog sikkert ikke til den oprindelige grundstamme på grund af dens beskaffenhed). Der er således en meget god og systematisk orden i reg.—1eβ. Helt anderledes er det med tillægget i den anden gruppe, hvad enten det betragtes for sig selv eller sammenlignes med alt det forudgående. Der får vi navne på kvinde, valkyrjer igen; vi får en så fuldkommen meningsløs rækkefølge som kvinde, hu, hjærte, ræv, dele af armen, valkyrjer, øer osv. At forklare dette som opstået ved en forvirring, går selvfølgelig ikke an. Det hele er en fuldkommen usystematisk, mekanisk samling, der danner den største modsætning til den orden, der hersker i reg.—1eβ. Vi står her således uden al tvivl overfor to samlinger, hvoraf den ene, reg.—1eβ, er den ældste og bedst ordnede, den anden, 748—757, består af hele den første række, men udvidet og interpoleret, og må på grund af sin beskaffenhed, der allerede er belyst, være betydelig yngre end hin.

Den sidste gruppes tillæg er ikke alle af en og samme forfatter, eftersom det samme navn i forskellige tilfælde findes på steder (se min anf. afhandl.).

Heller ikke kan gruppen reg.—leß være af en og samme forfatter. Det er allerede bemærket, at dér findes to jætte-remser, hvoraf den sidste afgjort er en interpolation, indsat på en meget kejtet måde, idet den adskiller Tor fra Aserne. I min anførte afhandling har jeg påvist mange eksempler på, at også her findes samme navn flere gange (f. ex. i mandsnavne, sværdsnavne, floders navne osv.), hvilket afgjort viser, at gruppen er sammensat af forskellige forfatters vers. Men hvorledes de skal deles efter forfattere, eller hvor meget der hører til enhver, vil naturligvis altid blive en gåde. Mulig er den største del at henføre til én forfatter. Så meget synes at være sikkert, at der har været flere, der arbejdede på at anlægge samlinger af poetiske ord og benævnelser og at så én har foretaget sig at samle alle sådanne mindre samlinger, som han kunde få fat i, og stille dem sammen til et ordnet hele. At det måtte bero på tilfældet, hvor meget det hele kom til at indeholde, synes klart.

Hvad nu alderen af denne ældre gruppe angår, må der, som bemærket, være en betydelig aldersforskel på den og den anden gruppe; da denne ikke kan sættes senere end til den sidste halvdel af det 13. årh., er den første næppe yngre end fra omkring 1200. Bugge¹⁾ og Müllenhoff²⁾ har antaget, at Snorre har benyttet disse remser (*G. Vigfússon* har flere steder udtalt, at de er fra det 12. årh.). Dette forekommer mig dog meget tvivlsomt, i hvert fald meget vanskeligt at bevise. Ifølge sagens natur kan Snorre kun have benyttet dem i den sidste del af sin skjaldskabslære, afsnittet om enkeltbenævnelser (*ókend heiti, fornöfn*). Her, i kap. 56, opregner Snorre himlens navne, uden, som han selv siger, at have fundet dem alle i gamle skjaldekvad. Bugge antager nu, at han har benyttet bægge remser med himlens navne; men dette gøres tvivlsomt, ikke just derved, at Snorre har to navne mere, men derved, at han mangler ét, der findes i bægge remser; Snorres rækkefølge stemmer heller ikke med remsernes.

¹⁾ Aarbb. 1875, s. 211—12

²⁾ Deut. alt. V., 227—8.

Heller ikke kan det ses, at han har benyttet sol-navneremsen, eller andre remser; hvor ligheden er størst (måneremsen), er der dog sådanne afvigelse, at antagelsen af en fælleskilde har langt større sandsynlighed for sig. Der lader sig i virkeligheden ikke påvise nogen indre sammenhæng mellem disse remser og Snorres værk i det hele¹). Da disse remser helt mangler i cod. upsaliensis og mulig aldrig har stået i cod. wormianus, er de sikkert et senere tillæg til hele værket, hvilket spørgsmål imidlertid må behandles i en anden sammenhæng.

Hvad kilderne til disse navneremser angår, er der næppe nogen tvivl om, at de må søges i andre skjaldekvad og olddigte, og at deres forfattere har, ligesom *Snorre* sine kenninger m. m., samlet dem derfra; i nogle tilfælde kan de være tilvejebragte ved mundtlig undervisning. Men at ville påvise, hvorfra de enkelte navne hvert for sig er hæntede, er naturligvis fuldkommen ugørligt. Dog kunde man være fristet til at antage en sammenhæng mellem flodnavneremsen og flodnavnene i *Grímnismál* (v. 27—9); ligeledes minder det første vers af hestnavnene stærkt om hestnavne i *Grímnismál* (v. 30). Værdt at lægge mærke til er, at det undertiden kunde se ud som *Alvíssmál* var benyttet; jfr. solens (*Alv.* 16), søens (*Alv.* 24) og ildens (*Alv.* 26) navne; men noget sikkert i så henseende tør næppe fastslås.

Spørmålet om disse pulurs hjem er fra mit standpunkt betragtet yderst let at besvare. De er efter min mening udelukkende islandske og kan af mange forskellige grunde ikke være andet. Før end vi går videre, bør *Bugges* teori om, at de skulde være orknøske og muligvis forfattede af biskop Bjarne Kolbeinsson²) tages i betragtning. Denne teori, som *K. Müllenhoff* har betegnet som »eine schöne« »einleuchtende entdeckung«³), er, efter min mening, i alle henseender uholdbar⁴). Den strider

¹) I *Gylfaginn.* har han slet ikke benyttet dem; jfr. *E. Mogk:* Beiträge VI, 520 ff.

²) Se hans afhandling: »Biskop Bjarne Kolbeinsson og Snorres Edda«, *Aarbøger f. nord. Oldk.* 1875, s. 209—46.

³) *Deut. alt.* V, 129. 201.

⁴) Det må da også erindres, at *Bugge* selv har betegnet sin teori kun som »en Formodning, hvortil mange Tvil hefte sig«, s. 211. Til trods for denne ærlige udtalelse har teorien vundet en større udbredelse, end den egentlig skulde, idet man er gået ud fra, at *Bugge* havde bevist sin antagelse.

da for det første, litteraturhistorisk betragtet, imod den hele udvikling af den gamle digtning og dens form, der, som før påvist, udelukkende er islandsk efter omtrent 1000, og man har hverken af historiske eller litteraturhistoriske grunde nogen som helst berettigelse til at give Nordmændene eller de vestlige øers beboere andel deri. Men disse pulur forudsætter ikke alene et meget udstrakt kendskab til denne digtnings teori, men også tilstedeværelsen af hele samlinger af ældre digte, der er blevne benyttede af deres forfattere; sådanne digtsamlinger kendes, men kun fra Island. Desuden passer disse pulur så fortræffelig ind i det 12. årh.s islandske litterære virksomhed i det hele, særlig den sproglig-digteriske, at de ikke kan skilles derfra uden de mest tvingende grunde, ja, uden sådanne beviser, hvorpå der ikke hviler en skygge af tvivl. Bugges grunde er i det hele yderst svage. Han anfører da først og fremmest den omstændighed, at der rundt omkring i remserne findes navne på skotske elve, øer og fjorde, samt forskellige gæliske og engelske (angelsaksiske) ord, hvoraf dog flere er højst tvivlsomme; herefter skulde forfatteren have været Orknøing¹⁾. Hvor svagt Bugges ræsonnement er, ses bedst af følgende bemærkning; efter opregningen af visse floders navne hedder det, at trods uvisheden, »der end hersker ved Bestemmelsen af mange af de i Versene nævnte Elvenavne, saa synes vi dog, efter hvad jeg i det foregaaende har sammenstillet, ikke alene berettigede men endog nødte til at antage, at Forfatteren enten af egne Reiser eller af jævnlige Samtaler med Andre har været vel kjendt i Skotland, især i de Egne, hvor Nordmænd stadig færdedes, og i de af Nordboer, navnlig Daner, befolkede Dele af Nordengland. Snarest føres Tanken hen til en paa Katanes eller paa Orknøerne boende Nordmand«²⁾. Der er ingen som helst tvingende grund til den her fremsatte antagelse, at remsernes navne må bero på selvsyn og færden i de vestlige lande. Disse navne, som i det hele har været lige så vel kendte i Norge som på de vestlige øer og lige så kendte på Island som de nævnte steder, har forfatteren (eller forfatterne) meget godt kunnet få på Island dels ved mundtlige samtaler med søfarere, dels ved

1) Bugge anf. sted s. 229.

2) Sst. s. 224.

at finde dem i ældre skjaldekvad. Hele ræsonnementet bliver intetsigende, da man ellers vilde have lige så stor ret til at slutte, at forfatteren (eller -erne) måtte have bot i nærheden af Tiberen, Donau, Dwina, Wolga, Dnjepr, Euftrat, Nilen, Ganges, Jordan, Loire, Elben, da alle disse navne forekommer i remsen. I anledning af disse navne mener Bugge, at de ialfald efter Kørstogenes Tid tør forudsættes at have været almindelig kendte af dannede Nordmænd. Men »dannede Nordmænd«, derunder selvfølgelig indbefattet Islændere, og en hel hob »udannede« med, havde i flere århundreder færdedes i de vestlige lande; dissers rejser og midlertidige ophold var i sandhed tilstrækkelige til at erhverve og i hjemlandet at udbrede det minimum af geografiske kundskaber, som remserne vidner om. Vi kan opregne en masse Islændere og islandske skjalde, der i tidens løb har besøgt disse vestlige lande og som var nødt til at lære en hel del geografiske navne at kende, simpelt hen fordi de ikke kunde undgå det; da vi tillige ved, hvor stor en sans for geografi og geografiske forhold Nordmændene, specielt Islænderne, altid har lagt for dagen og som de islandske sagaer så at sige på hvert blad viser, endogså for de landes og egnes vedkommende, man mindst skulde vente¹⁾, svækkes det nævnte ræsonnement end yderligere. Hertil kommer, at f. ex. Orkneyingasaga, om hvis islandske oprindelse der ingen tvivl kan rejses, viser et så detaljeret kendskab til steder og stedsnavne rundt omkring i vesten, at det langt overgår den smule indsigt, som remserne forudsætter. Af lignende styrke er også andre af Bugges ræsonnementer f. ex. med hensyn til de øers navne, der opregnes. Bugge er her endogså nødt til at indrømme, at man i så henseende kunde tænke »paa en i Norge vel kjendt Islænder som Forfatter« — hvad dog elvenavnene skal hindre; vi har set, hvad de har at betyde for spørgsmålet. Den omstændighed, at netop så mange af øerne udfor det nordlige Norge nævnes, vilde være et positivt bevis for, at det måtte være Islændere og ikke mænd fra Orknøerne, der havde digtet remsen, hvis det overhovedet var et bevis. At der ingen orknøske øers navne nævnes, er intet som helst bevis på, at remsen skulde være orknøsk, mere end islandsk; sagen var den, at det overhovedet kun var de korte,

¹⁾ Jfr. G. Storm: Snorre St. Hist. skrivn. 62—8.

gamle norske ønavne, der var brugelige i skjaldskab; det var dem, der, ved fra først af at blive benyttede der, havde fået et slags hævd og poetisk glans, hvorimod de forholdsvis unge islandske og orknøske navne simpelt hen var ubrugelige, som oftest på grund af den måde, hvorpå de var dannede. De fjordnavne, der findes, er overhovedet norske og af en ringe betydning i det hele. Men når Bugge antager det som en mulighed, at forfatteren kender Godmarfjorden fra Sverres tog 1197, — da dette »er den eneste Leilighed, ved hvilken Navnet forekommer i Sagalitteraturen« (et argument, som snarest skulde tale for islandsk oprindelse), stiller sig herimod den omstændighed, at navnet findes i et vers af Tindr Hallkelsson og derfra kan remsens forfatter have taget det; dette ræsonnements berettigelse anerkender Bugge selv, når han siger, at »Forfatteren aabenbart har hørt en overraskende Mængde af gamle Fortællinger og Digte, og allerede af disse maatte han have lært at kjende« osv.; men disse ord tager jeg til indtægt for min opfattelse. Hvad så til slutning de enkelte ord af irsk eller engelsk oprindelse angår, forholder det sig på samme eller lignende måde med dem. De kan lige så godt være komne vestfra, enten umiddelbart eller middelbart over Norge gennem islandske skjalde, ja i enkelte tilfælde stamme fra landnamsmændene selv, og fra gammel tid have fået borgerret i islandsk sprog. Da nu tilmed enkelte af disse ord kan påvises i de endnu bevarede forholdsvis få lævninger af norsk-islandsk poesi ved år 1000, kan navnene for endel i hvert fald være hentede fra selve de gamle vers.

Det er så langt fra, at Bugge har påvist pulur'nes orknøske oprindelse, at han i virkeligheden ikke har fremført en eneste holdbar grund, ikke en eneste holdbar endsige håndgribelig støtte for sin antagelse. Til trods for de par digtere, der kendes fra Orknøerne, er man ikke berettiget til her at forudsætte nogen synderlig videnskabelig sysselsættelse med poesien eller så udstrakte digtsamlinger, som pulur'ne beror på.

Den anden del af Bugges hypotese, at biskop Bjarne skulde være forfatteren, og som er endnu svagere begrundet, behøver vi da ikke at dvæle videre ved, så meget mindre, som det tør anses bevist, at pulur'ne har flere end én forfatter.

Disse remser er i det hele taget kun navne og intet mere. Dog forekommer det enkelte gange, at remsen indledes med enkelte

bemærkninger som »Jeg vil fortælle jætters, jættekvinders navne«, »endnu skal jeg opregne asers navne«, »det er på tide at opregne mænd« osv.; ligeledes findes ofte slutningsbemærkninger, som oftest blot for at fylde verset, som: »jeg ser ikke flere søkonger«, »nu er opregnede stærke jætters navne«, »her er til slutning Loke«, osv. Når versene ikke begynder med nogen af de anførte bemærkninger, begynder hver gruppe i reglen med det mest brugte og almindelige prosanavn, der således er at betragte som et slags overskrift, som f. ex. *þórr heitir* osv. »*oddr*« osv., »*vargr*, *úlfr*, *geri*« osv.; eller hvis det ikke står allerførst, står det i den første linje: »*darr spjót*« osv. Enkelte bemærkninger af anden art findes hist og her og skal ligesom tjæne til at give verset et livligere præg. Ofte forbindes navnene, især de kortere, med *ok* (og). I reglen består grupperne af 8-linjede vers; hvor navnene er få, består remsen kun af 4, men der findes, navnlig i reg.—1e β -klassen, vers på 10, 11, 12 linjer. I klassen 748—757 mærkes, som bemærket, i det hele en stræben efter at gøre versene så normale som muligt (således er f. ex. den simple begyndelse på oxenavneremsen her omkalfatret blot for linjeantallets skyld).

Indenfor de større grupper mærkes der ofte en stræben efter en systematisk sammenstilling, der dog altid bliver temmelig mekanisk og afhængig af rimbogstaverne. Således finder vi, at navne, som begynder med samme bogstaver, samles i ét vers; fremdeles sammenstilles sådanne navne, som danner rim, helrim eller halvrim, med hinanden, eller sammensatte navne, hvor enten den første eller sidste del er den samme; alt dette er åbenbart beregnet på at lette hukommelsen så meget som muligt.

For skjaldepoesiens forståelse og fortolkning er disse remser af overordenlig betydning, da de i mange tilfælde giver os den rette forståelse af et eller andet ord, der måske kun forekommer én gang og da i en sådan forbindelse, at ordets betydning ikke klart fremgår deraf¹⁾, og vi har al grund til at være disse remsers forfattere og samlere taknemmelige for deres virksomhed og skønne på deres interesser. Uagtet disse forfattere sikkert var udmærket godt bevandrede i det æmne, de behandler, er det dog ikke derfor nødvendigt at skænke dem en ubetinget tiltro; helt fuldstændige

¹⁾ Jfr. *Bugges* smukke og rigtige udtalelse i den ofte anførte afhdl. s. 210.

er remserne vel næppe; således mangler blandt skjoldnavnene netop det så ofte forekommende *rönd*. At man ikke havde sproglig indsigt nok til at kunne se, at to ord i grunden var ét og det samme og at de derfor opføres som to selvstændige ord (*prima—drima*, [flodnavnene] *dun—dyn*, *tsarn—járn*, *lýðr—ljóðr*) er ikke påfaldende.

En omhyggelig og indgående undersøgelse af þulur'nes sprogstof savnes; en sådan er højst nødvendig og vilde være særdeles interessant.

b) Drömmever. Enkelte sådanne er omtalte i det foregående. Desuden haves to drotkvædede vers i Gunnlaugs.¹⁾, her tillagte Gunnlaugs og Hrafn's fædre; de hører rimeligvis til denne periode. — Fra 1196 haves et vers, som en Guðbrandr Gestsson drömte; det er temmelig ubetydeligt. — Alle andre herhen hørende vers hører det 13. årh. til; da synes der at være opstået et tidsrum, hvor drömmever spiller en vis rolle; de angår alle vigtige begivenheder, kampe og lign. Om de er virkelige drömmever eller først bagefter udgivne for at være sådanne, er umuligt med bestemthed at sige. Men de kan i mange tilfælde forklares som fremkomne (∴ som virkelige drömmever) ved den angst og gru, som Sturlungetidens værste dage må have fyldt mange med, hvis sind ikke var hærdet nok.

Fra omkring 1205 er et halvvers, hvori Egill Skallagrímsson skal for en tjenestekarl have ytret sin misfornøjelse med, at Snorre stod i begreb med at forlade hans gamle gård, Borg; verset minder om Egils stridbarhed. — Et par drömmever, der varslede om et overfald på biskop Guðmundr, bægge i runhent versemål, er fra omkring 1209; en mand så to blodige kvinder i et hus sidde og rokke med overkroppen og synge osv. Endnu 3 vers i forskellige versemål anføres fra samme tid. — Fra 1228 haves et halvvers. Men især er det fra årene 1237 og 1238, disse så ufredsfyldte år, at der haves en mængde drömmever, der står i forbindelse med kampen på Örlygstad (1238). De fleste er forfattede i fornyrdislag, nogle i drotkvædet; de fleste findes kun i det ene håndskrift af Sturlunga (B) og bærer i høj grad præg af at være

1) Isl. s. II, 271—2.

digtede bagefter slaget. — Fra 1255 haves, ligeledes i samme håndskrift, nogle vers (de fleste i fornyrðislag), om hvilke det hedder, at en sextenårig pige drömte dem; de står i forbindelse med slaget på Tværá. — Fra 1257 stammer to vers i haðarlag, varslende om Torgils skardes fald (1258). — Endelig hører vistnok hertil drömmeverset i Njála, der står i forbindelse med det store Brianslag, samt versene i Kumlbúapátr, der ser temmelig alderdomlige ud; den drömmende er en Þorsteinn på Reykjanes; hans levetid er uvis.

At sætte disse vers i forbindelse med visse bestemte skjalde, bliver usikkert, uagtet enkelte af dem siges at være drömte af skjalde (Eyjólfur forne, Sturla Sigvatsson, Sturla Þórðarson); de, som ellers siges at have drömt dem, er dels unævnte, dels navngivne, men fuldstændig ubekendte personer, mænd og kvinder. At mærke er, at de fleste stammer fra vestlandet og nordlandet, dog kun fra et par egne. De sig i drömmen visende personer har ofte blodigt eller i en anden henseende uhyggeligt udseende, de er sorte og ondskabsfulde; en enkelt gang er det Guðrún Gjúkesdatter, der viser sig; en anden gang viser ravne sig. De fleste varsler, som allerede antydet, om kampe og blodsudgydelser, og den kvædende ytrer undertiden sin glæde over begivenhedernes fremtidige gang. Ganske karakteristisk er Gudruns vers til den unge pige, idet de til svar på dennes spørgsmål indeholder domme om levende personer som Torgils skarde og Gissurr Þorvaldsson, der roses stærkt. Synderlig poetiske plejer disse vers ikke at være. Af vers, som i så henseende overgår andre, kan følgende to anføres: Eyjólfur Snorrason drømmer, at han ser så mange måner på himlen som stjærner; nogle var fulde, andre var kun halve osv., da hørte han en mand kvæde: »ser du hvorledes de syndrige mænds sjæle svæver mellem verdnerne? Ánderne pines i Ormens gab; den stærke sol ryster; jeg råder dig at vågne¹⁾. Et af Örlygstadslag-versene er følgende: »Rasende går jeg [en »kone«] til underfulde møder; jeg svæver over fjælde og høje så hurtig som den sorte fugl [ravnen]; jeg kommer til en dal, hvor jeg vil finde (?) en dødningemark; sorgfuld kom jeg hid, for at vælge mig

¹⁾ Sturl. I, 179.

Hels kar [døden]; Hels kar vil jeg vælge¹⁾. Dette sidste vers oplyser tillige om en ejendommelighed, som drømmervers ofte har fælles med gengangervers, gentagelsen af den sidste linje i delvis uforandret form. Gentagelsen spiller også på en anden måde en rolle som etslags virkemiddel: »vi rokker, vi rokker«, »syd det søndre, nord det nordre«, »kommer svig for svig, svig at lønne«, »vænter jeg og vænter jeg« osv. — I disse vers findes enkelte gange genklange fra ældre vers, et yderligere bevis for, at de ikke alle er ægte drømmervers; således genfindes Vsp. 41.₃₋₄: *ryðr ragna* [ændret til *rekka*] *sjöt, rauðu blóði*; omkvædslinjen i Vsp. in skamma (Hyndl. 17, 18, 31 osv.), Guðr. forn. 42.₇₋₈ (jfr. Sturl. I, 178) findes dels ordret, dels efterlignede.

Til det foregående kan endnu føjes et digt, det såkaldte Stjörnu-Odda draumr. Den stjernekyndige Odde (i det 12. årh.) siges engang at have haft en mærkværdig drøm²⁾; han syntes, at han var en skjald, Dagfinnr, hos en uhistorisk konge, Hroðbjartr og dennes søn Geirviðr i Götland. Om den sidste digtede Odde-Dagfinnr en drape, hvoraf 11 vers anføres af begyndelsen; flere kunde Odde ikke huske, da han vågnede; versene handler om Geirviðs søtog. Hvorledes det hele end hænger sammen, er det klart, at versene tilhører denne periode og mulig det 12. årh.; de er forvanskede på flere steder; de uregelmæssige rim, der findes, beror måske på, at de skal være drømmervers (og efterligninger af de ældste digte?). Af yngre oprindelse er et andet digtbrudstykke i kviðuhátt (5 vers) om Geirviðs kamp med stimænd i Jöruskoven; det skal ligeledes være digtet i drømme. Sagnhistoriske traditioner ligger mulig til grund for denne mærkelige »dröm«.

e). Vers af mere eller mindre bestemmelige fyrstedigte. Om Olaf kyrres landsforsvar haves et halvvers: »som skjalden siger«. — Om Magnus barfods sejlads fra Norge (1103) to smukke vers, hvoraf det sidste synes at tilhøre et arvekvad (?). — Af to forskellige digte om Skule jarl (d. 1240), det ene drotkvædet, det andet hrynhent, haves ét vers af hvert; de handler om begivenheder i 1221 og 1235.

¹⁾ Sturl. I. 370.

²⁾ Nord. Oldskr. XXVII, 106 ff.

Fuldstændig ubestemmelige er forskellige vers og versdele i den 3. grammatiske afhandling, hvoraf de fleste handler om konger og deres krigstog og bedrifter; nogle af dem hører vistnok sammen.

Morginsól, et fuldstændig ukendt digt, hvoraf et halvvers haves; indholdet erotisk. — Stríðkeravísur, hvoraf et vers haves; den ukendte forfatter synes at udtale sin længsel og håb; også erotisk.

d) Løse vers af ikke navngivne digtere: 1) om norske personer og begivenheder (mulig af norske digtere): Et vers om den unge fyrste Hakon Magnússon, en fostersøn af Steigar-Þórir, og hans forhold til Magnus barfod (»da [1093] blev dette digtet i Trondhjem«). — Et vers om Steigar-Þóris ord, da han, oldingen, var bleven taget tilfange og spurgt, hvorledes han havde det: »rask hvad hænderne, dårlig hvad fødderne angår« (1095). — Fra samme tid omtrent er verset om, hvorledes den bekendte høvding Viðkunns »prægtige gård« på Bjarkø blev opbrændt af den nævnte Þórir. — Et halvvers om Sigurd slembes skibe, mulig af Ivarr Ingimundssons digt. — Et vers om Tønsbergkampen 1161 mellem kong Magnus Erlingsson og Hakon hærdebred. — Om kong Sverres hær, våren 1180, haves et vers i fornryðslag, hvori de fylker opregnes, hvorfra den var samlet. — Endelig et vers af »en skjald« hos Rögnvald jarl, som havde overværet et tingmøde 1136, hvor råd lagdes op mod jarlen; dette meddeler »skjalden« i sin vísa.

2) om islandske forhold og personer. Om afslutningen af den store strid mellem Haflíðe Másson og Þorgils Oddason 1118 haves 3 vers, alle forfattede af en modstander af Haflíðe. — Om den sidste strids afslutning mellem de samme høvdinge 1121 haves to vers, vistnok af forskellige digtere. — Fra 1208—9 stammer et halvvers i ufuldkomment tøgslag om Hrafn Sveinbjarnarsons rejse til Jóseppr i Súðavík med et fattiglem, samt et vers, hvori der klages over, at »Sydlændingerne er sene til at hævne ranet på Myrar«. — Om kampen på Hólar og Tume Sigvatssons drab (4. febr. 1222) haves to vers, om kampen på Grimsø (samme år) mellem biskop Gudmund og Arón (ovenfor s. 90) på den ene og

Tumes broder, Sturla, på den anden side, et halvvers. — Mærkeligt nok siges et drotkvædet vers fra 1235 at være blevet fundet på Sauðafell, ristet på en stok, digtet i anledning af en hærsamling; verset har kun ringe betydning.

Hertil slutter sig et par ordsprogsagtige rimlinjer, der anføres af Sturla Sigvatsson 1232 og af Skule jarl 1233. — Af en lignende art er et halvvers i Sverressaga, nærmest af erotisk indhold: »Hvorledes det end går mellem Magnus og Sverre, vil jeg dog beholde den mundfagre Ingunn«, hvortil kommer et par linjer af dunkelt indhold.

De formodenlig løse vers i de grammatiske afhandlinger (undtagen den fjerde) handler dels om kampe, sejlads, gaver og — de fleste — om kærlighed og forhold til kvinder, foruden nogle brudstykker, der er aldeles ubestemmelige.

Hvad de mange ikke navngivne vers i den 4. grammatiske afhandling angår, er de altfor usikre til at henføres til den her behandlede periode.

Når vi nu til slutning kaster et blik på den i det foregående behandlede digtning, kan det ikke undgå vor opmærksomhed, i hvor høj en grad den så godt som helt igennem (en vis undtagelse danner den gejstlige digtning) beror på en nøje efterligning af den tidligere poesi; men denne efterligning beror på kendskab til og studium af den ældre digtning; dette studium bærer så godt som hele denne digtning så åbenbart til skue, at derom kan der ikke tvistes; fyrstedigtene, deri de gejstlige digte, hvad formen angår, indbefattede de uægte vers i de forhistoriske sagaer, navneremserne, samt de overordenlig hyppig forekommende verbale lån og lignende, for ikke at tale om digte som Háttalykill og Háttatal — alt dette vidner højlydt om den islandske videnskabelige virksomhed i det 12. og 13. årh. I denne digtning — og det er dens karaktermærke — fremtræder det islandske folk mere videnskabeligt stræbende, granskende og tænkende end som et digterfolk. Den virksomhed, som denne digtning således hviler på og udfolder sig ved, tør vi ingenlunde sætte lavt;

den vidner stærkt til gunst for folkets videnskabelige sans i det hele og dets alsidige antikvariske interesser.

Vi står her åbenbart ved overgangen til Islændernes egenlige videnskabelige virksomhed og prosaiske forfatterskab, der er så udstrakt og alsidigt og i det hele så enestående i middelalderens historie. Det er denne virksomhed, først og fremmest det historiske forfatterskab, vi i det følgende skal søge at skildre.

Indholdsfortegnelse.

	Side.
Anden periode.	
Indledning	1—2
1. Afsnit	2—186
§ 1. Historiske tilstande i Norge og på Island	2—15.
§ 2. Digtningen i almindelighed	16—27.
§ 3. Norsk digtning	27—50.
§ 4. Islandsk digtning:	
A. Fyrsteskjalde m. m.	50—115.
I. Egenlige fyrsteskjalde	50—106.
II. Skjalde, som har besunget tidligere levende fyrster og ældre begivenheder	107—115.
B. Den gejstlige digtning	115—133.
[Plácítúsdrápa 120—1, Leiðarvísan 121—22, Líknarbraut 122—24, Heilagsandavísur 124—25, Andreasdrápa, Bjúgar vísur, Nikulásdrápa, Móriuflokkur 125. Almindelig beskrivelse 125—29. Sólarljóð 129—33].	
C. Niddigtning	133—39.
[Kúgadrápa, Haflídamál 135—6, Gnóðardrápa 137, Danse 137—39].	
D. Uægte vers i sagaerne	139—164.
a. De uhistoriske sagaers vers	139—163 [Løse vers 144—46, Dødssange 148—54 (Krákumál 151—54), Stridsvers og satire 154—56, Buslubœn 156—57, Samtalevers 157—59 (Vikarsbálkr 158—59), Heiðreks gåder 159—63, Völsapátts vers 163].
b. De historiske sagaers uægte vers	164.

- E. Islandske lejlighedsskjalde 165—70.
- F. Digte og vers uden forfatternavne 171—185.
- [a. Þulur 171—181 (Þorgrímspula, Kálfsvísa 171);
b. Drömmervers 181—83; Stjörnu-Odda draumr 183;
c. Vers af fyrstedigte, Morginsól, Stríðkera-
vísur 183—84; d. Løse vers af anonyme digtere
1) om norske forhold 184, 2) om islandske for-
hold 184—85].
-

Skjaldefortegnelse.

	Side		Side
Álfr Eyjólfsson	105	Grane Hallbjarnarson	105
Ámunde Árnason	167	Grimr Hjaltason	166—67
Ármóðr	165—66	Guðbrandr	167
Árne fjöruskeifr	28—9	Guðmundr Ásbjarnarson	136
Árne lange	105	Guðmundr Galtason	168
Árne Magnússon óreiða	169	Guðmundr Oddsson	90—91
Arnhallr	105	Guðmundr skáldstikill	106
Arnórr Kálfsson	105	Guðmundr Svertingsson	91
Arnórr Saxason	105	Gunnarr	136
Ásgrímur Jónsson	169	Guthormr körtr Helgason	94—95
Ásgrímur Ketilsson	76	Hallar-Steinn	107—9
Ásupórðr	53—54	Hallbjörn hale	76—77
Bárðr svarte	105	Halldórr skvaldre	60—61
Bjarne a (son) sk	77	Hallr munkr	105
Bjarne Kálfsson	169—70	Hallr se Skáldhallr.	
Bjarne Kolbeinsson	40—44	Hallr Snorrason	76
Björn krepphende	55	Hallr Þórarinsson	35. 165
Blakkr skáld	77	Haukr Valdísarson	109—11
Bótólfr begla	166	Heinrekr	169
Brage Hallsson	105	Hrafn Sveinbjarnarson	170
Brandr	168	Hrafukell Þórðarson (Skáldhrafn).	170
Böðvarr balte	75	Hrólfur í Skálmarnesi	54. 140. 165
Dagfinnr Guðlaugsson	106	Höskuldr blinde	105
Dagstyggur Þórðarson	168	Ingimarr af Aske	29
Danza-Bergr	138	Ingimundr Einarsson.	54. 135. 140. 165
Eilífr kúlnasveinn	119	Ingjaldr Geirmundarson	92—93
Eilífr Snorrason	168	Ívarr Ingimundarson	59—60
Einarr Skúlason	62—73. 171	Ívarr Kálfsson	105
Einarr draumr Þorsteinsson	167	Játgeirr Torfason	91—92
Eirekr	166	Jón Egilsson murte	106
Eldjárn	134—5	Jón Þorvaldsson	135
Eyjólfur Brúnason	170	Kálfr (?)	171
Eyjólfur forne Snorrason	166—67	Klæingr Þorsteinsson	166
Gamle kanøke	116—18	Kolbeinn Tumason	118—19
Gísl Illugason	55—59	Kolle enn prúde	75
Gissurr Þorvaldsson	93—94	Ljótr Sumarliðason	105

	Side		Side
Magnús berfœttr	27	Sturla Þórdarson	98—105
Magnús Þórdarson	135	Styrkárr Oddason	169
Máne	75—76	Súgande	105
Markús Skeggjason	50—53	Suguvalde	105
Markús Stefánsson	105	Sumarliðe	105
Nefare	29	Svertingr Þorleifsson	169
Nikulás ábóte Bergsson	116	Tannr Bjarnason	136
Odde litte Glúmsson	165—66	Teitr	105
Óláfr Brynjólfsson	136	Unás Stefánsson	105
Óláfr Herðisarson	105	Þórálfr prestur	105
Óláfr Hildisson	135	Þórálfr (Þorvaldr)	169
Óláfr Leggsson svartaskáld	94	Þórarinn stuttfeldr	61—62
Óláfr Þórdarson hvítaskáld	95—98	Þorbjörn gauss	105
Ormr Jónsson	168—69	Þorbjörn skakkaskáld	75
Órækja Snorrason	105	Þorbjörn svarte	44—45
Páll Þorsteinsson	169	Þórdr Hallsson	105
Róðgeirr Afíason	105	Þórdr Rúfeyjaskáld	54
Rúnólfr	105	Þorfinnr jarlaskáld	170
Rúnólfr Ketilsson	170	Þorgeirr Danaskáld	105
Rögnvaldr kale	32—40	Þorgils Oddason	165
Sigmundur öngull	45	Þorgrímr (?).	171
Sigurðr Jorsalfar	28	Þórir jökull	169
Sigurðr skraute	105	Þorkell elfaraskáld	168
Sigurðr slembe	28	Þorkell Gíslason	107
Sigvatr Egilsson	105	Þorkell hamarskáld	54—55
Sigvatr Sturluson	169	Þorsteinn Eyjólfsson	105
Skáldhallr	95	Þorsteinn Ingjaldsson	106
Skáld-Þórir	119—20	Þorsteinn kroppr	105
Snorre Bárðarson	170	Þorsteinn Skeggjason	170
Snorre Bútsson	105	Þorsteinn Þorbjarnarson	105
Snorre Sturluson	77—90	Þorsteinn Örvendilsson	106
Snækollr	29	Þorvaldr blönduskáld	73
Steinn Ófeigsson	105	Þorvaldr Helgason	106
Steinvör Sigvatsdóttir	106	Þorvarðr tréfótr	169
Stjörnu-Odde (?)	183	Þorvarðr Þorgeirsson	74—75
Sturla Bárðarson	91	Ógmundur sneis	168
Sturla Sigvatsson	169		

Anonyme skjaldevers og digte (jfr. B, C, D, F i Indholdsfortegnelsen):

Arvekvad (hrynhent) om Magnus lagabøter	106	Málsháttakvæði (Fornyrðadrápa) 45—49	45—49
Digt om Brávallakæmperne	49—50	Nóreagskonungatal	113—15
Digt om Magnus og Páll Orknøjarle	106	Óláfs drápa Tryggvasonar	111—12
		Runedigt	29—32
		Spottevers	29

2. Afsnit.

Sagalitteraturen.

§ 1.

Forudsætninger for den islandske historieskrivning.

»For at det kan blive lettere at skrive og læse, som det nu er almindeligt også her i landet, både love og genealogier eller religiøse tydninger, eller også de lærde historiske værker, som Are Torgilsson har forfattet med stor skarpsindighed, har jeg nu osv.« hedder det hos den — desværre — unavngivne forfatter af den 1. grammatiske afhandling, der er skreven c. 1140¹⁾. I de her anførte ord har vi uden tvivl en rigtig opfattelse og angivelse af, hvori den første nedskrevne islandske litteratur bestod. Særlig vil vi her fæste blikket på det næstførste, forfatteren nævner, genealogierne, eller, som det i grundsproget hedder: *áttvísi*, »slægt-kundskab.«²⁾. Genealogiske kundskaber fremhæves altså her som noget af det allerførste, man i begyndelsen af det 12. årh. førte i pennen på Island. Ved første øjekast kunde dette synes noget påfaldende, men også kun ved det første. Når man tager sagen nærmere i betragtning, bliver den forståelig og viser den sig at være naturlig nok.

Som det tidligere er fremhævet, blev Island for allerstørste delen bebygget og befolket fra Norge³⁾. Både på grund af de

¹⁾ Isl. grammat. litt. I, 20—1, jfr. 49.

²⁾ Jfr. *ættfræði*, *ættfróðr* (adj.), *mannfræði*.

³⁾ Dette må fastholdes. Det er fuldstændig urigtigt og uforklarligt, når *G. Vigfússon* (jfr. *J. E. Sars* Udsigt osv. I, 179) ytrer (Safn til sögu Íslands I, 186), at godt og vel halvdelen af landet er befolket *vestan um haf*, d. e. af folk, der var komne fra de vestlige øer, efter at have opholdt sig der i en længere eller kortere tid, eller endogså var fødte der (jfr. Sturl. proll. xx, hvor der tales om en mindre og senere »emigration« fra Norge selv). Efter en optælling af de i Landnáma nævnte »landnamsmænd« og de der i

hjemlige forhold — særlig Harald hårfagres landserobring og det dermed følgende påtvungne afhængighedsforhold til én fælles hersker — og fordi Nordmændene (de norske vikinger) i Irland blev hårdt trængte af de indfødte Kelter — og begge dele skete omtrent samtidigt —, fandt de uafhængighedslystne Nordmænd både hjemme og ude på at udvandre til den da lige opdagede ø i nordhavet, eller rettere sagt, der viste sig netop til det rette tidspunkt en lejlighed til både at undgå undertrykkelsen i hjemmet og de vestlige fjenders overmagt, som ikke kunde være mere gunstig og velkommen. Den blev da også i rigt mål benyttet. I den sidste fjærdedel af det 9. årh. nedsatte flere hundrede større eller mindre høvdinger sig rundt omkring på Island tilligemed deres mere eller mindre talrige følge. Selve høvdingerne udmærkede sig ved herkomst, rigdom, personlige egenskaber og egne bedrifter. Til dem sluttede sig ringere mænd uden selvstændig stilling, men dog af fri fødsel; desuden havde høvdingerne deres trælle med, hvis efterkommere i reglen blev ved med at være ufri; undertiden lykkedes det dem at opnå frigivelse og de trådte da ind i de ringere bønders klasse. Det var nu kun naturligt, at høvdingerne og deres efterkommere holdt strængt på den forskel, der var på dem og de andre. Navnlig efter at den is-

hovedteksten givne oplysninger om deres herkomst er der omtr. 90, der udtrykkelig siges at være komne fra forskellige egne i Norge, mest fra vestkysten lige fra Agde og helt op til Hålogaland og Lofoten. Hertil kommer omtr. 55, der siges at have været »norske« og som må antages at være komne direkte fra Norge. I andre kilder, ja i enkelte recensioner af Ldn., vil man om nogle kunne finde nærmere og bestemte oplysninger. Omtr. 160–70 nævnes uden nærmere betegnelse, men også disse må henføres direkte til Norge; i andre kilder vil man da også finde nogle af disse betegnede som indvandrede fra Norge. Det bliver i alt godt og vel 300, hvortil kommer 5 svenske og danske udvandrere. I modsætning hertil er der kun i alt 36, der siges at være komne fra Syderøerne, Irland, Katanæs og England, hvoraf dog flere var ret tilfældige vikinger. Der er altså omtr. kun $\frac{1}{6}$ af det hele antal, der bevislig er kommen i berøring med de vestlige lande for bosættelsen på Island. Dette er talende nok. Herved klarer på det bedste Ares ord i 1. kap. af Islbók, hvor det udtrykkelig hedder, at der blev så stærk en udvandring »fra Norge til Island« — en omvej ligger det fjærnt at tænke sig —, at kong Harald hårfagre blev betænkelig derved og søgte ved særlige midler at få udvandringen stanset. Herved gendrives G. Vigfússons mening om, at den direkte udvandring fra Norge både var lidet talrig og sen.

landske fristat var oprettet og den dertil knyttede høvdingevælde grundlagt, måtte det være de gamle høvdingeslægter særlig magtpåliggende at vedligeholde den fra først af tilstedeværende sociale forskel. Kløften måtte snarere uddybes end udjævnes. Men også indbyrdes mellem høvdingerne måtte der opstå og vedligeholdes en ængstelig vågen over de enkeltes fortrin; det galdt om at hævde sig selv og sin egen storhed om ikke fremfor så dog ved siden af de andre. Men dette kunde bedst og virksomst gøres ved, at man hædrede og hævdede sin fornemme herkomst. Det var ikke i første række rigdommen, men netop afstamningen, der gav anseelse og magt. Der omtales flere gange i sagaerne rige folk, der var lidet ansete og uden indflydelse. Herkomsten derimod betones så meget stærkere. Det kan hedde om en mand: »han var ubemidlet«, men så kan der ofte tilføjes — som om det var hovedsagen —: »han var af en god æt«. Denne tanke afspejler sig klart i Illuges og Torsteins samtale i 5. kap. i Gunnlaugssaga. Illuge siger: »du kender hans (Gunnløgs) slægt — dette nævnes først — og vor rigdom«, og han tilføjer senere: »det vil blive os til venskabsbrud, dersom du nægter mig og min søn ligestillethed med dig«. Det sidste udtryk angår udelukkende herkomsten og den dertil knyttede fornemhed; Illuges mening er, at når Torstein ikke vil give Gunnløg sin datter Helga, er det, fordi han anser sin slægt for bedre end Gunnløgs. På lignende måde betones udelukkende Eyjólfs »ætstorhed« og »store frændestyrke«, hvor han i Norge bejler til en fornem hersedatter (Glúma kap. 4). Fornemheden spiller med andre ord en overvejende rolle. Det anførte eksempel er et af de mange, der viser, at der i det daglige liv hvert øjeblik kunde forekomme hændelser, der stod i forbindelse med og var udslag af denne udprægede slægtfølelse og slægthævdelse, som alle var besjælede af. Det er den, der beherskede hele det sociale liv i landet. Derfor hedder det så ofte i Landnámabók, at N. N. var »en udmærket, en fornem, en ætstor mand osv.« (ord som *ágætr*, *gofugr* betegner sikkert slægtfornemheden) eller at »N. N. var en herse eller herses søn og lign.«. Og heraf forklares det, at sagaforfatterne anser det for deres første pligt at gøre rede for deres hovedpersoners slægtskabsforhold. Trælles slægtregistre anføres derimod aldrig¹⁾.

¹⁾ Jfr. Mork. 67₁₆.

Det er denne her anførte betydningsfulde hævde af slægten, der fra først af har ført til, at enhver familie nøje måtte have rede på sine egne slægtskabsforhold, først og fremmest hvad forfædrenes række angik; men også interessen for andre familjer måtte være levende; gensidigt kendskab var nødvendigt. Dette har igen ført til, at der tidlig opstod enkelte personer, »vise« mænd og »vise« kvinder, der fortrinsvis gav sig af med at samle så mange genealogiske kundskaber som muligt¹⁾, aldeles som enkelte skjalde, der lærte så mange digte udenad som muligt. Det bliver forståeligt, at slægtregistre var noget af det første, der optegnedes, så snart skrivekunsten var bleven nogenlunde almindelig i landet. Det var dem, som det galdt at bevare uforvanskede.

Det må dog siges, at disse islandske genealogiske interesser ikke just er opståede på Island. De er i deres grund norske. Længe før Island opdagedes, var storætsforholdet udviklet, sansen for slægternes indbyrdes forhold også dér vågen. Det ser vi af, at Tjodolf, omtrent samtidig med Islands opdagelse, forfatter et genealogisk digt som Ynglingatal. Det samme fremgår af et så utvivlsomt norsk digt som Hyndluljóð (hvor det galdt at *telja niðja, bera upp ættir manna, dæma of ættir jofra*), af de genealogiske tilknytninger indenfor Völsungesagnkresen, af de stumper af norske slægtregistre, der hist og her findes (f. ex. i Yngl. s. kap. 34); kong Eysteinn Magnússon roses for historiske og genealogiske kundskaber (*dæmi ok mannfræði* Hkr. 672). Følelsen af slægtskabsforholdenes betydning er fra først af gået i arv til de Nordmænd, der befolkede Island, men samfundsforholdene her, navnlig den omstændighed, at der ikke var et enkelt samlende overhoved, der fordunklede de enkelte høvdingeslægter, medførte, at slægtforholdene hele tiden igennem her kom til at spille en ganske anderledes fremragende rolle. Deraf kommer det, at Islænderne med tiden så langt overfløjede Nordmændene som genealoger, at der

¹⁾ Her er der tildels tale om personlige interesser og virksomhed til egen fornøjelse og for at kunne underholde andre; jfr. hvad der står i Bergsbogen (Ldn. 158): »Mange synes det er nyttig kundskab og moro at vide, hvorledes Islænderes slægter støder sammen med norske høvdingeslægter og navnlig med selve kongeslægten, således som de ypperste historikere har skrevet og selve landnamsbøgerne bevidner«. Hvad der her udtales er dog måske noget sekundært.

ingen sammenligning er. Og det er derfor, at endnu i nutiden er slægttavler i en så høj kurs på Island.

De eksisterende genealogier vil vi behandle i en anden sammenhæng, men vi kan ikke undlade her at minde om den ældste slægtrække, der haves, Are frodes eget slægtregister, som han har nedskrevet i umiddelbar forbindelse med sin yngre Islænderbog, og hvor han öjensynlig med stolthed og glæde regner sin slægt tilbage til de norske og svenske, sagnhistoriske Ynglingekonger; vi finder her en direkte forbindelse med det ældste slægtdigt, Tjodolfs ovennævnte kvad om Ynglingerne.

Det er klart, at så udviklede interesser for personer og personlige tilknytninger måtte strække sig videre end til de blotte navne på fædre og sønner, mødre og døtre, opadstigende eller sidegående rækker. De vigtigste handlinger og begivenheder i disse personers liv var fra først af i sig selv uopløselig knyttede til de enkelte navne. Først og fremmest måtte sådanne hovedbegivenheder som udvandringen og de dertil knyttede omstændigheder, forholdet til Harald hårfagre m. m., samt bosættelsen på Island være uadskillelig knyttet til den enkelte landnamsmands navn og hans nærmeste efterkommeres, og blive til et fast sagn i den enkelte landnamsmands familie, til en historisk familjeskat, man satte alt ind på at bevare. Sådanne findes da også i mængde i Landnámabók — for kun at nævne denne kilde. På en naturlig måde sluttede sig atter til disse sagn de vigtigste begivenheder i landets ældste historie som altingets oprettelse med de dermed forbundne indretninger, senere sådanne begivenheder som et nyt lands opdagelse, for ikke at tale om kristendommens indførelse osv. Disse begivenheder stod jo i den allernøjeste forbindelse med visse hovedslægter, med enkelte landnamsmænd (Ulfjot f. ex.) og deres første efterkommere i andet og tredje led. Ikke mindst måtte sætternes private liv og indbyrdes forhold tiltrække sig opmærksomheden. De indvandrede høvdinger og deres første efterkommere var just ikke egnede til at sidde stille på deres gårde, ene og alene optagne af årets og dagens fredelige gærning. Vikingeånden, uafhængighedstrangen, den i hver nerve dirrende fornemhedsfølelse og tilbøjeligheden til at gøre sig gældende kunde ikke uden videre forsvinde; tværtimod måtte den en tid lang i det mindste næres af de i begyndelsen meget usikre sociale forhold;

hvor let kunde der ikke f. ex. opstå stridigheder om ejendomsretten? Livet på Island i det 10. årh. måtte, som før bemærket, uundgåelig medføre fejder og stridigheder af forskellig art, manddrab og andre begivenheder, som for landets historie i det hele var af en underordnet betydning, men for den enkelte familie så meget mere mindeværdige. Om sådanne mindeværdige begivenheder opstod der naturlig sagn og beretninger, der atter blev familjesagn eller også, når de forefaldne begivenheder havde en mere almindelig betydning, herredssagn. Var begivenhederne knyttede til altinget, midtpunktet for landets hele politiske liv, kunde fortællingerne om dem blive endnu mere udbredte.

Nedsættelsen på Island var af flere forskellige grunde ikke ensbetydende med en fuldstændig løsrivelse fra den oprindelige fædrene jordbund. Hos udvandrerer er der for mange minder om de hjemlige forhold; han har efterladt slægtninge og venner, hvis skæbne interesserer ham; han søger, så godt han kan, at følge med sit oprindelige hjemlands begivenheder. De gamle landnamsmænd glemte sikkert ikke deres oprindelige fædreland. Det skulde også snart vise sig, at deres efterkommere på mange måder netop trængte til en forbindelse med omverdenen; intet land kunde på grund af forholdene have større betydning for dem end netop Norge (jfr. I, 324). Således var Islændernes blik fra først af rettet, ikke alene indad mod dem selv, men også udad mod deres stammeland og deres nærmeste stammefrænder. Mødtes to mænd fra forskellige egne på Island, spurgte de hinanden, ligesom man endnu den dag idag gör: »hvad nyt at fortælle?» (*hvað er í fréttum*, jfr. Oddr. grátr 4: *hvat 's frægst á fold?*). På samme måde gik det til, når en Islænder traf en Nordmand, eller når et norsk skib landede på Island. »Hvad nyt fra Norge?» har på Island hele tiden været et lige så almindeligt spørgsmål, der krævede grundig besvarelse, som hint bekendte: »Quid novi ex Africa?» var det i en periode i Rom. Med andre ord: interesserne for personlige forhold måtte fra først af være ligeligt delte mellem norsk og islandsk.

Fra Norge kunde der jo altid være meget vigtige ting at fortælle. Der var jo et kongedømme med udpræget krigerske traditioner. Kongeskifter, stridigheder og kampe mellem de mange tronkrævere, der altid var rede til at hærge landet, ledingsfærd og

krigstog — alt dette var af højeste betydning netop for Islænderne. De norske konger døde ikke af alderdom som en kong Aun i Upsala. Mellem kong Harald hårfagre og Olaf kyrre er der ikke én, der ikke får en voldsom død, tildels i sin fejreste alder. I det 10. og 11. årh. — for ikke at tale om det 12. — fulgte begivenhederne og det den ene større end den anden så at sige slag i slag, ikke mindst ved og efter år 1000. Hvilke begivenheder var ikke således Hakon jarls død, Olafernes bedrifter i deres dramatiske regeringstid, Magnus den godes herredømme ikke alene over Norge, men også over Danmark, Harald hårdrådes evindelige kampe med Danskerne? osv. osv. Hele tiden igennem var der overflod af fortællingsstof, og det så interessant som tænkes kunde, tilstede i Norge. Næppe et skib kunde lande på Island uden at have et eller andet vigtigt at meddele.

På Island blev forholdene i tidens løb noget anderledes. Efter at kristendommen var bleven indført (1000), hvorved det første urolige tidsrum i landets historie så at sige afsluttes, og efter at de høvdinger, der omkr. år 1000 spillede en hovedrolle, alle efterhånden var døde, kommer der lidt efter lidt ro i landet. Uagtet befolkningens krigerske sind ikke helt er uddød, har det 11. årh. et ganske andet udseende end det 10. De udprægede personligheder synes tildels at være forsvundne eller i hvert fald stærkt formindskede i antal; også gejstlighedens opkomst og kirken har gjort sit til at lægge dæmper på karakterens voldsomhed. I de tre sidste fjærdedele af det 11. årh. skete der meget lidt, som kunde give anledning til dannelsen af en saga. Først når vi kommer ind i det 12. årh. finder vi igen stridbare høvdinger og udprægede personligheder, og så forefalder der også sådanne begivenheder, der ikke undlod at vække almindelig opmærksomhed og blive gjort til genstand for omtale og fortælling. I en endnu stærkere grad kommer stridbarheden frem i en periode af det 13. årh., den bekendte Sturlungetid, der tiltrods for dens forskellige karakter dog i mangt og meget minder om det 10. årh. Vi lader os i denne sammenhæng nøje med i al korthed at minde om disse hovedtidsrum i den islandske historie indtil fristatens undergang. Men før vi går videre, vil vi særlig fremhæve betydningen af det förömtalte fredsæle tidsafsnit i det 11. årh. Netop fordi det var fattigt på sådanne begivenheder, som folket ifølge sin op-

fattelse anså for særlig mindeværdige, måtte det komme til at stille den forudgangne, i og for sig minderige periode i en endnu større glans og omgive forfædrenes bedrifter med en strålekrans, der måtte lyse dobbelt stærkt. Det er dette tidsrum, vi må tillægge en afgørende betydning for den islandske mundtlige fortællings og altså også den islandske sagas udvikling. I denne fredens tid har man atter og atter fortalt slægtninge og venner, men især den opvoksende ungdom om de så berømte, så kraftige og storladne forfædre — kort sagt, om det 10. årh.s personligheder og begivenheder. Det er disse fortællinger, der tilsammen danner indholdet af den islandske historiske tradition om de ældste tider i Islands og Norges historie.

Mundtlige meddelelser om tidligere levende personer og ældre begivenheder kan forfølges så langt tilbage i tiden, som vor historiske viden overhovedet rækker — ja sikkert eksisterede de længe før. Et tillægsord som *frægr*, hvis sædvanlige betydning er berømt, viser bedst, hvor langt tilbage interessen for mænd, der har udmærket sig, går. Ordets oprindelige og egenlige betydning er nemlig »omspurgt« (udsagnsordet *fregna*, *frá*, *frágum*, hvortil *frægr* hører, genfindes i alle oldgermanske sprog: got. *fráhnan*, ags. *frignan*, oht. *frágen* osv.), deraf »omtalt« og tilsidst »berømt«. I de ældste digte som Eddadigtene findes antydninger af personalhistoriske interesser og historisk videbegærlighed (Helg. Hjórv. 31: »Hvad nyt fra Norge?«, jfr. beg. af Oddr. gr., *Atlamál*, *Guðrhvot*; jfr. *Ynglingatal*, I, 441—2). Herved forudsættes utvetydig ældre mundtlige meddelelser som digternes kilde. Interessant er det at lægge mærke til, at der i Halfdan svartes tid omtales en norsk mand Dag med tilnavnet »frode« (Fsk. 2; om dette tillægsord se nærmere i det følgende).

I det 9. årh. har den historiske fortælling til gensidig underholdning allerede været almindelig i Norge, og den blev det i den følgende tid også på Island. Man har ofte nok fremhævet landets og de enkelte landsdeles afsondrede beliggenhed, de enkelte gårdes ensomhed; man har ofte og stærkt nok peget på de lange vinteraftener. Disse i forbindelse med det mangelfulde samkvem fremkaldte trang til underholdning til at forkorte tiden med. Hvad andet havde man at ty til end fortællinger om mærkelige mænd og deres mærkelige gerninger eller fremsigelsen af historiske

heltekvæder, eller meddelelser og samtaler om, hvad der for nylig var sket i egnen eller de nærmeste herreder, hvorved erindringen om disse opfriskedes og hvorved de yngre blandt tilhørerne ligesom oplærtes til engang i tiden at lade det hørte gå videre til næste slægtled på samme måde. Men også ved det almindelige arbejde, på marken, i båden, i smedjen, — allevegne var der lejlighed til meddelelse af historisk stof. Hvor betegnende er det ikke, når Vémundr Hrólfsson under sit smedearbejde med ufordulgt glæde overfor sin svend mindes sine bedrifter: »Alene jeg blev 11 mænds banemand — blæs du mere» (Ldn. 270). Også hvor flere var samlede, har man underholdt hinanden med lignende fortællinger om episodiske tildragelser, om enkelte kampe, tog og lign.; tilstedeværende genstande, våben og kostbarheder, kan mangan en gang have fremkaldt sådanne meddelelser; de havde jo ofte deres historie. Hvilke minder knyttede der sig ikke til et ved udmærket tapperhed eller ved list erhværvet sværd eller skjold eller til modtagne prægtige fyrstegaver? Var det ikke naturligt, at sådanne kostbarheder blev familjeklenodier, stykker, der gik i arv tilligemed den dertil knyttede historie? Fremdeles, var ikke de mange gårde, de mange stedsnavne, *ørnefni* (egl. oprindelige navne), ligeså mange og altid nærværende minder om stedfundne tildragelser, og hvor ofte måtte ikke navne som *Grimsholt*, *Orrostuhóll* og lign. fremkalde fortællingen om, hvad der lå til grund for disse navne, og således bevare erindringen om tidligere begivenheder? Et direkte vidnesbyrd herom findes i *Gullþórissaga* (s. 71), hvor det hedder, at »disse mandefald er fortalte efter (o: i overensstemmelse med og tilknytning til) de gravmærker (*kuml*), som er fundne, hvor kampene har stået». Der er fremdeles en vigtig omstændighed at lægge mærke til. Flere af det 10. årh.s fremragende mænd var tillige digtere, af hvem man havde ikke alene større digte, men også flere eller færre enkeltvers, digtede i anledning af enkelte begivenheder. Disse vers opbevaredes i reglen med en pietet, de fortjente, men samtidig var de i en fortrinlig grad egnede til at støtte hukommelsen og bevare mindet om de der antydede tildragelser. De kom ofte til at udgøre en slags kærne, hvorom de historiske sagn lagrede sig mere eller mindre righoldig; bægge dele støttede hinanden og bevaredes sammen gennem tiderne.

Det er af alt dette klart, at der fra først af var mangt og meget, der afgav historisk stof og bidrog til at vække historisk sans — med andre ord: særdeles meget, der kunde skabe en historisk tradition i mundtlig fremstilling. Og en sådan blev skabt efter en meget stor målestok på Island.

Som sagt, lysten til at høre, lysten til at forkorte tiden for sig og andre, har væsenlig bidraget til og fremhjulpet tilblivelsen og opsamlingen af det eksisterende historiske stof. Meget tidlig er underholdningen med historiske fortællinger gået over til at blive et metodisk og bevidst led i de almindelige folkeforlystelser¹⁾ (*skemtunar*); *sagnaskemtan* blev tillige et af de mest afholdte og ædleste underholdningsmidler og omtales som sådan ganske hyppig. Her nogle eksempler. I sit bryllup underholder Kjartan gæsterne ved at fortælle om sin udenlandsrejse (Laxd. 171). Gretter siges at have fortalt de 12 bersærker »mange morsomme historier«²⁾. Tormods tjæner, Fífl-Egill, kom til ham og fortalte ham, »at han var for langt borte fra megen skæmt«, og da Tormod spurgte, hvad det da var for moro, han mente, fortalte Egill, at Torgrim trolle fortalte godt og morsomt om sin kamp med Torgeir og at hele tingforsamlingen var stimlet sammen for at høre derpå³⁾. Nornagæst erklærede hos kong Olaf Tryggvason, at han forstod »at fortælle sagaer, så at man fandt fornøjelse derved«⁴⁾. I Brandkrossap. (s. 59) tales der om en fortælling, der »skönt tvivlsom i historisk henseende, dog er morsom at høre«. Noget lignende hedder det om et »gammensfrasagn« i Fagrsk. (s. 132), men den lærde historiker tilføjer her, karakteristisk, at meddelelsen ikke er særdeles sagamæssig (*soguleg*). Fra det bekendte og tidtomtalte bryllup på Reykjahólar (1119) haves i Sturlunga (I, 19) fortællingen om, at man der blandt forskellige underholdningsmidler også havde *sagnaskemtan*, og at Hrolf fra Skalmarnæs og præsten Ingimund (se foran 54, 140, 165) fortalte sagaer for at underholde folk med. Samtidig meddeles det i forbigående, at »også med denne saga — d. e. Hromund Greipssons — under-

¹⁾ Jfr. *Heyrðak segja* i *sogum fornum* Oddr.grátr beg.

²⁾ Grettiss. 43; at dette næppe er historisk gør mindre til sagen.

³⁾ Fóstbr. 87, 88, Hauksb. 393—94. Der er her ganske vist tale om grønlandske forhold, men de kan uden videre identificeres med islandske.

⁴⁾ Flat. I, 346, jfr. 348.

holdt man kong Sverre — altså i slutningen af samme årh. —, der kaldte sådanne lögnesaer (vi vilde sige: en forhistorisk saga) de fornøjeligste. Samme slags sagaunderholdning forudsættes vistnok, når det om høvdingen Sturla Tordsön siges, at han på altinget lod sig underholde hjemme i sin bod¹⁾. Sagafortælling betegnes endelig træffende i Þiðrekssaga (s. 4—5): »men underholdning med sagaer eller digte er ikke forbunden med nogen omkostninger eller personlige farer; én kan dér underholde mange, som ønsker at lytte til ham; den kan også anvendes overfor nogle enkelte — d. v. s. der behøves ingen større forsamlinger —; den er i lige grad til rede, hvad enten det er nat eller dag, hvad enten det er lyst eller mørkt«. Det er ligefrem rørende udtrykt; hvilken fin og smuk følelse ligger ikke bagved! Hvilken anseelse en fortæller nød i udlandet kan bl. a. ses af, hvad der meddeles²⁾ om en af de landflygtige mordbrændere hos kong Sigtryg og Gille jarl, der ønskede at høre noget om Bergtorshvolsbranden — »der blev sat en stol under fortælleren og alle lyttede andægtig til«. Velbekendt er fortællingen om historikeren Sturla i Norge i året 1263³⁾. Det er af dette klart, at sagafortælling til alle tider har været en lige så udbredt som yndet underholdning, ikke alene på Island, men også i Norge, ikke alene hos høje, men også hos lave, aldeles på samme måde som fremsigelse af digte var det. Til slutning vil vi her optage den klassiske og særdeles karakteristiske fortælling om Islænderen hos Harald hårdråde i dens helhed⁴⁾: »Engang kom der en ung Islænder til kongen [Harald hårdråde] og bad om at måtte opholde sig hos ham. Kongen spurgte, om han forstod sig på noget, men han sagde, at han kunde sagaer. Da sagde kongen, at han vilde tage imod ham; til gengæld skulde han forpligte sig til at underholde enhver, som forlangte det. Det gjorde han nu og blev yndet af hirdmændene. De gav ham klæder og kongen gav ham våben i hånd. Således gik det til henimod jul. Da blev Islænderen tavs og indesluttet. Kongen spurgte om grunden hertil. Han sagde, at det blot var lunefuldhed.

¹⁾ Sturlunga I, 88.

²⁾ Njála 880, jfr. 883—4.

³⁾ Sturlunga II, 270—1.

⁴⁾ Mork. 72—3; Fms. VI, 354—6; jfr. Nordboernes Aandsliv II, 175 ff.

»Det er ikke sandt, sagde kongen; jeg vil gætte på årsagen. Du er vistnok færdig med dine historier. Du har underholdt hele vinteren igennem enhver, der har forlangt det, og nu er du ked over at være færdig, ligesom julen står for døren«. »Det er rigtig gættet, lød svaret; jeg har kun én historie tilbage og den tør jeg ikke fortælle; ti det er din udfærdssaga«. »Ja, det er netop den historie, jeg helst gad høre, og fra nu af skal du være fri for at skulle underholde alle og enhver; men selve juledag skal du begynde på denne saga og fortælle deraf et lille stykke, men jeg skal sørge for, at den bliver dig lige så drøj som julen er lang. Du skal hverken mærke på mig, om jeg synes godt eller ilde derom«. Nu begyndte Islænderen første juledag og fortalte en stund, indtil kongen befalede, at han skulde holde op. Folk begyndte at drikke og tale om, at det havde været dristig gjort af Islænderen at fortælle kongen hans egen historie, og hvad mon denne vilde sige til det. Således gik det hele julen igennem; da julen var til ende, var også historien ude. Aftenen efter at sagaen var sluttet, spurgte kongen Islænderen: »Er du ikke nysgærrig efter at vide, hvad jeg synes om din historie?«. »Jeg er meget bekymret i så henseende, herre konge«. »Jeg skal da sige dig, at jeg synes særdeles godt derom, og din fortælling svarer til indholdets beskaffenhed, men af hvem har du lært historien?«. Han svarede: »Det var min sædvane hjemme [på Island] hvert år at ride til tings, og her lærte jeg hvert år noget af sagaen af Halldór Snorrason«, hvortil kongen bemærkede, at det så intet under var, at han kunde den så rigtig«. ¹⁾

Ikke alene for at underholde, men lige så meget af politisk-praktiske grunde må det have været, at alle udenherredsmænd anså det for deres pligt, først at træffe Torstein Ingimundsson [i Vatsdalen] og fortælle ham tidender fra andre egne og hvad der skete af nye, mærkelige begivenheder²⁾.

De to sidst anførte kildesteder er også i så henseende mærkelige, fordi de giver os oplysninger om, hvorledes nyheder og efterretninger bragtes fra det ene sted til det andet. Dette ses nemlig

¹⁾ Halldór havde nemlig deltaget i Haralds ledingsfærd i Syden og var en af hans hårdførste mænd.

²⁾ Vatsdælas. 51, jfr. 54: »Dette blev nu gjort til tidendemælding rundt omkring i egnene«.

at være sket med forholdsvis lethed. Festlige sammenkomster som pragtfulde bryllupper eller arvegilder havde i så henseende deres store betydning; og da ikke mindre de lege, der om vinteren afholdtes på isen, hvortil folk fra alle nærliggende bygder søgte. Fremdeles førte de rejsende efterretninger fra den ene del af landet til den anden. Men af afgørende og gennemgribende betydning var dog tingforsamlingerne, fremfor alt altinget, hvor kernen af hele landets befolkning mødtes hver sommer, ikke alene til alvorlig statsvirksomhed, men også til en slags selskabelig sammenkomst og venskabeligt samvær. Det er vanskeligt at overdrive den betydning, som altinget har haft for den islandske saga, navnlig den gensidige meddelelse, for dannelsen af den islandske historiske tradition i det hele.

Vi har af et af de förnævnte eksempler set, at en af tingets deltagere »lod sig underholde« i sin bod. Dette er af en mere privat karakter, ligesom også hvad der i Egilssaga fortælles om Egill Skallagrímsson og den unge Einarr skáleglam (I, 487—8); denne fortalte Egill »om tidender østfra« (o: Norge) og om hans venner og uvenner; Egill på sin side fortalte Einarr om sine tidligere bedrifter. Men Einarr har sikkert fortalt om »tidender østfra« til andre end til Egill. Om Tord Kolbeinsson hedder det i Bjarnarsaga (s. 9), at han, efter at være vendt tilbage fra Norge (1008), red til altinget — »og det blev man, hedder det, overmåde glad ved, ti han forstod godt at fortælle om tidender«. Endnu klarere er den; oplysning, vi får fra Gunnlaugssaga. Ikke såsnart Gunnløg er landet nordpå ved Melrakkasletten, höjt oppe under polarkresen, altså på en af de mest afsides liggende afkroge af landet, får han af en bondesön at vide, at hans fæstemø er bleven bortfæstet til Hrafn Önundsson — »jeg var tilstede på altinget i sommer, da den sag blev afgjort«, ytrer bondesönnen. Denne oplysning taber ikke i betydning, fordi der her er tale om noget, der foregik på selve altinget. Af hvad der fortælles om altinget på Grönland (se ovf.) og af den ovenfor anførte fortælling om Islændingen hos kong Harald fremgår det med al ønskelig tydelighed, hvilket midtpunkt altinget har været også for udenlandske begivenheders udbredelse. Og dog er ingen beretning så anskuelig og talende som den om den nyviede biskop Magnus Einarsson; da han (1135) kom fra sin udenlandsrejse, red han straks lige til

altinget. Folk var ved domstolene og kunde ikke forliges; så kom der én, der fortalte, at nu kom biskop Magnus ridende. Alle blev så glade derved, at de forlod deres forretninger og stimlede sammen om bispen, der nu trådte frem på pladsen foran kirken og fortalte alle de tidender, der var sket i Norge medens han var udenlands¹⁾. Hvilket billede får vi ikke herigennem, ikke alene af folks umættelige higen efter at høre nyt, men også af, hvilken betydning altinget havde som et brændpunkt for historisk fortælling, hvorfra der udgik stråler så at sige til alle landets fjorde, næs og dale. Allevegne hen kunde de vigtigste begivenheder i ind- og udland i en meget kort tid nå. Allevegne kunde de fortælles og drøftes, allevegne kunde der opsamles historisk stof i mængde. At dette i virkeligheden er sket, derom er der ikke den ringeste tvivl; der dannedes en almindelig historisk folkeviden, et, for at tale med Snorre²⁾, almindeligt *alþjóðumál*.

Efterhånden som tiden gik og navnlig eftersom tiderne blev fredeligere i det 11. årh., kunde en mere samlende og rolig betragtning af fortiden begynde. En sådan virksomhed ligger imidlertid ikke for den store mængde af et lands befolkning; det følger af sig selv, at det kun er enkeltmand, der kan beskæftige sig med den. For Islands vedkommende er det nu så, at der ud af den hele med stærk historisk sans begavede og med en rig historisk viden udstyrede befolkning efterhånden hæver sig enkelte mænd med en særlig udviklet historisk begavelse, som påtog sig at samle det historiske stof ikke just udelukkende i den hensigt at meddele dette til andre ved genfortælling i større eller mindre partier, men lige så meget drevne dertil af en individuel tilbøjelighed og egen indre drift. Det er den forholdsvis talrige skare af de mænd, som samtid og eftertid kaldte *fróðir menn*; enkelte af dem fik endogså tillægget *enn fróði* som et hædrende tilnavn. Dette tillægsords særlige betydning er »kyndig, d. v. s. historiekyndig«, og det bruges navnlig om til lærte kundskaber³⁾; disse kaldes selv *fræði* eller på grund af disse

¹⁾ Hungrvaka kap. 13, Bisk. I, 77.

²⁾ Jfr. Hkr. 535.

³⁾ Med hensyn til begrebet i ordet kan der henvises til Sn.-E. I, 82, 88. Vidtberejsthed og høj alder gav formodning om, at man måtte være så meget mere 'frod' Fms. II, 60.

kundskabers fornemste indhold, *mannfræði*. Ensbetydende med *fróðr* bruges undertiden *vitr* (vis), medens derimod *spakr* (klog) i reglen bruges om medfødt klogskab eller om juridiske kundskaber.

I vore kilder nævnes ikke sjælden sådanne 'frode mænd'. Vi har för nævnt *Dagr enn fróði* i Norge i det 9. årh.; fra samme tid synes den i Landnámab. (s. 230) nævnte *Þórólfr fróði* at være ¹⁾. Dernæst kommer *Finnboge enn fróði* (også ramme, Ldn. 83, 85), efter slægtledene at dømme, omkr. 1100—25. *Kolskeggr enn fróði*, en broder til lovsigemanden Finnr Hallssons bedste-moder; Finnr døde 1145; Kolskeggr må altså snarest tilhøre det 11. årh.s sidste halvdel; han kaldes også *enn vitri* (Ldn. 320 anm.) og jævnstilles med *Are enn fróði*, de frode mænds ypperste repræsentant. Fra skalden Tindr Hallkelsson nedstammede *Brandr prior enn fróði*, der må have været samtidig med Are, ligesom også den för nævnte præst *Ingimundr*, der kaldes *fræðimaðr mikill*, for ikke at glemme disses berømte samtidige *Sæmundr* præst *enn fróði* (død 1133). Fremdeles nævnes en *Þorsteinn enn fróði*²⁾, hvis levetid er uvis, men som er ældre end Snorre. Den berømte lovsigemand *Gizurr Hallsson* (død 1206) kaldes 'den frode mand'³⁾, men han førte ikke *enn fróði* som tilnavn. Fra det 13. årh. er navnlig mænd som *Styrmir* præst *enn fróði* (tilnavn, død 1245), *Snorri Sturluson* (et par gange nævnt *enn fróði*; noget almindeligt tilnavn for ham var dette ikke), og *Sturla Þórðarson* (oftere). Af kvinder kan særlig nævnes *Þóriðr*, Snorre godes datter, der af Are berømmes som *margspök ok óljúgfróð* ('hvis kundskaber ikke beror på usandfærdighed'); hun kaldes i Ldn. (s. 92) *en spaka*, hvilket snarest betegner hende som klog, vis i almindelighed. Flere kvinder nævnes også som historiske hjemmelsmænd, hvorom senere⁴⁾.

Hertil kommer, at 'frode' eller 'vise' mænd hyppig nævnes i

¹⁾ Når digteren Tjodolf fra Hvin en enkelt gang nævnes den frode, er der her næppe tale om et gammelt virkeligt tilnavn.

²⁾ Fms. IV, 210, Hkr. II, 195.

³⁾ Hungrvaka, Bisk. I, 59.

⁴⁾ I Norge nævnes Bergljót, Einar tambeskælvers hustru, hvem Halldor Snorrason siges at have meddelt meget af sine æventyr i Syden, Fms. III, 153; Flat. III, 428—9.

al almindelighed som historiske hjemmelsmænd eller som historiekyndige; i nogle af de herhenhørende tilfælde kan det være en almindelig frase, men det er sikkert i de færreste.¹⁾

Særlig fortjæner det opmærksomhed, at hvor der nævnes islandske mænd med tilnavnet 'frode' — se ovf. —, er der så at sige udelukkende tale om mænd, der har levet i den sidste halvdel af det 11. årh., omkr. 1100 og i den første halvdel af det 12. De kommer altså som sådanne og i stor mængde til syne netop i landets for omtalte første virkelige fredsperiode; dette kan ikke være tilfældigt og det er så meget mere betydningsfuldt i denne sammenhæng, som det klart viser, at man allerede så tidlig — ikke mere end højst 150 år efter landets bebyggelsestid — gav sig af med på enkelte hænder at samle mere eller mindre af det tilstedeværende historiske stof. I tiden efter 1150 er det kun ganske få, som Styrmer (han er i grunden den eneste), der virkelig bærer tilnavnet 'frode'. Af de ældre frode mænd er det kun Are og Sæmund, der vides at have skrevet.

Med hensyn til den geografiske udbredelse af disse 'frode' mænd er det vanskeligt at sige noget bestemt, da vi i så mange tilfælde kun kender de pågældende personer af navn. Men de synes dog særlig at være knyttede til de sydvestlige dele af landet.

Vi har altså af det foregående set, at det 10. årh. og de 2—3 første tiår af det 11. er overordenlig rigt på mindeværdige begivenheder af enhver art, både sådanne, der angik enkelte personer, enkelte egne og landsdele, og andre, der berørte hele landet. Dernæst er der hos alle en overordenlig levende interesse for at høre og erfare nyt både fra ind- og udland, og der er de gunstigste vilkår tilstede både for gensidig meddelelse og modtagelse af historisk stof samt for udbredelsen af dette til alle landets dele.

¹⁾ Følgende steder kan der i al korthed henvises til: Sn.-E. I, 36, 88, 90, 216; Flat. I, 152, 502, II, 241, III, 464; Hkr. prologen; Hrolf Gautr. s. fin.; Ldn. 124—5 (*vitrir menn*), 167, 274 (*vitrir menn ok fróðir*), 321 (*fróðir, vitrir*); Fsk. 117 (*vitir maðr*); Brandkr.p. 57 (*vitrir*); Gisl. Súrss. 41 (*vitir*); Hkr. 556; Fms. II, 60, 215, V, 181, IX, 234 (*vitrir menn*), XI, 15, 64; Laxd. 289, jfr. Ares Isl.b. prologen, osv. — Når Lusa-Odde i Fbr. 92 kaldes »noget frode« er det muligt, at ordet her står i en anden betydning, nemlig »spådomskyndig«, jfr. *fræði* i betydn. »tryllesange«, og ord som *margfróðr* og lign. om heksekyndige folk.

Endelig er der i et tidsrum af 100 år (1050—1150) mange mænd og kvinder, som af interesse for historiske personer og begivenheder søger at granske og lære så meget af den nærmest forudgangne tid at kende, som omstændighederne tillod det. Det er disse mænd, som dels er bærere af den islandske historiske tradition, der ofte er det eneste og umiddelbare led mellem begivenhederne og de første virkelige historiske forfattere eller disses direkte hjemmelmænd, dels skabere af den islandske historieskrivning.

Vi står her ved tærskelen til den islandske historieskrivning med dens forudsætninger, hvorom vi er oplyste på en noget nær fyldestgørende måde.

Til slutning skal bemærkes, at den form, man benyttede ved fortællingen, ikke bestemt oplyses. Dog indeholder fortællingen om Islænderen hos kong Harald hårdråde en antydning deraf; det hedder (se ovf. 197), at han kunde nogle *sagaer*, hvormed han underholdt i lang tid, og der nævnes særlig kongens udfærdssaga, som så blev fortalt i flere mindre afsnit. Af udtrykket »*sagaer*» må man ikke slutte sig til større sagahelheder som dem vi kender (en *Egilssaga*, en *Eyrbyggjasaga* osv. osv.); ti ordet *saga* betyder kun en 'fortælling', ligegyldigt af hvad art og omfang. En afsluttet fortælling om en enkelt kamp, om en enkelt episode i en mands liv osv. — det er alt en *saga* (eller som det også kan hedde *soĝn* eller *frásoĝn*; det tilsvarende udsagnsord er *seĝja* eller *seĝja frá*), og det er ganske ligegyldigt, om det fortalte er historisk eller ikke, om det er en myte eller lutter digt. Vi har ingen grund til at forudsætte, at den unge Islænders »*sagaer*» var andet end større eller mindre episodiske fortællinger, muligvis også sammenhørende grupper af sådanne. I det mindste for de 'frode' mænds vedkommende kan det uden tvivl antages, at de har søgt at samle og forbinde enkeltsagn til grupper og krese, men vore slægtsagaer kan de dog ikke have udformet og dannet i den skikkelse, vi har dem. Dertil hører der andet og mere. Deres fortælle måde, stilen, har derimod sikkert været den samme som vore *sagaers*; disses fremstilling er jo netop så folkelig som muligt og kan kun have haft sit forbillede i den mundtlige fortællingskunst, men herom mere i det følgende.

§ 2.

Den islandske historiske tradition, dens væsen og fremtræden i
sagaerne; dens troværdighed.

Hvorledes fremtræder nu den i det foregående omtalte og antagne tradition i de virkelige sagaer? På mange måder. Alle-rede derved for det første, at de omtalte 'frode' mænd og kvinder overhovedet kun nævnes som historiske hjemmelsmænd. Som sådanne nævnes desuden en mængde andre mænd og kvinder — omtr. fra samme tidsrum —, til hvilke en eller anden beretning middelbart eller umiddelbart går tilbage¹⁾. Dernæst hedder

¹⁾ Vi skal her samle eksempler på dette til en temmelig alsidig belysning af sagen. Hjemmelsmændene anføres så vidt muligt i kronologisk rækkefølge. »Og Karlsefne har fortalt fuldkomment om, hvorledes det gik til på disse rejser« Flat. I, 549. »Vigfus Vigaglúms-son fortalte først disse tidender til Island« Fms. XI, 158. Torkel dydril anføres som hjemmelsmand Fms. X, 316. Om begivenhederne ved Svolder nævnes som berettere Kolbjörn staller, Einarr tambeskælver, Skule Torsteinsson (digteren), Astrid Fms. III, 2, 6, 6—7, 32; X, 365—6. »Halldor Snorrason førte denne saga her til landet« Hkr. 552. »Den islandske mand var der hos kong Magnus (den gode), som hed Oddr Gellisson; han har ført her til lands det meste af disse begivenheder« Fms. VI, 62—3. »Det sagde Atle Sveinsson, at han så den mands lemlæstelse« Fms. XI, 372. Halldor Brynjólfsson anføres som hjemmelsmand for en sammenligning mellem Olaf den hellige og Harald hårdråde Hkr. 627. »Men Kolskegg den frode havde set hornet« (der er næppe tvivl om, at han antydes her som beretter) Fms. II, 191, Ldn. 262; jfr. »Nu har Kolskegg den frode herefter meddelt landnamene« Ldn. 249. »På den måde siger Torgils Snorrason, en kyndig mand, og han sagde, at Gudrid, en datter af Guthorm Steigartores søn (død 1095) havde fortalt ham det, og han sagde, at han havde set masurkoppen« Fsk. 117, jfr. Hkr. 565, Fms. VI, 185. »Så siger Torstein frode [levetid uvis], at der i Hising var den bygd, der snart tilhørte Norge, snart Götland« Hkr. II, 195, jfr. Fms. IV, 210. »Denne saga [c: beretning] fortalte først Hrafn Hlymreksfarer, som længe havde været i Limerick i Irland. Torkel Gellisson [Ares farbroder og hjemmelsmand] sagde, at isl. mænd, som atter havde hørt Torfinn på Orknøerne sige osv.« Ldn. 130. »Torvald havde en søn, som hed Ingjald, hans søn var Torvald, som fortalte denne saga« Dropl. 37. »Denne saga hørte Teitr Ásgeirsson, en sanddru og kyndig mand, Torarinn Torvaldsson, fortælle, men selve Einarr tambeskælver (se ovf.) havde fortalt det til Torarin« Fms. III, 62. Af Torgeir afráðskoll lærte Odd Kolsson« [en sønnesøn af Síðu-Hallr] Hkr. prologen. Vi er nu komne ned til en forfatter som Are, der så omhyggelig gör rede for sine kilder og 9 hjem-

det utallige gange med nogle variationer i udtrykkene: »man fortæller«, »nogle siger«, hvortil undertiden føjes: »men andre, at osv.«, »retskafne og sanddru mænd siger«, »gamle vismænd har sagt«, »det er kyndige mænds udsagn« osv. osv. At dette ikke er tomme fraser viser bedst den omstændighed, at hvor en recension (håndskrift) nævner en bestemt mand, dér kan en anden istedenfor navnet have indsat en af de ubestemte angivelser. Sådanne bemærkninger findes, som det fremgår af de under teksten anførte

melsmænd, hvoriblandt den nævnte Torkel Gellisson; i hans fodspor træder Eiríkr Oddsson, der nævner nogle af sine hjemmelsmænd Hkr. 736, 737, og — senere — munken Gunnlaugr Leifsson sine 6; desuden siges han at »have hørt den tildragelse af en sanddru mand, Glumr Torgilsson, men Glumr havde hørt den af den mand, som hed Arnor Arndisson« Fms. I, 266, jfr. »hun fortalte det til Oddny Knutsdatter, og denne til munken Guðlaugr Leifsson« Bisk. I, 207, 257. »Således fortæller Holdbode [c. 1120], en sanddru bonde på Syderørerne om deres samtale« Flat. II, 434, »og dette er Sveins fortælling om denne tildragelse, men det er andre mænds beretning osv.« Flat. II, 461. Eindride unge anføres som hjemmelsmand Hkr. 775. Guðny Böðvarsdatter og hendes fremstilling citeres i Eyrb. 124, præsten Skapte Torarinssons antydes i Egilss. 320—1, Runolfur Dalkssons i Bjarnars. 42, kong Sverres (»han fortalte det ofte«) Bisk. I, 100, Fms. X, 361. »Men efter som den danske konge ikke er nævnt ved navn osv., men det siges efter Gizurr Hallssons (død 1206) ord, som var den viseste lovsigemand på Island, at osv.« Flat. III, 464, jfr. »hvad jeg har hørt den kyndige mand, Gizurr Hallsson og andre mærkelige mænd fortælle« Hungrvaka Bisk. I, 59. Vi er herved komne ned til omtr. år 1200. I den følgende tid findes mange eksempler på lignende angivelser af hjemmelsmænd se f. ex. Bisk. I, 484 = 562, 488, 586, 596, 597, 599, 610, jfr. Sturl. II, 249: »Således fortæller Kolfinna Torvaldsdatter, og hun var da hos Tord (kakale)«. — Mange gange henvises til anonyme beretninger: »man sagde« osv. Hkr. 556 (væringers beretning), prol., Flat. II, 519, Fms. II, 215 (flkr. 567), V, 181, IX, 234, XI, 15, 64; Bisk. I, 201, 250; Njála 810; Laxdæla 48, 270; Landn. 124—5, 167, 212 anm., 274, 321; Hrolf Gautr. fin.; Reykd. 110, 126, 130—1; Sturl. I, 3; Svarfd. 109, 110, 111; Bisk. I, 408 = Sturl. I, 87, osv. Endnu til slutning skal anføres følgende steder: af Fsk. 49 »Fra disse mænds ord har man haft minder (erindringer) i det land [Island] om disse tidender, endel ved hjælp af skjaldskab, andre ved anden fortællen«. En købmands beretning anføres Ldn. 326. »Denne bondesønnens fortælling hørte kong Magnus, en søn af Olaf den hellige, og mange andre mænd i Norge; men herefter kommer den fortælling om Haralds rejser, som han selv og andre, der var med ham, fortalte« Fms. VI, 131, jfr. 168, 279. Stufr skald siges at have hørt kong Harald selv sige osv. Hkr. 555, Fsk. 110. Snorre angiver udtrykkelig, hvorfra beretningen om Hakon jarls sidste dage stammer Hkr. I, 355, netop fordi det angår ting, som kun ganske få kunde vide noget om.

eksempler, rundt omkring i de forskellige sagaværker og da både om inden- og udenlandske forhold. Når vi nu husker på, hvor rent vilkårlige anførsler af skjaldevers i sagaerne er, kan vi tænke os, at også anførslen af hjemmelmænd også er mere eller mindre vilkårlig; vi kan trygt gå ud fra, at sagaskriveren meget oftere kunde have skrevet, at »den og den har sagt« det eller det, men ikke har fundet det nødvendigt. I flere tilfælde kunde det tænkes udeladt af afskrivere og omarbejdere. Af den i anm. givne fortegnelse er det klart, i hvor høj en grad sagalitteraturen af enhver art angiver den til grund for det fortalte liggende hjemmel. Skönt det naturligvis kun er en brøkdal af alle de fortalte kendsgerninger, der er særlig afhjemlede, er det dog vist, at de anførte anførsler og vidnesbyrd af middelbare eller umiddelbare hjemmelmænd er af en langt mere vidtrækkende betydning end den, kun at støtte de enkelte kendsgerninger, i anledning af hvilke de nævnes. De viser os, hvorledes man i det hele taget bar sig ad med at skrive. De enkelte udtryk er ofte gennemtrængte af en så klippefast samvittighedsfuldhed, lysende ærlighed og næsten naiv stræben efter at angive beretningens afhjemling, undertiden endogså gennem flere led, at man uvilkårlig kommer til at fæste lid til det hele. Der er næppe nogen tvivl om, at Are frodes grundige samvittighedsfuldhed i at anføre sine hjemmelmænd har afgivet et lysende eksempel for senere historieskrivere og ligesom givet en rettesnor, hvorefter alle havde at rette sig. Og det har man også gjort. Ares udmærkede historiske metode, for det første at opsøge og benytte pålidelige hjemmelmænd, og dernæst at angive disse for derved at dokumentere sin pålidelighed, har været af en afgørende og uvurderlig betydning for hele den islandske historieskrivning. Det var et sandt held, at en mand som Are kom til at stå som den første af de islandske historieforfattere¹⁾. Hans anvisning med hensyn til en stræng kritisk fremgangsmåde er overhovedet bleven fulgt, hvad enten alle sagaskrivere har kendt hans værker eller ej. Hans nærmeste efterfølger Eiríkr Oddsson siges at have søgt direkte hjemmelmænd blandt öjenvidner til de begivenheder, han skulde berette, og der nævnes flere af hans

¹⁾ Hermed vil vi naturligvis ikke påstå, at den ældre mundtlige fortælling ikke har været sådan, at den kunde give Are ideen til hans grundige nøjagtighed.

hjemmelmænd; »endel skrev han efter hvad han selv havde set«. Oddr og Gunnlaugr angiver også deres hjemmelmænd; selv om man nu ikke kan betragte dem som kritiske historieforskere, er deres metode ligefuldt Ares. Kommer vi så til forfatterne i det 13. årh., særlig da Snorre og Sturla, møder vi hos dem ligesom den anden pol i den kritiske historieskrivning. Lad os et øjeblik dvæle ved Snorres fremgangsmåde, som han selv skildrer i sin mærkelige fortale til Heimskringla. Han gör her meget nøje rede for sine kilder og vi får derved etslags oversigt over de forskellige perioders kilder. For den ældste tids historie, »den vi ikke kender af egen erfaring«, holder han sig til frode mænd, gamle slægtregistre, »således som man har lært mig dem«, samt gamle digte, og han tilføjer: »så meget er vist, at gamle historikere (som Tjodolf fra Hvin) har anset det, de beretter, for at være sandhed«. Det er den gamle forhistoriske tid, Snorre her sigter til, hvorfra ingen mundtlig historisk tradition havdes. Hvad han mener herom, er altså, at man må tage tingene som de er, hvad enten beretningerne virkelig er historiske eller ikke; og heri har han fuldstændig — fra sit standpunkt — ret; han havde ikke den samme grund som vi til at betragte det meste af Tjodolfs og Eyvinds genealogiske digte som myte, og dog, hvor ægte videnskabelige er ikke hans forsigtige ord. »Da Harald hårfagre — hedder det videre — var konge, bebyggedes Island«, og nu er det let at mærke, at Snorre mener at have fast grund under fødderne; nu og herefter er der to slags kilder, Snorre følger, først og fremmest skjaldedigtene om de enkelte fyrster, d. v. s. de digte, der var forfattede af de med disse samtidige skjalde (et digt som Rekstefja kan Snorre ikke bruge); Snorre lægger ikke skjul på, at han betragter disse digte som den ypperste historiske kilde for de følgende 200 år — »hvis de er rigtig forståede og ordene forstandig forklarede«. Fra og med Are havde man skriftlige kilder; han skrev sin Norges historie efter beretning af Oddr, en sønnesøn af Hallr af Siða (omkr. 1000), og hans hjemmelsmand var atter Torgeir afrådskoll, der bode — åbenbart som voksen — i Nidarnæs år 995; han har altså selv oplevet de vigtigste begivenheder i Norge i den sidste tredjedel af det 10. årh.; om den nærmest forudgangne tid kunde han let skaffe sig historiske kundskaber lige fra Harald hårfagres sidste tider af hos öjenvidner. Vi har altså her en sammen-

hængende kilderække for tiden c. 900—1100: skjaldene [for den første periode i Haralds liv] —Torgeir—Oddr—Are, og tillige ved siden af Torgeir—Oddr—Are skjaldenes digte, altså to jævnsides løbende, hinanden udfyldende kilder. For tiden fra og med Olaf den helliges regering havde Are desuden andre udmærkede kilder, nemlig sin egen fosterfader, »manden med den stærke hukommelse«, Olaf den helliges egen handelsfælle, og så Oddr Kolsson og flere. Her er, som man ser, gjort omhyggelig og udførlig rede for kontinuiteten i kildernes dobbeltløbende række lige ned til Are, der døde 1148 og skrev c. 1120—30. Herefter har Snorre dels skrevne kilder, dels ældre pålidelige mænds mundtlige udsagn, men dette har han ikke fundet det nødvendigt særlig at bemærke. Man ser heraf på det klareste, hvilket åbent øje Snorre har haft for objektiv historisk forskning og kritisk benyttelse af de med omhu valgte kilder. Hans fortale er et værdigt sidestykke til Ares lille bog med hensyn til mønsterværdig knaphed og dog tilstrækkelig fuldstændighed. Hos forfattere efter Snorres tid møder vi en historisk kilde endnu, breve og skrevne dokumenter; dem behøver vi ikke at dvæle videre ved her.

Det følger af sig selv, at hvor vi mærker et sådant historisk blik, en sådan sigtende kritik, samt en så uafbrudt og forholdsvis kort kilderække, dér er der så gode betingelser tilstede for det fortalte historiske nøjagtighed som overhovedet muligt. Man vil måske sige, at betingelserne stillede sig gunstigere for de norske kongers sagaer end for de islandske slægtsagaer fra det 10. årh. Vi har i de færreste tilfælde her en så omhyggelig kæde af kilder at holde os til; skjaldekvad har vi langt fra i alle tilfælde, og der er en væsenlig forskel på, om disse er løse vers eller større eller mindre stykker af historiske mindekvad af samtidige digtere. Med andre ord, det spørgsmål trænger sig frem, kan vi tillægge de islandske slægtsagaer en — efter omstændighederne — lige så stor troværdighed som de norske kongers sagaer i det hele må anses at have, tilmed da deres affattelsestid — som det vel at mærke nu almindelig antages, med hvad ret skal vi senere se — forment at være meget sen, nemlig det 13. årh.?

Vi har ovenfor set forskellige eksempler på sagaskrivernes stræben efter at afhjemle deres beretninger, uagtet vi sjælden får så nøjagtige oplysninger som dem, Are og Snorre giver. Så meget

mere betydningsfuld er den enestående oplysning, som findes i slutningen af Droplaugssönnernes saga og som ovenfor er anført¹⁾; vi kan gentage den; den lyder således: »Torvald [dette er sikkert den rigtige læsemåde] havde en søn, som hed Ingjald; hans søn var Torvald, som fortalte denne saga«. Meningen er naturligvis, at Torvald Ingjaldssøn er sagaskriverens umiddelbare kilde. Den første Torvald er en søn af en af sagaens hovedpersoner, Grim, den anden Torvald hans sønnesøn, der må have levet omkr. 1100; det er her slægtsagn, der åbenbart er gåede fra fader til søn, og der behøves i grunden ikke mere end de to led, de to Torvalder, mellem hovedbegivenhederne ved år 1000 og sagaskriverens hjemmelsmand. Her er den samme kontinuitet, som vi fandt hos Are og Snorre. I utallige andre tilfælde kan vi sikkert antage, at det samme eller noget lignende må være sket; det vilde være mere end mærkeligt, om hvad der ligger til grund for oplysningen i Droplaugarsonasaga var ligeså enestående som den selv. Af Egils-saga ser man, at dens forfatter må have været født og båret i Borgarfjorden; han kender så at sige hver sten, hver tue i hele egnen; han har haft og kendt en mængde af Egils vers samt lokale sagn om Egil, hans fader og udvandringen til Island. Det ligger nærmest at antage, at det er en af Egils direkte efterkommere, der er sagaens forfatter, eller at denne har en eller flere af Egils efterkommere til hjemmelsmænd. Lignende kunde anføres med hensyn til de fleste af de islandske slægtsagaer. Når vi nu lægger mærke til, at de fleste sagaers indhold hovedsagelig består af begivenheder fra den sidste del af det 10. årh. og den følgende tid, vilde det ikke være nødvendigt at antage flere end 2 til 3 led eller generationer som traditionens bærere, indtil sagaen blev ført i pennen — forudsat at dette var sket endnu i det 12. årh. —, eller i hvert fald indtil en eller anden af de 'frode' mænd (se ovf.) samlede mere eller mindre af de enkelte sagn til grupper.

En kritisk, samlende og sigtende virksomhed af samme art som Snorres kommer også her ikke sjælden tilsyne. I Reykdøla-saga hedder det således (s. 111) om en mands drab, at »nogle siger så«, »andre derimod således« osv.; hvad der er rigtigst, kan forfatteren ikke afgøre, men tilføjer karakteristisk nok: »men hvad

¹⁾ Jfr. C. Rosenberg: Nordboernes Aandsliv II, 193-4.

enten det er gået til på den ene eller den anden måde, har han fundet døden«. I samme saga (s. 126) hedder det atter, at »nogle mænd vil fortælle«, men »her er den beretning benyttet« — altså af en eller anden særlig grund funden rimeligst af forfatteren. Endnu tredje gang anføres dobbelt udsagn i sagaen (s. 130—1), uden at nogen afgørelse af, hvad der er rigtigst, træffes. Noget lignende findes i den rigtignok meget sent affattede Svarfdølasaga (s. 109, 110¹⁾, 111), men det har dog ikke desto mindre sin betydning. I den lille Geirmunds-páttr (Sturl. I, 3) hedder det: »det vil nogle fortælle, at osv., men jeg har hørt«; det her fremtrædende »jeg« er måske Sturla Tordsson. I biskop Gudmunds præstesaga²⁾ antydes to fortællinger om det samme; kun den ene meddeles og antages altså af forfatteren at være den eneste rigtige eller dog den sandsynligste. Når sådanne bemærkninger i det hele findes forholdsvis sjældent, har det enten sin grund i, at forfatteren uden videre optager den sandsynligste beretning, uden at bryde sig om at antyde de andre, eller, og snarest, deri, at der overhovedet i reglen kun forelå en enkelt beretning, en enstemmig tradition. Den her antydede samvittighedsfulde sigten og vragten og ængstelige omhu for kun at sige, hvad der var godt afhjemlet, fremtræder også på en anden og negativ måde, som når det f. ex. hedder atter i Reykdølasaga (s. 102): »men ikke ved vi med fuld pålidelighed osv., men det ved vi«; hermed kan jævnføres en senere sagabearbejders udtalelse, hvor han fralægger sig forsøg på at ville »udvide eller usandfærdig tildigte³⁾, som tilfældet er med mange gamle oldsagaer (*fornsgur* = forhistoriske fabelsagaer), der fortælles fra fjærntliggende lande«. Af en sikkert almenyldig betydning er følgende smukke udtalelse, der rigtignok findes hos Snorre⁴⁾: »dog er endnu langt mere uskrevet af hans [Harald hårdrådes] bedrifter; grunden dertil er vor ukyndighed og dernæst det, at vi ikke vil sætte i bøger vidneløse [ø: uhjemlede] fortællinger, selv om vi har hørt flere ting omtalte (og ikke vil

¹⁾ Her hedder det, at »det er nogle mænds sagn — men flere fortæller«, og det er klart, at forf. er tilbøjelig til at holde sig til flertallet.

²⁾ Sturl. I, 87; Bisk. I, 408.

³⁾ *auka ok efla* Flat. II, 226.

⁴⁾ Hkr. 574, omtr. ordret også i Fms. VI, 265, i en noget kortere form i Fsk. s. 126.

vi skrive vidneløse ting, skönt vi har hørt sådanne Fsk.); det tykkes os bedre, at der herefter skal tilføjes noget, end at man skal behøve at fjerne noget igen« [o: som viser sig at være urigtigt og uhistorisk]. Der ligger rimeligvis en ældre, fælles kilde til grund for denne bemærkning hos Snorre og i Fagrskinna.

Også på en anden måde viser sagaforfatterne deres kritik og omhu, nemlig ved en rigtig sans for, hvad der hører til en sagahelhed som sådan og hvad der falder udenfor dens naturlige grænser, med andre ord for hvad der er en saga og de deri fortalte begivenheder uvedkommende. »Det er ikke nødvendigt at fortælle om . . ., som ikke vedkommer denne saga«; »der skete noget, som ikke vedkommer os her«¹⁾. På den modsatte side undskylder forfatteren sig, når han alligevel medtager noget, som strængt taget kunde undværes, men også dette viser en udviklet sans for det sagamæssige: »dette er gammens frasagn, men ikke sagamæssigt, undtagen for så vidt som der gives her en beskrivelse af kongens visdom og den gamle kones dumhed« hedder det nok så betegnende i Fagrskinna (s. 132)²⁾.

Kritik og stræben efter nøjagtighed er åbenbart de ledende principer hos de islandske slægtsagaers forfattere, uagtet de ikke direkte atter og atter fremhæver dette selv; det fremgår af hele deres forfatterskab og fremstilling; og på dem passer sikkert, hvad abbed Karl, Sverressagas bekendte forfatter, et steds ytrer: »Og eftersom den almægtige gud og den hellige jomfru Maria har givet kong Sverre mangan fager sejr, kan det ske, at avindsyge og uvise mænd ikke vil tro vor fortælling og erklærer, at vi ikke er rigtig underrettede, dersom vi siger, at han altid har været sejrrig. Nu vil vi fjerne en sådan mistro og i vor fortælling vise vor oprigtighed og meddele både godt og ondt osv.«³⁾. Hvad der her så smukt fremtræder — og vi må huske på, at vi her har med en forfatter

¹⁾ Eyrb. 8; Grettiss. 21—22, 173 osv. osv.

²⁾ Jfr. hermed hvad der findes i Flat. II, 226: »skönt der her findes mange sådanne æventyr, som ikke menes på rigtig vis at vedkomme sagaen, så mødes de dog alle til slutning i et og samme punkt«. Forf. indrømmer, at der kan gøres kritiske bemærkninger til hans optagelse af så meget stof; hermed forudsættes den ældre kritiske behandling og betegnes et yngre standpunkt i den islandske historieskrivning, hvorom mere i det følgende.

³⁾ Sverriss. Fms. VIII, 48; Eirsp. 21; Flat. II, 550—1.

fra den bedste tid at gøre —, er respekten for tilhørere og læsere, vi vilde sige for publikum, lysten til at fortælle således, at man bliver troet, o: overensstemmende med sandheden uden overdrivelser eller fordrejelser, og frygten for i modsat fald at blive kritiseret og holdt for uefterrettelig. Er nu denne lyst og frygt velbegrundet for en norsk kongesagas vedkommende, har den sikkert været tilstede i en ikke ringere grad hos forfattere, der skrev om hjemlige forhold for et for så vidt ganske anderledes sagkyndigt publikum.

Både for den norske kongesagas og den islandske slægtsagas vedkommende kan vi således med fuld sikkerhed i det hele og store påvise en virkelig videnskabelig forskning, hvis mål var sikkert og hvis midler bearbejdedes med en kritik, som tidsomstændighederne og disse midlers væsen tillod det¹⁾.

Disse midler var den gamle islandske tradition, som vi i det foregående har omtalt. Var nu denne tradition pålidelig?

Hvad der ovenfor er påvist med hensyn til dannelsen af denne tradition og dens beståen igennem flere eller færre generationer samt sagaforfatternes samvittighedsfulde benyttelse af den, er ganske vist ikke noget afgørende bevis for dens absolute troværdighed. Men det må på forhånd indrømmes, at der er særdeles gode og mange betingelser for, at den i det væsentlige kan være rigtig. Har vi nu midler til at prøve denne i sagaerne fremtrædende traditions rigtighed?

Hertil er der nu for det første at bemærke, at en stor, ja vel den største del af en sagas indhold er ifølge sagens natur af en sådan beskaffenhed, at den unddrager sig vor kontrol, undtagen for så vidt som dets egen indre sandsynlighed er at tage i betragtning. På den anden side er der dog ikke så lidet, som lader sig undersøge og det på forskellige måder;

I. endel kan man sammenligne med fremmede kilder;

II. noget kan undersøges ved hjælp af en sammenligning mellem sagaerne og andre islandske kilder indbyrdes;

III. endelig kan endel kontrolleres ved topografisk-antikvariske midler.

Under alt dette har vi kun at tage hensyn til, hvad der kan

¹⁾ Jfr. *J. E. Sars*: Udsigt osv. II, 277.

antages at bero på virkelig folkelig tradition; det er nemlig klart, at i det mindste største delen af et sagaværk som *Knytlinga* ikke kan gå tilbage til en specielt islandsk tradition, og de fejl, denne saga mulig indeholder, ikke kan lægges denne til last. Ligeledes må der i hver saga søges skælnet imellem, hvad der stammer fra traditionen og de egenlige forfatteres egne påfund, slutninger eller kombinationer, ti at der gives sådanne, kan ikke nægtes.

Det vilde naturligvis blive uoverkommeligt at drøfte og undersøge alle de enkeltheder, der kunde komme i betragtning. Vi må lade os nøje med et udvalg af eksempler både i den ene og den anden retning, og ellers henvise til, hvad der vil blive meddelt under behandlingen af de enkelte sagaværker.

I. I *Egilssaga* omtales norske forhold i den sidste halvdel af det 9. årh., altså under Harald hårfagers fremtræden og første regeringstid. Særlig er det Hålogalandske forhold, der beskrives. I kong Alfred den stores oversættelse af Orosius findes, som bekendt, Hålogalændingen Ottars (*Otheres*) egen beretning til kongen om Norge og norske forhold; her har vi altså en fremmed samtidig kilde og en islandsk saga fra det 12. årh. Sammenlignes nu disse to kilder, vil det vise sig, således som det i udgaven af *Egilss.* (1886-8) nærmere i fortalen er påvist, at sagaens forfatter er rigtig underrettet, idet sagaen dels stemmer med Ottar, dels indeholder noget mere med forholdene overensstemmende, som Ottar ikke har fundet det nødvendigt at fremhæve, dels endelig udelader noget, som forfatteren mulig ikke har kendt. Hele beskrivelsen kan ikke være lavet, dertil vilde den være for godt lavet, og den kan heller ikke bero på stedkendte mænds meddelelser i det 12. årh. I sagaen findes der fremdeles hentydninger til ældre norske love i det 10. årh.; fremstillingen heraf må bero på en gammel tradition, eftersom *Gulatinget* omtales i en anden og anerkendt ældre og oprindeligere form end den, som kendes fra de yngre norsk-islandske kilder. På et sådant område skulde man netop allersnarest vente at finde fejl og unøjagtigheder. Prof. *K. Maurer* har i en særlig afhandling gjort de her pågældende partier af sagaen til genstand for en grundig undersøgelse¹⁾; her kommer

¹⁾ *Zwei rechtsfälle in der Eigla i Sitz.ber. der k. bayer. Akad. d. Wiss.* 1895, s. 65--124.

de norske love til sammenligning og hvad man ellers ved og kan slutte med hensyn til den ældre norske ret. Maurer påviser nu for det først behandlede retstilfældes vedkommende med fyldestgørende grunde, at sagaens fremstilling er »fuldkommen korrekt«, medens dens fremstilling af det andet lider af »ikke få uklarheder og ujævnheder«, men der tilføjes: »ser man imidlertid nærmere på sagen, viser det sig straks, at også ved det andet retstilfælde de berettede tildragelser (vorgänge) ikke giver nogen grund til modsigelse i det væsentlige, men at alle betænkeligheder, der rejser sig, kun gælder enkeltheder i beskrivelsen«. Ser man på de her antydede enkeltheder, er dog nogle af dem af en sådan art, at en lægmand (en ikke-jurist) næppe kan tage anstød deraf. Man kan ikke og må ikke — forekommer det mig — forlange, at en saga, hvor fremstillingen af processer ikke er noget hovedsageligt, skal undgå at bruge sådanne udtryk, der kan være særlig juridiske tekniske ord, i en mere almindelig og folkelig betydning (f. ex. et ord som *krefja* og *krafa*). Med en saga, som så godt har vist sig at kunne stå for skud som Egilss. i disse tilfælde, kan vi være tilfreds og vor respekt for traditionens styrke bestyrkes. Og som det er gået med denne saga, er tilfældet med Eyrbyggja saga¹⁾; den samme udmærkede jurist, der underkastede Egilss. en kritik, har på samme grundige og sagkyndige måde undersøgt to retstilfælde i denne²⁾; om det ene hedder det: »således må man snarest antage, at Eyrbyggjas beretning er den oprindelige [og altså rigtige] og at den, ligesom denne sagas øvrige indhold, er væsentlig øst af den mundtlige overlevering«, og afhandlingen slutter omtalen af det andet tilfælde med følgende ord: »troværdigheden af de her omtalte oplysninger i Eyrb. bliver ikke berørt af disse uklarheder« [der er af underordnet betydning].

Vi vender nu tilbage til Egilssaga. Her omtales det såkaldte store Vinhedeslag mellem kong Adelsten og Skotterkongen Olaf m. fl., som Egill og Torolf skal have deltaget i. Efter sagaens kronologi må der her være tale om en kamp i året 926 eller så omtrent, og en sådan antydes i engelske annaler. Ikke desto

¹⁾ Da der i dette tilfælde er tale om islandske retstilfælde, skulde dette eksempel egentlig henføres under II i vor fremstilling; for lighedens skyld tager vi det her i al korthed.

²⁾ Zwei rechtsfälle aus der Eyrbyggja i Sitz. ber. osv. 1896, s. 3—48.

mindre er det sikkert, at der her foreligger en sammenblanding af det antydede slag 926 og det vældige Brunanborgslag 937 (se herom fortalen til udgaven 1886—8). Her har traditionen slået de to slag sammen, eller det sidste har ligesom opslugt det første; det var jo den samme konge, der holdt dem bægge, og der er kun omtr. 10 års mellemrum imellem dem. Her er der altså en fejl, men det må tages i betragtning, at der her ikke er tale om nordiske, men helt fremmede begivenheder og deres gang. Denne fejl vejer således overmåde lidt i vægtskålen; den er tilmed af kronologisk art, og tidsregningen er de islandske sagaers svageste side, hvorom mere i det følgende. En kronologisk fejl er det, når Egilss. lader Erik blodøkse falde under kong Adelstens nærmeste efterfølger; om dette er traditionens og ikke snarere forfatterens fejl, er vanskeligt at afgøre.

I Laxdœla findes, som bekendt, bestemte hentydninger til, at kongesøsteren Ingibjörg skulde have været forelsket i Kjartan Olafsson, og da de skiltes, fortæller sagaen, forærede hun ham det berømte hovedlin (*motr*) til hans islandske brud. Man har fundet dette umuligt, eftersom Ingibjörg året 1000 blev gift med Rögnvald jarl i Vestergötland, efter at han havde friet til hende den foregående vinter. At der har bestået et venskabeligt forhold mellem Kjartan og Ingibjörg, er uomtvisteligt, ellers havde hun ikke foræret ham den kostbare gave, og beretningen herom må betragtes som utvivlsom sand. Det er jo let at tænke sig, at man straks har ment heri at kunne skimte noget andet og mere end venskab fra Ingibjörgs side, og at der således meget tidlig er opstået et på grundløs folkesnak beroende sagn herom, som så er gået ind i den historiske tradition. Men der er i øvrigt intet som helst i vejen for, at der kan have været tale om en virkelig lidenskab fra Ingibjörgs side for den smukke islandske høvdingesön; han var kommen til Norge og til kong Olafs hird för end jarlen friede til hende. At der dog aldrig har kunnet være tale om et ægteskab mellem hende og Kjartan, følger omtrent af sig selv¹⁾.

At der med hensyn til norske forhold, særlig i 10. årh. hersker endel usikkerhed, er vistnok sandt. Således er Gunhild

¹⁾ Når der i Laxdœla i begyndelsen findes en sammenblanding af to slægtregistre, er dette øjensynlig forfatterens og ikke traditionens skyld.

kongemoder i de islandske kilder en datter af Össur tote, medens hun vistnok var en datter af Gorm den gamle¹⁾ og kaldes udtrykkelig så i *Historia Norwegiæ*²⁾. Hvorledes dette er gået til, har *G. Storm* forklaret. Der er ligeledes i den norske historie vistnok endel kronologiske fejl, der kan rettes ved andre kilder. Således kan slaget i Hjørungavåg, som islandske kilder sætter til 994, umulig have stået så sent; det må henføres til kong Harald blå-tand (*Saxo*) og sættes til år 985 eller 986³⁾.

I den store *Olafssaga* kap. 63 fortælles, at kong Gorm begav sig til Jylland for at bekrige den konge, »som hed Gnupa; de havde nogle kampe, men det endte med, at Gorm fældede denne konge og bemægtigede sig hele hans rige«. Her er der en lille stump gammel tradition — beretningen kan f. ex. ikke stamme fra *Adam* af Bremen; så vilde den være bleven ganske anderledes fyldig. Rigtigheden af denne tradition har man tidligere betvivlet eller rent ud benægtet. Men nu har de nylig fremdragne *Vedelspang*-runestene klart godtgjort, at denne traditionsstump er rigtig, at Gnupa virkelig var en historisk person, som fældedes af Gorm⁴⁾. — I I. bind har vi omtalt fremstillingen af kong Harald hårdrådes bedrifter i Syden, der har fundet bekræftelse ved en græsk samtidsforfatters omtale af Harald; men *sagaens* fremstilling beror tildels på samtidige skjaldevers, hvorfor den ikke hjælper til at bevise traditionens styrke i nogen særlig grad.

Den norsk-islandske tradition fremstiller den berømte erobreren af Normandiet, Ganger-Rolf (Rollo, død c. 930), som en norsk høvdingesön, sön af Ragnvald jarl på Möre. Som bekendt lader den normanniske krönikeskriver *Dudo* Rollo være dansk. Om Rolf-Rollos nationalitet har der været ført strid, der næppe kan siges at være endt endnu. Man (*G. Storm*) har på den ene side fremhævet *Dudos* uvidenhed og upålidelighed på mange punkter; han har i det hele ikke haft noget godt ry på sig som forfatter, og det er ikke uden grund kommet dertil. På den anden side har man (*Joh. Steenstrup*) søgt at rense *Dudo* for de beskyldninger, der er rettede mod ham, og har villet hævde, at når han kaldte

¹⁾ *G. Storm* i Arkiv IX, 216, 220.

²⁾ *Monum. hist. Norw.* 105.

³⁾ *Munch*: *Norske f. hist.* I, 2, 103—6.

⁴⁾ *Wimmer*: *De danske runemindesmærker* I, 66—72.

Rollo dansk, var dette rigtigt. Afgørende beviser for rigtigheden af Dudos fremstilling kan jeg ikke erkende er blevne fremførte. At han ikke har vidst rigtig besked med Rolfs herkomst, er yderst let forklarligt. De norsk-islandske kilder indeholder i og for sig intet utroligt; de synes mig tværtimod at indeholde et så vigtigt bidrag til spørgsmålets rette løsning, at det forekommer mig afgørende. Det er beretningen om Rolfs moder Hilds færd, da kong Harald gjorde Rolf på grund af hans strandhugst i Norge fredløs; der anføres af hende et vers (I, 449), digtet i anledning heraf, og verset bærer intet tegn på uægthed. Hvorledes skulde nu en sådan fremstilling være opstået? Hvad grund skulde man egentlig have haft til at annektere Rolf som Nordmand? For mig gives her kun én forklaring, nemlig den¹⁾, at Rolf, efter at være bleven gjort fredløs i Norge, har begivet sig til Danmark og dér sluttet sig til danske vikingeskarer; ved sin fremragende dygtighed og sine føreregenskaber er han bleven valgt til anfører. Jeg kan således ikke se rettere, end at den norsk-islandske tradition om Ganger-Rolf må hævdes som den rigtige overfor Dudo, uden at man derfor behøver at gøre Normandiet til en norsk koloni.

Endnu skal bemærkes, at beskrivelsen af det store Brianslag, Clontarf-slaget 1014, i Njála og Þorsteinn Síðu-Hallssons saga (han var selv med i slaget og har kunnet fortælle derom på Island) stemmer mærkelig godt med de irske kilder²⁾, undtagen for så vidt som disse overdriper slagets og udfaldets betydning.

De kronologiske forhold er i det foregående berørte. Nogen bestemt tidsregning for de norsk-islandske begivenheder havde man i begyndelsen ikke og kunde ikke have. Are frode benytter i sin bog lovsigemændenes funktionsår som kronologiske holdpunkter, men dette sker ikke i sagaerne. Her nævnes kun lejlighedsvis enkelte lovsigemænd i anledning af forskellige altingsager, og her tages der aldrig fejl. Ellers fortælles begivenhederne i den rækkefølge, som vistnok traditionen havde fastslået, eller den, som sagaforfatterne havde fundet sandsynligst. Navnlig for den ældre tids, særlig det 9. og 10. årh.s, vedkommende kan det derfor være vanskeligt eller umuligt at få de nøjagtige årstal frem; der må

¹⁾ *Munch*: Norske f. hist. I og *G. Storm*: Bidrag til vikingetidens historie.

²⁾ *Munch*: Norske f. hist. I, 2, 644—9.

beregninger til, der tildels beror på fremmede kilder; det vil da vise sig, at der er enkelte fejl indløbne eller at det er vanskeligt at få det hele til at passe. Mærkværdigt er det dog, hvor let det er tilnærmelsesvis at bestemme de enkelte årstal. Hvad sagaerne angår, er der en forskel på dem, i det enkelte, f. ex. Laxdæla, i kronologisk henseende er meget dårlige. Hvad der giver faste holdepunkter, er nævnelser af de norske regenter og tilknytningen til disse —: »det og det skete i den og den konges tid» og lign. For det meste, hvor en kontrol er mulig, vil det vise sig, at disse tidsangivelser er rigtige, og de må være hentede fra traditionen; sagaforfatterne i det 12. årh. vilde sikkert have dynget fejl på fejl, hvis det var dem, der havde lavet disse tilknytninger. Virkelige annaler, d. v. s. en kronologisk udarbejdet oversigt over fremmede og hjemlige begivenheder, findes først i slutningen af det 13. årh.; dog har man tidligere beskæftiget sig med kronologisk systematiske beregninger. Således er, som *G. Vigfússon* har påvist, alt regnet 7 år for tidlig i de 3 bispesagaværker: Hungrvaka, Torlaks og Páls sagaer, fremdeles i Gunnlaugr munks saga om biskop Jon og i biskop Gudmunds præstesaga, hvor dette siges at være Bedas kronologi, samt i kong Sverres saga af abbed Karl. Mulig er denne tidsregning bragt i stand på Tingøre af klostrets lærde historikere. Der kan i øvrigt med hensyn til hele dette spørgsmål: tidsregningen i de islandske slægtsagaer, henvises til *G. Vigfússons* bekendte afhandling (*Tímatal* osv.) i Safn til sögu Íslands I.

II. Det er en stor mængde enkeltheder, som kunde fremdrages ved en sammenligning mellem de enkelte islandske sagaer for at belyse den islandske tradition. De kronologiske spørgsmål vil vi her lade ligge; uagtet der findes fejl med hensyn til tidsregningen og altså for så vidt uoverensstemmelser mellem to sagaer, behøver ikke indholdet af det fortalte eller begivenhedernes gang derfor i det væsentlige at være urigtig. Vi skal nu i det følgende belyse forholdet mellem de enkelte kilder indbyrdes med nogle karakteristiske eksempler.

Vi vil begynde med en mærkelig parallel mellem de to sagaer *Vígaglúmssaga* og *Reykdælasaga*. Det er fremstillingen af forholdet mellem den berømte øfjordske høvding

Víaglúmr og hans svigersön, Vígaskúta fra Myvatn¹⁾. Det pågældende kap. i Glúma hører ganske vist ikke til den oprindelige saga, men det er dog uden tvivl meget tidlig indsat deri og beror på en gammel tradition; i Reykd. meddeles det hele noget nøjagtigere. Således fortælles der her, at Þorlaug Glumsdatter anden gang blev gift med en Eldjarn; denne nævnes ikke i Glúma; at giftermålet har fundet sted, er klart deraf, at Þorlaug med sin tredje mand har en søn af det navn (Eldjarn er altså død kort efter giftermålet). Reykd. kan således ikke have lånt fra Glúma. Men heller ikke det omvendte kan være tilfældet, ti hvorfor forf. til kap. i Glúma skulde have udeladt eller ikke brudt sig om, hvad Reykd. har mere end Glúma, f. ex. navnet på Skútas udsending, kan ikke forklares. Af Reykd. er det imidlertid klart, at dens forf. har kendt en uoverensstemmelse i den mundtlige tradition (om måden, hvorpå Þorlaug blev skilt fra Skúta) og anfører to versioner; den ene genfindes i Glúma. Ellers er fremstillingen omtrent den samme i bægge sagaer; ja hele partier stemmer ordret overens. Forholdet kan kun forklares ved, at bægge forfattere skriver efter forskellige hjemmelmænd, om fra forskellige egne (Øfjorden og Myvatnseggen), hvad der er sandsynligst, eller fra en og samme egn, kan ikke bestemt afgøres. Men eksemplet viser sikkert, at et og det samme kunde fortælles af flere omtrent nøjagtig på samme måde, men dog med nogle — i det mindste i dette tilfælde — mindre væsentlige afvigelser.

I forbindelse hermed kan det bemærkes, at i Íslendingadrápa af *Haukr Valdísarson* siges Glúmr Geirason i drømme at have haft en samtale med en død mand; dette henføres i Reykd. (s. 101) til Glums broder Torkel. Vi ved ikke, hvad der er rigtigst, men formodningen er for, at det er sagaen, der er bedst underrettet; den er åbenbart skrevet efter egnens egen tradition og dens forfatter viser sig som sjælden omhyggelig; vi ved intet om Hauks herkomst eller hjemstavn, og der kunde her foreligge en misopfattelse fra hans side. I Reykd. siges fremdeles Torkel, Glums broder, at have været udenlands, da en kamp fandt sted, medens Landnáma lader de *feðgar* — efter i forvejen at have nævnt Geiri og

¹⁾ Kap. 16 i Glúma, Ísl. forns. I, 44—8, kap. 24 (slutn.) og 25 (slutn.) og 26 i Reykd., Ísl. forns. II, 123, 126—35.

bægge hans sønner — deltage i kampen; da Ldns. ord kun er en ganske kort uddragsmæssig meddelelse, er fejlen vistnok på dens side, ligesom tilfældet bevislig er i flere andre lignende meddelelser.

Vi har i Grettiss. (kap. 25—7) og Fóstbræðras. kap. 7—8, s. 22—8) en parallel fremstilling, der ikke er uden interesse. Der er næsten fuldstændig overensstemmelse tilstede, og dog findes der et par afvigelser, som når det i Fbr. hedder, at Þorgeir efter det begåede drab ikke var bleven dømt fredløs, medens Grettiss. siger, at han blev dømt på altinget. På grund af Grettissagas sene tilblivelse og hele beskaffenhed er det vanskeligt at bedømme forholdet, og det er muligt, at episoden er lånt fra Fbr., men at man vilkårlig har forandret dens fremstilling til gunst for hovedpersonerne i Grettiss.

I 1. kap. af Fbr. findes en interpolation om Grettis æventyr i Isefjorden, der også fortælles i Grettiss. kap. 52; af versene i denne anføres ét i Fbr. og kaldes her en »kvædling« (o: et enkeltvers, medens der i Grettiss. er tale om en cyklus); i Fbr. siges Þorbjörg digre, der hjalp Grettir, at have vidst, at bønderne vilde dræbe ham, medens Grettiss. lader hende komme tilfældig til. Her er åbenbart to egne traditioner med højst uvæsenlige afvigelser.

I sagaerne om Gunnløg ormstunge¹⁾ og Hallfred vandrådeskjald¹⁾ findes en parallel. I Gl. er fremstillingen, da han er hovedmanden i episoden, langt udførligere end i Hfr., der kun antyder, hvad der skete; der findes en lille afvigelse, der udelukker benyttelse af den ene eller den anden saga; ellers er der overensstemmelse. De kronologiske forhold stemmer også godt i begge sagaer.

Af Tormod kolbruneskjalds sidste dage havestvende fremstillinger, den ene i Fóstbr., den anden i Olaf den helliges saga hos Snorre; de er afgjort indbyrdes uafhængige og dog beroende på traditionen i tilknytning til Tormods vers. Med hensyn til de forskellige afvigelser, der her findes, kan der henvises til indledningen til Hauksbók s. LXXIX—LXXX; her påvises, at sagaens fremstilling står tilbage for Snorres og lider af fejl; det er rigtig nok et spørgsmål, om ikke sagaens slutning senere er bleven om-

¹⁾ Gunnl. kap. 10, Forn. s. 113.

arbejdet; i hvert fald indeholder forskellige håndskrifter rent legendeagtige tildigtninger. Traditionens oprindelige kilde — og det må her tages i betragtning — må sikkert have været mindre klar; kamptummelen og tilstandene umiddelbart efter Stiklestadslaget kan ikke have været overvættets gunstige for iagttagelsen af enkeltmands færd.

En mærkelig dobbeltberetning om kristendommens forkyndelse og indførelse haves bl. a. i det bekendte værk *Kristni-saga* kap. 7—9, 11 og i kap. 100₁₆—105 i *Njála*. Her ligger der to forskellige traditioner til grund, og det er særdeles interessant at sammenligne de to beretninger, der væsenlig handler om Tangbrands mission på Island. I alt væsenligt er der overensstemmelse tilstede; dog er der på den anden side ikke ubetydelige afvigelser. Ifølge Nj. lander Tangbrand i Gautavik i Berufjord, medens Krs. siger, at han landede i den nordlige Alftafjord, der er den nærmeste fjord syd for Berufjord. Man kunde her være fristet til at tro på Nj., der synes at indeholde nøjagtigere lokaltraditioner, i det den omtaler to brødre på Berunes (i Berufjorden), der stillede sig fjendtlig til Tangbrand. Ifølge Krs. begiver Tangbrand sig til Síðu-Hallr, medens denne ifølge Nj. red — efter at have hørt tale om Tangbrands ankomst — hen til ham for at indbyde ham til sig. Samtalen mellem Hallr og Tangbrand i anledning af Mikkels-dagens hellighed er noget forskellig, men hovedemnet er det samme. En stærkere afvigelse er derimod den, at Hallr ifølge Nj. straks lader sig døbe, medens dette ifølge Krs. først sker bagefter ved påsketid; Nj. synes her at have sammendraget to handlinger til én begivenhed. Om Halls og Tangbrands altingsrejse den følgende sommer er Nj. langt mere nøjagtig end Krs., i det Nj. opregner de forskellige gårde — i rigtig geografisk rækkefølge, — som de tog ind på, og hvor de i reglen omvendte folk; heri strider intet imod historisk sandsynlighed (med undtagelse af episoden om Galdrahedin, hvilket hænger sammen med folketroen). På denne rejse lader Nj. Tangbrand dræbe Vetrilde skjald og Torvald vejle, medens Krs. ikke angiver noget bestemt tidspunkt herfor (de samme vers anføres). Efter tinget lader Nj. Tangbrand rejse til vestlandet og dér træffe Steinunn — i Krs. omtales ikke noget møde imellem dem, — medens Krs. lader Tangbrand drage til østlandet og derfra videre mod nord. Tangbrands skib siges i Nj. at være

blevet beskadiget i Berufjorden, men Krs. lader dette ske «ved Borgarfjorden i Hvitá»; hvad der her er rigtigst, er vanskeligt at sige; Njals beretning er nok så sandsynlig. Når sagaen derimod i kap. 102 kalder skibet *Visundr* og ikke *Jarnmeiss*, beror dette på en redaktørs misopfattelse af en skibsomskrivning, hvor ordet *visundr* forekommer, i Steinunns vers (i et godt hdskr. mangler denne oplysning om navnet, og senere i slutn. af kap. 103 findes det rigtige navn). I fortællingen om Tangbrand og bersærken findes der endel afvigelser af underordnet art, men vi er her inde på et legendarisk udsmykket æmne; kun skal bemærkes, at bersærken i Nj. kaldes Otryg, medens han i Krs. kun betegnes som «norrön». En hovedforskel mellem Nj. og Krs. er den, at Nj. ikke kender noget til Tangbrands første mislykkede forsøg på at forlade landet, hvilket vistnok kommer deraf, at Nj. følger en enkelt egns tradition uden at kende den anden fjærnt fra forfatterens liggende egns supplerende tradition. Om Tangbrand, kong Olaf og Islænderne i Norge er der fuld overensstemmelse tilstede; kun er Krs. noget vidtløftigere m. h. t. samtaler. Hjalte og Gissur lander ifl. Krs. ved *Eyjar* (=: Vestmannøerne), ifl. Nj. ved *Eyrar* (ét hdskr. har dog *eyjar*, og det er mulig den oprindelige — rigtige — tekst). I den følgende fremstilling udskriver Krs. Are, medens Nj. åbenbart ikke følger nogen skreven kilde, og dog er der i alt væsenligt fuld overensstemmelse (Nj. lader Hall give Torgeir 3 mark sølv, Krs. halvt hundred σ : $7\frac{1}{2}$ mark). — Totalbilledet af Tangbrands færd og kristendommens indførelse bliver det samme, tiltrods for de forskellige kilder, der ligger til grund for Nj. og Krs.¹⁾

Hallfreðarsaga og Vatsdœlasaga har, som bekendt, endel berøringspunkter indbyrdes²⁾. Den vigtigste parallel findes i Vatsd. kap. 37—8, i Hfr. 2—3, Ingolf den smukkes forelskelse i Hallfreds søster, Valgerd. Fremstillingen er meget interessant og der er ikke tale om gensidig afhængighed³⁾; der er enkelte verbale

¹⁾ Når det i Nj. om Torgeir (kap. 105, l. 44—6) hedder, at han fremsagde, hvorledes søndage, fastedage osv. skulde holdes, er dette naturligvis til-digtning og snarest en senere interpolation.

²⁾ Når Hallfreds moder i Vd. kaldes *Asdis*, i Hfr. *Aldis*, beror det ene navn på fejllæsning.

³⁾ I Vd. og Hfr. anføres et vers om Ingolfs skönhed, men Vd. har kun den første halvdel og dette er det oprindelige.

overensstemmelser, ellers fortælles det samme blot med andre ord. Ved siden af den uvæsenlige afvigelse, at Jökull i Vd. ikke er tilstedeværende ved Ottars og Torsteins samtale om stævning af Ingolf, i Hfr. derimod tilstedeværende, er det interessant at lægge mærke til en parallel som denne: *Jökull . . . kvæð slíkt mikil endemi* osv. (Vd.) ≠ *þá mælti Jökull . . . heyr á endemi* osv. (Hfr., hvor ordene anføres i direkte tale). Så findes der atter en uoverensstemmelse angående processens udfald på tinge; det er muligt, at Vd. er her den rigtigste. Når der i Vd. fortælles mere om forholdet mellem Ottar og Ingolf, kommer det deraf, at dette ikke vedkom sagaen om Hallfred; på lignende måde fortælles om forholdet mellem Hallfred og Gris ganske summarisk i Vd., der henviser til Hallfredssaga; her må der foreligge en fejltagelse, da Hallfreds dræbte broder kaldes i Hfr. Brandr (= Ldn.), i Vd. Hermundr. Tiltrods for disse uoverensstemmelser, er det åbenbart den samme gamle tradition, der genfindes i bægge sagaer.

Det vilde her være interessant at komme ind på forholdet mellem Landnáma og de enkelte sagaer, men det vilde i denne sammenhæng føre alt for vidt og må forbeholdes en særundersøgelse. I al korthed kan jeg henvise til det resultat, jeg er kommen til for Egilssagas vedkommende (udg. 1886—8, s. LXXVIII ff.). Hvad der her kommer særlig i betragtning, er slægtregistrene, og m. h. t. dem kan det i det hele siges, at de uoverensstemmelser, der findes, er i reglen ganske uvæsenlige; de består i en ombytning af enkelte led og da af de ældste, et plus af et navn på den ene eller den anden side og deslige. Da sagaerne i de allerfleste tilfælde viser sig at være uafhængige af Landn., må slægtregistrene bero på traditionen og tale altså også for dennes styrke og velunderrettethed.

För end vi forlader hele denne sag, hvorom der kunde skrives hele bind, anser vi det for hensigtsmæssigt at dvæle ved nogle sagaer, der er blevne gjorte til genstand for en mere eller mindre stærk kritik i særlige afhandlinger, og det tildels på en sådan måde, at denne kritik ikke alene må ramme de enkelte sagaer, men dem alle og dermed den islandske historiske tradition i det hele. Hermed mener jeg ikke dr. *E. Jessens* ganske mislykkede angreb særlig på Egilssaga (i Sybels Zeitschrift), som jeg tror tilstrækkelig at have tilbagevist i fortalen til min kritiske udgave. Jeg sigter

her særlig til Njálssaga, Hænsapóris saga og Vigaglúms-saga.

Den første af disse, Njálssaga, er bleven gjort til genstand for en indgående og voldsom kritik i afhandlingen: *Die Njálssage*, insbesondere in ihren juristischen bestandteilen af *K. Lehmann* og *H. Schnorr v. Carotsfeld* (1883). Foruden afhandlingens hovedbestanddel, der handler om sagaens processer, afhdl.s. kap. 4—5, (hvortil på en måde også kap. 1—3 hører, da de handler om »Die rechtsausdrücke« og »Die rechtsgeschäfte« m. m.), findes der 4 »Anhang« om fremmede bestanddele i Nj., »Nj. og Þorsteins saga Síðuhallssonar«, »anakronismer, geografiske fejl, ujævnheder i kompositionen« og »genealogierne«. Som man ser, betragtes sågaen her fra mange forskellige sider. Indholdet af de to første anhang vil vi ikke beskæftige os med her; det må ses i forbindelse med en undersøgelse af sagaens oprindelige form og hele komposition; det vil vi komme tilbage til under sagaens særbehandling. I anhang 3 findes anakronismer og ujævnheder, samt geografiske fejl.

Af de anførte anakronismer er den første den, at sågaen i kap. 142 lader en »kvidmand« blive udskudt på grund af »åndeligt slægtskab«; dette skal næppe have ladet sig gøre allerede år 1012; hvorfor dette ikke eller næppe kan have ladet sig gøre 12 år efter kristendommens indførelse i landet, er nu langt fra umiddelbart indlysende. Hvis troens og præsternes magt nogensteds havde noget at sige, måtte det netop være på sådanne ydre områder, som det her pågældende¹⁾, og at man særlig på altinget iagttog de vigtigste ydre følger af kristendommen og dåben, er kun hvad man må vente. Hvad enten der nu her foreligger en anakronisme eller ej — og der er, som man ser, ingen tvingende grund til at antage en sådan —, behøver ikke denne »udskydelse« af en kvidmand at stamme fra vore lovhåndskrifter; den kan meget godt være indkommen i traditionen på et tidligt trin. Derimod er omtalen af »bondens kirkegård« (i kap. 123), hvor voldgiftsdommerne samlede den store mandebod for Höskuldr, ganske sikkert en anakronisme. Traditionen eller forfatteren eller en yngre redaktør — her er der stort spillerum — har her overført på ældre tider, hvad der først senere blev skik; sådanne fejl var undertiden

¹⁾ Jfr. Valla-Ljótss. kap. 3.

ganske uundgæelige; i dette tilfælde må det betones, hvor uendelig ligegyldig og ubetydelig fejlen er. Derimod må det på det bestemteste tilbagevises, når udtryk som »for guds skyld« (sst.) i Höskuldr Hvitanæsgodes mund, samt hans om kristeligt sind og ydmyghed vidnende ytring om hans drabsmand stemples som anakronistiske. Ganske vist har denslags udtryk og denslags sindelag næppe været almindelige på Island i de første tiår efter kristendommens indførelse, men at enkelte personer allerede så tidlig — og Höskuldr var opdragen hos den af kristendommen grebne Njáll — har kunnet være så gennemtrængte af mildere følelser, at de kunde bruge sådanne udtryk, nytter det ikke at nægte. Hvad enten sagaens fremstilling er historisk eller ikke, er en antagelse eller en påstand af den her omtalte beskaffenhed ikke tilstrækkelig til at domfælde den, hverken i dette eller andre tilfælde. — Når det fremdeles anføres som anakronisme, at Skarphedin bebrejder Torkel hákr (i kap. 120), at han spiser »hestekød«, hvad der jo kort efter kristendommens indførelse blev forbudt og endnu næppe kunde anses så foragteligt, at en mand som Skarphedin derpå kunde begrunde en bebrejdelse, vilde der vistnok her være en anakronisme tilstede, — hvis der overhovedet virkelig var tale om hestekød. Men det er det slet ikke. Hvad Skarphedin bebrejder Torkel, er at han har spist »en hoppes endetarm«, altså en så modbydelig føde, som end ikke den ivrigste hedning og blotmand nogensinde vilde have gjort sig skyldig i at spise; *fil-menska* kaldes det ganske betegnende i sagaen. — Ikke heldigere bevendt er det med den anakronisme, som forff. vil se i, at de enkelte »landsfjærdinger stilles op imod hinanden«. Hvad der sigtes til, er, at det i kap. 141₄ hedder, at »Østfjærdingsmændene stod nedenfor«; den her antagne modsætning skulde ikke have kunnet eksistere før end i Sturlungetiden. Dette er nu i og for sig ganske uholdbart; modsætningen mellem de enkelte fjærdinger opstod selvfølgelig umiddelbart efter landets inddeling i fjærdinger kort efter 962, og den måtte lejlighedsvis give sig udslag. Men det her antagne modsætningsforhold beror imidlertid på en ren misforståelse. Sagen var jo den, at Flose den foregående vinter havde foretaget sig en rejse til alle de fornemste østfjordske høvdinge og søgt, tildels opnået løfte om deres bistand på altinget; det er disse »Østfjærdinger«, der her menes og nævnes uden tanke om

noget modsætningsforhold til de andre fjærdingers beboere. Disse angreb på sagaen falder altså bort af sig selv.

Hvad nu »ujævnheder i kompositionen« angår, angribes for det første den omstændighed, at Flose i altingssessionens slutning bestemmer, at toget mod Bergtorshvol skal foregå 8 uger »för vinter«; denne bestemmelse skulde være tagen for tidlig, efter som der skulde kunne indtræffe så meget, der hindrede udførelsen deraf (vejrlig osv.) så sent på sommeren. Dette beror på ukendskab til Island. Toget skal jo foretages i slutningen af avgust. Enhver Islænder ved og har altid vidst, at der ikke kunde komme nogen som helst hindringer for udførelsen af en sådan rejse, og at der var intet at risikere ved at bestemme den så længe i forvejen. — Når der ankes over sagaforfatterens formentlige ukendskab med Bergtorshvol (fordybningen, hvor så mange kunde skjule sig i kap. 128), er dette mulig berettiget, men spørgsmålet er af underordnet betydning, og sikkert er, at nedenfor selve bakken kunde der i hvert fald skjules en mængde mennesker. Andre fremdragne ting er af en så underordnet art, at det ikke er umagen værd at opholde sig derved; kun skal det bemærkes, at det er uforståeligt, hvorfor Snorre gode ikke skulde kunne opføre sig som sagaen siger (kap. 123).

Hvad dernæst anhang 4, det om slægtregistrene, angår, kan jeg fatte mig kort derom. De fejl eller uoverensstemmelser mellem Nj. og særlig Landnáma — der i det hele og store må anses for at være den pålideligste kilde¹⁾, — som her påvises, består i, at enkelte led synes udfaldne eller oversprungne (Sigmund, Mörd giges fader) eller i enkelte tilfælde sammenblandede; Njals egen slægt omkr. 900 er ikke ganske sikker; dog stemmer et af håndskrr. (G) med Ldn. næsten overens, og forff. tror selv, at dette hdskr. har sagaens oprindelige tekst. Enkelte led findes i omvendt orden, men led, som ligger forud for den isl. landnamstid eller som ikke hører Norden til; her kan man slet ikke vide, på hvis side fejlen er, og det hele er meget underordnet. Alt hvad der står s. 211 om Sigfus, må nødvendigvis falde bort, da Ldn.-hdskr. (B, udg. 219) jo har det eneste rigtige *ok (föður* er udgiverens ubegrundede

¹⁾ Uagtet forff. ytrer s. 172, at det kun er meningen at udfinde, hvorvidt Nj. er afhængig af Ldn. — der skal ikke meget til at se, at det ikke er tilfældet, — eller ej, kommer de dog ofte til at dadle sagaen for dens afvigelser som formentlige fejl.

rettelse). I alt væsenligt stemmer Nj. både med Ldn. og andre kilder¹⁾, og der lader sig ikke ved hjælp af sagaens slægtregistre bevise, at den i det hele er upålidelig eller — og endnu mindre — at den skulde være af en meget sen oprindelse; der er ingen tvivl om, at i det mindste nogle af slægtregistrene hører til yngre indskud og udgør altså ikke endel af det ved traditionen nedarvede sagastof. At Njála ikke nævner alle de personer, som Ldn. kender, er sandelig ikke påfaldende; en god saga anfører kun dem, den har brug for²⁾. Ligeså lidt kan en berettiget kritik begrundes på, at sagaen nævner personer, andre kilder ikke kender. Forff. kommer til det utvivlsomt rigtige resultat, at Nj. ikke har benyttet Ldn. Men desto mere fortjenstfuldt er det, at der gennemgående er overensstemmelse til stede. Beror nu Nj.s genealogier på den mundtlige tradition, ja, så har vi i denne omstændighed atter et godt bevis på traditionens troværdighed.

Det værste, forff. har haft at indvende imod sagaens personer og personlige forhold, er dens indførelse af juristen Eyjolf Bölverksson, og vi må derfor særlig dvæle ved dette punkt. Denne Eyjolf opfattes — og det med megen styrke — ligefrem som en af sagaens forfatter opdigtet person; da modpartiet havde en dygtig jurist på sin side, måtte Flose og hans parti også have én. Der göres gældende, at Geller Bölverksson, død c. 1074, ikke kan have haft en yngre broder, der allerede var voksen 1012 (dræbt samme år). Ved første øjekast kunde der her synes at være en urimelighed tilstede. Men her er intet umuligt; Are frode siger, at Eyjolf grå blev døbt i »sin alderdom« år 1000; han har da næppe været yngre end c. 70 år og altså født c. 930, men han har snarest været noget ældre. C. 960 kan hans søn Bölverk være født, og han kan meget godt have fået sønnen Eyjolf c. 985 og den anden søn Geller c. 1000 (død c. 1074). Herefter vilde man være nødt til at antage, at Eyjolf i året 1012 havde været forholdsvis ung, c. 27 år; denne alder er i alle tilfælde høj nok til, at Eyjolf kunde have været den udmærkede retskyndige, han siges at have været.

¹⁾ Dette kan enhver overbevise sig om ved at læse forfatternes egen fremstilling. Men man kan ikke undlade at lægge mærke til, at hver gang de finder en myg, søger de at gøre den til en kamel.

²⁾ Forffs bemærkninger s. 184 er ganske ubegrundede. Hvad skulde de der nævnte personer i sagaen?

Og hvad kan man nu slutte af sagaen om hans alder? Forff. ytrer (s. 215), at han må »have været til års« (»bereits in den höheren jahren«); hertil skal blot bemærkes, at når man på den måde, som forff. gör det her, lægger tingene til rette, er det ikke vanskeligt at komme til et resultat, man selv helst ønsker. I kap. 138, kaldes Eyjolf nemlig »høvdingeæmne« α : håbefuld, ung mand; udtrykket kan ikke omgås, og det forbyder, at gøre ham ældre end 20—25 år gammel; i overensstemmelse hermed er hans vægning i samme kap. l. 94. Eyjolf har altså været en af de unge opvoksende mænd, som havde lært lovkyndighed (ligesom Gunnløg hos Torstein på Borg), men ellers ikke var i besiddelse af magt eller myndighed. For Flose var det blot om at gøre, at skaffe sig en dygtig jurist. Hvad skulde der nu være i vejen for, at Bölverk havde fået en søn c. 985—90, der døde 1012 og en anden søn c. 1000, der var død c. 1074? Vi har heldigvis en slående parallel i brødreparret Gunnløg og Hermund; Gunnløg faldt 1008, men Hermund, — der vel at mærke var den ældste af de to — levede til efter 1050. At Eyjolf ellers ikke nævnes i andre kilder, er ikke påfaldende; han havde jo ingen historie; det eneste, han har været bekendt for, er hans deltagelse i sagen på altinget 1012. Det var hans første og sidste offentlige optræden. Der er således ikke den mindste grund til at betvivle sagaens velunderrettethed m. h. t. Eyjolf, så meget mindre som det overhovedet ikke kan erkendes, at de egenlige slægtsagaer indfører fingerede personer.

Vi går nu over til afhandlingens første 3 kapitler, hvis indhold nærmest berører juridiske udtryk og dermed beslægtede enkeltheder. Dog er der ingen grund til at dvæle ved kap. 1, der for det meste kun sammenfatter forff.s resultater¹⁾. I kap. 2 behandles enkelte »retsudtryk«, der enten kaldes absolut eller relativt falske. Adskilligt af forff.s kritik herover har allerede *V. Finsen* gendrevet eller derom påvist, at det kritiserede indeholder ældre ret, end den, der kendes fra Grågåsen²⁾; således vises der, at udtrykket *festum helgandi*, der for forff. er uforståeligt, er naturligt og smukt; noget lignende gælder *adalfestr*, der kun er en yngre,

¹⁾ Når det antages, at visse ting som Torhalls benskade er opdigtet »før tilfallet«, savner en sådan antagelse enhver grund.

²⁾ Den isl. fristats institutioner s. 102—105.

forvansket form for *alaðfest*¹⁾, som ikke behøver at stamme fra sagaens forfatter. Når forff. siger, at dette ord i sagaen er identificeret med *fjörbaugr* (*fjörbaugr eða aðalfestr* er sagaens ord), er dette urigtigt; *eða* viser aldeles ikke (snarere tværtimod), at sagaforf. har trot, at ordene var ensbetydende; i det højeste kunde man altså sige, at forf. fejlagtig havde ment, at kun det ene eller det andet — istedenfor bægge — burde betales. Dette stykke viser en god, gammel ret og bundet netop i en gammel tradition, og det er en dårlig kritik at uddybe kløften istedenfor at søge den naturligste og ligefremme forklaring. — Ordet *fimtardóms stefna* (kap. 109) er et naturligt udtryk, når det forstås rigtigt; det betyder: »den tid, da femterretten samledes til pådømmelse» på altinget. Det norske ord *fimtarstefna* har hermed intet at gøre. — Når forff. dernæst behandler enkelte udtryk (*kviðr* i kap. 144, *grið* flere steder) og søger at vise, at de er falsk brugte, er hertil i almindelighed at bemærke, at sagaens forf. ikke er jurist, men nok juridisk amatør, som ikke mere end alle andre ikke-jurister kunde løsrive sig fra menigmandstale. Endnu den dag i dag benytter man i almindelighed forskellige ord i en mere eller mindre udvidet (dobbel) betydning, som i det eksakte lovsprog kun har den ene bestemte betydning. At det også var således i oldtiden, er utvivlsomt. Jeg vil ikke forsvare ordet *kviðr* på det pågældende sted; men jeg er overbevist om, at det kun kan bero på en øjeblikkelig åndsfraværelse eller skrivefejl, og det så meget mere, som dette ord forekommer ellers utallige gange i sagaen og altid rigtig anvendt. At sagaen derimod undertiden bruger ord som *grið* og *tryggðir* — hvoraf det første ifl. det strængeste lovsprog betyder den foreløbige fredstilstand, der afsluttes med *tryggðir*, den lovformelige fredslutning — er, havde jeg nær sagt, i sin orden. For menigmand — og for alle andre end de mest pedantiske jurister — måtte disse to ord omtrent blive ensbetydende. Forff. anfører da også eksempler fra flere andre sagaer på sammenblandingen. Og hvad skal man sige, når ikke engang lovene selv er fri for den? Hedder det ikke f. ex. i Gulatingsloven 32: *þá gengr sá á grið sín ok er hann tryggofi?*, hvor *grið* og *trygg(var)* åbenbart er

¹⁾ Se gloss. til Grágás; jfr. *K. Gislason: Aarbøger f. nord. Oldk. 1881, 224—5, Fritzner. s. v.*

identiske (forff. s. 19 øverst). Sagaens forf. var en folkelig mand, der brugte folkets egne udtryk og dem, den folkelige tradition rakte ham, og det skal han ikke have dadel men tak for. — Noget lignende gælder et ord som *ben*, der egentlig og oprindelig bruges »om dødbringende sår«. I sag. kap. 56 bruges ordet én gang om et stærkt blødende sår (af forff. kaldt: »eine leichte fleischwunde«, tværtimod sagaens egen beskrivelse i kap. 53: *mikla ristu ok blæðir þegar mjök*; såret har næppe været ufarligt). Atter her har vi den folkelige brug af ordet, der gik ud på at benytte det i en mere almindelig betydning, omtrent som *sár* (sår); således findes det endogså brugt i vers (Gísl. Súrss. v. 31 bruger *ben* om hvad der i v. 32 kaldes *sár*, — og det fremgår slet ikke af sammenhængen, at der her skulde være tale om ulivssår). — Endnu et eksempel på den samme folkelige sprogbrug er brugen af ordet *dómr*; at dette ord måtte bruges om en hvilken som helst endelig afgørelse af en sag, hvad enten der var tale om en lovlig dom på altinget eller en privat voldgift, er ganske forståeligt; den findes også andre steder end i Nj., ja, den findes endogså — hvad forff. anfører — engang i selve lovhåndskriftet Staðarhólsbók (*sáttadómr*); jfr. *Hertzbergs* glossar til Norges g. love (»en doms afgørelse . . . såvel . . . som af privat forligsret«). Dermed er den sag afgjort, men just ikke til fordel for det 19. århs. sagakritik. — Også når ordet *mundr* i sag. kap. 8 står i en udvidet betydning, er dette letforståeligt; det er i det højeste »relativt« falsk¹⁾. På en ren misforståelse beror det, når det forlanges, at udtrykket *aukaz þriðjungi* — der ikke findes i lovene, — skal være et retsudtryk; det betyder simpelthen »at forøges med en tredjedel«, og så er der ikke mere derom at sige²⁾. — Et af de bedste eksempler på forff.s tomme iver efter at komme sagaen tillivs er behandlingen af ordet *lögmaðr*. De ytrer, at sagaens brug af ordene *lögmaðr*, — der i tiden för c. 1270 altid betyder »retskyndig« — og *lögsoðumaðr* (der c. 1270 afløstes af en *lögmaðr* = lagmand som kongelig

1) Unnr skal have 60 hundreder i medgift, *heimanfylgja*, der ifg. bestemmelsen skulde forøges med $\frac{1}{3}$; sproget ejede ikke noget ord over den oprl. medgift + forøgelsen, derfor er sagaen nødt til at benytte ordet *mundr* i dette tilfælde.

2) I kap. 121 bruges *útlagi* i norsk betydning; det kunde tænkes at stå i en urislandsk betydning eller være indkommet i de sene afskrifter.

embedsmand) er »meget lærerig« — og nu venter man sig en lærerig udvikling. I hdskr. fra c. 1300 og derefter findes ordet *logmaðr* af ukyndige afskrivere ofte i sagaerne indsat for *logsgu- maðr*¹⁾. Selv om man altså i Nj. fandt den urigtige brug af ordet, vilde det intet bevise m. h. t. den oprindelige forfatters viden eller ikke-viden. Hvorledes er nu forholdet hermed i sagaen? Efter selv at have anført flere steder, hvor ordene er rigtig brugte, og et par steder, hvor nogle af hdskr. har det urigtige — hvilket jo er ganske betydningsløst, — nævner forff. så — siger og skriver — ét eksempel på den absolut urigtige brug af ordet — og så er endda dette ene sted i sagaen ganske rigtigt. I anledning af, at Hallgerðr skal bortfæstes til sin anden mand, hedder det at hun »skal fæste sig selv« (fordi hun var enke) — »hvis *logmaðr* finder det rigtigt«, d. v. s. hvis den retskyndige tilstedeværende²⁾, som der appelleres til, finder det rigtigt. Det er ganske tilfældigt, at denne retskyndige tillige er en lovsigemand; men appellen gælder han ikke som sådan, da hans lovsigemandsvirksomhed udelukkende var knyttet til altinget, men som den retskyndige han var. Dette sted må absolut bortfalde som angrebepunkt mod sagaen. Forff. siger selv et andet sted: »Freilich war Skapti gesetzsprecher, aber diess schliesst seine eigenschaft als rechtskundiger nicht aus«. Dette er fortræffeligt, men skulde det samme ikke også kunne gælde for lovsigemanden Torarin Ragabroder?³⁾

¹⁾ Jfr. forff. selv s. 28; når et sted i Eigla er taget med, er det urigtigt; intet hdskr. her har det urigtige *logmaðr*.

²⁾ Jfr. Aarbøger 1879, s. 177.

³⁾ Til slutning omtaler forff. 3 såkaldte »retsudtryk«, som de dog ikke tillægger nogen vægt. At *kvedja almenning* (kap. 131) skal være et norsk udtryk. Nej; det betyder simpelt hen at opkalde, samle hele befolkningen og har intet med det specifik norske udtryk at skaffe. *Logping* og *vápnaping* er næppe omtale værd. Det sidste (kap. 79 og 91) betyder i al almindelighed »váben-møde, kamp«; på sidste sted er udtrykket sarkastisk og modsættes det fredelige ting, hvor sager afgøres. (Skarphedin vil forfølge sagen på et våbenting, d. v. s. i en kamp; han vil hævn og ikke forlig). I tilknytning hertil skal bemærkes, at det viser ikke megen forståelse af de gamle sagaer og tider, når forff. udtaler, at Skarphedins svar til de forskellige høvdinge på altinget i kap. 120 ikke passer til deres tone. Den slags forekommer ganske vist ikke ofte, men der er intet deri, der ikke stemmer med Skarphedins karakter, lignende bebrejdelser findes jo i Eddadigte. I kap. 112 er alt forståeligt og naturligt angående Mörd's tillysning af sårene.

Det er af alt dette klart, at en sådan behandling og kritik, som de to forfattere har gjort Njála til genstand for, er ikke alene ubillig, men den kan ikke siges at være grundet på den nødvendige alsidige sagkundskab, og den er fremfor alt ikke upartisk nok; derfor er resultaterne, trods den grundige umage, forff. ses at have gjort sig, i hovedsagen skæve. En retfærdig kritik af Njála vil vise, at også denne saga bygger på en god gammel tradition, der naturligvis ikke helt igennem er fejlfri, samt at kompositionen på sine steder, navnlig i begyndelsen, ikke er fri for ujævnheder, vel at mærke af en anden art, end dem, forff. har ment at finde. Vi står her ved en hovedanke mod forff.s hele fremgangsmåde. De tager sagaen til undersøgelse i den form, som den nu har, og kommer så til det resultat, at sagaen ikke er ældre end fra slutningen af det 13. årh. Heri ligger hovedfejlen. Den første og uafviseligste pligt for en sagakritiker er den, at undersøge, hvorvidt den form, sagaen er nået til os i, er den oprindelige eller om den beror på en senere redaktion (sammenstøbning, tilføjelser, interpolationer). Med hensyn til dette spørgsmål er der, hvad Njála angår, holdepunkter nok; forff. selv antager f. ex. at kristendomsafsnittet (kap. 100—5) ikke er oprindeligt i sagaen; også de genealogiske partier viser tydelig, at de ikke alle er oprindelige; sagaens begyndelse og dens første del er meget usagamæssig; Njáll — hovedpersonen — nævnes først i kap. 20; man har ikke uden grund antydnet en sammenstøbning af en Gunnars saga og Njálssaga, og hvad vedkommer den vidtløftige skildring af Briansslaget i grunden en Njálssaga? — og så fremdeles. Kommer man til det resultat, at der har fundet en meget omfattende bearbejdelse sted af Njála, er det klart, at den oprindelige Njálssaga er betydelig ældre end forff. har antaget; forudsat, at lovpartierne hører til den oprindelige Njála — og dette måtte jo undersøges og begrundes, — er det ganske umuligt, at deres indhold kan være hæntet fra de nu eksisterende Grágáshåndskrifter, hvad også andre grunde gör usandsynligt. Det vilde nu også være naturligt at komme nærmere ind på sagaens processer, men der er ikke her lejlighed til den fornødne og vidtløftige imødegåen af forff.s kritik, der lider af samme fejl, som kritikken af de foran omhandlede punkter. Der vil forhåbenlig i den nærmeste fremtid fremkomme en grundig særundersøgelse af hele dette forhold. Her skal derfor i al korthed

bemærkes, for det første, at *V. Finsen* i sin udmærkede afhandling om Fristatens institutioner i en anmærkning s. 102—5 under 12 punkter har imødegået forff. og gjort det sandsynligt, at flere af de angrebne steder i sagaen er rigtige. uagtet de ikke finder en ligefrem støtte i lovhåndskrifterne (der jo er privatmænds samlinger), samt at *Njála* i flere henseender antyder og indeholder bestemmelser af den ældre og ældste isl. ret. Dernæst må jeg fremhæve, at der, efter mine egne sammenligninger med Grågås-loven, ikke kan være tale om, at sagaens forfatter har benyttet og udskrevet den. Netop de betydelige afvigelser derfra viser tydelig, at kilden er andensteds at søge. og denne kilde er ganske sikkert traditionen, muligvis med tilsætninger af den for retsformler stærkt interesserede oprindelige forfatter. At disse afvigelser skulde skyldes samme forf.s skødesløshed og dumhed, vil man næppe få nogen til at tro; dumhed er just ikke den egenskab, som *Njála* bærer til skue. Hvad *Njála* angår, kan jeg i det hele underskrive Finsens moderate, på speciel sagkundskab og lidenskabsløs upartiskhed beroende dom, som han har udtalt i sin nævnte afhandling (s. 100—1). Særlig kan følgende udtalelse her fremhæves: »Blandt andet finder man også ganske den tidsalder, da lovene kun overleveredes ved hukommelsen; intetsteds tales om skrevne lov-håndskrifter, men kun om vanskeligheden ved at mindes og kende lovene. Når det særlig er antaget, at de partier af sagaen, der skildrer procesforhandlingerne, tildels er blevne til ved at retsregler og formularer er lånte fra og optagne efter de samlinger af fristatens love, vi har, eller lignende, kan vi ikke antage dette for rigtigt . . . De udførlige procesforhandling med den højtidelige fremsigelse af de gensidige rets-erklæringer var ganske vist også fuldkomment på deres plads i den mundtlige fortælling af sagaen fra først af«. Som følge heraf tillægger Finsen sagaen »et betydeligt retshistorisk værd«, tiltrods »for dens mangler«, som han ikke lægger skjul på¹⁾.

Den anden saga, vi i denne sammenhæng vilde tage i betragtning, var *Hönsetoressaga*. Om denne saga har prof. *K.*

¹⁾ Se hans afhdl. s. 105—6 og 63 osv. Det er altså klart, at Finsen, og det med rette, tillægger traditionen en stor betydning og anser den for overvejende troværdig. På dette punkt er det af stor betydning.

Maurer skrevet en grundig og indholdsrig afhandling¹⁾, der ved forfatterens alsidige kendskab til islandsk litteratur og forhold i fortid og nutid danner en afgjort modsætning til afhandlingen om *Njála*. Dens resultater med hensyn til sagaens værd er da, for straks at sige det, således, at der ikke lader sig indvende noget væsentligt derimod. Vi skal i al korthed her fremhæve det vigtigste.

Vi har hos *Are frode* en interessant parallel, men kort fremstilling af sagaens hovedbegivenhed²⁾. *Are* fortæller om en tingstrid mellem *Tord gelle* og *Tungu-Oddr*, hvis søn *Torvald* havde deltaget i indebrændingen af *Torkel Blundketilssön* i *Örnolfssdal* [i den nordlige del af *Borgarfjorden*], sammen med *Hönsetore* (en mand af ligeså lav karakter som herkomst). *Tord* vilde føre sagen frem på *Tingnæsting* i *Borgarfjorden*, men kunde ikke på grund af *Odds* overmagt. Siden kom sagen til altinget, hvor den, efter en kamp, endelig fandt sin afgørelse; *Hönsetore* og flere andre blev dømt fredløse; senere blev *Hönsetore* dræbt³⁾. Omtrent det samme, men naturligvis langt udførligere, fortælles der i sagaen, men med den væsentlige forskel, at det i denne er *Blundketill* selv, der bliver indebrændt, og *Hönsetore* bliver dræbt før domfældelsen på altinget. Disse to kilder er uafhængige af hinanden og deres indhold må stamme fra traditionen. Den nævnte uoverensstemmelse er så meget mere påfaldende, som sagaen åbenbart er forfattet af en mand, der har haft hjemme på eller i umiddelbar nærhed af sagaens skueplads og som altså må have gengivet egnens traditioner. På den anden side står *Are* med sin fremstilling, *Are*, der anses for den pålideligste af alle forfattere.

Hovedforskellen er altså den, at sagaen nævner *Blundketill*, *Are frode* dennes søn *Torkel* (hvem sagaen ikke kender) som den indebrændte. Med afgørende grunde har nu *Maurer* forklaret sammenhængen og afgjort spørgsmålet til gunst for *Are*. Næsten alle andre kilder — med undtagelse af *Laxdœla* og et sted i *Landnáma*, som vi straks skal komme til — nævner *Blundketill* som den indebrændte. Denne er ifølge sagaen en søn af den fra *Egilss.*

¹⁾ Ueber die Hænsapóris saga i Abhandl. d. k. bayer. Akad. der Wiss. I. Cl. XII. Bd, 1871.

²⁾ Islend. bók kap. 5, jfr. *Finsen*: Fristatens institutioner s. 39 ff.

³⁾ Resten af hvad *Are* meddeler er sagaen om *Hönsetore* ganske uvedkommende og passede ikke der.

velbekendte Geirr d. rige, der var gift med en datter af Skallagrimr. Blundketill skulde altså være en søstersøn af Egill selv; men han findes ikke nævnet i sagaen som sådan. Hertil kommer, at det under denne forudsætning er højst mærkværdigt, for ikke at sige uforståeligt, at det ikke er Egill eller hans familie overhovedet, der tager sig af indebrændingssagen — de var dog de nærmeste dertil, — men helt andre personer fra andre egne. Heller ikke forstår vi rigtig, hvorledes Blundketill er kommen til at bo i Örnolfsdal; Landn. forklarer dette ganske vist således, at Blundketill skulde have købt landet af Örnolf; og i det hele står Ldn. på sagaens side. Men Maurer har fremdraget et mærkeligt sted af den særlige recension af Ldn., der kaldes Melabogen; her står udtrykkelig, at Blundketill var en søn af den nævnte Örnolf og fader til den indebrændte Torkel; denne notits stemmer altså med Are og oplyser tillige Blundketills slægt. Her kommer også den kronologiske vanskelighed i vejen, at Geirr d. rige, der giftes omkring 912, skal have en voksen sønnesøn c. 960. Alle disse vanskeligheder løses, når man antager, at det er Melabogen, der er rigtig underrettet; da Blundketill ifl. den slet ikke har noget med Skallagrimsslægten at gøre, forstår vi dens ligegyldighed for indebrændingen; de kronologiske vanskeligheder forsvinder, og Ares beretning vinder i tiltro. Når nu hele sagaen underkastes en grundig undersøgelse, viser det sig, at den lider af forskellige og tildels meget væsentlige mangler. Maurer har fremhævet det meste heraf. Den måde, hvorpå personerne, særlig Blundketill selv, indføres i sagaen, er højst mærkelig og lidet sagamæssig; indebrændingen selv omtales påfaldende kort og uden biomstændigheder. Sagaen begynder med en forholdsvis vidtløftig fremstilling af Torfe Valbrandsson og hans slægt, som om han var en af sagaens hovedpersoner, medens han kun spiller en underordnet rolle. Mere påfaldende er det dog, at Hersteins gamle fosterfader pludselig dukker op midt i sagaen, uden at læseren aner hans tilværelse, og han spiller dog en ganske anderledes vigtig rolle end den nævnte Torfe. På den anden side nævnes endog personer (to af Raudabjörnssønnerne), der er sagaen ganske uvedkommende; her kan der dog foreligge en senere interpolation efter Ldn., der ellers ikke er benyttet. Alt dette viser en ujævnhed i komposition, som yderligere kommer til syne i uforståelige pludselige overgange, som når Torvald (s. 149, jfr. Maurer),

efter at have hørt »Blundketils« gode tilbud, ja endogså tilbud om selvdømme, pludselig og ganske umotiveret erklærer, at »der ikke var andet for end stævne«. Ufattelig er fremstillingen af Torbjörns »forsvinden« (kap. 9, s. 154). Løfteafleggelsen i kap. 12 er ganske i de senere uhistoriske sagaers ånd og stil, og den er her så meget mindre på sin plads, som sagaens senere fremstilling ikke tager tilbørligt hensyn til den; efterat der er blevet aflagt løfte om, at forfølge sagen på altinget, indstævnes modparten til Tingnæsting! Torodds færd (kap. 17, s. 182—3) bliver uforståelig. Ligesom edsafleggelsen er et lånt motiv, således er også overrumplingen af Gunnarr (to mænd sætter sig hver på sin side af ham og på hans kappeflige) ligefrem et lån fra Laxdæla (s. 277). Karakteristikken af personer (som f. ex. Torodds) er ofte lidet heldig, og et gammelt sagntræk (om manden fra Bredefjord, hvis tale lød som tyrebrøl σ : Tord geller [= tyr]) er åbenbart ikke forstået af sagaens forfatter. Man har villet påstå, at stilen var alderdomlig, og at der fandtes i sagaen gamle ord og udtryk; dette beror imidlertid på en misforståelse, hvad Maurer også har vist. Til gengæld findes der i sagaen ord, der er afgjort yngre, som *piltr*: men heri kunde man spore afskriveres ændringer. Imidlertid forekommer det mig, at både sprog og fremstilling gennemgående er lidet klassisk. Det er af alle disse grunde umuligt, at sagaen kan være fra det 12. århundrede. Afgørende for sagaens alder forekommer mig den omstændighed at være, at Gunnarr ytrer, at han ikke selv alene kan bortfæste sin datter, men også hans hustrus samtykke må søges. Dette, der næppe kan være interpolation, er i overensstemmelse med Jónsbók (begyndelsen til Erfðabálkr) men slet ikke med Grágás, ifg. hvilken faderen alene kunde bortfæste datteren. Af alt dette slutter jeg sikkert, at sagaen først er forfattet c. 1300 eller i slutningen af det 13. århundrede. Da forstår vi det hele, både fremstillingens mangler og de historiske fejl: traditionen er i den lange tids løb bleven — af grunde, vi ikke mere kan granske — forvansket, og det er denne forvanskede tradition, som den sene forf., der har ment, at hans egn ikke burde savne sin saga, har fulgt, og det er den, der har fundet vej til Ldn. Maurers udtalelser (s. 39—195) stemmer med dette resultat, når der istedenfor hans »overarbejdelse« sættes »standbringelse«. Alle Maurers indvendinger forstås bedst under denne forudsætning.

medens man i modsat fald måtte ty til temlig søgte forklaringer og antagelse af stærke omarbejdelser af denne lille, og i det hele lidet indholdsrige saga, som er så meget mindre naturlige, som sagaen helt igennem er sig selv lig og ligesom af én støbning.

Denne kritik af Hönsetoressaga indeholder ikke noget almindeligt bevis mod den historiske troværdighed af sagalitteraturen som sådan og den isl. tradition i det hele. Det er ikke ligegyldigt, om en saga forfattedes 100 år før eller senere. Hvad vi ellers ved om den isl. tradition c. 1300 svarer fuldstændig til det billede, som sagaen giver os deraf.

Vi kommer dernæst til den tredje saga, Vigaglúmssaga. Om denne saga har der været en enstemmig dom, den, at den hørte til de ældste isl. slægtsagaer på grund af dens klare, kortfattede fremstilling, dens kærnefulde sprog og alderdomlige præg i det hele. Man har også skænket den så at sige fuld tiltro; den indeholder endel uomtvistelig ægte vers og er åbenbart skreven i Glums hjemstavn, Øfjorden, og må altså bero på stedlige traditioner. Det eneste, der kunde indvendes imod det fortalte, er, at Glums færd i Norge i høj grad minder om hans faders færd sammesteds, og det ene kunde synes at være genganger af det andet. Det er muligt, at dette er tilfældet; men iøvrigt er der intet, der strider imod, hvad der historisk kan være forefaldet. Ja, endogså episoden og fortællingen om Glums renselseseder (aflagte ved 3 templer) er af en sådan art, at en kender og kritiker som *Maurer* ytrer, at »deres hedenske form (fassung) meget afgørende taler for overleveringens ægthed«¹⁾. Med hensyn til sagaens komposition har man — med rette — anmærket, at det er påfaldende og ikke sagamæssigt, når det i kap. 17 (beg.) hedder, at »Glúmr fik nogle børn med sin hustru«, hvorefter sønnerne Már og Vigfús nævnes; men i det foregående er Már allerede nævnet, eftersom han i episoden om Ingolf, — kap. 13—15, hvorom straks mere — allerede spiller en rolle; desuden er datteren Torløg nævnet i kap. 16; i kap. 17 anføres hun derimod ikke. Det kunde ligge nær, her at antage en vis ubehjælpssomhed hos sagaens forfatter og antage, at bemærkningen i kap. 17 ikke går ud på at opregne Glums børn i det

¹⁾ Zwei rechtsfälle aus der Eyrb. s. 29.

hele, men at hensigten blot var ved den at indlede den følgende fortælling om Vigfús og hans slette fosterfader. Bemærkningen har dog en anden og mere almindelig karakter, så at en anden forklaring er vistnok rigtigere.

Kap. 13—15 handler hovedsagelig om en Ingolf, der bliver Glums dygtige og afholdte værkstyrer. Denne har en hest, der er dygtig til at bides; en mand på en nabogård (*Stokkahlada*), der hedder *Kálfr* (kalv), ejer en lignende hest. Der kommer nu en hestekamp istand, der naturligvis >ender som alle andre hestekampe. Kalf slog Ingolf med sin hestestav. Da Glum noget efter en aften foreslog til morskab, at enhver skulde nævne sin >fuldtro ven (*fulltrúi*), nævnede Ingolf — ikke Glum, hvad denne havde væntet, men — bonden Torkel på Hamar; sagen var den, at Ingolf havde forelsket sig i dennes smukke datter. Glum blev vred og tvang Ingolf til at stille Torkels venskab på prøve; denne bestod i, at Ingolf skulde bede Torkel om hjælp, fordi han havde dræbt >Lade-Kalv (o: Kalf fra Stokke-lade); Glum dræber en kalv i en hølade, giver Ingolf det blodige sværd og lader ham drage afsted. Da han nu kom til Torkel, vilde denne ikke have noget med ham at gøre og jog ham bort. Den følgende nat blev imidlertid den rigtige Kalf dræbt (naturligvis af Glum selv). Ingolf bliver dømt fredløs, men da erklærer Glum at være drabsmanden. Resten kan vi undlade her at referere. Der er nu i denne fortælling intet, der egentlig egner sig i og for sig til at vække ens mistanke eller mistillid til den; det hele er ganske naturligt og står i den ypperste samklang med Glums karakter (list og kækhed), som den ellers fremtræder. Desuagtet skal det her fortalte ikke være en oprindelig islandsk begivenhed og altså heller ikke bero på god gammel isl. tradition.

Professor *G. Cederschiöld* har i en særlig afhandling¹⁾ søgt at godtgøre, at denne Ingolf-episode var udenlandsk gods og snarest et lån fra et sted i den såkaldte *Disciplina clericalis*, forfattet i begyndelsen af det 12. århundrede. Blandt de her forefundne anekdoter er der en, der handler om >den døende Araber:; denne kalder sin søn til sig og spørger, hvor mange venner

¹⁾ Kalfdräpet och vänpröfningen. Lund 1890; forf. kaldte sin afhdl. >ett bi-drag till kritiken af de isländska sagornas trovärdighet.

han har; »100« lyder sönnens frejdige svar. Faderen vil ikke tro dette, da han selv hele sit liv igennem kun har erhværet »unius dimidietatem«, og han råder sin sön at prøve sine 100 venner; han skulde dræbe en kalv, komme den blodige krop i en sæk, tage den på nakken, gå med den til sine venner og bede dem om hjælp, »fordi han havde dræbt et menneske«, hvis lig han førte med sig. Som vænteligt var, bliver sönnen allevegne jaget bort af alle sine 100 »venner«, medens faderens eneste, halve ven vil tage sig af ham, hvorpå sönnen åbenbarer ham sammenhængen. Lighederne mellem denne anekdote og Gl. samler Cederschiöld under 6 punkter. Det vigtigste af disse er selvfølgelig »kalven« og selve »venneprøvelsen« (pkt. 3—6, der alle i grunden udgør et hele¹⁾). Herpå hedder det: Her er således ikke blot samme hovedtanke, men også så mange karakteristiske ligheder i detaljer, at der ikke kan blive tvivl om bægge fortællingers oprindelige identitet«. Det er den moderne folkløse-metode, der her anvendes; de vigtigste ligheder abstraheres og opstilles derpå i mere eller mindre almindelige udtryk; derved frembringes den fælles hovedtanke; men også detaljerne skal indeholde ligheder. Det vilde føre for vidt, at underkaste denne metode, som f. ex. prof. Bugge har gjort så rigelig brug af i sine Studier, den højst nødvendige og berettigede kritik, eftersom man ved hjælp af den ved abstraktioner og generalisering af udtryk og handlinger uundgåelig eller dog med en vis lethed vil kunne få frem et forønsket resultat af så at sige hvadsomhelst. Jeg kan ikke gå ind på Cederschiölds sindrige forklaring, og jeg vil i al korthed anføre, hvad der for mig er hovedsagen og hvad der synes mig på den mest afgørende måde at tale imod forf.s resultat i og for sig selv. Der er en grundforskel tilstede på Gluma-episodens og Disciplina-anekdotens tankegang og det til grund for bægge liggende, og dette må ikke overses. Glum (≠ faderen) omgås selv med hævn- og drabstanker, da han ikke stoler på, at Ingolf (≠ sönnen) vil kunne hævne sig selv

¹⁾ Pkt. 1—2 »en ung mand omtaler for en ældre sin tillid til mange eller én fuldtro ven«, »den ældre er skeptisk, og så videre« — er af meget liden betydning, i hvert fald, hvad modsætningen »ung . . . gammel« angår; ifl. Gl. kunde Ingolf i og for sig godt være ældre end Glum; hans »ungdom« nævnes slet ikke. At han dog vistnok er yngre end Glum, er anden sag.

eftertrykkelig nok, men ønsker, at Ingolf vil opfordre ham dertil; derfor foreslår han legen om aftenen [hertil findes intet tilsvarende i anekdoten], og kommer derved til at skabe en sådan situation, at han både kan dræbe fornærmeren og tillige, at drabet bliver tillagt en anden, så at følgen bliver, at der anlægges sag imod denne, og sagen forspildes, fordi den viser sig at være anlagt mod en uskyldig. Det er dette, der i Gl. er hovedsagen. I anekdoten derimod er det venneprøven alene, som det hele drejer sig om og som er hovedsagen; i Gl. er den nærmest kun en bisag, medens hovedsagen er, at et menneske skal dræbes og virkelig tages af dage, medens lige det modsatte er tilfældet i anekdoten. Hertil kommer så den omstændighed, der for mig er af væsenlig betydning, at der i Gl. kun er tale om én ven, medens anekdoten har 100, og det er netop mængden, der her skal til; det er hovedmodsatningen mellem faderens ene ven, der endda kun er en halv, der skal frem¹⁾; denne faderens ene (halve) ven, der virkelig viser sig at være ven — hvor bliver han af i Gl.? ja, vil folkloristen vel svare, han og Gl. er sammensmæltede til én (altså Glum \neq fader + ven); det er da altid en udvej til at rede sig ud af vanskeligheden. I Gl. er der kun tale om en enkelt mand, der ikke viser sig at være en ven, hverken halv eller hel. Der er således så at sige helt igennem uligheder på ethvert punkt; det eneste, der i virkeligheden bliver tilbage, er den stakkels kalv, der dræbes, — og i anekdoten slæbes omkring til alle de 100 »venner« (naturligvis \neq sværdet i Gl., altså: kalv \neq kalv + sværd). Spørgsmålet er nu, om denne bisag med kalven [i laden] i Gl. er løst knyttet til hovedsagen eller ikke; det er da næppe omtvisteligt, at den fuldstændig er sammenvokset dermed og — ifg. fremstillingen — ganske naturligt vokset frem af situationen, og må have hørt sammen dermed fra først af. Hvis Cederschiöld havde ret, måtte episoden først være bleven til i det 12. eller 13. århundrede og være purt opspind, men hvorfor det hele var lavet og hvorfor det så var knyttet til Vigaglum og hans saga, det bliver for bestandig en uløselig gåde, og Cederschiölds forklaring er kun et nøds-forsøg. Gården Stokkahlada er nu heldigvis en historisk

¹⁾ Derimod kan det siges at være uvæsenligt, om antallet er 30 eller 50 eller 100.

kendsgærning; Kalf derimod kendes ikke fra andre »kilder«, hvad man heller ikke kunde vente. Når Cederschiöld uden videre kalder ham bonde, er dette uden hjemmel i sagaen; den måde, han indføres på og i det hele omtales, tyder meget mere på, at han har indtaget en lignende stilling på gården, som Ingolf hos Glum, og det går slet ikke an at ville gøre ham eller Ingolf til opdigtede personer, blot for at gøre lånet af kalven muligt; det er en vilkårlighed ¹⁾. Hele episoden beskriver Glum så levende, at jeg ikke kan tænke mig den opstået først i det 12. eller 13. århundrede; overensstemmelsen med den øvrige del af sagaen vilde sikkert ikke være opnået så fuldstændig. Er sagaen forfattet i det 12. årh., hvad den ganske vist er, vilde også det være en væsenlig hindring for, at anekdoten fra Disc. cler. i løbet af en så kort tid kan være nået til Island og der på en så glimrende måde benyttet til et digt i prosa. Der kommer dog her en omstændighed endnu i betragtning. Der er et punkt, hvori jeg kan give Cederschiöld ret, nemlig, at Ingolf-episoden i og for sig kan tages ud af sagaen uden at der fremkommer noget hul, man kunde mærke. Nu er der ganske vist flere sagaer, og det netop nogle af de nord-østlandske, der er således, at enkelte afsnit kunde skæres ud, uden at helhedsfølelsen gik tabt. Jeg tror, at kap. 13—15 (Ingolf-episoden) virkelig er et yngre indskud i sagaen, og jeg støtter denne antagelse ikke alene på den nævnte omstændighed, men også og navnlig ved, at Glums børn (sønner) indføres først i kap. 17, og ved den måde, hvorpå det sker. Det nytter ikke at henvise til, at her i udgavens hovedtekst står om Már: »som för [o: i Ingolf-episoden] blev omtalt;« ti denne bemærkning findes ikke i Vats-hyrna, men kun i Möðruvallabók, og er et indskud i denne. »Glum fik børn med sin hustru« (Möðr. b.) eller »Det er også sagt, at G. fik osv.« (Vatsh.) tyder bestemt på, at nu først nævnes Glums børn overhovedet. Dernæst danner kap. 17 nærmest en fortsættelse af kap. 11 (— hvormed 12 hænger sammen), hvor der tales om Tores høje alderdom (l. 48); kap. 17 begynder med at omtale hans død. Kap. 16 er den föromtalte parallel til et stykke i Reykd. og er uden tvivl af lignende grunde som Ingolf-episoden en inter-

¹⁾ Senere i sagaen nævnes en bonde Tord på Stokkahlada; også dette syner at tale for, at Kalf ikke var bonde.

polation. I Vatshyrna er disse interpolationer igen udvidede med afsnittet om Ögmundr dytr¹⁾, der står imellem kap. 15 og 16. Er det nu således klart, at Ingolf-afsnittet er en interpolation, har man ingen ret til, — selv om det viste sig eller med nogen rimelighed kunde antages, at den indeholdt et middelalderligt, evropæisk sagn, — at nedsætte Glumas troværdighed i særdeleshed eller den isl. traditions og sagaernes pålidelighed i almindelighed. Hvor gammel Ingolf-episoden er, er vanskeligt at sige. Men jeg er overbevist om, at den i og for sig indeholder en lige så gammel tradition som sagaen selv, og den ligner ikke de sagaprodukter, som er forfattede c. 1300. Det er nu til slutning ganske vist ikke nogen absolut umulighed, hvad jo også Cederschiöld har antydnet, at anekdoten har fundet vej til Island endogså så tidlig som i det 10. århundrede, og at Glum havde kendt den og benyttet den. Men atter i dette tilfælde vilde det hele være ganske ligegyldigt for sagaen som sådan, undt. for så vidt som det da kun var et bevis for traditionens sejhed og tillige indeholdt en oplysning om Glums rådsnarhed. Men denne mulighed er uden interesse, eftersom den ligger udenfor al diskussion.

Efter denne, noget vidtløftige, gennemgang af de 3 nævnte sagaer og den kritik, man har øvet mod dem, hvortil vi også kunde føje den 4, Egilssaga (se ovf. s. 223), har det vist sig, for det første, at man fremfor alt må søge at fastsætte sagaernes alder, ti derpå beror, for en stor del, deres værd. Det har vist sig, at den saga, hvis upålidelighed med uomtvistelige grunde er fastslået, hører til de yngste, og jo yngre en saga er, desto større rimelighed er derfor, at den ikke kan indeholde en uforvansket tradition. Hvad de andre sagaer angår, hvis alder under alle omstændigheder er betydelig højere end den nævnte (Hönsetoress.), har det vist sig, at kritikken over dem — særlig over Nj. — ikke er sagkyndig nok og på mange, for ikke at sige de fleste punkter, mere eller mindre skæv og urigtig. Det er ved den ikke lykkedes at forringe tiltroen til den isl. tradition i det hele, og de almindelige bemærkninger om dens pålidelighed, der i det foregående er gjort, står ved magt. Men et er ikke desto mindre sikkert, at sagaernes stof må under-

¹⁾ Ísl. forns. 1, 96—9.

kæstes en sagkyndig, alsidig og fremfor alt uhildet kritik. Uagtet det da vil vise sig, at der er og må være indløbet forskellige fejl, har man ikke derved ret til at forkaste hele traditionen som upålidelig, eftersom der er så meget, der bekræfter den i stort som i småt, ikke mindst hvad der nedenfor under III nu straks nærmere skal anføres.

III. Det er ved historisk-topografiske påvisninger og undersøgelser let at overbevise sig om, hvorvidt de enkelte sagaers stedsangivelser, rejseruter og lignende er overensstemmende med de virkelige forhold eller ikke. I al almindelighed må det da siges, at sagaerne er yderst nøjagtige og korrekte, ikke alene hvad Island, men også — hvad der er vigtigere — hvad andre lande, særlig Norge, angår. Herom kunde der henvises til forskellige saga-udgaver, særundersøgelser navnlig af *S. Vigfússon* i *Árbók hins ísl. fornleifafjelags*, samt i forskellige afhandlinger i *Safn til sögu Íslands I—II*, men fremfor alt i *Kr. Kálunds* udførlige og fortræffelige behandling i *Historisk-topografisk beskrivelse af Island I—II*. I ganske enkelte sagaer fremtræder forskellige unøjagtigheder, som, når de da ikke skyldes sene recensioner eller slette håndskrifter, navnlig må have betydning for spørgsmålet om forfatternes hjemstavn. Men ligesom dette i og for sig ikke afgiver noget sikkert bevis for, at hovedindholdet af det fortalte ikke er historisk (f. ex. i *Hávarðs-saga*), ligeså lidt er den omstændighed, at alt i en saga er i topografisk henseende (hvad der f. ex. er tilfældet med *Hönsetoress.*) i god orden, et afgørende bevis for, at det fortalte er i lige så fortræffelig orden. Derimod er der al grund til at antage, at det fortalte, f. ex. skildringen af en kamp, er rigtigt, når tildragelsen, kampen, falder i forskellige afdelinger eller episoder, tildels afhængige af eller nær knyttede til lokale forhold og skuepladsens forskelligheder. Der er ingen rimelighed for, at sligt skulde være blevet opdigtet i senere tider, og nogen grund til en sådan digtning kan ikke under nogen omstændigheder antages at have været tilstede. Jeg skal anføre et særdeles træffende eksempel herpå. Vi har i *Fagrskinna* (s. 19) en kort fremstilling af slaget på *Rastarkalv* på *Frædøen* (955): dens forf. har åbenbart ikke selv været der, hvor kampen stod; han bruger udtryk som »langs den skrænt, der var oppe på et næs, hvor de kæmpede«; havde han

selv været der, vilde han have udtrykt sig noget anderledes (»næsset« er jo selve Rastarkalv-sletten); iøvrigt er fremstillingen, skönt kort, naturlig nok. Langt mere detaljeret er *Snorres* fremstilling. Han har heller ikke været på selve stedet, og hans fyldige beskrivelse kan umulig stamme fra, at han er sejlet forbi kysten. Hans bemærkning, at »kong Hakon lagde sig nord under Frædarberg — hvad der er rigtigt — i Fæøssund« — hvad der er urigtigt, da dette sund netop er syd og ikke nord for berget, — viser dette. Også beskrivelsen af den såkaldte »lange og temmelig lave skrænt (*brekka*: hermed menes Skrubhøgen, der ganske vist er lav, men den er et klippeparti, der næppe kunde kaldes *brekka*) er ikke ganske nøjagtig, men bagved den kunde Egill og hans mænd godt gå uden selv at ses fra sletten. Den første del af kampen foregår nu på denne slette; til den kunde Erikssønnerne kun komme over en »hals«, d. v. s. den lave ryg, der går fra gården Øvre Frøy ud til strandbredden, og som netop ender i det egenlige klippeparti (knude), der hedder Freidarberg; dette falder stejlt af mod søsiden uden dog at være synderlig højt, men højt nok til, at den, der falder udover, ikke slipper uskadt fra faldet; fra ryggen (halsen) kommer man med lethed derop. I den nøjeste overensstemmelse med de lokale forhold fortælles nu kampens enkelte afdelinger, på sletten, på halsen, på berget og nedenfor halsen ved Erikssønnernes skibe, hvor gravhøjene siden opkastedes og hvor de er synlige endnu den dag i dag. Det er dog en urigtig betegnelse, når Snorre siger »syd på berget«. her skulde der stå »øst«, ligesom det også er en fejl, når det hedder »vest« mod berget f. øst og omvendt; Snorre har vendt om på retningerne — hvis dette ikke er afskriverfejl. Bortset fra disse ganske underordnede, og for hele beskrivelsen betydningsløse fejl, er det hele levende og korrekt skildret. Snorre kan ikke have denne skildring fra skjaldekvad; heller ikke fra en lokalkendt Nordmand; da vilde det hele sikkert være blevet anderledes. Der er ingen forklaring mulig uden den, at kampens og lokaliteternes skildring fra først af har været sammenvokset til et hele, og at dette hele har holdt sig i norsk-islandsk tradition lige til det blev optegnet af Snorre (eller mulig en forgænger i det 12. årh.). Dette eksempel er et smukt og kraftigt bevis for traditionens sejhed og viser, hvor lidet den blev forfalsket i godt og vel 200 ar. — Af lignende art er et andet

lille eksempel, hentet fra beskrivelsen af Stordslaget (961). Her er for det første af interesse det lille træk (udg. I, 209 1. 2), at »Eyvind gik, da han kom ud (af kongsstuen på Fitje), derhen, hvor man kunde se skibene«, der kom sejlende fra sydleden. Lige ved kongsgården kan man ikke se denne, da udsigten udover fjorden betages ved spidsen af en lille klippeø; men går man blot noget bort fra gården til venstre, får man snart hele indsejlingen at se; også hele kampskildringen her er i nøjeste overensstemmelse med de lokale forhold. Selv har Snorre sikkert ikke været på Fitje.

Det er navnlig ved den førnævnte arkæolog *S. Vigfussons* undersøgelser for flere sagaers vedkommende godtgjort¹⁾, at deres skildring må være sand. Et af hans smukkeste resultater er påvisningen af, hvorledes de i *Gisle Súrssons saga* skildrede begivenheder står i den bedste samklang med de lokale forhold; særlig interessant er hans opdagelse af *Gisles skjulesteder* — i overensstemmelse med sagaen — og påvisningen af, hvorledes hans sidste kamp var nøje knyttet til de lokale forhold osv.²⁾ — Ligeledes har *S. Vigfusson* ved udgravninger på *Kirkjubær*, hvor trællen *Melkolf* afbrændte et forrådshus, samt på *Bergtorshvol*, der jo helt blev afbrændt, vist, at her må have fundet ildebrandede steder, og bægge steder er der i jorden fundet et gulligt stof, der vidner talende om sagaens korrekthed; det er godtgjort, at dette stof er lævninger af mælk eller ost eller lign.

Sidestykker til *Snorres* skildring af *Rastarkalvslaget* findes mange steder i slægtsagaerne, f. ex. i *Laxdœla* (*Kjartans-kampen* i *Svinadalen*), i *Gluma* (slaget ved *Kaupang* i *Øfjorden*, sagaens sidste kap.) osv. osv. Alt dette tilligemed mulige geografiske fejl — der i det hele er meget få — vil nærmere blive omtalte i forbindelse med de enkelte sagaer.

Det anførte er tilstrækkeligt til at vise, at den isl. tradition har krav på al respekt; jeg vover at påstå, at det her under III fremførte er i høj grad egnet til at bestyrke de fordelagtigste meninger om denne traditions pålidelighed i det hele, og at det på

¹⁾ Se *Árbók hins isl. fornleifafjelags*, passim.

²⁾ Ganske vist var *S. Vigfusson* en meget entusiastisk forsker og lod sig vistnok undertiden henrive til overilede påstande, men i dette og flere tilfælde bærer hans undersøgelse præg af fuld pålidelighed.

det bestemteste taler imod at fælde en ugunstig dom over et sagaværk undt. efter den alvorligste, samvittighedsfuldste og på alsidig indsigt beroende undersøgelse. Endnu et og det endogså særdeles vægtigt vidnesbyrd er sagaernes personskildring og begivenheder: de allerfleste fremfører for os et utal af personer, der er højst individuelle og et endnu større utal af begivenheder, hvor der ikke er tale om nogen stereotyp karakter, -- hvad der vilde have været vanskeligt at undgå, hvis dette var mere eller mindre opdigtet; dette vil i det følgende nærmere blive belyst. Jo ældre en saga er, og jo mere lokalkendt den viser sig at være, er der grund til at være dobbelt varsom. Derfor må disse to punkter i første række gøres til genstand for den nøjagtigste undersøgelse og en afgørelse, hvis rigtighed ikke med gode grunde kan bestrides. Sagaskrivningens egenlige periode vil i almindelighed blive søgt fastslået i et særligt kapitel.

Til slutning skal jeg tillade mig at minde om den almenkendte iagttagelse, at sålænge den skriftlige optegnelse af et folks traditioner — historiske, legendariske, sagnagtige, æventyrlige osv. — ikke foregår, lever disse traditioner deres fulde liv på folkets læber; såsnart de samles i skrifter og bøger, der udgives, taber de sig og forsvinder. Således er det vel også gået den isl. tradition; efter at det meste deraf var blevet fæstet til membranen i det 12. og begyndelsen af det 13. årh., begyndte den at blegne, fordunkles og forvanskes, indtil den i det 14. årh. enten helt var forsvunden eller førte en skyggetilværelse. Det er denne tradition og dens alderdomssvaghed, der mærkes i værkerne fra den sidste del af det 13. årh. eller tiden omkring 1300.

§ 3.

Om skriften og dens udvikling på Island.

För vi går videre, turde det være hensigtsmæssigt her at indskyde en kort oversigt over den isl. skrivekunst.

Den hos et sydgermansk folkeslag opståede såkaldte runeskrift optræder i Danmark i det 5. århundrede og udbreder sig

efterhånden til Sverrig og Norge. Runealfabetet, der var dannet efter det yngre latinske alfabet fra den første kejsertid, bestod af 24 bogstaver (bogstavtegn, runer). På grund af de indgribende forandringer, som de nordiske sprog i løbet af 3—4 århundreder undergik, blev dette alfabet efterhånden reduceret, så at vi ved midten af det 9. årh. finder et alfabet på 16 runer. Den nærmere udvikling heraf vedkommer os ikke her¹⁾). Derimod er det i denne sammenhæng af en overordenlig vigtighed, hvad *Wimmer* nærmere i sin bog har begrundet, at fremhæve, hvilken bevægelse der i Norge foregår med hensyn til runernes brug. Efter at den skik at riste runer på mindestene var opstået i Norge og Sverrig, følger en periode, omtrent år 500—650, fra hvilken forholdsvis mange sådanne stene findes²⁾). Men herefter findes et langt tidsrum, der næsten ingen runestene har at opvise. En del af dette tidsrum er det 9. årh., fra hvilket kun en lille indskrift på en inde i en grav funden sten stammer. Det er klart, at skikken at oprejse mindestene med runer på ikke mere eksisterede; det er da også betegnende, at det er så meget hyppigere i dette og det følgende århundrede at oprejse store stene, »bavtastene«, uden indskrifter på grave eller »ved vejen«. Grunden til, at runerne således forsvinder af almindelig brug, var uden tvivl den, at de efterhånden var gået over til at blive betragtede og benyttede som magiske tegn, trylletegn med overnaturlig virkning enten til gavn eller skade; samtidig udvikledes der en lære om anvendelsen af dem, og de fik specielle navne i forhold til den virkning, de skulde udøve. I de ældste digte, Eddadigtene, findes runerne udelukkende omtalte og antydede som sådanne trylletegn³⁾) eller ordet *rúnar* bruges i en afledet betydning: 'fortrolig, hemmelighedsfuld tale', 'kundskaber'. Ja, i *Sigrdrifumál* nævnes de forskellige klasser: kampruner, ølruner osv. (I, 279), og i nogle her interpolerede vers angives det nærmere, hvor de kan findes ristede, hvorved der

¹⁾ *Wimmer*: Die runenschrift 1887.

²⁾ *S. Bugge*: Norges runemindesmærker, jfr. oversigten hos *Wimmer* og i *Noreens Altn.-altisl. grammatik* 2. udg.

³⁾ Se *Háv.* 80, 111 (?), 137, 142, 144—5, 157; *Guðr. forn.* 22; *Skirn.* 36 (her er runer det eneste rædselsfulde, som *Gerðr* giver efter for, I. 172 174). Om hemmeligheder og hemmelighedsfulde taler og kundskaber findes ordet *Vsp.* 60, [*Háv.* 111.], *Háv.* 120, 130, *Vafpr.* 42, 43, *Guðr. hvöt* 12. *Guðr.* III, 4, *Bjarkamál*.

tildels hentydes til amuletter¹⁾. Ligeledes forudsætter alle de med ordet *stafr*, *stafr* sammensatte ord, hvoraf de fleste findes i de ældste digte, brugen af runerne (*stafr* = *rún*, jfr. *bolstafr* = *bol-rúnar*) som trylletegn (*likn*-, *staðlausu*-, *feikn*-, *lasta*-, *mein*-, *leid*-, *hel*-, *blund*-, *flærðar*-, *bol*-, *dreyr*-, *kvein*-, *laun*- osv.): yngre og afledet brug fremtræder hos Snorre, hvor ordet på en enestående måde bruges om den gamle skjaldepoesi (Edda I, 214. 216), men sammenhængen med den ovenomtalte er umiskendelig. I prosaiske kilder findes det ligeledes antydnet, at runer brugtes som magiske tegn, der bl. a. anvendtes til at riste nid og spot (*formáli*) på træ (*tréníð*)²⁾. Kun på et eneste sted i en historisk saga³⁾ findes runer antydede som anvendte i det 10. årh. til at optegne et digt på en kavle (*kefti*). Denne oplysning er imidlertid så aldeles enestående og i og for sig så mistænkelig (sagaen kender jo også runer som magiske tegn, se anm.), at den næppe kan antages at være rigtig, så meget mindre, som det sikkert aldrig var skik, at opbevare digte på den måde (jfr. I, 348); da antydningen også forekommer i en samtale (Torgerds ord), men meddeles ikke som et historisk faktum, er det vistnok forfatteren, eller snarere en senere bearbejder, der har overført på ældre tider, hvad han kendte fra sin samtid (nemlig brug af runer til optegnelse i træ). Man begyndte nemlig atter i Norge i det 11. årh. eller måske lidt før — efter dansk forbillede, ti i den runestensløse periode i Norge var runestene ganske almindelige i Danmark — at bruge runer til indskrifter særlig i træ. Det er minder om denne tids indskrifter, vi undertiden finder i mindre historiske eller helt uhistoriske *sagaer* som Þorsteins pátr oxafóts (den stumme Orny bruger runer som meddelelsesmiddel), jfr. runekavlerne i Grettis. (154, jfr. 143—4), Svarfd. (s. 45), Viglundars. (s. 79), Sturlaug's s. starfsama (kap. 22) og guldkisteindskriften i æventyret om Hakon jarls guldkiste⁴⁾. I den historiske tid — det 12. og 13. årh. — findes sådanne runekavler i brug med korte indskrifter⁵⁾, jfr. det såkaldte stafkarla-

¹⁾ Jfr. Rígsþ. 43. Völs. forn. 12.

²⁾ Grettiss. s. 177, Vatsd. 56, jfr. 54. Egilss. 208, 286 f. for ikke at tale om Bósas. kap. 5. Vigtige er også lovene: Grágás (Sthb.) 392, (Kgb.) II, 182—3. III, 439, Norg. g. Lov. I. 56, 57, samt V. gloss. s. v. jfr. *lifrúnar* isl.

³⁾ Egilssaga s. 286.

⁴⁾ Fms. VI, 271, Flat. III. 345.

⁵⁾ Fms. IX, 390. 490.

letsbrev, der sendtes Snorre¹⁾, for at advare ham. I Flóamanna-saga²⁾ findes en interessant beretning om en funden årestump, hvorpå et vers fandtes ristet med runer (I, 533); det er vistnok fra det 11. årh. I det grønlandske digt, Atlamál, nævnes runer som brugte til ganske korte indskrifter, der sendes for at advare (v. 4. jfr. 9. 11. 12); men digtet forudsætter, hvad der er ganske betegnende for den tids runebrug, at »kun få er fuldt runekyndige»³⁾. Mindre klart er det, hvad Rögnvald kale mener med runer i det vers, hvor han opregner sine idrætter⁴⁾.

Heraf er det vistnok uimodsigelig klart, at man i Norge og på Island, ved siden af den almindelige brug af runer som trylletegn, der efter kristendommens indførelse efterhånden måtte stærkt formindskes, har brugt dem til korte indskrifter — ofte [i reglen?] for at advare eller meddele hvad uvedkommende helst ikke måtte få nys om, og i den tid var der »ikke mange runekyndige» — og da altid i træ; derimod findes aldrig en antydning af, at de anvendtes til stenindskrifter på Island⁵⁾.

Som bekendt er der ikke fundet en eneste stenindskrift på Island fra ældre tider end fra c. 1300⁶⁾. Man har villet forklare dette ved, at de formentlig engang eksisterende runestene i tidens løb var blevne ødelagte på grund af den isl. stenarts blødhed og klimaets ødelæggende barskhed. Men en sådan forklaring er i ingen henseende fyldestgørende eller antagelig. Foruden som sagt at slægtsagaerne med alle deres utallige detaljer og mange meddelelser om begravelser og højtlægninger aldrig med en stavelse antyder oprejsningen af runestene (man huske f. ex. Egilssagas omtale af bavgastene i Norge efter Torolf Kveldulsson, s. 66), er det ganske utroligt, for ikke at sige umuligt, at alle spor af isl. runestene fra tiden før c. 1250 så fuldstændig skulde være for-

¹⁾ Sturlunga I. 392.

²⁾ Fornsögur 177.

³⁾ *Fär er fullrjinn* v. 11.

⁴⁾ Iceland. sag. I. 95.

⁵⁾ Når det i Gísla s. Súrss. hedder, at Gísla med runer meddeler sin broder Torkel, at det var ham, der var kommen (sag. s. 45, 131), er dette det ældste eksempel på en sådan brug, hvis det er historisk. Men det er klart, at ingen anden end Torkel skulde forstå det skrevne.

⁶⁾ Jfr. Wimmer: Die runenschrift s. 310. *Kålund*: Aarbøger f. nord. Oldkh. 1882.

svundne, at ikke så meget som mærker af indhuggede runetegn nogensteds var at finde. Og dette er så meget mærkeligere, som der dog endnu findes c. 600 år gamle runestene af isl. stenart, hvis runer endnu er ganske let læselige. Det er vistnok fuldkommen håbløst at vente sig noget af fremtiden med hensyn til opdagelsen af ældre isl. runestene. Sagen er nemlig den, at de aldrig har eksisteret, og deres ikke-tilværelse forklares tilfulde ved den föromtalte bevægelse i runernes brug i Norge, eller af rune-historiske grunde. En skik, som ikke eksisterede i Norge omkring år 900, eller i landnamstiden, kunde de norske landnamsmænd ikke tage med sig til deres nye hjem og altså heller ikke lade gå i arv til deres efterkommere¹⁾. Dette synes så simpelt og ligefrem, at man skulde vente at finde en almindelig tilslutning dertil. Dr. *B. M. Ólsen* havde i sin afhandling om Runerne i den oldisl. litteratur (1883) antaget tilstedeværelsen af ældre runestene på Island. men udtalt, at de alle måtte være »forvitrede«²⁾; denne antagelse har han senere³⁾ søgt at opretholde og støtte bl. a. ved at tilvejebringe en bekendt isl. geologs attest for den usle kvalitet, de isl. stenarter har, »som der kan være tale om at bruge til indskrifter«⁴⁾. En sådan attest kan for os filologer være af en vis interesse, og vi drager ikke rigtigheden af beskrivelsen i tvivl, men når den samme geolog slutter sin attest med at sige, at han »derfor ikke kan betragte den kendsgerning, at man på Island ikke har fundet runestene fra den ældste tid [skulde være: ældre tid, det er jo dog siden c. 900—1250, der er tale om], som noget bevis for, at de ikke har eksisteret«, så har han dermed overskredet grænsen for, hvad han egenlig kunde erklære. Denne udtalelse er for os af ingen som helst betydning, eftersom vi har andre og ganske sikre midler til at afgøre spørgsmålet, nemlig selve rune-historien for ikke at tale om de omtr. 600 år gamle islandske runestene, der dog vidner om ikke ubetydelig modstandskraft mod vind og vejr.

1) *Wimmer*: Die runenschrift s. 309—12

2) Side 5; den der gjorte bemærkning har jeg ikke oversat, men jeg har aldrig tillagt den større betydning, end jeg endnu gör.

3) I *Aarbøger f. nord. Oldkh.* 1893, s. 214 f.

4) Basaltstene med runeindskrifter eksisterer dog, hvad dr. *Kälund* gör mig opmærksom på.

Dette spørgsmål måtte her kortelig berøres i forbindelse med den kendsgerning, at man både i Norge og på Island hele tiden [her nærmest altså tiden c. 900—1100] har kendt runerne og sporadisk benyttet dem på den ovenfor omtalte måde.

Vi kommer nu til spørgsmålet: hvad skrev man da med i Norge og på Island, runer eller latinske bogstaver, da man ved 1100 eller noget før begyndte at gøre skriftlige optegnelser i modersmålet? Spørgsmålet har sin interesse, ikke alene i kulturhistorisk, men også i kritisk-litterær henseende; det må derfor tages med her til kortfattet undersøgelse.

Hele dette spørgsmål er optaget til grundig behandling og alsidig belysning i dr. *B. M. Ólsens* i flere henseender fortjenstfulde skrift: *Runerne i den oldislandske litteratur* (1883); vi behøver ikke her at tage hensyn til de ældre skrifter. Dr. Ólsen vil bevise, at man fra først af og til ind i det 12. årh. (omtr. til 1150) virkelig har benyttet runer til overhovedet at skrive med; det antages altså, at den ældste lovoptegnelse (*Hafliðaskrá* fra 1117—18), *Ares værker* osv. oprindeligt er skrevne med runer. Vi må se lidt nærmere på denne såkaldte »runeperiode«. I forbigående — da stedet ikke egnede sig dertil — blev der (1886) i fortalen til Den 1. og 2. grt. afhandling under 5 punkter fremhævet, hvad der væsentlig kunde siges derimod; også *G. Storm* udtalte sig imod tilværelsen af »runeperioden« i sin anmeldelse af Ólsens afhandling i *Arkiv f. nord. Filologi* (II, 172 ff.); fremdeles har *O. Brenner* og *K. Maurer* gjort indvendinger derimod. Ikke desto mindre har dr. Ólsen holdt fast ved sin antagelse.

Det er uomtvisteligt, at man på Island har kendt runerne i det 10—13. årh.; det er også rigtigt, at de første fremmede præster og gejstlige har ført med sig latinske messebøger og lignende. De islandske præster har selvfølgelig, samtidig med at de lærte latin og hvad de ellers skulde lære, lært at læse og skrive den latinske bogstavskrift. I den første halvdel af det 11. årh. har gejstlig uddannelse og latin-kundskaber naturligvis været af en forsvindende betydning og såre lidet udbredte. Først efter at indenlandske skoler, som biskop *Isleifs* f. ex., var stiftede, kunde den gejstlige uddannelse blive mere almindelig. Det menige folk har vel kendt grumme lidt til den latinske skrift gennem hele det 11. årh. og vel også det 12. med. Først ved år 1100 har der været

præster i et stort antal rundt omkring i landet samt andre gejstlig uddannede mænd, uden at de derfor var præster. Ved det nævnte år findes også fremmede lærere og lærde i landet som Gölländeren Gisle Finnason og Rikinne¹⁾. Fra det 11. årh. haves ingen direkte omtalte optegnelser, men man har med stor sandsynlighed antaget, at den vigtige tiendelov af år 1096 må straks være bleven optegnet. Dernæst vides det fra Are, at det 1117 vedtoges på altinget, »at vore love skulde skrives i bog hos Hafliða Mársson den følgende vinter efter Bergtors [lovsigemand 1117—22] og andre vise, dertil valgte mænds diktering og omsorg . . . og det blev fuldført, at Vigslode [drabsafsnittet] og meget andet af lovene blev skrevet, og det blev fremsagt i lovretten den følgende sommer af gejstlige mænd«²⁾. Foruden denne lovoptegnelse ved vi af den 1. grt. afhandling, at det første, der blev optegnet, var »hellige tydninger« og slægtregistre (se s. 187), foruden Ares skrifter. Alt dette stammer vel fra de første 20 år af det 12. årh. Meget ældre kan det i hvert fald ikke være, da lovoptegnelsen sikkert er noget af det allerførst nedskrevne³⁾. Alt dette mener nu dr. B. Ólsen blev skrevet med runer.

Ordet »bog« var för kristendommen ganske ukendt i Norden. Såsnart de gejstlige kom med deres bøger, måtte disse kaldes med det navn, som den øvrige germanske kristelige verden brugte (oht. *buoh*, *bōh* osv., oldsaks. og angels. *bōc*, jfr. got. *bōka* 'bogstav', i flertal 'en bog'); da alle disse 'bøger' var på latin, kaldtes dette sprog derefter 'bogmålet' (*bok-mál*). Dette er i sin orden. Men lige så vist er det, at såsnart man dannede 'bøger' af enkelte skindblade i lighed med de latinske, for derpå at gøre islandske optegnelser, måtte ordet *bok* også bruges om disse sidste; det var en overføring, der ikke kunde være mere naturlig, og som var uundgåelig. Imidlertid kaldes den ældste lovoptegnelse (Hafliða)skrá⁴⁾; dette er et rent folkeligt udtryk, der beror på det benyttede materiale, og som vistnok kun brugtes i den ældre tid; men det er en given

¹⁾ Jfr. Den 3. og 4. grt. afhdl., indledn. § 3, s. XVIII ff.

²⁾ Íslendingabók kap. 10.

³⁾ Når dr. Ólsen (s. 18) udtaler, at der må have eksisteret noget skrevet af love för den tid, er dette kun et postulat eller om man vil en mulighed.

⁴⁾ *Skrá* betyder oprl. skindlap, og findes enkelte andre steder brugt, særlig om lovene.

sag, at ordet aldeles intet har at gøre med det sprog, der benyttedes. Ved siden af dette »skrá» brugtes også fra den første tid af ordet *bók* om islandske bøger. Det mest direkte bevis herfor er, at Are selv kalder sit skrift for *Íslendinga-bók* og udtrykkelig siger: »her sluttes denne *bók*»; hvad der er mindst lige så vigtigt er, at han endogså kalder selve *Hafliðaskrá* for en *bók*. At ville påstå, at *bók* alle disse steder er senere indsat istedenfor et ældre *skrá*, går naturligvis ikke an, selv om man et steds finder en — iøvrigt noget tvivlsom — betegnelse som *Íslendingaskrá*. Når det siges, at »kun Are danner en undtagelse» med hensyn til denne sprogbrug, er dette nærmest uforståeligt, eftersom der fra Ares tid ikke kendes andet end netop hans egne skrifter (foruden den tabte *Hafliðaskrá* og de ikke nærmere specificerede eller betegnede genealogier og homilier). Når Are desuden bruger udtrykket »irske bøger» — der kun kan betyde bøger på irsk —, er det klart, hvor naturligt det faldt denne fra »runeperioden» eneste kendte forfatter, der skrev på islandsk, at bruge ordet *bók* om alle mulige bøger.

Da man på Island — og i Norden overhovedet — begyndte at bruge pen og blæk ikke blot til latinske men også til hjemlige optegnelser i modersmålet, var det naturligt, at man var noget usikker og vaklende med hensyn til de enkelte til denne uvante kunst knyttede udtryk. For 'at skrive' bruges i almindelighed *rita* og *skrifa*, der er indkomne fra angelsaksisk¹⁾. Men ligesom man finder både *bók* og *skrá*, kunde man også vente sporadisk at finde et eller andet hjemligt udtryk ved siden af de fremmede. Dette er også tilfældet. Dog ikke med det fremdragne ord *merkja* eller *marka*; dette betyder aldrig ligefrem 'at skrive', men at mærke d. v. s. tilkendegive, fremstille. Ordet findes også brugt om runer, men ikke i betydningen at 'riste', men mærke d. v. s. male, be-

¹⁾ *Bíta* og *rit* bruges atter og atter i den 1. grt. afhandling, der af dr. Ólsen i hans titomhandlede afhandling sættes til c. 1150 (s. 28). Når det så udtales, at »helt anderledes stiller forholdet sig for de ældste skrifers vedkommende», må man rigtignok spørge: hvilke?, eftersom der atter kun er tale om Are, og han bruger flere gange vb. *skrifa*; at dette skulde minde om »runeperioden» og betegne, at Are brugte runeskriften, er en yderst mislig påstand, der kun grunder sig på, at ordet i senere tid gik over til at betyde 'at tegne', 'male'; det er derfor, at ordet er så sjældent i senere skrifter i betydningen 'at skrive'.

tegne med farve, ligesom *fá* (pingere)¹⁾; ordet 'mærke' kan således ikke indeholde noget vink om skriftens art. Et hjemligt ord for 'at læse' er derimod *ráða*, der egentlig betyder 'at tyde' og bruges allerede i Eddadigtene om at 'tyde' runer. Verbet *at lesa*, der jo egentlig betød 'at samle'; måtte i begyndelsen føles som unaturligt og lidet betegnende for kunsten at læse; hvor meget mere betegnende var ikke netop udtrykket 'at tyde'; det passede i bægge tilfælde, hvad enten man læste runer eller latinske bogstaver; der foregik i bægge tilfælde den samme 'tydning'. At brugen af ordet *ráða* ene og alene forudsætter rune-skrevne bøger, er en forhastet slutning, og det så meget mere, som forfatteren til den 1. grt. afhdl. netop bruger ordet om 'at læse' islandske skrifter²⁾; denne forf.s stilling til 'runerne' og hans brug netop af dette ord i betydningen 'latinske bogstaver' betragter jeg som et af de mest afgjorte beviser mod den antagne »runeperiode«³⁾, men herom mere i det følgende.

Dernæst fremføres der forskellige »grafiske minder« om »runeperioden«; der findes i nogle håndskrifter nogle gange brugt et par runetegn (Ψ og Υ) som forkortelsestegn, = *maðr*, *fé*. Det første af disse ord forekom i skrift utallige gange, og det var netop et ord, det var ønskeligt at kunne forkorte; det nemmeste var nu, blot at skrive den rune, hvis navn var *maðr*. Nogen anden forklaring end denne simple og naturlige behøves der slet ikke. Denne brug af disse runer viser kun, hvad ingen har betvivlet, at runerne kendtes på Island.

Dette sidste fremgår jo bl. a. af runemesteren Torodds rune-reform. Hvad dette spørgsmål angår, antager dr. Ólsen meget sandsynlig, at Torodd har reformeret det gamle 16 bogstavers alfabet ved at danne 4 runediftonger og sammenstillingen *ei*, for at det bedre kunde svare til det islandske sprog⁴⁾; dog har Torodd ikke selv opfundet alle disse tegn. Endelig har han bestemt rune-

¹⁾ Jfr. *Bugge*: Norges Indskr. s. 85. I Sólarljóð bruges ordet (*merkðar*) om 'de blodige runer'; ikke fordi, der er tale om runer, men fordi der er tale om blodige runer, bruges verbet her på en rigtig og netop oplysende måde.

²⁾ Jfr. *G. Storm*, Arkiv II, 173—4.

³⁾ Udtrykket *at gera á skrá* betyder simpelt hen 'at udfærdige, fremstille på en skrá'; *skrá* kan kun være dativ.

⁴⁾ Denne Torodds runereform skal ifl. forf. findes i Olaf hvitaskalds afhandling.

bogstavernes latinske ækvivalenter. At Torodd har skrevet nogen særlig afhandling, omtales ingensteds¹⁾ og behøver ikke at forudsættes. Denne Torodd skal egentlig have været tømmermand og forestået kirkebygningen på Holar c. 1110, og han omtales som meget lærenem. Hans runereform er nu tilvisse vigtig, men det er atter en urigtig eller i hvert fald unødvendig slutning, at Torodd har reformeret runerækken til brug i skrift. Det ligger mindst lige så nær at antage, at Torodd, som den tømmermand han var, har villet gøre det gamle runealfabet, der i Norge anvendtes til indskrifter i træ (sådanne indskrifter har man flere af netop fra de ældste norske kirker), lempeligt til lignende indskrifter på Island, således at disses sprog bedre kunde svare til det virkelige, end det var muligt ved hjælp af den gamle runerække. Når vi betænker, at det latinske alfabet i virkeligheden egnede sig bedre til at skrive islandsk med, er der intet som helst påfaldende ved, at det var 16 bogstavets runealfabetet, der først blev reformeret. Dette egnede sig meget dårlig til at udtrykke modersmålets former; det gjorde ingen forskel på *k*, *p*, *t*, og *g*, *b*, *d*, havde intet særligt tegn for *e*, heller ikke for omlydsvokalerne *ø*, *é*, *æ*, *y*; et ord som *fyrir* måtte skrives ganske på samme måde som *færir* (vb. el. adj.); det var, kan man godt sige, næsten ikke muligt at skrive med runer, så at noget menneske kunde tyde det. Det latinske alfabet derimod havde alle de fornødne konsonanter undtagen *ð* og *þ*; angelsaksisk havde allerede optaget *þ* fra runealfabetet, og det var en selvfølge, at man fulgte Angelsaksernes eksempel²⁾, hvilket jo var så meget naturligere, som den norsk-islandske kirkeindretning for en stor del stammede fra England; den 1. grt. afhandling går også ud fra, at *þ* tidligere har været i alfabetet. Hvad vokalerne angår, havde man i det latinske alfabet, foruden *a e i o u, æ* (også skrevet *ę*). Skönt der altså her manglede vokaltegn for *i*-omlyd som *e*, *æ* og *u*-omlyd (*ø*), var det latinske alfabet dog fuldkomnere end det gamle runealfabet (nu kunde man da skrive *furir* for *fyrir* og *forir* for *færir*, så at ordene ikke helt sammenbandedes). Da nu de gejstlig uddannede skulde til at gøre optegnelser i modersmålet, nedskrive homilie-oversættelser og andre gejstlige taler osv., hvad

¹⁾ Den ganske forvirrede fremstilling i fortalen til de 4 grt. afhdler er betydningssløs, da fortalens forfatter har levet c. 1800.

²⁾ Jfr. *Storm* i Arkiv II, 174.

er så, må man spørge, rimeligst, enten at de dertil har brugt det alfabet, de alle havde lært både at læse og skrive og som de havde en større eller mindre færdighed i at benytte til latinsk sprog og som de snart eller straks måtte indse egnede sig bedre til modersmålet end det andet, der kunde være tale om, — eller et andet alfabet, om hvilket det i det mindste er ganske usikkert, hvorvidt de har kendt det eller om det kun var enkelte, der overhovedet kendte det, og som tilmed var et sådant, der i brugbarhed stod tilbage for det andet? Jeg tror ikke svaret kan være tvivlsomt; man måtte antage den islandske gejstlighed omkring 1100 for mere indskrænket, end der er grund til, hvis den skulde have valgt det vanskeligere middel.

Denne betragtning gör det höjst sandsynligt, at man straks og uden omsvøb har benyttet den latinske skrift til optegnelser i modersmålet. Man kunde endogså tænke sig — men herpå lægger jeg ingen afgørende vægt, — at de gejstlige, navnlig efter at den var begyndt at få en vis magt, som så at sige på embeds vegne måtte se at tilintetgøre alle gamle minder om hedenskabet, og runerne var jo særlig blevne brugte til trolddom og galder, ikke havde kunnet finde sig i, at disse gamle minder holdtes i ære, og mindst af alt selv havde kunnet bekvemme sig til at bruge dem. En mand som biskop Jon Ögmundsson til Holar (1106—21), som endogså gik så vidt, at han angreb de ugedages navne, som begyndte med de hedenske gudenavne — skulde man kunne tænke sig, at han havde benyttet runer eller tålt, at den ham underlagte gejstlighed brugte dem? I hans bispedømme, under medvirkning af hans gejstlighed skulde Haflidaskrá være bleven nedskreven med de gamle, hedenske trylletegn, der bl. a. kunde hedde sådant noget som *purs, áss, Týr*? Tro det, hvem der vil og kan. Sandsynlighedens præg kan det ikke siges at have.

Af den mest afgørende betydning for hele spørgsmålet er tilblivelsen af den såkaldte første grammatiske afhandling (i codex Wormianus af Snorres Edda), forfatterens hensigt med den samt enkelte udtryk deri. I fortalen til udgaven af den 1. og 2. grt. afhandling er der blevet fremført adskilligt af vigtighed, der taler for, at afhandlingen er bleven til ikke senere end ved midten af det 12. årh., snarest för end efter. Den unavngivne forfatter kender ikke anden islandsk litteratur end lovoptegnelser, hellige tyd-

ninger (homilier) og Are frodes skrifter¹⁾ (se foran s. 187), og han ytrer selv, hvad der her er af hovedbetydning, at han vil danne et alfabet »for os Islændinger«, »for at det kan blive lettere at skrive og læse, som det nu er almindeligt også her i landet«. Disse ord tyder så afgjort som kun muligt på, at det ikke var så længe siden, man »her i landet« havde begyndt at skrive. C. 1180 var den islandske historieskrivning i fuld gang overalt; da havde Eiríkr Oddsson skrevet sin bog; 1184—5 skrev abbed Karl den første halvdel af Sverressaga; da var Islænderne allerede i Norge bekendte som dygtige sagaforfattere. I belysning heraf bliver den grammatiske forfatters ord højst mærkværdige; til tiden ved 1140—50 og kun til denne er de absolut passende. Om dette skulde man kunne vente fuld enighed. Dr. B. Ólsen har da også tidligere selv sluttet sig til denne mening (»den 1. afhandl. . . . fra c. 1150«, Runerne osv. s. 28). Men også her har dr. Ólsen i mellemtiden forladt sit tidligere standpunkt, ti i sin afhandling i Aarbøger 1893 (s. 226) udtaler han bl. a., at »den konsekvente gennemførelse af *u*-omlyden taler for, at forfatteren har skrevet i den sidste halvdel af 12. årh.«, og han er tilbøjelig til at sætte den til c. 1180 (s. 224). Dette argument, der her hentes fra *u*-omlyden, er nu i virkeligheden ganske forældet, eftersom *u*-omlyden i vestnordisk, specielt islandsk, længe før må anses for at være konsekvent gennemført²⁾. Hvorledes dr. Ólsen kan tro, at forfatterens lange og indviklede periodebygninger snarere taler for en sen end en tidlig affattelsestid, er og bliver mig ganske ubegribeligt; den slags anses dog i reglen for at være tegn på ubehjælpsomhed som følge af uvanthed og kunstens primitive standpunkt³⁾. Forfatterens hensigt er den, at danne et fuldt tilfredsstillende islandsk alfabet; det

¹⁾ Det forekommer mig, at hans nævnelse af Are og ikke andre forfattere er et ganske kraftigt positivt kendemærke.

²⁾ De skjaldेरím, man bygger den modsatte mening på, skal sikkert forklares på anden måde; se *Wimmer*: Die runenschrift 317—18.

³⁾ Når det i Aarbøger 1893 s. 225 f. nægtes, at forfatterens sprog er synderlig arkaistisk, og lignende arkaismer påvises i andre gamle skrifter, har jeg aldrig villet nægte dette sidste faktum. Men det finder jeg betegnende, at intet andet oldisl. skrift på engang indeholder så mange gammeldags ord og vendinger, ikke engang Ares bog, som forf.s afhandling. Dette vejer mere, end den sporadiske forekomst af lignende fænomener i andre skrifter enkeltvis.

er med andre ord en reform, han vil iværksætte. Men hvad skulde der nu reformeres. Dr. Ólsen mener — ifg. hele sit standpunkt, — at det er runerne, der skal afløses, således som de fandtes i Torodds alfabet. Hvis dette var tilfældet, kunde forfatteren ikke have undgået at betone dette. Men dette gör han aldrig med en stavelse; grunden hertil skulde (»kunde«) være den, »at han har følt en vis veneration overfor det gamle folkelige alfabet«, som om en videnskabsmand nogensinde har følt en sådan »veneration« for hvad han vil angribe og udrydde, at han ikke engang antydningvis tager sigte på sit egenlige formål. Vor forfatter gör nu ligesom alle andre; han går virkelig løs på sagen; det er en reform af det tidligere benyttede latinske alfabet, han vil. Derfor spiller dette en så stor rolle i hele hans afhandling. Han omtaler i begyndelsen, at hvert folk, Grækere, Latinere, Hebræere, bruger deres bogstaver, men han nævner ikke, at Islænderne også havde haft deres (o: runerne); det kunde han her godt have gjort, uden at hans »veneration« tog skade. Men han siger udtrykkelig, at han, ligesom Englænderne, der benytter den latinske skrift og anvender andre bogstaver, når den ikke slår til, også vil — »efter deres eksempel« — danne et alfabet, o: reformere den ældre brugelige latinske skrift. Det samme fremgår af, at forfatteren indfører en kritiker, der siger, at det er ham ligegyldigt, »om du skriver dit *o* eller *a*« (o: omyden for grundlyden, altså f. ex. *gongu* for *gangu*), da han alligevel vilde kunde slutte sig til det rigtige; hvad skulde dette kunde sige andet end, at för forfatterens tid har man, på grund af latinalfabetets mangelfuldhed, skrevet *a* for *o*? Fremdeles vilde en bemærkning som følgende: »den som nu vil skrive eller tilegne sig, hvad der er skrevet på vort sprog . . . han læse med omhu denne afhandling« være temmelig meningsløs, hvis det »på vort sprog« tidligere skrevne var skrevet med runer. Men afgørende er det, at forfatteren bruger ordet runer i selvsamme betydning som »latinske bogstaver«. I anledning af, at den fingerede kritiker ytrer: »Jeg kan meget godt læse den danske tunge, selv om der skrives med rigtige latinske bogstaver . . . det er mig ligegyldigt, om du skriver dit *o* eller *a* osv.«, svarer forfatteren: »det er ikke runernes [o: de förnævnte »rigtige latinske bogstavers«] fortjæneste, at du læser godt eller slutter rigtig ifølge sandsynlighed, hvor runerne giver dig utydelig

anvisning« osv. Dette sted er heldigvis således, at det ikke mulliggör nogen som helst fortolkning, og det alene er tilstrækkeligt. Men dette sted viser ikke alene, at det ikke er forfatterens hensigt at afløse et runealfabet; det viser noget andet og mere; det udelukker, netop ved denne almindelige brug af ordet runer, enhver tanke om en runeperiode¹⁾. Det er atter et godt eksempel på en folkelig brug af et hjemligt ord; ligesom man har brugt *skrá* om en 'bog', *ráða* om 'at læse', ved siden af *bók*, *lesa* [der mulig er yngre], således har man også lejlighedsvis brugt *rúnar* for (*bók*)-*stafr* eller (*látinu*)-*stafr*. Dette er mere end nok, skönt der kunde anføres flere enkeltheder endnu, til at vise, at forfatterens hensigt var den, at reformere det tidligere til skrift benyttede latinske alfabet. Hans reform er altså i virkeligheden en parallel til Torodds runereform; medens denne forbedrer de gamle runer til en bedre anvendelse til indskrifter i træ — hvilken anvendelse dog sikkert aldrig har været synderlig almindelig, — forbedrer vor anonyme forfatter latinalfabetet til bekvemmere brug i skrift. Det er interessante og smukke paralleler.

Der er altså efter vor opfattelse gyldig grund til at antage, at den såkaldte 'runeperiode« aldrig har eksisteret, men at man fra først af på Island har benyttet den latinske skrift til alslags optegnelser. Man har vistnok straks benyttet det fra angelsaksisk lånte *þ*, der i den første skriveperiode til ind i 13. årh. brugtes både for *ð* og *þ*. Det latinske alfabet var imidlertid alligevel ikke tilstrækkeligt til at udtrykke de islandske lyd, særlig selvydene; den anonyme grammatikers alfabet er et glimrende forsøg på at bøde på manglerne. Uagtet vi nu ikke har noget håndskrift, hvor hans alfabet og retskrivning helt ud benyttes, er der næppe nogen tvivl om, at hans reform i hovedsagen er bleven den ledende rettesnor; kun hans nasaler findes ingensteds — af let forståelige grunde iøvrigt — antydede. — Udtalen forandredes dog noget i tidens løb, og dermed fulgte vel også nogle ændringer i retskrivningen; disse er vanskelige at bestemme ved hjælp af håndskrifterne; disses retskrivning er nemlig højst inkonsekvent og uregelmæssig; dernæst

¹⁾ Denne forfatter, som har et ganske godt greb på at give sine tanker en klar og koncis form (Aarbøger 1893, s. 225), vilde her have udtrykt sig utilladelig slet og dunkelt.

er de fleste eller alle sammen afskrifter af andre ældre, og disses stavemåde optoges tit og ofte mekanisk eller også forsættelig i afskrifterne uden altid at svare til enhver afskrivers virkelige udtale. — Bogstavet *ð* optoges først c. 1225.

Den skrift, som Nordmænd og Islændere modtog, har de sikkert fået fra Angelsakserne. Sammenlignes den 1. hånd i Reykjaholtsmáldagi, der formenes at stamme fra c. 1185, med fremmede håndskrifter fra den første del af det 12. årh., vil man finde en umiskendelig lighed med disses bogstavformer. Skriften er tydelig, bogstaverne fyldige og kraftige, deres linjer bløde, regelmæssige og simple. I enkelte tilfælde, f. ex. i *Elucidarius*, er bogstavformerne ligesom noget stivere og større; i de ældste håndskrifter findes udelukkende eller fortrinsvis enkelte særlige former som *f*, *d*, *p* (= *p*, *ð*); noget senere, og ved midten af det 13. årh. afløses disse af *f*, *ð* og *ð* kommer til. Der foregår nu efterhånden flere forandringer, så at skriftens udseende og karakter skifter; da disse ændringer ikke er særlig islandske, men følger de samme forandringer, der fandt sted i andre lande, kan man temmelig nøjagtig dele de islandske håndskrifter efter tidsaldre; hertil kommer også den omstændighed, at man for flere håndskrifers (som *Staðarhólsbogens*, *Hauksbogens*, *Flatøbogens*) vedkommende bestemte véd deres alder. Det eneste bevarede blad af *Kringla* (samme hånd som *Staðarhólsbogens*, der har meget fælles med den ældste hånd i *Reykj. máld.*, bløde, afrundede træk, men også sine uligheder) fra c. 1260 svarer nøjagtig til pavebreve fra omtrent 1240. Dateringen af de islandske håndskrifter vil vistnok i det hele og store vise sig fuldkommen rigtig. Enkelte bogstavets ændringer og skrivemåder er særlig karakteristiske; således er »lukket« *a*, skrivemåden *æ* et sikkert tegn på en afskriver i det 14. årh. (dog ikke den første fjærdedel); i den sidste del (fjærdedel) af samme årh. afløses *ð* af *d*, også *f* får nu en »lukket« form, osv. Også former og retskrivningen kan ofte tjæne til rettesnor; *es*, *vas* hører kun den ældste tid til; ligeledes den bestemte skælnen mellem *æ* og *æ*. Senere (særlig) i det 14. årh. findes visse konsonantfordoblinger, som af *l* og *n* foran *d* osv. osv. Så detaljerede undersøgelser af skriftens udvikling, som det kunde være ønskeligt, er endnu ikke

foretagne, men de hidtil opnåede bestemmelser vil i det hele og store forblive urokkede¹⁾.

Når man ser på fremmede håndskrifter fra 11. og 12. årh., vil man finde, at forkortelser (notæ) anvendes, men i det hele meget sparsomt, mest streger over linjen for at betegne *m* eller *n*, *s* for at betegne *er*, *ʹ* — *us* og nogle andre. Disse forkortelser er meget gamle og skal være opfundne af Ciceros skriver, Tiro (notæ Tironianæ). Også disse forkortelser fulgte med skriften til Island, og her lærte man hurtigt at sætte pris på dem. De omtales i den 1. grt. afhandling og kaldes *títlar*; i de ældste islandske håndskrifter anvendes de temmelig sparsomt, men man indså snart, at de sparede arbejde, tid og materiale, og de udvikledes derfor til stor fuldkommenhed og anvendtes overordenlig stærkt, men uden nogen regel, idet samme skriver snart forkorter og snart lader være dermed, efter hvad der i øjeblikket falder ham ind. I Norge synes man aldrig at have forkortet så stærkt i det hele som på Island. Disse forkortelser sker ved, at man sætter et mærke (streg osv.) eller et bogstav over linjen for at betegne flere eller færre bogstaver i ordet, eller man sætter en streg igennem eller en hage ved toppen af de op over linjen ragende lange bogstaver; man anvender en lille versal for at betegne to konsonanter; fremdeles sammenslynges bogstaver, hvorved enkelte træk spares; endelig skriver man blot ordets første bogstav og sætter et punkt efter (ofte også foran); dette sidste sker navnlig ved hyppig forekommende ord og egennavne²⁾. Gengivelsen af disse forkortelser kan undertiden volde vanskeligheder. Man har derved i de ikke-normaliserede udgaver hovedsagelig fulgt to måder; den ene gengiver alle virkelige tegn ved særlig skrift (kursiv), men fører de bogstaver, der står over linjen, ned i linjen og udfylder det manglende ved kursiv (*m̄t* = *mart*), medens den anden kursiverer alt, hvad der ikke står i linjen (*m̄t* = *mart*). Bægge måder har deres fortrin og mangler, og det er vanskeligt at sige, hvilken bør

¹⁾ *G. Vigfússon's* udtalelse i Corp. poet. bor., Introd. § 5: »Hence it has been, that ... Icelandic vellums have been dated in a haphazard fashion, without sufficient knowledge, and without sufficient method« (s. xxxviii) er både overdreven, uretfærdig og urigtig.

²⁾ Jfr. den fototypiske udgave af codex reg. af den ældre Edda, indledningen s. XLIV—LV.

foretrækkes. Men et må fremhæves, at det ikke er tilrådeligt altid at gengive forkortelser efter deres oprindelige betydning. Der må tages hensyn til pågældende håndskrifts alder og den tids sprogformer, da det blev skrevet. Allfor mekaniske gengivelser er til større skade end gavn og indfører ofte former, som er ganske umulige i den tid, håndskriftet blev til i, hvilket kun kan virke forstyrrende. I enkelte håndskrifter findes rent latinske ord (som f. ex. s; — set o: *heldr*) anvendte; disse bør betragtes som forkortelser og naturligvis gengives på islandsk; at gengive sådanne skrivemåder slavisk, er meningsløst; i en note eller i en fortale er en nærmere beskrivelse af disse og lignende tilfælde på sin plads.

I begyndelsen, d. v. s. i det 11. og 12. årh., har det i følge forholdenes natur næppe været andre end gejstlige, der forstod sig på at omgås pen og blæk; men senere, navnlig i det 13. og 14. årh., har der vel også været andre, ulærde lægmænd, der af litterære interesser lærte at skrive. Man afskrev nu større eller mindre bøger, enkelte sagaer eller større samlinger af sådanne og andre værker, eller lod professionelle skrivere¹⁾, hvoraf der ses at have været mange, besørge arbejdet. Større håndskrifter som Hauksbók (besørget af Haukr Erlendsson selv og hans skrivere), Flatøbogen og mange andre vidner om den store litterære interesse og samlevirksomhed hos folk det 14. årh. Om det sidstnævnte håndskrift får vi den interessante oplysning, at det er skrevet af to præster »for«, d. v. s. bekostet af, en navngiven læg stormand. Den slags håndskrifter er blevne betragtede som store skatte, der gik i arv fra det ene slægtled til det andet. »Bøger« har eksisteret i mængde og det allerede i det 12. årh.; den masse oversættelser, vi har af legender og andre åndelige bøger, viser, at der allerede dengang har været en hel hærs-kare af fremmed litteratur i landet. Der tales om præsten Ingimunds kostbare bogkiste, »der var hans fryd«²⁾, ved år 1181; fremdeles hedder det, at Gudmund Arason »undersøgte folks bøger, hvor han kom, og fik af hver mands bøger, hvad han tilforn ikke havde«³⁾. Vi får ganske vist

¹⁾ Vi kender i mange tilfælde flere afskriverhænder, f. ex. Morkinskinnahånden fra c. 1280, 132-hånden fra c. 1350, cod. reg. (Sn.-E.)-hånden fra c. 1325, cod. worm.-hånden fra c. 1350 og mange andre.

²⁾ Bisk. I, 428.

³⁾ Sturl. I, 108; Bisk. I, 431.

ingen oplysning om, hvad det er for bøger, der her er tale om; det har måske fortrinsvis været messebøger og religiøse skrifter¹⁾. Løvrigt kan der henvises til afsnittet om den lærde videnskabelige litteratur.

Professionelle afskrivere nævnes udtrykkelig: »Torvard knappe . . . havde med sig en bog, han havde skrevet og bragt i stand for en præst, det var en god og velskreven bog« (omkr. 1121); bogen skulde købes for den pris, biskop Jon bestemte²⁾. Torarin kagge til Vellir »var en god klærk og den nyttigste mand til skriven og istandbringelse af bøger, eftersom der endnu vises mange bøger, som han har skrevet for Holakirke og Vallastad«³⁾; denne Torarin var biskop Laurentius' morbroder. Om selve biskop Laurentius hedder det meget betegnende, at »han begav sig — efter at have spist og spadseret — ind i sit studium og studerede i bøger; han skrev da op på vokstavler, idet han noterede, hvad han særlig ønskede at have af de læste bøger; derpå nedskrev Einar degn [præst Hafliðason, annal-forfatteren] det hele i et kvaterne eller bog osv.«⁴⁾. Det er meget vigtige oplysninger, vi her får, og skönt de er fra begyndelsen af det 14. årh., kan der tillægges dem en almindelig betydning. Sådanne excerptsamlinger, som biskop Laurentius anlagde, kender vi godt fra andre bevarede håndskrifter (f. ex. AM. 415, 4° osv.).

Blandt de sidste interessante oplysninger er også den om brugen af vokstavler; sådanne tavler benyttedes i Norge og på Island for korte notitser, der atter, når de ikke mere havde nogen betydning, fordi de f. ex. indførtes i en bog, kunde udslettes og erstattes med nye. Sådanne vokstavler benyttede Torgils skarde for derpå at skrive en ansøgning til kong Hakon om rejseorlov⁵⁾. Denne brug af vokstavler bekræftes ved det smukke eksemplar, som i nyere tid er fundet i Norge, i Hoprekstad kirke (Vik i Sogn),

¹⁾ Jfr. Bisk. I, 88, hvor det hedder, at biskop Klöng i Skálholt (1152—76) »lod også skrive langt bedre tidebøger, end der tidligere havde eksisteret«.

²⁾ Bisk. I, 175, 248; jfr. 191

³⁾ Bisk. I, 790.

⁴⁾ Bisk. I, 848.

⁵⁾ Sturl. II, 111; Sturl. II, 273 synes Sturla at bruge vokstavler til ved hjælp af magiske tegn eller visse beregninger at få fremtidige ting at vide. Jfr. I, 106—7: »der var »voks« hos ligene, der mældte alt det skete«.

og som giver et tilstrækkeligt indblik i indretningen af dem og deres hele udseende. Denne vokstavlebog er fra omtrent 1300¹⁾.

Angående indretningen af de islandske bøger kan der henvises til *G. Cederschiölds* klare fremstilling i det Letterstedske tidskrift 1886 (også oversat på dansk i Folkelæsning 1894, nr. 205). Efter at skindet — fåre- eller kalveskind — var blevet tilstrækkelig præpareret (*bólkfell*), bl. a. glattet med pimpsten, blev der udkåret eller tildannet større eller mindre firkanter, der sammenfoldedes i midten til 2 blade; fire (sjældnere 3) sådanne (3: 8, 6 blade) dannede et læg eller, som det ovenfor i stykket om Laurentius hedder, kvaterne (*kváterni* 3: quaternio) eller *kver*. Undertiden tilføjedes et enkelt blad (det 9. eller 7.), der så blev stukket ind i lægget med ombøjede rand. Flere sådanne læg danner sammenhæftede en bog. Man skrev så på hele siden i en eller to spalter, dog således, at man altid efterlod en forholdsvis bred margen til alle fire sider. Bogens første og sidste side har man i reglen af praktiske hensyn ikke beskrevet. Det blæk, der benyttedes, var i reglen udmærket, blanksort, undertiden noget brunligt; på overskrifter og initialer anvendte man ofte stor omhu, idet de blev tegnede eller malede med forskellige farver (rødt, grønt, gult osv.), undertiden med virkelige billeder i. For at linjerne og spalterne kunde blive så regelmæssige og hele indtrykket så harmonisk som muligt, betegnede man linjeafstandene med små huller i margen ved hjælp af en syl eller med meget fine streger, og spalterne ligeledes. Man skrev med fjær-(penna, pen)penne; for at skære dem, havde man en »pennekniv«, for at foretage radering en »raderkniv«. Fejlskrivning undgik man ikke mere dengang end nu til dags; undertiden opdagedes fejlen straks og blev da rettet enten ved radering eller ved at det urigtig skrevne underprikkedes (undertiden også overstregedes) og det rigtige skreves ovenover. Men meget hyppig har skriveren ikke opdaget fejlen, og gennemlæsning eller kollation med originalen synes overhovedet at have været ukendt. Sidetal eller lægtal kendtes ikke; den gamle indbinding kendes ikke, men der synes kun at have været tale om en sammenhæftning af de enkelte læg med eller uden omslag.

¹⁾ En notitsbog på vokstavler fra middelalderen ved H. J. Huitfeldt-Kaas, Krist. 1886.

§ 4.

Sagaskrivningen på Island i dens hovedtræk.

Det er i det foregående udviklet, hvorledes den islandske mundtlige sagafortælling opstod og udvikledes, hvorledes den bares og støttedes af de »frode« mænds virksomhed indtil omkring år 1100. Da var der rundt omkring i landet opsamlet en mængde historisk stof, bestående såvel af inden- som udenlandske (særlig norske) traditioner om historiske personer og begivenheder fra det 9. årh. af. Men også oldtidens (den sagnhistoriske tids) traditioner havde været genstand for indsamling og fortælling; det ser vi af den titomtalte beretning i Sturlunga om præsten Ingimund og bonden Hrolfs fortællinger under brylluppet på Reykjahólar. Kong Sverre kaldte den slags sagaer for »lögnesagaer«; om dette har været hans individuelle mening, eller om man i almindelighed har kaldt dem således, er tvivlsomt; sandsynligst er det dog, at folk i almindelighed, i det mindste i det 12. årh., har betragtet dem som historiske. Vi kan gå et skridt videre endnu. Også rene æventyr — der også hedder *sögur* — kendtes og fortaltes allerede i det 12. årh. (og rimeligvis længe før), f. ex. stemødresagaer, men disse betragtedes sikkert som fabler (uhistoriske¹).

Her har vi imidlertid udelukkende at beskæftige os med de historiske sagaer.

Vi har ovenfor omtalt, i hvilken form de enkelte sagaer fortaltes ved overgangen til det 12. årh. De kortere sagaer, der ikke er meget forskellige fra pættir, kan have eksisteret i en form, som nærmede sig til den, de fik i den skriftlige gengivelse; jfr. hvad der ovf. s. 209 er fremhævet om Droplaugars.saga. Men navnlig må det antages, at man har haft større eller mindre sammenhængende grupper af enkeltfortællinger; jfr. hvad der ovf. s. 197—8 er meddelt om kong Harald hårdrådes »Udfærdssaga«. De større

¹) Det hedder i fortalen til Odd munks Olafssaga (Stockh. hdskr.): »Og bedre er det at høre på sådant [som sagaen om kong Olaf] til underholdning, end stemødresagaer, som fårehyrder fortæller — hvorom ingen ved, hvorvidt det fortalte er sandt — og som altid lader kongen være den ringeste i deres fortællinger«.

sagaer, som de norske kongesagaer og de islandske slægtsagaer, der handler om en mængde begivenheder og ofte om flere slægtled, kan derimod ikke antages at have eksisteret i deres nuværende form i den mundtlige fortælling. Hvad der i så henseende er af afgørende betydning er, at de mere eller mindre åbenlyst bærer mærke af særlige forfatterindividualiteter og disses ejendommelige særinteresser foruden det lærde tilsnit, de oftest udviser. Her mærkes helt igennem en ordnende og ledende ånd, der synes at måtte forudsætte en skrivende forfatters eller samlers systematiske virksomhed og kritiske bearbejdelse af stoffet.

Man har fremsat den mening, at de større sagaer oprindelig har eksisteret afsnitsvis som enkelte *þættir*, der blev samlede til et hele, hvorved istandbringeren altså dels virkede som samler, dels som egentlig forfatter; som en særlig talsmand for denne teori har *A. U. Bååth* optrådt i sin disputats: *Studier öfver kompositionen i några isl. ättsagor* (Lund 1885)¹⁾. Denne mening er nu vistnok i det hele og store ganske rigtig. Den kunde i høj grad bestyrkes ved beretningen om Ingimund præsts fortælling om Hromund Gripsson, idet denne sagas enkelte afsnit udtrykkelig opregnes, som om de var noget for sig (vikingen Hröngvid — Olaf lidsmannakonge — bersærken Tráins højbrud), men de har dog udgjort et hele, der genfindes i Griplur (rimerne om Hromund). Sagaen om Egill Skallagrímsson i snævreste forstand falder i forskellige naturlige afsnit hvert med en udenlandsrejse til midtpunkt; i sagaen er de imidlertid nøje knyttede til hinanden af en kunstners hånd. Navnlig synes dog de tingøske sagaer, Ljósvetningasaga

¹⁾ Ursprungligen ha utan tvifvel de större isländska ättsagorna uppstått af s. k. *þættir* — hvortil i en anm. bemærkes, at *Heinzel* har udtalt den modsatte mening — Antagandet att en sagas urbeståndsdelar utgöras af *þættir* bekräftas dessutom däraf, att man vid det muntliga berättandet måste tänkas ha framställt de enskilda drag, man känt om en person eller ätt, utan att man därför alltid behöft känna helheten, sådan den nu föreligger, och den berättande kan därför väl ha meddelat en *þáttir* utan att ha känt en annan. Naturligtvis ha vid förtäljandet åtskilliga nya moment kommit till, och alt eftersom *þættir* om en och samma person eller ätt oftare förtalts, har det hela antagit fastare former, men sagorna kunna dock ej — sådana de nu föreligga — ha blifvit till utan en mer eller mindre framstående bearbetares ordnande hand [jfr. ovfr.]; ja, ämnet är i flertalet af dem så väl ordnadt och genomtänkt, att man med rätta kan tala om deras författare. (Inledn. s. I, II—III).

og Reykdæla, at kunne tages til indtægt for den nævnte mening, idet afsnittene her ofte fremtræder lidet eller ikke formidlede ved en logisk trådsammenhæng. Det samme synes endelig at fremgå af den måde, hvorpå Are beskriver sit værks tilblivelse; skönt dette værk er af en noget anden beskaffenhed end slægtsagaerne, har fremgangsmåden ved indsamlingen af stoffet dog væsentlig været den samme. Der er ingen tvivl om, at den gamle Hallr i Haukadal og hans fostersøn og elev Teitr har — i følge Ares fremstilling — siddet inde med forskellige fortællinger f. ex. om Olaf den hellige, men det er vel Are, der først har samlet det hele til én systematisk fremstilling, skönt vi ikke har denne i dens oprindelige form. Ares bekendte beretning om kristendommens indførelse (Íslb. kap. 7) hviler åbenbart på en tidligere eksisterende sammenhængende fortælling herom.

Den islandske historiske tradition må altså have foreligget i enkeltfortællinger eller større og mindre grupper, da de første virkelige historieskrivere fremtrådte.

De første af disse var præsterne Sæmund og Are, bægge med tilnavnet frode. Sæmund skrev et historisk arbejde om de norske konger på latin, medens Are på modersmålet først skrev et længere værk om islandske og norske forhold, hvorpå han udarbejdede et kortere udelukkende om Island, særlig dettes kirkelige forhold. Dernæst vides, at Islænderen Eiríkr Oddsson skrev ved eller noget efter midten af det 12. årh. et sagaarbejde om en periode i Norges historie efter Harald gilles død (1136). Fra omtrent samme tid eller mulig noget yngre er den såkaldte »ældste saga« om kong Olaf den hellige. I slutningen af det 12. årh. må Odd munk også have forfattet sin Olafssaga (på latin) og noget senere Gunnlaugr munk sin saga om samme konge også på latin, og c. 1185 skrev abbed Karl den første del af Sverresaga. En mere samlet fremstilling foreligger i det kortfattede Ágrip fra slutningen af århundredet. Det er de bekendte værker af islandske forfattere om norske konger fra det 12. årh.

Bispesagaværket Hungrvaka fra begyndelsen af det 13. årh. — hvis forfatter uden tvivl også har skrevet sagaerne om bisperne Torlak og Páll¹⁾ — indledes med en interessant fortale, hvor den

¹⁾ Bisk. I, s. XXV ff., jfr. ovi.

anonyme forfatter ytrer, at en grund for ham til at skrive bl. a. er »at lokke unge mænd til at gøre sig bekendt med vort sprog, at læse det, som på norrönt mål er skrevet: love eller sagaer eller manfræði (o: personalhistoriske efterretninger og lign.)«; han siger, at han hellere vil bogføre fortællinger om bisper og om kristendommens udvikling og tiltagen i styrke [eftersom dette måtte ligge hans börn eller andre ynglinge nærmest at vide noget herom], end skrive om, hvad der för er nedskrevet«. Det er heraf klart, at forfatteren har kendt historiske værker, hvilket betegnes ved *sogur ok manfræði*. Herved kan han næppe have tænkt på de föromtalte sagaværker om de norske konger, i det mindste ikke alene; navnlig det sidste led må omfatte noget andet og mere; man kommer derved uvilkårlig og nødvendig til at tænke på de specielt islandske slægtsagaer med hele deres personalkendskab; derved får også forf.s påtænkte bispesagaer deres rette og egenlige baggrund; på den ene side kunde de sættes ved siden af kongesagaerne, på den anden danne såvel et sidestykke til som fortsættelse af slægtsagaerne. Dette sted kan under alle omstændigheder betragtes, om end ikke som en ligefrem og sikker, så dog som en höjst betydningsfuld antydning af tilstedeværelsen af islandske slægtsagaer ved år 1200. Denne er da også i og for sig naturlig nok. At man i det 12. årh., med undtagelse af Are, udelukkende skulde have beskæftiget sig med de norske kongers historie, vilde være altfor urimeligt, så meget mere som Are selv havde skrevet om Island og islandske forhold og derved vist vejen; skulde ikke hans eksempel have virket ansporende og opmuntrende til at gå videre på den vej? Denne betragtning bestyrkes i höj grad ved et digt som Íslendingadrápa af Haukr (s. 109—11), hvilket på det klareste viser en indgående beskæftigelse med personer netop fra den særlig såkaldte sagatid, eller med slægtsagaernes personer fra alle landets dele. På den anden side har undersøgelsen af forskellige sagaer ført til noget lignende. Egilssaga kan ikke sættes til meget senere tid end til c. 1200, Laxdøla næppe heller; af disse sagaer haves nemlig membranbrudstykker, der, i hvert fald for Egilssagas vedkommende, må sættes til tiden för midten af det 13. årh. Eyrbyggja føres i det mindste tilbage til tiden ved 1230; men der er intet i vejen for, at den kan være ældre. I det hele taget vil en nøjagtig undersøg-

else af hver enkelt saga føre til det resultat, at der, når man undtager nogle få, intet er i vejen for, men meget der taler for at sætte dem til 12. årh. eller så tidlig som muligt.

Dette har da også i tidligere tider været erkendt. *P. E. Müller* f. ex. henfører c. 20 slægtsagaer til det 12. årh., to (*Eyrb.*, *Laxd.*) til begyndelsen af det 13., 6 til slutningen af samme osv. Naturligvis har *P. E. Müller* taget fejl, og kunde med hensyn til enkelt-sagaer med de til hans rådighed stående midler næppe undgå det, som når han henfører *Hönsetoressaga* til de ældste sagaer og *Vígaskútusaga* til de yngste; men i det hele og store viser hans bestemmelse et mærkelig klart og sundt blik. Denne bestemmelse, der særlig støttedes til et sted i *Sturlungasaga*, vi straks skal nærmere undersøge, var den almindelige, indtil *G. Vigfússon* mente at kunne påvise, at nævnte sted ikke kunde bevise noget. Vi må derfor se noget nærmere derpå, da det i alle tilfælde er af meget stor betydning.

Imellem sagaen om *Sturla* d. ældre, der ender 1181, og *Gudmund* den godes saga (»præstesagaen«) findes i sagaværket *Sturlunga* (I, 86) et sålydende interpoleret stykke: »Nu bliver mange sagaer samtidige [o: ved og omkring 1200] og man kan dog ikke skrive dem alle på engang: den hellige biskop *Torlaks* saga og sagaen om *Gudmund* den gode *Arason*, indtil han blev viet til præst [o: til året 1186, jfr. slutningen af *Sturlusaga*], *Gudmund* den dyres saga [der i *Sturl.* følger umiddelbart på *Gudmund* den godes præstesaga] begynder 3 år efter *Sturlas* død [altså 1184] og slutter ved biskop *Brands* død [1201], men *Gudmund* den gode blev da viet til bisp [1202]. *Rafn Sveinbjörnssons* og *Torvald Snorrasons* saga er samtidig med *Gudmund* den godes saga, og den slutter efter biskop *Brands* død, således som *Sturla Tordsön* fortæller i sin *Islændersaga* [eller »sagaer« v. l.]. Så godt som alle sagaer (*flestur allar sögur*), hvis indhold er foregået her på Island før biskop *Brand* døde, var skrevne [eller efter det andet håndskrift: »var skrevne för biskop *B.* døde«], men de sagaer, hvis indhold har tildraget sig senere, var kun i ringe grad skrevne, för skjalden *Sturla Tordsön* foresagde sine *Islændersagaer*« osv.¹⁾.

¹⁾ Hvad der herpå følger, handler om *Sturla* og vedkommer os ikke her.

Så længe den vigtigste del af denne notits kun kendtes i den ene — den indklamrede — form, opfattedes den som et almengyldigt bevis for, at de islandske slægtsagaer overhovedet var skrevne för biskop Brands död (1201). Men så fremdrog *G. Vigfússon*, som bemærket, den anden og måske formelt rigtigere læsemåde¹⁾ og han tydede den, som for resten *N. M. Petersen* havde tydet den anden²⁾, som slet ikke vedkommende de islandske slægtsagaer, men kun Sturlungas egne første bestanddele; hvis dette var tilfældet, vilde notitsens betydning væsenlig falde bort. I indledningen til min udgave af *Egilssaga* i *Altnord. sagabibliothek* (s. IV—V anm.) har jeg opfattet notitsen som hentydende til de islandske (slægt)sagaer i almindelighed og påvist, at ordene i den senere kendte form sikkert kan og bör opfattes i den selvsamme betydning som den anden, idet udtrykket »var skrevne« bruges pluskvamperfektisk: »var blevne skrevne«³⁾. Bægge notitsens former går altså ud på et og det samme. *G. Vigfússon* ytrer nu⁴⁾, til støtte for sin opfattelse, at »det vilde komme som en *deus ex machina* her, hvor der er tale om Sturlunga og dens dele, pludselig at omtale og indblande de islandske slægtsagaer«. Dette kunde ved første øjekast synes bestikkende nok; men ser man nærmere til, er *Vigfússon*s påstand uholdbar. Havde han ret, vilde notitsens forfatter for det første have udtrykt sig utilladelig unøjagtig; hans *flestar allar sogur* — hvorved så sagaerne om Torlak, de to Gudmunder og Hrafn, altså kun 4 sagaer i det hele, måtte menes, hvorimod sagaerne om Hafliðe og Sturla ikke kommer her i betragtning — slutter nemlig ikke för biskop Brands död; det er kun de to første, der gör det; Gudmunds præstesaga slutter først ét år efter Brands död, hans bispe-saga og Hrafnssaga foregår helt og holdent derefter. Selv om man ikke vilde regne denne sidste saga med, bliver udtrykket höjst mærkværdigt. »De allerfleste« forudsætter nødvendigvis flere end 3—4 sagaer og må vise udover Sturlungas første bestanddele; dette bliver til en afgjort vished, når man husker — hvad *G. Vigfússon* helt synes at have glemt —, at notitsens forfatter også nævner

¹⁾ I en note i 2. udg. af *N. M. Petersens* *Islændernes færd hjemme og ude*, jfr. *Sturl. I*, s. CI følg. og *Annaler 1861*, s. 236—7 anm.

²⁾ *Annaler 1861*, s. 236.

³⁾ Jfr. *Eiríkr Magnússon* i *Nj. II*, 762.

⁴⁾ *Sturl. I*, s. CII.

sagaen om biskop Torlak, der slet ikke findes i Sturlungasamlingen. Hvad skulde der nu kunne menes med det efter Vigfússons opfattelse uforståelige udtryk »de allerfleste sagaer, hvis indhold er foregået her på Island«¹⁾, hvis der ikke hentydedes til de ældre islandske sagaværker om islandske forhold og personer i almindelighed, navnlig når man ser hen til den straks efter betegnede modsætning, Sturlas Islændersagaer (i flertal i bægge håndskrifter) om tiden efter 1201? Jeg vover at påstå, at enten må dette være tilfældet, eller også er sætningen ganske meningsløs og uforståelig, men dens forfatter gör i øvrigt ikke indtryk af at være nogen forvirret person, der ikke vidste, hvad han skrev. Det kan heller ikke indrømmes, at sætningen efter vor opfattelse kommer som en deus ex machina. Efter først at have omtalt de sagaer, der foregår kort för, ved og lige efter 1200, går forfatteren på en meget forståelig måde over til de islandske sagaer i almindelighed — og bægge dele danner modsætning til Sturlas værker fra og om det 13. årh.²⁾

Således bliver da Sturlunga-interpolatorens notits en ligefrem udtalelse om og bevis for, at de fleste islandske slægtsagaer eksisterede för c. 1200, altså er forfattede endnu i det 12. årh. Også forholdet mellem Landnåma og slægtsagaerne taler for disses høje alder, men vi kan ikke her komme ind på dette spørgsmål i det enkelte. Dette resultat står i den skønneste overensstemmelse med talrige andre omstændigheder, hvoraf nogle er anførte ovenfor.

Vi indskyder her et par fremmede udtalelser om Islændernes litterære virksomhed. Nordmanden *Theodoricus monachus*, der forfattede et latinsk værk: *Historia de antiquitate regum Norwagiesium* omkring 1177—80, nævner i fortalen Islænderne og deres gamle digte som hjemmel³⁾ og han gör dem ansvarlige for hvad han selv har at meddele⁴⁾; med hensyn til Islændernes

¹⁾ Man undlade ikke at lægge mærke til udtrykkets ganske almindelige præg.

²⁾ En undersøgelse af Sturlas egen forfattervirksomhed vil også føre til, at slægtsagaerne i det mindste eksisterede noget för hans forfatterskab.

³⁾ »Et prout sagaciter perquirere potuimus ab eis, penes quos horum memoria præcipue vigere creditur, quos nos Islendinga vocamus, qui hæc in suis antiquis carminibus percelebrata recolunt«, *Monum. hist. Norw.* s. 8.

⁴⁾ »Veritatis vero sinceritas in hac nostra narratione ad illos omni modo referenda est, quorum relatione hæc annotavimus, quia nos non visa sæd audita conscripsimus«, *sst.* s. 4.

kyndighed og efterforskningsiver udtaler han sig meget bestemt¹⁾; og endnu i slutningen af sit værk fremhæver han udtrykkelig, at han har fortalt »non visa sed audita« og efter »aliena relatione«, hvortil der åbenbart sigtes til de samme hjemmelmænd. Disse udtalelser er nu klare nok; men de synes udelukkende at antyde mundtlige kilder, hvad også *G. Storm* har antaget²⁾. Dette er også ganske naturligt; af skrifter om norske konger — og det var jo disse, Theodoricus vilde skrive om — eksisterede der dengang ikke så mange, i det mindste ikke i sammenhængende fremstilling, og Eiríkr Oddssons værk handler om tiden efter det tidsrum, Theodoricus vilde behandle. Det kunde synes påfaldende, at han ikke kender Ares og Sæmunds skrifter; men det må erindres, at disse værker sikkert endnu har været forholdsvis lidet udbredte, særlig udenfor Island. Om de islandske slægtsagaer i særdeleshed kan intet udledes af Theodoricus' ord. — En anden norsk forfatter, som omkring 1180—90 (efter *G. Storm*) skrev den såkaldte *Historia Norwegiæ*, ytrer lejlighedsvis noget lignende som Theodoricus, men angiver ikke bestemt sine hjemmelmænd³⁾. Denne forfatter synes imidlertid, i modsætning til sin landsmand, at have kendt Are og benyttet hans ældre Ísl.bók⁴⁾. — Endnu en forfatter, Danskeren *Saxo grammaticus*, omtaler i sin fortale på en særdeles rosende måde Islænderne — hvem han kalder Tylenses — og deres historiske virksomhed og flid. Navnlig er hans udtryk om deres »thesauros historicarum rerum pignoribus refertos« mærkeligt, da derved vistnok menes skrevne værker.

Af disse vidnesbyrd, sammenholdte med hvad vi i det foregående har meddelt og påvist, tør vi vistnok drage den nogenlunde pålidelige slutning, at en udbredt og almindelig sagaskrivning først efter Ares død, ja måske først 10—20 år derefter, er kommen i gang på Island, men da gjorde den det også ret tilgavn; tidsrummet c. 1170—c. 1200 tør fastslås som den originale is-

¹⁾ »Quos constat sine ulla dubitatione præ omnibus aquilonaribus populis in hujusmodi semper et peritiores et curiosiores extitisse«, *Mon. hist. Norw.* s. 6.

²⁾ *Sst.* s. X—XI.

³⁾ »cum nihil a me de vetustatis serie novum vel inauditum assumserim, sed in omnibus seniorum assertiones secutus«, *sst.* s. 72.

⁴⁾ *G. Storm* i fortalen *sst.* s. XXII.

landske historieskrivnings fornemste og egenligste periode, i hvilken meget vigtige, grundlæggende sagaer om norske konger samt de fleste og de vigtigste af de islandske slægtsagaer blev til.

Som man ser, er der også så godt som udelukkende tale om islandsk historieskrivning og islandske forfattere; en undtagelse gör de to nysnævnte, Theodoricus (biskop Tore?) og den anonyme forfatter til *Historia Norwegiæ*, der bægge er norske; men den første udtaler sig så bestemt som muligt om manglen af norske historikere (»i det land [Norge], hvor der aldrig har været nogen historisk forfatter«). Nordmændene har i det hele ikke været besjælede af Islændernes vidtgående sans for historien eller for at samle gamle traditioner; der har hos dem aldrig eksisteret 'frode' mænd og kvinder af den islandske art. Og det er ikke vanskeligt at forstå dette. Nordmændene beherskedes af konger, og disse påførte landet krige og ufred så at sige hele det 11. og 12. årh.¹⁾; dette havde til følge, at Nordmændene stadig var ligesom tvungne til kun at have øje for øjeblikket, for »nutidens« vanskeligheder, hvorimod fortiden, dens mænd og gærninger om ikke just bragtes i glemsel, så dog fordunkledes eller flyttedes udenfor den almindelige synsvidde. Hos Islænderne var alt dette derimod ganske anderledes. At der dog hos Nordmændene har levet lokale sagn og traditioner i det mindste til noget ned i tiden, er næppe tvivlsomt. En del heraf er gået over i Islændernes tradition og historie. Hvis man af, hvad kilderne synes at antyde, tør slutte noget om disse norske sagns art, turde de måske snarest siges at have drejet sig om forhistoriske personer og begivenheder, særlig sådanne, der var knyttede til stedsnavne og mindedes i forbindelse med disse. Sådanne lokalsagn og anekdoter er det, som Saxo igennem en Islænder — eller vel også mere direkte — skulde have modtaget og indsat i sit store værk²⁾. Til sådanne lokalsagn kunde også andre henføres, der findes i islandske kilder, som f. ex. sagnet om Snjallr og Vatnarr i *Landnáma*, om Odin og Olaf Tryggvason på Karmøen, om Odin og smeden, om Tor og kong Olaf og flere. Interpolationerne i det ene *Fagrsk.-hdskr.* kap. 2 og 15—19 er

¹⁾ Under Olaf kyrre var der ganske vist fredelige tider, men både foran og efter hans regeringstid herskede der de største ufredsår i Norge både indad og udadtil.

²⁾ Se herom *A. Olrik*: *Kilderne til Saxos oldhistorie II*, 280 ff.

uden tvivl også en speciel norsk tradition. Andre kan mulig søges og findes i de norske folkeviser og æventyr¹⁾.

Vi vender nu tilbage til den islandske sagalitteratur og dens videre udvikling.

Den ovenfor omtalte periode, c. 1170 — c. 1200, der, hvis man overhovedet bør bruge et sådant udtryk, kunde kaldes sagaskrivningens guldalder, kan ikke siges at være afsluttet c. 1200. Uagtet vistnok de fleste og ypperste af slægtsagaerne, hvortil også nogle bispesagaer kunde regnes, allerede dengang forelå nedskrevne, var dette ikke tilfældet med alle norske kongesagaer; de havde endnu ikke sat den skønneste blomst. Efter at enkelte værker, som sagaerne om Olaferne og Sverre, var forfattede, gik man over til samlingsværker om de norske konger fra Harald hårfagre af; heraf er *Ágrip* nævnet i det foregående. Fra den første halvdel af det 13. årh. stammer et par meget vigtige værker som *Morkinskinna* og *Fagrskinna*, samt vistnok visse enkeltsagaer om de norske konger (om Magnus Erlingsson, om kongerne efter Sverres død). Fra denne tid hidrører også Styrmers behandling af Olaf d. helliges saga, abbed Karls fortsættelse og afslutning af Sverrissaga (hele sagaen siges dernæst at være bleven bearbejdet af Styrmer, men denne hans virksomhed var højst ubetydelig og næppe noget forfatterskab), fremdeles Jarlesagaen (sagaen om Orknøjarlerne), Jomsvingesaga og Færingernes saga, samt vistnok også Erik d. rødes saga. Af sagaer om hjemlige forhold hører hertil, foruden de allerede nævnte bispesagaer, biskop Gudmunds saga og rimelig nogle af dem, der findes i Sturlungasamlingen, samt mulig enkelte slægtsagaer. Denne periode afsluttes, og den islandske historiske litteratur når sit højdepunkt i *Snorres* glimrende værk om de norske konger, *Heimskringla* omtr. 1230.

Tiden omkr. 1170—1230 er den originale sagaskrivnings frodigste og mest blomstrende tidsrum; den første halvdel deraf er

¹⁾ Der er i det foregående intet blevet fremhævet om fremmed indflydelse med hensyn til sagaskrivningens oprindelse og udvikling. Det er muligt, at bevidstheden om, at der i andre lande fandtes skreven litteratur, har givet stødet til, at mænd som Sæmund og Are begyndte at skrive bøger; det antager *J. E. Sars*, Udsigt II, 280 ff. Dette kan meget gerne være, men det er af en forholdsvis ringe betydning, da den fremmede historiske litteratur i hvert fald intet har at gøre med sagalitteraturens form og udvikling, der er fuldkommen original, jfr. også Sars s. 283.

dog vistnok langt det vigtigste og frugtbarste afsnit. Snorres værk er ligesom en fyldig samling af alt det bedste, der findes i den; ved siden af dette og de bedste værker fra det 12. årh.s sidste del blegner de andre frembringelser fra det 13. årh.s første fjærdedel.

Uagtet det nu forholder sig så, er den islandske originale sagaskrivning ikke dermed tilende. Den fortsættes til lidt efter midten af det 13. årh., ja endogså fra begyndelsen af det 14. haves et par originale bispesagaer. Den vigtigste forfatter efter Snorre er hans brodersøn, *Sturla Þórðarson*, der på den ene side fortsætter de islandske slægtsagaer ved at forfatte sine Islænder-sagaer, d. v. s. hans egen samtidshistorie, overfyldt med detaljer af enhver art og næppe så kunstnerisk i sin form som de tidligere sagaværker, hvad man heller ikke kunde vente. På den anden side fortsætter han de norske kongers sagaer ved at skrive de udførlige og detaljerede sagaer om kongerne Hakon d. gamle og Magnus lagabøter — atter samtidssagaer; det er de sidste kongesagaer forfattede af en Islænder. — Hertil slutter sig et samlingsværk om de danske konger, *Knytlingasaga*, der vistnok er forfattet ved midten af det 13. årh. efter Heimskringla som mønster, og som mulig står i forbindelse med Snorres anden lærde brodersøn, Óláfr hvitaskáld.

Det vilde nu være ganske urimeligt at tænke sig, at der indenfor enhver egn på Island, hvor der tidligere var forefaldet mærkelige begivenheder, skulde være skrevet en saga om disse allerede før eller ved 1200. Ikke alle æmner kunde være så heldige at finde en sagaforfatter; dette antydes vel også i den før omtalte notits i Sturlunga. Eftersom kundskaben til de skrevne sagaer i løbet af det 13. årh. udbredtes i landet, og man fik et klart overblik over de forhånden værende skrifter, måtte de huller, der fandtes for de enkelte egnes vedkommende, let opdages og gøre sig gældende. Der måtte så vel på sine steder opstå en kappestrid, en lyst hos en eller anden af de stemoderlig behandlede herreders beboere til at skaffe en saga også for disse. Dette kunde imidlertid kun gøres, hvor der endnu fandtes gamle traditioner i større eller ringere fylde, og hvor der tillige fandtes litterære interesser. Men traditionerne var nu ikke mere så levende eller så pålidelige, som de før havde været; de måtte imidlertid tages, som de var

og samles til et så godt hele efter de ældre sagaers mønstre, som omstændighederne tillod det. Således opstod sagaer som Hönsetoressaga for den nordlige Borgarfjords vedkommende, Harðarsaga Grimkelssonar også fra Borgarfjorden (den sydlige del), som dog mulig er noget ældre i dens oprindelige skikkelse ¹⁾, Flóamannasaga fra det sydlige Árnessyssel; Grettissaga fra Midfjorden — iøvrigt med næsten hele landet til skueplads, — Svarfdælasaga ¹⁾ med Þorleifs þáttur jarlsskálds fra Svarfaðardalen, der snarere er skreven før end efter 1300, samt enkelte mindre sagaer eller þættir som Brandkrossaþáttur, Bollap., Grænlandingap., Hemingsp., Skáldasaga og fl. Som man ser, stammer disse sagaer — de to sidstnævnte handler om norske forhold og er overvejende uhistoriske. — med undtagelse af Grettissaga, fra meget afsidesliggende egne og er i flere henseende noget specielle med hensyn til indhold. Til disse sene sagaer må også Kormákss. regnes.

Hermed er den islandske originale historiske sagaskrivning afsluttet — med undtagelse af de to nævnte bispesagaer fra 14. årh. De uhistoriske sagaer og de rent opdigtede sagaer vedkommer os ikke her. De første kan meget godt tildels stamme fra denne periode, de sidste tilhører vistnok helt og holdent den næste.

Beskæftigelsen med de historiske æmner var imidlertid endnu ikke færdig. Ligesom der var egne, der ved midten af det 13. årh. ikke havde fået deres historieskrivere, således var der utvivlsomt mange forskellige sagn og stumper af gammel tradition, både ægte og uægte, i omløb blandt folk. Ved læsningen af den skrevne saga opdagede man da, at det eller det, man kendte, ikke fandtes optaget deri, eller man kendte mindre fortællinger om en eller anden Islænder, der var kommen, om end nok så periferisk, i berøring med sagaens hovedpersoner, uden at de var optagne i den, eller endelig kendte man andre former af det, som allerede fandtes der. Dette vakte lyst til også at bogføre alle sådanne sagn og småstykker; det nemmeste var da at indsætte dem i de eksisterende sagaværker, indarbejde dem i disse og således få sagaerne gjort så

¹⁾ Den anføres i Landnáma 62, ligesom også Svarfdæla s. 208; det er muligt, at der i tidligere tider har eksisteret en ældre saga, der på grund af de skrevne eksemplars fatallighed helt gik til grunde, så at den senere måtte skrives fra nyt af.

fyldige som muligt. Herved opstod der mere eller mindre stærkt interpolerede eller ændrede bearbejdelser af de ældre sagaer, uden at man ofrede det en tanke, hvorvidt de nye tilføjelser virkelig stemte med helheden eller passede til den oprindelige forfatters mål og videnskabelige hensigt. Denne virksomhed tager navnlig til mod det 13. årh.s slutning; almindelig er den næppe bleven før c. 1250; dog er den rimelig begyndt noget før, idet Styrmer den frodes virksomhed nærmest er af denne art. I de islandske slægt-sagaer er disse interpolationer ikke altid lette at påvise. Vi har for set, hvorledes Ögmundarpátr er bleven indsat i et hdskr. af Gluma, og vi har antaget, at Ingolf-episoden, kap. 13—15, samt kap. 16 også var en senere tilføjelse. I Fóstbræðrasaga findes en mængde interpolationer i hdskr. og desto flere, jo yngre de bliver, men disse er alle fra 14. årh. I Hönsetoressaga findes et stykke fra Are frodes Islendingabók indsat; i Kristnisaga findes interpolationer, der mulig stammer fra Sturla (se Hauksbók, indledn. s. LXVI ff.). De enkelte Landnámahdskr. er jo opståede på denne interpolationsmåde, og her har vi Haukr Erlendssons udtalelser bl. a. at holde os til. Næppe nogen saga kan antages at forefindes i dens oprindelige form. Til Grettissaga er Spesarpátr tilføjet, ligesom Bollapátr til Laxdæla. Disse interpolationer stammer tildels eller for en god del også fra det 14. årh.

Ingeusteder kan dog omarbejdelser og tilføjelser i den grad mærkes som i de norske kongers sagaer. Med meget mådehold havde Snorre i sine sagaer optaget enkelte pættir om Islændere eller beretninger om andre lande, som Orknøerne, og kun i et omfang, som var nødvendigt enten for forståelse af Norges egen indre historie eller for at stille vedkommende fyrstes karakter i det rette lys¹⁾. Derimod optog f. ex. forfatteren til Morkinskinna en stor mængde sådanne småhistorier, der strængt taget slet ikke vedkom kongesagaen som sådan. Dog er det vistnok først efter Snorres død, at interpolationerne tager fart, idet hans værk lægges til grund, og alle mulige slags legender og sagn optages og tilføjes; at dette er en grundig mishandling af Snorres værk, siger sig selv. Sit højdepunkt når denne omkalfatring i de to sagaer om Olaferne, hvor der endogså findes optaget hele tidligere skrevne sagaværker (Orkn-

¹⁾ *G. Storm*: Snorre Sturl. Hist. skr. 97. f.

eyingas., Færeyingas., Fóstbræðras. ofl.); på den måde fremkom der en saga, som med stolthed kunde kaldes: „*N. N.s saga með öllum sínum þáttum*“¹⁾).

En lignende sammenstøbning foreligger der vel også i *Njála*, idet her sagaerne om Gunnarr og *Njáll* er sammenarbejdede til et hele, foruden at andre fremmede bestanddele, som kristendoms-afsnittet og *Brianslaget* er komne til. Men her mærkes en kunstnerisk sammensmæltning i det hele. Hvad man plejer at kalde *Sturlunga*, er også en samling af flere sagaer, og dens hovedbestanddel vistnok atter en sammensmæltning af flere sagaer.

På den anden side kunde også en virksomhed i modsat retning udfoldes; man kunde også forkorte teksten. Denne forkortelse gik dog i reglen kun ud på at sammentrænge stilen ved sammendragning af sætninger, udeladelse af replikskifter, hvorved sammenhængen ingen skade tog; mindre episoder kunde også udelades. Af den slags forkortede håndskrifter kan f. ex. *Wolfenbüttelhdskr.* af *Egilssaga* nævnes, hvor f. ex. det lille afsnit om trællen *Ire* og *Torstein* i kap. 83 helt er udeladt; fremdeles det hovedhdskr. af *Heimskringla*, som kaldes *Jöfraskinna* (jfr. den forkortede tekst i *Eirspennill*, for ikke at erindre om *Upsala-hdskr.* af *Snorra-Edda*; skönt der her ikke er tale om en saga, er afkortnings-virksomheden den samme). Grunden til en sådan fremgangsmåde er ganske simpelt den, at man vilde spare tid og materiale og dog bevare en læselig fremstilling, hvori intet væsenligt manglede.

På den her beskrevne måde er der i tidens løb fremkommet forskellige såkaldte bearbejdelser eller recensioner; de kan være mere eller mindre afvigende fra grundskriftet og fra hinanden indbyrdes.

I grunden er det så, at hvor der haves flere håndskrifter af en saga, stemmer næppe nogensinde to fuldstændig overens; så at sige overalt vil man finde afvigelser i ordstilling, ordvalg, sætningsforbindelser o. s. v., hvis der da ikke er tale om afvigelser i større stil som dem, ovf. er omtalte. Sagen er den, at de islandske afskrivere i 13. og 14. årh. forstod indholdet ligeså godt som de oprindelige forfattere; de brød sig hovedsagelig kun om meningen,

¹⁾ Se *Flatøbogen I*, skriverens fortale.

som de ofte gengav med større eller mindre ændringer i ordlyd og enkelte udtryk, efter som det nu kunde falde dem ind i øjeblikket; nogen bevidst, systematisk fremgangsmåde er der i de færreste tilfælde tale om; afvigelserne er i reglen ganske vilkårlige¹). I dette tilfælde er der i virkeligheden kun tale om mere eller mindre nøjagtige eller unøjagtige afskrifter af et og samme værk. Men det er ganske urigtigt og misvisende her at tale om recensioner eller bearbejdelser. Disse betegnelser er kun på deres plads, hvor der virkelig er tale om afvigelser i indhold eller om forskelligt grundsyn på dette. Således er f. ex. Morkinskinna, Fagrskinna, Heimskringla, for ikke at tale om Ágrip, ligeså mange recensioner eller værker om de norske konger, uagtet en stor del af stoffet ofte stemmer overens, endogså i ordlyd. Derimod er Heimskringlahåndskrifterne Kringla og Jöfraskinna og, for en del også, Frissbók, tiltrods for deres indbyrdes afvigelser, kun afskrifter af Snorres grundhåndskrift. De længere Olafssagaer er i forhold til Heimskringlas sagaer forskellige bearbejdelser, derimod er f. ex. hdskr. A. M. 54, 61 fol. kun afskrifter af samme værk. Hvad de islandske slægtsagaer angår, er der sjældent tale om helt forskellige recensioner. Den oprindelige Fóstbræðrasaga er bleven stærkt ændret og interpoleret, så at man vilde have ret til der at tale om forskellige bearbejdelser, og dog er hovedæmnet ét og det samme. Noget lignende gælder Landnáma; det oprindelige værk er blevet stærkt udvidet på flere måder, så at betegnelsen her ikke bliver uberettiget. Af Harðars. haves et lille membranbrudstykke, der åbenbart repræsenterer sagaen i en langt bedre og oprindeligere skikkelse end de øvrige hdskr., hvor den er bleven helt omkalfatret ved udvidelser i replikker, tilføjelse af meget unge, uægte vers, så at man også her med en vis ret kunde tale om en ny bearbejdelse. En titel som *Tvær sögur af Gísla Súrssyni* lyder, som om der var tale om to forskellige sagaer om Gisle, medens dog det virkelige forhold er det, at der kun for indledningens vedkommende kan være tale om to helt forskellige

¹) Et par eksempler herpå er: *aðra sæmd eigi minni en ek veitta honum Þórólfi* ændres til *aðra sæmd svá sem ek veitta Þórólfi* (Egilss. 78); *en ek munda kjósa til en ek vilda* eller i et andet hdskr. *til en ek hugða* (sst. 79), *snemma um várit bjoggu þeir Kveldúlfr skip sín til þeir búa* (eller *Bjoggu nú*) *sér skip og nogle tilföjer til ferðar* (sst. 81) osv. osv.

bearbejdelser¹⁾, medens alt det øvrige er én og samme saga med de sædvanlige afskriverændringer. Det samme gælder Bandamannasaga og Hallfredarsaga osv. Njála, Egilssaga, Laxdœla osv. eksisterer kun i én recension, men i forskellige tildels noget afvigende afskrifter. Disse kan da i reglen indeles i klasser efter deres nære eller fjærnere indbyrdes slægtskab. Bestemmelsen heraf er nødvendig og nyttig for at kunne godtgøre, hvor sagaens oprindeligste form er at søge. For tekstkritikken m. m. er denne håndskrift-bestemmelse ofte af afgørende betydning.

Til den i det foregående skildrede udvikling af den islandske historiske sagalitteratur må endnu til slutning føjes, at der i den sidste del af denne periode opstår på Island en ny art historiskrivning, hvis et sådant ord kan bruges, nemlig annalskrivningen. De islandske sagaer er alle kronologisk fremadskridende fremstillinger, hvor alt fortælles, såvidt muligt, år for år, eller årgruppe for årgruppe, og dog er de himmelvidt forskellige fra de egenlige årbøger; her anføres kun årstallene og dertil føjes så flere eller færre begivenheder ganske kort og tört uden nogen udmaling eller beskrivelse og, fremfor alt, uden nogen organisk sammenhæng; de mest uensartede ting nævnes hulter til bulter: her er ikke tale om en saga mæssig fremstilling.

Fra først af havde man ingen annaler på Island og heller ingen tidstabeller eller lign. Man tyede da til at fastholde enkelte kronologiske mærkepæle, idet man særlig forsøgte at knytte de fortalte begivenheder til en enkelt, der på en eller anden måde lige som ragede op mellem de andre, som f. ex. en konges død, et særlig mærkværdigt uår, kristendommens indførelse og lign. Derfra regnede man så, idet man angav, at noget skete ved den tid, noget før eller noget efter og så fremdeles. Are frode har af de islandske lovsigemænds række og funktionsår dannet sig en udmærket kronologisk tråd, men den synes i det hele ikke at være bleven benyttet af senere forfattere. Derimod synes man ved år 1200 at have dannet sig et delvis kronologisk system ved hjælp af den norske kongerække, der vistnok grunder sig på Ares og Sæ-

¹⁾ Hvad grunden hertil kan være, er vanskeligt med bestemthed at sige; vi vil se nærmere på sagen under sagaens særbehandling.

munds skrifter; man opstillede da rækken af norske konger og fyrster og deres regeringsår (jfr. digtet Nóregs konungatal, ovf. 113—15, fra omtr. 1190). Men disse årstal er næppe almindelig blevne knyttede til den evropæiske, kristelige årsberegning. Ved samme tid finder man spor til kronologisk beregning, idet i forskellige værker (som Hungrvaka, Pálss., Þorlákss. — jfr. ovf. 267 — og endel andre, se ovf. 59—60) alt ansættes 7 år for tidlig. Det samme spores måske i Gunnlaugss., hvor der dog regnes med 9 og ikke 7 år for tidlig. Men her beror angivelsen mulig på traditionens usikkerhed. Jo mere lærd og videnskabelig historieskrivningen blev, desto stærkere har man følt trang til virkelige systematiske tidstabeller. I udlandet eksisterede der fra gammel tid mange og forskellige annaler; det er næppe muligt andet, end at mange af de Islændere, der studerede i udlandet, har stiftet bekendtskab med disse historiske værker, samt at bekendtskabet har bevirket, at man har erhvervet sig et annalværk i afskrift og medbragt det til Island. Her havde man et velkomment hjælpemiddel, en ramme, der kunde udfyldes med islandske begivenheder; det nøjagtige årstal for disse måtte da regnes ud, og dette har ingeniunde været nogen let sag. At Are frode skulde have skrevet sådanne annaler, som man i tidligere tider antog, savner ethvert historisk grundlag. Tværtimod må det anses som bevist, at de islandske annaler ikke hører til tiden för 1250, ja næppe för 1275.¹⁾ Det er også rimeligt, at de må have den originale historieskrivning til forudsætning. Uagtet nu de islandske annaler for det meste tilhører den følgende periode, vil vi dog indenfor den her behandlede komme noget nærmere ind på den islandske annalskrivning og dens ældste frembringelser.

§ 5.

Af hvem og hvor de islandske sagaværker er forfattede.

Når undtages de meget få kendte forfatternavne, som allerede i det foregående er nævnede, og hvoraf de allerfleste kun vides at

¹⁾ Jfr. *G. Storm*: Islandske annaler 1888, indledning s. LXXIII •Grundlæggelsen af den islandske annalskrivning tör således ikke med sikkerhed sættes mange år forud for 1800•.

have beskæftiget sig med norske kongers sagaer, kendes ikke bestemte forfattere til den øvrige store mængde af islandske sagaværker; de kan i så henseende sidestilles med Eddadigtene. Kun er der ingen tvivl om, til hvilket land de bør henføres. Grunden til denne anonymitet er vistnok dobbelt. For det første må den søges i en vis beskedenhed og sky for at træde frem som forfatter; forfatteren til Hungrvaka anfører i fortalen grunden til at han skriver, men han nævner ikke sit navn; han sammenligner sit arbejde med stof til en hornske og forudsætter, at man vil kunne gøre nar ad ham; dette vil han åbenbart undgå ved ikke at navngive sig. En lignende tanke har vel mange andre haft. Are frode nævner ikke sit navn i Islænderbogen; det er kun indirekte, at vi ved, hvem der er forfatteren; havde han ikke tilføjet Ynglingernes og Bredfjordingers slægtregister, der slutter med ordene: »men jeg hedder Are«, vilde vi kun ved slutninger og ad omveje kunne skønne, hvem den »jeg« er, som »gjorde Islænderbogen« (beg.). Det er i det hele taget kun ad omveje, at vi har fået kendskab til de få forfatternavne, der haves. Det er også muligt, at denne undselighed ikke er af hjemlig oprindelse, men hænger sammen med, hvad de gejstlige forfattere havde læst hos udenlandske skribenter. Vi kommer uvilkårlig til at mindes, hvad der står i den teologiske opbyggelsesbog, Elucidarius; her ytrer forfatteren (hvis navn i øvrigt nu kendes): »men af den grund har jeg fortiet mit navn, for at misundelse ikke skal opfordre uopmærksomme mennesker til at forkaste et nyttigt arbejde« af personlige hensyn; jfr. Hungrvakaforfatterens ord. Man kommer tillige til at erindre, hvad der fortælles om Götlænderen Gisle Finnason, hvem biskop Jon Ögmundsson havde sat til at forestå skolen på Holar (kort efter 1106): »stedse når han prædikede for folket, lod han en bog ligge foran sig og tog deraf, hvad han sagde; det gjorde han af forsigtighed og ydmyghed« — for at folk des snarere skulde tro på sandheden af hans tale, når de så, at han hængte den »fra hellige bøger, men ikke fra sit eget bryst (*brjóstrvit*)«¹). Det er meget muligt, ja ret sandsynligt, at dette og lignende hensyn først og fremmest har bevirket den anonymitet, der så at sige næsten er fuldstændig gennemført. Men der har også utvivlsomt været noget andet medvirkende.

¹ Bisk. I, 163—4.

Sagaernes indhold var i alt væsenligt givet i den mundtlige tradition; det var alles, specielt de 'frode' mænds fælles ejendom. Den endelige sagaforfatteres hværv var at samle alle traditionerne, stille dem sammen til et velordnet hele, underkaste dem kritik, så at der ikke indløb urimeligheder eller modsigelser. Under denne virksomhed kunde samlerens eller forfatterens særinteresser let, og uden at han ligefrem lagde an derpå, i større eller ringere grad gøre sig gældende, så at han i virkeligheden blev forfatter. Men i oldtiden blev denne virksomhed næppe betragtet på samme måde som nu; man tænkte ikke på at betragte disse samlinger af historisk stof på samme måde, som skjaldene f. ex. havde betragtet deres kvad, som fostre af deres egen ånd; der er noget lignende med hensyn til dette forfatterskab at gøre gældende som med hensyn til Eddadigtene, hvor stoffet også var givet og kun omsattes i metrisk form. Ligesom sagaforfatterne betragtede det overleverede sagastof som fælles ejendom, således blev også deres egne værker af senere bearbejdere opfattet som noget, man uden videre kunde tage og behandle efter eget tykke; nogen forfatterret kendtes ikke, og forfatterejeendom respekteredes ikke i mindste måde. Kun i ganske enkelte tilfælde får vi, som ovf. bemærket, på anden hånd noget at vide om forfattere eller bearbejdere. Således hører vi tale om en *lífssaga Óláfs helga* ved Styrmer præst; man har heri villet se et originalt værk af nævnte historiker (den såkaldte legendariske saga om kong Olaf). Nu er det imidlertid bevist af *G. Storm*, at Styrmer ikke oprindelig har forfattet dette værk, men kun afskrevet det og til en vis grad bearbejdet det; en lignende virksomhed overfor *Sverrissaga* tillægges ham; men i dette tilfælde kendes den oprindelige forfatter. Også med hensyn til *Landnáma* har Styrmer vistnok foretaget samme slags bearbejdelse. Der må være en særlig grund til, at vi ved så meget om Styrmer, der dog næppe kan gøre krav på at kaldes historisk forfatter i original betydning.

Det nytter ikke at gætte på nogle enkelte bestemte mænd som forfattere til de enkelte sagaer. Men af særlig interesse vilde det være at undersøge, hvorvidt det kan bestemmes, til hvilken stand de har hørt.

Blandt de navngivne forfattere er de allerfleste gejstlige mænd; *Eiríkr Oddsson*, *Snorre* og *Sturla* er derimod vistnok alle

lægmænd; om Eiríkr må dette bestemt antages, om Sturla vides det; om Snorre er det blevet formodet, at han i det mindste har fået latinundervisning, men der antydes intet i vore kilder om, at han har nydt gejstlig uddannelse. Så meget er sikkert, at det ikke udelukkende er gejstlige mænd, der har båret den islandske historieskrivning. Hermed stemmer, at en mængde, måske den største del af de 'frode' mænd og kvinder tilhørte den ulærde stand, hørte til folket; det vilde være urimeligt, hvis ikke også en eller anden af dem eller deres nærmeste arvtagere havde forsøgt sig som historie-skrivere eller -optegnere. For at afgøre spørgsmålet om, hvorvidt sagaernes forfattere er gejstlige eller ej, må det undersøges, om de indeholder noget særligt, der kunde tyde på den gejstliges særinteresser. Da nu sagaerne kan siges at være jævnt folkelige i fremstilling og opfattelse, skulde man tro, at de ikke indeholdt meget, der i denne henseende kunde være afgørende. Det kan ikke nægtes, at en saga som f. ex. Egilssaga så godt som intet indeholder, hvoraf man kunde slutte noget bestemt. Ganske vist omtales det, at Torstein lod opføre en kirke på Borg, at Egill blev begravet ved kirken på Hrisbrú med mere, der vedrører hans ben, og præsten Skapte Torarinssons fortælling; men alt dette indeholder intet specielt gejstligt ud over, hvad enhver kunde interessere sig for. Dette lader sig imidlertid ikke sige om flertallet af de andre. I dem fremtræder netop mere eller mindre og da ofte på en højst ejendommelig måde¹⁾ interesser og enkeltbemærkninger, som absolut må tyde på en gejstlig forfatter, og af en sådan art, at der ingen grund er til at anse dem for interpolationer. Således er f. ex. hentydningerne til Helgafell som klostersedé i Laxdælas. betegnende; ligeledes hentydningerne til Skálholt som bispesæde og mange flere bemærkninger i Eyrbyggja; i Gunnlaugss. råder en mild gejstlig ånd helt igennem, der når sit højdepunkt i fortællingen om Gunnlaugs sidste livsøjeblikke og hans begravelse. Bjarnarsaga indeholder flere bemærkninger, der fører i samme retning, ikke mindst ved omtalen af præsten Olaf, der længe opholdt sig på Helgafell og som var svigersøn af den også nævnte præst Rúnólfr Dálksson, jfr. en så karakteristisk bemærk-

¹⁾ Jeg bortser her fra sådanne ejendommelige bearbejdelser som den af Fóstbræðrasaga i A M 132 — Flatøbogen.

ning som: »ti da var endnu ikke faste lovtagen«. Noget lignende gælder om *Gíslasaga*, *Fóstbræðras.*, *Grettiss.*, *Vallaljóts.*, *Vatsdølas.*, *Víglúmss.*, for ikke at tale om *Njála*. Under særbehandlingen af sagaerne vil dette blive nærmere påvist. Så meget er altså sikkert, at de fleste og de største slægtsagaer bærer selv vidne om deres oprindelse, medens der er nogle, som på grund af deres beskaffenhed og indhold intet indeholder, der viser deres gejstlige oprindelse; men det må på den anden side hævdes, at denne omstændighed heller ikke vidner imod, at de kunde have gejstlige mænd til forfattere.

Heller ikke indeholder de historisk-antikvariske interesser, der hyppig kommer til orde, noget bevis imod, at forfatterne er eller kan være gejstlige. Fordi man kort beskrev, hvad der var skik og brug i de hedenske tider, kunde man alligevel være god kristen og gejstlig. Der var ingen fare for, at omtalen af hedenske skikke eller oldtidens indretninger kunde påvirke sindene i en irreligiøs retning; i en historisk beretning, hvor det kun gik ud på nøgternt og troværdigt at fortælle, hvad der var sket, under hvilke omstændigheder og i hvilken sammenhæng, var det uundgåeligt at omtale, hvad der »dengang var sæd, skik osv.«, som det så ofte hedder; dette bliver så meget mere naturligt, som vi ved, hvor folkelig gejstligheden på Island var i hele sin opfattelse, gören og laden — hvad den i øvrigt endnu den dag i dag er —, og hvor rationalistisk Islændernes hele karakter fra først af har været. Der er da heller ikke tale om nogen særlig forfølgelse af gamle skikke og interesser på Island udover zeloten Jon Ögmundssons ovenfor omtalte reform-forsøg og hvad kristendommens væsen af sig selv måtte kræve, f. ex. at dens bekendere ikke gav sig af med heksekunster og galdreruner eller lign.; dette var jo netop en bestanddel af det gamle hedenskab, der ikke måtte tåles i et kristent samfund. Det kan derfor ikke erkendes, at sagaforfatternes historisk-antikvariske interesser taler imod deres gejstlige stand, så meget mindre som f. ex. Are præst ikke tager i betænkning at meddele den historiske kendsgerning — hvad han dog meget let kunde have undgået —, at der efter kristendommens indførelse var tilladt så ganske ukristelige ting som at spise hestekød og udsætte børn.

Da man nu heller ikke kan forudsætte, at lægmænd i det 12.

årh. i nogen synderlig grad har forstået sig på og udøvet skrivekunsten — har der været nogle, må de have hørt til undtagelserne, som Eiríkr Oddsson —, må det vistnok betragtes som overvejende sandsynligt, at sagaerne for den største del er istandbragte af gejstlige forfattere. Dette vinder i høj grad i styrke, når vi undersøger, hvor på Island sagaerne rimeligvis er blevne til.

Dette spørgsmål er nu forholdsvis meget let at besvare og det på fyldestgørende måde.

Lægger vi mærke til, hvorledes de enkelte dele af landet er repræsenterede i sagalitteraturen, vil det snart opdages, at der er betydelig forskel tilstede med hensyn til de enkelte landsdele. Forholdet er da kort og godt følgende.

Begynder vi med egnen omkring Borgarfjorden på Islands vestlige kyst, møder vi straks her meget vigtige sagaer; den store Egilssaga på Mýrar, Gunnlaugssaga og Høensapóris saga højere oppe i de herhenhørende egne, samt Harðarsaga på den sydøstlige side af fjorden. I den nærmeste egn vest for Mýrar, i Hitárdalen og de nærmeste egne foregår Bjarnarsaga. Vest derfor igen, på Snefjældsnæs, særlig dets nordlige side foregår Eyrbyggjasaga og tildels Heiðarvíga (Vígastyr) saga, endnu længere mod vest, i Dalene (Dalesyssel), den store Laxdæla og tildels Njála, på Bardestrand Gullpóris saga (Snefjældsnæs, Dalene, Bardestrand omgiver Bredefjorden), omkring Isefjorden, i landets nordvestligste egne, Gisle Súrssons saga, Hávarðarsaga (der dog sikkert ikke er skreven her, men i Svarfaldardalen) og tildels Fóstbræðrasaga (den foregår også mange andre steder, f. ex. på Bardestrand og i Borgarfjorden) — det er i alt omkring 12 sagaer.

På grænsen mellem Vestlandet og Nordlandet ligger de såkaldte Strandir (Strandasyssel); her foregår ingen selvstændige sagaer, men episoder i flere (Eyrb., Grett., Njála, Fóstbr. osv.). Nordlandets vestligste syssel er Hunavatssyssel med de bekendte fjorde: Hrutafjord og Midfjord. Her foregår der ikke færre end 4—5 sagaer: Kormákssaga, Grettissaga (hvis skueplads også er mange andre steder), Bandamannasaga og Hrómundarþáttur, for ikke at tale om den uhistoriske Þórðarsaga hreðu. Noget længere mod øst kommer Vatsnæs og Víðidalen med en hovedbestanddel af Heiðarvígasaga, Vatsdalen med Vatsdæla-

saga og tildels Hallfreðarsaga, hvortil kan føjes den uhistoriske Finnbogasaga (tildels). Fra den nærmest østfor liggende landsdel, Skagafjorden, haves ingen selvstændige sagaer; kun et par episoder i andre sagaer, som Grettiss., foregår her. Anderledes forholder det sig med det næste herred, Øfjorden med bidale; her findes Vigaglúmssaga, Vallaljótssaga, Svarfdæla og Þorleifspátr. Fra de nærmest østfor Øfjorden liggende egne haves Ljósvetningasaga (tildels også fra Øfjorden) og Reykdælasaga (Myvatseggen). Nu springes hele det såkaldte Nordre Tingøssysel over — hvorfra kun uselvstændige episoder findes — og man kommer til de to nordre bygder på østkysten: Vápnafjorden og egnen omkring Lagarfjót, Fljótsdalshérað; herfra haves flere mindre sagaer: Vápnfirðingasaga med Þorsteins p. hvíta, Hrafnkelssaga, Droplaugarsonasaga, samt endel mindre þættir. Bortset fra den lille þátr om Þorsteinn Síðuhallsson er nu hele den øvrige del af østlandet, samt hele sydkystens beboede land lige til Rangárvallasysel uden selvstændige sagaer; her foregår væsenlig Njála (foruden mange andre steder); fra det næste sysselel vestfor, Arnessysselel, haves den ubetydelige og lidet historiske Flóamannasaga; Ólkofrapátr fortjæner næppe at nævnes. Fra egnene vest for Arnessysselel til Borgarfjorden, nuværende Gullbringu- og Kjosssysselel, haves atter ingen sagaer.

I denne redegørelse har vi ikke taget hensyn til de mange þættir om Islændere, der foregår i udlandet; men deres hovedpersoner hører netop, så vidt dette kan bestemmes, til de her foran påviste hjemsteder for sagagrupper, med undtagelse af Sneglu-Halle, der er fra Skagafjorden.

Vi ser altså, at sagaerne ingenlunde er ligelig fordelt over alle landets egne. Tværtimod. Vi finder enkelte sysler, som Strandasysselel og Skagafjordsysselel (Sneglu-Hallapátr kommer jo næppe i betragtning), samt den østlige del af Hunavatssysselel og Nordretingøssysselel, og dernæst hele østlandet syd for Fljótsdalen, uden sagaer. Hele sydlandet fra Hornafjorden og mod vest til Borgarfjorden har ingen saga undtagen den mellemste del heraf, nemlig Rangárvellir (Njála). Sagaerne grupperer sig med andre ord på en bestemt måde; disse grupper er knyttede til egnene ved Borgarfjorden, egnene omkring Bredefjorden, særlig på den sydøstlige side, Isefjorden, ved Hunafloe, særlig Hrutafjorden og

Midfjorden med de nærmest østfor liggende dalstrøg, fremdeles egnene ved Øfjorden med de nærmest der østfor liggende egne og endelig Vápnafjord-Fljótsdals egnene og Rangásletterne. Der er ingen tvivl om, at de allerfleste sagaer er skrevne i de egne, hvor deres indhold foregår; forfattergrupperne falder altså sammen med sagagrupperne.

Det ligger da nær at undersøge dette forhold nærmere og søge en forklaring derpå. Der er ingen tvivl om, og det erfarer vi lejlighedsvis, at det ikke var de nævnte egne alene, der på grund af særlige personforhold kunde få sig en saga overhovedet. Kraftige personligheder, mægtige høvdinge eksisterede der også andre steder, og der er sikkert her forefaldet meget, der egnede sig til sagastof, f. ex. i Skagafjorden. Vi må altså søge grunden i andre forhold, og vi kommer da uvilkårlig til at fæste blikket på de islandske klostre. Skulde ikke disse stå i en vis forbindelse med sagalitteraturens fordeling? Dette spørgsmål kan siges at ligge så meget nærmere som vi jo ved, at der i slutningen af det 12. årh. levede ikke mindre end 3 historiske forfattere i et af disse, Benediktinerklosteret på Tingøre (Hunavatssyssel). Ganske vist var den islandske historieskrivning begyndt, førend noget kloster eksisterede på Island (se oversigten s. 12). Men i løbet af det 12. årh. stiftedes 5 klostre, 2 på Nord- og 2 på Vestlandet, det 5. på Sydlandet; hertil kommer et på Nordlandet, stiftet lidt efter 1200. Nu er det så, at beliggenheden af disse klostre svarer på det nøjeste til flertallet af de ovenfor omtalte sagagrupper: Hitárdalsklosteret på Mýrar til Borgarfjordsgruppen, Flatø-Helgafellsklosteret til Bredefjordsgruppen, hvortil de to sagaer fra Isefjorden let kan knyttes, — Tingøreklosteret til Hunavatsgruppen, — Munketværåkkloster til Øfjordsgruppen, hvortil sagaerne fra Ljosavatn og Myvatn kan knyttes; — endelig har vi Tykkvabøkkloster i umiddelbar nærhed af Njálas skueplads. Der bliver kun én gruppe tilbage, Vápnafjord-Fljótsdalsgruppen, der ikke ligefrem kan knyttes til et nærliggende kloster. Dette sidste kan ikke hindre os i, i den nære stedlige forbindelse mellem sagagrupperne og klostrene at erkende et nærmere tilknytningsforhold; et sådant er desuden på en måde endogså antydnet i Bjarnarsaga, og jeg tror, at vi er berettigede til at drage den slutning, at den islandske sagaskrivning, der oprindeligt var begyndt af og udgået fra præster

og særlig knyttet til sådanne lærdomssæder som Sæmund frodes bolig, Odde (på Rangárvellir) og Are frodes ungdomshjem, Haukadalen, er fortrinsvis knyttet til de islandske klostre, og at de enkelte sagaer enten er blevne til der, eller er opståede under stærk og afgørende påvirkning fra klostrenes lærde og litterært interesserede beboere. Naturligvis kan også andre steder, f. ex. de gårde, hvor der holdtes skole, og bispestolene have haft deres betydning; men dels fandtes disse netop i de samme egne, hvor klostrene fandtes, dels synes man ikke at kunne tillægge f. ex. skolen og bispesædet på Holar nogen betydning for litteraturens, specielt sagaskrivningens fremme¹⁾, eftersom der jo netop mangler sagaer fra de egne, for hvilke Holar var midtpunktet.

På denne måde forklares alt på det bedste; kongesagaerne ved vi — bortset fra Eiríkr og Snorre — skyldes gejstlige forfattere; bispesagaerne ligeledes, og en stor del af slægtsagaerne vidner, som sagt, om deres gejstlige ophav. Fremdeles er der ingen tvivl om, at de fleste bearbejdere og afskrivere i det 13. og 14. årh. fortrinsvis var præster.

Naturligvis kunde også særlig begavede lægmænd, udstyrede med historisk sans og historiske kundskaber, give sig af med historisk forfatterskab, f. ex. mænd som Snorre — hvis han da var en fuldblods lægmand — og Sturla. Men vi fejler næppe ved at antage, at disse og mulig et par til danner en undtagelse fra hovedreglen, der var den, at sagaerne i et overvejende antal er forfattede af islandske præster og gejstlige. Dette forfatter-skab, med den sans for oldtidens liv og den upartiskhed, hvor-med hedenskabets personer omtales, gör den islandske gejstlighed al mulig ære. Ingen steder findes et bittert udfald i de ældre sagaer; det 10. årh.s begivenheder behandles lige så lidenskabsløst som det 11.s. Det er ene og alene den historiske fortælling og den historiske sandhed, der efterstræbes. Det er et videnskabeligt mål, der søges ved hjælp af en videnskabelig metode.

¹⁾ Hænger dette måske sammen med Jon Ögmundssons zelotisme og det af ham givne eksempel?

§ 6.

De enkelte sagaværkers form og indretning.

De islandske sagaer er overhovedet alle ens, de er biografier og kun dette. De begynder så at sige ab ovo, med at fortælle om hovedpersonernes fødsel og herkomst; disse følges så på deres livsbane til deres død. Indenfor disse to yderpunkter opstilles og ordnes alle de samlede enkeltfortællinger så vidt muligt i kronologisk orden og pragmatisk sammenhæng. Det hele deles i mindre afsnit, kapitler, der oprindeligt betingedes ved overgangene fra det ene æmne eller afsnit til det andet. I alle håndskrifter findes denne inddeling i kapitler i reglen med kapiteloverskrifter, hvis betydning dog som oftest er ringe; de er unøjagtige og i reglen lavede af de enkelte afskrivere; undertiden er overskrifterne aldrig blevne tilføjede, men antydes ved en åben plads i linjen. Selve kapitlet begynder i reglen med en større initial eller med en større åben plads til en sådan.

Vi vil nu i al korthed se nærmere på en sagas indretning og hertil vælge en kort, men typisk saga, sagaen om Gunnlaugr ormstunga og Helga den fagre. I kap. 1 göres der rede for en sagas hovedpersoners forældre, disses herkomst og karakteristik; eksempelvis nævnes nogle af deres børn, særlig en søn, der senere kommer til at spille en rolle i sagaen. Det er Torstein Egilsson på Borg og hans hustru Jofrid. I kap. 3 fortælles så om den nævnte hovedperson, datteren Helgas fødsel og barndomsskæbne; hun skulde i følge faderens bestemmelse sættes ud i henhold til en ulykkevarslende dröm, som faderen havde haft, og som udførlig fortælles i kap. 2. Slutningen af kap. 3 ender med at omtale, at Helga — efter sit 6. år — voksede op hos sine forældre, hvorved der er antydning, at den følgende tid gik for hende rolig og stille, i det mindste indtil hun for alderens skyld kunde komme til at gribe ind i andre menneskers liv og skæbne. Der er altså tid til at se sig lidt nærmere om, udvide synskresen til andre folk. Nu følger så i kap. 4 fortællingen om den 2. hovedpersons, Gunnlaugs, herkomst og fødsel, samt en karakteristik af ham og hans ungdom, indtil også han står på tærskelen til den voksne alder. Hans tidlige udvikling fører til et sammenstød med den strænge fader,

hvorpå sønnen i vrede forlader sit hjem og begiver sig til Helgas fader. Således mødes de to jævnaldrende, der nu kommer til at tilbringe en tid sammen under fælles tag. Vi står her ved indledningen til to menneskers livsroman, som, eftersom den overhovedet er gjort til genstand for fortælling og optegnelse i skrift, lover noget, med andre ord: straks virker spændende. Det varer naturligvis ikke længe, inden de to fatter »godhed« for hinanden — og nu først, mener sagaens forfatter, er det på tide at give en nærmere beskrivelse af Helga og hendes dejlighed; denne, der dog tidligere er antydnet, betegnes særlig ved, at hendes prægtige hår beskrives, et fuldstændigt sidestykke til Gudruns skønne og vemodige betegnelse af »Svanhilds lyse hår«, hvis skændige behandling ifølge hint Eddadigt hørte til »hendes hårdeste sorger«. Hertil føjes så den fortryllende lille anekdote om, hvorledes den unge, hidsige Gunnlaugr, der har lært lovkyndighed hos Helgas fader, beder denne at lære sig den formel, man skulde bruge, når man fæstede sig en brud; han vilde da lade, som han fæstede sig Helga. Hvad enten Gunnlaugr herved havde en bagtanke eller ej — man kunde nok tiltro ham sådant, og det er klart, at Torstein ikke var fri for mistanke —, mente den forsigtige fader, at det var tryggest at have vidner på, at det hele kun var en leg; Gunnlaugr var lige nær, »men alle fandt spøgen morsom«. Det næste trin i udviklingen er selvfølgelig det, at Gunnlaugr frir til Helga; dette tilligemed Torsteins betænkeligheder og modstand, begrundet i drømmen, og endelige givne efter, fortælles udførlig i næste, 5. kap., der ender med Gunnlaugs udenlandsrejse, en betingelse for giftermålet. På denne rejse, der skildres i kap. 6—10, træffer G. sammen med den person, der skulde gribe så skæbnesvangert ind i idyllen. Var G. kommen hjem igen til rette tid, og havde han så søgt Helga, var der intet mærkeligt at fortælle, og der var ingen saga kommen i stand. Denne 3. hovedperson må være læseren bekendt; derfor indledes kap. 5 med den sædvanlige redegørelse for digteren Hrafn Önundsson og hans herkomst; dermed er sagaens egenlige personliste udtømt. G. og Hrafn træffer hinanden i Sverrig, bliver først gode venner, men venskabet går overstyr, og de skilles under gensidige trusler. Læseren aner, hvilken tragedie der er i færd med at udvikle sig. Hrafn kommer hjem før G., og for at hævne sig på denne frir han til Helga; da nu G. ikke kom

efter aftalen, og frieriet dreves med iver, gav hendes fader efter; han handler i alle henseender loyalt, og der kan intet bebrejdes ham. Endelig kommer G. hjem, men skæbnen vil for det første, at han lander så langt borte som muligt, og dernæst, efter reglen, at sjælden kommer en ulykke alene, at G. i en brydekamp kort efter landingen får sin fod forvredet. Endelig kommer han hjem samme dag, som Hrafn og Helgas bryllup står, uden at hun aner, hvor nær i virkeligheden han, som hun elskede, var. Der fortælles nu videre, i kap. 11, om forholdet mellem de nygifte, om Helgas og Gunnlaugs møde på altinget, samt hans og Hrafn's uafgjorte tvekamp dér. Da tvekampe for eftertiden blev forbudte, opfordrede Hrafn Gunnlaugr til at rejse udenlands for at udfægte sagen dér, og det går han ind på. Derpå fortælles om udenlandsrejsen og bægges fald i kap. 12. Dermed er sagaen dog ikke ude. Den kvindelige hovedpersons skæbne kan ikke lades ude af betragtning. I 13. og sidste kap. får vi fortællingen om Helgas 2. giftermål, også antydnet i drømmen, den rørende meddelelse om, hvorledes hun aldrig kunde glemme G., og hvorledes det var hendes største fryd at betragte den kappe, han havde givet hende, og med den for øjnene døde hun — »og så er sagaen ude«.

Dette er hovedgangen i denne simple og fortræffelige kærlighedssaga. Alt hænger nøje sammen fra først til sidst, alt motiveres på det omhyggeligste og dog ofte så, at man ligesom næppe mærker motiveringen. Spørger vi f. ex., hvoraf det kommer, at Jofrid ikke lyder sin mands strænge befaling om at udsætte barnet, hvis det blev en pige, beror dette og hendes raske handlemåde på, at hun, som det hedder så kort og fyndigt i 1. kap., »var den største skörungr«; dette ene næsten uoversættelige ord (en energisk, karakterstærk person) er tilstrækkeligt til at fremmane billedet af den kraftige, kærnesunde kvinde og lade læseren forstå, at hun også vil have del i bestemmelsesretten. Torstein står på sin side ingenlunde tilbage for sin kone. Vi får også nøglen til hans handlemåde. Han tror som alle andre på skæbnen, men han vil gøre sit til, at hans datter, hvad drømmen kunde tyde på, ikke skulde blive til ulykke for nogen; det er derfor, barnet skal udsættes. Spørger vi så atter, hvoraf det kommer, at han intet foretager sig, når det opdages, at man har været ham ulydig, men erklærer, at »man har bødet på hans uforstand«,

kommer dette af, at »han var en klog mand, sagtmodig og mådeholden (lidenskabsløs) i alt«, som han kort og fyndig beskrives i 1. kap.; af disse hans egenskaber følger, at han ytrer, »at det går med alt, som skæbnen har bestemt det«. Det er forholdet til en over livet stående højere magt, han bøjer sig for, ligesom hans fader, da havguden berøvede ham hans søn. — Hans kone fortalte ham, hjemkommen fra altinget, at barnet var udsat, og at hans fårehyrde, — hvem hun havde sendt afsted med barnet —, var løben sin vej og havde stjålet hendes hest; så hedder det: »Torstein skaffede sig en anden fårehyrde«. Hvad har nu denne meddelelse at sige? Er den og dens indhold ikke ganske ligegyldig? Jo, i og for sig måske nok. Men den har en endogså stor betydning i sammenhængen. Den skal udtrykke, at Torstein troede, at hans hustrus forklaring var sand, og at han, i overensstemmelse med sin karakter, ikke gjorde, hvad mange andre vilde have gjort, nemlig sat alt ind på at få sin træl igen, hvad der jo måske ikke havde været umuligt; den motiveres ved mandens karakter og motiverer selv — og det er dens hovedbetydning — hvorledes det kunde gå til, at Torstein ikke fik sandheden at vide før så mange år efter, eftersom hovedvidnet var og blev borte. Således får alt i denne saga sin fulde prægnante betydning; selv de mindste og tilsyneladende lidet sigende bemærkninger tjæner til afrundelse og motivering, det hele er pragmatisk¹⁾. Således er da denne sagas form og komposition; det hele er tilsyneladende yderst simpelt, og dog foreligger der her et stort kunstværk, dobbelt stort på grund af sin ædle simpelhed.

Dette er ikke traditionens kunst alene, det er tillige sagaforfatterens. Dennes »jeg« fremtræder aldrig; aldrig møder vi subjektive bemærkninger, ræsonnementer over personers handlemåde eller begivenhedernes art og udvikling; højst findes der korte bemærkninger om, hvad »folk mente eller syntes« — »dette syntes bægges frænder meget ilde om, men kunde dog intet gøre ved sagen på grund af deres egen hidsighed; desuden måtte det ske, hvortil alt ligesom samlede sig«, hedder det i Gunnlaugssaga; her skimtes forfatteren og hans tro på skæbnens uafvendelighed,

¹⁾ Der kan dog enkelte gange i andre sagaer, hvis forfatter har været mindre omhyggelig, findes noget, der ikke er motiveret i det foregående, og som læseren altså ikke er forberedt på.

og dog er det ikke sagt, at det er hans ord i den egenligste forstand, men folks i almindelighed. Sådanne ræsonnementer er i det hele sjældne, og nogen synderlig forestilling om forfatteren fås ikke derved. Personlige interesser fremtræder der ikke i sagaen. Man skulde tro, at Gunnlaugr måtte være den, som sagaskriveren havde haft størst interesse for af de to rivaler, så at Hrafn var kommen til at stå for læseren i et mindre gunstigt lys; i en moderne roman var han måske bleven til en intrigant skurk. Men det er ingenlunde tilfældet. Hrafn bliver ingen usympatetisk person; han ægter Helga uden at begå nogen som helst svig eller uærlighed, ligesom han åbent og ærlig havde truet Gunnlaugr med hævn for dennes overmodige adfærd mod ham; det var virkelig Hrafn, der var den fornærmede, og det lægger sagaen ikke skjul på. Fremdeles udæsker Hrafn sin modstander på ridderlig vis til tvekamp i udlandet. Da så Hrafn endelig var såret til døden og tilføjer, til trods for sit løfte, Gunnlaugr det dødbringende sår i det blottede hoved, idet han af hans hånd modtager læskedrikken i hjelmen, — ikke engang da bliver Hrafn genstand for dadel eller indignationens bitre udbrud fra forfatterens side, — ikke engang da drives vi til at betragte Hrafn som en lav karakter. Ærlig indrømmer han, at han har brudt sit løfte, men han motiverer dette på den smukke og alt undskyldende måde, at det er hans store kærlighed til Helga, der har forledet ham dertil. Vi kommer til at tænke på de smukke ord i Hávamál (v. 94) om *inn mátki munr*, elskovens alt betvingende magt. Istedendfor at få afsky for Hrafn, gribes vi af medlidenhed og undskyldning, idet vi er vidner til optrinets simple og ophøjede tragik. Her er det netop, at forfatteren glimrer ved sin fraværelse, d. v. s. ved sin fuldkomne upartiskhed. Denne sagaforfatterens fraværelse hører i første række til sagaens formelle sider.

Vi har set, hvorledes sagaens enkelte personer efterhånden indføres. Når en ny mand, der ellers ikke spiller nogen større rolle i sagaen, optræder, indføres han ofte uden videre eller helst med en vending som: »en mand hed N. N.«, hvorpå en kort beskrivelse kan følge. Når en person, der spiller en forholdsvis kort, afsluttet rolle, er færdig, hedder det gerne: »og så er han ude af sagaen«; dette bemærkes, for at ikke tilhørere og læsere skal have flere personer i erindring end højst nødvendigt; det er rent prak-

tiske hensyn, der her har gjort sig gældende. I øvrigt vil vi senere komme nærmere tilbage til sagaens fremstillingsmåde.

Når vi således har gennemlæst en saga som den her analyserede, opdager vi meget hurtig, at der intet findes deri, der kunde siges at være overflødig eller æmnet uvedkommende. med andre ord, at kun så meget medtages, der har betydning for sagaens hovedemner og de deri optrædende personers liv og handlinger. Der findes ingen uvedkommende stykker, ingen digressioner. For så vidt adskiller sagaen sig grundig og til sin absolute fordel fra de middelalderlige, latinske arbejder, der snarest kunde sammenstilles dermed; her ansås lærde digressioner at høre til som pryde og som vidnesbyrd om forfatterens store lærdom. En efterligning heraf findes hos den norske munk Theodoricus, som når han f. ex. i anledning af meddelelsen om, at Hakon jarl druknede i Pentlandsfjorden, indskyder et helt kapitel »de natura Charybdis et de Longobardis et Hunnis (!) — quia de ipso sermo incidit!«. Alt sådant er banlyst af en islandsk saga i dens oprindelige form, og det hænger sammen med den ovenfor belyste kritiske sans og udtales åbenlyst flere steder¹⁾, ligesom forfatteren en enkelt gang, når han medtager noget, der strængt taget kunde undværes, gör læseren sin undskyldning²⁾. Omarbejdere og afskrivere har naturligvis ikke altid fulgt dette fortrinlige princip, men tilføjer ofte større eller mindre stykker (jfr. ovfr. s. 276—8), undertiden med en undskyldning som f. ex. i Fornmannasögur II, 88—9 i Olaf Tryggvasons saga. Når sådanne udenfor rammen faldende afsnit eller ræsonnementer og bemærkninger, der er af en anden art end de ovenfor fremdragne, findes, kan man gå ud fra, at de er senere tilføjede af en bearbejder. Således er det f. ex. med de mange aldeles usagamæssige udbrud og bemærkninger, der findes i de fleste håndskrifter af Fóstbrœðrasaga (jfr. Hauksbók, indledn. LXXV—LXXVI); de mangler alle i hovedhåndskriftet, Hauksbogen — for ikke at tale om alt, hvad der er dynget ind i Olafssagaerne af senere omarbejdere. Denne

¹⁾ F. ex. »og ikke behøver vi at fortælle om de mænds landnam, som ikke forekommer i denne saga«, Eyrb. 8; »der skete mange ting i biskoppens og Nordlændingernes mellemværende, som ikke vedkommer denne saga«. Grett. 21—2, jfr. 173, osv. osv.

²⁾ F. ex. Fsk. 132.

sans for udelukkelsen af det uvedkommende og for den rette samhørighed har fra først af været levende. Vi tør antage, at det er den, der bevægede Are frode til at ændre sin oprindelige bog og udskille de norske forhold (*konunga ævi*) fra de islandske og skrive en særlig bog udelukkende om disse sidste.

Vi kan nu overhovedet sige, at enhver saga i dens sædste skikkelse danner et velordnet hele, hvor stoffet er rigtig og i tilbørlig udstrækning lagt til rette, hvor indholdet, på grund af den regelmæssige tragiske udgang, kommer til at udvikle sig på dramatisk vis, hvor spændingen stadig stiger, indtil den tragiske udgang nås, og det hele er færdigt.

Hvad der ovenfor er bemærket særlig om Gunnlaugssaga, kan i det hele og store gælde for alle andre sagaer, naturligvis med sine modifikationer. De større sagaer, der omfatter flere slægtled, danner ingen undtagelse, men her er personerne flere, begivenhederne talrigere og disses indbyrdes sammenhæng noget mere kompliceret.

Af samme art som Gunnlaugssaga er Hœnsapóris saga, Bjarnarsaga, Gullpóris saga, Hávardarsaga, Fóstbrœðrasaga, Kormáks saga, Heiðarvígasaga, Vallaljótssaga, Reykdœlasaga, Hallfreðarsaga, samt alle de østlandske småsagaer og alle pættir. Disse indeholder i reglen kun en enkelt episode af en mands liv. Af de her nævnte sagaer begynder to, Kormákssaga og Hallfreðarsaga, med en ganske kort redegørelse for hovedheltens forfaders færd før slægtens udvandring til Island, og hvad der gav anledning til denne. En længere forhistorie, om det så kan kaldes, findes i Gisle Súrs sons saga, der i øvrigt fuldstændig hører til den skildrede type. Det samme er tilfældet med Flóamannasaga og Grettissaga, der begynder med det indledende og til sagaen fra først af hørende afsnit om Önundr tréfótr. Den til denne saga föjede páttr om Torstein dromund er et senere tillæg, ligesom pátren om Bolle til Laxdœla. Midt imellem disse to slags sagaer kan Vígaglúmssaga stilles, idet den, uagtet den begynder med en islandsk landnamsmands søn, dog fortæller vidtløftig om den egenlige helt Glums faders færd, udenlandsrejse og giftermål i Norge.

Til denne første art af sagaer kan de norske kongesagaer og de islandske bispesagaer siges at høre. De giver alle en enkelt persons eller generations historie.

Når indledningen bliver forholdsvis lang og på en måde udgør en saga om stamfaderen, bliver hele sagaen to generationers historie, f. ex. Svarfdøla. Den kan imidlertid udvides endnu mere ved at gå lidt længere tilbage i tiden, som Egilssaga, hvor heltens faders og bedstefaders historie behandles; her er det to generationers historie, der danner indledningen til den egenlige saga, ja, tager man slutningen med, der indeholder noget af heltens søns saga, får vi her så at sige 4 generationers historie. På en lignende måde forholder det sig med Vatsdølasaga og Eyrbyggjasaga, undtagen for så vidt som man ikke her har at gøre med en enkelt mand, der ligesom rager op over alle og om hvilken alt koncentrerer; der er ganske vist også i disse en høvding eller høvdinger som hovedpersoner, men de er ikke i samme grad eneherkende som Egill i sagaen om ham; Egilssaga er sagaen om Egill, men Eyrbyggjasaga er ikke »sagaen om Snorre gode«, den er det, men tillige noget andet og mere. Både Eyrb. og Vatsdølas. begynder med landnamsmænd; den sidste fortæller vidtløftigere om för-islandske forhold og personer (kap. 1—13), indtil hovedpersonen i dens første del, Ingimundr, fødes, vokser op og udvandrer; så kommer sagaen om ham, hans sønner og börnebörn. I Eyrbyggjasaga er Snorre gode omtrent fra 980 til 1030 hovedpersonen, men her er mange andre forhold og personer. Endelig er Laxdøla af en lignende beskaffenhed; dens för-islandske del er af ringe udstrækning; dens hovedpersoner er Olaf på, dennes søn Kjartan og så Gudrun.

Alle disse sagaer bliver, ligesom også de to følgende, ved deres udstrækning i tid og ved at så mange forhold og personer inddrages i fremstillingen, mere end en enkelt persons saga; de bliver for en god del en hel egns eller herreds saga; derfor hedder de også f. ex. Laksdølnes, Vatsdølnes saga osv.

Af en særlig art er Ljósvetningasaga, idet den, i modsætning til de øvrige, ikke nu danner en regelmæssig, logisk sammenhængende saga, men falder i flere afsnit, der er løst forbundne med hinanden. Dens begyndelse ligner også kun lidet andre sagaers og kan siges at være den eneste, der så at sige fører læseren in medias res, uden at begynde med den sædvanlige genealogiske redegørelse eller nogen som helst bemærkning om för-islandske forhold. Dens hovedpersoner er, foruden Ljosavatsmændene, Gud-

mund den mægtige på Möðruvellir i Øfjorden og dennes søn Eyjólfur — ved og efter år 1000 til c. 1050 — altså omtrent to slægtleds historie; den ender nemlig lige så abrupt som den begynder, hvilket dog vistnok beror på den slette overlevering, idet selve slutningen fattes. Ifølge sin form falder denne saga udenfor den ovenfor beskrevne type; men dens nuværende form beror sikkert ikke på nogen høj ælde og skyldes ikke et primitivt sagaforfatterskab; dertil er den interpoleret. Den foran nævnte Reykdølasaga handler om to hovedpersoner og falder også i to afsnit, men den er ellers uden sammenligning meget bedre komponeret end Ljósvetningasaga.

Endelig har vi Njálssaga (eller Njála), der ved sit omfang er enestående. Men også i sin nuværende form afviger den i høj grad fra alle de andre. Den vise Njáll, efter hvem sagaen jo er opkaldt, er i virkeligheden sagaens hovedperson, og hans familie den, det hele så at sige drejer sig om. Men sagaen om Njáll begynder først med kap. 20; da først indføres han med en kort genealogisk redegørelse. Efter de andre sagaers form at dømme kunde man nu tro, at de foranstående kapitler indeholdt denne familjes för-islandske historie, men det er ikke tilfældet. Hvad der her meddeles, er Njála som sådan uvedkommende. Selve begyndelsen er meget abrupt og usagamæssig og minder om Ljósvetningasaga; de første 18 kapitler handler om en af Laksdølerne, Hrútr, og dennes giftermål med en høvdings datter fra Rangárvellir, sagaens hovedskueplads, samt om Hrúts broder, Höskulds datter, den stolte Hallgerðr og hendes 2 første giftermål. Kap. 19 og 21—77 danner en sammenhængende saga om den ædle helt Gunnarr Hámundarson; til denne kan kap. 1—18 nok siges at være etslags indledning. I denne Gunnars saga spiller ganske vist Njáll en vigtig rolle tillige med sin familie. Der foreligger her vistnok en yngre sammenstøbning af to oprindelig selvstændige sagaer med tildels fælles stof. På denne måde fik man også etslags bygdesaga fra Rangárvellir af en forholdsvis betydelig udstrækning både i tid og rum. Desuden er Njála meget udvidet, f. ex. med kristendomsafsnittet kap. 100—5, der er indsat istedenfor en oprindelig, kort bemærkning om Njáls dåb, samt i slutningen med afsnittet om kong Brian og Clontarfslaget. Den nærmere undersøgelse heraf skal vi ikke komme ind på her. Men det er klart, at sagaens

nuværende form hverken er klassisk eller gammel, og dog betegner den ingenlunde et så stærkt brud med den klassiske sagaform, som de længere Olafssagaer. Uagtet vi således her og i andre tilfælde taler om bygdesagaer, må det dog ikke glemmes, at de er og bliver rent biografiske fremstillinger af hovedpersonerne; forfatterne tager ikke sigte på hele egnen som sådan; dens styrelse og dens sociale tilstande i det hele omtales ikke ligefrem, men kan højst undertiden skimtes.

I de norske kongesagaer eller de islandske bispesagaer bliver det ikke anderledes; selv om de enkelte sagaer samles til et hele, som i Ágrip, Fagrskinna, Morkinskinna, Hungrvaka, ja selve Heimskringla, sammenarbejdes de ikke således, at der derved fremkommer et riges historie i moderne forstand; vi bliver ved den biografiske skildring, og de nævnte værker er kun en samling af de enkelte kongers biografier i kronologisk rækkefølge. En anden sag er, at biografien selv som sådan f. ex. hos Snorre kan hæves til et andet og højere trin end den før stod på ved forfatterens overlegne behandling af stof og kilder, selvstændige granskning af personernes handle måde og motivet til denne. »Sagaens hovedperson bör [ifg. Snorre] altid have hovedinteressen, og de til begivenhedernes udvikling nødvendige bipersoner, hans modstandere såvel som hans venner, bör skildres således, at de danner en ramme om ham uden dog at drage interessen fra ham¹⁾; nogle forfattere har ofte mere eller mindre syndet herimod snart til den ene, snart til den anden side. Til de nævnte samlingsværker hører også Jarlesagaerne (Orkneyingasaga) og Knytlinga om de danske konger.

På lignende måde forholder det sig med Sturla Tordsöns forfatterskab; hans kongesagaer har selvsamme form som alle de andre, og de fortsætter de tidligere enkeltsgaer om de norske konger; de danner en kronologisk oversigt over kongernes liv og gærninger, men fremstillingen er i et og alt overordenlig detaljeret, og dog er skildringen objektiv og upartisk. Med disse sagaer om Hakon d. gamle og Magnus lagabøter var de norske kongers sagaer ført ned til samtiden, til langt ind i det 13. årh. For Islands vedkommende eksisterede der ikke en sådan sammenhængende række af sagaværker i én bog, men nok enkelte sagaer,

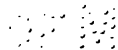
¹⁾ G. Storm: Snorre Sturl. Hist. skr. s. 97—8.

hvoraf dog mange var sideordnede med hinanden; Ares historie gik kun til 1120 og var meget kortfattet i sammenligning med de øvrige værker. For en mand som Sturla, der nøje var indviet i sin farbroders forfatterskab og var en historisk elev af ham, kunde det ligge meget nær at tænke på betimeligheden af at få en nogenlunde sammenhængende fremstilling af fædrelandets historie fra først af og lige ned til samtiden, i lighed med den lange række af de norske kongesagaer. Nogen let sag var dette ikke, da man på Island ikke havde et sådant høvdingevælde, som kunde göres til midtpunkt for fremstillingen. Ligesom Snorre ganske ligefrem havde taget ældre historiske arbejder og benyttet dem helt eller stykkevis og ordret optaget dem i sin bog, således kunde der være formodning for, at Sturla havde båret sig ad på samme måde, dog med den forskel, der måtte fremkomme ved forskel i historisk begavelse hos de to forfattere. For den ældste tids vedkommende havde man optegnelser om landnamsmændene og deres efterkommere med forskellige historiske bemærkninger; disse suppleredes ved de forskellige slægtsagaer for tiden c. 950—1030, hvortil den lille Bandamannasaga slutter sig. Parallelt med denne sagagruppe og i fortsættelse deraf fandtes Ares bog og den udførligere til Are sig støttende Kristnisaga til omtr. 1120. Her havde man en nogenlunde uafbrudt og fyldig fremstilling. Nu ved vi, at en recension af Landnámabók er særlig knyttet til Sturla (*Sturlubók*, der er benyttet af Haukr og som vistnok findes i sin hovedsagelig fra Sturla stammende form i A. M. 107 fol., Jón Erlendssons afskrift af en tabt membran); fremdeles findes Kristnisaga i Hauksbók som umiddelbart følgende på Landnámabók og åbenbart dannende en fortsættelse deraf. Da man nu ingen grund har til at tiltro Haukr denne sammenknytning, er der den største sandsynlighed for, at den stammer fra Sturla. Nu ender Kristnisaga med et kapitel, der intet som helst har med sagaen som sådan at gøre, men handler om striden mellem et par islandske høvdinge, Haflide og Torgils; men denne strid danner en kronologisk fortsættelse af sagaen. Alt dette har jeg kortelig påpeget i indledningen til Hauksbók (s. LXX—LXXI), og jeg ytrede der, at dette kapitel ser ud som en overgang og en forberedende indledning til noget nyt, der skulde følge. Det er ikke vanskeligt at udfinde, hvad dette ny kunde være, — det er intet andet end selve Sturlungas første

afsnit, sagaen om Haflide og Torgils. Vi ved, hvad der følger efter denne saga (c. 1117—21), sagaen om Sturla Tordsön, Snorres fader (til c. 1183), der atter fortsættes med den egenlige Sturlunga-saga (til c. 1262). På denne måde har Sturla opnået en helhedsfremstilling, vistnok ikke af én støbning og ét harmonisk indtryk helt igennem, men dog en sammenhængende om end undertiden løst forbunden sagagrube i kronologisk række; hvorvidt han med hensyn til de enkelte sagaer har foretaget større ændringer eller omarbejdelser, er det ikke stedet her at undersøge; noget har han uden tvivl i så henseende gjort; men ét er sikkert, at en Islands-historie, således som vi vilde kræve den, har han ikke skabt. Heller ikke vil vi her behandle spørgsmålet, hvorvidt han er forfatter af sagaerne om Haflide og Sturla osv.; men ét er sikkert, at ligesom hans sagaer om Hakon og Magnus er originalværker, således forfattede han selv sagaen om det vigtigste tidsrum i Islands historie i det 13. årh., för fristaten gik til grunde, altså atter en samtids saga og med de selvsamme kendemærker og i samme form som hans kongesagaer.

Således afslutter Sturla, undertiden kaldt 'den frode', i det 13. årh. med to vældige, særskilte sagaværker om norske konger og islandske forhold den islandske historieskrivning, som Are frode omtr. 150 år tidligere havde begyndt med et enkelt sagaværk om de norske konger (*konunga ævi*) og islandske forhold, særlig landets kirkehistorie. Han selv udskilte imidlertid fremstillingen af de sidste, og fra nu af løber sagaerne om de fremmede konger parallelt med sagaerne om Island og islandske forhold tillige med sagaerne om bisperne (fortsættelsen af Ares kirkehistorie), der dog først afsluttedes med to originale bispesagaer i det 14. årh.s første halvdel. Men sagaernes form er sig selv lig fra først til sidst; der er ingen ændringer, ingen radikale fremskridt; det er ligesom med skjaldepoesien og dens ensformighed århundreder igennem. Den islandske konservativisme er i bægge henseender — ligesom i øvrigt i så meget andet — sig selv lig og af en konstant art.

Uagtet det måske nok så meget vedrører kildespørgsmål som sagaens form, kan det være hensigtsmæssigt, her, fordi det også berører formen og har i øvrigt kun underordnet betydning for sagaernes kilder i det hele, i al korthed at omtale benyttelsen og forekomsten af breve eller dokumenter i den islandske saga-

litteratur. Om sådanne kunde der overhovedet først blive tale i de senere eller yngste værker. Ganske vist omtales breve i enkelte ældre sagaværker, ja endogså hos Snorre (*bréf, ritsendingar*); men de fleste af disse er ganske sikkert uhistoriske¹⁾, med undtagelse af det brev fra kong Inge, som denne sendte kong Sigurd²⁾. Ganske apokryft er det brev, der omtales i Bjarnars. (s. 13), som kong Olaf den hellige skal have medgivet digteren Tord Kolbeinsson, ligesom også det, Hakon d. gode skal have sendt til Gunnhildssönerne³⁾. I Sverriss. og nogle senere sagaer omtales enkelte gange breve, men de benyttes aldrig eller sjælden som historiske bevismidler. Sturla derimod indfører breve, som f. ex. allerede i kap. 15. af Hákonars., som oplysende dokumenter; ligeledes benytter han dem som sådanne i Sturlunga⁴⁾, dog ikke efter nogen større målestok.

Vi kommer nu til slutning til en meget vigtig side af sagaens form, der i øvrigt også hører sammen med spørgsmålet om kilderne, nemlig benyttelsen og optagelsen af skjaldevers.

I de fleste sagaer findes optaget vers, dels løse vers og da navnlig i slægtsagaerne, dels drapevers og da navnlig i kongesagaerne. Kun enkelte gange findes hele digte eller større sammenhængende dele af sådanne anførte. Af slægtsagaerne er Gullþórisss., Vallaljótss., Høensapórisss., Vatsdøelas., Ljósvetningas., Reykdøelas. samt de østlandske sagaer med undtagelse af Droplaugarsonas. og en mængde af þættir helt og holdent uden vers. Så godt som uden vers er Laxdøla og Flóamannas. I Njála, Gretla og Svarfdøla findes mange vers, men den største del deraf er uægte. I de norske kongers sagaer findes så godt som ingen vers i det meget kortfattede Ágrip og i Odds og Gunnlaugs originale latinske sagaværker; derimod finder vi en mængde vers i værker som Fagrskinna og Morkinskinna, den ældre Olafssaga og den legendariske Olafssaga, for ikke at tale om Snorres Heimskringla.

¹⁾ Kongedatteren Ingigerds brev til Rögnvald jarl Hkr. II, 176 af år 1018, jfr. Magnus d. godes brev til den engelske konge Hkr. 544, Fms. VI, 46, hvad der dog mulig kan have sin rigtighed, men det er i hvert fald et brev, Snorre hverken har set eller benyttet.

²⁾ Hkr. 732, jfr. 800.

³⁾ Fsk. 26, jfr. 27.

⁴⁾ I, 314; II, 68—9, 117. 126.

Hvilken betydning Snorre har tillagt de gamle skjaldevers, ses bedst af hans egne udtalelser, navnlig i fortalen til Hkr. (ovf. I, 358 ff.); over Ynglingatal har han jo så at sige bygget sin saga om Ynglingekongerne. Der er dog en forskel med hensyn til benyttelsen af skjaldevers i kongesagaerne at iagttage. I Sverriss. findes kun ganske enkelte vers og da mest løse vers, hvis bestemmelse næppe er at tjæne som historiske dokumenter; overhovedet må det siges, at i sagaerne om største delen af det 12. årh. og begyndelsen af det 13. findes vers kun sparsomt; derimod i tiden før 1100 og i begyndelsen af det 12. så meget hyppigere.

Prof. *K. Maurer* har udtalt ¹⁾, at det først er i senere tider, at man overhovedet fandt på at indføre vers som bevismidler, ja, at det måske er Snorre selv, der er den egenlige ophavsmand dertil; som bevis herfor anføres, at hverken Are eller Eiríkr Oddsson har anført vers, og han peger på forholdene i Sverrissaga i forbindelse med, at Sverre havde så mange hirdskjalde. Dog indrømmer Maurer, at vers er blevne benyttede som bevismidler før Snorre ²⁾. Vi kan heri ikke være enige med den lærde forfatter og må gøre et helt andet syn på forholdene gældende.

At Are ingen vers har, er ganske naturligt; således som han indrettede sit værk og således som han søgte sine hjemmelmænd på 1. eller 2. hånd, havde han ingen brug for vers, ja, der eksisterede ingen vers om de hovedbegivenheder, han fortæller os om; og dog anfører Are Hjaltes lille spottevers; at han deri tillige har set en støtte for sin fortælling, er næppe tvivlsomt. De latinske forfattere, Oddr og Gunnlaugr, kunde ikke anføre skjaldevers; de var umulige i en lat. fremstilling, fordi de var umulige at oversætte; dog har Oddr, ligesom Are, anført et lille vers, det af Stefnér om Sigvalde jarl; det var så simpelt i form, at det let kunde gengives. Heller ikke har det noget at betyde, at Eiríkr Oddsson eller Karl ábóti og den eller de, som skrev sagaerne om tiden efter 1202 indtil Hakon d. gamle, ikke eller kun i ringe grad har benyttet vers, eftersom alle disse forfattere skrev deres samtids historie efter de bedste kilder, det var muligt at få, nemlig levende mænds og øjenvidners pålidelige meddelelser, eller også havde for-

¹⁾ Ueber die Ausdrücke osv. Anm. 23, s. 115 ff., 121 f.

²⁾ Den betydning for ægtheden af Snorres værk, som udledes af hele dette forhold, vedkommer os ikke her.

fatterne selv været øjenvidner. Hvad bevis kunde disse forfattere se i skjaldeversene? Skjaldene var i heldigste tilfælde øjenvidner, men sikkert langt fra altid; deres kvad var altid kortfattede og dvælede kun ved enkelte hovedbegivenheder og meddelte kun resultaterne; den betydning, de kunde have for fjærne tider, svandt her ind til ingen ting; her trængte man simpelt hen ikke til dem¹⁾. Men dette, at disse skjaldes vers ikke anføres, kan ikke være bevis for, at man overhovedet først i det 13. årh. begyndte at anføre vers som historiske bevismidler. For mig stiller sagen og udviklingen sig på følgende måde.

De enkelte mænd, der ved deres mod og bedrifter og i reglen tragiske skæbne særlig havde udmærket sig frem for andre, var naturligvis især de, om hvilke den historiske tradition dannede sig. Når så tillige disse mænd var digtere, var der forskellige vers af dem, digtede ved forskellige lejligheder, i omløb hos deres nærmeste venner og slægtninge. I reglen knyttede der sig en anekdote til hvert enkelt sådant vers; de kom til at danne midtpunktet eller kærnen i den lille fortælling; bægge dele hørte uadskillelig sammen og støttede hinanden (jfr. ovf. 195)²⁾. Man omfattede disse småfortællinger med forkærlighed og interesse, og i tidens løb samledes de sammen med andet historisk stof til grupper og blev senere en sagas hovedbestanddele. Vi kan pege på sagaer som Egilssaga, Bjarnars., Gíslas. osv. For de 'frode' mænd ved år 1100 og det 12. årh.s forfattere med deres kritiske sans kunde det ikke forblive uopdaget, hvilken betydning disse vers havde netop som beviser, uagtet de fra først af kun fulgte fortællingen som en del af den; vilde nogen betvivle rigtigheden af det meddelte, behøvede man blot at pege på verset, og så måtte enhver tvivl forstumme. Her var beviser.

Men fyrstekvadene var ikke således kærnen i en prosaisk fortælling; de var afsondrede særlige digte for sig, der stod selvstændige ved siden af den mundtlige tradition. Hvor tidlig måtte imidlertid ikke også sådanne digte opfattes som historiske beviser? Kunde f. ex. ikke en mand som Stúfr med alle sine fyrstedigte straks, når nogen ytrede tvivl om rigtigheden af det fortalte, slå

¹⁾ Dette har Maurer rigtig bemærket s. 122 anf. st.

²⁾ Jfr. *Rosenberg*, Nordb. Aandsliv II, 188.

tvivlen af marken ved at henvise til et drapevers; hvis f. ex. nogen tvivlede om, hvorvidt det var sandt, at kong Harald hårdråde havde været med til at blinde en af Miklagårds kejsere, hvor let kunde ikke en mand som Stúfr eller en hvilken som helst anden, der kendte drapen, henvise til ikke en, men hele to skjaldes vers (se Hkr. 557)? Dette behøver vi imidlertid ikke at komme alene til ved ræsonnementer. Af forfatteren til den 1. grammat. afhdl. ved vi, hvilken anseelse de gamle skjaldekvad allerede ved midten af det 12. årh. nød som sproglige autoriteter (se I, 369—70); hvor langt hurtigere har man da ikke opdaget deres historiske autoritet? Til overflod taler jo den norske forfatter Theodoricus endogså udtrykkelig om Islændernes *antiqua carmina*, der er fulde af historisk stof. Med andre ord: i det 12. årh. har man på Island haft en særdeles levende følelse af, hvilke udmærkede historiske bevismidler man besad i de gamle skjaldedigte¹⁾.

Den form, som de antydede islandske slægtsagaer, hvis hovedpersoner havde været skjalde, nødvendigvis og af sig selv havde fået, var mer eller mindre prosa med indblandede vers; i en enkelt, Kormákss., er disse sidste næsten hovedsagen. Denne form kunde ikke undlade at have en betydning for de sagaer, hvis hovedpersoner ganske vist ikke havde været digtere, men om hvem der havdes flere eller færre vers af navngivne skjalde, hvis fremstilling betragtedes som pålideligheden selv, med andre ord, man indrettede kongesagaerne efter slægtsagaernes forbillede og indsatte i dem skjaldevers som bevis for det fortalte, foruden at man benyttede dem mere eller mindre stærkt i teksten. Ligesom man i slægtsagaerne ikke kunde se noget bestemt system, hvorefter de enkelte vers var optagne, og det af gode grunde, eftersom det var tilfældigt, hvilke vers der var blevne opbevarede, således optog man i kongesagaernes tekst skjaldevers uden nogen bestemt regel og således som man i øjeblikket fandt for godt. Der er vistnok ingen tvivl om, at der i de oprindelige islandske værker om konger för 1100, der ligger til grund for Morkinskinna og Heimskringla, Fagrskinna og værker som den legendariske saga om Olaf d. hellige, har været optaget flere eller færre skjaldevers;

¹⁾ Jfr. I, 359, hvor det oplyses, at forf. til Egilss. henviser til digte om Erik blodøkse og Hakon d. gode.

ja endogså i et så kortfattet udtog som Ágrip findes 7 vers og versdele, deriblandt to vers af Sigvatr, og det er ikke uvigtigt, at der i dette gamle sagaværk i kap. 12 henvises til Eyvinds Háleygjatal som historisk kilde i det hele; i de få brudstykker af den ældste Olafssaga (*Storms* udgave), der skal være ældre end Ágrip, findes 8 vers. Der kan således næppe være nogen berettiget tvivl om, at man i de norske kongesagaer for c. 1100 har for Snorres tid og det i rigelig grad benyttet og indskudt skjaldevers. Men om det er der ingen tvivl, at Snorre, som det af hans egne udtalelser fremgår, i en endnu stærkere grad og på en endnu mere bevidst og sikker måde end forgængerne, har benyttet skjaldeversene og flere gange efter disse rettet sine forgængeres fremstilling, men i systematisk optagelse deraf drev han det ikke videre end de, hvilket vel tildels hænger sammen med, at han ofte udskriver sine kilder. En kritisk benyttelse af vers findes også særlig i Fagrskinna (jfr. I, 359—60). Men jo mere vi nærmer os til det 13. årh., bliver benyttelsen af skjaldevers sparsommere, fordi, som det ovf. er bemærket, der nu var øjenvidners mundtlige meddelelser at bygge på; det er en selvfølge, at f. ex. abbed Karl ingen brug havde for alle de mange skjaldevers om kong Sverre, eftersom han havde selve kongens egne meddelelser at holde sig til. Det er af denne grund, at der er så forbavsende lidt bevaret af det 12. årh.s skjalde i forhold til digterne fra de foregående århundreder.

Det er en sund kritisk sans, vi her på dette område ligesom på så mange andre møder hos det 12. årh.s forfattere. Men såsnart det klassiske forfatterskab var tilende, var det også forbi med denne sunde sans. Ved midten af det 13. årh. var det kommet såvidt, at man overhovedet mente, at vers nu engang hørte med til en saga og dens form; det er den rent udvortes, mekaniske betragtning af tingene, som nu gör sig gældende. Derfor kunde endogså en mand som Sturla begå den smagløshed, i sin egen saga om kong Hakon d. gamle at indflette vers fra sine egne digte om ham (se ovf. s. 25—6). De er i det mindste fuldstændig overflødige, men på den anden side, havde han ikke gjort det, var versene vel alle tabte.

Af samme grund, af denne mekaniske opfattelse kom det fremdeles, at man i slutningen af det 13. årh. (og i det 14. årh.) lige frem lavede vers og indsatte dem i slægtsagaer, dels sådanne,

som fra først af ingen havde (Njála), dels dem, som da først blev til eller stærkt omarbejdedes (Gretla, Svarfdølas., [Harðars.]¹⁾). Det er den stereotype sagaform, man vil beholde; det er Islændernes konservative tilbøjelighed på åndslivets område, der her gör sig gældende. Ligesom man i helgendigte bevarede den gamle drapeform med alt dens tilbehør, således gjorde man også på sagskrivningens område.

§ 7.

Sagaens betydning, æmner, personfremstilling og stil.

Disse sagaer er en udtømmelig kilde, hvoraf så godt som alle videnskabsmænd kan øse og have udbytte; teologen, historikeren, juristen, filologen, digteren osv. — alle kan de her finde rige skatte — har *Jón Þorkelsson* ytret²⁾. Disse ord er ikke overdrevne; de antyder kort og træffende den vidtrækkende og alsidige betydning, de gamle sagaer har.

I første række kommer naturligvis sagaernes historiske betydning; denne behøver vi ikke her at dvæle ved; den fremgår af det foregående og beror først og fremmest på, hvilken betydning og gyldighed man tør tillægge den islandske tradition; der er i det foregående gjort et forsøg på at påvise, at den sandsynligvis er meget stor. Selv om en del af det fortalte må forkastes enten som helt og holdent beroende på misforståelser eller som fantasi-produkter eller er så fejlagtigt, at den historiske kerne vanskelig lader sig bestemme tilfulde, bliver der dog altid så meget tilbage, at landets, Islands og Norges, politiske og kirkelige historie på grundlag af den kan skildres og det temmelig fyldig i alle dens hovedtræk hele tiden igennem. Også de økonomiske og sociale tilstande belyses på mangfoldige måder, uagtet disse sjældent ligefrem beskrives. Men samler man fra de mere pålidelige sagaer alle de herhenhørende oplysninger og lejlighedsbemærkninger, vil

¹⁾ Jfr. hvad der ovf. s. 140 er bemærket om versene i Fornaldarsagaerne.

²⁾ Fortalen til Laxdøla, Akureyri 1867.

man kunne få et helhedsbillede, der, tiltrods for enkelte huller, dog må siges at være fyldestgørende i det hele.

Så godt som alt, hvad vi ved om den nordiske kultur, særlig den norsk-islandske, stammer fra vore islandske *sagaer*. Hvad privatlivet angår, behøver vi kun at henvise til *Kr. Kålund's* afhandling¹⁾, hvor mand og kvinde følges fra fødsel til graven, og vi får det klareste billede af et livs førelse og dets forskellige stadier indtil de mindste detaljer, lige fra børnenes lege og legetøj, de voksnes mere alvorlige lege til livets alvorligste øjeblikke. Der er her næppe nogen side af menneskelivet, der ikke bliver mere eller mindre fuldt belyst. — Hvad der kan fås ud af sagaværkerne med hensyn til bygninger og deres indretning også til de mindste detaljer, vil man tydelig kunne se af *V. Guðmundssons* skrift²⁾. En levende og fyldig skildring af det »oldnordiske liv« har *Weinhold* i det hele formået at give i sin bekendte bog³⁾; her får vi bl. a. en redegørelse for klædedragt og våben, fødevarer og næringsveje og meget mere.

Om det åndelige liv, altså nærmest den hedenske religiøse opfattelse, får vi også gode oplysninger, skönt vi her har andre kilder ved siden af. Hvad den nordiske mytologi skylder *saga*-litteraturen, får vi at vide gennem *N. M. Petersens*, *E. Mogks* og *Göthers* mytologiske arbejder⁴⁾. Enkelte *sagaer*, som *Eyrbyggja*, udmærker sig i denne henseende — for ikke at tale om den sene *Kjalnesingas.*, som vi ikke kan regne til denne periode; den indeholder en beskrivelse af et hedensk hov, men det er et spørgsmål, hvorvidt den er rigtig. — Den i 1. bind af dette værk givne, temlig fyldige beskrivelse af skjaldene og deres færd, deres virksomhed og betydning, er så at sige helt og holdent hæntet fra *sagaerne*.

Hvilket uvurderligt og uudtømmeligt kildevæld *sagaerne* i alle de her nævnte henseender udgør, må vistnok siges at være ganske ubestrideligt og er almindelig erkendt. Men også her må der

¹⁾ Familienlivet på Island i den første sagaperiode i *Aarbøger* 1870, jfr. *H. H. Meibach*: *Livvet på Island under sagotiden* Stockh. 1867.

²⁾ *Privatlivet på Island i sagatiden* 1889.

³⁾ *Allgemeines Leben*, Berlin, 1856.

⁴⁾ *Nordisk mytologi* 2 udg. 1863. — *Grundriss der germ. Philol. I. — Handbuch der germ. mythol.* 1895.

naturligvis udøves en kritik over de enkelte sagaværker: det kunde jo tænkes, at forfatterne i givne tilfælde på ældre tider havde overført, hvad de kendte fra senere tider eller deres egen samtid: og der findes virkelig eksempler herpå. På den anden side ved vi, hvor lidet de enkelte kulturforhold i Norge og på Island har forandret sig i de tider, der her er tale om.

Kun enkelte gange beskæftiger sagaerne sig med beskrivelse af det offentlige liv på tinge, og havde man ikke her andre fyldige og pålidelige kilder (lovbøgerne), vilde det være vanskeligt at danne sig et klart og nogenlunde rigtigt helhedsbillede af de gamles rettergang og lovgivning. Dog er der flere sagaer som Egilss. og Eyrbyggjas., men først og fremmest Njála, der giver mange og interessante, tildels også fyldige bidrag til den islandske retshistorie, oplysninger om parternes færd på altinget, ved lovklippen, for domstolene osv.: Njålas ialt væsenligt korrekte billede heraf giver et nok så livligt og anskueligt billede som lovbøgerne selv. Også om den ældre norske rettergang giver sagaerne os flere gode oplysninger. Men på dette område savner vi desværre en samlet og udtømmende redegørelse, der vilde være særdeles velkommen.

At dvæle ved den uhyre betydning for nordisk sprog på alle områder, ja for den almindelige sprogforskning i det hele, som sagalitteraturen har, vilde være ganske overflødigt.

Også den æstetiske betydning er uomtvistet, rent bortset fra, hvorvidt det fortalte er historisk eller ej. Det velbehag, man føler under læsningen af en saga, beror på dens æmner, fremstilling og stil, og vi vil nu betragte disse sider af sagen noget nærmere, uden at det er hensigten at udtømme dette righoldige og taknemmelige stof.

Af tidligere afhandlinger om dette æmne fortjæner særlig følgende at nævnes. Foruden den tidligere nævnte afhandling af *Baith* (se ovf. s. 266), der dog ikke hovedsagelig handler derom, haves for det første: *Th. Möbius: Ueber die ältere isländische saga* (Leipzig 1852); efter en kort oversigt over sagaens udvikling og almindelige karakter gives der et delvis udførligt referat af nogle sagaer, særlig *Vígaglúmss.* med tilknyttede bemærkninger. Dernæst *Bernh. Döring: Bemerkungen über typus und stil der isl. saga* (Leipzig 1877, I; II udkom aldrig), der indeholder endel gode be-

mærkninger, men afhandlingen er noget kortfattet og indskrænker sig til enkelte sagaer. Endelig er der *R. Heinzels* meget udførlige og systematiske, men desværre meget skematiske afhandling: *Beschreibung der isl. saga* (i *Sitzungsberichte d. philos.-hist. Classe d. kais. Akad. d. Wiss. i Wien*, 97. bind, 1881). Vi vil i det følgende i en væsentlig grad støtte vor fremstilling til denne grundige og righoldige afhandling. I sin litteraturhistorie har *N. M. Petersen* kortelig berørt de herhenhørende spørgsmål, hvorimod *R. Kayser* og *Rosenberg* så godt som helt og holdent udelader dem, idet de mere beskæftiger sig med sagaens oprindelse og udvikling. Det samme gælder *P. E. Müllers* afhandling: *Om den islandske Historie-skrivnings Oprindelse, Flor og Undergang* (1832). Enkelte bemærkninger findes hos *J. E. Sars*: *Udsigt osv.* (II, 287) og andre steder.

Som allerede bemærket gøres der først og fremmest i en saga rede for hovedpersonernes slægtskabsforhold, og der kan da tillige følge mere eller mindre kortfattede bemærkninger om forfædrene, deres hjemstavn, stilling og karakter samt om den omtrentlige tid, i hvilken sagaen begynder. Den begynder som oftest med en formel som »En mand hed osv.« eller »Det skete i den eller den konges tid«. Kun et par sagaer — *Fóstbræðras.*, *Bjarnars.* og *Ljósvetningas.* — har ikke denne sædvanlige begyndelse, men det kommer af, at de ikke nu findes i deres oprindelige skikkelse.

Hovedpersonerne beskrives i reglen i al korthed både hvad deres legemlige og åndelige fortrin angår; denne beskrivelse gives ikke altid straks i begyndelsen, men opbevares til et tidspunkt eller en situation, hvor den gør så meget kraftigere indtryk (Egils hos kong Adelsten efter »Vinhede«-slaget, Skarphedins i *Njála* under böngangen rundt på altinget efter Höskulds drab); dette er en kunstners tilrettelægning og ordning. Ofte antydes i begyndelsen en persons egenskab, der senere vil komme til at spille en vigtig rolle i sagaen (Hallgerðs tyveøjne i *Njála*, Grettis ungdomstreger, Egils ubøjelege stivsind osv.). En indirekte beskrivelse af personerne fås dog mest og bedst gennem deres optræden og handlinger.

Fælles for alle sagaer er, at der i dem omtales forskellige slags stridigheder og fjendtligheder mellem hovedpersonerne, enten enkelte mænd eller slægter; dette kan siges at være enhver sagas hovedemne. Grunden til disse fejder er ofte forskellig, ud-

gangen er ligeledes forskellig, men som oftest tragisk. I Egilssaga foregår det meste af sagaen udenfor Island. Dens hovedperson, Egill, havde ingen stridigheder med indenlandske stormænd, men så meget flere og bitrere med udenlandske og med ingen ringere end selve den norske herskerslægt: for så vidt er denne saga enestående: i slutningen af den findes derimod en strid mellem Egils søn Torstein og den ondskabsfulde Steinar, som Egill bliver nødt til at blande sig i, og han gør det med sin sædvanlige energi. Denne sagas udgang er heller ikke tragisk: den gamle Egils hjælpeløshed i hans høje alderdom stemmer os ganske vist til et vist vemod, men den er ikke uden humoristiske, oplivende elementer, der endogså spreder et lystigt skær over den gamle stridbare mand: men sagaen har i øvrigt flere meget tragiske begivenheder at fortælle om (Torolfs fald, Böðvars drukning). Alt i alt er Bandamannasaga, hvis hovedperson, den gamle snedige Ófeigr, overlister sin uerfarne, men ærgærrige søns modstandere, snarest humoristisk, men dog ikke uden tragiske elementer. Morsom er her modsætningen mellem den gamle fader og den opvoksende søn; det er den evig unge strid mellem to generationer. Denne saga foregår helt på Island, i herredet og på altinget, og drejer sig særlig om retssager. Fjendtlighederne og bitterheden har her en anden og ublodig karakter (undtagen for et par bipersoners vedkommende) end i andre sagaer, som fortæller om forbitrede kampe og mandefald, processer og domfældelser, fredløshed og blodsudgydelser atter og atter. Undertiden får afslutningen dog en fredelig karakter, som i Eyrbyggjasaga, for så vidt som den gamle Snorre gode beholder sin magt og værdighed lige til sin død, uovervunden af alle sine modstandere. Derimod er sagaen ellers opfyldt af tragiske begivenheder af høj rang som den uskyldig anklagede og dømte Torarin på Mávahlíðs skæbne; endogså hans ædle hustru bliver ramt af skæbnens ublidhed. Ligeså tragisk er historien om, hvorledes Snorres modstander, den ædle gode Arnkell, må bøde med livet osv. — I Gullpóris saga fortælles tildels — som i Egilssaga — om kampe udenfor Island, tildels om stridigheder, der har deres rod i heltens tidligere færd på Island, og kampe, der tilsidst ende med forlig. — I Vatsdølasaga er æmnet mangeartet, men i det hele ikke egentlig tragisk, undtagen for så vidt som den gamle høvding Ingimundr får sin bane på en ganske uværdig og

ufortjænt måde. Hans sønner har fjendtligheder med andre, men uden synderlig tragisk udgang. Derimod er den unge Ingolfr, Ingimunds sønnesøn, en afgjort tragisk person; denne smukke elskerskikkelse, i hvem alle unge piger forelskede sig, indvikles tidlig i trætter og dør af sår, han får i kampen; denne kamp står dog ikke i forbindelse med nogen elskovshistorie. — Svarfdølasaga, der tildels er uhistorisk, indeholder en i flere henseender højst ejendommelig fejdehistorie, hvor det dog særlig er den strænge behandling af den smukke, udholdende og stolte Ingvildr fagerkind, der trænger sig fortrinsvis frem; hun bliver gentagne gange solgt i udlandet som trækvinde, indtil hun endelig opgiver sin trodsige holdning. Ellers ender denne saga lykkelig. — Den lille Vallaljótsagas indhold udgøres atter af blodige bygdefejder og gensidige manddrab; det er høvdingerne Vallaljótr og Guðmundr den mægtige, der her står overfor hinanden, men sagaen ender med fred og forlig. — Ljósvetningasaga kan særlig stilles ved siden af Vatsdølasaga. Her findes bl. a. en skildring af en ejendommelig iversyge og misundelse mellem to gifte koner (jfr. Njála), af det uvenlige forhold mellem brødrene Guðmundr og Einar på Tværá osv., samt om Guðmundr den riges fejder i anledning af en forhånelse og deraf følgende manddrab (Þorkell hákr). I den sidste del af sagaen fortælles, hvorledes den fortræffelige Kodrán Guðmundsson engang under en kamp vilde forlige de stridende, men blev dræbt; hans banemand blev senere dræbt i Norge. Ellers kan sagaen ikke betegnes som gennemtragisk. — Til disse sagaer slutter sig de østfjordske sagaer, Vápnfirðingasaga o. fl., hvor der findes kampe og blodhævn, men også et endeligt forlig, der foregår på en ejendommelig smuk og rørende måde. Også Njála kunde for så vidt henføres hertil, som den jo til allersidst ender med forliget mellem de to gamle modstandere, Flose og Kåre, tilligemed giftermålet mellem denne og den kvindelige hovedperson, der har voldt mordbranden med dens følger; men på grund af sin gennemtragiske karakter er den dog snarest at henføre til en anden gruppe af sagaer. Endelig kan her anføres den meget unge Flóamannasaga, der dog ikke særlig handler om familjetvist på Island, men vel om forskellige mere eller mindre sandsynlige kampbedrifter; særlig karakteristisk er fortællingen om en farlig rejse til Grønland, tildels af en meget sørgelig art. Dog ender sagaen godt.

I modsætning til de nævnte sagaer er andre, der har en udpræget tragisk udgang og kan siges at have denne karakter i det hele. Der kan atter her skælnes mellem to slags. Dels er der sagaer, der ender med hovedheltens undergang, bevirket ved, at han med eller mod sin vilje har indviklet sig i fjendtligheder og begået manddrab; dels er der andre, hvor kærligheden er med i spillet, og hvor hovedpersonen falder som offer for eller i anledning af sit kærlighedsforhold, der da er ulykkeligt.

Til den første slags hører flertallet af de her i betragtning kommende sagaer. I *Hænsapóris saga* fortælles om den retskafne, hjælpsomme høvding, Blundketill (rettere: Þorkell, hans søn, jfr. ovf. s. 234—5), og hans indebrænding ved den lavsindede rigmand Hönsetore, der fandt støtte hos en ellers brav mand, goden Arnkell, hvis søn han opfostrede. Det tragiske forhøjes ved, at denne søn uskyldig bliver dræbt; derimod føler læseren sig tilfredsstillet ved, at skurken får sin velfortjente straf. Senere opdigtet og uhistorisk er vistnok det træk, som sagaen indeholder om en løfteaflæggelse (*heitstrenging*) efter gammel skik. — I *Hávarðarsaga* knyttes det tragiske til den unge, håbefulde og redelige søn af den gamle helt og tvekæmper, digteren Hávarðr, kaldt den isfjordske; sønnen Óláfr »med bjørnevarmen« bliver af en isfjordsk høvding uden grund beskyldt for tyveri og dræbt; den gamle fader mander sig efter nogle års forløb op til at hævne sin søn, dræber sin fjende, men bliver dømt til et slags fredløshed, d. v. s. til at forlade sit hjem og egnen. — Af lignende art er den lille *Hrómundarþáttur*; efter at hovedpersonen på grund af drab har måttet forlade sin egn og bosat sig andetsteds, indvikles han i fejde med norske købmænd; de angriber ham i hans hjem; han og hans unge sønnesøn med flere falder. — *Fóstbræðrasaga* er i en særlig forstand overmodets, forurettelsernes, kampenes og drabenes historie; det går slag i slag med mandefald, både uretfærdige og berettigede; her er næsten overalt blod og atter blod. Den ene fóstbroder, den voldsomme Torgeir, dræber f. ex. engang en mand, »blot fordi han stod så pænt for et øksehug«; Torgeir bliver endelig dræbt af en grønlandsk høvding, og læseren føler ingen medlidenhed; snarere føler han sig lettet; men nu må Tormod, den anden fóstbroder, afsted til Grønland, hvor han, den elskværdige og i grunden bløde mand, tager en frygtelig hævn.

Selv falder Tormod i slaget på Stiklestad. Dog er der mange lyspunkter i sagaen. — *Vigaglúmssaga* handler om høvdingen Glúmr, der hævner sin uretfærdig dræbte fader og indvikles i forskellige fejder; han beholder længe overhånd ved personligt mod og snildhed, der bl. a. giver sig udslag i tvetydige, ordspilagtige eder, han aflægger, og hvorved folk føres bag lyset. Endelig bliver han overlistet af den kloge Einar, Guðmundr den riges broder, og må i sin høje alderdom rømme sin gård og herredet. Den gamle høvdinges skæbne er tragisk, minder om Egils, men er dog væsentlig forskellig derfra. — Nogen lighed med denne saga, dog tildels endnu mere tragisk i sine enkeltheder, er *Hrafnkelssaga*. Hovedpersonen, Hrafnkell gode, er meget overmodig og behandler en modstander derefter; imidlertid bliver han af denne overmandet, mishandlet og undgår med nød og næppe døden. Han bringes i en fornedrelses-tilstand, som han dog benytter til at skaffe sig magt og myndighed igen og det lykkes ham at skaffe sig oprejsning. Det tragiske forhøjes ved, at anledningen til fjendtlighederne er et drab, som Hrafnkell mod sin vilje begår, men som han på grund af en hellig ed er nødt til at udføre. — Af en særlig mørk, tragisk karakter er *Reykðelasaga*, *Droplaugarsonasaga* og *Heiðarvígasaga*. I den første af disse bliver den uskyldige, ædle gode Áskell dræbt, men før han udånder, får han sine tilstedeværende slægtninge til at love, at de ikke vil hævne ham, men modtage forlig. Men den ene af hans sønner, Skúta, var udenlands; efter at være kommen hjem, føler han sig forpligtet til at tage hævn, hvad han også gør. Selv bliver Skúta tilslut underfundig dræbt af en af sine modstandere, efter at denne har lokket hans fosterdatter til at røbe dennes jordhus og indretningen derved. I *Dropl. s.* har vi det også med lutter kampe og drab, der har deres udspring i spottende udtalelser om enken *Dropløg*; hendes ene søn, Helge, bliver dræbt, men hævnnes af den anden broder *Grímr*; denne dømmes fredløs, rejser til Norge og dør snart efter af sår efter en tvekamp. *Heiðarv. s.* er fra først til sidst en gennemført drabs- og blodhævningssaga; hovedpersonerne er den urolige høvding *Víga-Styrr*, Snorre godes svigerfader, der begår mange drab og selv dræbes tilsidst, samt *Víga-Barðe*¹⁾, hovedmanden i den såkaldte *Hede-*

¹⁾ Man lægge her mærke til alle de med *Víga-* (gen. plur. af *víg*, drab) sammensatte navne.

kamp; han landsforvises og vender aldrig mere tilbage. — Til disse sagaer slutter sig endelig Njálssaga. Bortset fra erotikkens lidenskab, der her ikke findes, er denne saga i en fremragende grad de stærke lidenskabers historie; her er mange indviklede forhold med drabs- og blodhævnstilmælde, oprivende stridigheder og voldsomheder; her er på den ene side mange udmærkede personer, der alle, med undtagelse af Kåre og Flose, får et højtragisk endeligt; der er på den anden side lave og nederdrægtige karakterer, der bidrager deres til handlingens udvikling. Vi skal ikke her gå i det enkelte; kun skal vi minde om stridighederne mellem de to kvindelige hovedpersoner, Bergtora og Hallgerðr; om Njálssønnernes mange fejder og drab, hvoraf det på Höskuldr hvitanæsgode har en særlig betydning for tragediens udvikling. Det er dette, der fører til Njál og hele hans familjes indebrænding; her er mange spændende og ophøjede optrin. Med indebrændingen kunde sagaen synes at have nået sit højdepunkt; det er også tilfældet, men kun tildels. Næsten af en ligeså stor interesse og spændende kraft er den følgende proces på altinget, der til trods for stedets ukrænkelighed skulde ende så blodigt, samt endelig Kåres hævn over indebrændingsmændene såvel i ind- som i udland. Det tragiske ved hele denne historie forøges i høj grad derved, at det er selve den vise Njáll, der, til trods for sin bravhed og kløgt, bliver et skæbnens redskab til fremskyndelsen af sagaens tragiske begivenheder. Dette er måske netop det, der i sagalitteraturen er udført dybest og finest, med en psykologisk kunst, der søger sin mage. Opmuntrende og oplivende under al denne tragisk-betagende handling er dog, og det i en særlig høj grad, Skarphedins færd og tale, hans bidende sarkasmer og korte, fyndige svar; navnlig bidrager de meget til at dæmpe følelsen af uhyggen ved, hvad der foregår, og hvorimod alt hastende stunder. Endelig breder den omstændighed, at Hildigunnr tilsidst rækker Kåre sin hånd, et mildt forsonende skær over det forudgangne. — Sammen med og indsat i Njála findes sagaen om Gunnar på Hlíðar-ende, der indeholder et par mærkelige ægteskabshistorier (Unnr—Hrútr, Hallgerðr—3 gange gift, sidst med Gunnar) med flere spændende optrin, tildels af humoristisk art som Gunnars rejse og stævning af Hrútr. Hvad der her er særlig tragisk, er Hallgerðs skæbne og den skæbnesvangre rolle, hun spiller for alle sine

mænds liv; den første har hun besørget taget af dage; den anden elsker hun og bliver dog i det mindste middelbart årsag i hans død, men sørger for, at drabsmanden dræbes. Endelig bringer hun ulykken over den retskafne og ridderlige Gunnar, en af de islandske sagaers mest sympatetiske skikkelser. Gunnar begår drab, som Hallgerðr ved sit lumpne tyveri forvolder, han dømmes fredløs; ved bortrejsen gribes han imidlertid af sit hjems underfulde naturskønhed — et næsten enestående træk — og bliver hjemme. Han overfalder nu på sin gård og dræbes efter et heltemodigt forsvar; også her griber Hallgerðr ind på sin sædvanlige måde; Gunnars buestræng bliver hugget i stykker, hvorpå han beder hende om at sno sig en ny stræng; hun har imidlertid ikke glemt »kindhesten«, hun fik af Gunnar, da det opdagedes, at hun havde ladet — stjæle. Her er der fuldt op af tragiske optrin, men de når deres højdepunkt, forekommer det mig, i denne sidste handling af Hallgerðr. Gunnars død hævnnes af Njáls sønner. Hallgerðr synker bagefter ned til at blive skurken Hrapps frille.

Til denne slags sagaer slutter sig de to fredløshedssagaer i særlig forstand: Gíslasaga og Grettissaga. I den første fortælles, hvorledes Gisle Súrsson blev fredløs skovgangsmand, fordi han ifølge sin pligt hævnede sin fostbroder, men dennes baneemand var Gisles egen svoger; her er grunden til fredløsheden og Gisles forspildte liv i dobbelt henseende tragisk. I 17 år levede Gisle som fredløs, allevegne forfulgt af sine fjender, indtil det endelig lykkedes dem at få bugt med ham. Under alle disse forfølgelser er Gisle en højst sympatetisk personlighed; hans bitre skæbne og hårde lod formildes noget ved den støtte, han fandt hos sin trofaste, kloge og energiske hustru, der endogså kæmpede ved hans side i hans sidste stund. Ejendommeligt for Gisle er hans mange drømme, som volder ham bekymrede stunder, uden at han dog nogensinde taber sin ro og sit tålmod. Den oprindelige grund til drabene og ulykkerne var i øvrigt et par kvinders uforsigtige ord om deres lønlige tilbøjeligheder, idet de trode, at der var ingen, der lyttede, men Gisles broder, Torkel, hørte det og bragte det videre. — I Grettissaga er Gretter den stærke hovedpersonen. Fra barnsben af ilter og kåd, en rigtig Till Uglspil, begår han forskellige streger, der mere vidner om sindets ustyrlighed end egentlig oudskabsfuldhed. Navnlig sin fader, der ikke yndede

ham, spillede han forskellige puds, og dette spæede ham ikke noget godt. Ung begår han sit første manddrab, og han bliver efterhånden indviklet i stadig flere; endelig blev han den ufrivillige årsag til, at nogle unge Islændere brændte inde i Norge; hjemme dømtes han til skovgang. »Alt erfarede han på engang, sin dom, sin broders og faders død«. Nu begyndte der for ham et liv, der er uden sidestykke i de øvrige sagaer. Fredløs flakker han om fra egn til egn, efterstræbt men også, på sine steder, støttet. Selv hjælper han alle vegne den betrængte, hvor han kan, og er på den anden side ikke bange for manddrab, hvor det ikke kunde undgås. Hans yndlingstilbøjelighed var at slås med bersærker og, fremfor alt, at udrydde spøgelse. Efter at han endelig tilligemed sin trofaste broder Illuge havde taget sig ophold på en næsten utilgængelig klippeø, lykkedes det hans fjender at få bugt med ham. Hans sidste kamp er af en særlig vemodig-gribende art. Et forhøjet tragisk moment herved var det, at der var et spørgsmål om, hvorvidt Gretter i virkeligheden var fredløs, da han dræbtes; sagen var den, at efter 20 års fredløshed blev man lige så fri som enhver anden, og der var flere, der påstod, at de 20 år var forløbne, andre regnede ud, at der manglede en uge. Tiltrods for alt det tragiske i denne saga er den egentlig ikke tragisk-tung at læse; dertil bidrager Gretters aldrig svigtende humør og sorgløshed; han ænsede ingen farer og det var, som om ingen bitterhed kunde fæste rod i hans sind. Altid havde han en spøgende bemærkning eller et fyndigt ordsprog til svar på rede hånd. Rørende skildret er forholdet mellem ham og hans moder, samt mellem ham og hans yngre broder, der fulgte ham i døden. — Endelig haves den halvt uhistoriske *Harðarsaga*, en tredje fredløshedens saga, der ender med fostbrødrene *Hörðr* og *Geirs* drab.

På overgangen til sagaer, hvor kærligheden spiller en hovedrolle, står *Laxdœlasaga*. Den kan i mange henseender stilles ved siden af de i det foregående omtalte sagaer; men dens hovedpersoner er og bliver *Gudrun Osvifrsdatter* og *Olaf pås søn Kjartan*; forholdet mellem disse to er sagaens hovedkærne. De elsker hinanden, forlover sig halvvejs, hvorpå han rejser udenlands. Imidlertid forelsker *Kjartan* sig i *Gudrun* og får hende til ægte ved en tvetydig beretning om *Kjartan*'s færd i udlandet. *Gudrun* er for stolt til at vente på sin formentlig utro bejler. Mellem

Kjartan og Gudrun er bruddet ulægeligt, det gode forhold kan ikke genoprettes. Endelig efter flere gensidige fornærmelser udvirker Gudrun, at Kjartan bliver dræbt; men om hendes følelser for ham både før og senere vidner hendes bekendte svar: »ham var jeg værst, hvem jeg elskede højst«. Der er dyb tragik i hele forholdet, og Gudruns færd er af stor psykologisk sandhed. Hendes fire giftermålshistorier ligesom også Tord Ingunnarsons giftermål er interessante.

Vi kommer nu til de egenlige kærlighedssagaer. Her møder vi for det første *Gunnlaugssaga* og *Bjarnarsaga*, der ligner hinanden overmåde meget. Den førstes indhold er ovenfor meddelt. I den sidste saga er hovedpersonerne, ligesom i hin, tre: den dejlige bondedatter Oddny øfakkel, digteren Tord Kolbeinsson (I, 573—7) og Björn (I, 507—8). Oddny og Björn elsker hinanden, og det går som i *Gunnlaugssaga*: Tord frir, under Björns ophold udenlands, til Oddny og får hende til ægte efter at have sørget for, at det rygte blev udbredt, at Björn var død af sår. Kort efter kommer imidlertid Björn hjem. Tord tror at kunne forsone Björn ved at indbyde ham til sig; Björn tager imod tilbudet, men forholdet bliver naturligvis meget værre; kærligheden mellem ham og Oddny blusser atter op med fordoblet styrke, og sagaen lader os skimte et ægteskabsbrud fra Oddnys side. Der er således, tiltrøds for lighederne, uligheder nok mellem sagaerne om Björn og *Gunnlaugr*. Striden mellem de to modstandere ender først med Björns fald for Tord. Oddny bliver halv vanvittig af sorg, og Tord ønskede mange gange, at Björn var ilive. Kærlighedsforholdet er i denne saga ikke skildret så himmelrent og yndefuldt som i *Gunnlaugss.*; det ene er langtfra en gentagelse af det andet. Det tragiske udfald er lignende. — I *Kormáks saga* er hovedpersonen, Kormákr (I, 537—42), den mægtige, lidenskabelige elsker; hans udkårne er den skønne bondedatter Steingerðr; der er i grunden intet i vejen for deres ægteskabelige forbindelse, brylluppet er berammet, men så ødelægges det hele, blot ved hans utilgivelige nølen; hendes fader bliver så opbragt, at med giftermålet er det nu for bestandig forbi. Hvis der overhovedet er noget tragisk i forholdenes udvikling, formindskes det i høj grad ved Kormáks egen handle måde, som ikke kan undskyldes. Men hans vedblivende urokkelige kærlighed til Steingerðr og til hende alene, forsoner os med ham, vor sympati

følger ham og dem bægge. Steingerðr bliver to gange gift, først med den gamle, affældige Holmgöngu-Berse (I, 515—6), hvem hun forlader, dernæst med en bonde. Kormákr forfølger bægge hendes mænd med ufred og har tvekampe med dem, men er i reglen uheldig. Han og Steingerðr mødes ofte, men forholdet mellem dem er rent og pletfrit; de overnatter engang på samme sted, men Kormákr lægger et nøgent sværd imellem dem; det er Brynhilds og Sigurds historie om igen. Kormákr finder tidlig sin død i Skotland på en måde, som ikke står i forbindelse med hans kærlighed. — Endelig er Hallfredarsaga en historie om ulykkelig elskov mellem digteren Hallfredr (I, 556—66) og bondedatteren Kolfinna. De får ikke hinanden; hun bliver gift med bonden og digteren Gris Sæmingsson, hvem Hallfredr aldrig bliver træt af at spotte. Selv gifter Hallfredr sig senere i Sverrig uden dog at glemme sin første kærlighed. Han mister tidlig sin hustru og kommer tilbage til Island og træffer her engang sammen med Kolfinna, da hun var til sæters. Han overnattede der imod hendes vilje, i hvert fald lod hun således, men forholdet var ikke så rent som mellem Kormákr og Steingerðr. Selvfølgelig erfarede Gris, hvad der var sket, og fjendtlighederne mellem ham og Hallfredr udbrød på ny. Hallfredr døde tidlig, men heller ikke hans død står i nogen forbindelse med hans kærlighedshistorie.

Vi har her i korte træk skildret de enkelte slægtsagaers hovedemner for at vise deres indbyrdes lighed og forskel. Der er ingen grund til på lignende måde at gennemgå de andre sagaværker, kongernes eller bispernes historie osv. Der kan i dem, navnlig i kongesagaerne, findes lignende tildragelser, kampe og ledingsfærd i det uendelige, private fejder og kærlighedshistorier, men der er ingen anledning til særlig at dvæle ved dem. En ting er der dog, der er fælles for omtrent alle sagaer, skönt den stærkest, dog ikke altid, fremtræder i slægtsagaerne; det er troen på den altstyrende skæbne og dens magt. Alle oldtidsfolk var fatalister i udpræget forstand og vore forfædre ikke mindst. Menneskets liv var forudbestemt. Helge hundingsbanes kvad begynder med at beskrive nornernes virksomhed ved Helges fødsel; ved hver mands fødsel bestemte de skæbnetrådens længde. Utallige gange udtales troen på skæbnen i sagaerne ved udtryk som: »ingen kan modstå, undgå, ændre skæbnen« og lign. »Det går med de fleste

ting, som det skal være«, siger den skæbnehengivne Torstein, da han erfarer, at barnet ikke var blevet sat ud. Alle, høje som lave, er besjælede af følelsen af at stå under denne magt, og den har sikkert i mange tilfælde virket dels æggende, dels sløvende og tilbageholdende. Torsteins adfærd i *Gunnlaugssaga* er åbenbart ganske afhængig af den skæbne, som drømmevarslet har åbenbaret ham. Det er drømmen, der er en åbenbaringsform for skæbnen. Sådanne åbenbaringsformer forekommer oftere. Dels er det drømme (jfr. fremdeles *Gíslas.*, *Laxdæla* o. fl.), dels vølvers og fremsynte mænds udtalelser eller troldkyndige folks ved sejdkunster frembragte forudsigelser. At man har sammenblandet sådanne forudsigelser, for så vidt som de er historiske, med skæbnen selv, er sikkert nok; rimeligvis har også de sandsigende personer selv trot, at de stod i en højere magts tjeneste, og at hvad de sagde, var noget, de ikke selv bestemte. At deres spådomme i de fleste eller måske i alle tilfælde har virket med en afgørende suggestibilitet, er uomtvisteligt; herpå afgiver *Vatsdælas.* et af de klareste beviser i völvens spådom om *Ingimund* og dennes handlen derefter¹⁾; her udtales tillige bestemt antagelsen af, at det er skæbnens egen bestemmelse, der udtales af völvnen; ti *Ingimund* siger: »jeg har besluttet at ændre min stilling, og jeg har i sinde at drage til Island mere på grund af skæbnens og mægtige tings [dette udtryk betyder sikkert intet særligt, men er væsentlig tautologisk] bestemmelse, end af egen tilbøjelighed²⁾).

Personerne i sagaerne. Disse kan for det første deles i frie og ufrie; til de sidste hører alle underordnede tjenestefolk og deslige. Vi vil først betragte de frie personer og da begynde med de mandlige.

I Eddadigtene kan heltene nærmest deles i to slags (I, 89—90); i sagaerne er forholdet, som vænteligt var, noget anderledes og mere indviklet; de i Eddadigtene forekommende personer havde allerede i forfatternes tid på grund af deres uhistoriske væsen fået noget almindeligt, stereotypet, idealiseret ved sig, medens sagaens personer alle er historiske, og hele tiden levede i folkets tradition.

¹⁾ Jfr. *A. Lehmann*: *Overtro og trolddom* IV, 285 f.

²⁾ Jfr. herom *Bááth*: *Studier osv.* s. III f. og 160.

Hine helte er sagnets store, ædle abstraktionsskikkelser, sagaens personer er grebne ud af livet, som de gik og stod, mennesker med virkelighedens kød og blod, derfor har hver sin udprægede individualitet; her er ingen fællestyper. Næppe to høvdinger er ens, skönt enkelte træk nok kan være fælles. Tiltrods for at Björn-Oddnys kærlighedshistorie i mangt og meget ligner Gunnlaugr-Helgas, så at man endogså fejlagtig har kunnet tro, at den ene kun var en genganger af den anden, er der dog i virkeligheden her tale om vidt forskellige karakterer; Björn er en ganske anden end Gunnlaugr, Oddny helt forskellig fra Helga, undtagen hvad deres elskovs styrke angår. Alt dette tyder på, at de enkelte karakterer fra først af er rigtig fastholdte. Nogle få rubrikker kan derfor vanskelig opstilles.

Vi har da for det første sådanne mænd som Borg-mændene, først og fremmest gamle Egill Skallagrímsson, der kun lever og ånder for sin familje og sine særinteresser, der hverken bryder sig om »stat eller kirke«, og aldrig træder op, undtagen når hans private interesser trues, men så gör han det også med så meget større kraft og virkningsfuldhed, at alt må bøje sig derfor; til daglig derimod er han stille og medgørlig. Er modstanden uovervindelig for menneskelige kræfter, må der resigneres, men det göres ikke med det gode, og så finder resignationen sit smukke og gribende udtryk i sang. Egils søn Torstein deltager heller ikke i statssager, og dog er han lovkyndig. Skönt lidet yndet af faderen, ligner han ham dog i meget, kun er han mere fredsommelig og medgørlig; han kaldes »sagtmodig«; således vilde Egill aldrig være bleven kaldt; ikke desto mindre kan han optræde med kraft, når det gælder at værne sin ret og hævde sin myndighed. En lignende personlighed som Torstein er Áskell gode fra Myvatn, en retskaffen karakter, der fremfor alt vil undgå strid og hader blodsudgydelse; under en hungersnød stiller han sig med en uimodståelig karakterfasthed imod mængdens ønske om at lette udkommet ved at udsætte börnene og aflive oldinge. Ligesom Áskell er også en anden høvding, Síðu-Hallr, et særsyn i det 10. årh. Denne landets første døbte person, er godheden selv; alle vil han vel, og altid søger han at stille lidenskaberne. På altinget 1012 tilbyder han, for at forlig kan opnås, endogså, at han ikke vil forlange bøder for sin dræbte søn, Ljótr; hvad dette

vilde sige i de tider, der her er tale om, ved man. Lignende træk forekommer også hos høvdingen Ingimund den gamle og dennes søn Torstein, der i dødens stund udtaler, at han ikke har været uretfærdig mod andre. Alle disse mænd havde fortrinsvis mere eller mindre at sige i deres eget herred; de danner en overgang til de egenlige statsmænd, de høvdinge og goder, hvis virksomhed i en særlig grad er knyttet til altinget og hvad der her foregik. Det er kraftige, kloge mænd, der i og for sig ikke er bange for voldsomheder hverken ude eller hjemme; de kan tillige være listige, ja ondskabsfulde og fremfor alt herskesyge. Sådanne mænd var f. ex. Tungu-Oddr (Hönsetoress., Egilss.), Snorre gode (Eyrb., Laxd.), Þorbjörn (Hávarð.), Vermundr, Víga-Styrr (Eyrb., Heiðarvs.), hvortil Gudmund d. mægtige (Ljósvetn.), Einar på Tværå (Glúm.) og Torkel krafla (Vatsd.) også må henføres. Der er dog en ikke ringe forskel mellem disse indbyrdes. Hos Snorre er herskesyge og kløgt ikke uden stænk af listighed¹⁾ de mest fremtrædende egenskaber; hos Gudmund er det overmod og herskesyge, hos hans broder Einar klogskab, hos Tungu-Oddr ondskabsfuldhed, hos Víga-Styrr overmod og voldsomhed osv. osv. En mand som Snorre kommer aldrig til kort, han gör aldrig noget, som kan göres til genstand for spot og spe. Det kan derimod Gudmund, ti han var egentlig ikke klog eller fremsynet; han var den første til at ville forære Olaf d. hellige øen Grimsø, men hans kloge broder Einar fik forslaget forpurret. Sammen med Einar kunde alle de »spage« mænd nævnes, det er juristerne og lovsigemændene, sådanne som Skapte og hans fader Þóroddr; de indvikles sjælden i stridigheder, men hævder deres anseelse og autoritet ved åndelig overlegenhed, der i samfundets organisation ikke kan undværes; deres bistand og råd må søges af alle. Dog også her er der forskel. Skapte f. ex. er ligesom hans fader ikke fri for at være listig og falsk; hans uheldige optræden på altinget 1012, hvis fortællingen derom ikke er noget overdreven, indbringer ham spot. Hertil kan den vise Njáll også regnes; han har en ejendommelig karakter. Han kan undertiden ægge sine stridbare sønner, når han er bleven

¹⁾ Karakteristisk er Grettors udtryk til hans søn Torodd, der forgæves havde efterstræbt Grettors liv: »jeg kan gøre ved dig, hvad jeg vil, og jeg er ikke bange for dig, men jeg er bange for gubben, din fader, Snorre gode; hans planer har bragt mangan en til, at bide i græsset.»

hårdt prøvet, ved forblommede udtryk til hævn og drab. På den anden side er han den fredsommeligste, mest rettænkende mand, der vil alle vel og kun altfor vel: han fatter dybe planer, men med hensyn til disse er han omtrent enestående og en modsætning f. ex. til Snorre gode, idet de jævnlig mislykkes og fører til uheld og ulykke; han ligesom mangler den fornødne kraft og stålsatte hensynsløshed. — Af en anden art er igen en høvding som Flose; han vil helst undgå alt, hvad der kan stifte ulykker, i grunden en brav og hæderlig mand, men svag er han ikke. Tvungen ind på hævnens bane, udfører han hævnen på en grundig måde og véd bagefter med kraft og mådehold at hævde sin stilling og sin aldrig formindskede anseelse. Om hans modstander, den ædle Kåre, gælder det samme, men han var aldrig en høvding i egentlig forstand som Flose. Med Kåre går vi over til en ny gruppe af mænd; det er de tapre, heltene, hvis ungdom går til berømmelig færd helst på udenlandsrejser og vikingetog, for hvem det gælder ved ærlig krigerfærd at høste ære og guld (Kåre, Gunnar); deres sind er ædelt, deres skjold uplettet, ingen umenneskelighed skæmmer deres krigshæder. De slår ikke folk ihjæl, bare for at se blodsudgydelsen. Det gör derimod en mand som Þorgeirr Hávarsson (jfr. ovf. 313), hvis hele færd er præget af den største voldsomhed og dybeste ringeagt for et menneskes liv, men til frygt kender han og hans ligemænd ikke; det er i det hele lidet sympatiske personer. Deres valgsprog er: »dræb så mange, du har lyst, ligegyldigt om de er sagesløse eller ikke, og giv aldrig bøder for dem, gör aldrig uretten god igen«. Hertil hører mænd som Þorkell hákr (Njála), Holmgöngu-Berse (Kormákss.), jfr. *Einar fluga* (Harald hádrádes s.) og fl. Enten får disse mænd ikke lön som forskyldt, idet de dør af alderdom (Berse), eller også bliver de dræbte; i enkelte tilfælde finder de deres overmand i hensynsløshed, som Þorkell i Skarpheðin i det kostelige optrin på altinget og bliver til spot; man mærker da samtidens skadefryd igennem sagaens skildring, og den forplanter sig til læseren. Virkelige *illmennir*, som sagaerne kaldte dem, skurke, skildres næppe blandt de egentlige høvdinge, med mindre sådanne gamle, ondskabsfulde personer som Þórólfr bægifótr (Eyrb.) og den underfundige rævepels, Mörðr (Njála), kan regnes hertil; derimod findes de blandt den lavere klasse af befolkningen. I modsætning til de sidst nævnte

vilde krigsmænd står de mange andre, der af omstændighederne drives til kampe og manddrab af forskellige ydre grunde, men som ellers kan være særdeles medgørlige og brave mennesker. Disse findes så godt som i alle sagaer (også Kåre kan siges at høre til dem). Det er handlekraftige, energiske, som oftest usammensatte naturer, der holder på mandsæren og slægtshæderen, og for hvem det gælder at stå i det mindste jævnsides med andre standsfæller i enhver henseende. Det er ikke nødvendigt at opregne alle disse; de ligner ofte hinanden, men også her er der væsensforskelligheder tilstede. Særlig fortjener Vigaglúmr at nævnes; hans tapperhed er uden grænser, men han har en egenskab for sig selv, en vis snuhed og lyst til at føre andre bag lyset og benytte tvetydige udtryk; han bibringer en ung mand den tro, at han er ophavsmanden til et drab, Glúmr selv har begået, og bevirker derved, at sagsanlæggelsen bliver urigtig; han aflægger ed ved 3 templer på, at han ikke har dræbt en modstander, men eden er indrettet således, at han tillige sværger at være banemanden. Det hjælper ham foreløbig, men han får bagefter at føle, at fals slår sin egen herre på hals. Vi nærer en vis beundring for ham, men ikke egentlig nogen sympati; derimod har en mand som Viga-Skúta og andre lignende personer, hvis færd helt igennem er åben og ærlig, men som må bukke under til sidst, vor fulde medfølelse. Således er også vor fulde sympati på Gunnlaugs og Björns, men ikke i samme grad på Hrafn og Tords side, netop fordi de ikke bærer sig ganske ærlig ad, og dog er der atter stor forskel på de to sidst nævnte. Tord er underfundig og ikke nogen god karakter — således som sagaen skildrer os ham; men det er muligt, at den overdriver noget; om Hrafn optræden jfr. ovf. 294. Til de her nævnte personer slutter sig sådanne ulykkelige som Gisle og Gretter, disse to typiske skovgangsmænd, der dog er så forskellige som vel muligt. Den ene, Gisle, er rolig, med et lidt melankolsk temperament, der uden betænkning følger pligtens hellige bud og tager følgerne deraf med koldsindighed og fasthed; en sjælden harmonisk sjæl møder os hos ham. Anderledes med Gretter, denne rastløs omflakkende, opvakte og livlige mand, uden spor af melankoli, men altid oplagt til spøg og vittighed. Så er der endelig de erotiske helte, der dog tildels falder sammen med de omtalte; det er ikke måneskinsmennesker, ikke sukkende eller

romantisk smægtende trubadurer; de er kraftige, kærnesunde karle, der elsker hæftig, lidenskabelig og trofast, og som er rede til, hvad øjeblik det skal være, at kæmpe på liv og død med medbejlerne. Heller ikke de er støbte i en og samme form; der er stor forskel på en Gunnlaugr og en Hallfredr, på en Björn og en Kjartan osv. I grunden er den sidste måske den mindst sympatetiske; der er noget ufint ved ham, f. ex. i hans 3 dages belejring af Gudruns og hendes familjes hjem. Hvor ganske anderledes bærer Gunnlaugr sig ikke ad.

Det var sagaernes høvdingeklasse, der her i korte træk er skildret. Der forekommer i dem et utal af andre ringere bønder; men også med hensyn til disse er forskellen meget stor. Særlig kostelige er sådanne personer, der er blevne meget rige, men som er af ringe herkomst; som mennesker er de ganske ubetydelige, de er ofte gærrige, mistænksomme og af lav tænke måde. På grund af deres rigdom har de ofte gjort et godt parti og fået en kone, som i alle henseender er dem overlegen, og som, når det gælder, også viser sig at være de rådende i huset; de finder sig i tingene uden just at føle sig ulykkelige, men undertiden ser de sig nødt til »at gå fra« deres usselrygge af ægtemænd. Disse mindre bønder støtter sig ofte til egnens høvdinge, hvis sønner de undertiden har taget til opfostring. En af de kosteligste skikkelser, der hører herhen, er Njålas Björn i Mörk, en rigtig pralhans og hare, men dog ikke uden gode egenskaber som trofasthed. Man ler af ham, men yder ham samtidig sin sympati.

Af trælle og andre tredje rangs personer findes ikke få. De er enten trofaste mod deres herre, undertiden storsindede og omhyggelige, påpasselige og sympatetiske, som den rapfodede Ire (Egilss.), og lønnes derefter (frigives og hædres). Enestående ædel, men næppe synderlig historisk er Skíðe (Svarfd.). Andre er derimod rigtig trodsige, uforvarende og dertil uforfædede (Þrándr i Egilss.) og brugelige til alskens skurkestreger (Melkolfr i Njåla). Af en særlig humoristisk art er de to navne, Þorbjörn i Grettiss., hvoraf den ene havde tilnavnet »usling«, den anden »stakkel«; de kæmper med hinanden og fælder hinanden; men disse to er mulig folkehumorens kostelige skabninger.

Endelig er der de egenlige, professionelle skurke, stimændene (*flugumenn*) og andre af lignende art. De første er rene

vagabonder, der lader sig købe til snigmord og andre ugærninger. Ofte kommer de tilkort og tages tilfange, dræbes eller mishandles og forhånes og sendes således tilbage til den, der sendte dem (Bjarnars. og fl.) Til disse hører de egentlige bersærker, disse personer, der næsten altid er ikke-islandske, d. v. s. enten forekommende i udlandet eller som midlertidigt opholdende sig på Island¹⁾, er de eneste personer, der så at sige altid skildres på en og samme måde; her finder vi først en uforanderlig type. De enkelte optrædende bersærker skildres nemlig på samme måde uden individuelle egenskaber; alle skummer de og hylér af raseri, alle bider de i deres skjolderande osv., og alle opfører de sig tølperagtig, og altid eller som oftest er grunden til, at de nævnes, en og den samme (overmod og frieri til en eller anden bondedatter); det går dem også alle på en og samme måde; en ung helt træder op (Glúmr, Egill, fremfor alle Gretter, jfr. hans berømte kamp med de 12 bersærker i Norge) og slår dem ihjæl eller behandler dem således, at de må løse sig sårede af holmen med skam og vanære for livstid. Billedet af dem er stivnet og stereotyp, hvilket uden tvivl kommer af, at vi her har at gøre med personer, der så at sige slet ikke fandtes på Island og snarest er at opfatte som hørende forhistorien til. Deraf kommer det også, at flere har samme navn (*Ljótr*, *Moldi*, *Sóti*), ligesom *Heiðr* er et fælles navn for sejdkvinder²⁾

Sagaernes personer bliver i reglen ganske kort skildrede. Det er da som oftest den ydre beskrivelse af dem, der gives og da temlig nøjagtig. Vi erfarer deres ansigts form og farve, mund og næse, øjne og pande, hår og hårfarve, for ikke at tale om deres højde og drøjde osv. Altid fremhæves med et særlig skarpt blik de forskellige legemsfejl, de mulig har. Det var navnlig disse, der gav anledning til alle de utallige øgenavne, som sagaernes personer så rigelig er udstyrede med, og som på et senere trin kunde gå, og i virkeligheden ofte gik over til at blive konstante egennavne (*grettir*, *skjálgr*, *kári* osv.). Det er ingenlunde forfatternes hensigt, at lade deres helte stråle som idealer med hensyn til skönhed. Det er atter kun ganske enkelte, der berømmes derfor. Også

¹⁾ Mænd som Skallagrímur var ikke virkelige bersærker, skönt de undertiden kunde bringes i et vildt raseri.

²⁾ Jfr. *Heinzel* s. 126.

dette viser forff.s upartiskhed og samvittighedsfuldhed. Personernes åndelige tilstand skildres derimod ikke nær så udførlig i det hele; nogen psykologisk omstændelig analyse som hyppig i moderne romaner og noveller gives der heldigvis ikke. I ganske få, træffende ord, med et eller to eller efter omstændighederne flere adjektiver fremhæves de vigtigste egenskaber. Når det om Torstein hedder, at han var »en vis mand og sagtmodig, mådeholden i alle ting«, nævnes netop her de egenskaber, som han kommer særlig til at vise som en optrædende person i sagaen (Gunnls.). Om høvdingen Illuge den sorte hedder det (sst.), at »han var meget hårdsinnet og støttede godt sine venner«, — atter egenskaber, som han netop udfolder i sagaen. Om Gunnlaugr selv hedder det først, at han »var tidlig moden« — dette går både på det legemlige og det åndelige, — dernæst anvendes usædvanlig mange (9) adjektiver for at beskrive hans ydre, medens hans åndelige egenskaber betegnes ved: »voldsom i sit sind, tidlig ærgærrig, mod alt uskånsom og hård, stor skjald og tilbøjelig til at digte nid« — altså en forholdsvis udførlig beskrivelse. Hans modstander Hrafn beskrives kun efter sit ydre, undtagen for så vidt som han tillige siges at have været en »stor skjald«. Og således fremdeles. Udmærket og omtrent enestående er beskrivelsen af Vallaljótr og hans efter hans sindsstemninger vekslende klædedragt: når han var veltilfreds og glad, havde han en brun kjortel og en guldindfattet økse af en særlig art, men når han var vred og gik med drabstanker havde han en sort, kort kjortel og en økse med jærnbleslået skaft. Vi lærer altså personerne kun at kende i de store træk ved den direkte beskrivelse af dem, og dog kender vi de allerfleste så godt, og de står for os så klart og skarpt, at det er, som vi kendte deres sjæls lønligste kroge, deres allerinderste tanker. Det som fornemmelig bevirker dette, er de mesterlig skildrede handlinger og optrin, som personerne er knyttede til eller midtpunkt i, de ligeså mesterlig formede samtaler, hvori personerne ofte dog kun middelbart og ad omveje afslører deres indre for os. Hvor inderlig klar står ikke f. ex. en person som Gretter for os i alle hans livs forskellige afsnit og optrin, først som den uvorne dreng, der drejer halsen om på sin faders gæslinger og skamskænder hans hoppe for at slippe for den ulejlighed at vogte den, — som klør sin gamle faders ryg med uldkarter, også for at være fri for denne

kedelige gærning, — som dernæst, som voksen mand, helt igennem trodser de farer, der omgiver ham lige til hans død, hvilket vilde blive for vidtløftigt her at opregne. I enkelte og storslagne træk står sagaernes personer for os i alle deres forehavender, i al deres gören og laden, i skildringens sollyse dagskær. Dette deres halv-ubevidste, middelbare sjælemaleri er en uopnået kunst, ganske anderledes god kunst end nutidens ofte sidelange beskrivelser af sjælstilstande med tilbehör.

Og nu kvinderne. De forekommer naturligvis ikke i et så stort antal som mændene, og det er sædvanlig kun gifte kvinder, der optræder, eller sådanne, der skal til at giftes. Den i det foregående almindelige beskrivelse af mændene kunde i mange punkter overføres på kvinderne. De er indbyrdes lige så forskellige som mændene; her er ingen generaliseringer, ingen almindelige typer tilstede.

Ved giftermålet er der i det hele kun sjældent tale om brudens tilbøjelighed; den kan være tilstede, men det er ikke hende selv (undt. når hun var enke), men hendes fader eller nærmeste frænder, der bestemmer, hvem hun skal have til mand. Sjældent eller aldrig kan der således være tale om en lang kærlighedshistorie for giftermålet. Om gensidig kærlighed er der derfor kun i ganske enkelte tilfælde tale (Sörle og Gudmund den mægtiges datter i Ljósv.), hvilket bekræftes ved det næsten stående udtryk: »der opstod [d. v. s. efter brylluppet] et kærligt forhold mellem ægtefolkene» (*tókusk góðar ástir með þeim*). I det hele er der kun tale om gode og lykkelige ægteskaber. Om konen som husfrue får vi ikke ret meget at vide. Hun gör sin daglige gærning i hjemmet, uden at have lejlighed til at blande sig i andre, særlig politiske, sager. I sit hjem er hun æret og agtet og hendes myndighed på gården, f. ex. overfor tyendet, var næsten uindskrænket; manden lod hende ofte råde i al fald med hensyn til, hvad der kaldtes at være *innan stolks* (husvæsnet); således antager Bergtora selv en tjænestekarl. Kun éngang omtales en kone, der indenfor herredet og i dets sager endogså på sammenkomster gör sin autoritet i mandens fravær gældende; men det var også Egill Skallagrimssons datterdatter, Torbjörg d. digre, gift med høvdingen Vermund i Vatsfjorden. Da Gretter éngang var så uheldig at blive taget til fange af de isfjordske bønder i Vermunds herred og skulde hænges, kom hun

tilfældigvis derhen og befalede, at Gretter skulde løslades, hvis han vilde love ikke at gøre bønderne dér nogen ufred, og skönt bønderne heller end gærne vilde se Gretter i galgen, turde de ikke andet end gøre som Torbjörg vilde. Da så Vermund kom hjem, var han ikke særlig glad ved hendes handling, men hun svarede bl. a., at så vilde han anses for en endnu større høvding, når han havde en kone, som turde gøre det, hvorpå Vermund takkede hende for, hvad hun havde gjort. Der findes oftere eksempler på, at konerne ser bedre og forstår klarere, når der er svig påfærde og advarer da mændene, men i reglen forgæves. Bravhed, blidhed og forsøg på at formilde og glatte over er i det hele gennemgående træk hos sagaens kvinder. Ægteskabsbrud findes yderst sjælden omtalte eller antydede; skilsmisse findes nogle gange, hvortil der kunde være forskellige grunde, som ukvindelighed (Auðr-Þórðr i Laxd.), impotens hos manden (Unnr-Hrútr, Njála), mandens usle opførsel osv. Troskab er derimod en almindelig dyd. Rørende er den hengivenhed og trofaste ståen last og brast med manden, som Gisle Súrssons hustru Auðr viser under mandens lange og trange fredløshedsår. Alle kender Bergtoras berømte svar lige för indebrændingen: »ung blev jeg givet Njáll, og jeg har lovet ham, at vi skulde have samme skæbne«. Moderkærligheden er stærk og opofrende; rørende er den skildret i forholdet mellem Gretter og hans moder; »jeg ved, at mod barnet er moderen bedst« ytrer han. Når sønnen bliver dræbt, er moderen hævnærrig og helmer ikke, för hævnen er taget, hvis der er mulighed derfor (Egils datter Torgerd, hævnen efter Kjartan, — hendes datter Turid, hævnen efter Hallr, Heiðarv. — jfr. Bjargey i Hávarð.); ligeledes er søsteren, når det kommer til stykket, lidet tilfreds med drabet på sin broder, uagtet hun, for at hævne sin mand, har opfordret dertil (Tordis, Gisle Súrssons søster). Grusom hævn over deres dræbte mænd afstedkommer kvinder som Gudrun (Laxd.) og Hildigunnr (Njála). Sådanne kvinder er opfyldte af flammende lidenskab og umættelig hævntørst; der er noget dæmonagtigt ved dem, og de bruger — ligesom Brynhild (I, 91) — ikke altid de hæderligste midler for at få deres vilje. Fremfor alle i så henseende må Gudrun (Laxd.) og Hallgerðr (Nj.) nævnes. Men i modsætning til Gudrun, der helt igennem trods sine fejl er en storslået og imponerende karakter, og som har en virkelig grund til sin opførsel, står den sidstnævnte,

der ikke alene er hævnlysten og overmodig, men også en slet og umoralsk karakter; hun lader stjæle mad til sig, bringer død og fordærvelse over alle dem hun kommer i berøring med, for tilsidst at synke så dybt at blive den laveste og foragteligste persons frille, som nogen saga har at opvise; man kommer uvilkårlig til at tænke på en skikkelse som Marie Grubbe, og dog var denne sikkert ikke så slet som Hallgerðr; men strålende, indtagende, med ævner til at fortrylle mænd var hun. Der er i øvrigt noget småligt ved hende ligesom forresten også ved hendes kvindelige modstander, Bergtora; denne giver ellers et godt billede af en almindelig hustru, der styrer sin gård godt uden nogen særlig fremragende åndelig egenskab. Den strid, de to fører med hinanden ved efterhånden at besørge en række af mænd dræbte for hinanden, gör unægtelig et noget ravnekrogsagtigt indtryk; den stolthed, som deri viser sig, kan vi ikke sætte synderlig pris på. Sandheden synes at være, at den kvindelige stolthed og den kvindelige smålighed ofte er i et uhyggeligt slægtskab med hinanden. En anden, men ublodig kvindetvist findes i Ljósvetn. s. mellem Gudmund d. mægtiges og Tore Helgasons hustruer; heller ikke denne strid og dens anledning imponerer ved sin indre højhed og gör ingen af de stridende parter nogen ære. Mener kvinden, at hun er bleven forurettet, glemmer hun det aldrig og søger, ligesom manden, at hævne sig för eller senere. Særlig interesse knyttes der til de kvinder, der optræder som elskende. I reglen får de aldrig dem, hvem de elsker, men bliver af deres fædre bortgiftede til andre, hvem de ikke vil have. De bærer deres skæbne med resignation, tildels måske uden bitterhed og synes at have fundet behag i deres mænd som Steingerðr (Korms.) og Kolfinna (Halfred.); de to andre: Oddny og navnlig Helga kunde derimod mindre finde sig i deres giftermål, og de glemte aldrig deres første kærlighed. Over alle andre hæver sig Gudruns mægtige skikkelse; hun holder, tiltrods for sin oprindelige kærlighed til Kjartan, i virkeligheden af Bolle, og hun lader denne hævne. Hun er den kloge kvinde, der forstår at bevare sin kold-sindighed og ydre ro; trods alle skæbnens tilskikkelser bevarer hun sin overlegenhed og sit ry til sin dødsdag, og står således værdig ved siden af sin trofaste ven og rådgiver, Snorre gode. Hun lader Kjartan dræbe, det er sandt; men hun var bleven hårdt krænket af ham, foruden at hun havde haft grund til at tvivle om

hans oprigtighed, og skylden lå ligeså meget på hans som på hendes side; det er ikke dette, der kaster en plet på hendes karakter, men vel det, at hun lod det prægtige hovedlin (*motr*), der ganske vist oprindeligt havde været hende tiltænkt, rane og ødelægge. Det var atter noget småligt, men det er også det eneste smålige eller mindre ædle, der klæber ved hende. Hvor stor viser hun sig derimod ikke efter drabet på Bolle i hin berømte samtale med hans drabsmænd, og hvor selvstændig viser hun sig ikke under selve brylluppet med sin sidste mand, da denne vilde lade en mand pågribe, der havde tyt til hendes hjælp. En ren modsætning til Gudrun er Kjartans hustru, den blide Hrefna, som elskede sin mand og hentæredes af sorg og græmmelse efter hans død. Enkelte underordnede, tiltalende kvindeskikkelser findes der også, f. ex. den unge Gudrid (i Gisle Súrss.) osv.

Alle disse kvindekarakterer er helstøbte og, ligesom mændenes, rent individuelle. De kunde fortjene en bedre og fuldstændigere analyse, end den, der her i korte og almindelige træk er given. De beskrivelser, som sagaerne giver af kvinderne, er endnu kortere end mændenes, og det er da atter det ydre, der træder i forgrunden. En kvinde beskrives hyppigst som *væn* d. e. statelig og velvoksen, som *fríð*, smuk af åsyn, eller *fögr*, en skönhed, öjnene, öjnbrynene, håret beskrives eller antydes oftest. Dygtige og praktiske kvinder kaldes *skörungr*, hvorved der også betegnes en større udvortes indflydelse end den almindelige. De indre egenskaber beskrives sjældent og mest, ligesom tilfældet var med mændene, indirekte. »En god kone«, »en vis, forstandig kone« hedder det ofte; undertiden fremgår disse egenskaber af den modsætning, som konen danner til sin mand.

Ægteskabsbrud og løsagtighed forekommer yderst sjældent (Snorre godes søster Turid), slibrige scener eller utugtige bemærkninger hører til undtagelserne (findes f. ex. i den meget unge Grettissaga), og de er da ofte vredesudbrud, der ikke eller næppe hviler på nogen realitet.

Om mange herhenhørende spørgsmål angående familjelivet og slægtfølelsen kan der henvises til den fyldige fremstilling, *Kr. Kätund* har givet i sin afhandling i Aarbøger f. nord. Oldkyndighed 1870. Slægtfølelsen er af naturlige grunde overmåde stærk, eller rettere sagt altbeherskende; dog kan der være gradsforskel

tilstede; således er forholdet mellem fader og søn undertiden noget spændt, i det mindste til tider, men faderen vilde ikke desto mindre sikkert have hævnnet sønnen eller omvendt, hvis den ene eller den anden var bleven dræbt; derimod er forholdet mellem moder og søn og søskende overordenlig varmt og smukt og svarer fuldstændig til Eddadigtenes fremstilling heraf (I, 87). Findes der en undtagelse herfra, har det sine særlige grunde. Forholdet mellem fostbrødre er så velbekendt, at vi ikke behøver at dvæle videre ved det her.

Således er da sagaens personer skildrede med et psykologisk skarpsyn og en finhed, der er uovertræffelig og står fuldstændig mål med Eddadigtenes uforlignelige karaktertegning. Fremfor alt må vi endnu engang betone det individuelle ved enhver karakter, så at den ene står i sine klare træk ved siden af den anden og adskillende sig derfra. Dette kan umulig være de enkelte sagaforfatteres skyld. Henved halvandet til to hundrede år efter personernes levetid kunde den ikke skildres på den måde, hvis ikke traditionen fra først af havde opfattet den således og fastholdt den ned igennem tiderne. Men den ros skal sagaforfatterne have, at de trolig og redelig har gengivet, hvad de havde modtaget uden at forvanske billedet. Hvorvidt de har forskønnet de enkelte træk eller forstørret konsekvensen i karakteren kan naturligvis ikke opspores, men det kan efter alt at dømme næppe, i det mindste ikke i nogen udstrakt grad, have været tilfældet.

Det kan her til slutning være hensigtsmæssigt ved et bestemt eksempel at vise, hvorledes hver enkelt personlighed fremtræder skarpt afsluttet, og vi vil vælge dertil den lille páttr om Audun fra Vestfjordene. Hovedpersonerne er den unge faderløse bondesøn Audun, kongerne Harald hådråde og dennes modstander kong Sven Estridsen; en biperson er den danske foged Åge.

Audun har ved sit arbejde fortjænt nogle penge, så at han kan lægge til side 3 års underhold til sin fattige moder. Han rejser først til Norge, derpå til Grönland, hvor han køber en prægtig isbjörn for alt, hvad han ejer, og rejser derpå tilbage til Norge. Her træffer han sammen med kong Harald. Da nu Audun har bestemt — af hvilke grunde, vides ikke, men det kan også være ligegyldigt — at ville bringe dyret som gave til kong Sven, vil han helst undgå at møde Harald. Denne erfarer imidlertid sagen og lader Audun hænte og ønsker dyret tilkøbs

for samme pris, som A. har købt det, eller for to gange så meget eller endelig da som en gave. Til alt svarer Audun sit simple nej. Man måtte nu kende Harald dårlig, hvis man ikke kunde tro, at han følte sig fornærmet og det dobbelt fornærmet, da Audun så ligefrem erklærede, at han vilde til Danmark, for at forære Sven det; det var topmålt. Men Harald var, som bekendt, ikke blot en stræng herre, der ikke altid brød sig om, hvad der var lov og ret; han havde tillige humoristisk sans, og han har sikkert fundet situationen altfor løjerlig til at blive vred; han lader Audun rejse i fred, men beder ham træffe sig på tilbagevejen og fortælle, hvorledes det hele spænder af. Audun rejser til Danmark, men er ganske blottet for penge. Da træffer han en af kong Svens fogder; efter at have hørt Auduns ærinde, er denne lav nok til at benytte sig af hans hjælpeløshed og sælger ham fødevarer for halvdelen af dyret — »ellers vil i bægge dø af sult«. Audun, der ikke havde ladet sig kue af kong Harald, må nu böje sig for den hårde nødvendighed. Nu rejste de til kong Sven, Audun for at give ham resten af dyret, Åge for at få halvdelen af, hvad kongen gav Audun. Men Åge forregnede sig. Da kongen fik hele sandheden at vide, idet Audun med al sin simple ligefremhed fortæller ham, hvad der var sket, blev kongen, der var en altfor hæderlig og rettænkende mand til ikke at indse Åges lavhed, højlig forbitret; havde det nu været Harald hårdråde, havde han øjeblikkelig ladet manden hænge, men den milde Sven lader sig nøje med at forvise ham — »men dig, Audun, véd jeg samme tak, som om du havde givet mig hele dyret«. Efter nogen tids ophold hos kongen erklærer Audun på sin sædvanlige korte måde, at han nu længtes bort. Kongen, som trode, han længtes efter sit hjem, blev noget forbavset og ytrede sin misfornøjelse. Da sagde Audun, hvad han jo kunde have sagt straks, at han vilde foretage en pilgrimsrejse til Rom. Det forstod kongen og udstyrede ham godt. På hjemvejen blev Audun syg og var igen blottet for alt, kommer dog endelig til kongen i ussel forfatning og har næppe mod til at vise sig. Men kongen tager vel imod ham og tilbød at gøre ham til sin skutilsvend. Audun takker ham for æren, men tilføjer kort og bestemt som altid: »jeg har i sinde at rejse hjem til Island«. Nu var det atter kongens tur til at blive stødt, ja vred, men Audun tilføjede så, hvad han jo kunde have sagt straks, at han måtte hjem for sin moders skyld, eftersom de 3 år var gået, og han måtte forsørge hende. Denne grund fandt kongen tilstrækkelig og roste Audun for hans brave hjærte. Ved afskeden forærede kong Sven ham prægtige gaver: et

helt skib med gode varer, en læderpung med sølvpenge og en kostbar armring, som han kun skulde give til den, han havde særlig godt at lønne. Sit løfte tro styrede Audun til Norge for at træffe kong Harald; denne tog venlig imod ham, og nu følger en karakteristisk samtale: — »sæt dig ned, drik og fortæl — man mærker kongens spænding, — hvad gav Sven dig for dyret?«. »Han var så nådig, at han modtog det som gave«. »Han har nok givet dig mere end det?«. »Penge til en pilegrimsrejse«. »Ja, han øser penge ud til alle til denslags [Harald var jo ikke særlig from], skönt de ikke bringer ham kostbarheder. Hvad mere gav han dig?«. »Han bød mig at blive sin skutilsvend og give mig megen hæder«. »Det var godt, men han har nok givet dig mere end det«. »Ja [man mærker hele tiden Auduns ulyst til at tale og tilbøjelighed til at trække det vigtigste ud], han gav mig et handelsskib med udmærkede varer«. »Det var prægtig gjort, men det vilde jeg også have gjort. Men så gav han dig vel ikke mere?«. »Jo, han gjorde; han gav mig en pung, fuld af sølv osv.«. »Det var storartet, og det vilde jeg ikke have gjort. Gav han dig så mere?«. »Ja, [nu kulminerer det hele, og nu er det, som Audun for første gang bliver veltalende]; han gav mig denne ring og bad mig kun give den til den, som havde vist mig en velgæring. Og nu har jeg truffet ham, ti du havde magten til at tage fra mig både livet og dyret, men du lod mig beholde bægge dele og tillod mig i fred at rejse derhen, hvor andre ikke fik lov« — og nu rækker han kongen ringen, som modtages. Det virkelig komiske i optrinnet, at en fattig islandsk bondesøn forærer Norges hersker en kostbarhed, bortfalder her ganske på grund af mandens inderlige og naive taknemmelighed, som han ligefrem har en indre trang til at vise. Audun rejste hjem, efterat at have fået gaver af kongen, og »blev en lykkens mand«.

Man ved ikke, hvad man her mest skal beundre, alt er lige vidunderlig skildret. Enhver af de optrædende personer er så plastisk, at de står for os i al deres særejendommelighed; deres rent menneskelige, uforfalskede natur fremtræder i al sin store simpelhed. Sympatien er ligelig fordelt mellem alle 3 hovedpersoner, og i Åge gives en type på lav og smudsig gærrighed, der vil findes til alle tider i alle lande i ethvert samfund. Dog anvender forfatteren ikke et eneste ord for direkte at karakterisere sine personer; det er de simpelt fortalte optrin, gengivelsen af de faldne ord og samtaler, der er talende, beskrivende nok. Koste-

ligst er dog vistnok Audun selv i al sin barnlige enfoldighed og naturlighed, sin lidt bondeagtige kejtethed, men vi trækker aldrig på smilebåndet af ham. Han er ikke et øjeblik i tvivl om, hvad han vil, hans vilje er urokkelig; livet kunde fratages ham, men sin engang tagne bestemmelse lod han ingen magt fravriste sig. Og hvor indtagende er ikke hans ærlighed og retskaffenhed, hvor rørende er ikke hans kærlighed til moderen. Ligeså interessant og træffende er fremstillingen af de to konger, der i så mangt og meget var hinandens modsætninger; hvor udmærket klart fremtræder ikke Haralds humoristisk-joviale væsen og Svens retsindige mildhed. — Vi har i dette ene eksempel villet vise sagaforfatternes simple kunst og fortrinlige fremgangsmåde. Enhver saga kunde gennemgås på samme måde, og så godt som alle vegne vil man finde samme karakterskildring, samme plastik, samme egenskaber i et og alt.

Man hører ofte den bebrejdelse fremført mod de gamle sagaer, at de er ensformige. Denne bebrejdelse er ugrundet, når man tager hensyn til det egenlige stof og den uendelige mangfoldighed af hændelser, tilstande og lign., der mere eller mindre nøjagtig omtales; endnu mindre berettiget er den, når man tager den talløse mængde af optrædende personer af alle aldre og stænder, hver med sin udprægede ejendommelighed, i betragtning. Den, der her taler om ensformighed, formår simpelt hen ikke at læse en islandsk saga.

Derimod må det indrømmes, at det forholder sig anderledes med stilen, fremstillingens klædebon; her kan man tale om ensformighed, og det af gode og naturlige grunde.

Sagaernes indhold er mangeartet, jfr. *Rich. Heinzels* fremstilling, dog ikke så afvekslende og rigt som personerne, der optræder. Der er atter og atter skildringer af begivenheder, stridigheder, kærlighedsforbindelser, udenlandsrejser, kampe til lands og vands; navnlig disse beskrives med forkærlighed. Uagtet der her er ligheder til stede, er kampskildringerne dog ikke gentagelser af hinanden, men de enkelte optrin er ikke altid lige egnede til at afvinde os en uformindsket interesse; der er andre ting, som fortjæner større opmærksomhed; men for oldtidens læsere var det vistnok kampens enkeltheder, der netop var så interessante. Kun undtagelsesvis fortælles omtrent det samme et par gange i én saga.

I reglen indeholder de skildrede enkeltheder ingen overdrivelser eller noget, som ikke kan være sket, noget, der overskrider det muliges grænser. Drømmesyn, trolddomskunster, genfærd og varsler (varslende genstande, som våben, der synger for vigtige begivenheder) hører ikke hid; det var noget, der for samtiden og traditionens bærere stod som uomtvistelige kendsgerninger¹⁾; de besad troens realitet. Anderledes forholder det sig med kampe med drager og andre fabeldyr, der dog kun undtagelsesvis forekommer; her er sagn og æventyr blevne indblandede i den virkelig historiske tradition ved den folkelige fantasi overførelse; *Heinzel* har²⁾ fremdraget enkelte overdrivelser og umuligheder, som Gisle Súrssons sidste hug, der kløvede fjenden til bæltstedet; om det er en umulighed, er dog næppe så sikkert; fremdeles den tre-årige Egils vers (*Egilss.*) m. m., også samtaler mellem personer, der ikke kan forudsættes at forstå hinanden; men dette er dog noget andet, det er sagastilen, som her træder frem. Derimod har det mere at sige, når der fortælles om enkeltheder, som ingen kunde vide noget om, f. ex. Skarpheðins sidste øjeblikke i branden på Bergtorshvol; her har man fra først af, i tilknytning til Kåres fortælling, af Skarpheðins stilling og det sted, hvor hans lig fandtes, draget sandsynlige slutninger, der så gik ind i traditionen. Den kritiske læser standser ved alle sådanne steder med spørgsmålet: »hvor kunde man nu vide det fra?«, og man vil da kunne opdage, at der i de fleste tilfælde må foreligge en skönsom, på et reelt grundlag opbygget slutning, som man kan finde mere eller mindre sandsynlig; den historiske troværdighed påvirkes ikke heraf i nogen nævneværdig grad. Virkelige overdrivelser og usandsynligheder findes overhovedet kun i de yngste sagaer og bearbejdelser, f. ex. i *Svarfdølas*. (Klaufe, behandlingen af *Yngvild fagerkind*). Lærerrige i denne henseende er de enkelte bearbejdelser af *Olafernes sagaer*; jo ældre disse er, des friere er de for legendariske historier, mirakuløse tildragelser og sagnagtige fortællinger; af sådanne er derimod de yngre bearbejdelser ligefrem opfyldte. Ellers bærer fremstillingen i reglen et jævnt objektivitetens præg, og det er rigtigt, når det hos *Döring* (s. 17) hedder: »Ligesom sagaskriveren aldrig tvivler det mindste

¹⁾ Jfr. *Döring* s. 10 ff.

²⁾ I sin anf. afhandl. s. 159 f.

om sandheden af de beretninger, der er komne til hans kundskab, således ønsker han, at også læseren måtte antage den ham givne fortælling for at være sand«.

Beskrivelser — af lande, lokaliteter, bygninger, klæder, våben, vind og vejr osv. — findes i det hele kun, når disse ting og forhold griber ind i sagaen eller står i forbindelse med de fortalte begivenheder og er af betydning for disse, men sjælden for sagens egen skyld eller for blot at beskrive; dette kan en enkelt gang findes, navnlig i de yngre og yngste sagaer (tempelbeskrivelsen i Kjalnesingas.). Næsten enestående er Finmarkens beskrivelse i Egilss., men heller ikke den står isoleret, men hænger nøje sammen med den betydningsfulde rolle, som Finmarken spiller i den følgende fortælling. På sådant et område var det ikke til at undgå, at enkelte anakronismer kunde indløbe, således at forfatterne overførte på ældre tider, hvad der var skik i deres dage. Dette finder dog vistnok overhovedet kun sjælden sted. For det første var de islandske kulturforhold, som ovf. bemærket, meget lidet udsatte for at ændres på grund af landets afsides beliggenhed; følgelig var forfatterne ikke ret meget udsatte for fejltagelser. Dernæst er det klart, at de i mange tilfælde, hvor der var sket en forandring, meget vel kendte denne og kunde gøre forskel på gammelt og nyt. Det hedder flere gange, og det så godt som i alle sagaer, »det var dengang skik, sædvane«, eller om redskaber, våben, »som de brugtes dengang« og lign. At betragte sådanne bemærkninger som et slags forsøg på falskneri, vilde ganske sikkert være uberettiget; forfatterne fandt navnene og beskrivelserne i traditionen; hvor disse ikke fuldt passede med deres tids indretninger, mente de på den måde at måtte gøre deres læsere opmærksomme på forholdene. Forsigtighed i bedømmelsen af ethvert sted må naturligvis anbefales. I en saga findes, som ovf. bemærket, ikke gærne uvedkommende ting indblandede og vistnok aldrig i de ældre sagaer i disses oprindelige form. I yngre håndskrifter og senere bearbejdelser kan der enkelte gange findes uvedkommende ting indblandede, der da er interpolationer, som f. ex. stykket om Gretter i 1. kap. af Fóstbræðrasaga — dette findes i A.M. 132, derimod ikke i Flatøbogen, — stykket i slutningen af Hönsetores., der er lånt fra Are frode osv.

Forfatterne træder, som ovf. bemærket, aldrig frem i 1. per-

son; men man kan i enkelte vendinger mærke dem. For ikke at blive beskyldt for at have udeladt, hvad forf. vidste og hvad læserne kunde ønske at vide, tilføjer forf. undertiden oplysende sætninger af en negativ art som »men han (hun) er ikke navngiven«, »det er ikke fortalt, hvad osv.«, »man ved ikke« osv.¹⁾ Mere direkte end herved kommer forfatterne tilsyne i enkelte subjektivistiske sætninger, der udtaler en, i øvrigt almindelig, dom, eller hvor en mening refereres. Der findes stundom betragtninger som: »heraf kan det ses, hvorledes eller hvilken« osv.²⁾, men også her må man tage sig i agt for, hvad der kan være senere tilføjelser; således er ordene: »hvad der aldrig burde være sket« (*er æva skyldi* Gíslas. s. 33) ikke den oprindelige forfatters mening, men en senere redaktørs; de findes kun i den ene »saga«. Fra forfatterne stammer udtalelser om skæbnen og dens magt, der ikke sjælden findes. I »sådanne og andre endnu mandigere formaninger« udtales ved de sidste ord ikke alene en beskrivelse, men også en dom; lignende korte antydninger af forfatterens meninger er hyppige, ligesom i Eddadigtene. Mindre tydelig eller måske slet ikke fremtræder de i forskellige sammenligninger, der anvendes nu og da, men hvoraf en god del i det mindste er gammel og stereotyp (»rød som blod« og lign.). Derimod fremtræder forfatterens positive kundskaber, når de udtrykkelig fremhæver forskellen mellem fortiden og deres samtid (se ovf.) med hensyn til de eller de skikke, stedsnavne, der har forandret sig osv.

Hvad nu særlig stilen i den egenligste forstand angår, er der, som bekendt, noget man jo plejer at kalde sagastil. Man behøver kun at have læst en enkelt saga både for at se, at der er en sådan, og erkende, hvori den består. Læser man så flere sagaer efter hinanden, vil man mærke, at stilen er meget konstant og ligner sig selv for det meste helt igennem. Man lægger mærke til, at de samme ord og vendinger atter og atter forekommer; man kunde sige, den samme stilsituation vender gentagne gange tilbage. »N. N. hed en mand« er en vel bekendt stereotyp indledningsformel, hvergang en ny person skal fremføres for læseren; men formelen har sin store betydning. Hvis det hed f. ex. »N. N. bonde på N. N. (stedet)«, kunde det lede til den misforståelse, at manden

¹⁾ Jfr. *Döring* s. 9, *Heinzel* 135. N. 6.

²⁾ *Heinzel* s. 164. ff.

var omtalt för på et tidligere stadium, og bevirke, at tilhøreren i den anledning kunde afbryde med et spørgsmål om, hvorvidt det var tilfældet. For at undgå enhver sådan tvivl og for at undgå afbrydelse siger man derfor: »N. N. hed osv.«; dette udtrykker ganske bestemt, at vi har med en ny mand at göre. Det samme udtrykkes undertiden endnu bestemt ved: »nu må vi nævne en mand (de mænd) til sagaen« og lign. Når forfatteren en stund har forladt et æmne og gjort en udflugt til siden og så vender tilbage til et tidligere afsnit, for at fortsætte, hvor han slap, hedder det f. ex. »Nu er at fortælle om« osv., »der er nu at tage til (fat igen)«, »nu vender vi tilbage til det, som vi för forlod« eller lign.¹⁾ En hyppig overgangsformel er: »Således er det sagt, fortalt«. — Når en mand forsvinder fra skuepladsen, for ikke mere at vise sig, hedder det gærne: »og nu er han ude af sagaen« — (se ovf. s. 189). Mange andre stereotype vendinger anvendes som: »og således gjorde han« [o: som det er fortalt, antydet eller planlagt i det foregående], »dermed skiltes de«²⁾. Ordsprog og sentenser indledes i reglen med: »således som der siges« [o: som ordsproget lyder]. Alt dette bevirker, at fremstillingen i sproglig henseende bliver temlig ensartet.

Fremstillingen er i det hele episk-dramatisk, således som det för (Döring) er blevet fremhævet. Episk — for så vidt som det hele skrider jævnt fremad i historisk-kronologisk, så vidt muligt pragmatisk sammenhæng. Dramatisk — for så vidt som den haster fremad tildels i dialogisk form mod en i mange tilfælde tragisk afslutning. Den rent historiske fortælling og den dialogiske form afveksler rigelig med hinanden. »Ved denne velgørende afveksling får indholdet en overordenlig friskhed og livlighed og, ifølge dialogens ejendommelige væsen, ikke sjælden en usædvanlig højhed og noget storslået ved sig«³⁾. Dette er træffende sagt. Kun må det tilføjes, at fremstillingen i det hele er jævn og ligefrem, ganske som dagligdagstalen var, og som den tildels endnu er. Nogen særlig forfatterstil for de enkelte sagaers vedkommende er der sjælden; dette kommer af, at stilen for allerstørste delen ikke er uddannet af forfatterne, men af den folkelige traditions bærere; det er folkets sprog, der gengives, og dette var så at sige ens alle steder; der

¹⁾ *Heinzel* s. 234 ff.

²⁾ *Döring* s. 37—38.

³⁾ *Sst.* s. 29.

mærkes i enkelte sagaer en vis forkærlighed for sentenser og ordsprog (Grettiss., Njála, de østlandske sagaer¹⁾), men dette ændrer ikke karakteren i det hele; den gejstlig-retoriske svulst i enkelte bearbejdelser af kongesagaer og den af Fóstbræðras. i AM. 132-Flatøbogen ser vi her ganske bort fra. — Sætningerne er i reglen meget korte og føjes til hinanden sideordnede ved hjælp af det almindelige bindeord eller partiklen *en* (»men«, også hyppig brugt, hvor andre sprog kræver »og«). Sætningsforbindelsen afbrydes meget ofte, idet en sådan partikel udelades, og en ny sætning indføres med et *þá* (da) eller *Nú*, som dog ikke behøver at stå allerførst (»Da (Nu) begav man sig . . .«, eller »Man begav sig da (nu)«). Underordning bruges ganske vist ofte, men på en overordentlig simpel måde; det er særlig tilfældet, når temporale eller kausale forhold skal udtrykkes (»Dengang da . . .«, Efterat da . . .«, »Fordi . . . da« osv.), eller hypotetiske (»Dersom . . . da«), eller koncessive (»skönt . . . da« osv.). Eftersætningen begynder i reglen med *þá* (da, så), der dog ofte udelades i ét, men findes i et andet håndskrift; undertiden — således flere gange hos Snorre — indledes eftersætningen med *ok* (og); dette kommer af, at sansen for den mest logiske sætningsforbindelse ikke altid fastholdtes i den folkelige udtryksmåde, eller også er der hos forfatteren i sætningens løb indtrådt en vis tankenuance med hensyn til ordenes sammenhæng; enkelte ligefremme anakolutier indtræder også, ofte ikke uden en vis retorisk virkning; i reglen er de dog af en så let art, at de næppe mærkes, eller de falder meget naturlig for den folkelige opfattelse. Hertil kunde føjes den hyppige og ejendommelige brug af en tidsbestemmelse (»En dag«, »en morgen« og lign.), hvortil der føjes en sætning, der begynder med *þá* (da), som om den foranstående bestemmelse (det ene tidsord) var en selvstændig forsætning. Kun sjælden bliver sætningerne indenfor et punktum forholdsvis mange og forholdet mellem dem noget indviklet, idet da f. ex. flere forsætninger og af forskellig art forbindes; følgende sted findes f. ex. hos Snorre: »Men fordi (I, kausal) så mange af jarlens hær var komne op på Ormen, som der kunde være på skibet, men (fordi) hans skibe (II, parallel-kausal) lagde rundt omkring Ormen, men (III, af samme art) kun en ringe mængde til forsvar mod en så stor hær, skönt nu (IV, koncessiv) disse mænd

¹⁾ Döring, s. 32 f.

både var stærke og tapre, — så (V, eftersætningen) faldt de nu« osv. (Hkr. I, 452₇₋₁₃). Sådanne sætninger hører imidlertid til sjældenhederne og hidrører snarere fra den lærde, omhyggelig motiverende forfatter, end fra den folkelige fortælling. Relativsætninger (»En mand, som« osv.) er ganske almindelige, begrundende tilføjede sætninger, der indledes med »fordi« (*þvíat*), ligeledes. De benyttes ofte til at anføre en kendsgæring, som ifølge sagastilen egentlig burde have været tidligere fortalt, men som forfatteren ikke for har fået plads eller lejlighed til; for at det, han nu egentlig vil meddele, ikke skal være altfor overraskende eller uforståeligt, begrunder han det eller forklarer det med det samme¹⁾. Også andre slags forklaringer (»der var nemlig, det var nemlig« osv.) findes, når det synes nødvendigt²⁾. Virkelige sammenligninger findes, i modsætning til, hvad der er tilfældet i poesien (I, 100), temmelig hyppig; de indledes da med *sem*, *svá sem* (ligesom), hvortil så et andet navneord eller også en hel sætning med udsagnsordet i konjunktiv føjes (»rød som blod«, »så hurtig som en fugl fløj, *flygi*« osv.)³⁾. Med sammenligningerne er enkelte udtryk og talemåder nærbeslægtede, når de anvendes i uegenlig eller overført betydning; de ligner noget skjaldenes kenninger, hvor to sammenligningsled er smæltede sammen til ét, som når det i Eyrb. hedder: »nu er den gamle örn [det er Arnkell gode, der menes] flöjet til sit bytte på Örlýgstad«, eller i Njála: »en stor okse [*öldungr*, det er Gunnar, der menes] er nu fældet til jorden« [o: dræbt]⁴⁾ osv. Sådanne udtryksmåder benyttes med en primær forståelse af deres betydning, det er ikke mundheld, der anvendes så tit, at de er slide og derfor går ind ad det ene øre og ud gennem det andet. I det hele har sproget en primitiv kraft og betydningsfuldhed, der endnu mærkes som usvækket; således også med hensyn til de ordsprog, der findes; de anvendes med en finfølelse og forståelse, som man i nutiden kun kan være misundelig over, hvor ordene er ligesom slide mønter, hvis præg er fuldstændig udslettet, og hvis værdi derfor er ukendt for mængden.

Til stilen kan endvidere henføres, at sindstilstande ikke gærne

¹⁾ *Heinzel* 197 f., 207 f., 279 f.

²⁾ *Sst.* 224 f.

³⁾ Jfr. *Heinzel* 166 ff. *Döring* 38 f.

⁴⁾ Jfr. *Heinzel* s. 171—2.

beskrives, undtagen da ganske kort og med et eller to tillægsord. Derimod er det yndet, at lade dem fremtræde eller antyde dem i noget ydre, enten ved beskrivelse af en persons udseende og klædedragt (Egill hos kong Adelsten i Egilss.; jfr. om Vallaljótr ovfr.), eller ved en håndgribelig virkning eller udslag af den indre affekt (Egill svulmede således op — da hans søn blev begravet —, »at klæderne rævned«) eller ved at anføre den handlende persons gebærder og handlinger¹⁾; også i uvilkårlige stemningsudbrud, som når den elskende pige, idet hun ser sin elskede komme ridende i det fjærne, ytrer så ejendommelig könt, at »nu var der solskin og søndenvind«; på den måde fremkommer der en »halvkvædet vise«, der ikke er til at misforstå, og som gör langt bedre og større virkning end alenlange beskrivelser.

Det er blevet fremhævet, at alle sagaer er mere eller mindre dialogiske, d. v. s. så snart der er to eller flere tilstede på engang, fortælles der ikke alene indirekte, hvad enhver sagde, men, efter god folkelig skik, slår denne gengivelsesmåde idelig over i den direkte gengivelse, d. v. s. der anføres samtaler, dialoger i ordets egenligste betydning. Og her viser forfatternes kunst sig næsten på det klareste, idet enhver af de talende udtaler sig individuelt og konsekvent, således som situationen kræver og som hans karakter ellers fremtræder. Men replikkerne er korte, og der siges aldrig mere, end hvad der er højst nødvendigt. Der er forskel tilstede på sagaerne; i enkelte, som Heiðarv., er dialogen overordentligt stærkt fremtrædende, medens den anvendes mere sparsomt i andre. Nogen Svada sidder der dog ikke på de gamle Islænderes og Nordmænds tunge²⁾. Disse replikker er ofte nok blevne særlig fremhævede, man har sammenlignet dem med slag af sværd og hug af økser. Snart er det bitter alvor, snart skæmt og vid og munter tale, snart bægge dele på engang som f. ex. i den berømte samtale mellem brødrene Sigurd og Eystein (mandjævningen). Djærvhed i udtrykket mangler der ikke, hvorimod skældsord og

¹⁾ Sst. 203, 216 ff., 208 ff.

²⁾ En himmelvid forskel er det at læse Saksos endeløse taler, der tilmed er opfyldte af gentagelser og udtværelser af den samme tanke; man kan mærke, at han er gået i skole hos de klassiske retorer og at det ligefrem er ham en fornøjelse at bruge så mange ord som muligt i det fremmede tungemål, som han — desværre — kunde altfor godt.

lave ukvemsord er yderst sjældne og mulig undertiden indsatte af senere afskrivere¹⁾. I skildringen af vanskelige forhold, f. ex. Unns beskrivelse af hendes kranke ægteskabslykke (Njála), mærkes en overordenlig blufærdighed og kvindelig finfølelse, når hun skal til at åbenbare faderen, hvordan sagerne stod; hun gör det både på vers og prosa, men på en sådan måde, at ingen kan forarges over udtrykkene — bortset fra et enkelt håndskrifts sene og smagløse udmaling —. Med hensyn til formen skal det bemærkes, at dialogen ofte slet ikke betegnes ved nogen overgang eller indledningsord (f. ex. »hun bød ham at dræbe en eller anden« — »hellere end at alle undslipper«). Men ofte indskydes et »sagde han (hun)« i den direkte tale eller tilføjes bagefter (f. ex. »han sagde, at han vilde blive hjemme, »og vi bægge to«, sagde han«). Endelig kan det ganske simpelt hedde: »han sagde«, »han svarede«.

Upersonlige udtryk er i det gamle sprog overordenlig hyppige og giver stilen en ejendommelig farve, som ikke undlader at gøre sin virkning.

Hvad nu endelig ordenes stilling og sammenstilling indenfor sætningen angår, kan den i det hele og store siges at være meget ligefrem og i overensstemmelse med det naturlige talesprog. Den almindelige rækkefølge af ordene er subjekt—prædikat—objekt (»han havde en søn« osv.), hvor da dette sidste ikke mangler. Begynder sætningen med et »Nu« eller »Da«, må verbet stilles straks efter dette ord og derpå subjektet. Men verbet stilles — og det er det, der for nutidslæsere udenfor Island er det mest afstikkende — også meget hyppig i spidsen af sætningen (»Fór de da« osv.), hvorpå subjektet umiddelbart kommer. Hører et adjektiv til substantivet, kan det lige så godt stå bagefter som foran, undtagen når det er tilnavn; så står det altid bagefter²⁾. Den allersimpleste orden af ordene er imidlertid hyppig forladt både i den episke fortælling og i dialogerne. Det er her den retoriske sætningsbetoning, der spiller en vigtig rolle og ofte frembringer smukke resultater. Fortælleren eller forfatteren viser nemlig en udpræget sans for, hvorledes de ord skal stilles, der af naturlige grunde skal stråle stærkest i følelsens og stemningens glans. Når det f. ex.

¹⁾ *Döring* s. 33—4.

²⁾ *Inn heilagi Óláfr konungr* er noget andet end *Óláfr konungr inn helgi*.

hedder: *lítill var gleði manna at boðinu* (»der var kun ringe glæde blandt folk i brylluppet«), er *lítill* her på en træffende måde stillet i spidsen, så at ordets egenlige betydning ligesom bliver dobbelt forstærket ved dets retoriske betoningsvægt; man føler dette bedst, når man omstiller ordene og giver dem den allersimpleste orden (o: *gleði manna var lítill at boðinu*); det hedder *dunði þá blóðið um hann allan* (blodet — de levrede blodpartikler — faldt ligesom raslende ned af ham); hvilken kraft er der her ikke lagt ind i verbet, netop ved at stille det forrest! På lignende måde sættes jævnlig adverbialle præpositioner mellem verbet og objektet for eftertrykkets skyld, f. ex. *þeir lögðu til fund* (f. *þeir lögðu fund til*, de berammede et møde »forat«), mødets hensigt bliver her ved stærkere betonet; også virkelige præpositioner bliver undertiden stillede således og altså fjærnede fra det styrede substantiv, ja, præpositionen kan gentages foran dette (f. ex. *hann hefir í gengit í málið*). Klarest fremtræder denne stræben efter retorisk ordstilling i sætninger som: *kveð ek yðr þeira orða allra, er yðr skylda lög til um at bera*; de fremhævede ord er og bör være de stærkest betonedede, når hele sætningen ikke skal være ganske ligefrem farveløs; man mærke også den flydende form og smukke afrunding, som sætningen har opnået; et andet eksempel er: *þvíat Haraldur ætla ek at skjótt man hér koma*, osv.

Som følge heraf er man berettiget til at tale om en stil-kunst og det i allerbedste forstand, hvad enten den er bevidst eller ubevidst; den er måske bægge dele, dog snarest og mest det sidste. Ordenes stilling fødes så at sige samtidig med følelsen, der frembringer dem, og står i en umiddelbar sammenhæng og i den smukkeste harmoni dermed. Det er næppe tvivlsomt, at denne stil skyldes mest traditionen og den folkelige fortælling selv¹⁾. Sagaforfatterne har modtaget den med en medfødt forståelse og sikkert ikke på noget punkt gjort det modtagne ringere ved deres behandling deraf.

Vi har måttet lade os nøje med disse antydninger, eftersom det nærmere om stil og fremstilling som sådan vilde kræve speciale afhandlinger af stilistisk, delvis kulturhistorisk indhold. Hen-

¹⁾ Jfr. *Sars*: Udsigt II, 287: »Stoffet var givet og stilen i det væsentlige ligeledes; hint var lige så rigt som denne var virtuøsmæssig uddannet og af-fattet efter sin genstand«.

sigten med denne almindelige beskrivelse af sagaens indhold og form har hovedsagelig været den at søge at få øje på forfatternes vigtigste egenskaber og forhold til deres kilde, den gamle tradition. De gamle sagafornfattere kan da omtrent karakteriseres således: de er, tildels hver på sin måde, oldtidsforskere og historieskrivere, hvis formål det er at fremstille en eller flere hovedpersoners livshistorie, således som den stykkevis opbevaredes i traditionen; dennes enkeltheder undersøges på en måde kritisk-videnskabelig og søges knyttede sammen til et velordnet, fastbygget hele, såvidt muligt på en pragmatisk måde, så at årsag og virkning fornuftmæssig søges fastholdt og fremstillet. Men stoffet var ikke alle vegne lige godt lagt til rette, lige let at ordne, ligesom det også på visse steder var mere brudstykkeagtigt end andre steder. Disse forfattere får lejlighed til at vise os deres kulturhistoriske interesser og kundskaber, ligesom de ved enkelte subjektive bemærkninger og indirekte betragtninger giver os et, om end kun altfor ringe indblik i deres egen ånd og opfattelse. På den anden side forstår de at give det faktiske indhold i et dertil svarende passende sprogligt klædebon. Hvor meget der end skyldes traditionen på den ene og de egenlige forfattere på den anden side, et er sikkert, at vi her har med kunstneriske frembringelser at gøre, både med hensyn til samvittighedsfuld indsamling, kritisk behandling og fornuftig ordning af det givne stof, og med hensyn til sproglig fremstilling.

I modsætning til traditionens bærere og de egenlige forfattere må bearbejderne fra den sidste halvdel af det 13. årh. og derefter bestemt stilles. Ved interpolationer og smagløse tilføjelser af forskellig art bringer de forstyrrelse og forvirring ind i en god sammenhæng, forfalsker og forfusker ofte det oprindelige værk eller også ødelægges det halvvejs ved en forkortelse, der, foruden at gå ud over indholdet, navnlig forværrer den sproglige fremstilling. Med andre ord, tiltrods for den levende historiske interesse, er sansen for komposition og stil, formfuldendthed og logisk helhed langt fra levende i tilsvarende grad. Et kortfattet, afsnuppet sprog er ingenlunde at betragte som tegn på alderdom; hvor sligt findes, er det snarere ret mistænkeligt. *C. Rosenbergs* opfattelse er ganske rigtig, når han ytrer¹⁾: »Men hvorledes end digt og

¹⁾ Nordboernes Aandsliv II, 194.

virkelighed er blandede, så har disse fortællinger ikke fra først af været tørre remser af nøgne kendsgerninger, men fyldige skildringer af menneskers liv i handling og tale. Noget lignende må *N. M. Petersen*¹⁾ have ment, når han kalder sagaerne »fuldendte historiske romaner«, skönt hans betegnelse: »romaner« ikke er rigtig eller retvisende. Derimod kan jeg ikke slutte mig til *J. E. Sars'* betragtning²⁾, når han tillægger »den digtende fantasi« en stor betydning og vidt råderum, og jeg kan ikke betragte hans grunde for tilstrækkelige. I øvrigt er denne udmærkede historikers skildring interessant og tiltrækkende, og jeg har lyst til at afslutte hele denne undersøgelse med følgende ord af ham³⁾: »Det er selvfølgelig herpå, disse sagaers styrke beror; det er, fordi de er fortalte med fuld sympati for og forståelse af de hedenske karakterer og motiver, der danne deres stof, at de er så godt fortalte; de viser sig på denne måde at være udbyttet af en udvikling, der har vedvaret gennem lange tider, men som altid er bleven sig selv tro, og som altid har holdt fast ved det engang givne stof, så at det kunde opnå en typisk form og en klassisk fremstilling«.

§ 8.

Sagaens arter og inddeling.

Vi har i det foregående særlig dvælet ved de islandske slægt-sagaer og de norske kongesagaer; det er disse, der i hele den islandske sagalitteratur er af den største vigtighed og interesse. Det meste heraf er uden forfatternavne; af forfatterne kendes i det hele kun ganske få, og alle de, som kendes og udtrykkelig nævnes, har udelukkende, med undtagelse af Are og Sturla Þórðarson og tildels Gunnlaugr, skrevet om norske konger. Disse forfattere bør betragtes for sig og sammen med hinanden; de fleste af dem hører til den første halvdel af det her behandlede tidsrum, kun to, Snorre og Sturla, til den sidste; en enkelt, Styrmer, kan betragtes

¹⁾ Litteraturhist. s. 220.

²⁾ Udsigt osv. II, 294.

³⁾ Sst. s. 301.

som stående midt imellem. Det er af flere grunde hensigtsmæssigt at opsætte behandlingen af de tre sidstnævnte til efter undersøgelsen af de navnløse sagaværker fra tiden omkring 1200. Disse sagaværker falder ätter i forskellige afdelinger (jfr. ovf. § 4). Først og fremmest er der de egenlige isl. slægtsagaer tilligemed flere mindre pættir, der så at sige alle handler om personer og forhold i det 10. og det 11. årh. Disse slutter sig på en måde til den første del af Ares Íslendingabók. Dernæst kommer de sagaer, der vedrører den isl. kirkehistorie og biskopperne (Kristnisaga, Biskupasögur m. m.), der alle slutter sig til og danner en fortsættelse af den sidste del af Ares værk. Derefter følger den lange række af sagaer og samlingsværker om de norske konger, for så vidt som de er ældre end Snorre og Sturla, tilligemed dem, der behandler bilandenes (Orknøernes, Færøernes, Grönlands) historie eller andre nordiske æmner (Jómsvíkingasaga med mere).

Efter behandlingen heraf følger naturlig betragtningen af det 13. århs. forfattere, der danner tildels højdepunktet og afslutningen af det originale forfatterskab, Snorre og Sturla med Styrmer, tilligemed behandlingen af de anonyme historiske værker fra omtr. midten af samme årh., som Landnámabók, Knytlingasaga og hvad der ellers kan være tale om. Endelig kommer de omarbejdede værker, særlig af kongesagaerne, og de sidste islandske slægtsagaer til omtale, samt de ældste islandske annaler.

I modsætning til alle disse sagaer, hvis historiske værd dog er meget forskelligt, står de rent uhistoriske sagaer, hvis indhold er hæntet fra de gamle, meget brudstykkeagtige minder fra tiden för den historiske tids begyndelse, hvis personer intet krav kan göre på at kaldes historiske og hvis historiske kerne, om der overhovedet er nogen, forgæves søges; deres hele karakter er meget stereotyp og personerne kun lidet eller ikke individualiserede. Disse sagaer er de såkaldte *fornaldarsögur*, hvortil enkelte sagaer om ikke-nordiske sagn og sagnhelte slutter sig, hvis æmner tildels er hæntede fra bevarede og tabte Eddadigte. Hvorvidt de herhen hørende sagaer alle tilhører denne periode, kan være tvivlsomt nok, især hvad den form angår, hvori de nu haves. Men da der ikke kan være tvivl om, at de i ethvert fald har eksisteret i mundtlig fortælling og flere af dem ganske sikkert også i skriftlig form,

er det hensigtsmæssigt at behandle dem alle under et, og da i forbindelse med periodens øvrige sagalitteratur.

Der haves fremdeles en mængde »sagaer«, der ikke vedkommer norden, først og fremmest sagaer om apostle og helgener, jomfru Maria osv. Ganske vist er disse sagaer nærmest at betragte som gejstlig opbyggelseslitteratur, men fordi deres indhold er eller udgives for at være historisk og de i oldtiden åbenbart regnedes til *sögur*, vil de være at behandle i overensstemmelse hermed. Af en mere almindelig art er de fremmede sagaværker, Gyðingasögur, Rómverjasögur, samt en såkaldt Veraldarsaga. Endelig knyttes hertil de romanagtige fremmede »sagaer« som Trójumannasaga, Bretasögur, Alexanderssaga, Karlamagnússaga.

Derimod hører de fremmede middelalderlige romaner (*Fornsögur Suðrlanda* med *Strengleikar* og lign.) for Islands vedkommende næppe til denne periode. Denne oversættelseslitteratur er særlig og oprindelig knyttet til det norske hof og vil blive tildels behandlet i forbindelse med den norske litteratur.

Denne betydelige, tildels fra tidsrummets bedste tider stammende oversættelseslitteratur har så godt som ingen påviselig indflydelse udøvet på den øvrige samtidige sagalitteratur hverken med hensyn til form eller sprog; den var og blev fuldkommen uberørt af udenfra kommende strømninger.

§ 9.

De navngivne forfattere og navnløse sagaværker for Snorre.

A. Forfattere.

1. Sæmundr enn fróði Sigfússon.

Sæmund kaldes ligesom Are, hvis ældre samtidige han var, næsten altid og udelukkende »den frode«. Han er ifølge islandske annaler født 1056¹⁾ og tilhørte en gammel, fornem landnamsmands-slægt²⁾, der gik tilbage til Mörejarlerne (Rögnvald jarl, Torfeinars fader I, 449—51); han er på den ene side en datterdattersøn af

¹⁾ Isl. ann. s. 108, 318, 470, Flat. III, 508.

²⁾ Ldn. 47 anm., Hauksbók 18. 63. 97—8; Njála 100. 103; 44 Prøver 58 og fl.

den berømte Síðu-Hallr og altså nærbeslægtet med Are (se nedenfor), på den anden side en ætling af den f. ex. fra Njála bekendte høvding Elliðagrímr og Refr den gamle i Brynjúdal, samt endelig en sønnedattersøn af Gudmund d. mægtige på Möðruvellir. Der mangler således intet i Sæmunds ætstorhed. Man undrer sig ikke over i ham at finde en for sin begavelse og lærdom berømt personlighed. Om Sæmunds ungdom og opvækst vides kun, at han meget tidlig rejste udenlands for at studere. Det fortælles¹⁾, at han år 1076, altså lige 20 år gammel, vendte tilbage (med Jon Ögmundsson Flat.) »fra skole« (»fra skole i Paris« ifg. Odd. ann. 1077²⁾, »fra Frankrig« siger Are. Nogle steder hedder det, at han kom hjem ifølge en opfordring af Jon Ögmundsson, den senere biskop († 1121)³⁾; herved hentydes til en fortælling, der fremstilles på en temlig legendarisk måde i biskop Jons saga⁴⁾, særlig den, der plejer at tillægges Gunnlaugr munk⁵⁾. Her finder man allerede begyndelsen til den legende- og æventyrdigtning, som Sæmunds liv hele den islandske middelalder igennem var midtpunktet for; han skal have gået i »den sorte skole«, glemt sig selv og sit døbenavn og endelig ved trolddomskunster frelst sig fra sin læremester; han er bleven en slags islandsk Faustskikkelse, men der er ingen Margrethe ved hans side. Alt dette har sin rod i den almindelige opfattelse af Sæmunds, efter datidens forhold på Island utvivlsomt meget store lærdom og boglige indsigt, særlig i fremmed litteratur, der udtrykkelig fremhæves i Hungrvaka⁶⁾, hvor han kaldes »meget klog (*forvitri*) og bedst lært af alle mænd«; og det er sikkert ved denne sin lærdom, at han kaldes »den største støtte for guds kristenhed i dette land«⁷⁾. Efter sin hjemkomst bosatte han sig på Odde og blev præsteviet⁸⁾. Han har fra nu af udøvet en stor indflydelse i kirkelig-politisk henseende, men vi kender kun meget lidt hertil i enkelthederne. Vi ved, at han var virksom ved tiendelovens

¹⁾ Isl. ann. s. 110. Flat. III, 509.

²⁾ Sst. s. 471; i Lögm. ann. s. 251 anføres dette ved år 1078.

³⁾ Jfr. Ísl. bók kap. 9.

⁴⁾ Bisk. I, 156. 157, jfr. anm. s. 156, hvor det hedder, at S. var i Rom (!).

⁵⁾ Sst. I, 227—9; der er dog her kun om en interpolation i den oprindelige saga at tale.

⁶⁾ Bisk. I, 67.

⁷⁾ Sst. I, 156 (Jónss.).

⁸⁾ Isl. bók. k. 9.

indførelse 1096¹⁾), og han er en af dem, der siges at have haft del i den islandske kristenret, der i øvrigt er opkaldt efter bisperne Torlak og Ketill²⁾. 1121 nævnes han³⁾ som tilstedeværende på altinget i anledning af den strid, høvdingerne Hafliðe og Torgils da havde med hinanden; men det siges ikke bestemt, hvorledes han deltog i sagen og dens afslutning. Også på andre steder hentydes der til hans tilstedeværelse på altinget, men uden nærmere meddelelse om, hvori hans virksomhed her bestod. Sæmund var gift med Gudrun, en datter af Kolbeinn Flosason, og havde flere børn, blandt hvilke særlig sønnen Loptr fortjener at nævnes; denne blev gift med Tora, der bagefter viste sig at være en uægte datter af kong Magnus barfod; deres søn var den berømte høvding, Snorres fosterfader, Jon, stamfaderen til en overordenlig talrig slægt⁴⁾. Sæmund døde den 22. maj 1133⁵⁾.

Hvad der ellers i kilderne meddeles om Sæmund, er kun løse og spredte bemærkninger, der indeholder forskellige »udsagn« af ham. Disse udsagn er af to slags. Dels er det mundtlige meddelelser, som når det hedder, at han engang på tinge, i anledning af pest og megen mandedød, ytrede, at »der ikke var færre døde end dem, der da var mødt på tinge«⁶⁾. Hvorvidt det er en sådan, som der hentydes til i annalerne år 1047⁷⁾ ved anførselen af Sæmund som hjemmelsmand for den stærke isvinter i Danmark (»da ulve løb mellem Danmark og Norge«), er mere tvivlsomt; på grund af udtrykket »således siger S. d. frode« er jeg mest tilbøjelig til at tro, at der her foreligger en henvisning til et skrift. Af lignende art er to henvisninger (»således siger, [sagde] S. præst d. fr.«⁸⁾) om Naddoðs tog til Island, og (»og det siger S. d. fr.«)

¹⁾ Isl. bók k. 10.

²⁾ Grágás (Kgb.) I, 36, (Sthb.) 45.

³⁾ Sturl. I, 36.

⁴⁾ Jfr. Ísl. Ártíðaskrár, særlig tabel I.

⁵⁾ Isl. ann. s. 20. 59. 113. 252. 474. Flat. III. 513. Ísl. árt. skrár s. 29, jfr. Bisk. I, 75 (Hungrv.), hvor det hedder, at S. døde samme år som biskop Torlak om foråret. Med hensyn til Sæmunds liv m. m. kan hovedsagelig henvises til den af *A. Magnússon* forfattede Vita i Sæm. Edda I, 1787. Hist. eccl. I, 198 ff. *K. Maurer*: Ausdrücke, Anm. 7, Det islandske tidsskr. Sæmundr fróði (vita af *H. Kr. Fríðriksson*), *G. A. Gjessing*: Kongesagaens fremvext II, samt de litteraturhist. værker; Arkiv VIII, 227 ff., jfr *G. Storm* i Snorr. St. Hist. skr. s. 14 ff.

⁶⁾ Ldn. 329, Bisk. I, 31 = Hauksb. 148.

⁷⁾ Eller 1048; Isl. ann. s. 108, 470. Flat. III, 507—8.

⁸⁾ Fms. I, 235, Ldn. 27.

om Jomsvikingerne store og udmærkede hær¹⁾. Are frode anfører endvidere Sæmund som hjemmelsmand for, at Olaf Tryggvason døde samme år, som kristendommen vedtoges på Island (Ísl. bók kap. 7); her kunde man, ifølge Ares hele måde at citere på, snarest tænke på mundtlig meddelelse (jfr. Ares udtryk: *at sögu S.*). Endelig henviser munken Oddr til Sæmund angående Hakon jarls regeringsår²⁾; i angivelsen af disse skal han stemme med Are. Af en endnu større betydning som henvisende til et skrift har følgende bemærkning hos samme forfatter: »disse ting omtaler S. præst den frode³⁾»; endelig hedder det her straks efter: »således har S. skrevet om kong Olaf i sin bog«, hvorpå fremstillingen af kongens forfølgelse af troldmænd følger. Dette udtrykkelige vidnesbyrd af en mand, der skriver kun omtr. 50 år efter Sæmunds død, kan ikke forkastes, ti skönt Oddr ikke var noget kritisk hoved, har man dog ingen grund til at tro, at han har villet opdigte en hjemmel; hvad skulde der vel have bevæget ham dertil? Da der nu ellers er utvetydige vidnesbyrd om, at Sæmund anføres som hjemmelsmand på den sædvanlige måde, hvorved man ellers altid henviser til skrevne værker, bestyrkes Odds udsagn derved eller rettere bevises. Vi kan således ikke undgå at antage, at Sæmund virkelig har skrevet en bog⁴⁾. Mere tvivl kan der være om, hvad det er for en bog, og hvorledes den var; fuld sikkerhed angående dette spørgsmål vil vistnok aldrig nås. De, som antager et skrift af Sæmund, antager for det meste, at der kun er tale om ét og ikke flere, og kilderne indeholder intet, der kunde pege i modsat retning, og intet, som ikke kan høre til et og samme skrift⁵⁾; dette har, efter hvad man kan dømme, nærmest været en kortfattet fremstilling af Norges kongerække, hvor enhver konges regeringsår var anførte og de vigtigste tildragelser i hans liv nævnede. Dette

¹⁾ Jónsv. 1879 s. 54; dette er ganske vist den yngste bearbejdelse af sagaen, men der er næppe grund til at tvivle om bemærkningens rigtighed.

²⁾ ÓTr. (1853) s. 22 - 3, AM. 310 (udg.) s. 45.

³⁾ ÓTr. (1853) s. 30, AM. 310 (udg.) s. 55, hvor et citat anføres.

⁴⁾ Som bekendt har en autoritet som *G. Storm* benægtet, at S. har skrevet noget som helst, Sn. Sturl. Hist. skr. s. 15.

⁵⁾ Når der i Arkiv f. nord. filol. VIII søges godtgjort, at man ifg. »oldskrifternes vidnesbyrd er berettiget til at tillægge« Sæmund forskellige værker, er dette ikke så. Der anføres kun, hvad vi ellers kender; forf. indrømmer også tilsidst, at alt det nævnte kunde indeholdes i ét skrift.

bestyrkes ved en anden omstændighed. I digtet *Nóregskonungatal* fra omtr. 1190 (se ovf. 113 ff.) v. 40 siger dets forfatter, at han »har opregnet 10 konger, som alle nedstammede fra Harald [hårfagre] og nævnet deres regeringsår (*æfi*) således som Sæmund frode sagde«. Hermed kan kun menes et værk af Sæmund, fra hvilket de pågældende angivelser er hæntede. De nævnte 10 konger er alle Norges regenter fra og med Erik blodøkse til og med Magnus den gode (naturligvis med undtagelse af Sven Alfifasson, der også nævnes). Selvfølgelig er og må det være digterens mening, at hvad han har fra Sæmund også gælder Harald hårfagre, stamfaderen selv, således at »deres [regeringsår]« også indbefatter ham. Heri nødes vi til at se grænserne for Sæmunds kongesaga, og dette er i overensstemmelse med, at intet af det, som henføres til Sæmund som skriftlig hjemmelsmand falder i tid efter 1047 (Magnus' død¹). Der synes tillige at være grund til at antage, at Sæmund har indflettet historiske bemærkninger om Island (den om Naddoðr) under omtalen af Harald hårfagre. Værkets hovedbetydning har rimeligvis været kronologisk, idet Sæmund er den første, der i skrift har opstillet og grundet de norske kongers række med angivelse af deres regeringstid; bægge dele kender vi heldigvis gennem det nævnte digt. Sæmunds værk har desuden sikkert været et grundlag, hvorpå senere historieskrivere byggede videre, og for så vidt var det af en stor betydning²).

At dette Sæmunds historiske arbejde har, hvad jo også vænteligt var af en mand, der havde studeret i udlandet, været skrevet på latin, må bestemt hævdes, eftersom forfatteren til den 1. grt. afhandling udtrykkelig og udelukkende nævner Ares værker som skrevne i modersmålet; modsætningen giver sig af sig selv. Havde Sæmunds bog været skreven på islandsk, vilde han næppe have undladt også at nævne den i det mindste ved siden af Ares, så meget mere, som Are selv nævner Sæmund som en historisk autoritet, han har rådspurgt; dette bestyrkes tilfulde ved *Snorres* bemærkning, at Are skrev først på norrønt mål; *Gjessings*

¹) Det er uden tvivl i forbindelse hermed, at Sæmund har fået lejlighed til at gøre sin annalistiske bemærkning om den stærke frost i Danmark.

²) Se herom *G. A. Gjessing*: *Kgesag.* fremv. II, 12 ff. I en interessant afhdl. i festskr. til Unger 1897 har Gj. søgt at vise, at Fagrsk. har benyttet Sæmunds tidsregning; hertil vil vi senere komme tilbage.

bemærkninger herimod¹⁾ kan jeg således ikke indse er begrundede. At Sæmund skulde have skrevet efter Are er ganske urimeligt.

Hermed er vi færdige med Sæmunds forfatterskab i egenlig forstand. — Fra et par gamle håndskrifter er der i *Diplomatarium Isl.* (I, 240. 503) fremdraget et par notitser, som skal hidrøre fra Sæmund, handlende om sol og måne ved verdens skabelse, om Adams højde og legemsform samt om antallet af hans knokler og årer. Her er der åbenbart tale om æmner, der er hæntede fra den middelalderlige skolastik, og, hvis det er sandt, at disse bemærkninger går tilbage til Sæmund, er de en i øvrigt ringe del af, hvad han i udlandet har lært og som bl. a. har bidraget til hans lærdomsry. Om noget originalt forfatterskab vilde det her være tåbeligt at tale; i det højeste kan der kun være tale om en oversættelse eller excerpt af et fremmed (latinsk) skrift. Det selvsamme gælder om et senere fremdraget »stykke« af en foregiven, såkaldt »afhandling om ægteskab«²⁾, hvis det overhovedet har noget med Sæmund at gøre. Dette kan betvivles, da det kun findes i et hdskr., der indeholder alle mulige blandinger og som er istandbragt af præsten *Gottskálk Jónsson* (1543); han ytrer, at stykket er skrevet efter hvad »Sæmundr [uden nogen nærmere betegnelse] valgte bøger til og skrev på latin«; en så mørk tale egner sig ikke til at indgyde tillid. Men selv om vi kunde gå ud fra, at stykket, der handler om de dage, når ægteskabeligt samleje ikke bör finde sted, i virkeligheden hidrørte fra Sæmunds efterladenskaber, er der atter her ikke tale om originalt forfatterskab, hvilket i dette tilfælde heldigvis kan bevises. Meddelelsen af stykket, dr. *Jón Þorkelsson*, har uden grund søgt efter en original i *Corpus juris canonici*, uden at finde den der. Originalen findes hos *Beda* i hans værker i *Baseludgaven VIII. tom.*, sp. 1132.

Det er disse kundskaber eller lignende, der har bevirket, at Sæmund i de islandske folkesagn bliver en særdeles yndet person³⁾, der i lærdom langt overgår og ofte narrer sin gamle mester. — At Sæmund har ejet en efter forholdene betydelig bogsamling, holdt skole på sin gård Odde og således lagt grund til det ry, den nød

¹⁾ Sst. II, 47 f.

²⁾ Arkiv VIII, 233.

³⁾ Ísl. þjóðsögur og ævintýri I, 485 ff.; jfr. ovf. med hensyn til hvad der allerede findes i biskop Jons saga.

som et »videnskabeligt hovedsæde« siges ingen steder i vore kilder, men er en antagelse, der er sandsynlig nok; i al fald betegnes gården med det anførte navn under hans søn Eyjólfur, der holdt en berømt skole der¹⁾.

Sæmunds navn var så berømt i senere tider, at man, da man i det 16. og 17. årh. begyndte at beskæftige sig med den gamle islandske litteratur og fremdrage dens skatte, tillagde ham forfatter-skab til eller andel i flere berømte værker som »Sæmunds« Edda, Njála, Sólarljóð, og hvad de alle hedder. Det er overflødigt her at komme nærmere ind på disse fantastiske og ganske vilkårlige meninger og formodninger, der nu er eller i hvert fald burde være skrinlagte for bestandig.

2. Ari prestr Þorgilsson enn fróði.

Are er født 1067²⁾; han hørte til en af de vigtigste landnamsmandsslægter og var nærbeslægtet med Sæmund, idet hans moder Jóriðr var en datterdatter af Torstein, en søn af Siðu-Hallr³⁾. Faderen Torgils, der druknede som ung i Bredefjorden⁴⁾, var en søn af Geller⁵⁾, en søn af Torkel Eyjólfsson og den berømte Gudrun Ósvifrsdatter⁶⁾. Efter sin faders død kom Are vistnok i huset hos sin bedstefader, Geller, og opfostredes af ham indtil 1073, da denne døde. Året efter kom Are, 7 år gammel, til den gamle stormand, Hallr Torarinsson i Haukadal, der i sine unge dage havde været Olaf d. helliges handelsfælle, som havde en så udmærket hukommelse, og som sad inde med en så stor viden om tidligere tider; han var bleven døbt tre år gammel af Tangbrand (999), og det kunde han huske. Hos Hallr var Are i 14 år. Samtidig var der i Haukadal en søn af biskop Ísleifr, Teitr, hvem Are kalder sin »fostre«, og hvem han ofte anfører som sin hjemmelsmand⁶⁾. På mange steder kaldes Are præst, og han regnes i Kristnisaga til de »ansete mænd, der studerede og lod sig vie til præster«⁷⁾. I øvrigt vides, mærkeligt nok, intet om hans

¹⁾ Bisk. I, 90. 265.

²⁾ Isl. ann. 18. 109. 318. Flat. III, 509, jfr. *Snorres* fortale.

³⁾ Jfr. Ldn. 262, sml. 304 anm. Þorst. Sið. 44 Præver 58.

⁴⁾ Laxd. s. 289.

⁵⁾ Jfr. Ares stamtavle bagved Ísl. bók.

⁶⁾ Om alt dette se Ísl. b. kap. 9, og *Snorres* fortale.

⁷⁾ Hauksb. s. 147, Bisk. I. 29 (Kristnis.).

liv, undtagen at han var gift og havde sønnen Torgils, der også var præst; dennes søn var Are, kaldt den stærke (død 1188). Man (Arne Magnusson, Werlauff, Maurer osv.), har antaget, at Are har bot på Vestlandet og haft del i et godord (Torsnæsgodord); dette er en formodning, der kan være rigtig, men noget bestemt at holde sig til, har man ikke. I ethvert tilfælde har Are været meget anset af sin samtid, og han stod i venskabsforbindelse med landets ypperste mænd, bisperne Ketill til Hólar (1122—45) og Torlak Rúnólfsson til Skalholt (1118—33), for ikke at tale om sin slægtning, Sæmund frode, mange andre som biskop Gissurr (død 1118), lovsigemanden Markús Skeggjason (død 1107) og fl. Om hans offentlige virksomhed vides intet som helst. Han døde 9. novbr. 1148¹⁾. Hans ry forblev uformindsket, og hans navn omstråles endnu af fortjænt glans. En mand som *Snorre* kalder ham »meget kyndig, sanddru og af stærk hukommelse«²⁾.

Af Ares skrifter haves nu kun hans anden og sidste udgave eller bearbejdelse af hans værk om Islands historie, kaldt *Íslendingabók*, på latin vistnok: *libellus Islandorum*³⁾. Når *Maurer* har ment, at denne bog måtte have heddet sådant noget som *bæklingr* (cfr. *libellus*), 'lille bog', i modsætning til den første og største bearbejdelse, tror jeg ikke, dette forholder sig således. Det forekommer mig uomtvisteligt, at Are selv også har kaldt denne udgave for *bók*⁴⁾, ikke alene fordi hans slutningsord lyder: *hér lýxk sjá bók* (»her slutter denne bog«), men, og ikke mindre, fordi det straks i begyndelsen hedder, at Are »har gjort *Íslendingabók* først« osv., men siden skrevet »denne«; til dette »denne« må hele

¹⁾ Ártíðaskr. 87. 91 osv.

²⁾ Jfr. Kristnis. I. c.; den 1. grt. afhdl. osv. — Med hensyn til Are og hans virksomhed kan der henvises til følgende tildels epokegørende skrifter, der her engang for alle nævnes: *E. C. Werlauff*: *De Ario multiscio* (1808), *K. Maurer*: *Ueber Are þorgilsson osv.*, i *Germania XV* (1870, en grundlæggende afhdl.), jfr. *Ueber die ausdrücke*, Anm. 8., *B. M. Ólsens* afhdl. om Isl. bogen i Aarbb. 1885; *K. Maurer* (atter) i *Germania XXXVI* og *B. M. Ólsen* i Aarbb. 1893 samt i *Tímarit hins isl. Bókm. fjel. X* — foruden de forskellige udgaver af *Ísl. bók* og litteraturhistoriske værker (*Keyser*, *N. M. Petersen*, *Rosenberg*), samt *Gjessing*: *Kongesagaens fremvext*, *G. Storm*: *Sn. Sturl. Hist. skr.*, *G. Vigfússon*: *Sturl. prol.* § 4. s. XXVII ff.

³⁾ Overskr. til I. kap.: »incipit libellus Islandorum«.

⁴⁾ Ensbetydende hermed, men sikkert ikke fra Are selv stammende, er navnet *Ísl.-skrá*, der findes i *Flat. I*, 526; jfr. *Maurer*: *Die Ausdrücke* s. 57.

ordet (Isl.-bók) fra det foregående underforstås; selve begyndelsesordene går efter min mening ud på det samme. Det synes mig således afgjort, at Are har kaldt bægge sine bøger ved samme navn, hvilket også, fra hans standpunkt, ret beset, var det naturligste og rigtigste, eftersom denne bogs stof i langt højere grad, end tilfældet var i den første, eller rettere sagt udelukkende drejede sig om Island og islandske forhold.

Are begynder med en prolog -- som vi senere nærmere skal betragte, — hvorpå der følger et lille stykke om Harald hárfagre og hans forfædre fra og med Halfdan hvítbeinn, hvis fader, Olaf trételgja (den svenske fordrevne Ynglingekonge), dog anføres; stykket slutter med »Harald hárfagre, som først af den slægt blev enevoldskonge i hele Norge«. Så følger en indholdsfortegnelse til de enkelte ti kapitler, som det jo var skik og brug hos fremmede, middelalderlige forfattere; dette er også tilfældet med de to norske latinske historiske skrifter. Navnlig stykket om kong Harald falder udenfor værkets egenlige ramme, og man har ment, at det på en temlig mekanisk måde var gået over i denne bog fra den første¹⁾. Dette er sikkert ikke så. Det er uden tvivl af Are selv med velberåd hu sat her som etslags tillæg til fortalen. Det 1. kap. i selve bogen begynder jo med at anføre, at Island bebyggedes i Harald hárfagres tid, og denne konge omtales nærmere i kapitlet; da han havde en så stor betydning for landets bebyggelse og dets første historie, har Are fundet det passende, ja nødvendigt, at gøre rede for, hvem Harald hárfagre var. Da det nu var Ares princip, at udelukke kongers historie og genealogier af sin bog, måtte følgen blive, at det nævnte stykke kom til at stå udenfor bogens egenlige ramme. Hvorvidt der derimod er nogen tanke forbunden med, at Haralds slægt kun føres op til Halfdan hvítbeinn, d. v. s. den for Harald og Are selv fælles stamfader, skal lades usagt.

For nu at komme til bogens egenlige indhold, er dette for det første mesterlig ordnet og inddelt i kapitler; også indenfor hvert kapitel er ordenen og leddelingen omhyggelig og velbetænkt. Gennem det hele går som en forbindende tråd lovsigemændenes rækkefølge med angivelse af deres funktionstid; denne findes ikke samlet på ét sted, men anføres stykkevis, eftersom fortællingen

¹⁾ *Golther* har i sin udg. endogså sat det i skarpe klammer.

kronologisk skrider fremad; de enkelte afsnit deraf peger altid fremad og afslutter et foregående stykke; der nævnes først (i slutn. af kap. 3) de to første lovsigemænd; så anføres (i kap. 4—5) hvad der skete i deres dage; kap. 5 ender med de næste to og så meddeles (i kap. 6—7), hvad der foregik i deres tid osv.

I kap. 1 fortælles om landets bebyggelse, når den foregik, og hvem der var den første, som bosatte sig der. Så følger en kort beskrivelse af landets daværende tilstand, hvortil slutter sig en oplysning om en tidligere bosættelse af irske kristne¹⁾.! Så endes med en almindelig beskrivelse af udvandringen fra Norge, kong Haralds forhold dertil osv. Kap. 2 opregner 4 hovedlandnamsmænd, der hver repræsenterer sin landsfjærding; deres efterkommere nævnes ganske kort. Hermed antydes landnamstiden; dennes afslutning og den islandske fristats begyndelse betegnes ved Ulfjots lovgivningsvirksomhed; denne fortælles og bestemmelsen af stedet for det for hele landet fælles ting, altinget, omtales. I kap. 3 fortælles nærmere om dettes oprettelse og sted. Her nævnes de to første lovsigemænd (930—69), og den tid angives nøjagtig, da den første tiltrådte embedet (∅: 60 år efter kong Eadmunds død, der allerede i 1. kap. er sat til 870; tallet 930 står således sikkert nok). I kap. 4 meddeles, hvorledes tidsregningen, der var bleven forvirret, blev forbedret ved et forslag af Torstein surt (»sommerforøgelsen«). Kap. 5 fortæller om de stridigheder (processen i anledning af den såkaldte »Blundketilsbrenna« 962), der førte til en forbedring af reglerne for værninget, samt landets inddeling i fjærdinger og den oprindelige fælles altingsdomstols deling i 4 fjærdingsdomstole på altinget (962 eller 963); dette var en hovedbegivenhed i politisk henseende. Der sluttes med de to lovsigemænd for tidsrummet 970—1001, således at vi nu er forberedte til at høre om dettes vigtige begivenheder; det er da for det første opdagelsen af Grönland og bosættelsen der (985) i kap. 6, samt kristendommens indførelse (1000) og første historie i det udførlige og vigtige kap. 7; her angives atter året nøjagtig, bestemt både ved Eadmunds død og Olaf Tryggvasons (samtidige) fald. I kap. 8 meddeles kort, hvilke fremmede bisper der opholdt sig på Island både før og efter år 1000; det er kirkehistoriske

¹⁾ Hvilket som bekendt oplyses ved Dicuilsbemærkningen.

begivenheder ikke uden betydning for den unge islandske kirkes liv og vækst i den første tid. Og nu kommer lovsigemændene fra 1002—62; til den vigtigste af disse, Skapte, knyttes meddelelsen om femterrettens oprettelse. Før afslutningen af dette tidsrum faldt den begivenhed, der var af den allerstørste betydning, oprettelsen af det islandske bispedømme og valget af den første biskop, Ísleifr (1056); dette meddeles i 9. kap., hvortil knyttes lovsigemændene 1063—83 samt fortællingen om Isleifs funktionstid og død, der nøjagtig bestemmes (80 år efter kong Olafs fald). I dette kap. fik Are lejlighed til at give oplysninger om sig selv. Kap. 10 begynder med at omtale indvielsen af Isleifs søn og eftermand, Gissurr (1082—1118); så kommer alle lovsigemændene 1083—1107; dette er Gissurs enebispetid; hans vigtigste reformer omtales (tiendelovens vedtagelse 1096) og endelig oprettelsen af Islands andet, nordlandske bispedømme, samt bondeoptællingen. Så lovsigemændene 1108—22 (1134 — jfr. nedenfor). I dette tidsrum falder nedskrivningen af lovene 1117, en overordenlig vigtig begivenhed, biskop Gissurs død samt biskopperne Torlaks og Jons indvielse. Det hele sluttet med nøjagtige tidsangivelser for biskop Gissurs død; to år senere sluttede en *cyclus lunaris* (3: 1120), og da var der gået 120 år fra Olaf Tryggvasons fald og 250 år efter Eadmunds drab, 516 efter pave Gregors død, men han døde i kong Fokas 2. år, 604 år efter Kristi fødsel. »Det bliver tilsammen et tusind et hundrede og tyve år. Her sluttet denne bog«.

Det er let at se, at Are har anvendt den største omhu på sin lille bog med hensyn til indhold, indretning og form. Dens æmne er mesterlig gennemtænkt, og den er ligeså mesterlig skreven.

Hvad Are har villet, er at give en oversigt over de vigtigste begivenheder i landets politiske og kirkelige historie fra c. 870 til 1120. At kirkens historie så godt som udelukkende danner indholdet af den sidste del af bogen, kommer ikke af, at Are var gejstlig, der kun havde øje for kirken. Selv om forfatteren havde været lægmand, kunde hans fremstilling ikke eller næppe være bleven anderledes. Det er netop den kristne kirkes historie med de dertil knyttede begivenheder, der er kærnen i landets historie i den største del af det 11. årh. Nogen begivenhed af rang i dets politisk-verdslige historie forefaldt der ikke; hertil kunde enkelte processer, enkelte lovforbedringer osv. ikke henregnes. Vi kan

ikke påvise en eneste tildragelse af fortrinlig rang, som Are har forbigået. I den grad har han med beundringsværdig sikkerhed og aldrig svigtende sans for det almene, for helheden og det vigtigste, vidst at ramme det centrale og indsætte det på rette plads i sin udvikling — alt i den stærkeste modsætning til slægtsagaerne, hvor forfatternes blik netop i en særlig grad er vendt imod og også så meget mere skærpet for de enkelte personer og deres virksomhed, for de enkelte slægter for sig og i modsætning til alle andre; her er personal-detajler uden ende, men blikket for hele landets historie og folkelivets udvikling til gengæld ganske borte. Denne Ares almene, historiske, overlegne sans er så meget mere beundringsværdig, som han så at sige åbner rækken af de islandske historieskrivere.

Lige så stor er Ares kritisk-videnskabelige sans; det er som om han ved hver sætning, hvert ord havde tænkt sig en modstander eller, kan man sige, recensent, der hver gang kunde spørge: »hvorfra ved du nu det?, eller det? Er alt dette nu også så ganske sikkert¹⁾?«. Men han passer nøje på. På så at sige hvert punkt angiver han samvittighedsfuldt sin kilde, sine hjemmelmænd, og det er ikke skipperhistorier, han bringer til torvs. Hans hjemmelmænd er de ypperste i landet, netop de, som ved deres uddannelse og lærdom var de modneste og kundskabsrigeste, og hvis pålidelighed og sanddruhed han kendte og kunde indestå for. Han nævner dem alle; det er først og fremmest hans egen gamle fosterfader Hallr med den fænomenale hukommelse (se ovf.), — hvad kunde han ikke fortælle om tiden ved 1010 og derefter lige ned til Ares egen samtid, og hvad kunde han ikke vide om tiden för 1000 efter ældre pålidelige mænds udsagn? Udtrykkelig anføres Hallr imidlertid kun én gang (tidsangivelse i kap. 9); men dette kommer af, at Are så meget hyppigere nævner Halls egen fostersön, Teitr; det er Halls viden, der tillige er Teits; men denne havde også flere andre hjemmelmænd (fra Teitr har Are tidsregning i kap. 1, Ulfjotslovens historie i kap. 2, hele kristendoms-historien i kap. 7 m. m.); desuden nævner Are biskop Gissur og Sæmund, fremdeles lægmanden Hallr Órækjuson (kap. 3),

¹⁾ Jfr. forfatteren af den 1. grt. afhdl., der ligefrem indfører en tænkt antagonist, som fremfører sine indvendinger, for så at gendrives.

farbroderen Torkel (kap. 1 og 6: tidsregning og Grönlands bebyggelse; Torkels hjemmel var igen en af Erik d. rødes egne ledsagere), den vise Turid, Snorre godes datter, født 1024, død 1112 (kap. 1, tidsregning), lovsigemanden Ulfheðinn Gunnarsson (kap. 3 og 5, fjærdingsinddelingen), og endelig digteren og lovsigemanden Markús Skeggjason (død 1107), hvis bedstefader Bjarne selv kunde huske de 7 lovsigemænd, hvoraf den første var den anden i hele rækken (kap. 3, 5, 8, 9); således havde Are den allerpålideligste hjemmel for sin lovsigemandsrække, og det er, som om man kunde føle hans indre glæde over med så uafviselig sikkerhed at kunde angive, hvad der efter hans mening åbenbart er et hovedspørgsmål, tidsregningen. Foruden de nævnte personer nævnes også ubestemt »vise mænd«, og det er sådanne, der menes, når det (kap. 2, 7) hedder: »det er (i sandhed) fortalt« osv. Endelig anfører Are Eadmund d. helliges vita (kap. 1). Kort sagt: af alt, hvad Are fortæller, er der kun 3 underordnede småstykker, som han anfører uden hjemmel — opregningen af de 4 landnamsmænd (kap. 2), men disse var jo almenkendte i hele landet, — tingstriden mellem Tungu-Oddr og Tord geller (kap. 5), samt endelig fortællingen om sommerforøgelsen (kap. 4); bægge disse dele har Are rimeligvis fået fra sin farbroder Torkel, eller også var de et familjesagn i hans egen slægt¹⁾. At Are ikke vilde sige andet end, hvad han bestemt vidste, viser den omstændighed, at han nogle gange anfører to tal, f. ex. Grönland bebyggedes »14 eller 15 år« för år 1000; her kommer en forsigtighed tilsyne, der kun kan roses²⁾. Om Ares ikke-benyttelse af skjaldedigte se ovf. s. 303.

En særlig betydning har Ares forkærlighed for tidsregningen; denne har han, som ovenfor belyst, ligefrem kælet for, idet han har haft en gennemtrængende forståelse af dens betydning for landets historie, og Ares kronologi har, ved siden af Sæmunds, været af en grundlæggende art. At hans kronologi er den eneste rigtige (f. ex. at altinget stiftedes 930, kristendommen indførtes 1000 osv.) må betragtes som hævet over enhver tvivl; de forsøg,

¹⁾ Ósvifr, der tydede Torstein surts dröm, var Ares oldefader; Tord geller hans tipoldefader.

²⁾ De alternativer, der anføres, er måske snarest at opfatte således, at »eller« betyder »eller måske snarest«, så at Are i virkeligheden slutter sig til det sidste. Denne brug af »eller« er også ellers bekendt.

der er gjorte på at rokke derved, er blevne modbeviste¹⁾. På Are bygger bl. a. Snorre (se herom *Gjessings* afhdl.) og om ham ytrer denne: »det var ikke så underligt, at Are vidste rigtig besked om gamle tidender både inden- og udenlands, eftersom han havde lært dem af gamle og kyndige mænd, og da han selv var lærelysten og begavet med stærk hukommelse«. Det er dog kun for kongesagaerne, at Ares kronologi fik sin betydning, derimod næppe eller ikke for slægtsagaerne, tilmed da hans skrifter næppe endnu i den sidste halvdel af det 12. årh. har været så almindelig udbredte; men skade er det, at disses forfattere ikke har kunnet sætte sagaernes personer og begivenheder i et kronologisk forhold til lovsigemændene. Derimod er det rimeligt, at Are i slutningen af det 13. årh. har haft indflydelse f. ex. på annalforfatterne, og at deres årsbestemmelser tildels beror på hans tidsangivelser.

Det vilde nu være højst påfaldende, hvis man hos en mand som Are kunde finde fejl eller begivenheder indsatte i urigtig kronologisk rækkefølge. Dog har man ment at kunne påvise sådanne²⁾, som at kap. 4 og dets indhold (kalenderforbedringen) ikke stod på rette sted. »Sommerforøgelsen« skulde være bleven vedtagen i lovsigemanden Torkel månes tid (970—84), medens det ifølge Ares fremstilling skulde være sket under Torarin Ragabroder (950—69). Men dette beror ganske sikkert på misforståelse. Ares ord er, at »forbedringen blev lovtagen ifølge Torkel månes og andre vise mænds råd«. Her står intet om, at dette skete i Torkels lovsigemandstid, ja, han kaldes ikke engang »lovsigemand« ved denne lejlighed. Netop tilføjelsen af »og andre vise mænds råd« viser, at Torkel kun nævnes som en af sådanne vise mænd og som en særlig indflydelsesrig mand. Alle og enhver havde lov til at foreslå love eller ændringer i de bestående love; således er det ganske sikkert Njáll, der har taget initiativet til femterrettens indførelse, og dog er Ares ord derom ganske rigtige. Vi har ingen ret til at erklære, at kalenderforbedringen tilhører årene 970—84;

¹⁾ Det er en mærkelig påstand af *Golther* (udg. s. XXI), at »de af Are angivne årstal« ikke er »fuldt pålidelige« og som ex. nævnes »året for Islands bebyggelse«. Men her udtaler Are sig netop med prisværdig forsigtighed, som han kun kan roses for. Nogen upålidelighed er der ikke tale om. Han siger ingen steder, at Ingolfr rejste anden gang til Island netop år 870.

²⁾ *Golther*: Isl. b. s. XXVII.

vi kender historien derom ene og alene fra Are (ti Laxdøla, der kort nævner den, kommer ikke i betragtning), og vi har ingen som helst midler til at eftervise en fejltagelse hos ham, eftersom hans ord intet holdepunkt yder for at henføre forbedringen til Torkels lovsigemandstid¹⁾.

Heller ikke kan det erkendes at være en begrundet indvending mod det positive indhold af Ares bog²⁾, at man »savner« en beretning om Islands første opdagelse, om Ulfjotslovens indhold, en nærmere omtale af goderne og deres virksomhed, om Fridriks, Stefners og Tangbrands missionsvirksomhed, samt om femterrettens betydning osv. Det er ikke berettiget at »savne« noget af dette³⁾. Hvad indholdet angår, er bogen netop så fuldstændig, som Are efter sit formål vilde have den; der er heller ingen huller i fremstillingen; det eneste hul, som der kunde være tale om, er det, der fremkømmes, idet Are ingen begivenheder har at fortælle fra tiden mellem 1000 og biskop Isleifr — undtagen dog femterrettens oprettelse i forbindelse med Skapte samt dennes udmærkede landsstyrelse, og dette var jo vigtigt nok. Men der

¹⁾ En fuldstændig parallel hertil haves i Ldn. 323, hvor en lov siges at være vedtagen »efter Eyjolf Valgerdssons råd«, men Eyjolf var aldrig lovsigemand.

²⁾ Se *Golther*: sst. s. XI.

³⁾ Hvad det 1. punkt angår, må det siges, at hvad der efter Ares ånd var mest passende og tilstrækkeligt at fortælle, var Ingolfs bebyggelse af landet; det var ikke opdagelsen deraf, men netop den, der var hovedsagen. — Ulfjotslovens indhold kunde ganske vist have en vis historisk-antikvarisk interesse, men sådanne oplysninger var det slet ikke Ares mening at give; hovedsagen var atter her, at der dannedes en ældste lov og hvorledes den dannedes; selve indholdet blev i tidens løb ændret og kuldkastet, så at ingen praktisk interesse knyttede sig dertil. — Fra Ares standpunkt var det fremdeles ganske overflødigt at omtale goderne og femterrettens indretning og virksomhed; det var jo noget, alle kendte fra det årlige alting; hvilken grund var der til at komme nærmere ind derpå? Det var ganske overflødigt. Det vigtigste var det skridt, som betegnes ved femterrettens stiftelse, og dette omtales. — Endelig var der ingen større grund til at dvæle ved missionærerne fra den sidste del af det 10. årh. De var ganske vist forløbere for, hvad der skete år 1000; men det var dette, Hjaltes og Gissurs virksomhed, der var af afgørende betydning; derfor omtales den udførlig. Fridriks mission var uden synderlige følger, Stefners havde slet ingen. Den første nævnes ganske passende sammen med de andre fremmede bisper. Alt dette var detaljer, Ares værk ganske uvedkommende.

forefaldt intet af en sådan betydning, at det fortjænte at stå ved siden af de ellers meddelte hovedbegivenheder. Are lader sig nøje med at anføre de fremmede bisper, hvoraf nogle tilhører det nævnte tidsrum, og således antyde deres betydning for den islandske kirke, særlig gejstlighedens uddannelse. Ret beset er der altså ikke engang grund til at tale om et hul for det nævnte partis vedkommende.

Are er bleven kaldt »autor brevis« (*Arne Magnússon*), og det er jo rigtigt, når man vel at mærke ser hen til hans stærkt, men med velberåd hu og efter en bestemt, konsekvent plan begrænsede stofoptagelse. Derimod passer betegnelsen kun dårlig på hans sproglige fremstilling af det meddelte stof; denne er netop på mange punkter endogså ret fyldig, skönt man naturligvis ikke kan tale om nogen overflod. Kap. 4 f. ex. om kalenderforbedringen med den vidtløftige fortælling om drømmen, eller kap. 7 om kristendommens indførelse, hvor endogså en hel tale anføres både indirekte og direkte form, kan egentlig ikke siges at være påfaldende korte. Havde det været Are om at gøre at bruge så få ord som muligt, havde han kunnet gøre sine beskrivelser f. ex. i de her nævnte afsnit langt kortere (han kunde godt have sløjft drømmen, og ligeså godt Hjaltes kvædling m. m.). Nej, Ares fremstilling må siges at være så fyldig som ønskeligt. Følgen heraf er den, at den helt igennem er ganske klar og gennemsigtig; den er tillige præget af en gammeldags simpelhed og ædel jævnhed; der findes ingen skruede talemåder, ingen gejstlige fraser af nogen som helst art, ingen retorik og ingen udvortes blæren sig med uvedkommende lærdom. Derimod fremtræder der en beskedenhed, som, fordi den er ærlig, bevirker, at man får des større tillid til forfatteren, der stadig anfører sine hjemmelmænd, som om han vilde sige: »jeg forlanger ikke, at man skal tro mig, men de udmærkede mænd, fra hvem jeg har, hvad jeg meddeler«. — Den sproglige fremstilling er, trods dens nævnte gode egenskaber, enkelte steder noget tung; sætningerne er undertiden temlig lange, og parentetiske sætninger er ikke undgåede; hos den første forfatter på modersmålet er imidlertid dette egentlig ikke påfaldende; det er kun mærkværdigt, at sproget i det hele er så udmærket og klart, som det er.

Endelig kan det bemærkes, at der undertiden findes enkelte sætninger, som kommer noget uvæntet i den sammenhæng, hvori

de står. Således er den ofte fremhævede sætning i 1. kap. om Harald hårfagres regeringstid og alder, der findes indskudt i fortællingen om landøreafgiften; den synes ikke at kunne sættes i nogen rimelig forbindelse med det øvrige, med mindre det er kongens lange liv, der skal betones for at vise, at der i hans tid må være rejst overmåde mange fra Norge; men dette er tvivlsomt og tvungent. Ligeledes synes bemærkningen om Ulfjots søn og hans efterkommere (i kap. 2) at være noget overflødig, men genealogiske interesser var nu engang folks svage side; det samme gælder oplysningen (i kap. 3) om Tore kroppinskegges dattersøn. Derimod er bemærkningerne om Are selv (i kap. 9) let forklarlige; de skal tjæne til at vise, hvorledes han blev sat i stand til at opnå så udmærkede hjemmelsmænd som Hallr og Teitr. Disse her nævnte sætninger vil vi komme tilbage til i det følgende.

Når er nu denne Ares bog skreven? Herom har der været tvivl, og det må vistnok siges at være vanskeligt at komme til et ganske sikkert resultat. I det sidste kap., hvor de yngste lovsigemænd nævnes, sluttes rækken med Gudmund Bergtorssons 12 funktionsår (1122—34); heraf har man da, tilsyneladende med god ret, sluttet, at bogen måtte være skreven efter år 1134, men heller ikke længe efter, da den næste lovsigemand, Hrafn, der ikke nævnes, kun fungerede i 4 år (til 1138). Herimod har man imidlertid stillet den omstændighed, at i bispe­slæg­træk­ken (tillæg I) hedder det om biskop Torlak: »som nu er biskop i Skalholt«, men han døde 1133; herefter måtte bogen være skreven før dette år. Men herimod har man atter sagt¹⁾, at disse bispe­slæg­træk­ker ligefrem var hæntede (udskrevne) fra den ældre Íslendingabók; hvad der i kap. 2 står om disse 4 bispers forfædre — de 4 der­nævnte land­namsmænd, se ovf. —, skulde da være en forkortelse af det pågældende slægtregister. Dette er langt fra umiddelbart indlysende, og der vilde intet være imod, at det omvendte var forholdet, at bispe­slæg­træk­kerne var en udvidelse af, hvad der findes i kap. 2, eller etslags fortsættelse deraf; denne betragtning gör sig, forekommer det mig, umiddelbart gældende. I kap. 2 var og måtte det være hovedsagen — og for så vidt også for den

¹⁾ B. M. Ólsen: Aarbb. 1885, s. 349 ff., tiltrådt af Maurer i Germania XXXVI, 65.

ældre Íslendingabók — at anføre landnamsmændene selv og summarisk deres efterkommere; den måde, hvorpå dette sker (derfra stammer N. N.), stemmer fuldstændig med den, der bruges i den sidste del af Landn., der siges at være skreven efter Ares samtidige, Kolskeggr den frode. Således som disse bemærkninger i kap. 2 foreligger, er de i enhver henseende på deres plads og fuldstændige; man savner intet. At Are netop har valgt disse 4 — og ikke andre —, kommer dog måske ikke alene deraf, at de virkelig var fremragende, endogså de mest fremragende landnamsmænd hver i sin egn, men også deraf, at bisperne tillige nedstammede fra dem. I disses slægtregistre er derimod stamfaderen (landnamsmanden) ikke den, det drejer sig om; det er det sidste led, bispen, som nu er hovedsagen. Det ligger da nærmest at betragte forholdet således, at landnamsmændenes opregning i kap. 2 er det primære, men bispeslægtrækkerne det sekundære, d. v. s. at disse sidste er et senere tillæg, etslags supplement til det sidste kap., der jo ender med Gissurr og har omtalt biskop Jon, og i tilslutning til, hvad Are havde skrevet i kap. 2¹⁾. Er dette tilfældet — og jeg må for mit vedkommende bestemt hævde denne opfattelse som den simpleste og naturligste —, ja, så kan bemærkningen om lovsigemanden Gudmund ikke være ganske i sin orden; ti tillægget må være skrevet før 1133 og altså også vor Íslendingabók. Jeg tror også, at den nævnte bemærkning er uoprindelig i skriftet; det behøver i grunden ikke at være andet end tallet, der er senere tilføjet, men den er dog vistnok helt og holdent en interpolation, tiltrods for at *B. M. Ólsen* udtaler²⁾, at der ikke foreligger nogen grund til at anse den for et senere indskud i Ares tekst, hvad *G. Storm* havde antaget³⁾, fordi Gudmund ikke nævnes i Kristnisaga, der låner fra Are. *B. M. Ólsen* har med rette herimod bemærket, at stedet i Kristnisaga er så fordærvet, at man ikke kan bygge noget derpå. Men hvad bægge de nævnte lærde har overset, er, at der i Sturlunga⁴⁾ findes et stykke ordret taget fra Ísl.bók uden lakune — undtagen for så vidt som stykket om Hafliðaskrá ude-

¹⁾ Derimod er jeg ganske enig med *B. M. Ólsen*, at disse slægtregistre umulig kan betragtes som nogen dedikation.

²⁾ Aarbb. 1885 s. 349.

³⁾ Sn. Sturl. Hist. skr. s. 13.

⁴⁾ Sturl. I, 204—5.

lades — og i fuld overensstemmelse med Ares tekst, undtagen for så vidt som bemærkningen om Gudmund her fuldstændig mangler; på grund af stedets beskaffenhed er der ingen grund til at tro, at Sturl.-forfatteren skulde have udeladt den, hvis den fra først af havde stået hos Are. Hertil kommer desuden en anden omstændighed, som jeg tillægger en afgørende betydning. Lovsigemanden Gudmunds funktionstid fører udover den tid, som Are vilde skrive og skrev om. Den vedkom slet ikke æmnet; med 1118—20 er Are færdig, og han, der så omsigtsfuldt ubrødelig havde ladet sin lovsigemandsrække successivt følges side om side med de fortalte begivenheder, han skulde nu til slutning have brudt sit princip uden nogen som helst grund. Bergtors lovsigemandstid (1117—22) svarede så nøje til Ares værk i udstrækning, som overhovedet muligt, og med ham har han sikkert også afsluttet rækken. Heraf følger altså, at Are har skrevet sin sidste bog för 1133 eller för den Torlaks død, »som nu er biskop i Skalholt«.

Foruden tillæg I (de nævnte bispe-slægtregistre), er der også et tillæg II, Ares eget slægtregister fra »Tyrkernes konge, Yngve« til »Torgils, min fader, men jeg hedder Are«. Dette tillæg, der afgör forfatterskabet, er tilföjet af Are selv for morskabs skyld eller tillige for at fylde bladet. Slægtregistret er tildels det samme som Ynglingeslægten, som vi kender fra Tjodolfs digt. Det frembyder forskelligt af interesse, som vi ikke finder grund til her at dvæle videre ved (jfr. I, 442)¹).

Vi skal nu gå over til at undersøge Ares øvrige litterære virksomhed, hvorom der har været så delte meninger.

Først og fremmest må hans egne ord herom tages i betragtning; de findes i fortalen til hans Ísl.bók og lyder således: »Islænderbogen gjorde jeg først for vore biskopper, Torlak og Ketill, og jeg viste den både til dem og til Sæmund præst; men eftersom det behagede dem at have [det hele] således eller at föje noget til, så skrev jeg denne på samme måde (med samme indretning) men foruden »slægtregister« og »kongers

¹) Slægtregistret slutter med »Geller, fader til Torkel, hvis sön var Brandr, og til Torgils«, Ares fader; at denne tekst (»og«) er den eneste rigtige, har Maurer — og ikke, som det undertiden påstås, G. Vigfússon — først klart påvist (i Germania XV), jfr. min udg. af Ísl. bók s. XIV.

liv«, og jeg tilføjede det, som senere blev mig mere nøjagtig bekendt, og som nu meddeles fuldstændigere i denne bog end i hin. Men [angående] alt, hvad der er fejlagtig fortalt i disse historiske kundskaber, er det ens pligt hellere at følge, hvad der ved erfaring viser sig at være rigtigst¹⁾.

Her har vi i virkeligheden al ønskelig oplysning om Ares historiske princip og virksomhed, i det mindste hvad forholdet mellem de to »Islænderbøger« angår, som det heraf fremgår, at han har skrevet. Der gives forskellige forklaringer af disse Ares ord, men det forekommer mig rigtignok, at man har gjort sig sagen altfor indviklet og besværlig ved ikke at tage dem på den simpleste måde, som de foreligger.

Det vilde føre for vidt at gå nærmere ind på de forklaringer, man har givet særlig af de ord, der her synes at volde vanskeligheder (de ovf. fremhævede). Herom kan der henvises til sær-afhandlinger af *Maurer* og *B. M. Ólsen*, jfr. *Golthers* indledning til hans udgave²⁾. *B. M. Ólsens* sidste forklaring (særlig af *svá*,

¹⁾ *Íslendingabók gerþa ec fyrst byscopom þrom Þorláki oc Katli, oc sýndac bæpi þeim oc Sæmundi presti, en með því at þeim líkabi svá at hava eþa þar viðr auka, þá scrivapa ec þessa of et sama far, fyr útan áttar tólo oc conunga ævi, oc iócc því, es mér varþ síþan cunnara oc nú es gorr sagt á þessi, an á þeiri. en hvatki es missagt es i fræþom þessom, þá es scyllt at hava þat hellðr, es sannara raynisc.*

²⁾ Der er hovedsagelig to meninger, 1) den, at Ares ord skulde betyde, at der intet var ændret i den 1. udg. [*svá at hava*], men kun gjort nogle tilføjelser; »slægtregistre« og »kongers liv« skal derefter betegne bægge tillæggene. *Arne Magnússon - Jón Sigurðsson*. 2) den, at »det behagede bisperne osv. at have den således d. v. s. som den nu er bleven, altså netop forandret og med udeladelse af »slægtregistre« og »kongers liv«, der i den 1. udg. så skulde have udgjort særlige afsnit eller vigtige bestanddele. *Maurer - G. Vigfússon*. *Of et sama far* tydes så 1) »på samme måde« d. v. s. uændret, 2) »angående den samme genstand«. — *B. M. Ólsen* slutter sig for det meste til den sidste opfattelse. Efter at han nærmere rigtig påviser den egenlige bogs udstrækning — erkendelsen heraf tillægger han i denne sammenhæng efter vor mening for stor betydning — kommer han til det resultat, at *svá* henviser, ikke til nogen af de to redaktioner, men til det følgende, og han mener, at hele udtrykket er »brachylogisk«, således at ordene fyldigst burde hedde: *en með því at þeim líkabi svá at hava* [som det straks efter nærmere forklares], *þá skrifada ek þessa of et sama far* [»bogen uforandret med udeladelse af visse afsnit«] *fyr útan áttar tólu ok konunga ævi, ok með því at þeim líkabi þar viðr at auka, þú jókk því* osv. (Aarb. 1885 s. 360).

se nedenfor) kan jeg umulig finde fyldestgørende (*svá* kan ikke bruges således henvisende til det følgende; et så unaturligt og dunkelt sprog kunde Are ikke skrive, i det mindste er det ganske unødvendigt at forudsætte noget sådant). Ares ord er for mig fuldkommen simple og utvetydige og slet ikke brakylogiske. Han har tidligere skrevet en bog (Íslb. I) og bedt biskopperne og Sæmund at sige deres mening om den; de har syntes godt om den, som den var (*svá at hafa*; kun således kan disse ord forstås, og enhver anden forklaring går efter mit skøn kun ud på at indlægge vanskeligheder, som slet ikke er der), undtagen for så vidt som der hist og her kunde føjes noget til (hvad dette har været, kan vi naturligvis ikke nærmere angive). Are tager nu sin bog til behandling og følger bispernes råd med hensyn til tilføjelser (*jókk því* osv.). Af sig selv finder han derimod på at udskille, hvad han kalder »slægtregister« og »kongers liv«, der altså har stået i Íslb. I; ellers er bogen »indrettet på samme måde« (d. v. s. med samme stof og samme ordning, *of et sama far*); dette sidste bekræftes af Snorres beskrivelse af Ares bog, der har været Íslb. I¹⁾; om den har haft samme kapitelinddeling og kapiteltal, kan naturligvis ikke bestemmes, men det ligger unægtelig meget nær at antage dette. Det nye i den her givne forklaring er, at det er Are selv, der har fundet på at udskille de den i egenlig forstand islandske historie uvedkommende dele og skrive en ny bog uden disse, hvor alt det gamle om Island bibeholdtes, og der tilføjedes nogle nye bemærkninger. Ares ord giver ikke den fjærneste anledning til at tro, at det er hans rådgivere, der har haft et overlegent kritisk blik og givet ham det råd at udskille de fremmede bestanddele; tværtimod, han siger udtrykkelig, at det behagede dem at »have det således«; at de derimod kunde tilføje en eller anden bemærkning hist og her, er kun naturligt. Det er i grunden kun mærkeligt, at en misfor-

¹⁾ Snorre angiver i sin fortale til Hkr. en del af indholdet af Ares bog således: »han skrev i begyndelsen af sin bog mest om Islands bygd [jfr. kap. 1] og lovsætning [jfr. kap. 2], derpå om lovsigemændene [vistnok begyndelsen til den på forskellige afsnit fordelte lovsigemandsrække; jfr. slutn. af kap. 3] og havde den årtælling først indtil kristendommen indførtes og siden lige ned til sine dage; han sammenfattede dermed mange andre historiske begivenheder [*dæmi*] både kongers liv i Norge og Danmark og ligeledes i England, foruden de store tidender, der var sket her i landet«.

ståelse af Ares klare ord har — og det i en sådan grad, som her er sket — kunnet finde sted. At Are selv bagefter har kunnet indse, at det var nok så heldigt at have de islandske forhold samlede og for sig, er kun, hvad vi ventede af en mand med hans skarpe blik for, hvad der var ensartet og sammenhørende. Det gör ham altså stor ære, at han selv har fundet på at omredigere sin bog, en ære, som vi ingen ret har til at fratage ham.

Vi kommer nu til at se lidt nærmere på hans første Íslendingabók. Vi fæster da først og fremmest blikket på, hvad Are siger, han har udeladt i den anden, og som altså må have stået i den første. Det er *áttartala* og *conunga ævi*. Hvad menes der nu hermed? Også herom har meningerne været delte. At dermed kan menes de to tillæg, der findes bagved vor Íslb., må nu betragtes som engang for alle bortfaldet¹⁾. Det første ord »slægtregister« behøver ikke at betegne og betyder ganske sikkert ikke en enkelt eller en enkelt mands slægtregister, men er et kollektivt udtryk og omfatter således en gruppe af eller flere genealogier²⁾; udtrykket tillader altså antagelsen af et temlig ubegrænset omfang. — Hvad dernæst *conunga ævi* angår, må dette ord være at opfatte i lighed med Ares '*logsogumanna ævi*' d. v. s. lovsigemændenes række med vedføjede angivelse af deres funktionstid; således vilde »kongers liv« være at opfatte som rækkefølgen af konger med vedføjede angivelse af deres regeringstid³⁾. Men ligesom Are til sine bemærkninger om lovsigemændene undertiden tilføjer forskellige historiske oplysninger, der er knyttede til dem og deres virken (f. ex. i kap. 8, Skapte, kap. 10, Bergtor og Markús), således kunde han give korte oplysninger om de vigtigste begivenheder, der var knyttede til de enkelte konger, eller om deres vigtigste gerninger⁴⁾; men også her har Are uden tvivl lagt særlig vægt på de kronologiske forhold. Som man ser, er udtrykket altså atter her af en sådan art, at det tillader temlig vidt spillerum, og der foreligger intet som helst, der kunde tyde på, at

¹⁾ Jfr. B. M. Ólsen: Aarbb. 1885 s. 347. 361—2.

²⁾ Jfr. samme, sst. s. 367.

³⁾ Jfr. sst. s. 368.

⁴⁾ Ifg. Snorre har Are også her angivet sine hjemmelmænd, så som Oddr Kolsson, en sønnesøn af Síðu-Hallr, og dennes hjemmelsmand igen, den gamle Nordmand, Torgeir afráðskoll.

grænserne skulde indskrænkes til det mindst mulige. Et må tillige bestemt hævdes¹⁾, at Snorres ord ikke på nogen måde kan lede til at antage andre skrifter af Are end det ene, den ældre Ísl.-bók; der nævnes i Snorres fortale kun én bog (»i begyndelsen af sin bog«, jfr. hans nøjagtige angivelse af, at islandsk historie og norske kongerækker m. m. stod i en og samme bog); heller ikke kan Snorres udtryk: *œvi Nóregis konunga* efter Oddr-Torgeirs meddelelser på nogen rationel-kritisk måde forstås om andet end det lige foran nævnte *konunga œvi í Nóregi*; herom kan der overhovedet ikke strides²⁾).

Vi er nu tilstrækkelig forberedte til at undersøge og behandle de vidnesbyrd om Are og hans virksomhed, der ellers findes i den øvrige litteratur. Disse er da følgende. De deler sig i to rækker:

For det første er der henvisninger til hans beregninger eller udsagn om norske fyrsters regeringstid og lign.:

1. Sigurd jarls dødsår — »to år efter kong Hakons død«, »ifg. Are præst d. frode Torgilssons udsagn«, ÓH (1853) s. 10, Fms. I, 55, IV, 19, Flat. I, 64, jfr. Hkr. I, 235, hvor Ares navn ikke anføres. — 2. Hakon jarls eneherredømmes begyndelse d. v. s. Harald gråfelds død, »Således siger Are præst Torgilsson at . . ., men de sidste 6 år, Harald gråfeld levede, siger Are, at Gunnhildssønnerne og han kæmpede med hinanden, og de flygtede vekselvis ud af landet«. Hkr. I, 277, Fms. I, 89, Flat. I, 85. — 3. »Det findes i Are frodes historie — og det er der flere, der bevidner, — at Olaf Tryggvason var 32 [Oddr I. 22] år, da han kom osv.«; herom siges Are og Sæmund at være enige. Oddr Fms. X, 275—6, (Groth) s. 44, udg. 1853 s. 22. — 4. Kong Olafs alder »ifølge Are d. frodes udsagn« Hkr. II, 522, ÓH (1853) s. 232, Fms. V, 114, Flat. II, 374. — En anden angivelse vedrørende Olaf d. helliges regerings- og levetid findes under titlen: »denne redegørelse . . . skrev først Are præst Torgilsson osv.« Hkr. II, 417, ÓH (1853) s. 188, Fms. V, 23,

¹⁾ Mod *B. M. Ólsen*, Aarbb. 1885 s. 370 og 1893 s. 232 ff.

²⁾ Når Snorre et andet sted, Hkr. II, 417, omtaler Ares »bøger« i flertal, viser dette blot, at han har kendt bægge Ísl.-bøgerne; men som kilde til sin Norges historie kunde han kun bruge den første. På det nævnte sted omtales Are som den, der »i sine bøger« har benyttet »gamle og pålidelige« mænds udsagn. Dette passer på bægge skrifter. Jfr. den 1. grt. afhdl., hvor der ubestemt tales om bøger.

Flat. II, 314. — 5. I þátr om Haldórr Snorrason findes, i anledning af Svolderslaget, en henvisning til broder Gunnlaugr, der siger, »at han navnlig har samlet, hvad der findes i Are præst den frodes bøger [jfr. anm. nedenfor] Fms. III, 163, Flat. I, 511, men udtrykkene er her mere ubestemte, dog er de næppe til at misforstå ¹⁾. — 6. Hertil skal endvidere føjes, at Are nævnes i Flat. I, 194 sammen med to andre som hjemmelsmænd for Bues fald i Jomsvikingslaget, — samt 7. at Frisbók til overskrift til Ynglingas. har: »her begynder Kongebogen efter Are præst d. frodes fortælling« — hvortil så til slutning kan henregnes, hvad Snorre siger i sin fortale.

Dernæst er der en anden række henvisninger til ham vedrørende personer, der står i forbindelse med landnamstiden på Island, eller islandsk personalhistorie, slægtskabsforhold og lign.:

1. Torstein rødes død, »således siger Are Torgilsson d. frode«, Laxd. s. 7. — 2. Snorre godes dødsår, »således sagde Are præst d. frode«, sst. 286 (hans begravelsessted ifl. hdskr. V). — 3. Torolf mostrarskægs sidste hustru Unnr, der skulde have været datter af Torstein røde, »men Are Torgilsson d. frode regner hende ikke blandt hans börn« Eyrbyggja s. 8. — 4. »Men Are d. frode siger, at han [Torolf mostrarskæg eller Örnolf fiskreke²⁾?] var en søn af Torgils reydarsida« Njála I, 584. — 5. »Således siger Are Torgilsson« Hauksbók s. 35 (»vise mænd« har Ldn., udg. s. 106) om de første skibe, der sejlede til Grönland; bemærkningen angår skibenes antal. — 6. I Pálssaga, Bisk. I, 145, henvises til Ares ord om den landesorg, der herskede ved biskop Gissurs død. — 7. Om biskop Gissurr henvises til »Are præst d. frode« i Jónss., Bisk. I, 158. 231. — 8. »Are præst var 12 år gammel ved biskop Isleifs begravelse, han som har meddelt mest om disse tidender« Kristnis. Hauksb. s. 145, Bisk. I, 27. — 9. »Således har Are d. gamle sagt« om Stefners nidvers om Sigvalde og hans død, Kristnis. Hauksb. s. 144, Bisk. I, 26, jfr. Hauksb. indledn. LXXI. — 10. Af en mere almindelig art er til slutning følgende udtalelse foran Gunnlaugssaga, Ísl. s. II, 189: »Sagaen om Ravn og G. ormstunge, således som Are præst d. frode Torgilsson har fortalt, [dette er naturligvis ganske uhistorisk], han som har været den kyndigste mand på Island med hensyn til »land-

¹⁾ Gunnlaugs original haves jo ikke, så at dette sted overhovedet har kun ringe betydning.

²⁾ Misforstået af Gjessing I, 4, jfr. B. M. Ólsen i Aarbøger 1893 s. 242.

namssagaer« og »oldtidskundskaber«, i et hdskr. fra c. 1400, — og II. Haukr Erlendssons bemærkning, Hauksb. s. 124, Ldn. udg. s. 320 anm. »Nu er der her skrevet om de landnam, der har været på Island, efter hvad frode mænd har skrevet, først Are præst d. frode Torgilsson og Kolskeggr d. vise, men denne bog skrev jeg H. E. osv.« — Til slutning bemærkes, at der i enkelte sagaværker som Sturl., Kristnis. osv., samt i Hönsetoress. findes enkelte stykker, der åbenbart er hentede fra Are, efter som de mere eller mindre ordret stemmer med vor Íslb. Hvor »frode mænd« eller lign. anføres i Landn., menes uden tvivl bl. a. Are, f. ex. s. 321. Med denne sammenstilling kan man jævnføre *B. M. Ólsens* i Aarbøger 1893, s. 240—3.

Hvad nu den første række af henvisninger angår, må det straks bemærkes, at den sidste, 7., er ganske betydningsløs, tiltrods for at en mand som *G. Vigfússon* har tillagt den endogså en overvejende betydning. I det hele er overskrifter noget af det mindst pålidelige i de gamle håndskrifter, idet de yderst sjældent gik over fra original til afskrift, ja ofte tilføjedes af en anden end afskriveren selv. Dernæst er det en erfaringsmæssig sandhed, at disse overskrifter hyppig er lavede over et eller andet tilfældigt udtryk i kapitlets begyndelse, så at de i virkeligheden ofte enten bliver lidet passende eller ligefrem umulige. Den nævnte overskrift i *Frisbók* er fuldkommen rigtig bedömt af *Maurer*¹⁾; den stammer fra afskriveren af *Fris. selv*, og det er let at se, hvad der har givet anledning til dens dannelse; det er Snorres egne ord om Are i prologen og intet andet²⁾; den er således uden al betydning. Desuden var man i det 14. årh., hvad vi også snart skal se et andet eksempel på, på Island meget dårlig underrettet om ældre forfattere og disses skrifter.

Alle de øvrige henvisninger gælder — med undtagelse af 6 — norske fyrster og kronologiske forhold angående dem; de der givne bestemmelser svarer i form fuldstændig til den, vor Ísl. bók har at opvise og nøjagtig til Ares eget udtryk: »kongers liv« i fortalen. Ikke et af disse steder viser eller behøver at vise udover, hvad vi har fuld grund og berettigelse til at antage, at der har

¹⁾ Germania XXXVI, 71.

²⁾ »efter« i overskr. betyder kun »i overensstemmelse med«.

stået i den ældre bog; dette har *Maurer* med styrke og med rette hævdedet. Hvad derimod det under 6 anførte angår, er der her ganske vist ikke just tale om kronologiske forhold. Stedet er uklart, der ses ikke, hvormeget af den foregående fortælling skyldes Are. Det er tillige meget vidtløftigt og romantisk udsmykket og kan som sådant umulig hidrøre fra Are; det er rimeligvis en udvidelse af, hvad der foreligger i A. M. 291 (udg. s. 117—18) og 510 (udg. s. 85). Her nævnes Are ikke engang som hjemmelsmand¹⁾, så at det bliver rimeligst at antage, at man i Flatøbogens fremstilling ligefrem har indsat Ares navn for at give den et mere troværdigt udseende. Har der virkelig i Ares bog stået noget om Bues kamp, har det næppe været andet end en ganske kort bemærkning, der lige så godt kan have stået i den ældre Íslb. som i nogen anden fremstilling af Hakon jarls *ævi*.

Følgen af alt dette er, at der ikke foreligger skellig grund til at antage et særskilt og selvstændigt værk af Are om norsk historie, hvorimod så godt som alt, hvad der under navns nævnelse anføres vedrørende norske forhold, udmærket godt passer til indholdet af Íslbók I, som Are selv har omtalt og antydet dette. Hvor vidtløftig han er kommet ind på norske forhold, kan af de anførte henvisninger naturligvis ikke nærmere bestemmes, men de giver dog et nogenlunde godt begreb derom. Hvad Are har fortalt om de norske konger, har i forhold til det øvrige været af underordnet udstrækning; det meste af vor Íslbók's indhold + »slægtregistre« har indtaget den overvejende del af bogen, og derfor kaldtes den og med rette »Islænderbogen«.

Endelig skal det bemærkes, at *H. Schück* har²⁾ forsøgt at knytte et stykke af »den svenske historie« til Ares navn. Det er den korte fremstilling af Sverrigs historie fra Ingjald ildråde til Filip Hallstensson, d. 1118, i slutningen af *Hervararsaga*; Filip nævnes af Are i slutningen af Íslb. og årstallet kunde passe. Men de grunde, Schück har anført for at henføre stykket til Are, er dog ikke overbevisende; Snorre, der endogså omtaler Ares hensyntagen til engelske konger, nævner ikke de svenske; det vilde være meget påfaldende, hvis Are virkelig havde anført en svensk kongerække

¹⁾ Heller ikke i Fms. I, 178.

²⁾ Arkiv f. nord. fil. XII, 217 ff.

i lighed med den norske. og jeg tror ikke, at Are overhovedet har indladt sig derpå, eftersom de svenske kongers regeringstid var så usikker, at den slet ikke egnede sig til at være kronologisk eller synkronistisk støttepunkt.

Hvad dernæst den anden række af henvisninger angår, er der nogle, som vedrører Ares udtalelser om biskop Gissurr (6, 7), hvortil vel også 8. hører; det er rimeligst at tænke sig, at disse småbemærkninger har stået i Íslb. I i en sammenhæng, der svarede til kap. 9. og 10. i Íslb. II; i denne kunde de med velberåd hu være udeladte som bedre passende til tiden lige efter bispens død og den darådende stemning; jo mere man i tid kom bort derfra, desto mindre betydning havde de¹⁾, og Ares beskrivelse af Gissurr i Íslb. II, som den nu er, var tilstrækkelig til at vise, hvor yndet han havde været. — Bemærkningen, 9, om Stefner, er det naturligst at tænke sig i forbindelse med kong Olaf Tryggvason²⁾; ved at dennes historie udelades i Íslb., måtte også den bortfalde; at det er Íslb. I, der her har været kilden, viser den stærke benyttelse deraf i Kristnis. Alle de ovenfor antydede uddrag og lån går utvivlsomt tilbage til den ældre Íslb. — Når der under 6 henvises — i Hauksb. — til Are, så står der nu i Íslb. kap. 6 intet om skibenes antal; men det er for det første ikke sagt, at citatet er nøjagtigt (jfr. de andre hdskr.); og dernæst kan Are have udeladt den bemærkning som ligegyldig.

1—4 indeholder personal-genealogisk-kronologiske bemærkninger om bredfjordske høvdinger og hovedslægter, der nærmest falder ind under begrebet *áttartala*; det er klart, at ingen af dem falder udenfor de grænser, vi har lov til at sætte for det »slægtregister«, vi ved, den ældre Íslb. har indeholdt. At Are også der har tilføjet bemærkninger om isl. stormænd, f. ex. Snorre godes død, er ganske i overensstemmelse med hans hele måde at skrive på. Ingen af disse henvisninger til Are giver os nogen berettigelse til at antage et særligt skrift af ham om isl. landnamsmænd og isl. slægter eller slægtregistre.

Hvad endelig de under 10 og 11 anførte oplysninger angår, har de ikke den betydning, som de ved første øjekast kunde synes

¹⁾ B. M. Ólsen mener endogså (Aarbb. 1893 s. 268 ff.), at Pálssagas bemærkning slet ikke stammer fra Are men fra Hungrvaka; dette er muligt.

²⁾ Således også Gjessing, Kgs. fremv. I, 3.

at have. Den sidste del af overskriften til Gunnl. s. udtaler jo intet som helst om et skrift, men kun om Ares lærdom og kyn-dighed, og er nærmest kun en frase, hvis vægt just ikke forøges ved den bevislige urigtighed, den første del af oplysningen indeholder. — Den sidste bemærkning, som på en måde er under-skreven af Haukr Erlendsson, der i lange tider har nydt et ufor-tjænt ry for videnskabelighed og lærdom, har haft en betydning, som den heller ikke fortjæner. *B. M. Ólsen* har f. ex. tillagt den stor betydning og deri villet se et bevis for, at Are havde skrevet en Landnamsbog af lignende art som den, vi har; et så stort værk skulde ikke kunne have stået i den ældre Íslb.¹⁾ Men det er i virkeligheden umuligt at bygge noget sikkert på Hauks udtryk. Han var en samler og litterært interesseret mand, men han var hverken nogen kritisk ånd — han er en ganske kritikløs samler — eller særlig historisk-kyndig mand; hans kundskaber om tidligere tider og personer var ringe, hvad hans eget på forskellige steder anførte slægtregister klart viser. I og for sig vilde en udtalelse af ham om Are frode være at modtage med forsigtighed og kritisk tvivl. I dette tilfælde godtgør Haukr selv upålideligheden af, hvad han siger, tilligemed sin uvidenhed. Straks efter at have anført Are som forfatter nævner han Kolskeggr d. vise; det er af sammenhængen klart, at han har stillet disse to mænd op ved siden af hinanden som forfattere; for Kolskeggs vedkommende er dette historisk urigtigt, og det nytter ikke, at søge at bortforklare Kolskeggr, men beholde Are. Man må se hele bemærkningen i forhold til, hvad der ellers er at læse i selve Landnamsbogen hos Haukr, og det er meget let at se, hvorledes han er kommen til sin bemærkning²⁾. Han har på sine steder i sine originaler fundet og derefter selv skrevet henvisninger til både Are og Kolskeggr som hjemmelsmænd for beretninger om landnam; Kolskeggr var særlig nævnet (s. 92, Hauksb.) som den, efter hvis diktat et stykke var skrevet. Haukr har misforstået det hele, gjort Kolskeggr til forfatter, hvad han aldrig var, og er kommen til at tillægge Are en så udstrakt virk-

¹⁾ Tímarit hins ísl. Bókm. fj. X, 228 ff.

²⁾ Når der i Tímarit osv. X, 226 antages, at der i Hauks originaler har stået noget, der svarede til denne Hauks bemærkning, er dette sikkert urigtigt; i de øvrige recensioner af Ldn. findes intet tilsvarende, og det er afgørende.

somhed, som han ikke har udfoldet¹⁾; med andre ord: da Hauks ord om Are udelukkende grunder sig på, hvad hans Landn. originaler har haft, har vi kun at lægge hans egne ord til side og holde os til, hvad selve kilden indeholder, og det har vi ovenfor en oversigt over²⁾). Det er således umuligt på Hauks ord at grunde en antagelse af, at Are har skrevet en særlig Landnáma. Og de andre ovf. nævnte henvisninger er alle af en sådan art, at de, som det er påvist, meget godt kan gælde Ares Íslbók I, og den alene.

Det er naturligvis også her vanskeligt, med nogen sikkerhed at afgøre omfanget af slægtregistrene i Ares oprindelige værk³⁾; en vidtløftig undersøgelse af alt det herhenhørende materiale, særlig vor Landnámas indhold, vilde være nødvendig. Den formodning ligger imidlertid nær, som vi ikke her nærmere skal begrunde, at det har været de syd-vestlandske slægter, Are særlig har beskæftiget sig med, og der er intet ivejen for at antage, at disse hans slægtregistre senere er blevne optagne i Landnámasamlingen. Formen har rimeligvis været den samme som den, vi finder i Íslbók II, kap. 2. Dette bestyrkes ved de vistnok fra Are stammende bemærkninger i Laxdølas., se nedenfor under denne.

Der er endnu det spørgsmål tilbage, hvorvidt der findes andre steder i de gamle kilder, end de anførte, der kan føres tilbage til Are, og hvorvidt sådanne fører ud over, hvad man er berettiget til at forudsætte om hans ældre bog.

B. M. Ólsen har⁴⁾ f. ex. fremhævet, at der var en sådan lighed imellem Laxdølas bemærkninger om Torsteins død på Katanæs og Landnáma (s. 109), at bæggens beretning måtte gå tilbage til samme kilde, og at denne var Ares selvstændige »Landnáma«. Denne slutning er imidlertid forhastet; alt hvad der her kommer i betragtning, kan meget godt have stået som en kort historisk oplysning i slægtregistret. Som »den stærkeste grund til at antage« en særskilt Landnáma af Are anføres imidlertid et stykke, der findes i Sturlunga (I, 203) om Ketilbjörn d. gamle og hans slægt m. m., der genfindes i Ldn. (s. 312). Midt i dette stykke i Sturl. står

¹⁾ Hauks ord er kun hans egen gisning, ligesom overskriften i Frisbók er skriverens s. ovf.

²⁾ Jfr. *Maurer*, Germania XXXVI, 76 ff.

³⁾ Jfr. *Maurer*, Germania XV, 319 f.;

⁴⁾ Tímarit osv. X, 226—7.

ordene: »således siger Teitr«; dette er ganske Ares måde at anføre på, og jeg er enig i, at dette er Ares ord, hvad også *Maurer* har antaget. Men her må vi ikke glemme, at denslags bemærkninger altid hos Are slutter det fra hjemmelsmanden hæntede, når da ikke syntaktiske forhold fører andet med sig. Det, som i Sturl. står foran de nævnte ord, er nu kun Ketilbjörns slægtregister tilligemed en kort meddelelse om hans ankomst til Island, hans giftermål og søgen land — alt sammen ganske i Ares stil, og, vel at mærke, i alle henseender så, at det godt kunde have stået i Íslbók I. Hvad der derimod følger efter ordene i Sturl., er en ganske vist noget detaljeret beskrivelse af Ketilbjörns videre færd, så at det kunde være tvivlsomt, at Are overhovedet har skrevet den; men selv om så var, er det hele dog så kort, at man ikke deraf er nødt til at antage et særskilt skrift. Fordi nu Are på dette punkt, hvis hele stykket stammer fra ham, har været noget vidtløftig i sine meddelelser, er det ikke derfor nødvendigt at antage, at han har været det i samme grad på alle steder. I øvrigt kan der henvises til *Maurers* bemærkninger imod *B. M. Ólsen* i *Germania* XXXVI, 74 ff. særlig s. 79 ff.; det kan her betones, at *Maurer* har vist, at teksten på det pågældende sted i *Sturlunga* er fremkommet ved en selvstændig kompilatorisk bearbejdelse, hvad *B. M. Ólsen* i *Aarbb.* 1893 (s. 252 ff.) ikke har modbevist.

Dernæst har *Maurer* søgt at påvise enkelte sætninger, der har tilhørt den ældre Íslbók¹⁾, og man vil måske i fremtiden kunne finde endnu flere, der rimelig mere eller mindre ligefrem beror på Are og hans Íslbók, og da naturligvis den første, der synes overhovedet at være den, der så at sige udelukkende benyttes. Jfr. behandlingen af *Laxdøla* nedenfor; rimeligvis går også indholdet af 1. kap. af *Gíslasaga* (B) tilbage til Are, se nedenfor.

Til slutning skal det bemærkes, at det er muligt, at de enkelte ovf. omtalte sætninger i Íslb. II, der synes umotiverede i sammenhængen, er gåede over deri fra Íslb. I, hvor de rimeligvis har stået bedre, samt, at der i *Hönsetoressaga* findes et indskud, der åbenbart er hættet — med nogle redaktionelle ændringer — fra Íslb., om I eller II kan være tvivlsomt, eftersom dette indskud

¹⁾ F. ex. i *Quellenzeugnisse*, *Germania* XV, 316 osv.; jfr. *Golther*, udg. s. 29–34.

har en mærkelig sætning, der ikke findes i Íslb. II; enten har den stået i den ældre og Are udeladt den i den sidste bog, fordi han fandt den unødvendig, eller også har afskriveren af den tabte membran oversprunget den. — Bestemt må det antages, jfr. ovf., at tillæggene ikke stammer fra Íslb. I.

Det resultat, som vi altså kommer til, må være, at Ares ældre Íslendingabók har haft en sådan udstrækning og indhold, at den på den ene side kunde afgive etslags grundlag for en sammenhængende norsk kongesaga, og på den anden et lignende delvist grundlag og forbillede for en systematisk og udførlig fremstilling som den, vor Landnáma giver, og som først efterhånden er opnået. Når vi nu desuden husker, hvorledes værker som Kristnis. har lånt større eller mindre partier fra Are, får vi et klart blik for, hvilken uhyre betydning Are har haft for den islandske historiske litteratur.

Uagtet der ikke med nogen tilforladelig grad af sikkerhed kan konstateres, at Are har skrevet mere end de to Islænderbøger, gives der i det mindste tilsyneladende et par vidnesbyrd om litterær virksomhed af ham af en anden art. I prologen til de fire grammatiske afhandlinger¹⁾ siger dens anonyme forfatter: »Nu skal der vises eder den første skriftart, således skreven som Torodd runemester og Are præst d. frode har sat imod [som æquivalent til] det latinske alfabet«. Herved synes en samvirken mellem Torodd og Are at være antydnet og forudsat²⁾. Forfatteren er ellers meget forvirret og hans udtalelse om Are er heller ikke synderlig tydelig; sagens kærnepunkt har han næppe forstået. Vi kan ikke komme nærmere ind på de spørgsmål, der her gör sig gældende. At Are må have beskæftiget sig med det islandske alfabet og da naturligvis det, han benyttede, det latinske, er jo næsten givet. Men vi er ikke berettigede til, udfra prologens ord, at slutte, at Are har skrevet nogen særlig afhandling om den islandske skrift eller alfabetet; nogen forfattervirksomhed bliver her aldrig tale om. I betragtning af, hvor liden indsigt man i det

¹⁾ Sn. E. II, 4—6; Den 3. og 4. grt. afhdl. s. 154.

²⁾ Herom m. m. henvises til *B. M. Ólsen*, *Runerne* osv. s. 47 ff.; *Maurer* i *Germania* XV, 299, jfr. XXXVI, 62—3.

14. årh. havde i de ældre islandske litteraturforhold (jfr. ovf.)¹⁾, er det vistnok hverken for dristigt eller uretfærdigt at antage, at forfatteren til prologen, der af *B. M. Ólsen* betegnes som »et af de mest uklare og forvirrede produkter i hele den islandske litteratur«²⁾, har fået Are i forbindelse med Torodd, som Haukr fik Kol-skeggr gjort til historisk forfatter. Are nævnes jo i den 1. grt. afhdl. som den ældste forfatter på Island; i 2. afhdl. kap. 3, og i 3. afhdl. kap. 2 og 3 findes hentydninger til Are; det er vistnok disse steder, der har givet prologens forfatter den tanke, at nævne Are i sin fortale sammen med Torodd³⁾. Hvis dette er tilfældet, bortfalder ethvert holdepunkt for en særlig alfabetisk virksomhed fra Ares side.

Dernæst har man sat Are i forbindelse med den såkaldte præstefortegnelse fra 1143, der findes i det gamle håndskrift 1812 i gml. kgl. samling⁴⁾. Denne fortegnelse består af navnene på 40 islandske præster, 10 fra hver landsfjærding; de er alle samtidige, omkr. 1140—50; Are findes ikke nævnet iblandt dem. Efter selve fortegnelsen findes en bemærkning, hvori det bl. a. hedder, at den blev skreven år 1143 »efter Kristi fødsel, men Ketill biskop døde 2 år senere i Skalholt fredag ved solnedgang, octavas apostolorum Petri og Pauli; det fortalte biskop Magnus, som selv var tilstede ved hans død, til Are frode«. Denne bemærkning er under alle omstændigheder skreven efter Ares død, eftersom både biskop Magnus og abbed Vilmundr, der bægge døde 1148, forudsættes som døde⁵⁾. Der er en meget stor sandsynlighed for, at fortegnelsen stammer fra Are, og dette synes kraftig at bestyrkes ved, at hans navn ikke findes, ti hvem, uden ham selv, skulde have kunnet forbigå Are, hvis ry var så stort, og som dengang vistnok særlig betegnedes som præst?⁶⁾

¹⁾ Her kan tilføjes, at Nóregs konungatal i Flatsbogen udtrykkelig tillægges Sæmund (!), medens digtet selv må være forfattet c. 1190, og at den unge Óláfsdrápa i Bergsbogen tillægges Hallfrøðr, Rekstefja i Flatsbogen Markus (!) osv.

²⁾ Runerne osv. s. 50.

³⁾ Jfr. herimod *G. Storm*: Arkiv² II, 176.

⁴⁾ Jfr. fotolitografi II og III i *Isl. sögur I*, Dipl. Island. I, 180—94, hvor den er udgiven med indledning og anmærkninger.

⁵⁾ Man har endogså villet antage, at den var af Are selv, og at en afskriver havde ændret: »til mig« til »til Are frode«, men det kan ej være rigtigt.

⁶⁾ Jfr. Dipl. Isl. I, 185.

Fortegnelsen bliver således et vidnesbyrd om, hvor stærkt interesseret for historien, særlig den islandske kirkes historie Are, lige til sine sidste dage, vedblev at være. Den danner etslags supplement til slutningen af Ísl. bók og giver et velkomment bidrag, ikke alene til den islandske personalhistorie, men kaster også lys over de islandske kirkelige forhold og deres regelmæssige ordning ved midten af det 12. årh. Det er nemlig betegnende, at de nævnte præster i overskriften kaldes *kynbornir*, d. v. s. af en fornem og gammel herkomst¹⁾.

Endelig har *G. Storm* søgt at påvise²⁾, at en fortegnelse over norske fylker (*fylkjatal*)³⁾, der oprindelig skal stamme fra en Are Einarsson, »kong Eysteins hirdmand«, omkr. 1120, af Are frode er bleven benyttet i den ældre Ísl. bók. Det forekommer mig meget tvivlsomt, hvorvidt dette har sin rigtighed. Men fortegnelsen vil nærmere blive at behandle i forbindelse med Islændernes geografiske litteratur.

Et mere tiltalende billede af en forfatter fra litteraturens første tidsrum end Are gives der ikke. Vi ser en mand, der med den største omhu og en flid som en bis samler »gamle minder og ny«, udfritter de pålideligste mænd, han kender, sigter og kritiserer det samlede stof og så, i en forholdsvis fremrykket alder — efter sit 55. år —, giver sig til at nedskrive, hvad han således har erfaret. Ligesom hans fremgangsmåde var sikker, således blev hans bog i bedste forstand et modent værk, hvor han satte sin største ære i at meddele, hvad der var sandt; men han har ingen ærgærighed, der går ud på at opfatte dette på en selvstændig-subjektiv måde og lægge noget ind i det fortalte, som kunde være hans eget; denne klippe, som så mange desværre har strandet på, undgik han helt og holdent. Der er ingen subjektiv farve over hans lille bog, men vel vidner den om personlighedens stærke ædruelighed og ubestikkelige vederhæftighed. Hans værk har formet sig til

¹⁾ Derimod kan en sådan og så lille fortegnelse umulig afgive nogen som helst støtte for, hvad *B. M. Olsen* vil (Aarbb. 1898, s. 271), at »Are har skrevet en særskilt Ldn. og kongesaga«. Med det spørgsmål har den intet at bestille.

²⁾ (Norsk) Hist. tidsskr. 1877, s. 478—84.

³⁾ Jfr. Hauksbók, tillæg VIII, fortalen CXXXV, Peder Claussön Friis Saml. skr. s. 465.

en hel Islands historie, hvor de mest fremragende begivenheder har fået deres pladser i den rigtige kronologiske forbindelse; det er som man så en række fjældtinder dukke op, den ene efter den anden, og rage op over den fælles fjældryg, der forbinder dem. Alt er ordnet med en udmærket smag og det hele gives i et klassisk og kærnefuldt sprog, der næppe kunde være bedre, og så er Are dog begynderen og grundlæggeren. Han, og ikke den noget ældre Sæmund, er og bliver i sandhed den islandske historieskrivnings rette fader.

Når *G. Storm* udtaler¹⁾, at Are hverken stræber efter interessant fremstilling eller plastisk karakterskildring — hvad der senere er den historiske sagas opgave og fortrin — er dette rigtigt; det er en nødvendig følge af Ares hele måde at skrive på og af hans formål. Og dog, er ikke hans skildring af, hvad der foregik på altinget 1000, interessant, ja plastisk levende, og kan ikke skildringen af biskop Gissurr eller Hallr være noget i retning af en karakterskildring, om ikke just nogen plastisk? Det forekommer mig, at der også på dette punkt er et nært slægtskab mellem Are og de islandske sagaforfattere tilstede.

3. Eiríkr Oddsson.

Det forholder sig med denne mand som med så mange andre forfattere og digtere fra det 12. årh., at hans herkomst og liv er så godt som fuldstændig ukendt. Der gives ingen positive oplysninger om ham, og søger man i navneregistre til historiske værker findes intet, der kunde antyde hans slægtskabsforbindelser. Det eneste, vi får at vide om ham, er, at han var »en vis (kyndig; »vis og forstandig« Mork.) mand«, der »i den tid [o: ved midten af det 12. årh.] jævnlig opholdt sig i Norge«²⁾, hvoraf det tydelig nok fremgår, at Eiríkr var islandsk. Hensigten med hans ophold i Norge var den at samle stof til et historisk arbejde om et enkelt tidsrum i Norges historie. Herom haves endel oplysninger.

1. »Nu er at fortælle om kong Haralds sønner, Inge [1136—61] og Sigurd [1136—55], som den vise og forstandige mand E. O. har

¹⁾ Sn. Sturl. Hist. skr. s. 17.

²⁾ Hkr. 736, Mork. 210, Fms. VII, 226.

sagt«. Mork. 210. — 2. »Hallr, en søn af lægen Torgeir Steinsson, var kong Inges hirdmand og var tilstede ved disse tidender. Han dikterede E. O., da denne skrev denne fortælling. E. skrev den bog, der kaldes *Hryggjarstykki*. I den bog fortælles om Harald gille og to af hans sønner, om Magnus blinde og Sigurd slembe, og [mgl. i Frisb.] lige til deres død. En del skrev han efter meddelelse af disse Haraldssønners lendermand, Hakon mage; Hakon og hans sønner deltog i alle disse stridigheder og planer. E. nævner endnu flere, der fortalte ham om disse tidender, kyndige og erfarne mænd, som selv var tilstede ved begivenhederne, men en del skrev han efter, hvad han selv så eller hørte«. Hkr. 736, Fms. VII, 226. — 3. I det følgende kapitel i Hkr. anføres direkte udtalelser af Hallr, Hkr. 736, 737, Fms. VII, 226—8, om Sigurd slembes død. — 4. I samme kapitel hedder det fremdeles, at »provsten Ketill fortalte E. O.« om Sigurds gravsted. Hkr. 737, Fms. VII, 228. — 5. Fremdeles anføres E. O. som hjemmelsmand, »som først skrev dette«, Hkr. 731, Fms. VII, 218, der igen havde sin viden fra Einarr Pálsson i Bergen, om en episode i Sigurd slembes liv, — 6. og atter Hkr. 735, Fms. VIII, 224 som hjemmelsmand for Ivar dyntas drab m. m. [Magnus den blindes drab 1139], og atter her anføres et kvindeligt øjenvidne, Gudrid Birgesdatter, en søster til Norges første erkebisp.

Efter disse oplysninger kan vi nogenlunde danne os en forestilling om Eiriks fremgangsmåde og forfattervirksomhed. Han foretager sig at skrive om et tidsrum i Norges historie, der er en del af hans egen levetid; for at kunne nå sit mål på en tilforladelig måde rejser han, vistnok flere gange, til Norge og forhører sig der hos de kyndigste folk, der af egen erfaring og selvsyn var første rangs hjemmelsmænd. For så vidt kan Eiríkr fuldstændig stilles op ved siden af Are, hvad grundighed og samvittighedsfuldhed angår, ligesom også deri, at Eiríkr nøjagtig har anført sine hjemmelsmænd, rimeligvis lige så fuldstændig som Are. Det har været ham magtpåliggende at give en så rigtig fremstilling som muligt, og det er af det hele klart, at han ikke har brudt sig om og heller ikke behøvet at ty til de samtidige skjaldes kvad; han har næppe anført et eneste vers. Hvorvidt Ares værk har været ham et forbillede er, skønt rimeligt nok, umuligt at bevise. Sit værk har Eiríkr kaldt »Rygstykke«; hvad dette navn egentlig vil sige, er usikkert ¹⁾.

¹⁾ Om en ikke usandsynlig formodning af *Jón Sigurðsson* se *Maurer*: *Ausdrücke*, anm. 9 slutn.

Hvilket tidsrum omhandlede nu Eiríks skrift? Efter det foranstående skulde man tro, at dette spørgsmål var let at svare; meningerne har dog været noget delte. *Maurer* antog i modsætning til *Munch*, der mente, at værket kun var gået ned til 1139¹⁾, at det havde omfattet tiden lige til kong Inges død 1161. Herimod har atter *G. Storm* udtalt sig²⁾ og hævdet *Munchs* opfattelse som den eneste rigtige. Af de ovenfor anførte kildesteder 1—2 er det ubestrideligt, at Eiríks bog handlede om Harald gille (1130—36), samt to af hans sønner, Inge og Sigurd; da *Eysteinn* (1142—57) er udelukket, har man sluttet, at bogen var fuldendt før hans optræden, og at ordene i *Heimskringla* »lige (alt) til deres død« (2) gik på de to, der lige var nævnede, Magnus blinde og Sigurd slembe. Hele bogens indhold skulde altså kun have været 9-årsperioden 1130—39. Som støtte herfor er det blevet fremført, at *Einarr Pálsson* (5) døde 1155 og at Inge først tog sig en hird omkr. 1146, og man (*Storm*) slutter, at bogen er skreven i dette tidsrum (1146—55).

Men herimod kan der rejses vægtige indvendinger. For det første er 9 år i virkeligheden ikke meget at skrive om for en mand, som gör sig så stor en ulejlighed, som Eiríkr har gjort. Dernæst, og det er vigtigere, er den af ordene »lige til deres død« (o: Magnus blinde og Sigurd slembe) givne forklaring langt fra sikker. Først nævnes, som de vigtigste, Harald gille og hans to sønner, netop derfor skulde man vente, at »deres« gik på sønnerne. Hvad der forekommer mig at være det mest afgørende, er ordet *alt* (»lige«, »helt«), der er et altfor stærkt udtryk til kun at betegne de 3 år efter Haralds død, i hvilke Magnus blindes og Sigurd slembes historie egenlig falder. Fuldt forståeligt og korrekt vilde derimod udtrykket blive, hvis det betegnede tiden til 1155 — Sigurd munds død — og 1161 — Inges død. Henvielsen til *Einars* levetid og Inges hirdstiften er uden betydning, eftersom det udtrykkelig siges, at Eiríkr »jævnlig«, o: ofte (*longum*), var udenlands; han kan altså særdeles godt efter Inges død, ligeså godt som i årene 1146—55, have samlet oplysninger i Norge. Ganske vist vedrører alle de citater, som direkte siges at hidrøre fra Eiríkr, tiden før

¹⁾ Norske f. hist. II, 1040—41.

²⁾ Sn. Sturl. Hist. skr. s. 17—20.

1140. Men man har forlængst været opmærksom på¹⁾, at Eiriks værk delvis måtte være optaget eller stærkt benyttet i den såkaldte Morkinskinna-recension af kongesagaerne til 1177; her findes et af de vigtigste kildesteder om ham, og netop dér nævnes de hjemmelmænd, uden Eiriks navn, som i de andre bearbejdelser nævnes som hans autoriteter (f. ex. Gudrid (6), Ketill (4), for ikke at tale om stykket om Hallr (3)²⁾). Netop i det her pågældende afsnit af Morkinskinna kommer der tilsyne et virkeligt forfatter-»jeg«³⁾. Der kan ingen tvivl være om, at dette »jeg« er Eiríkr Oddsson. Senere hen⁴⁾ forekommer der atter en sålydende sætning: »Nu sker [mærk præsens her] der mange sådanne ting mellem de brødre [Inge og Sigurd] . . ., men jeg vil dog kun omtale det, som jeg synes har været de vigtigste tidender«. Således taler netop en samtidig og samvittighedsfuld forfatter af Ares art, der ikke vil tabe sig i detaljer, men holder sig til det vigtigste; i fortællingen følger kardinal Nikolaus' ankomst til Norge og straks derpå kong Sigurds fald. Jeg kan ingen tvivl nære om, at »jeg« også her er Eiríkr og ingen anden. Derved bliver det klart, at hans bog må have gået ned til år 1157—1161 og at Maurers forklaring af ordene: »lige til deres død« er den rigtige. Det eneste argument, der kan fremføres herimod, er den omstændighed, at Eysteins historie ikke siges at have været medtaget. Dette behøver dog ikke at have nogen videre betydning. Ganske vist har Eiríkr ikke kunnet undgå at skrive om Eysteins delagtighed i Sigurds fald, ligesom også om striden mellem Eystein og Inge. Dette antager jeg han har gjort, men fordi Eysteins historie toges med for så vidt som den berørte de to hovedpersoners, blev bogen lige fuldt kun om Sigurd og Inge og ikke tillige om Eystein; om dennes vesterhavstog har der sikkert intet stået hos Eiríkr. Det var

1) Således *Maurer*: Ausdrücke s. 59—60.

2) Mork. 219, 222, 220.

3) »Ikke har jeg af den grund kun ladet lidt« osv., s. 221, og så følger stykket om Ketill.

4) S. 232. Jfr. s. 234: »skönt jeg nævner kun få«: det er dette »jeg«, der fremtræder hos Snorre, Hkr. 772_{16—18}, »men jeg ved ikke bevis for det«; her har Fms. »vi«; Frisb. behandler teksten vilkårlig. — I Mork. forekommer et jeg nogle andre steder (42, 118, 156, 167), men dette »jeg« (Mork.s kompilator) er væsentlig forskelligt fra dem, der ellers findes (måske med undtagelse af det, der står s. 234).

Sigurd og Inge, der helt igennem var hovedpersonerne. Om Eystein var der overhovedet kun lidt at fortælle; det ser vi af Snorre.

Eiriks bog må således antages at have handlet om tiden 1136—61; den må altså være skreven noget efter det sidste år og rimeligvis før 1170. Den har på en måde dannet fortsættelsen af Ares »kongers liv«¹⁾.

Det hedder i sagaen om kong Inge²⁾ i anledning af kong Eysteins død, at »således har kong Sverre ladet skrive«. Man har villet sætte Eirikr i forbindelse med dette sted, men det forekommer mig at være mere end tvivlsomt, at der her skulde være sigtet til hans bog.

At påvise alt, hvad der i det enkelte kan stamme fra Eirikr Oddsson, er naturligvis vanskeligt. Der er dog næppe nogen tvivl om, at vi særlig i Morkinskinna kan søge hans værk, og vi tror ikke at fejle synderlig, når vi omtrent drager følgende grænser derfor: Mork. s. 192₉—193₁₅ (med Hallkell húks hjemmel, jfr. Hkr. Sig.—Eyst.—Ól. kap. 34), 195₁₅—197₆, 198₂₄—200₂₉ (dog med fradrag af versene, der senere er indsatte; jfr. Snorres på vers langt fattigere fremstilling), hvortil rimeligvis endnu kapitlet 200₃₀—201₂₇ bør føjes. Derimod kan der ikke være tale om, at Sigurd slembes saga, således som den foreligger i Mork. 201₂₉—210₂₇, samt 210₂₉—216₁₇ kan stamme fra Eirikr (jfr. bemærkningen 206_{9—11} om Haralds dronning og sønner, der er kommen engang før, s. 200₂₄ ff.). I stedetfor hele denne »saga« har Eirikr vistnok haft en ganske kort fremstilling, og derfra stammer rimeligvis 216₁₉ (hvor Inges brev tyder paa en velunderrettethed som Eiriks)—222₇, mulig 223_{2—23}, 224_{15—27} og endelig 228₂₁ osv., samt bemærkningen s. 206_{3—4}? Slutningen af Eiriks værk ser jeg i kap. 18 (og 19) i Hakon hærdebreds saga (Hkr. 773—4). Mulig har vi i Snorres værk et gennemgående mere tro billede af Eiriks bog end i den interpolerede Morkinskinna.

På grund af den måde, hvorpå Eiriks værk er opbevaret, kan vi ikke bedømme hans stil og fremstillingsævn; hans historiske kritik og fremgangsmåde er ovenfor belyst. Hvis bemærkningerne i Mork. 199_{20—7} stammer fra ham, får vi billedet af en

¹⁾ *Maurer*: Ausdrücke s. 9.

²⁾ Hkr. 755 (stedet mgl. i Frisb.), Fms. VII, 251.

stiltfærdig, rettdømmende, lidenskabsløs og forsigtig mand. Under alle omstændigheder har Eiríks bog haft en første rangs betydning som historisk kildeskrift; og det er et overmåde føleligt tab, også i litteraturhistorisk henseende, at det ikke er opbevaret i sin egenlige skikkelse.

4. Karl ábóti Jónsson.

Om denne mands herkomst og liv, personlige forhold og studier vides overhovedet ikke meget. Senere end c. 1135 kan han ikke være født, eftersom han år 1169 bliver abbed i Tingørekloster¹⁾. 1181 fratrådte Karl sin stilling og rejste 4 år senere til Norge²⁾, hvor han forblev i nogle år. Han sluttede sig meget nøje til kong Sverre, der lige før Karls ankomst var bleven enehersker i landet efter kong Magnus Erlingssons fald i Fimreiteslaget 1184. Efter at være vendt tilbage til Island overtog Karl igen sit abbedembede i Tingørekloster og beklædte det i henved 20 år til år 1207³⁾; da har han rimeligvis fratrådt det på grund af alderdom og svagelighed; 6 år senere, 1213, døde han⁴⁾.

Om abbed Karls videnskabelige virksomhed vides kun, at han er den oprindelige forfatter til sagaen om kong Sverre, i det mindste dens første del. Herom får vi direkte oplysninger i prologen til sagaen, hvor det i de ældre håndskrifter hedder:

•Her begyndes og fortælles der om de tidender, der nu har tildraget sig en tidlang (*um hríð*) og i de mænds minde, der har foresagt denne bog, men det er fortællingen om kong Sverre, søn af Sigurd

¹⁾ Ísl. ann. 117, Flat. III, 517.

²⁾ Sturl. I, 102.

³⁾ Ved år 1201 omtales þan på Tingøre i Sturl. I, 113, jfr. Ísl. ann. 123, 182, Flat. III, 522. Hans hjemfærdsår er, som Maurer har bemærket, ikke ganske sikkert. Abbed Káre (fra 1181) døde 1187; derfor har man antaget, at Karl da var vendt tilbage til klostret. I dette år kan han imidlertid ikke være kommen bort fra Norge, da det udtrykkelig hedder i Ísl. ann. 119, 180, 324, at der i det år ingen skibe gik fra Norge til Island. Meget længe efter kan det dog næppe antages at han er vendt hjem.

⁴⁾ Ísl. ann. 124, 183, 255. — 1212 sst. s. 63, Flat. III, 523. — I det hele kan der henvises til F. Jónsson: Historia eccl. Isl. IV, 31—2. Maurer: Ausdrücke, anm. (s. 61—3). P. A. Munch: Norske f. hist. III, 394 ff. G. Vigfússon: Sturl. proll. lxx ff. Karl nævnes i et dokument om Spákonuarfr c. 1200, Dipl. Isl. I, 306.

Haraldsson, og det er bogens begyndelse, der er skreven efter den bog, som abbed Karl Jónsson skrev, men hvorover kong Sverre selv sad (d. v. s. skrevet efter Sverres eget opsyn), og han bestemte, hvad der skulde skrives; denne fortælling er ikke vidt fremskreden; dér fortælles om nogle af hans kampe . . ., derfor kaldte man den del af bogen for *Grýla* (»skræmsel«). Den sidste del af bogen er skreven efter de mænds fortællinger, der huskede begivenhederne, som de selv havde set eller hørt; nogle af dem havde været i kampene med kong Sverre. Nogle af disse tidender blev således fæstede i erindringen, at man skrev dem straks efter, at de var sket, og de har ikke forandret sig siden¹⁾.

Denne fortale, der sikkert ikke stammer fra abbed Karl selv, i det mindste ikke i dens nuværende skikkelse, er noget uklart og ubehjælpsomt affattet. Men ét fremgår sikkert deraf, at »den første del« af sagaen er ført i pennen efter Sverres eget diktat af Karl, og at denne del i almindelighed kaldtes *Grýla* på grund af de tallose og afskrækkende strabaser og kampe, den så at sige udelukkende fortæller om²⁾. Den sidste del skal derimod være skreven efter kyndige mænds og øjenvidners meddelelser, men det siges ikke udtrykkelig af hvem. Den måde, hvorpå Karl omtales som forfatter til den første del, udelukker ikke, at det er prologforfatterens mening, at det ikke er Karl, der tillige har skrevet den sidste del³⁾. Ordene kan godt forstås således, at den første del af Karl, skreven efter Sverre som hjemmelsmand, senere efterfulgtes af den anden, hvis kilder var andre, men, hvad prologen har glemt at tilføje, hvis forfatter var den samme. Grunden til ordenes unøjagtighed kunde let tænkes at bero på Karls egen original, hvor der ved slutningen af *Grýla*-delen⁴⁾ kan have stået en forfatterbemærkning som: »hvad der hidtil er skrevet, er skrevet af K. J. efter Sverre, men det følgende er skrevet efter andre«; ved bogens slutning har der som sædvanlig ingen forfatternavn stået. Hvad der her er formodet om den sidste del, vil finde en absolut bekræftelse

¹⁾ Fms. VIII, 5. Eirsp. 1.

²⁾ Når man af *Flatøbogens* fortale har villet slutte, at den sidste del er bleven kaldt *Perfecta fortitudo*, er dette vistnok ikke tilfældet. Dette navn er ligefrem lavet af skriveren, Magnus præst, og fortjener ingen opmærksomhed.

³⁾ Således også *Maurer* og *G. Vigfússon*, Sturl. proll. lxx—lxxi.

⁴⁾ Eller i en særskilt prolog af Karl selv.

ved de resultater, som betragtningen og sammenligningen af bægge dele fører til, hvorom nærmere i det følgende. Hertil skal blot føjes, at den samme prolog også findes i Flatøbogen¹⁾, men i en ændret og udvidet form. Her hedder det efter bemærkningen om Karl og Sverre, at »efter den bog skrev Styrmer præst den frode, men denne [o: Flatøbogens] Sverressaga er igen skreven efter hans bog af Magnus præst Torhallssön«. Forudsat, at dette er rigtigt, hvad der næppe er grund til at betvivle, er det klart, at Styrmer har »skrevet« en saga om Sverre — efter Karls bog. Her er der, som *Maurer* rigtig har bemærket, sikkert kun tale om en afskrift, vistnok dog med nogle tilsætninger hist og her, særlig gejstlige udbrud, hvoraf Maurer har anført nogle, og som er i Styrmers bekendte manér. Derimod kan Magnus' ord ikke forstås, som om det var Karl, der havde skrevet den første, men Styrmer tilføjet den sidste del; ja, hvis Magnus var til at lide på, kunde man opfatte hans ord som bevis for, at hele sagaen oprindeligt var forfattet af Karl. Magnus' udsagn indeholder for os en meget vigtig oplysning, og vi fejler næppe ved at antage, at den forannævnte prolog med al dens forvirrede og ubehjælpomme udtryksmåde helt eller for største delen er Styrmers; prologens slutningsord om »bogens fortællinger om fordums begivenheder« passer godt som Styrmers ord.

Sverrissaga er en biografisk skildring fra først til sidst, men af en så usædvanlig detaljeret art, at den kan sammenstilles med en bog som *Sturlunga* både med hensyn til de utallige begivenheder, kampe osv., og den mængde personer, der overalt anføres og nævnes, samt endelig med hensyn til den nøjagtige beskrivelse af de enkelte kampes enkelte episoder, Sverres rejser og i forbindelse dermed af de dertil hørende lokaliteter, af klædedragt ved enkelte lejligheder osv. Der savnes ikke længere indstrøede taler, ja der anføres endogså breve og disses indhold (s. 128, *Fms.*, omtales hemmelige breve).

Alt dette et så nøjagtigt og detaljeret, at fremstillingen bedst forstås under den forudsætning, der jo er en kendsgerning, at den for største delen må stamme fra en mand, der var med i det hele fra først af: endnu bedre forstås det, når vi ved, at kilden ingen

¹⁾ Flat. II, 533 34.

anden er — for den første dels vedkommende — end selve den begavede og energiske personlighed, der er sagaens hovedperson, kong Sverre selv. Denne fremtræder i sagaen klart og tydelig i hele hans udprægede ejendommelighed. Uden betragtninger, uden filosofiske udviklinger vises det, hvorledes det lykkedes en mand med så sjældne ævner og en så stålsat tro på sin ret at grunde et dynasti, der skulde hæve Norge til et med andre europæiske stater jævnbyrdigt rige, og skabe en periode i Norges historie, der i enhver henseende skulde blive epokegørende som få ¹⁾.

Sagaen falder, som alt antydet, i to hovedpartier, men disse er kun for så vidt skarpt afgrænsede, som kong Sverre i det første har til modstander den virkelige norske, salvede konge, Magnus Erlingsson, Sigurd jorsalfars dattersøn, der i høj grad var yndet af de fleste Nordmænd, medens han i det sidste har at gøre med flere forskellige partier, hvoraf Baglerne var det farligste, og mere eller mindre farlige urostiftere og oprørere, hvoraf en endogså var en islandsk bondesøn; den sidste del af sagaen er næsten lige så ufredelig af indhold som den første. Men Sverres stilling er nu bleven en ganske anden, idet han i den første optræder som erobrende, i den sidste del derimod som den bevarende og hævdende.

Den første del indeholder Sverres første 7 års historie (1177—84), kap. 1—100 (244 sider i Fms.), den sidste går fra kap. 107—182 (191 sider sst.) og handler om 15 år, eller mere end det dobbelte af den første. Kap. 101—6 omhandler årene 1185—87 og slutter sig nøje til den første del, der kan bero på forfatterens egen erfaring og selvsyn. Som man ser, er der et stærkt misforhold tilstede med hensyn til udførlighed; dette har ganske sikkert sin grund i den forskellige måde, hvorpå de to dele er bragte i stand. Den første er som sagt skreven i Norge efter Sverres egne opgivelser og meddelelser, den anden sikkert på Island efter helt andre hjemmelmænd. At kongens egne meddelelser²⁾, tildels med

¹⁾ Svèrrissaga findes hovedsagelig i 4 håndskrifter, AM 337 4°, 81 fol., 47 fol. Eirspennill, samt i Flatøbogen, foruden i flere brudstykker. Teksten er i Eirspennill med hensyn til den sproglige fremstilling noget forkortet. — Udgaver: i Fornmannasögur VIII, i Eirspennill (Konungasögur 1871) og i Flatøbogen II.

²⁾ Selv nævnes Sverre som hjemmelsmand nogle steder: s. 12, 85, 106, 109, 124, og man synes at høre hans egen røst i en sætning som »som I nu skal høre« s. 38.

velberåd hu, har været detaljerede, er givet, og at Karl har følt sig forpligtet til at medtage dem alle, er naturligt. Den sidste del derimod, der er forfattet langt senere og efter mere eller mindre tilfældige hjemmelmænd¹⁾, der ikke kunde være i besiddelse af et så dybtgående detaljkendskab, måtte af sig selv blive mere kortfattet og ligesom mere summarisk i det hele. Endnu yderligere er indholdet blevet begrænset derved, at forfatteren ikke meddeler alt, hvad han ved og har hørt²⁾. Detaljer mangler der dog heller ikke her, men man kan ikke undlade at lægge mærke til en forskel med hensyn til, hvorledes f. ex. rejser her ganske kort omtales i modsætning til den nøjagtige skildring i den første del. Men navnlig er forskellen påfaldende, når man lægger mærke til Sverres taler. Alle hans så ejendommelige taler findes i den første del; de er her gengivne efter hans eget diktat, og det er naturligt, at vi her i fuldt mål finder hans lune, sarkastiske udtryk og særegne ævne til at fremstille sin sag således, at hans ord kunde bibringe tilhørerne den samme overbevisning, som han havde selv; det kan på den anden side ikke nægtes, at hans ord undertiden falder noget kløgtigt sofistiske. De taler derimod, som findes i den sidste del, er i reglen ganske korte, og kun på et par steder fremglimler dér udtryk og vendinger, der minder om Sverres ejendommeligheder. Men ét er ganske utvivlsomt, at disse taler vidner om nøje fortrolighed med kongens hele ånd og tænke måde, og der kan ikke være mange mellemlid mellem ham og forfatteren. Dette er meget vigtigt, ti det taler kraftig for, at denne er den samme som den, der skrev den første del, og som ved sit lange samvær med Sverre havde fået lejlighed til at lære ham tilfulde at kende. For en sådan mand og kun for en sådan måtte det være let i det mindste delvis at indlægge taler, som Sverre kunde have holdt, og i hans ånd, eller gengive dem i uddrag. At Styrmer f. ex. havde kunnet gøre dette, kan vi ikke tro.

At abbed Karl med liv og sjæl har sluttet sig til kong Sverre og trot på hans kongelige herkomst og ret til Norges trone, er ganske utvivlsomt. Overalt står forfatteren — skönt direkte udtalelser herom ikke findes — på Sverres side; denne hengivenhed

¹⁾ »Det er mænds tale« s. 292.

²⁾ Jfr. s. 359: »Der var mange angreb og skud osv., men det kan ikke alt skrives i en enkelt bog«; sml. også s. 406.

for ham findes nøjagtig på samme måde i den sidste del som i den første. Allevegne mærkes en indirekte stræben efter at stille Sverre og hans handlemåde i det gunstigste og retfærdigste lys (f. ex. s. 387, hvor forfatteren lader Sverre angive sine grunde til den skånselsløse forfølgelse af modstanderne i et enkelt tilfælde). Overfor den norske, mod kongen fjendtlige gejstlighed, stiller forfatteren sig helt igennem på hans side, ja, det er ikke langt fra, at vi mærker hans skjulte glæde over biskop Nikolaus' nederlag og flugt (f. ex. s. 378). I øvrigt er forfatteren meget kortfattet angående striden mellem Sverre og kirken, og man tager næppe fejl i at antage, at dette fornemlig kommer af, at det er en kirkens mand, der er forfatteren. Uagtet han personlig står på Sverres side, behøvede han ikke derfor og vilde han vel heller ikke åbenlyst stille sig altfor stærkt imod den norske gejstlighed, særlig ærkebispens, under hvis supremati han stod, tilmed da han skrev i en tid, da Baglerkrigen endnu ikke var afsluttet. Han går meget let hen over historien om Sverres afsendinge til Rom, deres færd og mystiske død, samt de foregivne pavebreve; her var der da også et punkt, som var såre kildent at behandle.

Hvad der ellers fortælles, er helt igennem de ydre tilstande, d. v. s. kampe, oprør og disses bekæmpelse, tog og rejser til lands og til vands; æmnet og fortællingen er således i virkeligheden meget ensartet. Ingensteds gives der en beskrivelse af de indre tilstande, ingensteds en nærmere skildring af de ændringer, der som følge af Sverres overmagt måtte indtræde, ingensteds en fremstilling af de politiske forhold, som de efterhånden udviklede sig. De kirkelige forhold berøres så lidt som muligt (navnlig i kap. 117) og med en så stor forsigtighed som tænkeligt. Ligesom sagaen således helt igennem er sig selv lig i denne henseende, er den det ikke mindre med hensyn til stilen og fremstillingsmåden, — når bortses fra den i det forangående fremhævede forskel i henseende til Sverres taler, er bægge dele ens. Stilen er noget af det simpleste, som tænkes kan, den mest dagligdags fortællende stil uafbrudt i korte, simple, kunstløse sætninger; ligesådan er sætningsforbindelsen; et *því at* osv. (eller en begrundende sætning) hører til sjældenhederne. Hertil kommer, at forfatterens subjektivitet yderst sjælden direkte træder frem, og da kun, for, som ovenfor bemærket, at meddele, at der er sket mere (flere enkeltheder) end

der fortælles¹⁾. Endvidere må det fremhæves, at samme udtryksmåde eller den samme tanke findes i bægge dele (således s. 239: »kongen så sig om og tog sent til orde« = s. 300, osv.). Mulig hidrører det hyppig forekommende *ekki vetta*, der er en Norvagisme, fra den oprindelig efter Sverres diktat skrivende forfatter.

Alt dette må betragtes som fyldestgørende beviser for, at vi helt igennem har med en og samme oprindelige forfatter at gøre, og denne er abbed Karl.

En anden sag er, hvorvidt vi har sagaen i dens oprindelige skikkelse eller ikke. På grund af dens store ensartethed er der meget liden rimelighed for, at man — og da særlig Styrmer — har underkastet originalen en dybere gående omarbejdelse. Det er nemlig ikke let at indse, hvori denne egenlig skulde eller kunde bestå. Navnlig den første del er så udførlig og nøjagtig, at der næppe var nogen, der havde noget at tilføje og endnu mindre at ændre. Nogen egenlig interpolatorisk virksomhed af betydning kan da heller ikke påvises. *Maurer* har med rette udtalt, at Styrmers virksomhed hovedsagelig må have været en afskrivers, men at han dog tillige har gjort sig skyldig i enkelte tilføjelser af underordnet rang, hvoraf han søger at påvise enkelte; det er navnlig gudelige og svulstige fraser af den art, som Styrmer vistnok holdt af at bruge. Man kunde være stærkt fristet til at antage, at også stykket om Gunhilds dröm i første kap., hvis svulstige fremstilling med de mange adjektiver er så afstikkende fra det øvrige, var flydt fra hans pen, og muligvis er også stykket om Sverre i ovnen (samme kapitel) af samme oprindelse. Afgjort må jeg fremdeles betragte kap. 2 (om Sverres dröm) som en senere tilsætning; den er kun en variation og afglans af den sikkert ægte dröm i kapitel 5. En interpolation, skönt næppe stammende fra Styrmer, er sikkert kapitlet om digteren Máni (kap. 85), der kun findes i ét håndskrift. Men dette er også vistnok alt, hvad der med rimelighed kan antages for at være tilsætninger.

Af vers anføres der overhovedet meget få og da næsten kun

¹⁾ Jfr. s. 177, hvor det udtales, at kun hvad kongerne personlig har deltaget i, skal fortælles; sml. s. 48, 222, 225. Mindre har det at sige, når der henvises fra den ene del til den anden f. ex. i kap. 98, s. 237. Derimod tør man tillægge det en større betydning, at der s. 364 henvises til Sverres første rejse over Rødefjæld.

lejlighedsvers, der fra først af har hørt med til den fortalte begivenhed og delvis fra Sverres egen meddelelse (s. 110) eller fra forfatterens eget kundskabsforråd, erhværvet under Norges-opholdet (s. 253—4, 256, 257); fra senere hjemmelmænd stammer nidversene s. 363—4. Egenlige drapevers findes kun s. 276—7 (Breiðskeggs-drapen. af Blakkr), jfr. Hallr Snorrasons vers s. 165—6; disse sidste kan forfatteren næppe have fået fra kong Sverre, men vel fra Magnus' mænd, hvis de ikke, hvad man kunde have grund til at tro, er senere indsatte. Det er klart, at forfatteren på sine steder også må have benyttet nogle af kong Magnus' mænd som hjemmelmænd for tiden för 1184; dette fremgår dog næppe deraf, at han f. ex. anfører taler af Magnus (jfr. Ásbjörns tale i kap. 90); det bemærkes udtrykkelig (i kap. 98), at Magnus var veltalende. Dog er Magnus' taler gennemgående lidet karakteristiske og i reglen meget korte; hvad tanken angår, er de temmelig ensartede, ja man synes undertiden at høre Sverres egne sarkasmer bagved Magnus' ord (f. ex. s. 136); forfatteren lader Magnus gentagne gange med et vist naivt praleri ytre, at han er viet »af en legatus fra Rumaborg« (s. 155, 218). Det er således rimeligt nok, at disse taler ikke er ægte. Skönt dette forholder sig så, er der næppe grund til at tro, at det billede, forfatteren giver af Magnus, er forvansket; nogen bevidst partiskhed kan man næppe påvise.

Naturligvis er det Sverre, der overalt er den fremherskende; han bærer, for at benytte et islandsk udtryk, »hoved og skuldre höjt over« alle sagaens øvrige personer. Billedet af denne ejendommelige personlighed kunde ikke gives klarere, og det er ikke mindst de fortræffelige taler i første del, som bidrager hertil. Sverres karakter, hans mildhed og væmmelse ved ufred og blodsudgydelse i det hele ¹⁾, hans færd mod købmændene (s. 40), hans kloge færd og beregnende handlinger, åndsnærværelse og ævne til altid selv i den mest fortvivlede stilling, at hitte på råd og udveje, hans udholdenhed og mod -- alt dette stråler i den mest udsøgte belysning. Hans lune og gode humør, hans alvor og sædelige fasthed fremtræder allevegne, men særlig i hans berømte taler, f. ex. lig-

¹⁾ Det var kun enkelte gange, hvor han mente, der skulde hårdhed til for at virke afskrækkende, når han var bleven hårdt udæsket. Dette var beregning og ikke natur.

talerne over Erling og Magnus, talen til købmændene i Bergen osv.; vittig og slagfærdig var han som få. Hvad der derimod ikke eller kun svagt fremtræder i Karls fremstilling er Sverres utvivlsomt store statsmandskunst og ævne til at ordne lov og ret; derimod får vi lejlighedsvis et indblik i Sverres lærdom og åndelige, særlig antikvariske interesser. I og for sig er også sagaens billede af de andre hovedpersoner som Magnus og Erling jarl, ligesom også af forskellige bipersoner, overordenlig levende og vistnok i det væsentlige rigtigt.

Som sagaværk må da abbed Karls værk sættes højt, skönt det har sine ufuldkommenheder, der hænger sammen med, at han skriver om samtidige forhold og personer. Der er altfor mange detaljer og det uvigtige er ikke skarpt nok adskilt fra det vigtige. Da Sverre er den alt beherskende personlighed og er behandlet med særlig forkærlighed, kunde man måske til en vis grad kalde Karls fremstilling tendentiøs, men den rolige og saglige stil dæmper og bryder spidsen af tendensen, så at den knap kan mærkes.

At Karl oprindeligt har skrevet sin saga i modersmålet, er for mig ganske utvivlsomt. Stilen er så ægte islandsk, så folkelig jævn, som den sikkert ikke kunde være, hvis sagaen var en oversættelse fra latin; man mærker ingen steder en latinsk original¹⁾, ingen latinske konstruktioner findes, hvilket sikkert ikke vilde være undgået, hvis der var tale om en oversættelse. Det er også rimeligt, at Karl ligefrem har opskrevet, hvad kongen meddelte ham, og at dette er sket i modersmålet, er utvivlsomt. Det eneste, der kunde tale herimod, er formen *Unás* i første kap., der skal være den latiniserede form af *Uni*. Forudsat, at Unas er en latiniseret form, kan det være vanskeligt nok at forklare dens tilsynekomst; den kunde stamme fra den affekterede *Styrmer*. Men den alene kan under ingen omstændigheder være afgørende, når der er så meget andet, der på det bestemteste taler imod en latinsk original. Navnet kan desuden vel være sammensat med *áss*.

5. Oddr Snorrason munkr.

Denne forfatter tilhørte en gammel og kraftig høvdingeslægt. Hans fader, Snorres (eller Há-Snorres) slægt føres op til en land-

¹⁾ Det skulde da være i 1. kap.s interpolation.

namsmænd¹⁾); hans moder Alfdís, hvis slægt når lige så langt op²⁾, var en sønnesøns datter af en søster til Grettir d. stærke og efterkommer af Þóroddr dráputúfr (I, 520). Om Odds opvækst og liv vides i øvrigt intet, undtagen hvad der fremgår af bemærkningen ved slutningen af hans Olafssaga, at han var munk på Tingøre og præst af vielse³⁾. I slutningen af sagaen i Stockh. hdskr. antydes, at Oddr har været misfornøjet med sit ophold i klostret og vilde bort derfra, men der vides intet nærmere herom⁴⁾. Hans levetid falder i den sidste halvdel af det 12. årh., og han må vistnok være noget ældre end både abbed Karl og Gunnlaugr, hans klosterfælle. Slægtleddene tyder på denne tid.

Af Oddr kender vi nu kun én saga, om kong Olaf Tryggvason. Den blev oprindeligt skrevet på latin⁵⁾; originalen er tabt, men der haves en oversættelse deraf i 3 recensioner, der nu findes i AM 310, 4° — i det følgende kaldt AM⁶⁾ —, i Stockholmer-hdskr. 20, 4 mbr. — i det følgende betegnet Sth.⁷⁾ —, samt endelig i den Delagardiske samling i Upsala 4—7, — i det følgende betegnet Ups.⁸⁾. Alle disse hdskr. er ufuldstændige; i det første mangler begyndelsen, omtr. 3 kapitler, samt 2 blade inde i sagaen; i Sth. mangler to blade i udg. kap. 6; Ups. er kun et lille brudstykke, bestående af sagaens slutning.

Det første spørgsmål, der her trænger sig frem, er om forholdet mellem disse håndskrifter. I reglen er dette hidtil blevet betragtet, som om de udgjorde ligeså mange selvstændige oversættelser, hvorved man dog har været opmærksom på den indbyrdes lighed i udtryk, der i det hele kan siges at være ganske be-

¹⁾ Ldn. 159, Hauksb. 52.

²⁾ Ldn. 169, jfr. Grettiss. 192, hvor hun kaldes *Asdís*.

³⁾ Fms. X, 371, (Groths udg.) 117, jfr. Sth. 71, jfr. betegnelsen »broder« Fms. III, 172, 173, Flat. I. 516, 517, og Grettiss. l. c. m. m.

⁴⁾ Jfr. *Maurer*: Ausdrücke osv. Anm. 13; indledn. til udg. 1853 og 1895; *G. Vigfússon*: Sturl. proll. lxxii f.; *G. Storm*: Sn. Sturl. Hist. skr. 33—7, samt afhandlingen af *B. M. Ólsen*, Aarb. 1893 og *Morgenstern*: Oddr—Fagskinna—Snorre.

⁵⁾ Jfr. *Svá segir bróðir Oddr, er flest hefir komnat á látinu af Óláfi konungi Tryggvasyni* Flat. I, 516.

⁶⁾ Udgiven i Fms. X og særlig af *P. Groth*, Kria. 1895.

⁷⁾ Udg. af *P. A. Munch*, Kria. 1853.

⁸⁾ Udg. sst.

tydelig. Dette har f. ex. *P. Groth*¹⁾ forklaret på en ejendommelig måde, ved oversætternes lige dannelsesstrin, lignende gloseforråd osv.; men dette slår ikke til. Ligheden er, som *B. M. Olsen* med rette har fremhævet, både i leksikalsk og syntaktisk henseende af en sådan art, at en indbyrdes uafhængighed er ganske udelukket, og der er ingen tvivl om, at forholdet er et andet og i virkeligheden langt simplere. Der er nemlig her, som tilfældet er med originalværker, kun tale om en enkelt original-oversættelse. Heraf forklares alle lighederne. Ulighederne, og dem er der på den anden side ikke få af, beror på den ellers så almindelige og velkendte omarbejder-virksomhed i det 13. årh.'s sidste halvdel. Jeg er enig med Groth i, at AM uden tvivl kommer den latinske original nærmest; bearbejdelsen i Sth. er meget forkortet²⁾ og, hvad der er vigtigt, i sproglig henseende rensset for latinismer og gennemgående forbedret³⁾; Ups. står originalen noget nærmere end Sth.⁴⁾ Det eksempel, som *G. Storm* anfører i sin bog om Snorre, (s. 34), er, som *Morgenstern* rigtig har set, ikke bevisende — for 3 selvstændige oversættelser — men illustrerende — for de 3 bearbejdere. At der også ved siden af forkortelserne kan findes mere eller mindre væsentlige interpolationer overrasker ikke; således er den af Storm fremhævede (sst.) sætning i Ups. at opfatte; slutningskapitlet i Ups. er stærkt afvigende fra de andres, hvilket beror på en bearbejders selvstændige ændringslyst.

Groth har villet hævde, at AM indeholdt den oprindelige oversættelse fra den lat. original. Herimod må jeg på det bestemteste udtale mig. Vel må jeg med denne udgiver anse det for sandsynligst, at AM er skrevet af en Nordmand, men netop dette taler imod, at vi her skulde have original-oversættelsen. Den har

¹⁾ Udg. s. LXII anm.

²⁾ Oplysende er ting som *rói . . ok hvíld* i AM (s. 104); her har de andre bearbejdelser kun det ene (*róa* Sth. s. 55) eller det andet (Ups. s. 64), og af lign. kunde der anføres en hel masse.

³⁾ Når således AM har *snúa* med acc. (lat. *vertere aliquid*) (s. 20), har Sth. ordet rigtig med dativ (s. 11).

⁴⁾ Hvis man vilde antage 3 selvstændige oversættelser, måtte man f. ex. konsekvent antage, at *Jöfraskinna* var en selvstændig bearbejdelse af de norske kongesagaer, istedenfor at den kun er en hovedsagelig forkortet afskrift af Hkr. Forholdet er her det samme. Sth. er ikke mere afvigende fra AM, end Jsk. fra Kringla, eller cod. Wolf. af Egilss. fra 132 osv. osv.

desuden forskellige afskriverfejl som f. ex. *Styrmir* (104₃₁) for *opyr-mir*, *Björn broðir hans* — som findes i Sth. — er oversprunget, øjet gled fra det ene *br. hans* til det andet; *Alpin* kaldes altid den engelske kæmpe, der bejlede til Gyda; i de andre recensioner kaldes han *Alfvini* (el. *Alf-*); her er *p* opstået ved fejllæsning af angels. *v*, der sikkert har været skrevet *f* i den lat. original; men hvad der er særlig afgørende er ordet *bōta* (45₂₂), der ved fejllæsning er opstået af (Sth.s) *bera*; i sammenhængen er verbet *bæta* ganske umuligt. Dernæst, og det er ikke mindre afgørende, er AM, ligesom de andre hdkrr., interpoleret. Således er kap. 15 om Jomsvikingerne, tiltrods for Groths forsøg på at bevise det modsatte, et lån fra Jómsvikingasaga¹⁾, der umulig kan være oprindeligt i Odds værk. Kapitlet indeholder bl. a. en længere samtale mellem Hakon jarl og Harald blåtand, der er på sin plads i en Jómsvikingasaga, men vedkommer ikke det mindste en Olafssaga; denne sidste kender ellers ikke noget til en optagelse af uvedkommende stof²⁾. Kap. 18 er, som det også er blevet fremhævet, af en sådan art, at det forudsætter, at kap. 15 ikke har stået der fra først af. Hertil kommer endvidere, at sproget er afstikkende (rent islandsk). Det bedste bevis for, at AM er en interpoleret afskrift, er det fra Ares Islbók i kap. 40 optagne stykke (der mangler i Sth., hvor der blot findes en kort henvisning; Hjaltes vers findes også her i dets interpolerede form), fremdeles de drotkvædede vers (s. 94 — mangler i Sth. — et brudstykke af et vers af Sigvatr, der her tillægges »Sigvalde jarl« (!), s. 96. 100. 102. 104. 108—13), der umulig kan have stået i Odds original; de var uoversættelige på latin, og, når bortses fra det lille »latinske« vers af Stefner, passede ikke til hele hans skrivemåde. Versene er, ligesom andre interpolerede stykker, indsatte af en Islænder og uden tvivl hentede fra Fagrskinna, hvis forfatter havde benyttet Oddr. Den anførte forvanskning af »Sigvatr« til »Sigvalde jarl« stammer derimod vistnok fra den norske afskrivers let forståelige ukendskab til de islandske skjalde. Til slutning kan bemærkes, at, når vi sammenligner AM med de stykker af Oddr. der findes optagne i

¹⁾ Således også *Mogk* i en anmeldelse i Liter. Centralbl.

²⁾ Foruden små sætninger som 31_{9—10}, 36_{20—4}, 50_{29—51} og lign. er følgende interpolationer i 310: stykkerne 107_{11—10}, 35 108₃; kapitlet om Islænderne er udvidet efter Laxdølasaga.

den større Olafssaga, er teksten her på flere steder mere nøjagtig og oprindelig end i AM.

At Sth. (og Ups.) på sine steder således kan have bevaret og uden tvivl også har den oprindelige tekst, er vistnok givet; desuagtet må det hævdes, at hvor AM er vidtløftigere, navnlig med hensyn til ordmængde og pompøs fremstilling, står den originalen nærmere end de andre. At Oddr ikke, ligesom hans »broder« Gunnlaugr, idet mindste til en vis grad skulde have benyttet en vis gejstlig veltalenhed og blomstertale, er ubevisligt og lidet rimeligt¹⁾. Bearbejderen af Sth. har været en særdeles fornuftig og nøgtern mand, hvis hovedfortrin er, at have forbedret sproget og gjort det helt igennem så at sige rent og klassisk islandsk, ligesom han også i det hele forkorter. Dog kan der også her findes interpolationer, f. ex. slutningen af kap. 6 og af kap. 53 (anekdoten om Stefner med den drotkvædede vise²⁾).

Det følger af alt dette, at når vi skal bedømme Oddr og hans skrift, har vi hovedsagelig at gå ud fra det, som det foreligger i AM med tilbørligt hensyn til de andre, særlig Sth., der på sine steder er fuldstændigere bevaret.

Her finder vi da for det første Odds egen fortale, og der er grund til at antage, at den omtrent er en ordret gengivelse af originalen. Forfatteren henvender sig i den til »kristelige brødre og fædre« og udtaler, at han vil skrive »til ære for« »den mest heldbringende konge, Olaf Tryggvason«. Hermed er forfatterens program givet. Han erkender ganske vist, at Olaf Tryggvason »ikke som Olaf d. hellige gjorde sig bekendt ved mirakler efter sin død«, men han var ikke desto mindre »en herlig og udmærket mand og guds ven«, og hans bedrifter er det bedre at høre om »end ste-

¹⁾ Når der tales om Odds »simple og naive fremstilling« (Aarbb. 1898 s. 283), sker dette uden hjemmel.

²⁾ Hskr. 310 (AM) har *Groth* forsøgt at gøre ældre end sædvanlig antaget (c: fra den sidste halvdel af 13. årh.); der er i virkeligheden intet, hverken med hensyn til retskrivning eller skriftform, der fører længere tilbage i tiden. — Hans så at sige eneste »bevis« for, at det er oversætterens original, er lidet heldigt; det består i, at skriveren har rettet *het* til *nefndisk* (39_{1v}). Dette kan naturlig og lige så godt forklares af, at han først tænkte på at ændre sin isl. originals udtryk (til det kortere *het*), men da han opdagede, at det af syntaktiske hensyn ikke gik an, rettede han det skrevne igen efter originalen.

mødrehistorier«. Det er den gejstlige mand, munken, som fører denne tale, en mand altså, af hvem vi på forhånd ikke kan vente en fuldstændig nøgtern fremstilling eller kritisk historie; tværtimod, vi aner, at forfatteren ikke agter at gå af vejen for legender og deslige fortællinger. Hvad vi således er forberedt på at høre, udebliver da heller ikke. Sagaen er nemlig overgrot med legender og fabler af det utroligste indhold, og skönt dens forfatter efter eget sigende ikke kender mirakler af Olaf efter døden, kender han des flere overnaturlige tildragelser i hans levende live før hans mirakuløse forsvinden ved Svolder, for at tale i Odds ånd. Oddr tror naturligvis ikke på Olafs fald og død dér (jfr. Kristnisagaens opfattelse), og heri kulminerer på en måde hans historiske opfattelse. Hans uhistoriske munke-opfattelse går endogså så vidt, at han, på en for os ligefrem latterlig måde, lader en »hjort« stige frem af den af Olaf angrebne og forfulgte modstander Tore hjorts legeme og kæmpe med kongens egen berömte hund Víge (!, AM s. 69, Sth. s. 36); længere kunde en datidsmunks lettroenhed og kritikløse opfattelse vel næppe gå. Og det er ret karakteristisk, når Oddr i anledning heraf, på en ganske vist i en vis forstand naiv måde, udtaler: »Når sådanne ting fortællés angående slige unaturaligheder og undere, kan det synes utroligt; men alle ved, at djævelen altid ligger i strid med gud den almægtige, og de elendige folk, som forkaster gud og som djævelen bedrager med alskens svig og underfundighed osv. . . . Vi påstår ikke, at dette i virkeligheden er sket, men vi tror, at det således er forekommet folk, ti djævelen er opfyldt af falskhed og ondskab«. Dette kan tjæne til eksempel på Odds betragtningsmåde og stil. Det følger efter dette af sig selv, at han tror på troldmænd og deres kunster (Eyvind kinnrifa, Gunnhild m. m.), troldkyndige Finner og spåmænd, ja, rigtige trolde (jætter, AM kap. 59 — Sth. kap. 47) osv., ligesom han også tror på det ganske uhistoriske træk, at svenske dronninger var forpligtede til at lade sig levende lægge i høj hos deres afdøde gemal. Man får overhovedet det indtryk, at der ikke har været den legende eller røverhistorie, som Oddr ikke har kunnet tro på.

Hvad det rent historiske stof angår, er også fremstillingen heraf fuld af urimeligheder og umuligheder. Heraf har *Munch* i sin udg. af Sth. fremhævet det meste i anmærkningerne, hvortil vi i det hele kan henvise. Som eksempel på Odds uhistoriske opfat-

telse af historiske personer og deres færd kan hans fremstilling af Hakon jarls forhold til Gunnhild kongemoder fremhæves; der forudsættes et så venskabeligt forhold, at Hakon lader sig af hende bruge som sendemand for at hænte den unge Olaf i Sverrig. Af lignende art er den ganske uhistoriske datter af Hakon, Auðr (Uðr), der bliver gift med en svensk konge. Selvstændige kombinationer findes f. ex. m. h. t. Olafs forskellige rejser til Rusland, hvor Tore klakka opsøger ham (istedenfor i England), samt Olafs tog til England, efter at han er bleven konge i Norge. Alt dette er imidlertid uhistorisk. Oddr undgår end ikke at fortælle en og samme legende i to variationer (AM kap. 33 : 51 — Sth. 28 : 42), uden at forstå, at det er den samme. Hans kronologi lider også af forskellige kombinationsfejl. Men alt, hvad der fortælles, går ud på at vise, hvilke farer Olaf fra fødselen af var omspændt af, hvorledes han ved guds forsyn altid blev reddet — også i Svolderslaget — og hvilke herlige fortrin og hvilken alt besejrende overlegenhed såvel i åndelig som i legemlig henseende han var i besiddelse af.¹⁾ Hvilket skridt bort fra Are og Eiríkr og deres måde at arbejde og skrive på betegner ikke Oddr!

Hvilke kilder Oddr har haft, har vi ikke vanskeligt ved at sige. Der findes oftere sådanne udtalelser som »man fortæller«, »det anser folk for at være sandhed«, »der er dem, dér siger«, eller, noget bestemtere, »kyndige mænd har fortalt os«. Enkelte gange hentydes til forskellige beretninger: »nogle siger . . . medens andre fortæller«²⁾. I AM kap. 74 — Sth. kap. 62 anføres Skule Torsteinsson (digteren, I, 567—9), Einarr tambeskælver og Kolbjörn staller, ja, i sidste kapitel endogså Astrid, Sigvalde jarls hustru, og Astrid, Olafs søster, som hjemmelsmænd. Med alt dette betegnes en gammel, mundtlig tradition, og det er ganske sikkert denne, der er Odds hovedkilde. Men denne tradition er ved gejstlig indflydelse og legende-digtning bleven meget forvansket, og Oddr har vistnok hverken haft ævne eller lyst til at søge den historiske kærne

¹⁾ At der skulde have stået noget i Odds originale saga, som ikke findes i nogen af vore bearbejdelser, er meget usandsynligt. Når der i Flat. I, 516 henvises til en udtalelse af Oddr, foreligger der ikke en henvisning til hans bog, men der er tale om en mundtlig meddelelse ang. noget, Oddr ikke fandt plads til i sit værk.

²⁾ »Som det fortælles i hans saga« Sth. 21 (jfr. slut. af kap. 6) er en interpolation; henvisningen findes ikke i AM.

og bortkaste den gejstlige tildigtning. Af virkelige forfattere henviser Oddr til *Are* (AM kap. 25 — Sth. 15) og hans bog (Sth. kap. 30, jfr. AM kap. 39), samt til *Sæmund* (AM kap. 25. 35 — Sth. kap. 15. 27) angående kronologi og sejdmænds indebrænding (jfr. ovf. s. 351). I AM (s. 70) henvises til en ubekendt præst »Rufus«. Angående andre formentlige hjemmelmænd se nedenfor.

Når Oddr har forfattet sit værk, er det vanskeligt, med bestemthed at afgøre. Så meget er sikkert, at det må være skrevet efter år 1170, da flytningen af den hellige Sunnivas relikvier fra Selja til Bergen, der foregik i det nævnte år, omtales i Sth. (s. 26; her er en lakune i AM). Til en nærmere datering hjælper måske en henvisning til en udtalelse af »kong Sverre« (AM s. 109 — Sth. s. 58)¹⁾ om Olaf Tryggvason under Svolderslaget. Oddr vides ikke at have været udenlands; derimod var jo hans abbed, Karl Jons-son, som vi før har set, i Norge hos kong Sverre (1185—7); den formodning ligger da nær, at det er fra den hjemvendte abbed, at Oddr har denne sin bemærkning; i så fald er bogen skrevet efter 1188; ret meget senere er den næppe ført i pennen²⁾. Nogen videre oplysning får vi ikke ved at undersøge forholdet mellem Oddr og den norske forfatter Theodricus, selv om noget afhængighedsforhold kunde påvises, hvad Storm har ment at kunne gøre³⁾. Jeg kan ikke indse, at man er berettiget til at antage nogen nærmere indre forbindelse mellem de to. Theodricus' fortælling om miraklet i Danmark stemmer f. ex. ikke med Odds, for så vidt som denne ikke taler om, at Olaf da lovede at blive kristen; havde han benyttet Theodricus, vilde han ganske sikkert have optaget dette træk. Ligeledes anfører Theodricus navnet på den Syllingske abbed, der døbte Olaf, men Oddr ikke. Ligheden mellem de to forfattere er i det hele ikke stor. Endnu mindre kan der være tale om en benyttelse af *Historia Norwegiæ*.

Vi kan ikke forlade Oddr uden at optage slutningen af hans værk, således som den fremtræder i håndskrifterne, til nærmere

¹⁾ I Ups. er »kong Sverre« ombyttet med »kyndige mænd«; dette er uden betydning; ti den slags ændringer var så almindelige på Island under afskrivningstiden.

²⁾ Jfr. *G. Storm*: Mon. hist. Norw. s. XI.

³⁾ Sst. s. XII, hvorimod han tidligere (i Aarbb. 1871 s. 425 og i Sn. St. Hist. skr.) havde udtalt det modsatte.

betragtning, da dette har sin store betydning også for den forfatter, vi straks skal komme til.

I Ups. slutter teksten med bemærkningen om Oddr munk som sagaens forfatter, og der har her aldrig stået mere. I AM findes der imidlertid endnu 4 kapitler (I om kong Edwards udtalelser om Olaf Tryggvason; en fabel; II om Harald Godvinssöns sidste kamp og liv efter Hasting-slaget med kong Olaf som mønster, jfr. Hemingspátr; III om biskop Jon (= Sigurd) i Sverrig og endelig IV: 6 vers af Hallfreds Olafsdræbe). Alle disse kapitler er åbenbart senere tillæg¹⁾; IV kan under ingen omstændigheder hidrøre fra Oddr: det er tydelig en tilføjelse, bestemt til at fylde en side. — III slutter med den mærkelige angivelse af hjemmelmænd, der lyder: »Denne fortælling meddelte mig abbed Asgrim Vestliðason, Bjarne præst Bergtorsson, Geller Torgilsson, Herdis Dadesdatter, Torgerd Torsteinsdatter, Ingunn Arnorsdatter. Disse personer lærte mig kong Olaf Tryggvasons saga, som den nu er fortalt. Jeg viste også bogen til Gissurr Hallsson og jeg rettede den efter hans råd, og det har vi siden beholdt«. Nu er det spørgsmålet, hvorledes dette er at forstå, og navnlig, hvem det her fremtrædende »jeg« er. Man har gjort gældende, at disse kapitler var Odds senere tillæg og at det var ham, der endelig her direkte anførte sine hjemmelmænd. *Munch* har derimod ment (Sth. s. VIII), at bemærkningen slet ikke stammede fra Oddr, men fra Gunnlaugr munk. Sagen er nemlig den, at dette kapitel også findes i Flatøbogen (I, 517), men her henføres bemærkningens første del (om hjemmelmændene) til »de brødre, Oddr og Gunnlaugr«, den sidste del derimod udelukkende til Gunnlaugr. Dette er uden tvivl det eneste rigtige. Bemærkningen er i AM direkte udskreven efter Gunnlaugs værk, hvorimod Flatøbogens afskriver (istandbringer) er i den første del kommen til at udtale sig unøjagtig, enten ved en fejlslutning — han havde jo benyttet bægge »brødres« arbejder, og har mulig troet, at da de var samtidige »brødre« i samme kloster, måtte de have haft de samme hjemmelmænd — eller ligefrem af uvidenhed. Det er klart, at det må være en og samme person, der to gange først betegnes ved »mig«, som den, der bagefter optræder som »jeg« og »vi«. Men Flat. har lige forud nævnet

¹⁾ I *Sth.* findes kun begyndelsen til kap. I.

Oddr som den, der på latin har »komponeret mest« om kong Olaf foruden Gunnlaugr. Denne bemærkning er uden tvivl et citat af Gunnlaugr selv, der (se ovf. s. 400) har anført Oddr som sin hjemmelsmand; citatets indhold vedrører slet ikke Olaf Tryggvason og findes derfor ikke i Odds saga. Det er dette, der har påvirket Flat.s kort efter følgende bemærkning om Odds og Gunnlaugs hjemmelsmænd som formentlig fælles. — I—II falder fuldstændig udenfor den ramme. Odds værk i øvrigt har, og der kan ingen tvivl være om, at de stammer fra Gunnlaugr; stilen og udtryksmåden er fuldstændig hans; vi vil i øvrigt i det følgende komme nærmere tilbage hertil. III er revet ud af sin rette sammenhæng, men gjenfindes i denne i et afsnit i Flat., der åbenbart stammer fra Gunnlaugs bog¹⁾. I—III er således en bearbejders senere tillæg til Oddr. hæntet fra Gunnlaugs Ólafssaga og IV er kun et sidefyld.

Odds bog om Olaf er bleven benyttet i flere senere sagaværker, men dette vil vi ikke dvæle nærmere ved her. Uagtet den er legendarisk og ukritisk, indeholder den dog såmeget historisk stof, at den blev en kilde, man ikke kunde undgå at benytte. I øvrigt er det ret vanskeligt at påvise, hvorvidt en fremstilling går direkte tilbage til Oddr eller en anden mulig tabt bog. At Odds bog også har fundet velyndere i Norge, er klart deraf, at to af de forhåndenværende håndskrifter er udførte af Nordmænd.

Andre skrifter end Olafssaga tør ikke med rette tillægges Oddr. Det hedder ganske vist i Ingvarssaga, at den er forfattet af Oddr. Dette er imidlertid senere tiders fiktion for at give sagaen desto større anseelse og tiltro; jeg slutter mig i så henseende ganske til *P. E. Müller*²⁾; i øvrigt kan der henvises til *Maurers* behandling af denne sag³⁾; hans betænkeligheder ved helt at frakende Oddr enhver andel i sagaen synes at være ubegrundede.

6. Gunnlaugr Leifsson, munkr.

Om denne mands liv vides i det hele kun, at han i en lang tid var munk i Tingøre-kloster og at han døde 1218 eller 1219⁴⁾.

¹⁾ Flat. I, 515, kap. 401 slutn.

²⁾ Sagabibliothek III, særlig s. 173—4.

³⁾ Die Ausdrücke, Anm. 13.

⁴⁾ Ísl. ann. s. 255; — Isl. ann. 125. 184. 326, Flat. III, 525, hvor han urigtig, ligesom i Hauksb. 271³⁷, kaldes Guð-, Bisk. I, 510.

Han var vistnok en höjt anset mand og havde meget at sige på grund af sin lærdom. Han kaldes¹⁾ den største klærk og den velvilligste mand, hos hvem egnens præster søgte råd (1210 imod biskop Gudmund), og han kaldes »den boglærdeste mand i hele Island»²⁾. Medens Gudmund d. gode endnu var præst, altså før 1201, siges han at have sendt Gunnlaugr »varsler» (d. v. s. optegnede varsler og jærtegn) vedrørende Torlak d. hellige (død 1193), for at han skulde »dikte» dem, d. v. s. give dem i en latinsk oversættelse³⁾; også på Gudmunds opfordring skrev Gunnlaugr sin saga om biskop Jon. Det tyder således på et meget venskabeligt forhold imellem de to gejstlige⁴⁾. Men efter at Gudmund var bleven biskop, blev Gunnlaugr ligesom så mange andre, sikkert ikke uden grund, en af hans modstandere, og således optræder han 1210⁵⁾. At Gunnlaugr har været en myndig mand og fremfor alt noget overmodig på grund af sin store lærdom, derpå tyder abbed Arngrims fremstilling⁶⁾ af, hvorledes Gunnlaugr, efter at have »digtet novam historiam sancti Ambrosii», begav sig til bispesædet Holar og begyndte der, uden biskoppens tilladelse, aftenen før festum Ambrosii i koret at oplæse sit »digt»; dette forbød bispen ham og han måtte da stanse, som den mod ham uvenlige Arngrim siger, efter at have fået »tilbörlig kindrødme» for sin dristighed⁶⁾. Ellers kender vi intet til Gunnlaugs praktiske virksomhed. At han har været en dygtig latinist, fremgår af, at han forfattede alle sine historiske værker på latin, og han har rimeligvis haft et betydeligt kendskab til den fremmede middelalderlige litteratur.

Blandt Gunnlaugs værker møder vi da først en saga om den første biskop til Holar, Jón (Jóan) Ögmundsson (1106—21). Denne siges han at have skrevet »ifølge biskop Gudmunds bud og opford-

¹⁾ Sturl. I, 223, Bisk. I, 502.

²⁾ Bisk. II, 31.

³⁾ Sst. I, 369.

⁴⁾ Jfr. Bisk. I, 425, hvor der tales om en höjtidelig modtagelse af Gudmund i Tingøre-kloster — II, 31, Sturl. I, 113.

⁵⁾ Bisk. II, 77.

⁶⁾ Jfr. Maurer: Ausdrücke, Anm. 15, Brenner: Kristni s.; G. Vigfusson: Proll. lxxiii, G. Storm: Sn. Sturl. Hist. skr. s. 35 f., Bisk. I, fortalen, B. M. Ólsen: Aarbb. 1893.

ring¹⁾, og at han er forfatteren, fremgår af flere steder²⁾ i oversættelsen deraf; denne er trykt i Biskupasögur I, 215 o. s. v. efter et håndskrift i Stockholm, hvor dog slutningen mangler; en del deraf kan udfyldes efter et papirhåndskr. Endvidere haves sagaen helt i en oversættelse eller bearbejdelse i AM 234 (Bisk. I, 151 o. s. v.), der af udgiveren kaldes »den ældste«; den skal ikke være af Gunnlaugr, men af en anden ukendt forfatter; dog indrømmes der, at den største del af det virkelige indhold er ens i bægge, og at man derfor kan tale om én originalsaga³⁾. Herimod har *B. M. Ólsen*⁴⁾ hævdet, at der kun kan være tale om én saga om Jon og af Gunnlaugr i to bearbejdelser [eller tre, hvoraf den sidste ikke er udgiven; den indeholder enkelte jærtegn mere end de andre og er ellers uden videre betydning]. Dette er nu uden tvivl det eneste rigtige, men når samme forfatter udtaler, at »som oversættelse betragtet er den såkaldte Jons saga hin elzta sikkert den ældste af de tre«, kan jeg ikke være enig heri. Ligheden imellem de to bearbejdelser er så overvældende, at det er forbavsende, at G. Vigfusson kan tale om to forfattere. Gunnlaugs lat. original er, ligesom Odds Olafssaga, tabt. Den mest direkte oversættelse heraf er imidlertid den Jónssaga, der er trykt som nummer 2. Det er mærkværdigt, at man har kunnet tvivle i så henseende. Her findes fortalen, der bærer alle indre og ydre mærker af at være ægte, og, hvad der er vigtigst, denne »saga« vidner så at sige i hver linje om at være en temmelig slavisk gengivelse af en latinsk original; der findes latinske ord og vendinger, særlig participialkonstruktioner, en udstrakt brug af adjektiver, som ikke kan kaldes islandsk. Det er ganske rigtigt, hvad G. Vigfusson har bemærket: »latinfarven og latinsk sætningsforbindelse skinner allevegne igennem«⁵⁾. Uagtet den såkaldte »ældste saga« for det meste er ordret stemmende med den anden, mærkes dog latinen her langt

¹⁾ Bisk. I, 216.

²⁾ Udtrykkeligt s. 215—16: »siger Gunnl. munk, . . . som den latinske saga digtet har«.

³⁾ Bisk. fort. XLII.

⁴⁾ Aarbøger 1893 s. 286—7 anm.

⁵⁾ Bisk. fort. s. XXXIX.

mindre, ligesom fremstillingen undertiden er noget forkortet¹⁾. Forholdet her er det selvsamme som ovf. påvist med hensyn til Odds Olafssaga. En eller anden har fundet original-oversættelsen altfor uislandsk i stil og sprog og omskrevet den ved at fjerne de værste latinismer og noget af dens ordsqualder. Vi har altså her så godt som udelukkende at holde os til sagaen nummer 2 som den egentlige oversættelse og supplere den med den første saga, hvor den har lakuner. Men enhver tale om en »ældste saga« bør herefter forsvinde.

Sagaen falder i to hoveddele, den egentlige fremstilling af biskop Jons liv (kap. 1—39), og hans jærtegn, der danner et tillæg dertil (kap. 43 o. s. v.); bægge dele forbindes ved kap. 40—2, der handler om biskoppens begravelse med mere. Også den sidste del er af Gunnlaugr selv. I den egentlige saga er der ikke synderlig meget stof foruden de mærkeligste begivenheder i biskoppens liv. Noget særligt fyldigt billede af ham får vi ikke. Det vigtigste, der findes om hans egentlige virksomhed, findes i kap. 23—7, hans religiøse zelotisme (forfølgelse af hedenske minder, ugedagenes navne, danse osv), som i grunden ikke taler til fordel for biskoppens åndsoverlegenhed; der fortælles endvidere om hans skolehold og undervisning, og her får vi et mere tiltalende billede af ham. Hele fremstillingen er gennemtrukket af den mest gejstlige svulst og legendariske tone, stilen højtravende, ordflommen overvældende. Om egentlig sagastil er der her ikke tale. Jærtegnene er af den sædvanlige art, det er helbredelser af mennesker og kvæg osv.

Sagaen er skreven efter biskop Brands død (1201), og vistnok også efter at Gudmund blev biskop; jærtegnene stammer alle fra 1198—1201. Sagaen må være skreven kort derefter²⁾. Af interesse kunde det være at vide, hvilke kilder forfatteren har haft. Han angiver disse tildels ved at henvise til mænd, »som var bekendt med sagen« (kap. 6), til »kyndige og mærkelige mænd« (s. 233), samt til »hørte« meddelelser (s. 230). Jærtegnene siges at være »hørte eller sete skrevne« (s. 247—8, jfr. 201), hvorved der vistnok sigtes til en kodifikation ved biskop Brand. Ellers anføres

¹⁾ Også findes der her et par redaktionelle, velbetænkte omstillinger. — I sagaen II findes der dog også interpolationer som f. ex. i fortællingen om Gils Illugason.

²⁾ Jfr. Bisk. fort. XL.

Are frode ved navn (kap. 18), og benyttet er han i kap. 2, 5 og 35, men Gunnlaugr har ikke ladet sig påvirke af Ares ædruelige forskning, historiske fremstilling og knappe stil. Fremdeles anfører han, i lighed med hvad Are gjorde, sin hjemmelsmand ved navn (Oddny Knutsdatter, der igen havde sin viden fra selve hovedpersonen, s. 207. 257); denne måde at henvise på er vigtig i en anden henseende, hvorom senere. Det er heraf klart, at som sagaskriver står Gunnlaugr, trods alt, på den gamle sagaprincips standpunkt, at fortælle, hvad han har hørt og hvad der er virkelig antaget som sandt. At tildigte noget, har han ikke indladt sig på. I lettroenhed og mangel på kritik kan han derimod magelig måle sig med sin klosterfælle Oddr; hans Jonssaga er derved mere bleven et opbyggelsesskrift for datidens troende end en virkelig nøgtern historie. Gunnlaugs kronologi er den samme som i Kristnis. og visse andre skrifter; alt regnes 7 år forud; i den »ældste« saga er dette ændret af bearbejderen.

Når oversættelsen er foretagen, er vanskeligt at bestemme. Af prologens udtryk: »dette kongerige« (∅: Norge + Island) kan man næppe sikkert slutte noget, jfr. anmærkn. i udg.; ret meget yngre end fra midten af det 13 årh. er den vistnok næppe. Der hentydes til en ombygning af kirken på Holar, men det er vel umuligt at vide, når den er foretagen.

Jærtegnene har Gunnlaugr kun samlet og oversat på latin; det samme el. lign. havde han tidligere gjort ved endel af biskop Torlaks jærtegn, som Gudmund præst havde sendt ham (se ovf.); de kaldes egentlig *vitranir* (drømmesyn); vi kan ikke afgøre, hvorledes eller af hvilket omfang, de har været.

Gunnlaugs andet hovedværk var en saga om kong Olaf Tryggvason. Denne haves nu ikke mere i sin oprindelige skikkelse, men kun i småstumper, der særlig findes optagne i den store Olafssaga, hvor det dog kan være tvivlsomt, hvor meget der bør henføres til ham. Hvad man i så henseende har at holde sig til er de forfatteregenskaber, som Jonssaga viser os. For det første fremtræder da en overvejende interesse for varsler, spådomme og æventyrlige tildragelser. Dernæst en stærk tilbøjelighed til at indskyde mere eller mindre vidtløftige religiøse betragtninger og udbrud af beundring for guds store gerninger og verdensstyrelse. Fremdeles holder forfatteren af at lave og indflette

længere eller kortere taler, naturligvis mest af opbyggelig art, sådanne som middelalderlige gejstlige krøniker er fulde af. Alt dette i forbindelse med den svulstige retoriske ordbram og forf.s bestræbelse for efter Ares forbillede at opgive sin hjemmel er ejendommeligt for Gunnlaugr. Når vi altså genfinder lignende fremstillingsmåde og forfatterinteresser på et område, hvor vi i øvrigt kan vente at møde Gunnlaugr, er der al grund til at antage, at det er ham, vi har for os, når intet direkte taler derimod.

Hvad nu Gunnlaugs Olafssaga angår, har vi følgende kildesteder af betydning:

I ÓTr. Flat. kap. 400 (s. 511) hedder det, at »Gunnlaugr munk på Tingøre har sat sammen og fortalt mange og mærkelige ting om kong Olaf Tryggvason i en udmærket latinsk fremstilling«; det fremhæves særlig, hvorledes Olaf slap levende ud af Svolderslaget, og så hedder det: »Gunnlaugr siger, at han kun har skrevet, hvad han har hørt sanddru mænd sige, og navnlig har han samlet, hvad der fandtes i Are frodes bøger«. Efter sagaen skal Gunnlaugr så have skrevet om Olafs hirdbiskop, Jón-Sigurd, hvorpå følger en fortælling om dennes færd i Slesvig (hertil hører kap. 400—2). I kap. 403 (s. 516) hedder det dernæst, at »således siger Oddr osv.« [se ovf., hvor det hele er anført]. I kap. 405 hedder det, lige før en isl. mand, Bresters drømmesyn meddeles, at »således har broder Gunnlaugr også fortalt på latin«.

Vi ser altså heraf, at Gunnlaugr har forfattet en Olafssaga og dertil føjet et tillæg om biskoppen Jon-Sigurd, og vi skimter tillige hans forkærlighed for æventyrlige tildragelser og varsler. Når det hedder, at ingen har skrevet mere eller vidtløftigere om kong Olaf end »brødrene« Oddr og Gunnlaugr¹⁾, er det fejlagtigt at antage, at der her er given nogen antydning af forholdet mellem de to sagaer, så at Odds skulde være den vidtløftigste (*G Storm*) eller omvendt (*B. M. Ólsen*). Der siges kun, at bægge værker var meget udførlige. I ethvert tilfælde har vi ingen grund til at tro, at Gunnlaugs værk har været kortfattet, det viser tillægget om Jon-Sigurd, og det viser hans fremstilling i Jonssaga, der er alt andet end kort. Der er nu herefter ingen tvivl om, at det stykke om Jon-Sigurd, der findes som kap. III i tillægget til Oddr i AM, er Gunnlaugs og ikke Odds.

¹⁾ Eller ordret: »... Oddr, som har komponeret mest på latin om O. Tr. foruden Gunnlaugr«.

I øvrigt findes Gunnlaugr anført som hjemmelsmand i pátttr om Torvald vidförle¹⁾, hvor også hans hjemmelsmænd på 1. og 2. hånd anføres. Heraf har allerede udgiveren af Biskupasögur sluttet, at Þorvaldspátttr var forfattet af Gunnlaugr selv²⁾, og dette har *B. M. Ólsen* yderligere søgt at godtgøre³⁾. At dette i virkeligheden forholder sig så, må betragtes som en afgjort sag; også fremstilling og forfatterinteresser svarer nøje til Gunnlaugs. Men ligeså utvivlsomt anser jeg det for at være, at denne pátttr også ifølge dens form fra først af ikke har været selvstændig, men en del af Olafssagaen. Heraf fremgår det, at denne har været alt andet end kortfattet.

B. M. Ólsen har ganske rigtig fremhævet den måde, hvorpå den store Olafssaga er samlet og kompileret af forskellige, uensartede dele og fra mange hold. For ikke at tale om kilder som Landnåma, Laxdæla, Hallfreðars, m. m., der afsnitsvis er udskrevne, er navnlig Heimskringla benyttet som hovedgrundlag. Det gör nu et ganske ejendommeligt indtryk, hvad man også rigtig har fremhævet, hvert øjeblik at blive revet ud af Snorres klassiske fremstilling og sprog for hovedkulds at blive ført ind i afsnit af en ganske anden toneart, afsnit, hvis svulstige stil og legendariske indhold på det nøjagtigste svarer til Gunnlaugs. Heraf kan kun sluttes, at en af kilderne for den store sagas kompilator netop var Gunnlaugs værk, men hans navn anføres, ligesom Snorres, kun undtagelsesvis. I det hele og store er det nu næppe vanskeligt at udpege de stykker, der må antages at stamme fra Gunnlaugr⁴⁾.

¹⁾ Fms. I, 266. 272, Bisk. I, 42. 46, samt endelig Fms. II, 224, Flat. I, 436, forskellige sagn om biskop Frederiks virksomhed.

²⁾ Jfr. *Maurer*: Ausdrücke, Anm. 15.

³⁾ Aarbb. 1893, s. 298—9.

⁴⁾ Forsøgsvis kunde bestemmelsen heraf være følgende: kap. 43 (kronologisk bemærkning), 60, 65, 70 (?), 74, 76 (i slutningen af dette kap. citeres »imago mundi« og »nogle bøger« på samme måde som henvisningerne sker i Jónss.), 79, 81, 91, 93 (delvis), 94 (ligel.), 98 (ligel., tale), 99, 100, 101 (delvis), 104 (delvis, i det mindste slutn.), 105 (tale), 106 (?), jfr. »det findes skrevet«, 107, 108 (jfr. Flat. kap. 195 slutn.); [af kap. 110—29 om de kristne landnamsmænd kan intet henføres til Gunnlaugr, ti det hele omtrent er udskrevet af et Landn. hdskr., der er identisk med Sturlubók]; herpå følger Torvaldspátttr kap. 180—8 (i alt væsentligt Gunnlaugs værk; i Fms. er den særlige tilknytning mellem den og sagaen bortfalden, men den findes i Flat. kap. 225; den består i det opdigtede sammentræf mellem kong Olaf og Tor-

Alle de udpegede kapitler og stykker bærer helt igennem de samme karakteristiske kendetegn som Jónssaga; navnlig er de lange taler og vidtløftige religiøse betragtninger af betydning, for ikke at tale om legender og overtroiske tildragelser. Dog er det muligt, at noget heraf stammer fra selve Olafssagaens kompilator, men der er ialfald grund til at antage, at dette ikke er meget. Vi finder også henvisningen til »sanddru mænd«, »forskellige bøger« (som *Imago mundi*; »det findes skrevet«) osv., ganske i Gunnlaugs manér. Det må i øvrigt bemærkes, at Flatøbogen på sine steder bedre har bevaret den oprindelige ordlyd end de øvrige håndskrifter (jfr. slutningen af opregningen nedenfor); og der findes endogså måske her et par stykker fra Gunnlaugr¹⁾, der ikke findes andre steder.

På denne måde må Gunnlaugs Olafssaga have været temlig vidtløftig. Dette er, nærmere betragtet, ikke underligt. Efter at Oddr havde skrevet sin Olafssaga, måtte Gunnlaugr have noget andet og mere at sige end han. Han har da optaget deri forskellige stykker og fortællinger, som strængt taget kunde undværes, men som dog berørte kong Olaf og hans historie. Det, at Island f. ex. blev kristnet på hans foranstaltning, har givet Gunnlaugr, som det synes, en velkommen anledning til at indsætte ikke alene de nærmest før år 1000 foretagne forsøg på at indføre kristendommen (Frederiks og Torvalds. Stefners og Tangbrands missionsvirksomhed i det hele); men også Færøernes og Grönlands kristning har han taget med, og vel også en del af Færøernes og Grönlands historie, særlig Sigmund Brestessöns saga osv. Det synes således

vald i Rusland og her findes det for Gunnl. ejendommelige: »nogle mænd siger«, 139, 141 (delvis), 142 (ligel. jfr. B. M. Ólsen s. 302), 150 (?), 165 ff. (delvis, hvor Flat. måske er mere oprindelig; jfr. B. M. Ólsen s. 306), 188 (jfr. samme s. 301), 189—90 (i det mindste delvis, jfr. samme s. 296), 195 (?), 196 (delvis) —8. 200, 201 ff. (Sveinn og Finn, jfr. samme s. 299), 213 (?), 215 (?), jfr. samme s. 301), 216 (delvis, jfr. samme s. 302), 226 (her citeres Gunnlaugr, jfr. Flat. I, 440, hvor »kyndige mænd« nævnes), 226—9 (delvis i det mindste), 235. 238 (delvis; jfr. B. M. Ólsen s. 302), 239, 240, 256 (slut.), 257, 263 (?), 265 (?), 269, 283 (i slutningen henvisning til hjemmelmænd; særlig er begynd. betegnende i Flat. I, 502: »Nu skal fortælles om de ting, som jeg har lært af frode mænd, siger den, som har komponeret sagaen«; dette er afgørende), 285—6. Endelig hører også hertil tillæggene I—II i AM 310 (Oddr); disses stil og fremstilling er ganske i Gunnlaugs ånd, — foruden som ovenfor påvist III.

¹⁾ Se B. M. Ólsen: Aarb. 1898 s. 306 anm.

at være talt og skrevet i Gunnlaugs ånd — hvis det da ikke er hans egne ord —, når det i sagaen hedder¹⁾, at man ikke skal undres over alt, hvad der deri findes optaget; det er ligesom rindende vand, der har forskelligt udspring, men samles dog alt tilsidst på ét sted (jfr. ovf. s. 277—8); alt vedrører dog til syvende og sidst kong Olaf Tryggvason.

Således har da Gunnlaugs værk været betydelig indholds- og omfangsrigere end Odds. En del af stoffet har naturligvis været fælles; det kunde ikke undgås. Og dog er der med hensyn hertil afvigelser, der har deres betydning. Historien om den finlap, som Olaf rådspurgte efter at være landet i Norge, findes hos Oddr, ikke hos Gunnlaugr. Flere steder er dennes beretning udførligere eller udvidet (kap. 76, 104¹⁾, 213) eller i en forskellig sammenhæng, samt tildels noget anderledes berettet (historien om abbeden kap. 79; den person, som hos Oddr kaldes en »præst« eller »herlig præst«, er hos Gunnlaugr ingen ringere end biskop Sigurd selv, der synes at have været hans særlige yndling; se kap. 257). I øvrigt kan vi ikke her komme nærmere ind på dette. Tiltrods for, at jeg i mangt kan give *B. M. Ólsen* ret, kan jeg ingenlunde bifalde den opfattelse, at Gunnlaugr skulde have taget Odds skrift og blot omredigeret dette og udvidet det på forskellig måde²⁾. Dette er ikke alene en tvungen, men også ganske unødvendig antagelse, der ikke støttes ved noget pålideligt holdepunkt. Det stof, der er fælles, forklares naturligst og simpelt deraf, at bægge forfattere var munke i et og samme kloster og desuden for en stor del samtidige³⁾.

Det fremgår af alt, hvad vi ved om Gunnlaugr, at han har været en meget lærd og belæst mand; vi har set, at han vistnok kender *Imago mundi*, et fremmed »*annal*« værk og muligvis *Beda*. Ved hjælp af disse og mulig flere skrifter har han foretaget selvstændige kombinationer eller anstillet fra hans standpunkt rimelige formodninger som f. ex. den, at Olaf skulde have fulgt kejser Otto i østerleden (kap. 76 slutn.). Fra andre sider vides, at Gunnlaugr

¹⁾ Flat. kap. 307 (I, 378). Fms. kap. 176.

²⁾ Aarbøger 1893 s. 285—6.

³⁾ For fuldstændighed skal det her bemærkes, at Olafssagaens kompilator også har kendt Odds værk, benyttet det og udskrevet på sine steder (f. ex. *Trollapátr* kap. 213; Flat. kap. 354 stemmer ordret overens med Sth.).

har haft andre fremmede middelaldersværker mellem hænder; således oversætter han den såkaldte Merlínússpå efter Geoffroys Historia og han »skriver« en Ambrósiússaga. Nogen selvstændig forsker er han dog ikke, kun en kompilator uden historisk kritik, og når han angiver sine hjemmelmænd¹⁾, er dette kun en efterligning af Are men langt fra af samme betydning. Det er også en efterligning af Are, når Gunnlaugr efter eget sigende har givet sin bog til den lærde Gissur Hallsson, for at denne — han beholdt den i to år — skulde udtale sin dom derom. Når Gunnlaugr holder så meget af at lade sine personer holde taler, tror jeg, at også dette er en efterligning, nemlig af hans abbeds, Karls, Sverrissaga. Ligesom kong Sverre holdt flere taler, mente Gunnlaugr, at det kunde være passende, at hans helt, kong Olaf, også holdt taler, men disse er kun gejstlige deklamationer, uden nogen originale indfald eller tanker og ganske uhistoriske. Tiltrods for, at Gunnlaugs forfattervirksomhed ikke står på noget særlig højt trin, vilde det dog være ønskeligt at have hans Olafssaga ligeså fuldstændig som Odds.

Hvem der til slutning har oversat Olafssagaen fra latin, er ikke let at sige. At tage det for gode varer, når det i Bergsbogens overskrift hedder: »Her begynder sagaen om kong Olaf Tryggvason, som abbed Berg oversatte (*snaradvi*)«, er umuligt, når oversættelsen skal gælde hele værket²⁾, og det siger jo overskriften med rene ord. *B. M. Ólsen* har da villet forklare den således, at »Bergs oversættelse« kun galdt de stykker deri, som måtte antages at stamme fra Gunnlaugr (»den ene af sagaens to hovedkilder«). Men dette er en umetodisk fortolkning. Der foreligger her simpelt hen en af det 14. årh.s mange urigtige, på ukyndighed eller falsk slutning beroende overskrifter, som vi kender så inderlig godt. Umuligheden af denne angivelse bliver indlysende deraf, at oversættelsen af Gunnlaugs værk må være langt ældre end Bergr Sökkason (abbed 1325—34 og 1345—50),

¹⁾ Abbed Arngrim død 1161, præsten Bjarne Bergtorsson død 1173 og fl., bl. hvilke der også er kvinder; en af disse kaldes Inguðr [i Flat. urigtig Arngunn] Arnorsdatter; denne er vistnok identisk med den Ingunn, der med så megen ros omtales i Jonssaga (Bisk. I, 241); hun berømmes for sine kundskaber også i latin.

²⁾ Jfr. *B. M. Ólsen*: Aarbb. 1893, s. 290 anm.

eftersom den har foreligget skriveren af AM 310 samt forf. til Kristnisaga; navnlig dette viser, at oversættelsen ikke er ret meget yngre end originalen selv.

Om Gunnlaugs saga om Ambrosius (*historia sancti Ambrosii*) vides intet andet, end hvad der ovenfor er anført fra Arngrims Guðmundarsaga. Den i Heilagra manna sögur udgivne saga om Ambrosius er ganske sikkert ikke Gunnlaugs.

Vi har desuden nævnet hans oversættelse af Merlins spådomme, *Merlínússpá*; dette er et metrisk arbejde og findes nu kun i Bretasögur i Hauksbók (udg. s. 272—83; her kaldes forfatteren *Guðlaugr*). I det andet hovedhåndskrift af Bretasögur hedder det udtrykkelig, at det er »munken Gunnlaugr Leifsson«, der er oversætter¹⁾; her anføres imidlertid intet af digtet, fordi »så mange kan det udenad«. Merlins prophetiæ findes på latin i den bekendte brittiske forfatter, Geoffroy af Monmouths (Galfridus Monumetensis) fabelhistorie, *Historia Brittonum*, og består her af 2 kapitler i prosa. Disse har Gunnlaugr oversat på vers i to digte, der står i omvendt orden af kapitlerne i originalen. Det lå nær for Gunnlaugr, der åbenbart kendte et digt som *Völuspá*, at efterligne dette og give sin oversættelse en metrisk form. Digtene er i fornyrdislag; mange efterligninger i udtryk findes af Eddadigte²⁾. Hvad selve oversættelsen angår, er den ikke dårlig; den latinske original er temmelig nøje fulgt; dog findes der betydelige udeladelser og sammendragninger; misforståelser findes så godt som slet ikke. Interessant er det at se, at Gunnlaugr på sine steder har tilladt sig selvstændige tildigtninger; således er begyndelsen af det første digt (4 vers), samt slutningen (7 vers) hans; i denne indeholdes en opfordring til at undgå synd og elske herren; disse udbrud minder om Gunnlaugs betragtninger i *Olafssagaen*. Mærkeligt er hans tildigtninger, der består af kampskildringer (I, 32—6, II, 65—69). Her fremtræder på en kuriøs måde den islandske forfatters forkærlighed for de drabelige kampskildringer, for kampens bulder, våbengnyet, hjælmes kløven og hjærneskallers spaltning«. På omskrivninger spares der ikke. Det hele er imidlertid kun tomt klingklang uden nogen levende individualitet i skildringen; den

¹⁾ *Annaler f. nord. Oldkh.* 1849, s. 13 anm. 11.

²⁾ Se herom *Hauksbók*, indledn. CXII—III.

sidste skildring er kun en ordbulder-gentagelse af den første. Det hele er uden poetisk dybde. Til digtere har man ikke tilstrækkelig grund til at regne Gunnlaugr. Han er kun en versemager, men som sådan er han ikke uden dygtighed. Det morer ham blandt sine vers at indstrø slutningsrim (tilløb til runhent), men også dette beror på efterligning og lærdom; enten må han have haft et håndskrift med Eddasange eller kunnet disse udenad. I øvrigt kan der henvises til bemærkningerne i indledningen til udgaven af Hauksbók (s. CXI—III). Den sproglige fremstilling er ret god og sproget rent; dog findes der fremmedord som *castra* i betydning 'indelukke, skranker' og *prófeta*, samt *roðlar* (rotuli, roller, membraner).

Hermed er vi færdig med de navngivne forfattere for Snorre (og Styrmer); de er alle hver på sin måde såre vigtige; navnlig er det interessant at se, hvor vidt man ved år 1200 var kommen med hensyn til sagaskrivningens udvikling; værker som Karls, Odds og Gunnlaugs forudsætter en udstrakt sagaskrivning af en anden art end Ares; det er den isl. slægtsaga, der ligger forud for dem og imellem yderspidserne Are og Karl—Oddr—Gunnlaugr. Vi vil derfor nu gå over til de anonyme sagaer fra det 12. årh. og tiden omkring 1200.

B. De navnløse sagaværker.

I. De gamle slægtsagaer. (Íslendingasögur).

Disse sagaer kunde ordnes på forskellige måder og efter forskellige principer. Man kunde tage særlig hensyn til lighed i indhold og den mer eller mindre stærkt fremtrædende ensartethed af de skildrede personer og begivenheder. Eller man kunde holde sig til det ydre omfang eller den tid, i hvilken sagaernes indhold foregår. Vi vil her foretrække at gå frem i geografisk orden og behandle sagaerne gruppevis efter begivenhedernes skueplads. Skönt dette princip kan siges at være noget mekanisk, har det dog sine fordele. Det må nemlig betragtes som sikkert, at sagaerne er

blevne til i de egne, hvor de foregår; netop det må da være interessant, at behandle hver gruppe for sig og sammenligne dem indbyrdes.

Vi begynder da med:

I. Borgarfjord-Myre gruppen.

Egils saga Skallagrímssonar. Af denne saga haves 3 hovedhåndskrifter: AM 132 fol. (c. 1350), Wolfenbüttel-hskr. (noget yngre), samt en for det meste tabt membran, der haves i en papierskrift; desuden haves omkring 10 membran-brudstykker (AM 162 fol.), hvoraf ét er af en særlig betydning på grund af dets alder (ældre end 1250); da dette brudstykke er meget nær beslægtet med teksten i AM 132, har vi deri en borgen for dennes ælde, hvad der støttes af andre grunde. Denne tekst er i det hele fortrinlig og i bedste forstand sagamæssig, hvorimod den i Wolf. gennemgående er sammendragen og forkortet, særlig med hensyn til den sproglige fremstilling. 132s tekst er dog ikke helt den ægte, oprindelige, men på sine steder udvidet. Udgave: 1886—8 (Samfund til udg. af gml. nord. litt., ved F. Jónsson), 1809 med latinsk oversættelse.

Sagaens hovedperson er den berømte skjald Egill Skallagrímsson (se I, 481—503); dette er udtrykt i navnet og klart af den fremherskende rolle, han spiller deri fra barn af. Imidlertid begynder sagaen ikke med ham, men med bedstefaderen Ulf, kaldt Kveldulf, hvis historie dog fortælles ganske kort; den falder i det 9. årh. så at sige helt og holdent for kong Haralds egenlige enerredømme i Norge. Herefter følger sønnen Skallagríms historie. Både fader og søn udvandrede til Island; undervejs døde Kveldulf. Udvandringen havde sine særlige grunde, nemlig det fjendtlige forhold, der var opstået og udviklet mellem Kveldulf-slægten og kongen.

Da Harald hårfagre under sin suksessive landserobring nærmede sig Kveldulfs fylke, nægtede denne i sin snæversynethed at drage imod ham udenfor fylket; sagaen vil, at grunden var en fremsynethed og anelse om kommende ulykker; i virkeligheden var det en mangel på fællesfølelse for staten som sådan, en ligegyldighed for det heles beståen, et slægtmærke, som vi senere genfinder hos Egill selv. Kveldulf måtte naturligvis anerkende kong Haralds over-

højhed, men forholdet blev fra først af spændt. Det så ud til at ville blive bedre, da Kveldulfs anden søn, den dygtige, pragtelskende Torolf, efter at være hjemkommen fra vikingetog, sluttede sig til kongen og blev hans hirdmand, men just dette skulde blive det egenlige ophav til konflikten og en slægts »saga«. Forholdene udvikler sig så, at Torolf fæster bo på Hálogaland, tildels som kongens lensmand; han indvikles snart i en arvestrid med to brødre, uægte sønner af den mand, hvis kone og gård han havde arvet. De bagvaskede Torolf for kongen og denne lånte dem altfor villigt øre. Torolf, der i denne sag havde retten på sin side og som i den yderste fastholden ved sin ret åbenbarede et andet slægtmærke, der også i høj grad genfindes hos Egill, blev overfalden på sin egen gård af kongen og dræbt. Anstifterne blev dræbte af Ketill hæng, der med det samme udvandrede til Island; også dette fortælles udførlig. At Torolfs drab vilde føre til uforsonligt fjendskab mellem Kveldulf—Skallagrim og kongen, var en selvfølge; forlig mellem dem forsøgt forgæves. Ti da Skallagrim i den anledning kom til kong Harald, fornærmede han denne end yderligere. Derefter var der ikke andet at gøre end forlade Norge. Efter at Skallagrim havde taget blodhævn over Torolf på kongens slægtninge og andre, sejlede han til Island, hvor han bosatte sig for bestandig. Dette er det væsenligste af, hvad de 27 første kapitler indeholder. Denne forhistorie er af en hovedbetydning for alt det følgende, der kun med den som baggrund kan tilfulde forstås. Den røde tråd er her det bitre fjendskab mellem Kveldulfsslægten og det norske dynasti, der skulde fortsætte sig hele det 10. årh. igennem. Ja, det var måske endogså på grund af dette forhold, at Egils sønnesøn, Skule, kæmpede på Erik jarls side i Svolderlaget mod den norske konge. Med bemærkningen herom slutter sagaen. Efter at Skallagrims landnam på Island og virksomhed er skildret, hans giftermål og børn nævnedes, dvæles der særlig ved hans to sønner, Torolf og Egill. Torolf foretager flere udenlandsrejser og gifter sig. Hans hustru har sin historie; hendes herkomst og arveret efter hendes norske forældre kommer til at spille en afgørende rolle i Egils senere historie. Efter Torolfs fald i England, hvor Egill også var med, ægtede han nemlig sin broders enke. Angående hendes arv opstod der stridigheder mellem Egill og de nærmeste norske arvinger. Herom fortælles der udførlig, samt om

Egils forskellige rejser til Norge og England, hvorom nærmere i 1. bind. Der fortælles nøjagtig om grunden til og sammenhængen mellem de enkelte rejser. Egill underkastede sig mange farer, men overvandt dem alle med sit mod og snarrådighed, samt ved sin gode ven Arinbjörns hjælp. Mellem de enkelte rejser får sagafort. lejlighed til at fortælle om Skallagrims død og Egils börn. Med den sidste rejse, der afsluttes i kap. 76, er Egils egenlige saga ude. Hvad der herefter fortælles, handler om Egils börn, hans sønners død og hans gribende sorg herover, samt om tilblivelsen af hans to større digte; fremdeles om forholdet mellem ham og den unge skjald, Einarr skåleglam, og et par skjoldkvad; det er nogle ligesom løsrevne notitser. Så kommer fortællingen om Egils hustrus død og hans sidste dage, da han levede på Mosfell hos sin stedatter, efter at have overladt sin faders gård, Borg, til sin søn Torstein. I anledning af en strid mellem denne og en ondskabsfuld nabo får Egill lejlighed til endnu at vise sin gamle dådskraft og vise fjenden på det eftertrykkeligste tilbage. Sagaen slutter med at omtale Egils død og begravelse, hvortil der endnu føjes beretningen om den senere optagelse af hans ben, hvorved vi så at sige endnu engang stedes ansigt til ansigt med den gamle kæmpe og får at vide, hvor tyk og hård hans hjærneskal var. Og så sluttes der, som ovenfor bemærket, med omtalen af Torsteins søn, skjalden og krigeren Skule.

Der er en stor mængde karakteristiske begivenheder, der lejlighedsvis omtales, krigstog og rejser i Danmark, Frisland, England, Norge, Vermland, og en mængde interessante og ejendommelige personer, vi stifter bekendtskab med; der er et helt galleri af mænd og kvinder så at sige i alle aldre, der skildres på det anskueligste. Vi får indblik i mange forskellige kulturforhold af høj betydning. For så vidt er sagaen en af de allerinteressanteste.

Sagaen er et kunstfuldt komponeret hele, hvor så at sige alt, hvad der meddeles, hænger logisk og pragmatisk sammen. Der er årsagssammenhæng fra først til sidst så klar og tydelig, at det åbenbart har været en af forfatterens hovedopgaver at få den frem. Det er lykkedes ham i en fortrinlig grad, ligesom det ikke mindre godt er lykkedes ham at gribe og skildre Egils slægts væsenligste karaktermærker og fastholde dem anskuelig og konsekvent; sagaen er kort sagt, i enhver henseende fortrinlig. Vi ser, hvorledes det hele

udvikler sig på en naturlig måde. Aldrig støder vi på en uvæntet overgang eller en umotiveret handling. Sagaens bygning er således fra først til sidst et så velordnet hele som kun få sagaers. Det er en ublandet nydelse at læse den.

Samme fortrin bærer selve fremstillingen; den er behersket og jævn, rolig ophøjet og omhyggelig til de mindste detaljer. Hertil svarer sproget; det er jævnt og regelmæssigt; ingen jagen efter effekt ved retoriske midler udover hvad den almindelige fortælling uvilkårlig medfører, og dog former sætningerne sig mange gange til mesterstykker ved en ejendommelig ordstilling og kraftig sætningsbetoning. Der findes enkelte gange mindre væsentlige uregelmæssigheder. Som sædvanlig er der hyppig overgang fra indirekte til direkte tale; dialoger er hyppige og ganske udmærket formede. Som et særlig karakteristisk eksempel kan samtalen mellem Egill, da han vilde sulte sig ihjæl, og datteren Torgerd, der erklærede at ville dø med ham, nævnes.

Som ovenfor antydet er det naturligt, at en saga, der omspænder et så stort tidsrum, omtrent halv andet hundred år, indeholder en hel række af personer. Der er for det første slægtens fornemste overhoveder gennem 4 slægtled; dernæst 3 norske konger, alle meget karakteristiske. Harald hårfagre skildres naturligvis ikke synderlig sympatetisk; han er her mistænksom og lader sig let overbevise af bagtalere; at dette er historisk, er højst rimeligt. På den anden side er forf. heller ikke blind for de mindre heldige sider f. ex. ved Egill; han undlader ikke at bemærke, at hans drengestreg blev dadlet, og han sympatiserer med dadlen. Af andre skildrede eller optrædende personer kan særlig nævnes den elskovssyge digter, Ölve hnufa, en romantisk tiltalende skikkelse, de som snigmordere benyttede skurke, brødrene Sigtrygg og Halvard, de bagtaleriske stympere, Hildiridssønnerne, samt deres gamle, kvindekære fader, en rigtig type på en gammel brutal bondekakse. Der er fremdeles mænd som den handlekraftige Björn, der bortfører den kvinde, han elsker, ubekymret om følgerne, og den overmodige og frække Bergönund og hans broder Atle. Ikke mindst fortræffelige og morsomme er de personer, Egill får at gøre med på sin Vermlandsrejse, den underfundige Armod, hvem Egill behandler så hårdt og dog så fortjænt, den brave bonde Torfin, og ikke mindst den sære, kejtede, men hjærtensgode Alf, —

og der er mange, mange flere, hver med sin ejendommelige karakter; også bersærker findes der af den sædvanlige slags.

Men det er i denne saga så at sige udelukkende mænd, der handler. Kvinderne optræder kun lejlighedsvis. Torolfs og Egils hustru, hvis arvesag spiller en så afgørende rolle, er ellers uden nogen indflydelse på begivenhedernes gang. Et stærkere indtryk får vi af Egils egen datter Torgerd. Desforuden er der kun to unge piger, jarledatteren i Halland og Armods unge datter, men det må siges, at sagaen giver os et nydeligt billede af dem, hver på sin måde.

Forfatterens interesser træder tydelig frem i forskellige bemærkninger angående oldtidens skikke, gamle genstande, forhold og tilstande. Han omtaler dem med udførlighed og forkærlighed. Og det er klart, at han i de aller fleste tilfælde er velunderrettet, hvad enten han beskriver de økonomiske forhold i Norge i det 9. årh., eller våben, retslige forhandlinger, holmgang osv. Hans geografiske kundskaber er, hvad Island, særlig Borgarfjord-Myre-egnen angår, så nøjagtige som vel muligt; det er klart, at han må være født og opdragen der på egnen. Men også hvad andre lande, særlig Norge angår, er han forbavsende velunderrettet. Ganske korrekt beskriver han det nordlige Norge (Finmarken) og de tilgrænsende egne. Såvidt ses kan, er hans beskrivelse af Frisland i overensstemmelse med de naturlige forhold; denne beskrivelse har nødvendig måttet leve i og med traditionen. I forbindelse hermed kan man minde om forf.s fuldstændig rigtige bemærkning om jökelflodernes mælkegrå farve i modsætning til de norske elves farve, der var så påfaldende for Skallagrim og hans følgere.

Forfatterens pålidelighed er i alle disse henseender vistnok uangribelig; i det mindste har man ikke kunnet eftervise hos ham bestemte fejl. Dog er det vistnok mindre overensstemmende med de virkelige forhold, når han omtaler *rimakefli* (se ovf. s. 248). Derimod er der al sandsynlighed for, at forf.s beskrivelse af den gamle norske rettergang (i Gulating) er rigtig; den kan han dog ikke have konstrueret selv, men må have modtaget den sammen med traditionens øvrige indhold.

Ligeså sikkert som det er, hvor forf.s hjemstavn er at søge, ligeså vanskeligt er det med bestemthed at sige, til hvilken stand han har hørt. Af sagaens hele art og beskaffenhed er det klart, at han må have været

en ualmindelig dygtig og begavet mand med alsidige kundskaber. Når jeg antager, at han har været en gejstlig, er det mere en analogi-slutning end en slutning, grundet på sagaen selv. Ti den indeholder lidet eller intet af faste holdepunkter i så henseende; gejstlige interesser eller gejstlig tone mærkes der ikke synderligt til. Forf. meddeler ganske vist, at England var et kristent land, at Egill og hans ledsagere derfor måtte lade sig primsigne der, samt at Grim på Mosfell antog kristendommen, og at Tordis lod Egils ben flytte til den kirke, han lod bygge. Men intet af alt dette har en sådan karakter, at det forudsætter en gejstlig forfatter; det er almindeligt historisk stof. Derimod kunde bemærkningen om Adelsten i kap. 50, at han var »vel kristen, hvorfor han kaldtes den trostærke«, samt den om Torstein Egilsson i kap 87, at »han var en trostærk mand og religiøs«, have noget at betyde for forfatterens formentlige stand. Sagaen er en af de få sagaer, der så godt som intet indeholder, der klart viser, at dens forfatter var gejstlig.

Forfatterens kilder er ikke vanskelige at påvise. Der har for det første været meget rige, tildels til Egils vers knyttede bygde- og slægts-traditioner om Egill og hans forfædre¹⁾. Disse traditioner har han omhyggelig samlet og ordnet; i dem har der været mange tilknytninger til den norske kongehistorie. Forf. har imidlertid ikke ladet sig nøje med den mundtlige tradition og Egils dertil knyttede og traditionen kontrollerende vers og digte, men har også haft skrevne kilder, hvad vi ellers sjælden er istand til at påvise for en gammel slægtsagas vedkommende. Denne skrevne kilde har været en Norges historie, eller i det mindste en saga om kong Harald hårfagre, Erik blodøkse og Hakon den gode, samt digte om disse konger. Denne kilde antyder forf. udtrykkelig²⁾; man kan da også helt igennem følge et uddrag af denne kilde³⁾. Denne kongesaga er ikke identisk med Snorres, men har vistnok været en af hans kilder⁴⁾, og har tildels berot på Ares ældre Ísl. bók. Der findes enkelte afvigelser fra Heimskringla, men de er af mindre væsentlig betydning. Hvad der derimod for Egilssaga og dens forf. er af

¹⁾ Henvisninger til denne kilde forekommer dog sparsomt f. ex. s. 287, 292.

²⁾ S. 6 (en fremstilling af Haralds landserobring). 279 (Hakon d. godes saga og digte om ham), 117 (digte om Erik blodøkse).

³⁾ Kap. 26, 36, 57 (s. 198), 59 (s. 212), 70 (s. 256), s. 279, 287—8, 289.

⁴⁾ Se G. A. Gjessing: Arkiv f. nord. filol. II, 289 ff. samt fort. udg. 1886—8.

vigtighed, er den kunst, hvormed de enkelte optagne stykker af kongesagaen er indarbejdede i teksten, således at kun det nødvendige medtages, samt det skarpe blik for historisk sammenhæng og historisk sandhed, forf. viser i således at sammenvæve Egils og hans forfædres historie med de norske kongers saga; det er først denne sammenvævning, der tilfulde belyser Egils saga og hans karakter og giver den nødvendige baggrund derfor. Her viser sig, forekommer det mig, forf.s største snille og talent, så meget mere, som ingen saga heri kan måle sig med Egilssaga. Den er for så vidt enestående. I overensstemmelse hermed er sagaens forbavsende nøjagtige kronologi eller, rettere sagt, de kronologisk antydede forhold. Det er temlig let med nogenlunde sikkerhed at bestemme de enkelte årstal. At der hersker endel usikkerhed for det 9. og den første del af det 10. årh.s vedkommende er desuagtet ikke påfaldende. Sagaen stemmer ret godt med andre kilder, undtagen den kronologisk forvirrede Laxdæla. For blot at nævne ét, men ganske ejendommeligt tilfælde. Arnvid jarl i Vermland nævnes i Njála kap. 5 og forudsættes at være fordreven derfra (her urigtig: det østre Götland) tilligemed sin søn Atle. I Egilss., hvoraf Njála er ganske uafhængig, flygter Arnvid ganske rigtig omtrent 10 år før den begivenhed, Njála omtaler. Dette viser et rigtigt kronologisk blik hos bægge sagaers forfattere.

Et andet og vigtigt spørgsmål møder os her, forholdet til Landnáma. I Egilss. findes der ikke slægtregistre af den art, at de skulde vise nogen forkærlighed for sådanne fra forf.s side. I det hele stemmer Ldn. og Egilss. med hinanden. I Ldn. nævnes en broder til Skallagrim, som sagaen ikke kender; han har ingen rolle spillet for dens begivenheder. I fortalen til udg. 1886—8 har jeg behandlet hele sagen og er der kommen til det resultat, at sagaen i det mindste ikke kan have benyttet Ldn. Jeg har der også antaget, at heller ikke det omvendte var tilfældet. Efter nu at have undersøgt sagen på ny tilligemed Ldn.s hele tilblivelse, tror jeg at måtte antage, at det er denne, der har benyttet et hdskr. af Egilss. og et, der tilhørte W-klassen. De afvigelser, der findes, kan dels bero på Ldn.-forfatterens bedre genealogiske viden på et par underordnede punkter, dels på et mindre nøjagtig foretaget uddrag af sagaen, således som forholdet viser sig at være også for Eyrbyggjas vedkommende. På samme måde som her 3: Ldn. I,

kap. 18—20, synes sagaen også at være benyttet i stykket om Ketil hæng (V, 3 f.). Dette forhold har atter stor betydning for sagaens alder. Den må i alle tilfælde være ældre end den recension af Ldn., der ligger til grund for Styrmers bearbejdelse, altså ældre end c. 1230—40. Herved føres vi tilbage til tiden ved 1200 eller ikke ret meget senere. Hermed stemmer det ældste håndskriftbrudstykkets alder. Men den kan godt være noget ældre end 1200¹). I den retning peger henvisningen i kap. 86 til en udtalelse af præsten Skapte Torarinsson, der kaldes en »vis mand«, angående Egils opgravede hjærneskal, som han selv havde set. Det ser ud, som om der her foreligger en henvisning til en bestemt hjemmelsmand, forf. selv har talt med. Denne Skapte levede efter 1143, hvor længe vides ikke. Mod denne aldersbestemmelse strider ikke, at der findes ord som *buklari* og *fustan*; de skyldes afskrivere og bearbejdere.

Sagens pålidelighed kan i det hele siges at være uangribelig. Der findes enkelte fejl som sammenblandingen af slaget 926 i England med Brunanburgslaget (937); Erik blodøkses fald sættes for tidlig, under Adelstens første — istedenfor anden — eftermand; men her er der tale om ikke-nordiske begivenheder. Fremdeles er det umuligt, at Egill har digtet et vers 3 år gammel; her — og andre steder — er der kommet nogle senere digtede vers til. I øvrigt kan herom henvises til den kritiske udgave, fort.

Uagtet de påviselige fejl er og bliver sagaen et mesterstykke i alle henseender, en af den isl. historieskrivnings dygtigste og eleganteste frembringelser, et modent produkt af sagaperiodens modneste tidsrum, tiden ved og efter år 1200. Efter midten af det 13. årh. vilde en saga som denne umulig være kunnet skreven. Den er blandt de isl. slægtssagaer, hvad Heimskringla er blandt de norske kongesagaer; var der ikke gyldige grunde til at antage, at sagaen var ældre end Snorres modne alder, vilde det være fristende i ham at se forfatteren. Den vilde være ham værdig.

Gunnlaugs saga ormstungu. Denne saga findes i et hdskr. i Stockholm 18,4⁰ mbr. (c. 1350, vistnok tildels en norsk

¹) Henvisningen til sagaen i Bjarnarsaga (Boers udg.) s. 3, anm. er naturligvis uden betydning.

afskrift, men skrevet af flere) og i AM 557,4^o (ufuldstændigt) fra 15. årh. I det sidstnævnte hdskr. er teksten forkortet og i det hele dårligere; det første hdskr. er heller ikke fejlfrit. Bægge stammer de fra et og samme hdskr. fra omkr. 1300¹). Når Sth.-hdskr. i overskriften siger, at sagaen er skrevet »efter hvad Are præst den frode har sagt«, er dette uden al betydning, se ovf. s. 371. 375. Kritisk udgave i *Íslendinga sögur* II, 1847.

Sagaens indhold er ovenfor (290—2) meddelt, og dens fortrinlige og helstøbte komposition belyst; naturligvis er der bortset fra åbenbare interpolationer. Den slutter sig i sammensætning og fremstilling nær til Egilssaga. Hvad indholdet angår, fortælles intet, der er usandsynligt og intet, som ikke står i den bedste overensstemmelse med andre kilder, når undtages den uvæsenlige afvigelse fra Ldn., at Gunnlaugs bedstemoder i denne kaldes Torbjörg, i sagaen derimod Torgerd; navnet forekommer kun én gang og beror snarest på en sædvanlig afskriverfejtagelse eller fejllæsning. Alt fortælles i en rigtig og god tidsorden, og dog har forfatteren ikke i alle måder været på det rene med den rigtige tidsregning. Således lader han, forresten som andre isl. forfattere, Knud d. store og ikke Sven tveskæg være konge 1008; men dette er uden al betydning for den øvrige saga. I overensstemmelse hermed — og det er vigtigere — siges der, at Skapte, der blev lovsigemand 1002, »endnu« var lovsigemand 1006. Forf. forudsætter en længere afstand i tid end der i virkeligheden var, og dette er let forståeligt.

At de fortalte begivenheder i alt væsenligt er rigtige, d. v. s. historiske, er der ingen grund til at betvivle; de lider ikke af nogen indre usandsynlighed i og for sig, selv om man kunde formode, at et og andet, f. ex. fortællingen om Hrafns og Gunnlaugs sidste kamp, var noget romantisk udsmykket. Drømmene i kap. 11 og 13 er blomster, opvoksede af traditionens muld.

Personskildringen er fortrinlig og bærer vidne om fin psykologisk opfattelse af første rang. Hele fremstillingen svarer hertil. Der er tilbøjelighed for dialoger af lignende art som Egilssagas.

¹) I bægge findes stykket om Auduns festargarms død og citeres Laxdæla, hvilket er uden betydning for sagaen. I bægge findes en sammenligning mellem stærke mænd samt tingforsamlinger. Det er en bearbejders antikvariske interesser og smag fra tiden omkr. 1300.

At sagaen er forfattet i Borgarfjorden er hævet over enhver tvivl. Forf. er her stedkjendt overalt (jfr. betegnelsen af Grindavik *sudr* ɔ: på sydlandet, syd for hans hjemstavn). Det er også her klart, at det er bygdetraditioner, forf. nøjagtig har samlet og gengivet. Han har antikvariske interesser tilfælles med Egilssagas forfatter¹⁾. Han har endvidere ligesom denne interesse og ærbødighed for digtekunsten. Det er åbenbart i medfør heraf, at han særlig om Helgas sidste mand, Torkel, udtrykkelig fremhæver, at han var »en god digter«, for at han i læserens øjne ikke skulde behøve at stå altfor langt tilbage for Gunnlaugr og Hrafn i åndelig idræt. Her kan man også minde om den uovertræffelige og morsomme karakteristik, Gunnlaugr og Hrafn giver af hinanden i svenskekongens hal.

At forf. er en gejstlig mand synes bestemt at måtte antages. Han udtaler som sin mening, at kristendommens indførelse er den »bedste tidende, der er sket her i landet«. Han undlader ikke at udtrykke »folks«, d. v. s. også sin, afsky for børns udsættelse, og han glemmer ikke et meddele, at Gunnlaugr, før han udåndede, fik »al tjeneste af en præst«, ɔ: dødssakramentet, samt at han begravedes ved kirken i Levanger. Også Helgas begravelse »ved en kirke« fortællés. Navnlig dette er af betydning. Hele fremstillingen vidner om en velgørende, religiøs-mild ånd uden nogen overspændthed og uden nogen som helst religiøse udbrud.

Denne forfatter-egenskab, samt hele fremstillingen og stilen passer på den tid, som Egilssaga er bleven til i, d. v. s. den sidste del af det 12. årh. Der er intet som helst, der fører til at antage en yngre tilblivelse. Traditionen, som den fremtræder i sagaen, synes meget lidet forstyrret, og det taler for sagaens høje alder.

Sagaens kilder er naturligvis først og fremmest traditionen²⁾; og dernæst Gunnlaugs og Hrafns vers; de anførte vers er sikkert alle ægte (jfr. I, 571, 573³⁾). Fremdeles har forf. været så heldig, at have en med Gunnlaugr samtidig skjalds digt (arvekvad, Tord Kolbeinssons, I, 575) om Gunnlaugr; heraf anføres et vers. Det er

¹⁾ Gamle skikke som børns udsættelse kap. 3, »lov i den tid«, ɔ: holmgangsloven s. 255, 257, jfr. 258, hvor holmgangens afskaffelse på Island rigtig skildres.

²⁾ Jfr. »det er de fleste mænds udsagn« s. 248.

³⁾ I traditionen er et af Kormaks vers (sagaens v. 3) blevet tillagt Gunnlaugr, noget, der ellers yderst sjældent forekommer.

en borgen for, at medbejlernes sidste kamp i alt væsenligt må være rigtig skildret. Forf. har således haft usædvanlig gode kilder at øse af; han søger da også at gøre det så indlysende som muligt for læseren, at hvad han fortæller er rigtigt, netop der, hvor man kunde nære sine tvivl, Udtrykkelig siger han, at de mænd, som Erik jarl gav Gunnlaugr som ledsagere, af denne fik befaling til ikke at blande sig i kampen, for bagefter at kunne fortælle derom. Det er altså disse, fra hvem den mundtlige tradition om kampen stammer.

Bjarnar saga hitdœlakappa. Af hdskr. haves to skindblade i AM 162 fol. fra den sidste del af det 14. årh. Dernæst haves en papirsafskrift fra 17. årh., AM 551 dæ. 4° (jfr. Rasks saml. 28 d), men begyndelsen (kap. 1—4, beg. af 5) mangler her; desuden er der en større lakune midt i sagaen (slutn. af kap. 14); denne afskrift -- og alle andre — stammer fra den skindbog, hvortil de to bevarede blade hørte; de grunde, dr. Boer i sin udgave anfører for det modsatte, er utilstrækkelige; det er små stilistiske afvigelser, der kun er afskriverændringer og som sådanne uden betydning. Sagaens oprindelige, ægte begyndelse er desværre tabt. Tabet erstattes dog, i det mindste delvis, derved, at en recension af Olaf d. helliges saga (Bæjarbók, AM 73 fol.) har optaget sagaens omtrent 10 første kapitler. Dette stykke er ikke en ligefrem afskrift af den oprindelige saga, men en efter Olafssagaen tillæmpet, navnlig forkortet tekst (jfr. redaktörens egen bemærkning s. 4₈—10 — Boers udg. — om udeladelsen af, hvad der ikke tilhører denne, c: Óláfs, saga. Der er således forskellige vanskeligheder tilstede ved den kritiske undersøgelse og bedømmelse af sagaen. Kritisk udg. af Boer 1893, der i sin indledning har behandlet de fleste sagaen vedrørende spørgsmål på en i det hele tilfredsstillende måde.

Sagaens indhold er tidligere, I, 504—6, jfr. 573—4, kortelig meddelt, hvortil her henvises. Enkelte partier er af særlig interesse, f. ex. det, der indeholder fremstillingen af Björns ophold hos modstanderen Tord Kolbeinsson, deres gensidige nidvisedigtning, forligsmødet desangående, behandlingen af Tords udsendinge m. m., samt og ikke mindst Oddnys sorg efter Björns død. De forskellige karakterer er godt og konsekvent skildrede. Björn er den brave, uforfærdede mand, der bliver grovelig forurettet af Tord, og des-

uagtet lader denne slippe med livet, i stedet for, da lejlighed gaves dertil, at dræbe ham. Tord skildres derimod som den underfundige, lidet nøje regnende person, hvis hele optræden er præget af noget utiltalende; at han benytter stimænd er under sådanne omstændigheder ikke påfaldende. Hvorvidt dette billede er historisk rigtigt, er vel tvivlsomt; men vi har på den anden side ingen midler til at påvise dets skævhed, hvis der foreligger en sådan. Under alle omstændigheder må det anses for sikkert, at Tord overfor Björn har båret sig mindre hæderligt ad, da han skulde røgte Björns ærinde og selv ægtede dennes elskede, »øfaklen« Oddny. Denne skildres meget sympatetisk, og gribende er hendes stille sorg malet. Hendes trofasthed mod Björn var større end hendes ægteskabelige trofasthed mod Tord, med hvem hun nødig var bleven gift, ligesom Helga med Hrafn; disse to kvindekarakterer ligner noget hinanden, dog står Helga højere i uplettet renhed og sjælelig højhed. Af andre personer er der særlig grund til at udpege hövdingen Torstein Kuggason, der først er Björns modstander, men som senere bliver hans ven og fører drabssagen efter ham. Skildringen af hans ophold hos Björn i et uvejr, da Torstein hellere vilde have taget ind hos enhver anden end Björn, er fortrinlig.

Sagaens komposition er ikke uden ujævnheder; man ligesom mærker en vis anekdotemæssig ophobning af enkeltbegivenheder; hvad der dog mulig beror på dens uheldige overlevering; men et så gennemtænkt og fastbygget hele som Egilss. og Gunnlaugss. har sagaen vistnok aldrig været. Fremstillingen er jævn og naturlig; stilen ligeså¹⁾, men temlig farveløs. Björns beskrivelse kommer først s. 66, uden at man egenlig kan se, hvorfor den står netop der; da er beskrivelsen af Egill i sagaen om ham ganske anderledes kunstnerisk anbragt. Når Ásgrímr, Björns broder, først findes nævnt s. 72, har dette mindre at sige, da sagaen har en så stor lakune.

De fortalte begivenheder synes i det hele at være troværdige eller i det mindste ikke unaturlige. Der findes dog endel ting, der åbenbart er udsmykninger og tildigtning; således den korte meddelelse om den flyvende drage, Björn dræber i udlandet, et side-

¹⁾ Uheldig er vendingen s. 38₁₂: »Jeg har en søn her, som hedder Torfin«; dette er en kones ord til Björn, som er hans faster og hvem han besøger. Björn måtte naturligvis meget godt kende sin fætter. Det er forf., der her glemmer situationen.

stykke til Torkel háks bedrift i Njála. Endvidere er fortællingen om Björns bedrifter i Rusland udsmykket, skönt der utvivlsomt ligger noget historisk til grund derfor (Boer s. XXI—II). I alt fald er navnet *Kaldimar* (en kæmpe i Rusland) lavet af den isl. tradition eller opstået ved en misforståelse af sagaens vers 30, hvor sværdet *Mæringr*, der siges at have tilhørt den fældede kæmpe, kaldes *Kaldamarsnautr*, men dette er et gammel poetisk sværdnavn i almindelighed. Navnet er tillige opstået ved tanken på det russiske navn Valdimarr; en konge af det navn nævnes også i sagaen, og dette stemmer med historien; det er Valdemar d. store, død 1015, der menes¹⁾. I de her nævnte tilfælde er der tale om ikke-nordiske begivenheder. Det er urigtigt, når Björns fosterfader på Borg kaldes Skule i steden for Torstein (Egilsson); men Skule har været eller kunde kaldes hans fostbroder. Derfor er hvad der s. 5₃₀ ff. fortælles om Skules anbefaling af Björn til hans ven Erik jarl uhistorisk; dette findes imidlertid i stykket af Ólafssaga, og man kan ikke vide, hvorvidt det samme har stået i originalsagaen. Der findes den samme kronologiske fejl som ellers med Knud d. store for Sven tveskæg. Der er endvidere uoverensstemmelser mellem vers og prosa i kap. 12 og 19. Det er umuligt, at drengen Kolle, der skulde være en søn af Björn og Oddny, har deltaget i den sidste kamp og drabet på Björn; men dette hænger sammen med, at traditionen har antaget en længere tidsafstand mellem Björns hjemkomst og død, end der kan have været tilfældet. Hvorvidt »brevene« s. 14 stammer fra den oprindelige forf. eller fra Olafs-sagaens redaktør, får stå hen. Tord Kolbeinssons Roskilde-slægtning Hroe den riges virkelige tilværelse betvivles af flere, men der er dog intet bestemt holdepunkt for at antage ham for en opdigtet person.

Der er således forskelligt, der lader sig indvende mod sagaens historiske nøjagtighed — også dens kronologi er noget forvirret — men det er næppe forf., der egenmægtig har ændret noget. Det er muligt, at traditionen om Björn allerede noget tidligere end om andre er bleven endel forvansket. Dog er sagaens hovedgang og hovedbegivenheder uden tvivl fuldt troværdige. Den står ikke i

¹⁾ Emundarþáttur, Fms. V, 285, nævner »en isl. mand Björn« i Rusland; det er muligt, at dette er Björn hitdølakappes navn.

strid med andre kilder, f. ex. i genealogisk henseende. Hvad der siges om Björn og Gretter er kronologisk rigtigt, men Grettiss., der har benyttet Bjarnars., overdriver fortællingen om kapsvömningen mellem de to kæmper; i Bj.s. er fortællingen næppe angribelig.

Forfatteren er godt stedkendt i sagaens egne og de omliggende herreder. Man har villet påvise enkelte unøjagtigheder, men disse er dels rent underordnede¹⁾, dels mulig beroende på den slette overlevering. Der er ingen tvivl om, at sagaen er bleven til i Björns egn²⁾. Forf. har åbenbart været en gejstlig mand (i Hitardalskloster??), hvilket fremgår af forskellige bemærkninger³⁾; hans gejstlige interesser er gennemgående. Ellers går hans interesser i antikvarisk retning (udbetaling af sold hos hövdinger 8. juledag 7_{19—20}, bade i Norge 23_{3—4}, hoseremme i gamle dage 23, fastens lovtagen osv.). Men han har også juridiske interesser og kundskaber (36₂₃ om stævning for nidvers jfr. Grág. 183; s. 40, 44—7 o. fl. st.). Også geografiske kundskaber har han (Brennørerne beskrives s. 15).

Når sagaen er skreven, kan med tilnærmelsesvis sikkerhed bestemmes. Forf. til Grettiss. anfører sagaen; altså er den betydelig ældre end den og ikke yngre end c. 1250. Men den er uden tvivl ældre, og Boer har ret i at henhøre den til den »klassiske periode« (s. XXXVII). Afgørende i så henseende er henvisningen til hjemmelsmanden Rúnólfr Dálksson (42₁₅; *Dags-* er uden tvivl en skrivefejl); denne person var en brodersön af biskop Ketill (død 1145) og nævnes i den bekendte præstefortegnelse fra 1143 som præst på Vestlandet. Nærmere besked om Rúnólfr giver Sturlunga (I, 74—5), hvor det hedder, at han omkr. 1174 opholdt sig på Helgafell hos sin svigersön, præsten Óláfr; han kaldes »den største lærdomsmand og en hovedklærk«. Når han døde, vides ikke. Sagaens henvisning til denne mand gör et lignende indtryk som Egilssagas til Skapte præst. Der er ingen tvivl om, at han er en umiddelbar hjemmelsmand. Meget ændret er sagaen næppe, skönt enkelte

¹⁾ Således er ordet *samtýnis* s. 42, som Boer dadler som urigtigt, ganske i overensstemmelse med sprogbrugen; betydningen: »i nabolavet« i almlh. findes oftere.

²⁾ Jfr. 38₁₃, hvor »der« på Snefjældsnes har sin betydning.

³⁾ s. 22_{10—11}: guds ret ofte forstyrret af vikinger; 42₆: Tord lader et par dræbte mænd føre til kirke; 58₁₂: der blev messet anden juledag; 57: ti endnu var faste ikke lovlig vedtagen osv.

interpolationer lader sig anføre. Med dette resultat stemmer andre kriterier: fremstilling, de sædvanlige kildeantydninger, indsigt i de gamle love osv.

Hvad kildespørgsmålet angår, findes hentydninger til traditionen flere steder (42₇, 68₁₆, 72₂); denne har været meget rig og detaljeret (jfr. sådanne bemærkninger og replikker som 57₂₀₋₁, 71₁₋₄; i det 12. el. 13. årh. vilde sådanne ikke være lavede), men på den anden side som før påvist, endel forvansket. En af dens bærere har den nævnte Rúnólfr været. Dernæst er der Björns vers, der alle er ægte (se I, 507—8 og Boers indledning), men forf. har ikke haft mod eller kritik nok til at rette traditionen efter dem¹). Af versene findes to også i Eyrbyggja, men dér tillægges de en anden Björn, ligesom også deres form er noget forskellig. M. h. t. disse vers antager jeg, ligesom også Boer, at vor saga har ret, til trods for *H. Gerings* forsøg på at bevise det modsatte²). *Gerings* udtalelse om sagaen (l. c.), at den »allevegne fra har tiltigget sig motiver«, er altfor stræng, og at den med hensyn til udtryk og vendinger skulde have lånt fra Gunnlaugss. og Eyrbyggjas. kan jeg ikke finde begrundet; ialfald er de i anm. 1—2 s. XXIV anførte paralleler så ringe, at de er uden betydning.

Det er ikke lykkedes forf. at give en kunstnerisk udformet saga som Egilss. eller Gunnlaugss. Ikke desto mindre har han givet os et godt billede af sine hovedpersoner og vistnok også af de skildrede tider. Han var ingen skarp kritiker, men en samvittighedsfuld meddeler af det givne, indsamlede stof. Skönt ikke fejlfri læses sagaen med behag og interesse. Til dens ydre fortrin hører, at den har opbevaret de eneste lævninger af et gammelt niddigt, der haves; dens skildring af et »hesteting« er bedre end nogen andens. Der gives os et vistnok tro billede af de stridigheder, som, ofte af en temlig smålig og usmagelig art, kunde finde sted mellem de isl. bønder. »En fri komposition« er sagaen aldeles ikke, men det er et stort tab, at den ikke haves i sin oprindelige skikkelse.

Harðarsaga Grímkelssonar. Denne saga må her kortelig

¹) Hvad det 1. vers egentlig har med det i prosaen fortalte at göre, er ikke klart.

²) Eyrbyggja saga 1897 s. XXIII—IV.

omtales, skönt dens hovedskueplads ligger længere mod syd end de forannævnte sagaers.

I Ldn. (s. 62) hedder det i anledning af, at en mand ved navn Auðr omtales som dræbt af Hörðr Grimkelsson, »der begynder sagaen om Hörð og Geir« (hans fostbroder). Det er heraf klart, at der i begyndelsen af det 13. årh. allerede har eksisteret en skreven saga om Hörðr. Der haves da også en saga om ham (udg. i *Íslendinga sögur* II, 1847); men denne kan under ingen omstændigheder være ældre end 1300 i den form, den her findes i. Man måtte så antage, at der havde været en ældre saga, der var tabt og hvortil Ldn. henviste. Man måtte tænke sig et lignende forhold som ved Svarfdæla saga. Vi er i det heldige tilfælde her klart at kunne gøre os rede for det rigtige forhold. Der haves blandt Vatshyrna-brudstykkerne i AM 564 a, 4° begyndelsen (1 blad) af en Harðar-saga (aftrykt i *Ísl. s. II*); det er 4 trykte sider, hvis indhold svarer til de 8 første kapitler i den bevarede (yngre) saga. Sammenligner man bægge, vil det straks vise sig, at i Vatsh.-brudst. er fremstillingen langt kortere, dertil gammeldags og ægte sagamæssig i stil og fremstilling; hvorimod den anden saga er vidtløftigheden selv, fuld af (lavede) samtaler og tildigtede meget unge vers, der helt savnes i hin; med alt dette er indholdet dog egenlig det selvsamme; der er intet nyt kommet til; gangen i begivenhederne er den samme. Den yngre saga er kun en vidtløftig, ordrig omskrivning af den anden og det således, at hvad denne meddeler i 1½ linje (»Grimkell gode hed en mand; han var en søn af Björn gullbere; han var en rig mand«. — en begyndelse, just så sagamæssig, man kan ønske sig), det er i den anden udvidet til et helt kapitel (20 linjer; »I Harald hårfagres dage blev Island mest befolket, ti man tålte ikke hans trældom og overmagt, navnlig ikke de, som var af en stor æt osv.« — en begyndelse, der er ganske usagamæssig). Af en yderligere sammenligning fremgår det med uimodsigelig klarhed, at brudstykket netop er af den gode, gamle historiske saga, som forudsættes af Ldn., men at den anden simpelt hen er en ligefrem udvidelse af den og ikke en helt ny saga, forfattet på grundlag af levende traditioner ved år 1300, således som Svarfdæla bevislig er bleven til. Ikke desto mindre er omkalfatringen så grundig, at der må siges at være opstået en ny saga, som altså ikke kan be-

handles her. Desværre når det lille brudstykke kun kort; det ender med Signys datters fødsel og hendes egen død.

Når det i Ldn. hedder, at Hörðs og Geirs saga begynder med Auðs drab, er dette for så vidt rigtigt, som det var Hörðs første bedrift på Island og altså også begyndelsen til hans egenlige saga, men formelt begyndte sagaen naturligvis ikke dermed. I den yngre saga fortælles først om Hörðs udenlandsrejse og om forskellige, vistnok helt uhistoriske bedrifter, der intet har med hans skæbne på Island at gøre. At han er rejst udenlands er dog sikkert historisk. At dømme efter det gamle brudstykke er der intet, der tyder på, at den saga, hvortil det hørte, er yngre end den ældste sagaperiode, *o*: yngre end c. 1200. Dette bestyrkes ved, at der i den yngre saga, kap. 11, føres en slægt ned til biskop Magnus Einarsson, der døde 1148; det vilde være uforståeligt, at forf. til den yngre saga skulde af sig selv have tilføjet en sådan bemærkning, den har sikkert stået i den gamle saga, og her er den naturlig og vel forståelig. Fra Ldn. er den ialfald ikke tagen.

Det er stor skade, at den gamle saga således for det meste er tabt. Men det er højst interessant at kunne påvise det forhold, som her utvetydig kommer til syne.

2. Bredefjord- og Isefjordgruppen.

Eyrbyggjasaga. Af denne saga haves flere håndskrifter, hvoraf de vigtigste er: Vatshyrna i flere papirsafskrifter, særlig AM 448, 4°, Wolfenbüttelhdskr., afskrift i AM 450, 4°, foruden forskellige brudstykker. Intet af disse er ældre end c. 1350, undtagen et brudstykke i AM 162 fol., der er skreven med en hånd fra c. 1280; dette brudstykke er således af ikke ringe betydning. Der er i det hele ikke ret stor forskel på hdskr. Mærkes kan, at kap. 48 i Wolf.-klassen står efter kap. 55. Udgaver: G. Vigfússon 1864, en kommenteret af H. Gering (Sagabibl.) 1897.

Sagaen begynder, ligesom Egilssaga, med landnamstiden og omtaler de vigtigste landnamsmænd på sydsiden af Bredefjorden (Snefjældsnes), og da naturligvis dem, der bliver stamfædre til sagaens hovedpersoner, særlig Björn buna og Torolf mostrarskæg (kap. 1—6); hertil knytttes straks fortællingen om Björns død og afkom, samt Torolfs sidste ægteskab og sønnen Torstein torskebidder,

hvis korte historie meddeles; en strid om tingstedshelligheden indskydes; hovedpersonen Arnkel godes slægt omtales (kap. 7—11). Den nævnte Torstein har en søn af samme navn og en anden, Börkr; Torsteins og Tordis Súrskatters søn er Snorre gode, der i virkeligheden bliver sagaens hovedperson. Flere personer omtales endnu, særlig Øremændene og brødrene Viga-Styrr og Vermundr mjove. Den egentlige saga begynder så med Snorres udenlandsrejse og forhold til farbroderen Börkr (k. 12—16). Den første familjestrid, som Snorre udvikledes i, omtales. Geirrið på Mávahlíð, Arnkel godes søster, beskyldtes for trolddomskunster; hendes søn, Torarin svarte (I, 510—12), udvikles i sagen, der fører til manddrab og domfældelse. Vi er nu ved år 980 (k. 16—22; k. 17 handler om en tingstrid mellem Torgrim Kjallakssön og Illuge svarte; en løs episode for sig). Herefter kommer en ny episode eller et afsnit om en fejde mellem Snorre og bonden Vigfús i Drápuhlíð, der bliver dræbt (k. 23, 26—7); heri indskydes et kap. [24] om Erik d. røde og Grönlands opdagelse, samt et andet [25] om Vermundr mjoves rejse til Norge sammen med Torarin svarte. Vermundr kommer i besiddelse af to bersærker, som han efter sin hjemkomst overdrager sin broder Styrr. Dette fortsættes så i k. 28, hvor Snorre giver Styrr råd angående bersærkerens drab og ægter hans datter Asdis. I anledning af sagen mod Vigfús opstår der strid og fjendskab mellem Arnkel og Snorre, der stadig bliver bitrere; den ædle Arnkel har hele tiden sympatien på sin side, medens hans underfundige fader, den gamle krakiler Torolf bægifot, der også tager del i striden, danner en fuldkommen modsætning til ham. Det ender med, at Snorre tager Arnkel af dage 993 (kap. 30—8). Foran dette afsnit findes et kap. (29) om Snorres pragtelskende og letsindige søster Turid, hendes giftermål og forhold til den unge, smukke Bredevigskæmpe, Björn. Fortællingen herom fortsættes derpå i kap. 39—40, samt 47; Snorre tvinger Björn, der har rejst udenlands og er kommen tilbage og som optager på ny sit forhold til Turid, til atter at rejse bort; han vendte aldrig tilbage. En af dem, der havde været med til at dræbe Arnkel, var Torleif kimbe. Han bejler til Helga på Øre (*Eyrr*), men afvises hånlig, hvilket atter fører til fejde, mandefald og sår (kap. 41—6) samt fredløshed for Torleif og hans broder, der drager til Grönland 997—8 (kap. 48). Her er det, at Eyrbyggerne, Øreboerne, egentlig først kommer til at spille en rolle i sagaen.

Ar 1000 indførtes kristendommen på Island; også her spillede Snorre en rolle (kap. 49). Herpå følger et mærkeligt afsnit om den syderøske Torgunna og de såkaldte Frodåundere, en historie om varsler og genfærd, der ender på den ganske ejendommelige måde, at alle genfærdene ligefrem lovformelig stævnes til at forlade gården; vi får her et stykke retshistorie fra det virkelige liv, skönt det er døde, det går ud over (kap. 50—5). I slutningen af det nævnte afsnit fortælles Snorres flytning til Tunga i Sælingsdal, da han byttede gård med Gudrun Osvifsdatter (jfr. Laxdæla). Snorre fører sagen efter den dræbte Styrr (død 1007) og hævner ham. Endnu engang får han med en stor sag at gøre, en kamp mod røveren Óspakr på Strandir (Bitrasagen) 1010—12 (kap. 57—62). Efter et kap. (63) om Torolf bægifots gengangeri, og den ulykkevoldende tyr, Glæsir, samt et andet (64), der optager tråden fra kap. 47 og indeholder en legendeagtig beretning om Björn som konge over det mystiske »Hvidemændsland«, slutter sagaen (kap. 65) med at fortælle om Snorres sidste levetid og død, samt med at opregne hans efterkommere.

Som man heraf vil se, er sagaens komposition i det hele særdeles god. Den er ganske vist ikke et så sluttet og fastbygget hele som Egilss., hvormed den nærmest kan sammenlignes. I en sådan saga kunde man vel heller ikke forlange dette. Hvor en mand som Snorre gode, der i den grad tog del i det offentlige liv, er hovedpersonen, dér kunde ikke hele indholdet således danne en pragmatisk helhed som Egilss. Derfor falder sagaen i flere afsnit, der er mere eller mindre nøje knyttede til hinanden. Det, der forbinder det hele, er imidlertid Snorre gode. Sagaens sædvanlige navn er noget misvisende, idet den ikke fortrinsvis er »Øreboernes« saga (*Eyrbyggja saga*); med større ret kunde den kaldes »Torsnæsingers, Øreboers og Alftjordingers saga«, som den kaldes i slutningen, eftersom den i virkeligheden bliver en hel egns saga. Men alt drejer sig dog om Snorre fra og med kap. 12 af. Hvad der står foran dette, er kun en kort fremstilling af hans forfædres historie (c. 870—963). Det er kun k. 63—4 (se ovf.), hvormed Snorre slet intet har at gøre. Af denne grund er det allerede sandsynligst, at disse kapitler, der gör brud på sagaforfatterens øjensynlige tendens, er af yngre oprindelse, med andre ord interpolationer. Også indholdet er mistænkeligt. Særlig vægt lægger jeg imidlertid

på den stilistiske omstændighed, at Torolf bægifot her ofte nævnes udelukkende »Bægifot«, hvilket aldrig tidligere sker¹⁾. Også k. 64 er meget mistænkeligt på grund af sit indhold, der vistnok er en sen legende i lighed med Hemingspátr og lign. Her omtales, hvad der ganske vist ikke er afgørende, »Sturlungerne« som sådanne; men der findes her også, hvad der har mere at sige, den fejl, at den Guðleifr, der skal have truffet Björn i Hvidemændslandet, siges at have været fra »Borgarfjorden«, medens han et andet sted siges at have været fra »Straumfjorden«; forf. til kap. mener altså, at han har været fra Straumfjorden på Myrar; dette er en fejl, ti han var fra Straumfjord på selve Snefjældsnes²⁾, en fejl, der vanskelig kan tiltroes sagaens egenlige forfatter, der ellers er så vel underrettet netop om personlige og geografiske forhold.

I øvrigt har *G. Vigfússon* allerede antaget forskellige interpolationer (nemlig k. 13—14, 17, 25, 28—9, 40, 50—5 og så netop 63—4). Hvad kap. 13—14, 25, 28—9, 40 angår, kan jeg ikke give *G. Vigf.* ret; de kan ikke med nogen grad af sandsynlighed løsrives fra sagaen og Snorre som dens virkelige hovedperson. Hvad derimod k. 17 angår — det om processen mellem Torgrim og Illuge —, har *G. Vigf.* vistnok ret; uagtet det ganske vist hedder, at Snorre støttede Illuge, vedkommer dog kap. sagaen grumme lidt og adskiller meget ubehændigt en ellers nøje sammenhængende fortælling (kap. 16 og 18—22). Af selvsamme art er k. 24 — det om Erik røde —, som jeg antager for interpoleret; det har intet med sagaen som sådan at gøre, og er vistnok tilføjet, blot fordi det hedder, at Snorre — på Styr's anmodning — undlod at have noget med Eriks sag at gøre (!). Det er som om selve denne bemærkning var lavet for at få en skingrund til at indsætte kapitlet i kronologisk orden; det er nemlig et uddrag af Erik d. rødes saga, hvor Snorre ikke nævnes. Hvad endelig kap. 50—5 angår — de om Torgunna og Frodåunderne —, er det langt fra sikkert, at de er interpolerede. Disse undere har uden tvivl fra først af spillet en vigtig rolle i overleveringen, og Snorres virksomhed er

¹⁾ Af denne grund bliver også versene, der tillægges den gamle kone, mindre sikre, hvad ægtheden angår. Jfr. I, 531, der er skrevet, før jeg blev opmærksom på kapitlets uægthed.

²⁾ Jfr. Kálund. Isl. beskr. I. 408—9 anm., hvor forholdet bedømmes noget anderledes.

her netop af en afgørende betydning. Men afsnittet om Torgunna synes unægtelig udvidet med senere udsmykninger. Der findes fremdeles hist og her, navnlig i begyndelsen, åbenbare småindskud; således tempelbeskrivelsen i kap. 4; den har intet der at gøre og afbryder sammenhængen på en grel måde; den antikvariske notits om »domkresen« i kap. 10 fra samme hånd; den ganske uklassiske bemærkning om de 3 bedste krigere i kap. 12; ligeledes er det sidste kap. endel overarbejdet¹⁾.

Det er således klart, at Eyrb., ligeså lidt som andre sagaer, er bevaret i sin ægte, oprindelige form, men dette har betydning både for dommen over dens komposition og alder.

Det hele er, som sagt, et velordnet, og et så godt som omstændighederne tillod det, vel sammenhængende hele, hvor der navnlig og øjensynlig er lagt an på begivenhedernes rigtige tidsfølge, kort sagt, kronologien. Der kan her påvises, i modsætning til de fleste andre sagaer, en aldeles bevidst stræben i den retning af en ganske anderledes grundig art end ellers. Allerede i kap. 3 bemærkes udtrykkelig, at Hrolf (Torolf) erklæredes fredløs i Norge 10 år efter Ingolfs udvandring. Dette har sin dobbelte forklaring og grund. Det er for det første klart, at forf. har kendt og tildels benyttet Ares ældre Ísl.-bók, hvortil der henvises (s. 8). Ares nøjagtige tidsbestemmelser har i høj grad påvirket forf. Dernæst havde han en så fortrinlig kilde, som kun få sagaskrivere ellers havde, nemlig et skjaldedigt om hovedmanden. En af de få indenlandske stormænd, skjalde besang, var Snorre gode; i Tormod trefils digt om denne (I, 480—1) opregnedes hans bedrifter i ordnet række; heraf anfører sagaen 5 vers; digtet har åbenbart været en udmærket kronologisk ledetråd.

Hermed har vi nævnet en vigtig historisk kilde i egenlig forstand. Desuden har forf. haft de såkaldte Máhlíðingavísur, Torarins cyklus om Mávahlidsagen. [Illugadrápa er benyttet i det mistænkelige k. 17]. Så er der bersærkernes vers, der danner et slags kærne i afsnittet om dem, hvortil kommer Styr's vers, om deres drab. Endvidere Björn breiðvíkingakappes vers, der har dannet en

¹⁾ Sådanne småtillæg kan bedst ses, når de findes kun i et hdskr. eller en enkelt hdskr.-gruppe, f. ex. bemærkningen i kap. 37 (s. 68₂₃—7).

hovedbestanddel af hvad der fortæltes om ham¹⁾); om to af disse jfr. ovf. Af tvivlsom oprindelse er så den gamle kones vers og kvædningen om fjældskredet.

Ellers er traditionen hovedkilden (med undt. af uddraget af Eirikss. i k. 24), støttet og kontrolleret ved hjælp af versene. Ldn. er åbenbart ikke benyttet i sagaen, hvad der fremgår af betydningsfulde afvigelser²⁾. Dog er der på den anden side sådanne ligheder, at hvis der er tale om nogen ligefrem forbindelse mellem sagaen og Ldn., kan de kun forklares som beroende på, at denne sidste ved siden af andre kilder også har benyttet sagaen og gjort et, tildels unøjagtigt udtog af den. Det omvendte er udelukket. Et direkte bevis herfor er Ldn.s fremstilling af Mávahlidsagen. K. *Maurer* har påvist og godtgjort³⁾, at den sidste kun er et unøjagtigt udtog af sagaen. Også *G. Vigfússon* har i sin fortale til udg. 1864 (s. XIV—XV) antaget, at dette er forholdet.

I 1. kap. synes en Harald hårfagres saga (Are?) at være benyttet. I kap. 12 og 13 findes en parallel til *Gíslasaga Súrssonar* (Torgrim og hævn efter ham); men bægge beretninger er ganske uafhængige af hinanden⁴⁾. Desuagtet, og det bør bemærkes, er der så godt som ingen reelle afvigelser; *Gíslasaga* er naturligvis langt vidtløftigere. I kap. 47 omtales *Gunnarr Hámundarson* og hans drab; hvad der her meddeles, er ikke hæntet fra *Njála*, men fra den almindelige tradition; *Eyrb.* angiver antallet af *Gunnars* angrib-

¹⁾ Ægtheden af disse vers kan, trods *Gerings* indsigelse, efter min mening ikke betvivles. Der haves i virkeligheden intet som helst, der ligner såmeget som en skygge af bevis for deres uægthed.

²⁾ Ketill veðr er i sag. herse på Raumaríke (s. 3), ifg. Ldn. på Ringeríke. *Jorun manvitsbrekka* findes ikke nævnt i Ldn., der hvor man venter det. *Björn austrónes* opfostring i Jæmteland nævnes ikke i Ldn. (se s. 94). Fortællingen om *Torolfs* ankomst til landet er noget anderledes end i Ldn. 96—7. Den forbindelse, der i sag. er imellem *Björns* og *Torolfs* udvandring, antydes ikke i Ldn. *Vilgeirr Óttarsson* (s. 8) er i Ldn. (96) *Bjarnarson*. *Torolfs* sidste giftermål nævnes ikke i Ldn. osv., osv. *Torolf bægifot* kommer (s. 9) til Island efter sin moder, men medens hun er i live, men i Ldn. først efter hendes død; om ham og *Ulfarr* er Ldn.s beretning forskellig fra sagaens osv.

³⁾ *Zwei rechtsfälle aus der Eyrbýggja*.

⁴⁾ Således også *Gering* s. XIX; når denne forf. derimod antager *Kristnis*. som kilde for hvad der i *Eyrb.* meddeles om *Snorres* forhold til kristendommen, kan jeg ikke slutte mig hertil.

ere (findes ikke i Nj.); hvad der her tillægges Geirr, tillægger Nj. Gissurr, hvad der er uvæsenligt.

Det er stor skade, at man ikke har den rigtige Styrssaga (i Heiðarvígasaga); på Jón Ólafssons uddrag kan intet bygges. Men det ser ud, som om Heiðarv. s. har stået på et yngre standpunkt og været mindre korrekt end Eyrb. I hvert tilfælde har Eyrb. ikke benyttet Styrssagaen; i fortællingen om bersærkerne har der været store overensstemmelser, og dog har bægge sagaer, uafhængig af hinanden, øst af traditionen, men denne har ikke foreligget forf. til Styrss. så ren som for Eyrb.-forf. Noget lignende gælder om de andre momenter, der lader sig sammenligne.

Vi kan vistnok med fuld ret sige, at Eyrb. bygger på en ualmindelig solid tradition, kontrolleret og kritisk sigtet ved hjælp af Are og de bevarede digte. Henvisningerne til traditionen sker på sædvanlig måde (8₂₇, 77₁₃, 83₁₂₋₁₃, 89₂, 115₂₀; alle vegne er der her tale om »nogle«, »de fleste« mænds udsagn¹). Forf.s grundige kendskab til den gamle tradition og oldtiden fremgår også deraf, at han ofte stiller fortiden og dens skikke op imod sin samtid (12₈₋₉·19-20, 42₁₄, 69₁₂, 82₇, 78₁₇₋₁₈, 98₂·4-5, jfr. 99₄₋₅); særlig betydning har det, at han omtaler ældre love i modsætning til senere, i hans egen tid gældende bestemmelser (35₁₇, 62₈₋₉).

Forf. har uden tvivl været en gejstlig mand; hans interesser for kirke og trosforhold er altfor umiskendelige. Den sammenligning, der findes 62₈₋₉, mellem hedenske og kristne love, for ikke at tale om kap. 49 (om kristendommens indførelse, kirkers opførelse m. m.), er oplysende nok²). Forf. interesserer sig i høj grad for oldtidens kultus og kulturforhold, samt og ikke mindst de gamle love. Man skulde tro, at han særlig havde lagt sig efter retskyndigheden, hvilket selvfølgelig ikke udelukker, at han har været gejstlig. Der er allerede fremdraget et par steder, der vidner herom, men der er mange flere steder, hvor love og retsforhold omtales³). Forf. viser helt igennem et nøjagtigt detaljkendskab til de stedlige

¹) Jfr. *Gering* s. XVIII.

²) Jfr. fremdeles s. 100, 101₂₀ f., 95 ff. Når der i Torgunnaafsnittet hentydes til Skalholt som bispesæde, er dette en senere udsmykning. Men det er rigtigt, at der kort efter 1000 har været kirke dér.

³) 11₂₀ f., 55-6, 110₁₃, 79₈ osv., jfr. 35, der er særlig vigtigt, samt 69, slutn. af k. 38, hvor en positiv lovændring omtales.

forhold, ikke alene på selve Snefjældsnes, men også i nærliggende egne¹⁾; så meget mere påfaldende er det ovenfor omtalte forhold med Straumfjord—Borgarfjord. Forf. har ganske sikkert haft hjemme på næssets nordlige side, ja måske på selve Helgafell (været en klostergejstlig der efter 1184?).

Hvad nu indholdets pålidelighed angår, er der meget lidet at bemærke derimod. Sagaen indeholder ikke lidt af gammel overtro og trolddom; dette, der i og for sig er interessant nok, forringer ikke sagaens troværdighed, noget man forlængst har rigtig erkendt. Hvad der ellers fortælles af historiske begivenheder og tilstande, bærer så at sige overalt naturlighedens ægtefødte præg. Netop der, hvor vi kan kontrollere sagaen, kan den næppe gribes i nogen fejl, ikke engang når den skildrer gamle lov- og retstilstande. *K. Maurer* har behandlet et par retstilfælde i den ovenansførte afhandling; her påvises der, at Eyrb. delvis repræsenterer ældre ret end den, Grágás forudsætter. Helt at kræve juridisk nøjagtighed i udtryk og skildringer, kan man ikke. Heller ikke har det videre at sige, at enkelte underordnede unøjagtigheder eller ujævnheder findes, som f. ex. at den Spágils, der s. 21 siges at have bot »syd for heden under Hraun«, er identisk med den Spágils, der s. 57 siges at have »bot på Spágilstaðir i Torsádal«. Enten er manden i mellemtiden flyttet, eller også har der været to traditioner, som forf. ikke har brudt sig om at forlige, hvis da ikke det ene sted — og da vel det første — beror på en senere omarbejdelse. S. 103₁₆ regnes Gunnlaugr ormstunge blandt Snorres modstandere våren 1008; men ifølge Gunnl.s. er dette umuligt. Gunnlaugr er vistnok her kommen med af vanvare ved en fejlslutning — forudsat, at kronologien er rigtig.

Af alt dette følger, at sagaen nødvendigvis må være nedskreven så tidlig, som kun muligt. Af forholdet til Ldn. føres vi allerede tilbage til begyndelsen af det 13. årh. senest. Når *G. Vigfússon* i fort. s. XII—III har antaget, at sagaen stammede fra c. 1230—60, gælder denne bestemmelse kun sagaens nuværende form og ikke den oprindelige. Endnu mere umulig er *Gerings* tidsbestemmelse 1264—73, når han mener, at sagaen da først skulde

¹⁾ Jfr. *Kálund*, Isl. beskr. I. 450 anm., Safn til sögu Isl. II.

være forfattet¹⁾. Gering anfører en juridisk formel²⁾, der skal være norsk, den genfindes i den ældre Gulatingslov og i landsloven samt i Járnsíða; herfra skulde den så være gået over i vor saga, medens det ikke skulde være sandsynligt, at den oldnorske formel, der ikke findes i Grágásen, endnu var bevaret i begyndelsen af det 11. årh. på Island. For mig stiller sagen sig ganske omvendt. Det er efter min mening netop et smukt bevis på traditionens godhed i en saga som Eyrb., at den for så gammel en tids vedkommende stemmer med de gamle norske love, særlig Gulatingsloven; vi finder da her et sidestykke til forskellige gamle bestemmelser fra den fælles norsk-islandske ret, som *Finsén* har påvist i Njála. I sagaens slutning omtales et udsagn af Guðný Böðvarsdóttir, død 1221, men hun var da gammel, gift allerede før 1165; denne henvisning har intet at sige for nedskrivningen af sagaen, idet udtrykket ikke forudsætter Guðnýs død³⁾. Lige så lidt har man ret til at tillægge det nogen betydning, at det sidste kap. henviser til Laxdæla og Heiðarvigas. eller nævner »Sturlunger« og »Vatsfjordinger«, da hele kapitlet åbenbart er mere eller mindre bearbejdet og interpoleret.

På grund af traditionens renhed og fremstillingens klassiske form hører sagaen afgjort til sagaskrivningens bedste tid, til den senere halvdel af det 12. årh. Yngre end 1200 er den ganske sikkert ikke⁴⁾.

Fremstillingen er jævn og behagelig uden al svulst og uden effektjageri⁵⁾. Dialogen falder ganske naturlig og af sig selv, og der er i det hele meget lidet i så henseende at indvende. Snorres tale k. 47 (s. 90) er dog noget uhistorisk; det er forf.s egen his-

¹⁾ Udg. s. XVII. Gering's ord er, at »der verfasser auch noch zwischen 1264 und 1273 geschrieben haben kann«, og han holder det for sandsynligt, at sagaen »erst in diesen jahren ihre uns vorliegende gestalt bekam«. Men dette er to helt forskellige ting.

²⁾ *Hvárki váru gefin né goldin né sölum seld* s. 108. Som Gering bemærker, findes dog de to første verber ved siden af hinanden i Grágás. Derved taber det hele yderligere i beviskraft.

³⁾ Således også Gering s. XVII, anm.

⁴⁾ Unge udtryk som *stolts* 10₁₃, *prófaðrar* 17₂₂ er naturligvis uden al betydning. Det er afskriverændringer af den sædvanlige slags.

⁵⁾ Heldigvis er det bevisligt, at sætningen 68₂₃— er interpoleret; heller ikke den umulige sætning 46₃₀ er ægte. Denslags burde ikke optages i nogen tekst.

toriske viden, der udtales af Snorre. Denslags er imidlertid yderst sjældent. Forf.s sandhedskærlighed og kritiske sans er fremtrædende og er belyst i det foregående. Som særlig udmærkede scener kan fremhæves skildringen af kampen på Mávahlíð, forhandlingen mellem Styr og Vermundr angående bersærkernes afhændelse, samt den glimrende skildring af Torbrandssønnerne (s. 87—8) efter slaget på Vigráfjord. Karaktererne er skildrede med sædvanlig dygtighed og individuel anskuelighed, fremfor alle Snorres storslåede karakter. Hans dygtighed og dybe klogskab behersker sagaen fra først til sidst. Ikke desto mindre skildres hans modstander, den ædle Arnkell gode, med fuld forståelse og sympati, ikke mindre end den indesluttede, brave digter, Torarin svarte. Af kvindeskikkelser fortjæner særlig dennes moder og hans karakterfaste hustru Auðr at fremhæves; endvidere den skønne forførrerske Katla, om hvem Geirrid ytrer, at »ofte er der trolde i tryllende ham«; men hun får sin straf for sine udyder. Så er der den temlig enestående kvindetype, Snorres smukke, letsindige søster, Turid på Frodå, et veltruffet billede på en ung pragtlysten, erotisk-ubekymret kvinde. Og der er mange andre, overordenlig levende skikkelser, som f. ex. Torolf bægifótr, sagaens »skurk«, som han med en vis grad af ret kunde kaldes. Eyrb. står i så henseende på højde med de bedste sagaer.

Laxdøla saga. Af denne saga haves to hovedhåndskrifter, AM 132 fol. og Vatshyrna i en afskrift af Ásgeir Jónsson, Ísl. Bókm. fjel. 225.4^o. Dernæst er der forskellige mindre brudstykker i AM 162 fol., hvoraf to er vigtige; heraf er det ene skrevet i den sidste fjærdedel af det 13. årh., det andet snarere før end efter 1250 (her blandes ikke æ og ø sammen). Udgave ved *Kr. Kålund* 1889—91.

Sagaens indhold drejer sig om en hovedslægt og fornemlig enkelte til denne slægt hørende hovedpersoner, Laxdølerne i Dale-syssel. Der begyndes med en redegørelse for slægtens ældste historie, med hövdingen Ketill fladnæb og hans börn, samt deres udvandring til Island. Ketill selv drager vester på, hvor hans datter, Unnr (Auðr) gifter sig med Olaf d. hvide; deres søn var Torstein d. hvide, der fældes af Skotterne. Unnr fører sine börnebörn dels til Færøerne, dels til Island, hvor de nedsætter sig omkring Bredefjorden, hvor Björn d. auströne, Ketils søn, også havde bosat sig

(jfr. Eyrbyggjas.) Af Unns ældre efterkommere bliver Höskuld den mest fremragende (kap. 1—7; c. 892—913). Herefter indføres forskellige, for sagaen vigtige personer (k. 7—11). I dette afsnit (k. 9) omtales også Höskulds rejse til Norge, hvor han købte trælkvinden Melkorka, der bagefter viste sig at være en irsk kongedatter; med hende får han sønnen Olaf, der fik tilnavnet på(fugl), hvis fødsel berettes i k. 13. Herpå begynder nu den egenlige historie, og der fortælles om Olafs ungdom og opvækst i forbindelse med et par episoder om Viga-Hrapp, hans død og gengangeri, og om en strid mellem brødrene Höskuld og Hrut; Olaf optræder i den første af disse (til og med k. 19). Nu følger et afsnit om Olaf, særlig hans prægtige udenlandsrejse, hans tilbagekomst og giftermål med Egill Skallagrímssons storladne datter, Torgerd. Her fortælles tillige om Höskulds død og gravøllet efter ham; dermed er hans saga afsluttet (til kap. 27). Nu er det Olafs egenlige saga, der begynder; der fortælles om hans børn, først og fremmest Kjartan, der fra nu af er sagaens særlige yndling. Nu er det også på tide at nævne de personer, han skulde komme i en nærmere, ja skæbnesvanger berøring med, nemlig den gamle Osvífr og hans datter Gudrun, der fra nu af hører til sagaens hovedpersoner. Olaf foretager atter en udenlandsrejse, der skulde blive så skæbnesvanger for to af hans børn, navnlig derved, at sværdet Fótbitr, hvormed Kjartan dræbes, kommer i familjens besiddelse (til k. 32). Sagaen udvikler sig nu jævnt og efterhånden. Gudruns forskellige giftermål og endelig forholdet mellem hende og Kjartan skildres. De elsker hinanden, men der kommer ikke nogen egenlig troløvelse i stand imellem dem. Kjartan rejser til Norge, hvor han slutter sig nøje til kong Olaf Tryggvason og sammen med andre landsmænd lader sig døbe. En af hans ledsagere er hans fætter og fosterbroder Bolle (til kap. 41; heri indskydes et afsnit om Hrut's død, samt om en sejdkyndig familjes uvæsen og undergang; ligeledes indføres her Ásgeirr æðikollr, Kjartans senere svigerfader). Imidlertid rejser Bolle hjem, frier til Gudrun, der ikke er bunden; ved falske forestillinger og hendes faders bestemte optræden kommer giftermålet i stand. Hermed er den store tragedie for alvor indledet; efter Kjartans snart påfølgende hjemkomst kommer der fart i dens udvikling. Der fortælles omhyggelig, hvorledes det oprindelige venskab mellem de to familjer efterhånden går over til kulde

og bittert fjendskab på grund af gentagne gensidige fornærmelser — hvoraf nogle af temlig frastødende art, det berømte hovedlins (motrens) forsvinden på Gudruns foranstaltning, Kjartans lidet tiltalende behandling af folkene på Laugar, da han i 3 dage belejrede gården, så at ingen slap ud (*dreitti þau inni þrjár nætr*) osv. Endelig falder Kjartan for sin fostbroders sværd (1003), netop det sværd, som denne havde modtaget af Kjartans søster som gave (til kap. 49). Efter at sagsanlægget er foregået og sagen afsluttet og efter Olaf pås død (kap. 50—1) kunde sagaen have været ude, hvis ikke Kjartans hævnærrige moder, der altfor meget slægtede sin fader på m. h. t. den stærke slægtfølelse og hensynsløse hævnlyst, endnu havde været i live. Bolle havde hun elsket lige som sine egne børn; så meget dybere blev hun såret ved at det netop skulde blive ham, der berøvede hende den søn, hun elskede højest. Ved sin højst karakteristiske måde at ægge sine »sløve« sønner (ridtet til Sælingsdal) helmede hun ikke før de tog blodhævn for Kjartan. De overfaldt Bolle i hans sæter og dræbte ham (kap. 52—5; 1007). Året efter fødes Bolle, Bolles postume søn med Gudrun. Fra nu af er han sagaens erklærede helt, og om ham grupperer sig alle følgende begivenheder, blandt hvilke faderhævnen er vigtigst. Denne skal være foregået, da han var 12 år gammel, altså 1019. Hævnplanen fører umiddelbart til Gudruns fjærde og sidste giftermål med den rige hövding, Torkel Eyjolfsson. I dette afsnit optræder Snorre gode som Gudruns faderlige ven og rådgiver, hendes og begivenhedernes legemliggjorte forsyn, med hvem hun bytter gård. Til slutning kommer så, efter at hævnen er taget, tildels ved hövdingen Torgils Höllusons hjælp, der selv behandles mindre smukt af Gudrun og Snorre, den endelige fred og forlig mellem Bollesønnerne og Olafssønnerne (til kap. 71). Hermed er sagaen egenlig ude. Ikke destomindre fortælles der endnu om Bolles og hans broders udenlandsrejse, Torkels rejser og drukning (1026), samt Gudruns død (k. 72—8). Hendes og Torkels søns, Gelles, skæbne (pilgrimsrejse og død 1073) meddeles i slutningen af k. 78.

Når vi tager sagaen i betragtning, således som den foreligger og for sig selv, undgår det ikke opmærksomheden, at den er særdeles dygtig, ja med visse forbehold endogså mesterlig sammensat. Den kan sidestilles endogså med Egilss. og Gunnlaugss. og som hele endog stilles over Eyrbyggjas. De enkelte begivenheder for-

beredes og motiveres fortræffelig; der er så godt som slet ingen skarpt afgrænsede afsnit. Personerne optræder efterhånden som der bliver brug for dem, og de griber ind på rette vis i begivenhedernes udvikling; der består fra først til sidst et uafbrudt hele, en kæde, hvor de enkelte led hænger nøje sammen. Ingen del af sagaen kan siges ved sin udførlighed at trykke den anden. Ganske vist er sagaens sidste del udførligst, men således er alle slægtsagaer overhovedet, der består af flere slægtleds historie, uden at man derfor kan tale om noget misforhold. Sagaens fortrinlige komposition har *A. U. Bååth* udførlig påvist¹⁾, skönt han på enkelte punkter vistnok er gået noget for vidt m. h. t. antagelsen af bevidste kunstgreb fra forfatterens side; således når han f. ex. i forskellige udtryk søger at finde en uvenlig stemning fra Bolles side mod Kjartan eller omslag i hans venskab, der fører til det ulæglige brud, der betegnes ved Bolles og Gudruns giftermål. Ganske vist har Bååth ret i, at Bolles hyppige sammenkomster med Laugarfolkene, da han som Kjartans ledsager fulgte ham, har nedlagt spiren til hans kærlighed til Gudrun; den herved opståede følelse er efterhånden tiltaget i styrke. Da Bolle så fik lejlighed til at rejse hjem for Kjartan, og da han på den anden side vidste, at Gudrun i virkeligheden ikke var bunden til Kjartan ved noget som helst løfte, da han tillige kan tænkes at have slægtet sin fader på m. h. t. hensynsløshed og egenkærlighed (således optræder denne) — er alt dette psykologisk tilstrækkeligt til, at han vover skridtet, og nogen anden forklaring behøves der ikke. Men sagaen udvikler ikke direkte, hvilke tanker Bolle har været besjælet af, før han rejste udenlands; han har ikke røbet dem, og det gör sagaen heller ikke. Jeg tror ikke, at man har lov til at kalde dette en fejl. Det er en magt, som forf. ofte synes at tænke som det heles usynlige, bagved stående leder — skæbnen; den lunefulde skæbnegudinde, der lader de enkelte begivenheder i øjeblikket tage sig ud som tilfældigheder, medens de bagefter ses eller anes som velberegnede, er den magt, der råder for Laxdøelas personer og begivenheder, og som delvis åbenbarer sig i varsler og drømme for tilsidst ligesom at legemliggøres i selve Snorre gode. Dette strider ikke imod den omtalte dygtige komposition. Hvad var det andet end et

¹⁾ Studier öfver kompositionen i några isl. ättsagor. Lund 1885.

tilfælde, at Turid Olafsdatter fik øje på sværdet Fótbitr for at Geir-mundr i sin første vrede ikke skulde have et våben lige ved hånden for dermed at dræbe hans og hendes lille datter? Hvem kunde ane, at dette sværd skulde bringe så megen ulykke? Turid undgik Skylla, men faldt med det samme i Karybdis. Ligeså tilfældigt synes det at være, når hun bagefter giver Bolle sværdet. Først ved Kjartans drab går det virkelig op for os, hvilken rolle det er bestemt til at spille.

Alligevel er der en del at udsætte på sagaens komposition. Der indføres enkelte gange personer uden videre, som om de var nævnte før¹⁾. Andre ujævnheder består f. ex. i at Torleiks gård, Kambanes, omtales s. 58, men s. 89 tales om opførelsen af en gård af samme navn²⁾. Kap. 25 begynder: »Nu er at fortælle om Höskulds sønner« — hvorpå disse nærmere karakteriseres; efter dette skulde man tro, at de ikke eller knap var før omtalte, men i k. 20 er de dog allerede og det ret udførlig omtalte. Gestr Oddleifsson kaldes (s. 109) uden videre Gudruns frænde; hvorledes slægtskabet har været, er ikke fortalt. Til disse ujævnheder hører også, at der i de første kapp. nævnes nogle personer og slægter, der ingen rolle spiller senere i sagaen; denslags findes af og til også i andre sagaer og behøver ikke i alle tilfælde at være tilføjelser. Endel beror dog på interpolation, hvorom mere i det følgende. Af en vis betydning er det, når det (s. 23) hedder, at Þorsteinn Surtsson »var Vigdis' broder og bode dengang på Torsnes, som det før er skrevet«; denne henvisning er urigtig. Ganske vist er Þorsteinn nævnet før, men hverken som broder til Vigdis eller som boende på Torsnes. Her kunde der foreligge en afskrivers fejlagtige tillæg (beroende på fejlhuskning)³⁾.

Anderledes stærke anker lader sig rejse mod sagaens tidsregning, hvilket punkt også berører kompositionen, i det mindste hvad Laxdøla angår. Tidsregningen er da kort sagt, som forlængst erkendt, yderst slet, så at sagaen i så henseende vistnok overgår alle andre. At forene dens tidsangivelser med andre sagaers og

¹⁾ Saledes Gróa s. 23; Alfdis, Olaf fejlans datter 13_{1—2}; Ingjald Olafsson nævnes s. 25, men er ikke nævnet s. 15, hvor hans søskende opregnes.

²⁾ S. 61 nævnes *Lambastaðir*, uden at man ved, hvad det er for en gård.

³⁾ Mulig er Stockh.-brudstykkets læsemåde: »som før er omtalt (*getit f. ritat*)« den oprindelige: »som« går da på Torstein, og da bliver det hele rigtigt.

almindelig kronologi, er umuligt. Den nærmere undersøgelse heraf vil føre til påvisningen af de største urimeligheder. Herom kan der i det hele henvises til *Kålunds* kritiske udgave, indledningen. Som ex. kan her anføres, at Hruts hirdmandsstilling hos Harald gråfeld i kap. 19 sættes altfor sent (i virkeligheden under Hakon d. gode). Forholdet mellem Höskuld og kong Hakon (k. 9) kan heller ikke være rigtigt, selv om sætningen (s. 19_{15—17}): »han var stadig den ene vinter hos kong Hakon, den anden på sin gård» skulde være en interpolation, hvad den uden tvivl er. Heller ikke kan Harald gråfeld have været konge i Norge, da Olaf gjorde sin første udenlandsrejse. Hvad der fortælles herom og om Gunnhild kongemoder i forbindelse dermed, må »anses for udsmykning». Det er ligeledes urigtigt, når Kjartans udenlandske ophold udstrækkes til Olafs hele regeringstid, i stedet for at det vistnok varede 2 år (999—1001). Værst af alt er dog tidsregningen og den historiske fremstilling i den del af sagaen, der handler om Bolle Bollason. Efter sagaen skulde f. ex. Torkel Eyjolfsson være rejst udenlands så sent som i 1032—3, medens han i virkeligheden var druknet 1026, Snorre gode dør 1039 for 1031. for ikke at tale om den umulighed, at Bolle overhovedet kan have haft noget som helst med faderhævnen at gøre; han er født 1007—8. Tolv år gammel skulde han have foretaget hævnen, altså 1019—20; først herefter skulde så Gudrun være bleven gift med Torkel — hvilket af andre grunde ikke kan være sket senere end 1012¹⁾ — og dog skal deres søn Geller, der ifølge sagaen ikke kan være født før 1021, være rejst udenlands med sin fader. At der her er en håbløs forvirring tilstede, er klart; forf. har sat sig ud over al rimelig tidsregning, og dog har han kendt og benyttet Ares Ísl. bók. Han angiver også rigtig Snorres død i forhold til kong Olaf d. helliges fald, og han kender Snorres alder. Ikke desto mindre lader han Bolle komme hjem før Snorres død, men 4 år efter Torkels drukning; de 4 års mellemrum mellem Torkel og Snorre er nu rigtige nok, og der skinner den rigtige tradition igennem, men ifølge sagaen er jo Torkel druknet længe efter år 1030. Forf. har åbenbart ingen sans for tidsregning og måske ikke haft ævne til at benytte de ud-

¹⁾ Tilknytningen mellem deres bryllup og Gunnar þiðrandabanes tilstedeværelse (jfr. Gunnarsþátr) kan næppe være rigtig.

mærkede holdepunkter, han netop her havde; havde forf. haft begreb om tidsregning, havde der ikke været tale om at tildele Bolle den rolle, han her hele tiden spiller.

Hvad der her er påvist, vidner ikke til fordel for Laxdœlas historiske troværdighed, eftersom det må antages, at hele dens fremstilling af Bolles hævn beror på fri digtning osv. Går vi nærmere ind på undersøgelsen af dens troværdighed, vil vi finde meget at udsætte på sagaen, dels afgjorte urigtigheder, dels misligheder og urimeligheder. Allerede begyndelsen er betegnende. Ketill flatnefs slægt og forhold omtales, men på en enestående, fra alle andre kilder afvigende måde. Efter disse bliver Ketill af Harald hårfagre sendt til Vesterhavssøerne for at styre disse (Eyrb., Fms., Ldn.), medens Laxd. lader Ketill flygte bort fra Norge på grund af Haralds voldsherredømme. Han og hans søn Björn [der efter de andre kilder er fraværende] holder taler (kap. 2), der åbenbart er mindre gode fabrikater; når det endelig (i k. 3) hedder, at Ketill giftede sin datter med Helge magre för afrejsen fra Norge, står dette i strid med den simple kendsgerning, at Helge aldrig har sat sin fod i Norge. Så godt som hele indledningen (k. 1—3) er således uforenelig med andre pålidelige kilder og kan ikke bero på gammel tradition; den er fri digtning, hvis historiske kerne er ganske ringe¹⁾. Dette er meget påfaldende, navnlig når vi ser hen til en saga som Eyrbyggja. Man føler sig fristet til overfor denne indledning at gøre en betragtning gældende, der går ud på, at det hele er et yngre fabrikat i stedet for den ældre ægte begyndelse, der måtte være gået tabt. I en anden saga kan vi konstatere noget lignende, nemlig ved Gíslasaga (se herom nedenfor), så uden analogi vilde denne antagelse ikke være. Forskellen vilde kun være, at medens Laxdœlas ægte begyndelse helt er tabt, haves Gíslasagas ægte begyndelse i et, dens uægte i et andet hdskr. Men sagaens øvrige mangler gör denne formodning noget svagere.

Hvad forholdet til Ldn. angår, viser det sig som utvivlsomt, at dette skrift ikke er benyttet af forf. Der findes så mange uoverensstemmelser, at der ikke kan være tale om benyttelse²⁾.

¹⁾ Her findes også den genealogiske fejl, at Olaf hvide skal være en sønnesøn af kong Frode i Danmark (en sammenblanding af to slægter på grund af navnelighed).

²⁾ Ifølge Ldn. er Kollr gift, förend han kommer til Island. Unns sidste gæste-

På den anden side findes enkelte gange ordrette overensstemmelser med Ldn.¹⁾ Disse kan kun forklares som beroende på en fælles kilde for sagaen og Ldn., og der er næppe tvivl om, at denne tildels er Are frodes ældre Ísl. bók eller mulig Brandr prior og hans *Breiðfirðingakyn*. Are anføres af forf. selv (s. 7) om Torstein røde. I de første kapitler findes slægtregistre anførte, som strængt taget ikke vedkommer Laxd. som sådan; disse registre har den karakteristiske slutningsformel: »derfra stammer N. N. slægt« (el. lign.)²⁾. Dette er såmeget mere påfaldende, som forf. ellers ikke viser sig som nogen særlig ynder af genealogier. Sagen er, at de må være udskrevne af et ældre skrift, og da, som sagt, snarest af Ares bog, i hvert fald tildels. Heraf forklares også overensstemmelser mellem Are og Laxd. angående den såkaldte »indebrænding af Blundketill».

Desuden anføres »Njardvikingernes saga« (s. 252) i anledning af Gunnar Þiðrandabane, og der henvises til Arnors drape om Geller (I, 625), samt til »mange sagaer« (s. 288), som Geller skal have spillet en rolle i; denne henvisning siger dog ikke ret meget. Den Njardvikingesaga, der her menes, skal efter den almindelige antagelse være Þátr af G. Þiðrandabana, men dette kan næppe være tilfældet. Fortællingen i Laxd. er længere, og der er i det mindste en enkelt betydelig afvigelse; snarere kunde beretningen i Gunnarsp. se ud som udtog af sagaen. I slutningen af kap. 67 henvises der endelig til en saga om Þorgils Hölluson, der må være benyttet af forf. En sådan saga kendes ikke nu.

Foruden disse mere eller mindre bestemte skriftlige kilder er

bud (sål. Ldn.) er i sag. Olaf fejlans bryllup, men han var sikkert gift, för han kom til Island. Höskuld er ifg. Ldn. (s. 113) gift med en Hallfríðr (i modsætning hertil Melabók s. 130). At sagaen m. h. t. dette er rigtig, støttes ved, at i Njála, k. 10, siges Svanr på Svanshóll at være Hallgerðs morbroder, og denne Svanr er en søn af Björn, Ldn. 158—9. Guðríðr, en datter af Torstein surt (s. 23), kaldes i Ldn. Tordis. Hruts börn er ifg. sag. 58 — 16 sønner og 10 døtre, i Ldn. 20 — 15 sønner osv. Endelig er Ganger-Rolf her en søn af Øxna-Tore, ligesom i Þorsteins þátr hvíta, ikke af Ragnvald jarl, som ellers.

¹⁾ Lovsigemanden Sigvats genealogi s. 3—4 ≠ Ldn. 266, Helge magre s. 6—7 ≠ Ldn. 207; s. 140_{7—9} ≠ Ldn. 172_{4—7} osv.

²⁾ 7₂ *Eyfirðingakyn*, 8₁₅ *kyn allra Orkneyinga jarla*, 8₂₀ *Gotuskeggjar*, 11₃ *Gilsbekkingakyn*, 11₂₂ *Reyknesingar*, 12₂ *Hofðamenn í Eyjafirði*, jfr. *Vatsfirðingakyn* 105_{8—9}, *Skógverjakyn* 287₁.

der endelig den gamle tradition¹⁾, hvorfra hovedmassen af stoffet må være hæntet, forudsat at intet af forf. selv er tildigtet. Afsnittet om Kjartan og Islænderne i Nidaros findes flere andre steder, således f. ex. i Oddr munks Olafssaga; men Laxd.s beretning kan ikke være taget derfra, trods nogle verbale overensstemmelser, særlig med AM 310, men det er snarere denne, der har benyttet Laxd.²⁾ Denne beretning beror snarest på den mundtlige overlevering. Beskrivelsen af forholdet mellem Hrútr og Gunnhild (k. 19) er uafhængig af den i Njála (k. 4—6). skönt den er omtrent ens i bægge.

Denne tradition er nu noget bleven belyst i det foregående. Vi har set fejl i forskellige retninger, og dog kan næppe noget siges eller antages at være uhistorisk i hovedtrækkene af Höskulds—Olafs—Kjartans³⁾ saga, bortset fra, at de to første sættes urigtig i forbindelse med norske konger. Mærkelig rigtig og passende er derimod den angivelse (s. 267), at kong Olaf var i Sarpsborg, da Torkel og Bolle besøgte ham (1027). I modsætning til de nævnte dele af sagaen, der må bero på den gamle tradition, står den sidste del deraf, hvis hovedperson er Bolle Bollason, fra og med kap. 59. Hvad der her fortælles om, at Helge Harðbeinson dræbtes, at Torkel blev gift med Gudrun, samt hvad der fortælles i 55—8 er væsenlig historisk, men alt hvad der fortælles om Bolle må udskydes som tildigtning. Det vilde her være fristende, at antage en yngre overarbejdelse eller indskud. Netop i dette stykke findes forskellige slemme anakronismer og andre mistænkelige ting og omstændigheder. Temlig let vilde det være at udskyde følgende stykker som formentlig yngre indskud: slutn. af k. 58 (mgl. i hdskr. C), s. 218₂₁—19₅ (*Fylgði—heraðit*), 222₉—23₉ (*Fám—handa*⁴⁾); i de her nævnte stykker findes den mistænkelige *sløggärd*, og hele scenen med Bolles blodige klæder, der ganske sikkert er en senere — og temlig ubehændig — digtning (mulig efter Hildigunnepisoden i Njála). På dette grundlag er der så enkelte sætninger i det følgende udvidede eller noget ændrede. Kap.

¹⁾ Hertil henvises 7₂₂, 58₁₅ ff., 93₇, 138₇, 152₂, 170₂₀, jfr. 270₁₃ og der antydes forskellige afvigende beretninger.

²⁾ Jfr. *Kálund* s. XXXI, anm.

³⁾ Om Kjartans forhold til Ingibjörg Tryggvesdatter se ovf.

⁴⁾ *Um daginn eptir* osv. 223₉ danner en fortrinlig fortsættelse af k. 59.

63 med de urimelige personskildringer hører måske også til disse formodede indskud. Hvad der derimod fortælles om Bolle i de sidste kapitler, kan i hovedtrækkene være sandt med undtagelse af den urigtige bemærkning, at han skulde have været den første Nordmand, der tog tjeneste hos kejseren i Miklagård. Der har Bolle vistnok aldrig været.

Hvis det skulde forholde sig således, som det her er antydnet, stammer disse udvidelser vistnok fra den sidste halvdel af det 13. årh. De er da at sidestille med en mængde andre legendeagtige indskud f. ex. i de norske kongers sagaer, som vi kender så godt. Noget påfaldende i, at Laxdæla skulde være undergået samme skæbne, er der ikke. Men vi savner midler til i samme grad at bevise det for Laxd. som for hines vedkommende. Er dette ikke tilfældet, indtager Laxdæla en særstilling indenfor de isl. slægtsagaer ved sin tildels uhistoriske karakter, en særstilling, man har ondt ved at fatte, da sagaen oprindelig må stamme fra sagaskrivningens gode periode og ellers ikke kan sættes i rang med de uhistoriske yngre sagaer.

At forf. er en gejstlig mand, fremgår med en sådan tydelighed af spredte bemærkninger og antydninger, at derom er ingen tvivl mulig¹⁾. Disse er ofte af en sådan art, at de ikke alene angår historiske kendsgerninger, men man mærker forf.s særlige interesse²⁾. Han er overtroisk (jfr. 245—6, 247, 282), men fremfor alt tror han på en skjult, styrende skæbne. Han har fremdeles interesse for gamle sædvaner og forhold, navnlig love og retsbestemmelser, særlig angående ægteskab og arveret³⁾. Hvad der i så henseende bemærkes, synes at være rigtigt og tildels indeholde ældre ret end den, der nu kendes fra Grágás. Forf. har endvidere kendskab til gamle digte (Húsdrápa, Arnors arvekvad). Hans geo-

¹⁾ *Kálund* s. XLVI.

²⁾ Jfr. s. 112_{9—11}, 170—1 (Kjartans faste), 193₆ (»i guds navn«), 245 (Gudrun bygger kirke), 5—7 (spådommen om Helgafells kloster), 272₁₃ f., 283 (Gudrun den første kvinde, der lærte Davids psalter) — for ikke at tale om afsnittet om Kjartan og kong Olaf. Forf. anvender også altid de kristelige ugedagsnavne (188₁₉, 228₅, jfr. 280₁₄).

³⁾ 18_{4—5}, jfr. 54_{15—16}; 34 (forhold i et fiskevær), 44 (trællens frigivelse), 46 (skilsmissegrunde), 51—2 (gåen under jordstrimmel som bevismiddel og arveforhold), 90 (arv, jfr. *Mawrer*: Die unechte geburt osv.), 181₁₄ (handel), 205_{11—12}, 188₁₈, 277₂₂.

grafiske kundskaber er meget nøjagtige. Hans beskrivelse f. ex. af sæterhytten og hvad dertil hører, hvor Bolle blev dræbt, er vidunderlig nøjagtig. Hans kendskab strækker sig videre end til Dale-syslet, sagaens egenlige skueplads. Han er lige så godt kendt i Borgarfjorden. Der er ingen tvivl om, at forf. har været en mand fra sagaens hovedegn. Mulig har han levet (en tidlang) på Helgafell på grund af den interesse, hvormed han omfatter denne gård¹⁾ (se ovf.).

Hvad affattelsestiden angår, er den nævnte hentydning til Helgafell af afgørende betydning. Sagaen er ikke ældre end 1184. På den anden side er den utvivlsomt ældre end c. 1240²⁾. Under alle omstændigheder må den sættes til tiden ved 1200 eller i hvert fald ikke længe derefter³⁾. Deraf, at Torvald Snorrason, død 1228, nævnes som den sidste i et slægtregister (105₇₋₈), kan intet sluttes, ti dette er afgjort en yngre tilføjelse, det viser ordene: »derfra stammer Vatsfirdingernes slægt«; disse ord har oprindeligt stået efter bemærkningen om Torbjörg, gift med Asgeir i Vatsfjord (»fra dem stammer osv.«); det mellemliggende er altså indskud. S. 286—7 nævnes enkelte mænd, der levede ind i det 13. årh.⁴⁾. Er alt dette ægte og oprindeligt, kunde man antage, at sagaen er skreven c. 1230—40, men denslags bemærkninger er netop noget af det upålideligste i en saga. Mærkeligt og mere betydningsfuldt kunde det synes at være, når slægten s. 105 kun føres ned til Tord Gilson og ikke engang til hans søn, Sturla i Hvamm. Skulde Laxd. være forfattet c. 1220—30, tilhører den de få sagaer, der er skrevne efter biskop Brands død (1201)⁵⁾; jfr. Sturlunga-oplysningen (269—71).

Forf. er som historiker lidet kritisk; til gengæld står han så

¹⁾ Jfr. *Kálund* s. XLVI.

²⁾ Jfr. samme XLV—VI.

³⁾ Herimod strider ikke yngre, af afskrivere indsatte udtryk som *plokka*, *musteri*.

⁴⁾ F. ex. Ketill »som var abbed på Helgafell«, abbed 1217—20.

⁵⁾ Der findes i sagaen nogle verbale overensstemmelser med andre kilder; således 16₁₇₋₁₈ med Sturl. I, 45₁₄₋₁₅ (Sturlusaga); arvesagen s. 51 har noget lignende tilsvarende i Sturl. I, 78, men her er ligheden dog ikke afgørende; Egilssaga 245₁₉ ≠ Laxd. 96₄₋₅, Laxd. 201₁₂₋₁₄ ≠ Hkr. II, 316₂₂₋₄. Det er vanskeligt at bedømme disse paralleler; endel deraf behøver ikke at stå i direkte indbyrdes forbindelse. Dr. *Kálund* har meddelt mig de fleste af disse. For Laxd.s alder har de næppe nogen betydning.

meget højere som fremstiller og fortæller, navnlig da som karaktertegner. Heri ligger hans og sagaens største fortrin. Uagtet fremstillingen ikke er helt fejlfri, er den i det hele og store udadledig. Den logiske sammenhæng er allevegne ganske tydelig og motiveringerne fuldstændige; særlig mærkes de forberedende drømme og varsler som f. ex. Gudruns. Den dialogiske form er stærkt udpræget, uden derfor at være benyttet i en unaturlig grad, det skulde da være i den første, også i andre henseender noget afstikkende del. Således er Unns »tale til sine mænd« (11₃) temlig uvæntet. Som eksempel på en udmærket stilistisk fremstilling kan anføres s. 38 øverst, hvor Vigdis siger til sin mand Tord godde: »Ikke skal J. tage penge (mulkt) af dig for én nats hjælp (mod Torolf) — ti han skal være her — hele vinteren«. Den sidste begrundende sætning virker ganske fortrinlig, og vi kan se for os den forbløffede mand, den gærrige og lidet mandige Tord. Det er i det hele så, at vi ikke kan undgå at lægge mærke til en vis retorik, en vis retorisk parallelisme og stigning i udtrykkene, der kunde tyde på en forf., der havde studeret sig ind i den latinske grammatiks schemata lexeos. Men dette er for de isl. slægtsagaers vedkommende enestående. Glimrende er fremstillingen i kap. 53 (Torgerds ridt med hendes sønner til Tunga) osv. Enkelte gange mærkes det, at det er forf., der taler, og ikke den, i hvis mund ordene lægges (f. ex. s. 277, Halldors spådom, jfr. 279 ligeledes).

Karakterskildringen i Laxd. er det, som er dens største pryde og ved hvilken den altid vil indtage en fremragende plads blandt de isl. slægtsagaer. Der er for det første kvindekarakterer som den storsindede Unnr, den højmodige Vigdis, der er et modstykke til sin mand, den lidet smukke, men trofaste og hævnghærrige Auðr, den fine og tilbageholdne Hrefna, der sørger sig tildøde. Men fremfor alle er det dog Gudrun, der rager op over alle andre. Denne, en af sagaernes storladneste kvinder, er fra først af den kloge, rolige, beregnende kvinde, hvis ævne til at beherske sig er vidunderlig, tiltrods for at hendes følelser er så stærke som, ja stærkere end nogen andens. Hendes rolige tale til Tord Ingunnsson, i hvilken hun indtrængende opfordrer ham til at skilles fra sin hustru antyder kun hendes varme følelse for ham; — »den tilbageholdnes sag må vente til om aftnen«; i denne sætning udtrykkes alt, hendes handlekraft, energiske beslutsomhed og hendes

indre utålmodighed. Men hun er tillige stolt. Da Kjartan nægter at tage hende med til Norge, afslår hun, tiltrods for sin brændende kærlighed til ham, tilsyneladende koldt, at blive hans fæstemø. Kun modstræbende og på grund af tvetydige rygter om Kjartans færd i Norge gifter hun sig med Bolle — hvad hun sikkert mange gange, uden dog at åbenbare det for nogen, har fortrudt. Man har sammenlignet Gudrun med hendes navne i Eddadigtene. Men det er ikke træffende. Det er Brynhild, hun må sammenstilles med. Det er Brynhilds ophøjede, kolde stolthed, der genfindes hos Gudrun; ligesom Brynhild (I, 91) begik Gudrun én handling, som psykologisk set er let forklarlig, men ikke desto mindre er uædel (motryveriet). Hendes had — hvis dette ord kan bruges — til »ham, som hun elskede højest«, fik sit udslag i handling, særlig efter at Kjartan havde behandlet hende og hendes familie på en så lav, forsmædelig måde; da var hun krænket på det dybeste, da måtte hævnen komme. Ligesom Brynhild lod Gudrun nu ham dræbe, som hun elskede mest. Men der er en forskel på Brynhild og Gudrun. Efter at have begået sin fejl og følgerne deraf er trufne ind, må Brynhild dø, men Gudrun Osvifrsdatter lever fremdeles og bliver gammel. Dette beror naturligvis på den, om man så må sige, sagn-sociale forskel på de to kvinder, og den sfære, de tilhørte; den ene hørte jo til den heroiske, ideale sagnverdens fatamorganaland, den anden til Ishavsøens bondebefolkede, historiske jordbund. At Gudrun ender som en slags gudhengiven eneboerske er kun, hvad man ventede.

Mændene i sagaen er i det hele også godt og konsekvent skildrede. Det synes mig ikke ganske berettiget, når det siges, at forf. mere forsikrer os om deres karakter end fører den frem for os. Mænd som Höskuldr, Hrútr, Þorleikr, Þórðr godde (»den lille gode«) er hver på sin måde lyslevende personer netop ved deres optræden og handlinger. Bolle er måske mindst vellykket og Olaf pås karakter noget almindelig. Þorkell Eyjólfsson, der i pragt vil kappes med Olaf d. hellige selv, og Þorgils Hölluson er udprægede karakterer. Kjartan er tegnet med al ønskelig klarhed. Han beskrives (s. 95) temlig udførlig, men ikke alt, hvad der her står, er oprindeligt. Når der her læses, at han var »meget nedladende«, kan dette måske til en vis grad forstås; men Kjartans tale tyder i øvrigt på en grænseløs, ja lidet sympatetisk selvtilid og hovmod.

Hans svar til kong Olaf er betegnende: »det hed sig, at da jeg var på Island, stod andre af mine idrætter i forhold til denne (svømningen), men nu (da han var bukket under for kongen) er den af liden betydning«. Og således taler Kjartan oftere. Denne egenskab er forf. også klar over, ti han lader Olaf sige: »du er en dygtig mand, men du ved det også«. Alligevel kan Kjartan godt have været selskabelig glad og omgængelig. Kjartan kan ikke sammenlignes med en Sigurd. Han begår en lavhed af en næsten uforståelig art, og det vel at mærke uden at være dreven netop til den handlemåde — »da han tvang Gudrun og hendes familie til at forrette deres nødtørft inde i gården i 3 dage« — ja, således er det af sagaskriveren opfattet og udtrykt, for at give denne behandling et endnu mere sårende navn. Selv om forf. har villet fremstille Kjartan som etslags idealmenneske, bliver vort syn dog noget anderledes og mere kritisk. Kjartan fremstilles også helt igennem som en gudfrygtig troende ved sin faste og strænge overholdelse af troens bud, i det mindste i det ydre. Dette billede er vel historisk; vi har i hvert fald intet holdepunkt for at benægte dets rigtighed. Men det er klart, at det har henrevet den gejstlige forf. i den grad, at han ikke har haft øje for Kjartans svage sider.

Der er enkelte bipersoner som Án rismave og Beiner d. stærke, der er morsomt tegnede; scenen, hvor den første fortæller sin drøm, hører til de fornøjeligere.

Til slutning skal bemærkes, at uagtet forf. kender enkelte digte, anføres så godt som ingen vers i sagaen. Laxdølnernes familie var overhovedet ingen digterslægt. Der findes en utvivlsomt ægte strofe af Þorgils Hölluson, der mulig har stået i den tabte saga om ham. Fremdeles anføres den også fra Kormákssaga bekendte lausavisa af Holmgöngu-Berse om sig selv og den lille Halldorr, samt et par mindre vers af noget tvivlsom art om Snorre godes rænker (s. 247).

Anm. Den såkaldte Bollapátrr (kap. 79—88) vil senere blive behandlet.

Gullþórissaga. Denne lille saga haves på membran i AM 561, 4° (s. 1400) og er udgiven af *K. Maurer* 1858. I hdskr. er et stykke i midten og sagaens slutning udskrabt. Det er lykkedes *G. Vigfússon* at læse den sidste side, sagaens oprindelige slutning;

det læste meddeltes i Ný félagsrit 1861. Senere har *Kr. Kálund* læst siden og konstateret Vigfússons læsning som rigtig i alt væsenligt; se Arkiv f. nord. filol. I, 179—91. Desværre er det ikke lykkedes at læse de andre udskrabede sider (fra og med slutningen af k. 10 og i slutn.); de herved opståede lakuner vil desværre aldrig blive udfyldte¹⁾. For bedømmelsen af sagaen er dette uheldigt. Sagaen kaldes dels Gullþórissaga, dels Þorskfirðingasaga (Ldn.).

Indholdet er i korthed følgende. Først nævnes en mængde personer, eller rettere sagt, de første landnam omkring det nordøstlige hjørne af Bredefjorden fra den vestlige side af Torskefjorden lige ned til Saurbær (Dalesyssel) anføres; forf. følger den bestemte rækkefølge fra vest mod sydøst. Blandt landnamsmændene her er en Oddr skraute, en søn af kong Lödve i Götland og »Viera«²⁾ den tunge. Deres søn er sagaens hovedperson Þórir, senere kaldt *Gull-Þórir*. Dennes opvækst omtales ganske kort og anekdotemæssig, hvorpå hans og hans 8 fællers udenlandsrejse skildres. De kommer til Trondhjem, men begiver sig kort efter derfra til Hálogaland. Her vil Þórir opbryde en gravhøj, men dennes beboer åbenbarer sig for ham i drømme som hans slægtning, giver ham en styrkedrik og en anvisning på Valshulen ved Dumbshaf, hvor han kan erobre meget guld. Dernæst beskrives Þórir's fart derhen, hans kamp med hulebeboerne, der er flyvende drager, og erobring af deres meget guld. Þórir drager nu til Götland, dræber undervejs nogle skovrøvere (Hauknefr og Háma), og senere en overmodig bersærk, og rejser så hjem, hvor han bosætter sig (k. 2—6). I anledning af guldets indvikles han i strid med den overmodige Hof-Hallr, der fører til kamp (k. 7—8). Þórir gifter sig med en bondedatter, som han havde set og forelsket sig i; men en anden havde bejlet til hende, og denne bliver nu en af Þórir's fjender; deraf atter kampe og drab (k. 9—10). Her falder midterlakunen. Her har der været fortalt om, hvorledes en ny strid mellem Þórir

¹⁾ De bekendte udfyldningsforsøg — to slags — er så godt som værdiløse; se herom Arkiv I, 182; jfr. Þ. Jónsson Arkiv III, 286. De går tildels tilbage til et tidligere forsøg på at læse enkelte ord og sætninger, der så har afgivet grundlag til udfyldningen. Den ene — den korteste og bedste — er ældre end fra c. 1830.

²⁾ Navnet er vistnok forvansket af *Æsa*.

og Steinolfr den lave er blusset op. Herefter følger så en række kampe med de forskellige modstandere, samt dertil knyttede begivenheder, som indbyrdes hænger sammen (k. 12—19). Efterhånden som sagaen skrider fremad, bliver Þórir mere og mere vild — fordi han i sin tid havde drukket mere af trylledrikken, end han skulde og godt var; men også fordi han mistede en håbefuld søn. Han skjuler sit guld (ligesom Egill) og bliver endelig — ifølge folketroen — selv til en drage, der rugede derpå; gullet bliver således igen, hvad det ved sagaens begyndelse var, en skjult skat, men den har fået lov til at hvile i fred til den dag i dag.

Stoffets ordning er i sagaen i det hele god, og der er en god sammenhæng fra først til sidst. Egenlige for sig stående afsnit er der ikke, undt. de små anekdoter om Þórir's opvækst i kap. 2; de, navnlig den sidste, er dog ikke uden betydning; den omtaler, at Þórir blev gjort til formand i en leg på grund af sin raskhed. Det forbereder hans kommende storhed og dygtighed og lader os på den anden side bedre forstå det kammeratskab, der viser sig i, at 8 af disse unge mennesker bestemmer sig til at ledsage Þórir ud-lands. I 1. kap. gives en oversigt over flere familjer; når enkelte af de her nævnte personer ikke senere forekommer, har det vistnok sin grund i, at de har spillet en rolle i den tabte del af sagaen¹⁾. Bestemt må det antages, at den i k. 15 nævnte Gróa også har været nævnet i den første lakune. I det hele kan sagaens komposition kun roses som heldig. Dog er der, således som sagaen nu foreligger, enkelte påfaldende omstændigheder, der bliver dobbelt mærkelige, fordi den ellers er så godt sammensat. Når det s. 54 (k. 6) hedder, at Steinolfr d. lave, da han så Þórir komme tilbage, blev stærkt grebet (*brá mjök við*), savner vi grunden til denne sindsstemning; vi kan kun ane, at der fra først af har været et køligt forhold mellem ham og Þórir. Ikke mindre mærkeligt er det, når det straks efter hedder, at Steinolfr ønsker at købe »det gode sværd« af Þórir; her studser vi også; der er intet sværd nævnet i det foregående. Nu nævnes der i k. 13 (s. 62) og 15 (s. 68) et sværd Hornhjalte, som Þórir kæmper med, og vi aner, at det er dette, der må være »det gode sværd«; dette bliver til vished ved en bemærkning i Halfdan Eysteinsons saga (k. 26),

¹⁾ Jfr. *K. Maurer* s. 28 anm.

at Valr i Valshulen besad et sværd af dette navn. I denne saga fås tillige den oplysning, at »Oddr skraute« engang angreb Valr og hans sønner, at Valr flygtede med sine to guldkister og styrtede sig med dem i fossen, hvorunder Valshulen var¹⁾. Det var så disse guldkister, Þórir hæntede. Sammenhængen har nu öjensynlig været den, at Steinolfr har eller skal have stillet Þórir den opfordring at hænte det guld, hans fader måtte give slip på, for at blive en farlig medbejler eller modstander kvit; det var da naturligt, at Steinolfr blev ubehagelig overrasket ved at se Þórir igen i besiddelse af guldet og det kostbare sværd. Den i lakunen bevislig omtalte hvalstrid har så ført striden ind i det næste stadium.

Sagaen er ganske vist gennemsyret af en vis overtro, tro på hamskifte-ævine og andre trolddoms-kunster, noget, der jo også findes i andre sagaer, uden at den historiske troværdighed lider derved. Ikke desto mindre er fremstillingen i k. 3—6 af en højst mistænkelig art. Vi får i en dyngge en afdød bersærk, en højbo, der giver en mand kostbarheder og en styrkedrik (en tilstedeværende hører (!) endogså samtalen og ser spøgelse), nedfarten i en hule under en fos (et fra Grettiss. kendt motiv), hvor der er flyvedrager, der spyr gift og flammer (!). Der findes fremdeles et af de typiske stimandsæventyr, og endelig, for at intet skal mangle, en af de sædvanlige bersærke-kampe — alt i en lidet klassisk fremstilling. Det er, mærkeligt nok, netop i slutningen af dette afsnit (k. 6), at vi får de omtalte uforståelige og umotiverede ytringer om Steinolfr og sværdet. Heraf er der, forekommer det mig, kun én slutning at drage, nemlig, at de nævnte kapitler i senere tider er omarbejdede, omkalfatrede og det på en lidet behændig måde. Den historiske sammenhæng med Þórir's rejse til det nordlige Norge og erhvervelsen af guldet er bleven sat i forbindelse med landløberæventyr og derved fordunklet og forvansket. En oprindelig kort fremstilling er bleven erstattet af den nuværende uforholdsmæssig lange historie i en yngre tids smag (man mindes uvilkårlig et produkt som Skáldasaga i Hauksbók). Dette støttes stærkt ved, at der i dette stykke findes ord af yngre oprindelse, der ellers ikke findes i klassisk stil og heller ikke ellers i Gullþórirssaga selv; det

¹⁾ Jfr. udg. s. 28—9.

er ord som *herneskja*¹⁾. Det er naturligvis muligt at andre træk i sagaen skyldes samme omarbejder-virksomhed. Hertil föjes, at der s. 55 pludselig nævnes »det store træ«, der etsteds var drevet i land. Det er muligt, at også dette har været omtalt tidligere; ved omarbejdelsen er bemærkningen derom af let forståelige grunde bortfalden. Også stykket 63₁₆—64₆ er en senere tilføjelse; det består af et folkesagn, der ganske umotiveret afbryder den gode sammenhæng og har intet med denne at gøre.

Bortset fra det omtalte afsnit og hvad dermed kan stå i forbindelse, gör sagaen indtryk af at være historisk; i selve de på Island foregåede begivenheder er der intet unaturligt eller noget, der tyder på opdigtning²⁾. Det hele er meget ligefrem også hvad den egenlige fremstilling vedrører; den er ikke i mindste måde opstyttet eller efterklassisk. Indholdet foregår — og for så vidt er sagaen enestående — i den isl. stats ældste tid, i tidsrummet 900—30; dette er forf. sig vel bevidst (slutn. af k. 15). Forf.s kilder er vistnok udelukkende gamle traditioner. Ldn. har han ikke benyttet³⁾; vistnok er heller ikke sagaen synderlig benyttet i Ldn., uagtet sagaen her nævnes⁴⁾. Bortset fra, at der i sagaen nævnes personer, der ikke findes i Ldn., er der i øvrigt næsten fuldstændig overensstemmelse mellem de to kilder⁵⁾. Dette beviser sagaens og dens traditions pålidelighed. Kun et steds synes forf. at være mindre godt underrettet, idet han synes at have slået to Bødmod'er sammen (B. fra Skut og B. fra Bulkarum, jfr. Ldn. 74, 132). Til traditionen og — hvad der er af en særlig vigtighed — til de dertil knyttede mindesmærker (gravdysserne s. 71⁵⁾) henvises. Forf. er åbenbart en mand fra sagaens skueplads. Af den omstændighed, hvorledes han opregner landnamene i 1. kap., kunde man fristes til at slutte, at han selv havde bot vest for Torskefjorden, altså f. ex. i Gufudals-

¹⁾ Hertil regner jeg også ordet *gauzkr hlaupari* (om en hest) s. 57, som står i forbindelse med den æventyrperson, der nævnes i omarbejdelsen.

²⁾ Jfr. *Maurer*, udg. s. 22.

³⁾ Der findes dog (beg. af k. 10) et sted, der omtrent ordret stemmer med Ldn. (s. 123), det er vanskeligt at bedømme forholdet; jeg vilde snarest være tilbøjelig til at antage en fælles kilde, mulig kun den traditionelle beretning.

⁴⁾ Jfr. *Maurer*, udg. s. 17—18.

⁵⁾ Jfr. teksten i Arkiv I, 185: »det anser folk for at være sandt«.

sveiten eller på Bardestrand. Han er udmærket stedkendt og har åbenbart haft en særlig interesse for steder og stedsbetegnelser. Han lader ingen lejlighed gå fra sig, hvor han kan forklare et navns oprindelse eller sætte det i forbindelse med fortidens personer og begivenheder. Betegnende er f. ex. en vending som »og da fik det . . . sit navn«. Alt, hvad han i så henseende bemærker, er dog næppe rigtigt. Andre forfatter-interesser mærkes der ikke. Hvorvidt forf. er gejstlig, er det umuligt at sige noget om; han røber intet i så henseende; der kan altså være tale om en lægmand som forfatter.

At sagaen må være betydelig ældre end c. 1250, er henvisningen til den i Ldn. et bevis på. Så meget lettere kan den også være bleven interpoleret. Hvad dens historiske indhold angår og dettes fremstilling, er der intet, der tyder på, at det er eller behøver at være yngre end c. 1200; jeg antager også bestemt, at den oprindelige saga ikke er yngre.

Sagaens betydning har *Maurer* træffende fremhævet (s. 29 ff.); han viser, at den indeholder en del af betydning for skildringen af oldtidens levevis, sæder, ret og tro. Det kan ikke påvises, at noget heraf ikke skulde være historisk rigtigt. Også dette taler for en gammel affattelsestid. — Der findes ingen vers i sagaen.

Gisla saga Súrssonar. Under titlen: »To sagaer om Gisle Súrsson« (*Tvæe sögur af G. S.*) er denne saga udgiven af K. Gisla-son 1849 efter to håndskrifter, AM 556 a, 4° (fra 15. årh.) og 149 fol. (= 482, 4°), en papirsafskrift af en tabt mbr., der har tilhørt det kgl. bibliotek. I udgaven kaldes den første »den mindre«, den anden »den større«, uagtet »forskellen ikke er stor«, men i den sidste er en lakune (s. 87). Desuden haves 4 blade på mbr. fra c. 1400 i AM 445 c, 4°, der ikke er benyttet ved udgaven; teksten er her dog ret god.

Efter dette skulde man altså tro, at der i virkeligheden fandtes to forskellige sagaer, og det vilde jo være interessant nok. Således er det nu imidlertid ikke. Ser man nærmere på forholdet, viser det sig hurtig, at vi her, som altid, kun har med én eneste saga at gøre, når man ser bort fra de sædvanlige afskriverændringer, der er uden betydning for dette spørgsmål, samt fra *sagaens*

begyndelse. Hvad denne angår, har vi i virkeligheden med to bearbejdelser at gøre; med andre ord, der er to begyndelser, hver af sin forfatter. Fra og med k. 4 (s. 8; s. 90₁₈) er det derimod en og samme saga. Vi må se noget nærmere på dette fænomen, idet vi betegner den mindre saga med M, den anden med S.

I M begynder da sagaen med en tidsangivelse: »Hakon Adelfostres senere dage»¹⁾ og fortæller dernæst om Torkel skerauke, herse i Surnadal, der er gift med en Isgerd og har 3 sønner, Are, Gisle og Þorbjörn súrr. Are bliver dræbt af en bersærk og hævnes af Gisle; men Gisle har lånt et sværd, Grásíða, af en træll; disse to dræber hinanden (k. 1); den 3. broder tager nu hele arven og gifter sig med Tora fra Friðarey; de får 3 børn, datteren Tordis og sønnerne Torkel og Gisle — sagaens 3 hovedpersoner. I anledning af datteren opstår der fjendtligheder, der fører til indebrændingsforsøg, manddrab og endelig til familjens udvandring til Island; kun Are bliver tilbage i Norge. Torbjörn køber sig land i Dyrefjorden (k. 2—4 beg.)

I S begynder sagaen med Harald hárfagres tid og hans herredømme i Norge. Folk, der flygter for ham, Ketill flatnefs børn og andre landnamsmænd, der er sagaen som sådan ganske uvedkommende, omtales; endogså Rögnvald jarls sønner (Síðamændene) nævnes. Dette indhold er vistnok taget fra Ldn. eller mulig fra Ísl. bók, hvorom enkelte udtryk minder²⁾. Der nævnes nu hersen Torkel guld hjælm i Surnadal; hans hustru nævnes ikke, men 3 sønner (= M). Derpå fortælles omtrent det samme om disse, men noget mere vidtløftigt og kunstmæssigt med de obligate samtaler osv., men dog således, at den klassiske tone her ikke er vedligeholdt (stilen minder om fornaldarsagaerne, k. 1—3, s. 77—82). Torbjörn »drager øst. over Kølen» — altså til Sverrig — og gifter sig der med Isgerd (navnet på hans moder i M) fra Fressey eller Freyse³⁾; deres børn nævnes (= M). Torbjörns tilnavn omtales her, men uden forbindelse med den begivenhed, der skaffede ham

¹⁾ Dette gælder sikkert Gisles ankomst til Island, der af *G. Vigfússon* sættes til 964—5 (Safn til sögu Ísl. I, 362—7), men ikke hans bedstefaders levetid, hvormed den egl. saga begynder.

²⁾ »Island fandtes og opdagedes» i Harald hárfagres tid; slægtregistrene har en lignende form, som de formentlig har haft hos Are.

³⁾ c: Frøse i Jæmtland.

det (i M forklares det naturligt s. 8; k. 4). I det følgende fortæles om nogle, også i M forekommende personer; dog har M nogle flere og et par karakteristiske småvers, der ikke findes i S; dette er vigtigt, ti versene er uden al tvivl ægte. Derpå fortælles i S vidt og bredt om Hakon d. gode — et lån fra en kongesaga (parallel i Heimskr.), m. m. Mellem k. 7 og 8 er der en lakune; her synes der at have været fortalt om et vikingetog af Gisle; hertil har der ikke været noget tilsvarende i M. Hele fortællingen hører uden tvivl til sådanne yngre til- og opdigtninger, der findes f. ex. i Svarfdølasaga og i fornaldarsagaer. I kap. 9 kommer så indebrændingsforsøget med tildels andre navne end Ms og Torbjörns flugt til Island (= 4. kap. i M). Den mærkeligste afvigelse i S er, at der her findes anført (s. 89) et vers af Gisle, altså hans første, og det ser ud til at være ægte.

M's fremstilling er i det hele fuldkommen sagamæssig, kort og i enhver henseende passende; det er næppe muligt at finde noget at udsætte på den¹⁾; den er i bedste forstand forberedende på ægte sagavis. I modsætning hertil er S meget vidtløftig, indeholder ganske uvedkommende ting, begynder ved et urimeligere tidspunkt, har udtværede dialoger og efterklassiske tog til lands og til vands. Det er urimeligt, at Torbjörn hænter sin hustru fra Frøsø hinsides Kølen osv. Forholdet er nu let at bestemme; M har den ægte, gamle begyndelse, medens S er langt yngre og næppe ældre end fra c. 1300. Jeg tænker mig, at S er opstået på følgende måde. I et hdskr. af sagaen har begyndelsen været tabt: dettes ejermand eller en afskriver har ikke kunnet få et andet hdskr., og har så selv lavet sig en ny begyndelse efter gamle, men nu (c. 1300) afblegede traditioner og reminiscenser, og vistnok selv tildigtet forskellige begivenheder i den mening at gøre det hele mere sagamæssigt. De to småvers har han ikke kendt eller den begivenhed, de danner kernen til; derimod synes han at have fået fat i et vers, den oprindelige forf. ikke kendte, hvad der jo er let forklarligt.

Det øvrige i M og S er, som bemærket, én og samme saga;

¹⁾ Der findes her et par paralleler (s. 5 f. ex.), men det er stænde fraser fra den gamle mundtlige fortælling. S. 8 findes den fejl, at det hedder »sydpå til Flyðrunes« f. »nordpå« (jfr. s. 7); dette er vistnok kun en skrivefejl.

det ene hdskr. har intet ubetinget fortrin for det andet; de må bægge bruges til sammenligning og rettes efter hinanden; dog er stedsnavne gennemgående rigtigere i den sidste (S). Men ét må fastholdes, at bortset fra begyndelsen er der ikke tale om to sagaer om Gisle Súrsson¹).

Efter den nævnte indledning fortsættes sagaen først med indførelse af personer og giftermålsforbindelser, særlig mærkes her det skæbnesvangre og ildevarslende forsøg på indgåelse af fostbroderskab, som i sidste øjeblik ikke førte til noget. Endnu aner man kun, at der er noget ondt i vente. Efter at en udenlandsrejse er fortalt, kommer så fortællingen om, hvad der egentlig forårsager alle de kommende ulykker, nemlig den letsindige samtale mellem Auðr, Gisles hustru, og Ásgerðr, Þorkels kone; den første følge heraf var, at brødrene skiltes fra hinanden. Nu kommer der fart i begivenhedernes gang. Det gamle Grásiðas stykker bliver hættede frem og ved trolddomskunster omdannede til et spyd, hvormed Vésteinn, Gisles svoger, dræbes af hans anden svoger, Þorgrímr; spydet lod denne blive siddende i såret. Vésteinn höjlægges og Þorgrímr »binder selv hans helsko« (til kap. 14). Ingen kunde stævnes, skönt der her var tale om »löndrab« (ikke »mord«). Herefter dræber Gisle Þorgrímr, og denne höjlægges; Gisle »lægger en stor sten i skibet« (parallel til helskoene). Også her var der tale om samme slags drab. Bagefter ved lege om vinteren kvæder Gisle et vers, hvori han i forblommede ord angiver sig som banemanden; Þorgríms enke, Gisles søster, lærer visen og tyder den rigtig og bliver derved årsag til, at hendes broder dømmes til fredløshed, efter at der i forvejen er gjort flere forsøg på at tage ham af dage (til k. 21). Her er, som man ser, fuldt af tragiske hændelser.

¹) S. 90 (i S) nævnes allerede Torgrim nef; dette er senere tillæg, hvad s. 101 klart viser. S. 96 findes en bemærkning om en primsigning og Gisles ophold i Danmark, der mangler i M; men her, s. 18, findes en mere ægte bemærkning. S. 98 øverst findes en sætning, der mangler i M, den er uægte; til gengæld er der sst. l. 6 f. n. noget oversprunget. S. 101₅₋₆ findes en sætning, der mangler i M, men den er ægte osv. osv. Yngre udtryk i M er uden betydning som *bufreit* (s. 27, S har det ægte *kinnhest*); omvendt har S *púss* (s. 103), hvor M har *fégyrdill* (s. 20). På simpel fejl-læsning beror f. ex. *sauðahús* s. 20 f. *Sandaóss* (s. 103). Beskrivelsen af sejden i S (s. 116) er ældre end den i M (s. 31), og således fremdeles. Der må tages ligemeget hensyn til bægge håndskrifter.

Herefter følger så den interessante fortælling om Gisles fredløsheds år, de farer og efterstræbelser, han var genstand for, hans forskellige ophold, hvorledes hans trofaste hustru stadig hjalp ham med råd og dåd — indtil det endelig lykkedes hans modstandere at få bugt med ham og fælde ham omtr. 978 (til kap. 36). Slutningen beretter om hans banemand, Eyjolfr grås ankomst til Börkr, Þorgrims broder, og dennes enke, der nu var gift med Börkr (jfr. Eyrb. k. 13), og om, hvorledes hun til hævn forsøgte at såre eller dræbe Eyjolfr. Der sluttes med en fortælling om Auðrs udenlandsrejse, og om, hvorledes Are, der nævnedes i sagaens begyndelse, hævner Þorkell, der var bleven dræbt af Vésteins sønner (jfr. I, 517—18).

Sagaens komposition er, når vi holder os til M, i det hele fortrinlig, der medtages intet overflødigt, og dens indhold udvikles logisk og følgerigtig fra først til sidst; den er ikke episodeagtig som Eyrbyggja, men kan værdig stilles ved siden af Egilss. og Gunnlaugss.¹⁾ Troen på skæbnens hemmelighedsfulde magt og lønlige spil danner en rød tråd gennem det hele, jfr. den rolle, som sværdet, siden spydet, Grásiða spiller (sammenlign hermed Fótbitr i Laxdæla); Gisle selv udtaler denne tro: »enhver er nødt til at tale skæbnens ord« (o: hvad skæbnen uvilkårlig indgiver én, s. 17, 100). Og dog er menneskene langt fra nogle dukker. Tværtimod, de er her mennesker, der selvstændig handler, lider og kæmper, mennesker med kød og blod, så menneskelige i al deres gören og laden som i nogen anden saga. Når sagaen begynder med Gisles bedstefader, sker det for at kunne forklare Grásiðas oprindelse.

Kun undtagelsesvis findes personer indførte, uden at være nævnedes i forvejen, som Sakasteinn og Þóroddr (s. 10), men det er dog at mærke, at de kaldes »Börks søstersønner«, og søsteren er nævnet i forvejen.

Kompositionen er kunstfuld, ja det forefalder stundom, som om den var lagt an på at være systematisk; særlig med hensyn til gentagelsen af motiver og parallelsener; jfr. hvad der ovf. er bemærket om Þorgrims og Gisles færd ved höjlægningen²⁾. Dog

¹⁾ Ikke engang Gisles udenlandsrejse sammen med Vésteinn falder udenfor sagaens økonomi, idet det er den, der gav anledning til at Gisle smedede den kunstige mønt, der skulde være et bevismiddel mellem dem indbyrdes og som senere spiller en rolle.

²⁾ Jfr. hele situationen: Vésteinn höjlægges, så holdes der lege og Þorkell

fremkommer der intet unaturligt eller af en sådan art, at man føler sig fristet til at antage en senere udsmykning. En ganske ejendommelig rolle spiller Þorkell, Gisles broder, i hele sagaen til sin død. Han er ikke ond, men åbenbart lidet begavet, egoistisk og som oftest uheldig. Han respekterer mere forholdet til sin svoger end til broderen, og danner en modsætning til Gisle, der er åben og ærlig; denne skyr ikke fredløshed for at kunne opfylde sin hævnpligt, medens Þorkell ikke vilde yde Gisle nogen sådan hjælp, som han kunde drages til ansvar for. Denne modsætning er for forf. klar nok. Þorkells rolle og karakter er imidlertid såre betydningsfuld for sagaens gang, som han altid griber uheldig ind i. En anden ejendommelighed for kompositionen er de mange og karakteristiske, som oftest vemodig smukke drømme, Gisle har, og som er varsler om det kommende, ja han kan efter dem udregne, hvor mange år han har tilbage at leve i. Han har to »drømmekvinder«, den ene god og den anden ond. Han drømmer engang, at han er i et hus, hvor 7 bål brændte; da kom hans gode drømkone, der forklarer ham, at de 7 bål betegner 7 år, resten af hans levetid; hun giver ham gode råd, der i meget minder om Hávamál. Jo mere det stundede mod Gisles sidste dage, desto mere faretruende blev drømmene; de handler om blod og drab. Disse drømme tjæner også til at gøre fremstillingen endnu mere tiltrækkende og afvekslende, foruden at de kaster et skarpt og smukt lys over Gisle og hans karakter, viser hans uforstyrrede ro og tålmodighed under alle farer; de er således uundværlige for sagaen.

Den sproglige fremstilling er jævn og god og rent klassisk, når bortses fra senere udtryk, der stammer fra afskrivere (jfr. ovf.), samt enkelte tillægssætninger i M, der er afskriverrefleksioner (f. ex. »hvad der aldrig skulde være sket« s. 33; mangler i S). I M findes oftere begrundende *þviat*-sætninger end ellers, men de er måske ikke alle oprindelige.

Forf.s kilder har hovedsagelig været traditionen¹⁾ og Gisles vers. Der henvises et par steder til, hvad man i forf.s levetid endnu kunde se²⁾; dette er altså et bevis for fortællingens rigtighed.

beder Gisle om, at deres venskab må være godt; Þorgrímr hjålægges, atter er der lege og nu er det Gisle, der beder om Þorkells støtte venskab.

¹⁾ Hvortil der ofte hentydes, s. 39, 41 = 126, 50, 54, 71, 72.

²⁾ S. 33 = 118, 44 = 129.

Versene indeholder kun lidet historisk stof; deres indhold kunde ikke misforstås; dog er åbenbart et ord mistydet i S (s. 155: *læm- ingi*), men denne mistydning stammer ikke fra forf. selv; der gives en anden tydning (s. 67), der dog mulig heller ikke er rigtig. Skrevne kilder lader sig ikke her påvise.

Som ovf. bemærket, er der intet urimeligt eller usandsynligt i det fortalte, men det mindste af indholdet kan, som sædvanlig, kontrolleres ved andre kilder¹⁾. I Ldn. (s. 123) nævnes Ingjaldr, der »hjalp Gisle Súrsson«; dette stemmer med sagaen, men når denne siger, at Ingjaldr var Gisles fætter, samt at Ingjaldr »kom ud (o: til Island) med Gisle«, strider dette mod Ldn. (s. 123, 128), ifølge hvilken Ingjaldr synes at være en indfødt Islænder. Her foreligger der mulig en sammenblanding af to forskellige personer. M. h. t. andre genealogier er der ikke fuld overensstemmelse tilstede mellem sagaen og Ldn.²⁾ Þuríðr Hrafnasdatter er i sagaen (s. 8) gift med Bjartmarr, men i Ldn. (s. 143) med Vésteinn, der i sagaen er gift med en Gunnhildr; Vésteins sønner nævnes dog ens i bægge; der er et par mindre betydende afvigelser endnu. Ellers er der god overensstemmelse mellem bægge værker i det hele. Med Eyrbyggja stemmer sagaen så godt som ganske, og det er interessant at se, hvor i grunden overensstemmende Tordis, Gisles søsters ord gengives i hver for sig (Gisl. s. 72 ≠ Eyrb. s. 15), uden at de er afhængige af hinanden. Hvad der dog er af hovedbetydning for sagaens troværdighed er de topografiske undersøgelser, der er foretagne af S. Vigfússon; de har tilfulde bekræftet sagaens fremstilling, og det på en sådan måde, at det har en videre betydning (jfr. ovf. s. 245).

Denne sagaens vederhæftighed formindskes ikke ved, at dens forf. viser sig at være godt inde i oldtidens skikke og indretninger i modsætning til, hvad han fra sin egen samtid kendte³⁾, for ikke at tale om beskrivelsen af fostbroderskabets indgåen m. m. Sagaen

¹⁾ S. 38 findes en noget anderledes beretning end s. 123, og her er der mulig tale om to forskellige traditioner. Jfr. *Kálund* I, 568—9 og *Sig. Vigfússon* i *Árbók* fornleif. 1888 s. 63 ff.

²⁾ Når Ldn.s *Þórhildr* (s. 142) i sagaen kaldes *Hildr*, er her næppe nogen modsætning tilstede.

³⁾ Jfr. s. 18 (vintergilde). 23—4 (begravelsesskikke), 31, 57. Jfr. beskrivelsen af nidet s. 6, der stemmer med Bjarnars.

er i det hele af en betydelig antikvarisk interesse og kaster lys over forskellige forhold, der ikke kendes andre steder fra.

Forf. er vistnok en gejstlig mand; hans interesser i så henseende viser sig særlig i sådanne bemærkninger, som at Gisle blev primsignet i Danmark, og at Auðr siges at være rejst udenlands, bleven omvendt til kristendommen og er så rejst til Rom. Forf. viser, foruden de allerede nævnte interesser, også en udpræget sans for skjaldskab og drømme¹⁾.

Tidsregningen er i det hele meget god.

Forf. må have levet i de egne, hvor sagaen foregår. Det fremgår af alt, særlig hans stedlige kundskaber. Hans levetid fremgår ikke direkte af nogen udtalelse i sagaen, men fremstillingen og sagaens hele karakter forbyder at sætte dens tilblivelsestid senere end c. 1200.

Fóstbrœðrasaga. Denne saga haves i flere former og håndskrifter. Den findes for det første i Hauksbók, men her mangler begyndelsen, omtrent en tredjedel. Dernæst findes omtrent dens første halvdel i AM 132 med 566, 4° (en papirsafskrift af 132, medens dette var fuldstændigere end nu). Fremdeles findes sagaen stykkevis optagen i Olaf d. helliges saga i Flatøbogen (II, 91—108, 148—68, 199—226, foruden slutningen, der dog her er ligesom i de andre Olafssagaer). Endelig findes den i forskellige papirsafskrifter, hvoraf et par er afskrifter af tabte membraner (se herom Grönl. hist. Mind. II, 254 ff. og Hauksbók, fort. s. LXXIV—V). Forholdet mellem disse hdskr. er påvist og begrundet i Hauksbók, fortalen. Det er dette (bortset fra slutningen i Olafss.), at Hauksb. har bevaret teksten i dens oprindeligste skikkelse, når bortses fra enkelte ændringer af sproglig og stilistisk art, overspringelser og desl., samt fra en tidsbestemmelses ændring ved Haukr selv²⁾. I modsætning til Hauksbogens tekst fjærner de andre håndskr. sig mere eller mindre fra den oprindelige, dels i ordelag, dels ved mindre

¹⁾ Om han har været retskyndig, kan næppe afgøres. S. 16 (100) findes ganske rigtig sammenstillet *mundr* og *heimanfylgja*, jfr. forskellen på *lön-drab* og *•mord* s. 22 (106).

²⁾ Om en skåle på Reykjahólar hedder det i 132-Flat., at den endnu stod i biskop Magnus d. andens tid (c: 1216—30), medens Hauksb. har Arne d. andens (c: 1304—20).

eller større interpolationer. Der er optagne i de yngre hdskr. forskellige legendeagtige stykker fra en yngre, fordærvet tradition; fremstilling og stil er forvansket ved tilføjelse af replikker, der intet nyt indeholder, samt ved smagløse ræsonnementer, usagamæssige udsmykninger, tildels af den værste art; ja der gives her oplysninger om anatomiske enkeltheder, foruden teologiske udbrud og meget mere, der gör sagaen i disse hdskr. ganske enestående. I Flat. findes en visa fra det 14. årh., knyttet til en oplysning om antallet af knoklerne i det menneskelige legeme. Disse hdskr. afgiver en fortrinlig illustration til sagaværkers behandling i det 14. årh. og viser bedre end noget andet, hvor lidet hdskr. i det hele er at stole på, når den oprindelige tekst skal bedømmes. Ganske ejendommeligt er det at lægge mærke til, hvorledes den, der har omkalfatret teksten i Flatøbogen, efterhånden er bleven træt, jo mere han nærmer sig slutningen; her har Flat. en endogså mere ægte tekst end Hauksb. I det følgende vil vi holde os til Hauksbogens tekst, så vidt den når; begyndelsen i dette hdskr. har vel m. h. t. det faktiske været omtrent som i 132-Flat.

I 132 begynder sagaen på en måde, der åbenbart viser, at begyndelsen er omarbejdet, fordi sagaen indsattes i Olafssagaen. Sagaen i 132 må altså gå tilbage til en Olafssaga og være en afskrift deraf. Derefter findes en kort bemærkning om Vermundr mjove, der senere forekommer i sagaen, og hans hustru. Hertil har så 132 tilføjet anekdoten om denne og Gretter d. stærke i Isefjorden, der åbenbart er taget af en Grettissaga (se dens k. 52). Den oprindelige begyndelse af sagaen haves således ikke i 1. kap. Derimod er kap. 2 vistnok den ægte begyndelse; her indføres først sagaens ene hovedhelt, Torgeirs fader, Hávarr, dennes herkomst og forhold, så kommer den anden hovedperson Tormod kolbruneskjald med faderen Berse. Når der så straks efter indføres Ares sønner på Reykjahólar, er dette i sin orden, eftersom de senere spiller en vigtig rolle i sagaen. Uvæntet kommer derefter en omstændelig opregning af deres forfædre helt op til kong Hjörleifr på den ene, til Ingjaldr »Frodes« søn og Sigurd fafnisbane på den anden side. Dette stykke er uden tvivl en interpolation¹⁾. Tormod og Torgeir indgår fostbroderskab; dermed og med fostbrød-

¹⁾ Mærkelig er fejlen »Frodes« søn, der genfindes i Laxd. kap. 1.

renes voldsomme og overmodige færd tager den egenlige saga fat. Hávarr, Torgeirs fader, må forlade sin egn og nedsætte sig i Borgarfjorden, hvor han bliver dræbt. Torgeir — kun 15 år gammel — hævner ham. Derpå fortælles om fostbrødrenes færd, indtil de skiltes (til k. 7). Grunden til, at de skiltes, skal ifølge sagaen være Torgeirs overmodige, med fostbrodereden uførenelige spørgsmål til Tormod (hvem han trode der var stærkest), men et vers af denne lader formode noget andet. Hermed ender første hovedafsnit. Fostbrødrenes sidste bedrift fører til Torgeirs fredløshed¹⁾; hans rejser i udlandet skildres i tilslutning til Tormods arvekvad om ham. På den anden side kommer så en parallel fremstilling af, hvad Tormod imens foretog sig, særlig hans elskovsæventyr; se herom I. 582—3 (til kap. 11). Torgeirs færd og sidste kamp og fald beskrives udførlig (k. 12—17), og hermed slutter 2. afsnit. Det 3. afsnit handler om Tormods frygtelige hævn over Torgeir og hans ophold i Grönland. Herfra vender han tilbage til Norge, slutter sig til kong Olaf og falder med ham i Stiklestadslaget.

Dette indhold fortælles jævnt og prunkløst i den bedste recension af sagaen (Hauksb.), såvidt den når, og at den oprindelige tekst helt igennem har været ensartet, er vistnok givet. Sagaen er i det hele godt sammensat, og indholdet står i den bedste orden; intet er overflødigt eller uforberedt²⁾. Kun et par personer og hvad der fortælles om dem (Eyjolfr i Olafsdal og Torgeir hoflausa k. 15, slutn. af k. 18 og k. 19) har ingen betydning for sagaen som sådan; stykket om dem er vistnok en af de ældste interpolationer; det kan skæres bort, uden at den organiske helhed lider noget derved. Mulig er også stykket om Helge Snorrason og hans strid med Torstein Egilsson (slutn. af k. 12) et yngre tillæg. I kronologisk henseende er det tvivlsomt³⁾.

Forf.s kilder er først og fremmest traditionen, hvortil der

¹⁾ Mærkeligt nok tales der s. 24 om *sekt* (fredløshed), men s. 28 om *sítt* (forlig); det første stemmer med Grettiss., det sidste er vistnok en afskrivers (redaktørs) forvanskning.

²⁾ Et steds i sagaens slutning (s. 107) findes en sætning (Tormod angiver grunden til at han har dræbt så mange mænd), der ikke finder sin forklaring i, hvad der er fortalt; det kan ikke gå tilbage til s. 104; her har den gamle tradition vistnok glemte noget.

³⁾ Safn til sögu Isl. I, 467.

indirekte hentydes ved en sætning som »ikke har vi hørt« (s. 36). Desuden har han haft en vigtig kilde i Tormods vers, både hans løse vers og ikke mindst hans arvedrape om Torgeir. Denne er stærkt benyttet og delvis anført i sagaen; forf. har haft hele digtet. Det har været ham en fortrinlig vejleder og udmærket middel til at kontrollere traditionen. Versene har forf. dog næppe udnyttet, som han burde, og misforståelser synes ikke helt undgåede. Således antyder Tormod, at der har været bagvaskere, der har stiftet ufred imellem fostbrødrene; herom ved prosaen intet. Kong Olafs hirdmand, som Torgeir skulde hævne, kaldes i verset Oddr, i sagaen Þorfinnr (eller Bergfinnr, navnet findes ikke i 132-Flat., hvilket måske er det oprindelige). Når det fremdeles (s. 70) i verset hedder, at Torgeir var »hos Rögnvald«, er dette blevet forstået om Rögnvald Brusason, men denne kan af kronologiske grunde ikke være ment; i prosaen siges Torgeir (s. 69) at have været hos Torfinn og Bruse jarl, hvad der godt passer. Men traditionen har næppe været helt uforvansket, navnlig hvad udenlandske begivenheder angår, noget vi ofte møder.

Til et par afsnit i sagaen findes, som det synes, uafhængige paralleler. Ldn. stemmer med sagaen i de få genealogier, der kan være tale om, men Ldn. er ganske sikkert ikke benyttet af forf. Sagaens fortælling om et forhold mellem Tormod og Kolbrun bekræftes af Ldn. I k. 7 fortælles om kampen mellem fostbrødrene og Torkel Måksson (Mårs-), Grettis slægtning. I Grettiss. (s. 61—2) findes det samme fortalt omtrent på samme måde. Det er vanskeligt at afgøre, hvorvidt der er nogen litterær forbindelse mellem de to beretninger (og da et lån på Grettiss.s side). Påfaldende er det, at Grettiss. henviser til et vers af Torgeirsdrape, medens Fóstbrikke engang antyder et sådant; dette taler ikke for en indbyrdes sammenhæng. Grettiss. kender noget, der fulgte bagefter striden med Torkel, deriblandt drabet på Böggultorfe, der ikke findes omtalt i Hauksb. (men vel i Flat.). I alle tilfælde forudsætter Grettiss. samme tradition som Fbr. I slutningen af Ljósvetningas. findes en fortælling om Torgeirs drab. Her kaldes Torarin ofse *Þórðarson*, i Fbr. er han *Þorvaldsson* (dette er en ringe afvigelse). Større forskel er der, når Fbr. lader drabet ske på Melrakkaslétta, Ljosvetn.s. derimod i Hrutafjorden, og navnlig når denne saga lader Torarin gæmme Torgeirs hoved i salt hele vinteren, for den følgende som-

mer at føre det med sig til altinget. Fbr.s fremstilling er nok så naturlig.

Afsnittet om Tormods ophold i Grönland, der i flere henseender er så mærkeligt, kan ikke kontrolleres. Det gör i en fortrinlig grad indtryk af at være pålideligt, når undtages at der, hvad der næppe er påfaldende, er nogle urimeligheder tilstede m. h. t. stedsnavne og rejseruter, der dog ikke har synderlig betydning for selve begivenhedernes gang. Her havde forf. støtte i Tormods vers. Angående Tormods rejse fra Grönland til Norge har der tidlig været usikkerhed tilstede (se I, 583). I kap. 57—8 i Olaf d. helliges saga 1849 haves noget om Tormod i Danmark uden nogen tidsangivelse; hertil findes intet tilsvarende i Fbr. i Hauksb., men i Flat., her uden tvivl optaget fra Olafssagaen. Sagaens slutning har, som bekendt, paralleler i kong Olafs saga. Herom kan der henvises til Hauksb., LXXIX—LXXX; der påvises her, at der ingen direkte forbindelse er mellem denne og Fbr., idet der findes sådanne afvigelser, at benyttelse på en af siderne er udelukket. Sagaen har flere vers af Tormod og tildels i en anden og mindre rigtig form end i Olafss. Om enkeltheder under kampen har der rimeligvis fra først af været forskellige fortællinger, og i tidens løb kom der legendariske udsmykninger til, der kombineredes med de oprindelige beretninger (jfr. Flat.). I Hauksb. er fortællingen ret jævn og uden overdrivelser og dog ikke uden en vis farve; den legendariske Olafss. og Flat.s fremstilling nærmer sig til vor sagas; Snorres fremstilling er vistnok den bedste. Særlig interessant er sagaens beretning om, at Tormods sidste vers ikke helt blev fuldført af ham, men af Harald hårdråde. Dog er mulig også dette en udsmykning.

Alt i alt må det vistnok siges, at Fbr. i sin ægte form har haft en forholdsvis god tradition at bygge på, og at den i alt væsentligt må betragtes som historisk. Forf. har dog ikke kendt den hele, særdeles righoldige tradition om Tormod; han kender således intet til hans ophold i Danmark. Rent æventyrlige sagn om ham, som det i Völsapátttr, har han vistnok heller ikke kendt.

Tidsregningen i sagaen er i det hele god, for så vidt som den træder tydelig frem. Når forf. vil, at Gudmund d. rige har haft noget med Torgeirs hævn at gøre, er dette næppe muligt.

Særlige forfatterinteresser er ikke fremtrædende; forf. kender

godt gamle skikke og forskel på fortid og samtid (s. 8, 25, 81). Han har åbent øje for skjaldskab og digtes betydning. Efter sagaens slutning at dømme er forf. sikkert en gejstlig. Da det næppe er tvivlsomt, at han i særlig grad øser af en isfjordsk bygdetradi-tion, i det mindste hvad den første del af sagaen angår, ligger det nærmest at antage, at forf. er fra Isefjordsegnen. Han beskriver lokaliteter meget nøje og rigtig, som omegnen ved Gervidalr, Ögr osv.¹⁾ Også i Dalesyssel er han velkendt (s. 25); men her er dog tale om en almindelig rejserute. Fremdeles kender han godt Borgarfjordens sydligste egne. [Det er ikke umuligt, at en af sagaens bearbejdere har været fra Borgarfjorden; fra en sådan kunde interpolationen om Torstein Egilsson og Helge stamme].

Hvad sagaens alder angår, må vi se bort fra alle de senere tilsætninger, hvad enten de findes i det ene eller det andet hdskr. Der er ingen tvivl om, at sagaen i sin oprindelige form, altså nærmest som den foreligger i Hauksbók, både i komposition og stil har været fuldt ud klassisk; derfor taler bl. a. den forholdsvis gode tradition, den alt i alt repræsenterer, ikke mindst angående de grønlandske forhold og begivenheder. Navnlig disse taler for, at sætte sagaen så langt tilbage som muligt. Jeg vilde altså være tilbøjelig til at sætte den til tiden ved 1200, ikke senere. Dette modsiges — tilsyneladende — af den omstændighed, at der s. 44 tales om skålen på Reykjaholar som endnu stående i biskop Magnus d. andens tid. d. v. s. i årene 1216—36 (således i 132-Flat., medens Hauksb. har Arne f. Magnús). Var sætningen i 132-Flat. oprin-delig, måtte sagaen være skreven efter 1236. Men sådanne be-mærkninger hører til de upålideligste, og jeg for mit vedkommende tvivler ikke om, at den er en afskrivertilføjelse. I grunden behøver det dog kun at være *enn síðarri*²⁾, der er tilföjet; den første Mag-nus var biskop 1134—48, en tidsbestemmelse, som vilde være sær-deles passende.

Sagaen er interessant, ikke mindst på grund af det nævnte grønlandske afsnit³⁾; men også det første afsnit giver et velkom-

¹⁾ Når Tormods faders gård i 132 kaldes Dyrðilmyr (s. 5), møder der vanskeligheder (Kålund I, 596); men navnet findes ikke i Flatøbogen; her foreligger der sikkert en interpolation.

²⁾ . . . *alt til þess er Magnús byskup var at staðnum í Skálaholti enn síðarri.*

³⁾ Jfr. Grönl. hist. Mind. II, 270, P. E. Müller, Sagabibl. I, 151.

ment billede af de to fostbrødre og deres virken. Deres karakterer er hinanden modsatte; denne modsætning er af stor virkning og indeholder dyb psykologisk sandhed. Torgeir er den hårdføre, altid uforfærdede, altid til strid og drab tilbøjelige helt. I selskab med ham bliver Tormod, der i grunden er fredeligsindet, trodsig og hård, ubrødelig hengiven mod ham, som han har sluttet sig til. Siden, da Tormod er skilt fra ham, kommer hans bløde natur op i ham, og han hengiver sig til elskov og fredelig syssel; her viser han en letsindighed og ustadighed, der kunde have haft slemme følger for ham. Men han er altid den uforfærdede, et lyst og klart hoved. Bægges karakterer er dygtig og konsekvent skildrede. Og i det hele må det siges, at sagaen indtager en smuk plads blandt slægtsagaerne.

3. Den nordlandske gruppe.

Bandamannasaga. Denne lille saga findes i to hovedhåndskrifter, AM 132 fol. og 2845, 4° i det kgl. bibliotek i København. Desuden haves et lille membranbrudstykke i Jón Sigurðssons samling i det isl. landsbibliotek (se Arkiv för nord. Filol. V, 150 ff.), men dette er uden betydning, da dets tekst er så at sige ganske identisk med den i 132. På dette hdskr. og det kongelige er der derimod en ikke ringe forskel; i det sidstnævnte er teksten kortere end i 132; forskellen er dog mest rent stilistisk, idet teksten i 132 har mange sætninger og ord, der tjæner til at gøre fremstillingen mere afrundet og navnlig mere morsom, men morsomhederne er temlig efterklassiske i stil og tone; derimod er indholdet i og for sig det selvsamme i begge håndskrifter. Det forekommer mig aldeles afgjort¹⁾, at det er 132's tekst, der er udvidet af hin og ikke, hvad *Heusler* i sin udgave (s. XL) hævder, at den er oprindeligere. En hovedforskel er den, at 132 indeholder 5 vers af den gamle Ófeigr, der alle savnes i det andet hdskr. Hvorvidt de er uægte, er vanskeligt at sige. Fordi de kun findes i den mindre oprindelige tekst, er dog deres uæghed ikke bevist; der er intet i dem, som utvetydig viser, at de er uægte (jfr. I, 524—5). I alle tilfælde er der kun tale om én oprindelig saga (*saga Ófeigs bandakarls* i

¹⁾ Af denne mening er både *G. Vigfússon* og *Cederschiöld*.

132 eller *Bandamannasaga*). Hertil skal føjes, at medens sagaen i 132 i begyndelsen røber, at den er skreven i en egn øst for Midfjorden, er cod. reg. skreven i det vestlige Island, nærmest Dale-syssel. Det er denne skriver, der har indsat den urigtige genealogi, ifølge hvilken Torarin Langdølagode skulde være en søn af Óspakr (fejl for Óláfr?), Höskuld og Torgerds søn. Udgaver: ved *H. Kr. Fridriksson* 1850 (132), *G. Cederschiöld* 1873 (cod. reg.).

Indholdet af sagaen er i al korthed følgende. Ófeigr Skíðason på Reykir i Midfjorden har en søn Oddr. Der hersker et køligt forhold mellem fader og søn; denne forlader hjemmet for på en selvstændig måde at tjæne penge; han viser et udviklet købmands-talent og bliver efterhånden en bemidlet mand, der ejer to handels-skibe¹⁾). Efter sine venners råd bosætter han sig til slutning og køber gården Melr i Midfjorden, og erhverver sig godord eller en del i et sådant. Hvad der nu bevirker, at der kommer en saga i stand, er, at Oddr begår den uforsigtighed at tage Óspakr Glúms-son, en frænde af Gretter, til sin værkstyrer. Han opfører sig først godt. Da Oddr nu skulde rejse udenlands, betrode han Óspakr også sit godord, men da han så kom tilbage, måtte han tvinge Óspakr til at aflevere det; følgen var, at forholdet mellem dem nu blev spændt. Óspakr forlader ham og flytter til en smuk enke Svala, som han havde stiftet bekendtskab med. Óspakr bliver kort efter overbevist om at have stjålet nogle får fra Oddr; desuden dræber han ved en fejltagelse en brav, mod ham venligsindet mand. Nu anlægger Oddr sag mod Óspakr, men begår en form-fejl, så at de hövdinger, der var misundelige på ham, ødelagde sagen. Da optræder Odds gamle fader og er fra nu af hovedper-sonen; han bevirker, ved bestikkelse af dommerne, at sagen optages på ny til doms og Óspakr dømmes fredløs. Da hövdingerne er-farede dette, blev de meget forbitrede; der sammensvor sig nu i alt 8 sådanne mod Oddr, og alt tegnede til, at det vilde gå ham ilde. Atter optræder da faderen; ved sin listighed og overtalelses-ævine, tildels også atter ved bestikkelser, får han sagen mellem dem og Oddr afgjort privat ved selvdømme af to af dem. Han har naturligvis bearbejdet disse to i forvejen, og Oddr idømmes en

¹⁾ I en selvstændig påttr om Oddr (jfr. Hemingsp.) får vi yderligere oplysninger om hans købmandsfærd.

latterlig lille bøde. Også et ærefuldt giftermål for Oddr bliver resultatet af sagaen. Alt dette er sagaens hovedindhold, der fortælles på en højst underholdende måde, idet de enkelte sammensvornes karakter efterhånden belyses, tildels på en humoristisk måde og på en for dem lidet smigrende vis. Indbyrdes er de nemlig ikke så enige; heller ikke respekterer de hinanden så meget, når det kommer til stykket. De skælder hinanden ud og mundhugges på det kraftigste og noget småligt; vi mærker, at vi er i en anden tidsalder end de fleste slægtsagaer ellers handler om. Særlig interessant er beskrivelsen af Egill Skúlason på Borg; han minder endel om sin oldefader, hvis navn han bærer, men er ellers temlig forskellig fra ham. — Det sidste kap. af sagaen fortæller om Hermund på Gilsbakkes — en af de sammensvornes — død, hvortil der i det foregående er hentydet, samt om den fredløse Óspaks skurkestreger; den sidste er den, at han myrder Svalas anden mand. Det smukke, af en ægte følelse bårne vers (det findes i bægge hdskr.), som Óspakr digtede straks efter, kaster et forsonende skær over ham. Så dør Óspakr af et sår, og sagaen slutter med at omtale Odds søn, Ófeigr, fra hvem mange stammede, deriblandt Snorre Kálfsson og de Midfirdinger.

Sagaen er ved sit lidet blodige indhold og hele sit lunefulde anstrøg et særsyn blandt sagaerne. Det er klart, at man fra først af har opfattet de fortalte begivenheder humoristisk. Den måde, Ófeigr pudsede alle de 8 hövdinger på, er virkelig morsom; det er folkets sans for pudserlig list og underfundige anslag, der har bevirket opbevarelsen af sagaens tildragelser. Netop sådanne var vel egnede, også fordi de var temlig enestående, til ved deres oplivende kraft at blive en fast del af sagatraditionen. Det er naturligvis denne, der er hovedkilden for sagaen. At denne er nogenlunde rigtig¹⁾, har vi så meget lettere ved at tro, da sagaens begivenheder først falder ved midten af det 11. årh. (nogen tid efter, at Harald hårdråde var bleven konge; AM s. 34, reg. s. 14), tilmed da sagaen ganske sikkert er forfattet i slutningen af det 12. årh. Et ubedrageligt bevis herfor er for det første sagaens gode komposition; dens indhold er fortræffelig ordnet og logisk sammenhæng-

¹⁾ Slægtregistrene er, så vidt vi kan skønne, rigtige; se i øvrigt *Cederschiölds* redegørelse s. IV—VI.

ende fra først til sidst; der har fra først af ikke været et overflødigt ord deri, den er som skreven i et åndedræt¹⁾. Hertil svarer stilen i sagaens mest ægte form. Der findes heller ingen overdrirelser af yngre karakter. Endelig og ikke mindst er nævnelser af Snorre Kálfsson (se ovf.) et bevis herfor. Denne, en stor hövding, døde 1175²⁾; han nævnes flere gange i Sturlunga; var sagaen skreven længe efter hans død, var der næppe grund til at nævne ham. Sagaen nævnes i den meget yngre Grettiss.

At sagaen er forfattet i Midfjorden eller i en nærliggende egn, må betragtes som sikkert. Hvem forf. har været, kan vi ikke bestemme. Særlige forfatterinteresser fremtræder ikke. Skönt sagaen handler om retsforhandlinger på altinget og indeholder ikke uvigtige oplysninger, er den dog ikke nogen proces-saga som f. ex. Njåla³⁾; den tager af processen kun det nødvendige med; og hvad den i så henseende meddeler, skønnes at være rigtigt. At bestikkelses-sagen ikke, hvad den egentlig burde, kom for femteretten, berode vistnok på, at man også i sådanne sager efter omstændighederne kunde afgøre sagen privat ved voldgift⁴⁾. Når det hedder, at Svala kunde gifte sig selv, eftersom hun var enke, er dette vistnok rigtigt. Også det er historisk rigtigt, når det (s. 7 AM — 3 reg.) hedder, at man i den pågældende tid havde lov til at optage eller købe ny godord. Interessant og enestående, men sikkert ganske rigtig, er bemærkningen om, hvorledes man på altinget bekendtgjorde en domfældelse og beskrev den fredløses person (*sekðarmörk*; s. 19 AM = s. 9 reg.). Når der så tages hensyn til den fortræffelige karakterskildring og det billede, vi får af tidens kulturtilstande⁵⁾, kan vi med fuld ret sige, at denne lille saga hører til de interessanteste, og at vi har med en pålidelig tradition at gøre.

Hallfreðarsaga. I sin vistnok oprindelige form findes denne

¹⁾ Når *Heusler* s. LII—III bemærker, at den første del af sagaen er noget kort, så er også dette i overensstemmelse med andre sagaer. Noget misforhold kan jeg ikke indse der er.

²⁾ At det er denne, der menes, og ikke en yngre (sønnesøn) lidet fremragende mand af samme navn må anses for givet (trods *Cederschiölds* bemærkning s. VI).

³⁾ Jfr. *Heusler* s. XLVI.

⁴⁾ Jfr. *Cederschiöld* sst. s. VII.

⁵⁾ Således er livet på altinget og billedet deraf overordenlig levende.

saga i AM 132 fol.; desuden findes den stykkevis optagen i Olaf Tryggvasons saga (Fornm.s.—Flateyjarbók); herefter er den så udskreven og samlet til et hele i AM 557, 4°. Som *G. Vigfússon* i sin udgave (Fornsögur 1860; s. X) har vist, foreligger der, som sædvanlig, kun én saga. Der er kun den forskel, at sagaen i Olafs-sagaen er udvidet med enkelte ord og sætninger, er altså rent stilistisk udførligere end i 132, omtrent som forholdet er mellem Bandamannasagas to hovedhdskr. Et enkelt stykke er flyttet fra sin plads i Olafssag. (s. 86₈—87₃₀ i Fornm.); her udelades også enkelte af Hallfreds vers.

Sagaens indhold, Hallfreds lævned i snævraste betydning, er givet i I, 556—60, hvortil der henvises. Begyndelsen af sagaen, kap. 1—2, fortæller os om Hallfreds slægt og grunden til, at hans fader udvandrede til Island (omkr. 960), samt om hans giftermål. Han nedsatte sig først i Vatsdalen, men måtte på grund af spændt forhold til dalens hovedfamilje forlade egnen, hvorpå han bosatte sig i Borgarfjorden. Begyndelsen af sagaen er noget æventyrlig (indebrænding ved vikinger), men dog ikke usandsynlig. Sagaens værd beror på, at vi i den får et udmærket levende og karakteristisk billede af en ærlig, tapper og trofast personlighed med udmærkede digterævnere og slagfærdig tunge. Dette billede forringes ikke ved, at Hallfred står på overgangen mellem hedenskab og kristendom, står så at sige med det ene ben i det gamle, det andet i det ny, og har ondt ved at forene modsætningerne. Det er i høj grad morsomt at se, hvorledes brydningen foregår hos en begavet enkeltmand, hvis tro på Odin, Tor og Freyja osv. ikke var så stærk, at den ikke kunde gå over til eller, måske, rettere sagt, forenes med troen på Hvidekrist. Det er let at se, at Hallfreds hjerte egentlig er hos de gamle guder; navnlig elsker han sin gamle skjalddegud, ligesom i sin tid Egill Skallagrimsson.

Sagaens komposition og stil er helt igennem udadledelig klassisk, sproget rent¹⁾ og æmnet godt ordnet og logisk vel sammenhængende.

Sagaen har enkelte berøringspunkter navnlig med Vatsdølas. og Gunnlaugss.; se ovf. 220, 222—3. Det er tydeligt, at det er

¹⁾ *Ok skammt* 85₃₆ er sikkert afskriverændring. Sætningen s. 88_{7—8} om Gunhildssønnerne er en interpolation, jfr. det rigtige s. 84_{21—3} og Fms.

traditionen og Hallfreds mange vers, der har afgivet grundlaget for sagaen og dens indhold. At denne tradition er Vatsdalens, fremgår af, at der både i sagaen og i Vatsdølas. findes den genealogiske fejl, at Hildir, Kolfinnas moder, göres til en datter (f. sønne-datter) af Eyvindr sörkve¹⁾. I Heimskringla findes fortællingen om Hallfreds omvendelse²⁾ og forhold til kong Olaf: den er der kortere og kender ikke det første møde mellem de to, men i øvrigt er den omtrent identisk med sagaens. Tilnavnets oprindelse er sat i en lidt forskellig forbindelse; hvad der i så henseende er rigtigst, er umuligt at afgøre. Nogen direkte forbindelse mellem sagaen og Ldn. er der ikke. I Vatsdølas. anføres Hallfredars., eller der henvises til den; men det er ikke dermed sagt, at der hermed sigtes til en skreven saga; nogen litterær forbindelse er der i hvert fald ikke; desuden er det jo muligt, at henvisningen beror på en unøjagtig bemærkning af en redaktör eller afskriver. I alle tilfælde er det sikkert, at sagaen er ældre end c. 1250. og jeg tager ikke i betænkning at regne den til det 12. årh.s sagaer eller sætte den til tiden ved 1200³⁾.

Sagaen må være forfattet i Vatsdalen, Hallfreds oprindelige hjem. i Kolfinnas og Gríss' hjembygd. Det er sikkert her, at traditionen om disse personer har været mest levende og mest interesseret folk: det er også her, at sagaens skueplads helt igennem er, for så vidt som den foregår på Island. I overensstemmelse hermed er forf.s lokal-kendskab (f. ex. om Laxádalen s. 104). Lige så sikkert er det, at forf. er gejstlig. Han bruger ganske vist ingen gejstlige fraser, men beskrivelsen f. ex. af Hallfreds død er talende nok; den viser forf.s stand: i øvrigt viser sagaen helt igennem, at han har været gennemtrængt af kristelig humanitet, en velgørende sindets mildhed og rolig besindighed. Ikke et ord siger han for at dadle Hallfreds første trods mod kong Olaf eller hans utilslørede vedhængen ved de gamle guder. Han forarges ikke over Hallfreds og Kolfinnas samvær i sæterhytten, og hans upartiskhed m. h. t. Gríss er beundringsværdig. Forliget mellem de to modstandere er sjældent smukt skildret. Det er klart, at forf. ikke har tilladt sig at göre

1) Se Ldn. 184.

2) Hkr. I, 405—7.

3) Jfr. G. Vigfússon udg. s. XI.

vold på traditionen; for ham har den objektive fremstilling gået fremfor alt. Den ellers ubekendte forf. til denne nydelige saga gör et ublandet tiltalende indtryk.

Særlige forf.interester. udover hvad der er antydnet og for skjaldskab, kommer forf. ikke til at vise. Han er som andre godt inde i oldtidens skikke, for så vidt han får lejlighed til at vise det; således omtaler han den gamle mærkværdige skik (s. 98) at sidde på en høj i nærheden af gården, som omtales i Eddadigte (jfr. I, 11). Han hentyder til, at Freyr særlig dyrkedes i Sverrig (s. 91), og han kender den lov, at den skulde dræbes, der havde slået en mand ihjæl i kongens herberg (s. 95).

Vatsdølasaga. Sagaen findes egenlig kun i ét hdskr., nemlig den såkaldte Vatshyrna, der dog kun haves i papirsafskrifter; den bedste er AM 559. 4°. Desuden haves et blad af en membran fra 15. årh., 445 b, 4°. Dette forhold vanskeliggör i høj grad den eksakte undersøgelse af sagaen og bedømmelsen af dens beskaffenhed. Kun ét er sikkert, at sproget er i visse henseender meget ungt; der findes f. ex. udtryk som *kumpánar* (14₅), *reyfarar* (i alliteration med *ránsmenn* 14₁₄), *á allan máta* (!, 15₃₀, jfr. *mátuligr* 5₁₈). Alt sligt er nu ganske betydningsløst; det siger sig selv, at det ikke kan stamme fra den oprindelige forfatter. Sagaen er udgiven af G. Vigfússon i Fornsögur 1860.

Vatsdølas. er den af de isl. slægtsagaer. der omspænder de fleste slægtled i lige nedstigende linje. Den begynder med Ketill raumr, der »bode på den gård, der hedder Romsdal i det nordlige Norge«. Hans søn er Torstein, hovedpersonen i de første 7 kapp. Denne opfører sig ikke rigtig efter faderens hoved; han er ham for uvirksom og blødagtig. Torstein tåler til slutning ikke hans bebrejdelser og dræber stimanden Jökull, der har huseret i skoven »mellem Romsdalen og Jæmtland«, eller som det også hedder mellem Romsdalen og »Uppland«¹⁾. Den døende Jökull er ædel, giver sin banemand liv — han havde kunnet dræbe ham — og råder ham til at begive sig til hans fader, jarlen Ingimund i Götland og ægte hans søster; dette sker, hvorpå Torstein kommer til

¹⁾ Dette er sikkert fejl for »Opdal«. Det er Opdalsskoven, der er på vejen mellem Romsdalen og Jæmtland.

at bo på sin fædrenejård. Af hans børn er Ingimundr det vigtigste; han bliver nu hovedpersonen (kap. 7—23). Der fortælles om hans ungdoms krigstog sammen med et par venner. Han er en næsten enestående Nordmand i sagaerne, for så vidt som han slutter sig til kong Harald og vinder dennes yndest. En völve spår ham, at han skal bosætte sig i et nylig fundet land (Island); han drager mod sin vilje derhen og nedsætter sig i Vatsdalen; her bliver hans slægt, »Vatsdölerne«, den fornemste og rådende. Der fortælles i øvrigt ikke herefter meget om Ingimundr; det hedder om ham, som om Egill, at han ikke deltog i tingstridigheder, ti han var lidet stridbar og venlig mod alle. Og dog skulde han få en underlig skæbne, idet den slette, troldkyndige Hrolleifr og hans moder, den endnu slettere Ljot, kom til at gribe forstyrrende ind i Vatsdals-idyllen. Ingimundr viste sig også venlig mod disse to og gav dem en gård at bo på, efter at de var fordrevne fra deres første hjem. Ingimunds sønner var nu voksne, og med dem kom Hrolleifr i strid angående fangsten i elven. Dette førte til, at engang, da Ingimundr, forat mægle mellem dem, red ned til floden, Hrolleifr gennemborede ham med et spyd, om af vanvare eller ej, er ikke klart.

Det 3. hovedafsnit handler om Ingimunds-sønnerne, blandt hvilke Torstein og Jökull er de mest fremragende (kap. 24—38). Efter at have hævnnet faderen og dræbt Hrolleifr og Ljot, tiltræder de arven. Mærkeligt nok får den kloge Torstein ikke godordet, men faderens hovedgård som sin arvelod. Hidtil er sagaen et velordnet logisk hele, hvis begivenheder hænger nøje sammen. Resten af dette afsnit består af enkelthandler, der ikke står i en organisk sammenhæng indbyrdes, nemlig udryddelsen af ugærningsmænd og troldmænd, deriblandt en Torolf sleggja, der forsvarer sig på sin gård ved hjælp af mange arrige katte. Fremdeles fortælles der om brødrenes, særlig Jökuls, strid med Finnhoge den stærke; her findes interessante enkeltheder som jarðarmen, tvekamp, nidstang m. m. Afsnittet ender med at forberede de to sidste afsnit, hvoraf det næstsidste (kap. 39—41) handler om Torsteins sønner. Guðbrandr og den skønne Ingolf. »hvem alle Vatsdalsmøerne ønskede til ægtemand«, og om hvis kærlighed til Hallfreds søster, Valgerd, der fortælles så smukt (kap. 38); bægge brødrene døde under tragiske omstændigheder. I kap. 38 var allerede blevet fortalt om Ingimunds dattersöns söns fødsel; barnet blev sat ud, men

fandtes og beholdt livet; det blev senere den berømte Torkel krafla, der nu bliver sagaens hovedperson (kap. 42—7). Torkel anerkendes endelig af sin fader Torgrim, der blev gode ved Torkels hjælp. Torkel bliver gode efter sin fader, indvikles i et par stridigheder; hans forhold til kristendommen og dens forkyndelse ved biskop Fridrik omtales; Torkel lader sig døbe. Sagaen slutter med at omtale en strid (k. 47), som kun lidt vedkommer sagaen som sådan; Torkel optræder her kun som en mægler og fredstifter, hvorpå hans død omtales; han beredte sig meget kristelig til døden, som det sömmede sig ham, ti han var en meget kristelig mand og røgtede sin tro godt.

Som *Bääth* i sine Studier træffende har påvist, er der måske næppe nogen saga, der bestemtere og mere konsekvent udvikler, hvorledes det er skæbnen og en nedarvet lykke, der hersker og råder i sagaens hovedslægt. Allevegne fremhæves dette dels ved direkte udtalelser, dels ved de enkelte personers spådomme eller ytringer om hovedpersonerne. Denne dobbelt-tvundne tråd — skæbnen og lykken — slynger sig om alle Torsteins og Ingimunds handlinger og hele færd. Noget egenligt skår i lykken for den sidstnævntes vedkommende behøver man ikke med *Bääth* at antage, fordi han i sin høje alderdom kommer af dage på en så ulykkelig måde. Noget vendepunkt for slægten indtræder ikke derved. Skönt sagaen falder i de ovenfor omtalte afsnit, kan man dog sige, at hele sagaen er et velordnet hele¹⁾, uagtet begivenhederne ikke således gror op af hinanden som i flere andre; den kan i så henseende sidestilles med Eyrbyggja. Vi har med indbyrdes uafhængige episoder at gøre i Ingimundssønnernes liv, men alle tjæner de til at vise slægtens storhed, dygtighed og lykke, dens virksomhed for deres bygdelags bedste. Kun det sidste kapitel er noget mistænkeligt; det er for det meste vistnok et senere tillæg; det mangler i to håndskrifter og er, som sagt, sagaen meget lidet vedkommende. For sagaen i dens helhed er fremdeles karakteristisk, at dens hovedbestanddel (til Ingimunds død c. 935, de 23 første kapitler) falder för den isl. fristats egenlige oprettelse, medens den anden hoveddel (kap. 24—38) foregår ved midten af det

¹⁾ Når *G. Vigfússon* har ment, at k. 28—47 er et yngre tillæg, er dette urigtigt, se *Bääth*: Studier s. 39.

10. årh. Den mindste del af sagaen foregår i årh.s slutning. Torkel krafla er født c. 960 og dør 1013. For så vidt er Vatsdæla i indhold ældre end de fleste andre. Heraf kunde man måske tro, at dens fremstilling mulig var mindre pålidelig, da dens indhold må have levet i flere slægtled end ellers. At det er traditionen, der er forf.s hovedkilde, er sikkert nok; sagaen er næsten helt blottet for vers.

Traditionen nævnes kun sjælden udtrykkelig (s. 78). Men at den skimtes eller må forudsættes, er klart. Alt hvad der fortælles om Torstein, Jökull og Ingimundr beror derpå; det er ikke en senere lavet digtning. Et gammelt arvegods i traditionen er således den interessante allittererende sætning (s. 39): *esat vinum líft Ingimundar* (jfr. Auds rimede tilsvær i Laxdæla). Dertil hører også den mærkelige beretning om Finnernes trolddomskunster med det mærkelige navn: *semsveinar* (s. 22), völvens optræden osv.

Desuden findes der henvisninger til »mange sagaer«, hvor Hafsfordslaget skulde være omtalt (s. 16); hvis dette har noget på sig, kan derved menes ældre sagaværker om norske konger, men teksten i Vatsdæla er ikke at stole på m. h. t. den slags bemærkninger; således er bemærkningen om Harald hårfagres tilnavne (»som snart kaldtes Dofrefostre eller lufa«) en yngre afskrivers lærdom; tilnavnet »Dofrefostre« eksisterede nemlig ikke før ved 1300 på Island¹). Dernæst henvises til »Orknøjarlernes liv« (*ævi*, 17₃₂): dette er en velbekendt kilde, ældre end Snorre; denne saga (*Jarlasaga*) er også ganske rigtig benyttet i sagaen, der altså er yngre end den, forudsat at det pågældende stykke ikke er en interpolation i vor nuværende tekst. Endelig henvises der til en »saga om Hallfred« (s. 75); se herom ovf. s. 476.

Hvad k. 8 og begyndelsen af k. 9 angår, synes de, for så vidt de angår Hafsfordslaget, at kunne være hentede fra en kongesaga; der findes verbale overensstemmelser mellem sagaen her og f. ex. Upphaf ríkis Har. hárf.; en fælles kilde ligger her til grund. Men forf. — eller mulig en senere bearbejder — har selv tilføjet alt, hvad der fortælles om Sæmundr, Ingimunds fælle; for en senere bearbejder taler en uklassisk allitteration og uklassiske ud-

¹) Jfr. Arkiv f. nord. filol. XV. I den oprindelige tekst har der kun stået *Haraldr lífa*.

tryk¹⁾, og vanskelig kan man tro, at den oprindelige forf. har ladet Harald hårfagre allerede før slaget ved Hafrsfjord (s. 17₅) have hørt, at Sæmundr sejlede hjem: det var nemlig ligefrem en umulighed²⁾. Mærkeligt er det, at *Kjötvi enn auðgi* i sagaen kaldes *Ásbjörn kjötvi*.

Hvad dernæst forholdet mellem sagaen og Ldn. angår, er der — bortset fra et uddrag i Melabók, der findes i udg. s. 180—3 — ofte verbale overensstemmelser, men også vigtige uoverensstemmelser, der gør det sikkert, at det ikke er sagaen, der har benyttet Ldn.; det omvendte er derimod ret sandsynligt³⁾. Gennemgår man de enkelte paralleler, er det nemlig klart, at Ldn.s fremstilling er et uddrag, og da af den oprindelige saga. Men det fremgår tillige, at sagaen ikke foreligger i sin oprindelige tekst. Således tales der (s. 33) om en Ljótr som en ledsager af Hrolleifr. I Ldn. kaldes han derimod en »mostersön« af Hrolleifr. At dette eller noget lignende har stået i den oprindelige tekst af sagaen, fremgår af, at det eksisterende brudstykke af en anden membran (se ovf.), der dog ellers temlig ordret stemmer med Vatshyrna, kalder ham »Hrolleifs frænde« (s. 162). Men utvivlsomt bliver forholdet ved, at der i Ldn. pludselig (s. 179) nævnes en *Geirmundr*, der ikke før er nævnet dér, men som i sagaen er velbekendt.

Hvad der i sagaen findes om Ingimunds-sønnerne og Finnboge den ramme, findes også, men tildels helt anderledes, fremstillet i Finnbogasaga (jfr. *Gerings* udg. s. XXXVI—VII), men dette har for os ingen betydning, da den sidst nævnte saga er meget ung og for det meste helt opdigtet.

I k. 46 fortælles om biskop Fridrik og de to bersærker, samt om Torkel kraflas dåb; det samme genfindes i Kristnis. og i Óláfs saga (Fornm.s. I, her vistnok taget af Gunnlaugs Olafssaga), men om nogen gensidig benyttelse er der ikke tale⁴⁾. Hovedbegiven-

¹⁾ *Grimmlig grjóflaug; sem mörgum er kunnigt ok fullfrægt er orðit.*

²⁾ Jfr. *Gjæsing*, Kongesag. fremvext I, 46.

³⁾ Overensstemmende med Ldn. er Ketils slægt (Ldn. 179); det følgende i Ldn. er åbenbart uddrag af sagaen. Völven kaldes her Heiðr, men har i sagaen intet navn; dette er uden betydning. Når det om Sæmundr i Ldn. hedder, at han var syderøsk, medens han i sagaen kaldes »sognsk af herkomst«, behøver der ikke at være nogen modsigelse her tilstede, da sagaen jo kender hans krigstog i vesten.

⁴⁾ Jfr. *Brenner*: Ueber die Kristnis. s. 86—7.

heden er den samme og den fortælles nogenlunde ens, men enkelt-
hederne er ikke lidt afvigende.

Alt i alt må hovedbegivenhederne vistnok siges at være rigtig opfattede og overleverede; de indeholder intet urimeligt, med undtagelse af den ovf. nævnedes fortælling om manden med kattene, der rimeligvis kun er et gammelt folkesagn. Hvad der derimod ikke er historisk rigtigt, er fremstillingen af Torkel kraflas liv, særlig den første del deraf. Men her foreligger nærmest en kronologisk fejltagelse. Ellers er sagaen temlig let at forene med almindelig tidsregning. Efter *G. Vigfússons* sandsynlige antagelse dør Ingimundr den gamle c. 935, hans søn Torstein c. 975. Ifølge sagaen skal nu Torkel have været 12 år gammel c. 988, da Ingolf d. fagre døde, og han skal være død 12 år efter sin fader. Torkel skulde som følge heraf være født omtrent samtidig med Torsteins død, men dette er ganske umuligt, eftersom Torkel ifølge samme saga allerede er godordsmand, da biskop Fridrik (k. 46) kommer til Island. Torkel er altså langt ældre end sagaen vil. Hans fader er en dattersøn af Ingimundr, men han behøver dog ikke at være født før c. 960, c. 972 vilde han være 12 år. Her er der altså fejl m. h. t. tidsregningen, men som dog ikke kan siges at indvirke på rigtigheden af begivenhedernes gang.

Til trods for, at kompositionen i det hele er god, findes der mindre fejl og unøjagtigheder, der dog vistnok tildels stammer fra interpolationer og redaktørens virksomhed. Flere af disse fejl er sådanne, at de umulig kan tænkes at hidrøre fra den oprindelige forf.¹⁾ Sproget i sagaen bærer yngre præg; der findes atter og atter yngre ord, der kun kan stamme fra afskrivere i det 14. årh.

¹⁾ Grímr *Ingjaldsson* er urigtigt f. *Þórisson*; Þóris hjemstavn *Hefni* er ikke på Hálogaland, men på Nordmøre. På en fejllæsning beror det sikkert, når Hvate og Asmundr (s. 24) kaldes Ingemunds trælle (Ldn. »venner«), medens det er de straks efter følgende personer, der er trælle; dette fremgår af det følgende i sagaen selv (s. 28), hvor Asmundr og Hvate (her Hrúte!) siges at have bot på særlige gårde (jfr. l. 16, hvor Hvate antydes som en fri mand). S. 30¹¹ nævnes en Tororm, der ikke før er nævnet; det er åbenbart den, der senere nævnes (s. 35); jfr. *Báath* s. 33. S. 44, nævnes en mand, »som før er nævnet«. Dette er ikke tilfældet. S. 55 indføres Faxabrandr uden videre, ligeledes Torkel silfre s. 67. Nereiðr, Torkel kraflas moder, nævnes uden redegørelse, men af et senere sted erfarer vi hendes slægtforbindelse. Engang nævner Jökull Torstein »gode«, hvad han vistnok aldrig var, eller da i hvert fald først sent.

(foruden de ovennævnte, *einwöldugr*, *skelmir*, skældsord som *bikkjan* osv.). Også derved er sproget yngre, at det viser en vis uklassisk retorisk farve; der findes tilbøjelighed for alliterationer (*hætta ok hörð einvígi, frami ok fagrligir penningar* osv.) og en stærk brug af adjektiver, retorik i samtaler. beregnede modsætninger og ræsonnementer (se f. ex. 6₂₆, 10—11. 5₁₉, 9_{31—2}, 10₂₅ f., 13_{16—17}, 6₂ ff. osv.). ja en rent lærd latinsk brug af part. præes. (*aflandi svá fjár* 4₂₃. jfr. *mestrar náttúru* 76) — alt dette er som i sagaprodukter fra 14. årh. Senere opfattelse og tænke måde gør sig også gældende i et så aldeles usagamæssigt udtryk som »gode folks börns sæd« (s. 35₁₁); i brudst. står »mægtige mænds börn«, og det er straks noget andet. Også den umulige sproglige sammenstilling *mar er mannsfylgja* (68₃), hvor der foreligger en sammenblanding af *marr* og *mara* (!), peger til samme sene tider. Betegnende er det, hver gang Ingimundr giver et sted dets navn. holder han en lille tale (s. 25—6); i den oprindelige tekst har der blot stået en kort historisk fremstilling. Samtaler er hyppige og ofte rent urimelige.

Af alt dette er klart, hvorledes forholdet virkelig er. Teksten er stærkt omarbejdet, og vistnok ikke alene i en rent stilistisk henseende. Det vilde således være forkert at bedømme den oprindelige saga efter den dårlige forfatning, den nu er i. Sagaens tilblivelse ligger sikkert langt tilbage i tiden, og længere tilbage end ved midten af det 13. årh., eftersom den er benyttet i Ldn.s ældste tekst. Og jeg tvivler ikke om, at den stammer fra den gamle klassiske sagskrivnings tid (c. 1200).

At udfinde den oprindelige forf.s interesser og egen fremstilling er vanskeligt, ja tildels vistnok umuligt. Der findes atter og atter henvisninger til og antydninger af, hvad der var skik og ret i gamle dage. ganske som i andre troværdige sagaer¹⁾. En god del heraf kan vel med rette antages at stamme fra forf. selv, der da sikkert har været i besiddelse af gode kundskaber og god historisk sans. Derimod røber oplysningen s. 9₁₅ (en jarl, der er »på jagt ifølge mægtige mænds skik«) tydelig sin efterklassiske oprindelse under påvirkning fra de yngre riddersagaer. Andre oplysninger drejer

¹⁾ S. 3₄, 4₂₁, 13₂₃, 18₂₀, 19₁₀, 21₁₂, 29_{30—1}, 39₁, 41₁₉, 53₁₃, 50_{9—10} (bersærkergang), 56, 67 (godords lov) osv.

sig om tilstande i Norge för Haralds eneherredömmе, begravelses-skikke, landnamsskikke, sejd, våbenbæring i templet, jordmennis-risten, trolddom, hvoraf der findes mere end i de fleste andre sagaer, hestnid m. m. — hvilket alt sammen synes at bære tilfor-ladelighedens præg. Næppe er det forf.s fejl, når det (s. 27_g) hed-der, at »da blev lov og landsret fastsat«, o: för c. 930, eller når det om Ingimundr hedder, at han skaffer sig »godord og forstan-derskab« (28_{g-10}), eller når en troldkyndig person siges at have »talt irsk« (!, s. 78, hvis teksten er rigtig her) — alt dette er en yngre bearbejders uvidenhedsbemærkninger, der godt lader sig for-klare fra det 14. årh.s standpunkt. Sagaen må siges at stamme fra en gejstlig(-religiøs) forf.; skönt ikke alt, hvad den i så hen-seende indeholder, er ægte, er sagen dog næppe tvivlsom¹⁾. Så stærk som f. ex. i Harðarsaga er omarbejdelsen ikke, men jeg tager næppe fejl ved at antage, at den er godt på vej dertil.

At forf. er fra Vatsdalen eller nærliggende egne, er på grund af sagaens kendskab til de lokale forhold utvivlsomt. Man kommer til at tænke på det nærliggende Tingørekloster, skönt intet fører derhen med nogen absolut sikkerhed.

Skildringen af sagaens personer er i det hele god. De enk-elte medlemmer af hovedslægten træder klart frem, hver med sin individuelle karakter, og de optræder konsekvent. Særlig tiltalende er den gamle Ingimundr, en rolig og besindig mand, der tålmodig finder sig i sin uafvendelige skæbne. Hans søn, Torstein, ligner ham i meget, i retsind og besindighed. Derimod er Jökull en mod-sætning hertil; han er vild og ubændig og altid utålmodig, men dog så, at han ikke er en af dem, der uden videre begår en ugærning, hvad enten der er grund dertil eller ej. Han har noget af sin frænde, den ædle røver Jökuls natur i sig. Slægtstoltheden har i ham sin årvågne og hidsige forsvarer. Udmærket skildret er Ingolf den fagre, der aldrig fornægtede sin erotiske natur, som be-falede, at han skulde begraves ved alfarvej, — »ti så vilde Vats-dalspigerne bedre huske ham«. Der er fremdeles den veltrufne skurk Hrolleifr, der intet ondt lader ugjort, en lav kvindeforfører, som bliver sin velgørers banemand osv. Men han får endelig sin straf. Kvinderne spiller i denne saga så godt som ingen rolle:

¹⁾ Jfr. s. 8, 38₂₉, 59—60, 76—7.

kvindekarakter fremtræder ikke. Man mærker intet til »Vatsdalspigerne«, undt. ganske indirekte og i forbigående.

Heiðarvígasaga. Der har hvilet en vanskæbne over denne saga. Blandt de isl. hdskr., der ved midten af det 17. årh. bragtes til Stockholm, var der en membran med denne saga, Gunnlaugssaga og et lille æventyr; begyndelsen af hdskr. manglede dog allerede dengang. Senere fik Arne Magnússon til låns de 12 første blade og disse brændte i København 1728, tilligemed den allerede tagne afskrift. Bagefter optegnede afskriveren, Jón Ólafsson, alt hvad han kunde huske af disse blades indhold, d. v. s. sagaen (afsnittet) om Víga-Styrr, samt overgangen til den sidste del, der udgør den egenlige saga om »Hedekampen«. Jón Ólafssons udtog er trykt i udg. i Ísl. sögur II (1847) s. 279—320 og giver vistnok en nogenlunde tro fremstilling af det væsentlige indhold, men som identisk med dette kan det, navnlig ikke i litteraturhistorisk henseende, betragtes. Resten af sagaen findes i Stockh. kgl. bibliotek 18, 4° perg. Vi må ved bedømmelsen af sagaen holde os til denne del (udg. s. 320—94). Jón Ólafssons optegnelser begynder med et af Víga-Styrr begået drab, hvorpå den fra Eyrbyggjas. kendte historie om bersærkerne følger (jfr. ovf. 437); sagaen har urigtig ladet Vermund allerede dengang bo i Vatsfjorden og angivet en anden grund til hans udenlandsrejse end Eyrb.; der er desuden mindre afvigelser i enkelthederne. Derpå følger en fortælling om Styrs overmod og hvad der sluttelig forårsagede hans drab på gården Jörve, om drabsmanden Gisles flugt til Norge og hans skæbne; Snorre gode forfulgte drabssagen og havde i den anledning en lang strid med Gisles slægt og venner i Borgarfjorden. Han overfalder og dræber hövdingen Torstein Gislason, hvorpå der kommer forlig i stand, og man skulde tro, at sagaen dermed var ude. Men forliget tilfredsstillede ikke den gamle blodhævnslyst. Et par sønner af en Hárekr, der ellers er ukendte, erfarede i Norge Torsteins drab; til hævn vilde de så slå en mand ihjæl, der havde deltaget i toget med Snorre. Denne mand reddedes imidlertid ved den unge Hallr, en søn af bonden Guðmundr Sölmundarson og dattersøn af Olaf på. Hárekssønnerne vendte sig nu mod Hallr og de fik lejlighed til at dræbe ham (c. 1011). Hans broder, Barðe, der fra nu af er den mandlige hovedperson, ægges af sin

uforsønlige moder (Egils datterdatter) til at hævne broderen. I 3 år kræver han nu, ifølge sin fosterfader, den vise Torarin langdølgodes råd, bod på altinget uden dog at opnå andet end hånsord af den overmodige modpart. Imidlertid er blodhævnen forberedt og mest af den nævnte Torarin. Her begynder det bevarede membranbrudstykke. Resten handler om de omhyggelige forberedelser til hævntoget og dette selv, der foregår i året 1014, og stod på heden Tvidøgra (deraf navnet) med stort mandefald på begge sider, navnlig dog på Borgfjordingernes side. Barðe får sikret sig Snorregodes bistand til den følgende drabssag, hvad der giver anledning til indflettelse af den kendte formular, *Hafsgrið*; herefter kommer så det endelige forlig i stand. Barðe skal rejse udenlands; han gifter sig med en af Snorres døtre, og de rejser til Norge, hvor de efter en kort tid skilles. Barðe rejser til Miklagård og vender aldrig tilbage. Hans hustru giftede sig i Norge med Sigurd, Tore hunds søn, og blev stammoder til de berømte Bjarkømænd — og dermed slutter sagaen.

Som man ser, foregår sagaen kun for en ringe del på selve Nordlandet, egentlig kun for så vidt som det gælder forberedelserne til hævntoget. Ikke desto mindre må den regnes med til de nordlandske sagaer og den gruppe, der her behandles.

Sagaens fremstilling har i et og alt været overmåde detaljeret. Med en usædvanlig grundighed og nøjagtighed fortælles forberedelserne til toget; her er Torarin godes råd fremtrædende (k. 16); de udvikles i en lang enetale, der er ejendommelig. Torarin fortæller Barðe om de forskellige folk, han skal hværve, og deres gårde på en sådan måde, som han i virkeligheden umulig kan have gjort, da Barðe måtte kende de personer og gårde lige så godt som han selv. Det er klart, at det er forf. selv, der her taler gennem Torarin, og det så meget mere, som der i selve monologen gås over til præteritum (f. præsens), som om talen pludselig blev en direkte historisk fortælling. Dette er lidet behændigt; man ved næsten ikke, hvor forf. ender, og hvor Torarin begynder igen. Dennes råd er meget udførligt og angår så at sige hvert skridt, Barðe skal gøre. Hvis en tale nogensinde føles som lavet i tilslutning til traditionen, er det her i denne saga. Fortællingen selv er i det hele ligeså detaljeret, og virker undertiden derved noget trættende. Karakteristisk og virkningsfuld er fortællingen om Torbjörn på Vægge, hans

anelser og drømme om sin nærforestående død med tilhørende vers (k. 26).

Såvidt man kan skønne, har sagaens hele indhold udgjort et uafbrudt og velordnet hele, således at begivenhederne har dannet en kæde. Skæbnens magt fremhæves ikke særlig. Derimod fremhæves en person, der — i den sidste del — er særdeles virksom for begivenhedernes gang; det er Barðes moder, Turid¹⁾. Hun er hævnghærrig og hård og glemmer ikke at minde sine sønner om Halls drab og det på en eftertrykkelig måde. Engang da Barðe satte sig på Halls plads i stuen, gav hun ham en kindhest og jog ham bort. Kort før toget, da hun skulde uddele maden, gav hun hver af brødrene (de var 3) sin trediedel af en oksebov; da en af dem bemærker, at det er store stykker, hun uddeler, ytrer hun, at det skal han ikke undre sig over — »i større stykker blev eders broder delt, og det har I ikke undret eder over«. Det er karaktertræk, der er lige så ægte som uforglemmelige. Da Barðe endelig begiver sig afsted, vil også hun med for at være sikker på hævnens udførelse; dette forhindres dog ved en morsom list. Således er hun drivfjederen i denne del af sagaen.

Spørgsmålet om, hvor sagaen er affattet, kunde synes vanskeligt, eftersom dens to dele foregår på vidt forskellige steder. At den dog ikke er forfattet på Snefjældsnes eller de nærmeste egne derved (Styrs hjemstavn) må anses for at være sikkert. Var det tilfældet, måtte man antage, at dens forfatter havde haft de selvsamme (eller dog i hvert fald ikke meget afvigende traditioner) som Eyrb.s forfatter. Men så forstår man ikke, hvorledes Vermundr — og det er det vigtigste — indføres på et så tidligt tidspunkt som boende i Vatsfjorden; her har Eyrb. det rette; og ligesom hans rejse i denne saga er vel og rigtig motiveret, er det åbenbart, at forf. til Heiðarv. ikke har kendt det rigtige motiv og selv søgt at lave et sådant. Det er af denne grund sandsynligst, at sagaen ikke er forfattet i samme egn som Eyrb. Forf. viser sig at være overordenlig lokalkendt i Borgarfjorden og endnu mere i og omkring Barðes hjem (Ásbjarnarnes i Vestrhóp, ganske nær ved Tingøre), i Vatsdalen, Videdalen og så videre. Derfor er forf. nærmest at søge i Barðes egn. Hertil kommer, at sagaen anfører mange vers

¹⁾ Hendes mand dør af sorg en måned efter at have hørt sin søn, Halls, død.

af en bonde fra nordlandet, der deltog i kampen. På den anden side er — hvad der dog ikke er mærkeligt — vejen sydover til Borgarfjorden nøje kendt af forf.; det var jo en alfarvej; men han kender også fortrinlig egnen ved Hvitás øvre løb, ligesom han også anfører vers af en derboende bonde, samt af Tindr Hallkels-son. Det er nu i og for sig rimeligere, at en mand fra Hunavats-syssel (Nordlandet) bedre kendte disse veje og egne end, at en mand fra Borgarfjorden var så nøje kendt med vejene mod nord og de nordlandske egne, eftersom rejserne fra nord mod syd sikkert var langt hyppigere end omvendt (man huske blot på altingsrejserne). Hertil kommer, hvad der må synes afgørende, at forf.s sympati helt igennem ubetinget er på Nordlændingernes side, uden at man kan sige, at han bliver partisk mod Sydlænderne. Han er derfor sikkert en Nordlænder. At han ikke er fra selve Vestrhops-egnen synes at fremgå af den ejendommelige måde, stedsnavnene deromkring (»der, hvor det hedder Tingørø« f. ex. s. 322 og lign.) forklares på, hvis det alt stammer fra den oprindelige forfatter; men navnlig udtryk som »vestpå i Videdal« »ud i Vatsdalen«¹⁾ er af betydning. Heraf måtte følge, at sagaen er forfattet i Hunavattssyslets østligere egne. At sagaen er skrevet på Nordlandet, forklarer på det bedste ukendskabet til Vermunds første bolig, samt det udtryk om Snorre gode, at han år 1014 var »meget til års« (*njok hniginn*); i virkeligheden var han kun 51 år. I øvrigt er sagaens kronologi meget god; den stemmer udmærket godt med andre sagaer. Når Turid kaldes gammel, er dette vistnok i sin orden; hun må have været c. 60 år gammel. At Sveinn Háreksson i Tjotta nævnes som bonde her ved år 1016 behøver ikke at være nogen anakronisme; rigtignok levede hans fader endnu. Særlig slående er dog den omstændighed, at sagaen lader Barðe træffe kong Olaf d. hellige i Nidaros år 1016, hvor han efter sagaen om ham netop dengang opholdt sig. Ved selve Hedeslaget anføres der efter ugedagene, hvad der foregik (*miðvikudag* s. 349 er en afskriverfejl for *þriðja dag*). Så nøjagtig er fremstillingen.

¹⁾ S. 336; urigtig står her ved en afskriverfejl »Videdal«; jfr. *Kálund* II. 26—7. Hvad der fortælles om »Saxalækr« er rigtigt; kun er *S* fejl f. *F*: se *Kálund* II. 22—3, jfr. 419.

Kilderne er åbenbart som sædvanlig traditionen (jfr. s. 326, 366), men denne har også her fundet en vægtig støtte i forskellige vers som Tinds og navnlig i dem af Erik viðsjá (I, 527), der utvivlsomt er ægte; ligeledes et vers af Turid (I, 516; et andet tabt antydes); endelig har der i Viga-Styrs saga været mange vers, der så godt som alle er tabte (I, 509). I Eriks vers beskrives toget, angives antallet af de kæmpende¹⁾ osv. Skrevne kilder kan ikke påvises. Nogen forbindelse mellem sagaen og Ldn. kan ikke antages. Men ved hjælp af denne lader det sig påvise, at sagaens forf. vistnok af to personer har gjort én. Han nævner en borgfjordsk bonde *Þorbjörn Brúnason á Veggjum*, medens Ldn. (s. 69) nævner »*Þorbjörn* en fader til *Ljótr á Veggjum*, der faldt i Hedekampen«, og (s. 70) »*Brune*, en fader til *Þorbjörn at Steinum*, der faldt i Hedekampen«²⁾. Det er let at se, hvorledes denne sammenblanding er foregået, og vi har her snarest et bevis for, at sagaen ikke er skreven i Borgarfjorden. — Af en særlig vigtighed er de i sagaen optagne Hafsgrið, en formular, der genfindes i de gamle lovbøger; men den er ikke hættet fra nogen af disse; den indeholder et par afvigelser, der antyder et mere klassisk og alderdomligt præg end hines. Sagaens tradition synes ved sin detaljerede nøjagtighed og sit alt i alt klassiske udseende at være ret pålidelig, men vi savner midler til at prøve den i det enkelte. Den indeholder intet som helst, der strider imod, hvad der er naturligt, og begivenhederne indeholder næppe noget historisk anstødeligt. I samklang hermed står forf.s kendskab til ældre tider.

Sagaen er i det hele ligefrem fortalt, men fremstillingen er ikke altid helt fejlfri. Navnlig blander forf. sin viden ind i personers (Torarins) taler³⁾, jfr. ovf. Der er overordenlig meget af samtaler, rådslagninger og plåner, særlig af Torarin, et slags islandsk Nestor. Karakterskildringen er jævn og god, og der er ikke lagt

¹⁾ Når Styrs og Snorres »kamp« omtales i det sidste vers (s. 390), hvorover *G. Vigfússon* har undret sig, er det jo en naturlig sammenstilling mellem den tidligere kamp og Hedeslaget, som digteren gör.

²⁾ En yderligere forvirring i sagaen består i, at der etsteds (s. 366) tales om en *Þorljótr á Veggjum*.

³⁾ S. 336 (måltidsindretning), s. 343 (*steina sörvi*), 355 (tidligere skovvækst), 359 (tidligere bro på Hvítá), jfr. den interessante oplysning (hos Jón Ólafsson) om slagting af tyre efter manddrab, for at søgsmål ikke skulde blive virksomt, s. 287.

an på at skildre en enkelt figur eller stille en enkelt person særlig i forgrunden. Vi har træffende karakterer i Torarin gode, der er dybsindig og fremsynt på sin vis; han lader nogle kostbare heste pludselig forsvinde, for i lange tider efter at kunne bruge dem som efterspørgselsæmne osv. Om Turid er før talt. Så er der selve Barde, en dygtig og handlekraftig mand, men ikke nogen særdeles stor begavelse. Ret enestående og pudsigt er scenen mellem ham og hans kone i Norge. Hun begynder med på dril at kaste ham en pude i hovedet for at vække ham, og han kaster så igen; men legen fik en tragisk ende. De blev forbitrede på hinanden og Barde skiltes fra hende. Heri er der ikke så lidt komik, og det er i øvrigt klart, at forf. har haft sans for humoristiske situationer og spottelyst og en vis gemytlighed i tale, og forstår godt at gengive sarkasmer¹⁾, noget, der ellers er temlig sjældent.

At forf. har været en gejstlig mand, synes klart, særlig af den beskrivelse, der gives af Snorres søn, Guðlaugr, der blev munk²⁾.

Forf.s stil er meget ligefrem, men den er undertiden noget ensformig; således findes der f. ex. ikke mindre end 5 *nú*-sætninger lige oven på hinanden (s. 331); verbet *hjala* findes ofte. Dog er der ikke få særlig vellykkede partier (f. ex. s. 356).

At sagaen er gammel — derom har alle været enige (den citeres i Ldn. Melabók s. 70 som *Viga-Bardes saga*), ja man har endog trot, at den hørte til de allerældste sagaværker overhovedet. Dette er nu vistnok overdrevent. Men sikkert bør den henføres til det 12. årh.s sidste halv- eller fjærdedel, ikke mindst på grund af sine til tider meget alderdomlige sprogformer³⁾.

At sagaens bevarede del ikke er ganske ubearbejdet i senere tider, viser den interpolerede sætning s. 345 (den ganske umulige bemærkning om Tvídøgras navn midt inde i en tale); men på grund af overleveringens art er det vanskeligt nærmere at påvise mulige indskud eller tekstændringer. Den gør ikke indtryk af at have lidt særlig stærkt under bearbejderes hænder, som f. ex. Vatsdølasaga.

¹⁾ Se f. ex. 341₄₋₅, 364, 344, jfr. Turids bitre ord til sine sønner: *fordøjet (melt se B. M. Olsen i Tímarit I) har i brødre andre ting dygtigere, end disse stene*, som hun havde lagt frem til dem.

²⁾ Dette i Jón Ól.s udtog, men det synes rigtigt nok. Som *miklogi* 360, *stóruqi* 384, jfr. *dali* 343.

4. Øfjordsgruppen.

Víga-Glúmssaga. Hovedhåndskriftet er AM 132 fol.; desuden findes et par mindre brudstykker i AM 445 c, 564 a 4° (Vatshyrna). Forskellen på 132 og 445 (k. 7—8) er ikke stor; ordlyden i det sidste er endel udvidet, men der findes også her enkelte bedre læsemåder. Vatshyrna-teksten er også kun en afskrift af den oprindelige tekst, men denne er her interpoleret med afsnittet om Ögmundr dyttr. fordi Glúmr spiller en rolle deri (jfr. ovf. 242). Der er altså, som sædvanlig, kun tale om én saga.

Sagaen er nærmest en biografi af hövdingen og skjalden Víga-Glúmr (jfr. I, 528), men har dog en kort indledning om hans forfædre, Ingjald, Helge magres søn, og dennes sønner, Eyjolfr og Steinolfr. Eyjolfr rejste udenlands, hvor han får lejlighed til at vise sit mod og dygtighed (bjørne- og bersærkedrab); han ægter hersedatteren Astrid, søskendebarn til Astrid, Olaf Tryggvasons moder. Eyjolfr døde tidlig, men efterlod sig 4 børn, hvoraf Glúmr var den yngste søn. Ved giftermål magedes det så, at Astrid måtte dele sin gård med enken efter sin anden søn og hendes fader (Torkel) og broder, Sigmund. De lod Astrid føle deres overmod. Glúmr var ung og i opvæksten lidet håbefuld. 15 år gammel rejste han dog til Norge, hvor han træffer sin bedstefader. Ligesom faderen udøver han bedrifter (bersærkedrab) og bliver anerkendt af bedstefaderen, der giver ham lykkebringende kostbarheder (kap. 1—6). Nu rejser Glúmr hjem. Imidlertid er Astrid bleven ilde behandlet og tvungen til at afstå en prægtig ager. Glúmr hævner dette og dræber Sigmund. Det ender med forlig, hvorved Glúmr kommer i besiddelse af hele sin faders gård igen. Den bortdragende Torkel ofrer imidlertid til Freyr og beder denne, at Glúmr engang må forlade gården ikke mindre nødtvungen end han selv (k. 7—9). Herpå følger Glúms giftermål, og der nævnes flere personer, navnlig Espeholsmændene. En giftermålshistorie, som Glúmr har at gøre med, og i forbindelse dermed de to unge fætteres, Arngrim's og Steinolfs, fødsel og opvækst og indbyrdes kærlighed meddeles (k. 11—12). Herefter indskydes de foran omtalte episoder om Ingolfr og Ladekalv (se s. 237—42; k. 13—15) og Glúmr og Skúta (k. 16). Nu nævnes Glúms børn, særlig Vigfúss, og i forbindelse dermed dennes slette fosterfader, tyven Hallvarðr, og der fortælles om dennes drab og Vigfúss' hævn; dette

førte til Vigfúss' fredløshed og da han ikke rejste udenlands, skovgang (k. 17--19). Afsnittet sættes her af kronologiske grunde. Nu vender sagaen tilbage til de to fætttere, hvem en omflakkende kvinde spår ilde; Arngrimr dræber også Steinolfr, fordi han har ham mistænkt for at stå i elskovsforhold til sin hustru. Dette drab førte til fejder og fjendskab og det blodige slag på Hrisateigr (983 ifl. de isl. annaler). Ved en listig fremgangsmåde af Glúmr kom der forlig i stand; hans list gik ud på, at ikke han, men en anden blev udpeget som drabsmand og dømt fredløs. Men det gik Glúmr som i sin tid Gisle Súrsson. Han kunde ikke dy sig, men antydede sagens rette sammenhæng i et vers (k. 20—3). Nu blev sagen tagen op på ny, og Glúmr skulde aflægge ed på ikke at være drabsmanden. Han aflagde så sin bekendte tvetydige ed ved 3 forskellige templer, der i øjeblikket gjorde den tilsigtede virkning. Bagefter blev hans tvetydige eder gennemskuede, og nu måtte han indrømme sandheden. Den kloge Einarr, Gudmund den mægtiges broder, blev vunden for sagen, og med hans hjælp blev Glúmr fordreven fra sin gård, der så tilfaldt Einarr selv. Herved betegnes en vending i Glúms liv; han havde da også bortgivet de lykkeklæder, han i sin tid havde fået. Glúmr blev døbt i sin høje alderdom år 1000 og døde 3 år senere (k. 24—6, 28). Før han døde, fik han endnu engang lyst til at vise heltekraft og sin gamle stridbarhed i anledning af, at nogle af hans slægtninge havde begået et drab. Striden endte med et forlig, som Glúmr var misfornøjet med — »det er blevet slemt at leve her på jorden. Det er alderen, der er så slem mod skjalden osv.» er hans mismodige klage i et vers.

Sagaens indhold er ganske fortrinlig ordnet og alt hænger på det nøjeste sammen; det ene forbereder det andet på bedste vis. Overalt er en lykke- og skæbnesammenhæng umiskendelig. Det er skæbnens underlige spil, der fører Eyjolfr til den fornemme herse og giftermålet med hans datter, og det er den gamle herses lykke, tildels knyttet til håndgribelige kostbarheder, der går i arv til dattersønnen; jfr. hvad der fortælles om Knud lavard i Knytlinga. Den gode ordning brydes brutalt ved de nævnte kapitler, 13—16; intet viser bedre end dette, at de ikke stammer fra den oprindelige, betænksomme forf. Et andet afsnit, nemlig det næstsidste kapitel står også udenfor sammenhængen i den øvrige saga; men det

hører dog uden tvivl med til sagaen og er tildels antydnet ved genealogien i k. 5. Glúms egenlige saga er forbi med k. 26; resten er et slags efterslæt, ligesom Egill Skallagrímssons deltagelse i tingstriden mod Steinarr i Egilssaga. Til dette afsnit vil vi senere komme. Der er et par småting endnu at bemærke m. h. t. kompositionen, nemlig, at Ingjalds forfædre ikke nævnes; de vedkom heller ikke sagaen, ti det er først med hans søn, at sagaen begynder. De optrædende personer anføres eller præsenteres efterhånden (i k. 5 og navnlig 10, efter at det her er fortalt, at Glúmr »nu fik megen magt i herredet«). En uregelmæssighed kunde det synes at være, når Glúms udenlandsrejse og tilbagekomst først fortællendes og så bagefter berettes, hvad der hjemme var sket imidlertid (k. 7). Men her var det om to samtidige begivenheder at gøre, og det havde været uheldigt og mindre praktisk, at indskyde det sidste i fortællingen om Glúms rejse. Som det nu er, er det fuldtud naturligt og forståeligt.

At sagaens nuværende form — bortset fra k. 13—16 — omtrent er den oprindelige, er der næppe grund til at betvivle. Stilen er prunkløs og klassisk, fremstillingen jævn og god. Enkelte afskriverændringer er der her som ellers; således beror den unge brug af part. perf. k. I, 67—8 på en sådan.

At forf. har været en Øfjording, er sikkert; de sædvanlige kriterier, som lokalkundskab, forhold til traditionen osv., er i fuldt mål tilstede. Hans kilder er, foruden bygdetraditionen (57₁₂, 70₆₁, 87_{28, 31}), Glúms løse vers, c. 10 i tallet. Uagtet de ikke er fyldte med kendsgærninger, indeholder de dog sådanne ting som drømme og hentydninger til kendsgærninger, at de egnede sig godt til at blive kærnen i en fortælling og en støtte for hukommelsen; således er det åbenbart omtalen af de 40 år i det sidste vers i k. 26, der ligger til grund for bemærkningen om de 2 × 20 år af Glúms liv i sagaens slutning. Desuden findes der 2 vers af Brúse og Einarr på Tværá (I, 529), digtede i anledning af kampen ved tingstedet. Ldn. er ikke benyttet¹⁾, og det kan ikke ses, at sagaen er benyttet

¹⁾ Hallfríðr 14₁₄ kaldes i Ldn. (s. 233) Arndis; Ingunn Þórisdóttir 14₂₉ nævnes ikke der. Sst. regnes Torgrim blandt Þóris og Þórdís' börn, men ífl. 31₂₉ er han ikke hendes søn, og dette stemmer med Ldn. s. 219. Her foreligger en bearbejders fejl. Órnolfr 31₂₉ er Ldn.s Ormr (s. 224), Arnórr rauðkinnr er Ldn.s A. rauðæingr (s. 222).

i den. Ellers er der i det hele og store overensstemmelse mellem disse to værker m. h. t. slægtregistre. Afvigelserne er mindre betydningsfulde.

I forbindelse hermed fortjæner det at omtales, at der i sagaen nævnes en *Hrüsejjar-Narfe* (k. 5 og 27) som gift med *Ulfeidr*, en datter af Ingjaldr, altså en fæster til Glumr; deres 4 sønner nævnes; en af disse forårsagede Glúms sidste kamp. Narfe kendes fra Ldn. (s. 203) som en søn af Þrándr Narfason. Nu nævnes (s. 209) en anden Narfe (»som gav navn til Narfasker«), og denne siges at være gift med »Ulf-eidr, en datter af Ingjaldr fra Gnupufell«. Dette har foranlediget *E. Ó. Brím* til at søge at godtgøre¹⁾, at sagaens fremstilling er urigtig, og at der foreligger en sammenblanding af de to Narfe'r. Hvis dette var rigtigt, måtte man sikkert her antage en stærkt forvansket tradition i sagaen, eftersom hele dens fortælling om pågældende sag da måtte bortfalde. Det virksomste bevis skulde være det, at Hrüsejjar-Narfe, der er sønnesøn af en landnamsmand, ikke godt kunde være gift med en datter af Ingjaldr, en søn af Helge magre. Men denne slutning holder næppe stik. Stamfaderen, Tormod, siges i Hauksbók (og Melabók) at være fordreven fra Norge »af Björn på Haugr«; dette tyder på, at han allerede var gammel, da han kom til Island²⁾ og da har haft en voksen søn (Narfe), der altså var samtidig med Helge magre; dennes sønnesøn (Hrüsejjar-Narfe) bliver altså samtidig med Helge magres sønne-datter; i hvert fald er slægtleddene lige mange. Således er der absolut intet umuligt eller usandsynligt i sagaens fremstilling. Nu vender vi tilbage til Ldn.; her fortsættes der i Sturlubók (efter det ovenanførte citat) med: »deres sønner var Asbrandr, en fader til Hellu-Narfe, og Eyjolfr, fader til Torkel (-vald) i Hage, og Helga, fader til Grímr på Kalfskinn«. I Hauksbók er dette noget anderledes, idet Narfe her siges at have været gift med Ulfeid, en datter af Ingjaldr, Helge magres søn. Efter »Gr. på Kalfskinn« tilføjer Melabók: »Torvald fra Hage myrdede sin fætter, Grímr«; det er åbenbart den samme tildragelse, hvortil der hentydes i sagaen. Men hertil er der meget at bemærke. For det første tales der i Ldn. om Ingjaldr »fra Gnupufell«: men Glúmas Ingjaldr bode vistnok aldrig på den gård, og Ingjaldr i Gnupufell (ti det er en historisk person), var ikke, som det i Hauksb.-Melab. hedder, en søn af Helge magre, men

¹⁾ Tímarit hins ísl. Bókm. fjel. III, 100—12.

²⁾ Jfr. *Brím* selv sst. s. 101, anm. 5.

dennes sønnesøn (Ldn. s. 222). Her er der altså tale om to forskellige Ingjald'er. De har bægge haft en datter af samme navn, og der er ingen grund til at drage i tvivl, at Ingjaldr Helgasons datter har været gift med Hriseyjar-Narfe. Herimod strider heller ikke Ldn.s ældste tekst. Melabóks rent udtogsmæssige fremstilling af de begivenheder, der fortæles i Glúmss. k. 27, ved vi ikke, hvorfra stammer. Men det må hævdes, at sagaens fortælling ikke kan vige for en kildes, der er omtr. 100 år yngre. Efter rigtig metode må vi altså fastholde sagaens detaljerede skildring, der intet unaturligt indeholder og som i og for sig gør indtryk af den solideste vederhæftighed, som den rigtige.

At sagaen tilhører de alderdomligste både i stil og fremstilling, er noget, man forlængst har anerkendt, og sagaen kan i ingen henseende sættes til senere tid end c. 1200, skönt håndgribelige beviser ikke lader sig fremdrage.

Der findes i sagaen enkelte juridiske momenter, der synes at være rigtige, og som giver os flere interessante oplysninger ¹⁾. Også oplysningen om Freysdyrkelsen er af vigtighed.

Sagaens kronologi er ikke dårlig, skönt heller ikke uden vanskeligheder ²⁾, hvilket dog næppe forringer den historiske troværdighed.

Særlige forfatterinteresser mærkes der næppe, det skulde da være for juridiske udtryk og lign. Glúmss. er overhovedet en af de sagaer, hvor forf. ligesom står ganske skjult bagved uden at røbe sig. Dog må det antages, at han har været gejstlig.

Personernes karakteristik er i det hele fortrinlig. Først og fremmest er det Glúmr selv, den mægtige hövding, hvis lyst det er ved list og velberegneede påfund at føre modstanderne bag lyset, ikke just af frygt for at tage følgerne af sine gerninger, for det gör han, og han tjæner så at sige altid noget ved det; han er en helt igennem sympatetisk personlighed, og fremtræder oftere som en i grunden brav karakter. Det er denne mand, der så træffende skildres s. 23; efter at være bleven forhånet — »brast hån i latter, men han blev bleg i ansigtet, og der sprang tårer fra hans öjne, så store som haglkorn«; noget sådant skete navnlig, når han tænkte

¹⁾ Brugen af ordet *fjörbaugsgarðr* (k. 24) er mærkelig og vistnok rigtig.

²⁾ Holdepunkter er Glúms død — 3 år efter kristendommens indførelse — Hrisateigskampen 988 ifl. Isl. ann.

på drab. Af andre karakterer kan hans sønner fremhæves, den kraftige, men fredelige og tænksomme Már, den voldsomme og stridbare Vigfús, der i meget slægtede sin fader på. Fremdeles kan vi fremhæve det mærkelige norske brødrepar, den brave købmand Hreiðarr, og den ligeså brave, men dog helt forskellige viking. Ívarr; denne er en særdeles fornøjelig person, der hader alle Islændere, men som dog tilsidst får andre meninger om dem. Endelig har vi bagvaskeren Torvard, der ved sin faren frem og tilbage sætter splid mellem folk og minder om egeret i Yggdrasil: han straffes helt fornøjelig ved Glúms list. Denne beholder hans unge søn hos sig, der så får skylden for et af Glúms drab; det var synd for drengen, men faderen fortjente det. Egenlige kvinde-karakterer fremtræder ikke. Dog findes der her interessant kvindeskæb. f. ex. den gamle Hallberas, der fik Glúmr til at forlade Tværá. Glúms prøvede moder har vor medfølelse; vi skimter hendes stor-sind og tavse sorg over den uret, hun må lide.

Valla-Ljótssaga. Denne lille saga — en af de korteste — findes kun i papirshdskrr., hvoraf AM 158 fol. er et af de bedste. Udg. i Ísl. fornsögur II. 1881.

Ved sit indhold kan sagaen siges at danne en fortsættelse af Svarfdølasaga. En søn af dennes hovedperson, Karl d. røde, hed Sigmundur; han var gift med en datter af Ingjaldr i Gnúpufell (se ovf. 494); de havde 3 sønner, Hrolfr, Halle, Böðvarr. Den første var en voldsom mand: det var Halle også, men tillige retskyndig, hvorimod den tredje var fredsommelig og blev købmand. Halle dræber en mand, der vil ægte hans moder, der nu var bleven enke, men der kom et forlig istand (k. 1—2). Halle sluttede sig til Gudmund d. mægtige, men blev snart utilfreds med opholdet i Øfjorden og flyttede til Svarfaðardal mod Gudmunds råd. Hövdingen i dalen var Valla-Ljotr. Der var gammel strid mellem slægterne. Valla-Ljotr var en fredelig mand, men betragtede sig som den egenlige hövding i dalen. Halle brød sig ikke om at indhænte til-ladelse til nedsættelsen og var uklog nok til ligefrem at yppe strid med Ljotr, hvilket førte til, at denne dræbte Halle (c. 1007). Der kom et forlig i stand, men drabet forårsagede dog nye blodsud-gydelser. Det værste var, at den uskyldige Böðvarr også dræbtes. I anledning af denne ufred kom Valla-Ljotr og Gudmund til at stå

imod hinanden, og de er da også sagaens virkelige hovedpersoner. Efter at Gudmund forgæves havde forsøgt at overfalde sin modstander, kom der endelig et afsluttende forlig i stand på altinget (k. 3—7).

Det hele foregår i løbet af nogle få år (1007—10), med undtagelse af indholdet af de 2 første kapitler, der foregår c. 20—25 år før. Sagaen er ikke uden interesse som en fremstilling af bygdestridigheder og blodhævnbegivenheder; men der forekommer ikke synderlig udprægede karakterer, undtagen den lidet samvittighedsfulde lovtrækker Halle og så navnlig Valla-Ljotr selv, en ædel person, men hvem man ikke ustraffet håner. Det er ham, der beskrives så karakteristisk i kap. 2; se ovf. s. 327.

Sagaen beror udelukkende på en gammel tradition, men denne er åbenbart særdeles god. Det hele fortælles naturligt og i god orden. Også i kronologisk henseende er sagaen ret god. En fejl er det, når Hermund Illugason i kap. 5 c. 1010 betragtes som en selvstændig hövding; det blev han først senere. Sagaen slutter sig helt og holdent til de klassiske sagaer fra det 12. årh. eller c. 1200. Forf. er åbenbart en mand fra egnen (Øfjorden eller Svarfådardalen). Han er fuldstændig stedkendt, og det er klart, at det er bygdetraditioner, der meddeles. Han er tydelig en gejstlig mand. Det viser omtalen af, at Eyjolfr Valgerðarson var primsignet, før han druknede (hans døds måde kendes kun fra denne saga), samt af bemærkningen om St. Mikkel og den ham helligede dag. Ellers mærkes der ikke særlige forfatterinteresser.

Uagtet sagaen i det hele kan roses for troværdighed¹⁾ og forfatteren for upartiskhed, er han dog ikke ubetinget at rose som stilist eller sagamæssig fremstiller. Således nævnes oftere forhold og personer, der ikke er læseren bekendte og som han først efterhånden — dog ikke altid — får nærmere oplysninger om²⁾.

¹⁾ S. 169 siges der, at der på Grund i Svarfådardal var en kirke. At der i senere tid var en kirke, er sikkert nok; se *Kålund* II, 96, anm., men om den er så gammel, vides ikke. Det er vel muligt.

²⁾ Hrolfs tilnavn (*gípr*) kommer ikke straks, hvor han først nævnes. Torfe, der bejlede til enken, kaldes først »ikke ætstor«; senere får vi at vide, at han er frigiven. S. 163 omtales stridigheder, læseren ikke kender fra denne saga. Torgrimssønnerne nævnes først (s. 164) som »ætstore mænd«; så får vi s. 174 at vide, at de er Valla-Ljots søstersønner, og endelig s. 179, hvad denne søster hed. S. 178 nævnes uden videre en Narfe. Først senere får vi at vide, at det er den også fra Ldn. kendte Helli-Narfe. S. 181 og 183 nævnes uden redegørelse endnu andre personer.

Det er klart, at forf. forudsætter, at læserne kender disse personer, men han gør sig således skyldig i en fejl m. h. t. kompositionen.

Til de to sidste sagaer slutter sig meget nøje:

Ljósvetningasaga, sagaen om Ljosvetningerne og Reykdølerne, der bode øst for Øfjorden. Denne sagas håndskrifts-tilstand er meget bedrøvelig. Der haves — hvad der er af stor betydning — for det første 10 blade af et skindhdskr., AM 561, 4°. resterne af to læg. Det første af disse består af 3 bladpar; der har været 4, det inderste er tabt. Det andet læg består af to bladpar; de er, hvad indhold angår, sammenhængende, og har altså udgjort læggets inderste. I udg. 1881 i Ísl. fornsögur I er de første 3 blade aftrykte som hovedtekst (o: kap. 1—4₂₁); derimod er resten for største delen trykt som tillæg, med undtagelse af den sidste side. Det øvrige af sagaen er udgivet efter et papirshdskr., AM 514, 4°, hvorved også et membranbrudstykke, AM 162 fol. (3 blade), er benyttet; disse blade er resten af den membran, hvorfra alle papirshdskr. stammer. Som antydet er det første membranbrudstykke særdeles mærkeligt. Det er nemlig, da der i 1. læg kun mangler 2 blade, let at konstatere¹⁾, at der her kun kan have stået slutningen af udgavens kap. 4 og beg. af kap. 13; derimod ikke kap. 5—12; disse udgør 3 forskellige i og for sig afsluttede afsnit, *þættir*, dog således, at det 2. og 3. er sat i forbindelse med hinanden. Til den oprindelige saga har de aldrig hørt²⁾. Da det nu netop er disse 3 afsnit, der gør sagaen i dens nuværende (udgavernes) form så usagamæssig som muligt, er det kun en retfærdighedssag at betragte det øvrige, kap. 1—4 og kap. 13 ff., som det oprindelig sammenhørende. Dernæst er der stærk sandsynlighed for, at 561 har sluttet med kap. 21 og altså ikke indeholdt den yngre Eyjofs saga, men bevises kan dette dog ikke. Sagaen mangler slutningen i alle hdskr. I hdskr. B, hovedpapirshdskriftet, er hele den sidste del (Eyjolfssaga) gengivet i et ganske kort uddrag (trykt i udgaven som tillæg); men dette går tilbage til grundlaget i de andre afskrifter. Vi vil nu først betragte kapp. 1—4 og

¹⁾ Se udg.s fortale s. 22; Timarit hins isl. bókm.fj. I.

²⁾ Jfr. *Báath*: Studier s. 14—5.

13—21. Sagaens overskrift i 561 er: *Ljosvetningasaga*, ellers kaldes den også *Saga af Þorgeiri goða, Guðmundi ríka ok Þorkeli hák.* men denne titel stammer næppe fra oldtiden.

Sagaen begynder med at fremføre Ljosvetningen Torgeir gode og andre personer i de nærliggende egne, særlig Reykjadalén. Blandt disse er der 3 sønner af en Vidar, der betegnes som voldsomme og overmodige, dertil kvindekære personer. De efterstræber en bondes datter, men hövdingen Ófeigr fra Skörð hjælper bonden. Derpå behandlede de samme brødre nogle Nordmænd ilde og dræbte skibstyreren; to af dem dømtes fredløse. De rejste udenlands og kom til Hakon jarl; denne sender Gudmund den mægtige bud om at hjælpe dem til, at fredløsheden hæves. De vendte tilbage, men nu blev den ene af dem dræbt; endelig kom der forlig i stand. Torgeirs sønner tog sig kraftig af sagen og havde ære af den. Gudmund spiller her kun en underordnet rolle, men han indføres i k. 3 uden videre som en bekendt person, hvad der i øvrigt er tilfældet med flere ¹⁾.

Vi kommer nu til de sammenhørende kapp. 13—21 ²⁾. Det hele er et afsnit om fjendtligheder mellem Gudmund d. mægtige på den ene og hövdingen Þórir Helgason i Hörgárdalen og Ljosvetningen Torkel hákr Torgeirsson på den anden side. Afsnittet begynder usagamæssigt med uden videre at omtale Gudmunds hustru, fordi hun straks efter kommer til at spille en rolle, hvorpå andre personer indføres ³⁾. Gudmunds værkstyrer skal giftes; men under brylluppet får Gudmunds hustru at vide, at Þórir og Torkel har udspreedt et ondartet rygte om Gudmund, hvilket fører til, at de forlader brylluppet, hvor Þórir også var tilstede. Det udsprede rygte må have været et slags nid, som Gudmund anså det for nødvendigt at hævne. Det følgende fortæller nu udførlig om, hvorledes han hævner sig på sine modstandere. Mod Þórir's tingmænd får han samlet alle mulige sager, og får ham selv dømt som hæler, halvvejs som tyv, til 3 års fredløshed. Torkel derimod bliver overfalden på sin gård af Gudmund og dræbt. Under striden mod Þórir får forf. lejlighed til at omtale forholdet mellem brødrene Gudmund og Einarr på

¹⁾ F. ex. Hallvarðr Arnórsson, hvis ikke Hallvarðr her er en fejl for Þorfinnr (nævnet i k. 1), Þórðr s. 119, Snorre Hlíðarmannagode s. 126.

²⁾ I udg. er k. 21 urigtig skilt fra k. 20.

³⁾ Þórir's bestefader siges her at være en søn af Helge magre, for sønnesøn.

Tværå, der nu var en ven af Þórir; Gudmund fik ham imidlertid ved en særdeles fornøjelig fortalt list til at være neutral, men han hjalp dog Þórir til en for ham forholdsvis gunstig afgørelse af sagen. Þórir havde villet udæske Gudmund til tvekamp, men denne var ingen kriger. Dette afværgedes derved, at Vigfus, en søn af Viga-Glúmr, da agtede at udfordre faderens gamle modstander Einarr på Tværå. Einarr anede heldigvis uråd i tide, og der kom ingen tvekamp i stand. Det hele er en morsom episode. Ganske kort indskydes også (i k. 16) en lille anekdote om grunden til at Gudmund og Einarr fra barndommen af var mindre gode venner. Dette er næppe et senere indskud, da det har en motiverende betydning for sagaen.

I øvrigt er ordningen noget anderledes i 561 end i de øvrige hdskr., men den er i disse uden tvivl mindre rigtig; 561 burde så vidt det når helt igennem følges. Kap. 21 handler om Gudmunds død og hans forudgående forsøg på at få sin skæbne at vide, nemlig hvorvidt Torkel vilde blive hævnnet. Han rådspørger et par kloge folk i så henseende og får det beroligende svar, at han ikke vil blive dræbt, hvorimod en af hans nære frænder vil komme i stor fare: herved sigtes der til, hvad der senere fortælles i Eyjólfs saga.

Disse kapitler (13—21) danner sikkert én forf.s logiske og i det hele dygtig komponerede fremstilling, et uafbrudt hele. Men der rejser sig det spørgsmål, hvorvidt dette og det første afsnit (kap. 1—4) fra først af har hørt sammen. Dette synes at måtte svares bekræftende på grund af overleveringen i 561. Her må også det have sin betydning, at Gudmund netop i det første afsnit stilles op som modstander til Torgeir godes sønner, skønt det ganske vist er Höskuld og ikke Torkel, der her er den vigtigste handlende person. Derfor kan denne strid dog have været indledningen til fjendskabet mellem Gudmund og Torkel, og vist er det, at Gudmund kommer her til kort. Det kan have bevirket nidets tilblivelse. Desværre er det netop her, lakunen i 561 falder. På-faldende bliver det under alle omstændigheder, hvor usagamæssig sagaen begynder, og man skulde fristes til at tro, at 561 var skreven efter et hdskr., hvor begyndelsen var gået tabt (jfr. ovf. om Gíslas.), uden at afskriveren gav sig af med at lave noget i stedet.

Den sidste del af »Ljosvetningasaga« handler om Gudmunds

sønner Eyjolfr og Kodran og deres mellemværende med Ljosavatsmændene, Torgeirs efterkommere. Indholdet foregår ved og efter midten af det 11. årh.; denne del kan altså for så vidt stilles ved siden af Bandamannasaga.

De nævnte brødre vokser op, bliver uenige om arven, men kommer overens. Flere personer nævnes, deriblandt de såkaldte Veisasønner¹⁾, der var i slægt med Ljosvetningerne. Den egenlige fortælling begynder med beretningen om en bondedatter, Friðgerðr, der bliver sendt til Eyjolfr for at undgå en ung mands efterstræbelser; på vejen kom hun til Veisa, hvor hun blev og forførtes. Da faderen nu vil søge en oprejsning, bliver den ham nægtet, og han henvender sig da til Eyjolfr. Han antager sig sagen, og det bliver besluttet, at Friðgerðr skal underkaste sig en gudsdom i Laufás. Dette siges at være sket i biskop Isleifs tid, altså efter 1056, hvad der dog næppe kan være rigtigt. Gudsdommen var imidlertid uklar, og det endte med, at Eyjolfr truede med at ville føre sagen, som galdt det hans egen faderarv. Eyjolfr drager afsted for at tage blodig hævn, men modparten havde samlet en stor skare, og det kom til en hæftig kamp, der beskrives meget nøjagtig. Den vigtigste begivenhed er den, at den ædle Kodran bliver dræbt af Hallr Ötryggsson, en dattersøn af Torkel hákr. Bagefter kom der et forlig istand på Hegranæsting; de, der dømtes skyldige, skulde rejse udenlands og alle have lov til at vende tilbage, undertagen Hallr. Men Eyjolfr var utilfreds med dette udfald (kap. 22—7). Nu fortælles der særlig om Hallr og de farer, han i Norge allevegne var udsat for, indtil han endelig bliver dræbt vinteren 1064—5 i Gøtland under ufreden mellem kong Harald og Hakon Ivarsson²⁾. Imidlertid havde Eyjolfr dræbt en af Ljosvetningerne, og der var kommet forlig i stand (k. 28—30). Kap. 31 fortæller om de andre landflygtige og deres hjemkomst. Heri indskydes fortællingen om Ketill, der senere blev biskop (1122—45), og hvorledes han fik sit

¹⁾ Faderen, Torkel, nævnes s. 201, sønnerne, Veisasønnerne efter gården s. 202.

²⁾ En parallelfremstilling haves i Harald hádrádes saga. Drabsmandens navn er bægge steder det samme, men dennes fadernavn forskelligt. Manden siges at have været ét år gammel, da Kodran blev dræbt, men så må Kodrans fald og de foregående begivenheder være sket ikke senere end c. 1040—5, altså ikke så lidt før Isleif blev biskop.

öje stukket ud (jfr. Sturlunga I, 36—7, her fortalt af ham selv, men omtrent på samme måde); dette er mulig en senere interpolation. Kapitlet slutter med omtalen af en kraftprøve mellem en Hárekr, der også synes at have været en af de landflygtige, og Skegg-brodde, der havde spillet en stor rolle på Hegrænæstinget. Endelig kommer så det sidste kap., hvoraf slutningen mangler. Det handler om Torarin ofse og Torgeir Hávarssons drab (c. 1024) og hævnen efter ham (jfr. Fóstbrœðras.). Eyjolfr forekommer heri som den, til hvem kong Olaf d. hellige sender vennegaver, for at han skal sørge for, at Torarin bliver dræbt. Herom er der så blevet fortalt videre. Hvorledes sagaen har sluttet, er umuligt at sige.

Som det af det anførte fremgår, danner k. 22—31 et hele for sig, der må siges at være velordnet og logisk, det er én forf.s værk. Derimod er det sidste kapitel af en anden slags. Kronologisk falder det helt udenfor alt det foranstående og strider således mod sagaformens første og simpleste regler. Det er, forekommer det mig, tydeligt, at det må være et yngre tillæg og af en lignende art som kap. 5—12. Dog er kap. 31 næppe sagaens egenlige slutningskapitel, men dette er tabt.

For nu at komme til de oftnævnte kapitler (5—12) handler det første om Sörle Broddhelgasons giftermål med Gudmund d. mægtiges datter og er ikke uden en vis interesse, men dets stil og smålige almueagtige opfattelse af gamle forhold viser hen til en meget sen affattelsestid. Her synes også motivet til, at Gudmund ikke vil give Sörle sin datter, at være glemt; det findes derimod i Vápnfirðingas. s. 18. Kap. slutter med en løst tilhængt genealogi. Kap. 6—7 kaldes i udgaven Reykdœlapátr; disse to kapitler handler på en interessant måde om forholdet mellem Gudmund og hans tingmænd, og om hvor overmodig og besværlig han var for disse. Ved hövdingen Ófeigr i Skörðs mellemkomst fik dette overmod et knæk, og Gudmund var derefter ingen ven af Ófeigr. Kap. 8—12 kaldes Vöðubrandspátr. Dette afsnit hænger, som *Báath* har vist, sammen med det foranstående stykke, idet der deri hentydes dertil. Der handles her om en bondesön af en dårlig karakter, som kun dur til at spotte andre. Han voldet ufred mellem Gudmund og Torkel Geitisson i Krossavik, der førte til en proces på herredstinget. Gudmund overlister, og sagen går til altinget, hvor der bliver indgået et forlig. Gudmund fremstilles her som den

forudseende mand, og han udtaler spådomme, hvilket dog vistnok strider mod den rigtige opfattelse af Gudmunds åndsævner.

Resultatet af det foranstående bliver altså, at når de bevislig uægte afsnit og kapitler udskilles, bliver resten et tålelig, ja endogså for største delen godt sammenhængende hele, dog således, at sagaen, som anført, begynder usagamæssig og at slutningen mangler.

Dette hele er fortalt meget godt, med en forbavsende nøjagtighed og så at sige helt igennem sagamæssig. Dog er der endel at bemærke. Den måde, hvorpå Einarr, k. 13, nævnes, tyder på, at han för er nævnt, og dog beskrives han her fuldstændig passende. Kronologiske fejltagelser findes, men de er af en underordnet art. undt. for så vidt som Kodrans drab henføres til biskop Isleifs tid. Derimod kan det godt være rigtigt, at det er sket i kong Knuds tid (jfr. k. 31); her skinner mulig det rigtige frem. Mærkelig unaturlig lyder den gamle Torwards hustrus trusel (s. 216) om, at hun ikke mere skal føde ham en søn, eftersom de bægge er i en sådan alder, at man skulde tro, at en sådan trusel kun lød latterlig. Ellers synes forf. at vide god besked med henfarne tider og forhold. Således antyder han rigtig, at holmgang c. 1015 ikke mere var tilladt (»gamle holmgangslove« s. 176), uagtet den nu ulovlig tilbødes (jfr. s. 245). Hvad han ellers fortæller, strider ingenlunde mod historisk troværdighed, og der er intet usandsynligt i, hvad der berettes. Særlig godt underrettet om retslige forhandlinger og gamle ceremonier (se s. 118, 123, 125—6 osv.) synes forf. at være; og dette fremtræder såvel i den første som i den senere hoveddel.

Ldn. er ikke benyttet, og der er vistnok ingen forbindelse imellem den og sagaen. Forf.s personalkendskab synes i det hele at være rigtigt nok. Enkelte fejl vil man dog vistnok være nødt til at antage, men de hidrører snarest fra afskrivere, som når Hrolfr i Gnupufell kaldes Ingjaldsson f. Helgason (s. 189). Når det sst. hedder, at Torgeir gode og Hlenne d. gamle var fættene, er dette sikkert urigtigt; det var Torgeirs hustru Gudrid og Hlenne, der var börn af to brødre ifølge Ldn. (s. 224). Her kan der foreligge en skrivefejl.

Lokalskildringerne er i det hele rigtige og vidner om forf.s nøje kendskab til de egne, hvor sagaen foregår¹⁾. At forf. har

¹⁾ Når det s. 156 hedder »Oddaeyrr i Hörgárdal«, er dette en fejl, hvis der

været fra Øfjorden, kan næppe betvivles, eftersom det er Gudmund og hans slægt, der overalt er hovedpersonerne. så at sagaen lige så godt kunde have heddet f. ex. Möðrvellingasaga (jfr. *Báath*). Derimod kunde det være mere tvivlsomt, hvorvidt det indskudte stykke, kap. 6—12, er forfattet i Øfjorden, eftersom Gudmund her fremstilles på en mindre sympatetisk måde fra forf.s side; han trækker her i reglen det korteste strå. Man skulde kunne tro, at dette stykke stammede fra Ófeigs og Reykdölnernes hjemstavn¹). K. 5 stammer derimod fra Øfjorden.

At den egenlige sagas forf. er en gejstlig mand, fremgår af forskellige udtryk²). At sagaen tilhører den klassiske tid, må betragtes som ganske utvivlsomt. Dens fortælle-måde er fuldstændig klassisk, dens stil overhovedet uaddeleg, skönt den ikke er særlig karakteristisk³). Sagaen er således næppe yngre end fra c. 1200. Herimod kan ikke stride, at kong Harald siger (s. 239), at han ikke vil »lade sine undersætter (*þegna!*) dræbe. da dette findes i den særlig overarbejdede del af sagaen og tilmed i en replik. Meget ungt er derimod kap. 5 (om Sörle) på grund af stilen, hvorimod k. 6—12 godt kan være ligeså gamle som sagaen.

Sagaens personskildring er i det hele god. Det er Gudmund, der er hovedpersonen; han er i grunden en fredelig mand; han kan finde sig i at måtte give tabt i retssager; når der derimod udsprede ærekrænkende rygter om ham, er han så fuldt som nogen opsat på at hævne sig; den sag forfølger han med al den kraft, en sådan hövding havde at råde over, og han helmer ikke for sejren er vunden. Hans søn Eyjolfr er mere voldsom i det hele:

menes det nuværende Oddeyri ved Akureyri. Ellers beror tilføjelsen i Hörgárdal sikkert på en afskriverfejl. Ingen mand fra egnen kunde tage fejl heraf. Også udtrykket *norr þar* (?: i Hörgárdalen?) s. 155 er noget påfaldende, men ikke urigtigt.

¹) Når der her tales om en *Norðlendingadómr* (s. 148), foreligger der en puðsig misforståelse, der kun kan antages at stamme fra en tankeløs afskriver.

²) Som når Gudmund tager gud til vidne (s. 165 = 262); aftensangen m. m. (s. 177—8) er mindre at lide på; guðsdommen m. m. (s. 207—9), forslaget om faste (s. 236) er derimod talende nok.

³) Udtryk som *fretkarl* (s. 184) og *herjans soninn* (s. 185) er ganske sikkert uoprindelige. Det første mangler i »A. (s. 270); for det sidste står der her kun *armi*, hvilket passer fortrinlig.

hans blod er hedere end faderens, men han er alt i alt en dygtig og sympatetisk mand. Hans broder Kodran fremstilles som en brav, fredelskende mand: »der faldt han, som var den bedste mand i Øfjorden» hedder det om ham. En interessant hövdingeskikkelse er Skeggbrodde, der ved sin fasthed og rent legemlige overlegenhed bliver særlig respekteret, så at han får afgørende indflydelse på sagernes udfald. Et par kvindeskikkelser (se ovf., jfr. den let-sindige bondedatter, Friðgerðr) og et par stimandskarakterer er her også at fremhæve. Udådsmanden Hallr er, trods alt, ikke så usympatetisk, som man skulde tro; hans kolde ro og uforfærdethed tiltaler, og man føler det som en tragisk uretfærdighed, at han bliver dræbt, hvor han skulde være fredhellig. Der er flere interessante enkeltheder og vigtige, kulturhistoriske oplysninger, sagaen lejlighedsvis byder.

Reykðelasaga eller Vémundar saga ok Víga-Skútu. Denne saga findes i AM 561 a b, 4° (mbr.), men den er her kun et brudstykke, der begynder i kap. 13, og ellers med lakuner; hele sagaen haves dernæst i papirsafskrifter, hvoraf AM 158 fol. er en af de vigtigste; de stammer alle fra den nævnte membran, medens den endnu var hel. Afskrifterne er ikke gode, navnlig hvad sproget angår; det er her på flere punkter moderniseret. Sagaen er udgivet i Ísl. fornsögur II (1881). Skönt sagaen fra først af har udgjort ét hele, falder den i to hovedafsnit, hvoraf hvert er opkaldt efter en af hovedpersonerne, Vémundr kögurr og Víga-Skúta. I selve sagaen findes navnet »Reykðelasaga«.

Der begyndes med landnavsmanden Eyvindr og hans broder Ketill; den første er fader til Áskell gode og bestefader til Vémundr kögurr. Efter at flere personer er nævned, går sagaen straks over til at fortælle om en bonde, Eysteinn, og hans slette handlinger, som Áskell, der allerede er voksen, bidrager sit til at bøde på, men han får kun utak til løn. Da Eysteinn ved svig fik en mand gjort til tyv og dømt, og da dette bagefter opdagedes, indebrændte han sig selv »efter hvad nogle siger« (k. 1—3). Dette er sagaens første afsnit. Derpå kommer et afsnit om en tyvagtig person Hánefr, der finder støtte hos Vémundr — der også i 1. afsnit har spillet en rolle —, da Hánefr opfostrer et af hans børn. Hánefs tyveri opdages, og han dømmes, men bliver dræbt på vejen

til det skib, på hvilket han med Vémunds hjælp skulde forlade landet (k. 4—6). Denne sag havde skæbnesvangre følger, og det er egentlig den, der sætter alt det følgende i bevægelse. Dette afsnit har således en ganske anden betydning for det hele, end det første, der står isoleret. Den mand, fra hvem Hánefr havde stjålet, var en slægtning af den øfjordske stormand, Steingrímr på Kroppr, en broder til den fra Glúmssaga ufordelagtig bekendte ufredstifter Torvard. Det var Steingrímr, der havde hjulpet sin slægtning mod Hánefr. Fra nu af blev derfor Steingrímr og Vémundr fjender, hvad der dog navnlig var den sidstes skyld. Der fortælles nu om flere forsøg af Vémundr på at komme Steingrímr eller nogen af hans nærmeste tillivs: her er der jævntløbende episoder, der alle kun er led i ufreden, men indbyrdes usammenhængende. Der forefalder forskellige kampe, men Áskell og hövdingen Eyjolfr Valgerðarson (Gudmund d. mægtiges fader) afgör stadig de enkelte stridigheder ved voldgift, som dog Vémundr aldrig er tilfreds med, og det er stadig ham, der bryder forligene og rípper op i sagen påny. Endelig var målet fuldt, da Vémundr lod tilföje Steingrímr den krænkelse, at han på et offentligt møde blev slået med et fårehoved; et sådant slag var nemlig fuldt så forsmædeligt som et åbent tilföjet sår. Nu var dennes tålmodighed til ende. Det kommer da til den sidste afgörende kamp, under hvilken Steingrímr drukner i en elv, og hvad der er endnu sørgeligere, ja virkelig tragisk, den ædle Áskell såres dødelig af en af Steingríms mænd, ulykkesfuglen Þórir, »en sön af Ketill flatnefr«¹⁾ fra den sydøstlige del af landet. Hermed er sagaens første del ude. Vémunds saga er færdig. »Men om Vémundr er det at sige, at han døde af sygdom, men han ansås for at være en stor helt, så længe han levede — det er alt, hvad der herefter fortælles om ham.

Áskell gode havde to sönnar, Torstein, der lignede ham i karakter, og som for sit vedkommende gik ind på forlig efter faderens drab med den smukkeste og ædleste motivering, nogen saga har at opvise, — og Skúta, senere kaldt Viga-Skúta, der var udenlands, da faderen blev dræbt, og udenfor forliget. Med hans hjemkomst begynder hans saga. Dybt såret over, hvad der var sket, vilde han ikke indlade sig på noget forlig, men tænkte kun på

¹⁾ Denne Ketill er helt forskellig fra den bekendte norske hövding.

hævn. Hans karakter betegnes ved hans tilnavn, og dog er han fjærnt fra at være en rå person. Efter at nogle personer er indførte, findes her først et afsnit om digteren Glúmr Geirason og hans familie; der fortælles om, hvorledes de indvikles i stridigheder med den slette Þorbergr höggvinkinne, hvilket har til følge, at Glúmr må forlade egnen (c. 950—60; jfr. I, 535). Broderen Torkel blev dog boende på egnen. Skúta optræder her kun som tilskuer. Torkel har en tvekamp til forsvar for en bondedatter og fælder hendes bersærkeagtige bejler (kap. 17—19). Dette afsnit står, ligesom det første i Vémundarsaga, ganske for sig selv. I slutningen af det sidste kapitel fortælles der, uden forbindelse med det foregående, hvorledes Skúta foretog det første hævn drab. Fra nu af er han hovedpersonen. Han får lejlighed til at dræbe sin faders banemand — »dér fangede Fluen [hans økse] Fladnæbssönnen» — var hans sarkastiske bemærkning ved den lejlighed; han fik Þórir dræbt, tilrods for at både Eyjolfr Valgerðarson og Torgeir på Ljosavatn beskyttede ham og var lige ved at få hans fredløshed hævet. Torgeir blev nu Skútas uforsonlige fjende, der stadig, sammen med Þorbergr, lagde råd op imod ham og hjalp hans fjender og gentagne gange satte stimænd ud på ham, men Skúta undgik lykkelig deres efterstræbelser (kap. 20—2). Her indskydes en episode om fjendskab mellem Skúta og Glúmr, og den førstes giftermål med Glúms datter. Þorgeirr, en søn af den dræbte Þórir, forhåner Skúta og dræbes af denne; Skútas hustru forlader ham, og nu følger det morsomme kapitel om Skúta og Glúmr, der også findes i Glúmssaga (k. 23—6). Skúta forliges med Torgeir gode, der lover aldrig at ville lægge råd op imod ham. I anledning heraf får forf. lejlighed til at fortælle om Skútas kunstig indrettede jordhus (en hule i jorden under hans bolig), som han i farens stund kunde ty til. Ingen kendte dette undt. hans fosterdatter. Endelig lykkedes det ved forræderi og Þóroddr den spakes dybsindige råd at overrumple Skúta. Hans drab udførtes af Þóris to sønner; den ene dræbtes af Skúta under overfaldet, den anden landsforvistes bagefter; dermed er sagaen tilende.

Sagaen består, som det vil ses, ikke af ét logisk sammenhængende hele, men af flere afsnit, der er indbyrdes selvstændige. Hele afsnittet om Glúmr Geirason og ligeledes det om Víga-Glúmr er sådanne løse episoder. Man skulde tro, at det var Glúms for-

hold, der havde ført til fjendskabet mellem Þorbergr og Skúta, men sagaen giver os intet vink i så henseende. Der er ligesom to sideløbende tråde, Skútas forhold til Þorgeirr-Þorbergr og hans strid med faderens drabsmands familje; men disse to tråde berører undertiden hinanden. Ved Skútas drab medvirker ingen af hans to nævnte modstandere, men vel Þorbergs søn, Ölver.

Hele sagaen bærer et ensartet præg, og der er ikke den fjerneste grund til at antage to oprindelig selvstændige eller adskilte sagaer. Der er heller ikke nogen grund til at udskille noget af de enkelte afsnit; der gives ingen holdepunkter i så henseende. Fortælle måden er helt igennem den samme¹⁾. Det er som om det havde været forf.s hensigt, til et kronologisk velordnet hele at samle alle traditioner, der angik Áskell, Vémundr, Skúta m. m., ligegyldigt om de alle kunde trækkes på én snor og forbindes til et organisk hele. Ingen saga er delt i afsnit som Reykdøla. Dette belyses også ved den usædvanlig ofte forekommende overgangsformel: »så er det sagt«, »Nu er at fortælle«, »Det er nu at sige«, osv. Den forekommer næsten ved hvert andet kapitel og ofte inde i disse, og betegner ikke her en genoptagelse af tråden. Som følge af dette er der heller ikke tale om nogen egenlig skæbnetråd, der slynger sig gennem det hele. Sagaen er i den forstand heller ikke et sådant kunstværk, som de fleste andre. Derimod står forf. højt som samvittighedsfuld samler af traditionerne og som den, der flere gange fremhæver forskellen på disse, men nogen kritisk bearbejder er han egenlig ikke, idet han ikke søger at bevise den ene beretnings rigtighed og den andens urigtighed.

Forf.s hovedkilde er, som det fremgår af det hele, overleveringen, og det er klart, at han har gjort sig en særlig umage for at samle traditionerne så fuldstændig som muligt, ikke alene dem fra de østligere egne, hvor sagaens begivenheder særlig foregår,

¹⁾ Kap. 7 begynder med den mærkelige lille bemærkning om det svære uår og Áskels ægte humane råd i så henseende; dette står ganske isoleret, men det belyser Áskels karakter. Ligeså isoleret er Torkels kamp i kap. 19. Påfaldende kunde det synes, at der i k. 23 indføres personer, der allerede forekom i 1. kap. Forf. har vistnok her rent mekanisk beholdt den form, fortællingen (episoden) allerede havde fået i traditionen; men han burde have ændret den. Mulig foreligger der dog en redaktørs ændring. Noget lignende gælder også om Skútas sværd »Flue«, der i Glúms-afsnittet kaldes økse »af nogle«.

men også i Øfjorden selv. Dette sidste fremgår af hans velunderrettethed m. h. t. de forskellige fremstillinger af striden mellem Skúta og Glúmr. Dette og forf.s nøje lokalkendskab¹⁾ viser klart, hvor forf.s hjem er at søge. Han har snarest haft hjemme i selve Myvatsegnen.

Forf. er ganske upartisk, skönt hans yndlingspersoner er Áskell og Skúta, på en måde også Vémundr. Hans velunderrettethed er utvivlsom; et kraftigt bevis herfor er hans beskrivelse af stedet i Skógahverfi, hvor Hróarr tungugoðe blev dræbt (s. 103), altså i en helt anden del af landet, hvor forf. rimeligvis aldrig selv har været. Hvad vi ellers kan kontrollere af sagaens indhold, er uangribeligt; det samme er tilfældet med forf.s personalkendskab; slægtregistrene stemmer med Ldn., for så vidt som bægge har de samme. Mellem fremstillingen i kap. 1 og Ldn. (s. 228—9) er der verbale overensstemmelser; det er utvivlsomt Ldn., der har benyttet sagaen; dette fremgår af, at Ldn. kalder Torstein höfðe for herse, hvilket ikke findes i sagaen (her har Ldn. haft en anden kilde tillige); havde sagaen benyttet Ldn., vilde den ganske sikkert også have optaget denne betegnelse for Torstein. Dernæst er en bemærkning om Náttfare, Garðars træ, på sin plads i sagaen, derimod ikke i Ldn. i denne sammenhæng; det er her tidligere (s. 28) i den rette forbindelse blevet meddelt, hvor han bode.

Der er en person, hvorom der kunde være tvivl. Det er Þórir, Skútas banemand, med tilnavnet fladnæb. I kap. 16 siges han at have været en søn af Ketill fladnæb, og i kap. 20 identificeres han med Hróarr tungugodes drabsmand. Historien om dette drab er velbekendt fra Ldn. (s. 246—8; jfr. I, 478 om Tjörve). I kap. 25 optræder han med sin faders tilnavn — hvad der i og for sig kan være rigtigt nok —, og en søn af ham — dræbt af Skúta — nævnes. I kap. 30 nævnes to sønner af ham, Þórðr illuge og Björn. I Ldn. nævnes Þórðr illuge (s. 264) som en søn af Tordis, der nedstammede fra en landnamsmand af samme navn. Hvis denne Þórðr er en søn af Þórir, har han altså ikke været en søn af dennes hustru Ástriðr (jfr. Ldn. 247), men en uægte søn eller søn af andet ægteskab. Hvorledes dette hænger sammen, er

¹⁾ Et enkelt stedsnavn (Holt i Laxárdal) lader sig ikke identificere; jfr. *Kálund* II, 160 anm.

det ikke muligt med sikkerhed at afgøre. At sagaens Þórðr illuge er identisk med Ldn.s Þórðr synes at bestyrkes ved, at vi i Njála k. 124 træffer en Þórir, en søn af Þórðr illuge (o: Skútas drabsmand), som boende på gården Mörtunga i Vestre Skaftafellssýssel.

Da sagaen falder i bestemte afsnit, og da forf. ikke altid søger at vurdere de forskellige traditioner, er det næsten uundgåeligt, at kompositionen ikke kan være helt fejlfri. Læseren er ikke altid tilstrækkelig forberedt m. h. t. personers nævnelse ¹⁾. Undertiden får vi efterhånden oplysninger, der burde være givne samlede ²⁾. Et par ujævnheder er før nævnede. Når det endelig i slutningen af k. 18 antydes, at Glúmr Geirason senere vil blive nævnt, er dette urigtigt — han omtales ikke oftere —, men dette er vistnok en interpolation.

Tiltrods for disse ujævnheder kan der ikke være tale om at gøre sagaen yngre end c. 1200; hele dens væsen og indretning, forhold til traditionen osv. forbyder at sætte den senere.

Sagaens tidsregning synes i det hele at være ret god og det er forholdsvis let at bestemme dens begivenheder; det er årene c. 960—90, vi i den har at gøre med, når bortses fra begyndelsen (landnamstiden). Áskell dræbes c. 970 og Skúta c. 20 senere; mulig bør disse begivenheder dog føres noget ned i tiden. I kap. 7 omtales et svært uår; det er vistnok det også andre steder fra bekendte uår i 976; hvis dette er rigtigt, må Áskell være død efter dette år. I og for sig er der intet herimod; *G. Vigfússons* tidsregning — den ovenanførte — er ikke helt sikker.

Personskildringerne er meget gode. De optrædende personer er livfuldt tegnede, først og fremmest hövdingen Áskell med hans gennemhumane sindelag, samt hans to noget forskellige sønner, den ædle Torstein og den kraftig-hævnægærrige Skúta. Til disse slutter sig Steingrímur på Kroppr, en kraftig og hæderlig mand. Som modsætning til disse står de to evige fredsforstyrreere Þorbergr

¹⁾ Således nævnes pludselig Vémunds datter 17₆, den store o: 85₁₆₄, Ófeigr i Skörð 98₃, som forhen kendte, men de er ikke før nævnede. Derimod er det ikke påfaldende, at en træl, Surtr, nævnes uden videre.

²⁾ Således nævnes Eyvinds datter Þorbjörg 8₁, som gift med Þormóðr fra Laxárdal; s. 5₄₈ nævnes så Þorsteinn bolstöng som en søstersøn af Áskell; vi må altså slutte, at han er en søn af Þorbjörg og Þormóðr; i kap. 23 nævnes han dog ikke, men en broder af ham Eyjolfr — osv.

höggvinkinne og Vémundr, der stadig finder på nye rænker, nye kneb og som aldrig bryder sig om sluttede forlig og brave mænds mægling. Naturlig og dygtig er en tyvekarakter som Hánefr skildret osv. Og velkomne er de historiske oplysninger, vi får fra så afsides liggende egne som Myvatsbygden.

Forf. er sikkert en gejstlig mand. Det viser den milde ånd, der gennemtrænger navnlig skildringen af Áskell, samt dennes ord kap. 7: »Áskell sagde, at han kunde se, hvad der var langt bedre — i anledning af uåret — at gøre, nemlig at hædre skaberen ved at hjælpe oldinge og give penge til at opføde börnene«; andre havde rådet til at dræbe oldinge og udsætte börn. Sådanne udtryk karakteriserer ikke alene den talende, men også selve forfatteren. I øvrigt træder forf. ikke frem med sine egne meninger.

5. De østfjordske sagaer.

Þorsteins saga hvíta. Denne lille saga, eller, som den i reglen kaldes, þátr, findes udelukkende i papirshåndskrifter, f. ex. AM 144, 156, 158 fol.

Den begynder med Torstein d. hvides genealogi, der efter sin faders død flygtede til Island efter landnamstidens afslutning, så at han måtte købe sig land at bo på i Vápnafjorden. Han giftes med Hroðgeirr d. hvides datter og erhverver sig senere den berømte gård, Hof. En af hans sønner, Torgils, overtog gården, da faderen blev gammel. Nu nævnes flere personer »til sagaen«, deriblandt en bonde Torfin med familie; en af hans sønner er Torstein fagre; denne, der var længe på købmandsrejser, forlover sig med en bondedatter, og rejser så for sidste gang til Norge; her bliver han syg og spottes af sin handelsfælle Einarr, der er en slet karakter (jfr. I, 648). Einarr rejser hjem og fortæller, at Torstein næppe vil blive rask, og underkøber så nogle mænd til at mælde hans død; derpå frier han til Torsteins fæstemø og ægter hende efter nogen modstand (jfr. forholdet i Bjarnars.). Torstein blev imidlertid rask, kom hjem og dræbte Einarr; herefter kom det til kamp mellem Torgils på Hof, der vilde hævne Einarr, og Torsteins to brødre, der var på rejse til skibet, disse faldt tilligemed Torgils og flere andre, men Torstein rejste bort og kom 5 år senere tilbage; imidlertid var han bleven dømt fredløs. Torgils efterlod sig

sönnen Helge (Broddhelge). Da nu Torstein fagre kom hjem, red han straks til Hof og tilbød nu den gamle Torstein d. hvide selvdømme, og de forligtes. Torstein blev hans forvalter og ægtede sin gamle fæstemø. Da Torstein havde været på Hof i 8 år og Broddhelge nu var bleven 16 år¹⁾, rådede Torstein d. hvide ham til at rejse bort for at undgå Broddhelges vågnende hævnlyst. Han bosætter sig i Norge. Broddhelge beskrives og hans tilnavn (Brodd-) forklares. Alt tyder på, at han vil blive en stridbar mand. Torsteins død fulgte et år efter, at Torstein fagre rejste bort. Til slutning nævnes Geiter i Krossavik, der først var en ven, senere en fuldkommen fjende af Broddhelge »således som det fortælles i *Vápnfirðingasaga*«.

I Ldn. (s. 238—41) findes en kort meddelelse om det vigtigste af denne sagas indhold og så at sige i fuld overensstemmelse dermed; kun hedder det her, at Torstein d. hvide oprindeligt købte land af Eyvindr vápne og ikke af hans broder Steinbjörn; dette beror vistnok på et mindre nøjagtigt uddrag af vor saga i Ldn. Når derimod dennes Ásvör i sagaen hedder Ólöf, beror dette på vore afskrifters slethed; i nogle hdskr. kaldes hun Áslog, og dette er jo meget nær ved Ldn.s navn. Det samme gælder et andet kvindenavn (Áslog = Ldn.s Ásvör, Ólöfs moder)²⁾. Sagaen synes at være historisk; det hele fortælles på en højst troværdig, jævn og sagamæssig måde. Forf. er åbenbart lokalkendt (»der er der nu fårehuse« s. 36), og der er ingen tvivl om, at fejlen »vestfor« f. »østfor« (s. 36) beror på de slette hdskr.³⁾. Hvor gammel sagaen er, kan ikke bestemt siges, men alt taler for, at den tilhører den gamle, klassiske tid (ti et ord som *kumpán* er uden al betydning). Når der i slutningen henvises til sagaen om Vapnfirðingerne, er dette snarest en af de sædvanlige tilføjelser af senere afskrivere; det er klart, at hele det sidste kap. er overarbejdet⁴⁾; stykket om Brodd-

¹⁾ 18 s. 46 må være en fejl (fejlskrift), da dette ikke stemmer med sagaens øvrige angivelser.

²⁾ Torstein fagres ene broder hedder i sagaen Einarr, i Vápnf.s. og Ldn. Heðinn. Dette er vistnok atter hdskr.sfejl. Ásvaldr (Þxnþórisson) siges at have været Gönguhrólfsson, ligesom i Laxdæla se ovf. s. 447.

³⁾ Torsteins rejse s. 40—1 skal indeholde endel unøjagtigheder, men den beskrives ganske kort, og unøjagtighederne beror mulig på forvansket tekst. Jfr. *Kálund* II. 189—90.

⁴⁾ Det er fra bearbejderen, at fejlen »Geitisson« om Ketill þrymr stammer.

ge er tydelig nok hættet fra begyndelsen af Vápnfirðingas., hvor netop hører hjemme. Sagaen har sluttet med Torstein d. fagres enlandsrejse og den korte bemærkning om Torstein d. hvides sidste dage og død (s. 47_{1—3}).

Hovedpersonerne er de to Torstein'er, og de skildres sandtru og smukt; navnlig er Torstein d. fagres karakter tiltalende.

Vápnfirðingasaga. Denne saga findes så at sige udelukkende i papirshåndskrifter, særlig AM 513, 4°; kun ét membranblad haves, der tildels er lidet læseligt, i AM 162 fol. Udgiven sammen med foranstående saga i Nord. oldskrifter 1848.

Hvad indholdet angår, danner den en fortsættelse af Þorsteins saga ens hvita. Den begynder med at omtale Broddhelge og beskrive ham, efter først at have gjort rede for hans slægtforhold, — dette i overensstemmelse med andre kilder. Dernæst meddeles en episode fra Broddhelges ungdom, hvorledes han opsøgte og dræbte en tyv; denne meddelelse tjæner til at forberede hans kommende storhed og står for så vidt i organisk sammenhæng med det følgende; den døende tyv udtaler da også en spådom om de kommende ætfejder. Nu nævnes flere personer, særlig folkene på Krossavik, Lýtingr og hans börn, Geiter og Halla, der blev Broddhelges hustru. Deres börn nævnes. Herefter følger en fortælling om Torleif d. kristne, der kom hjem fra en købmandsrejse og med ham en Nordmand, der tog ophold hos Geiter. Under afholdelsen af lege bliver Nordmanden dræbt, og sagaen lader ane, at det sker på Broddhelges og Geites foranstaltning; de aftalte at dele hans gods, eftersom der ingen arving var. Imidlertid begav Torleif d. kristne sig til Geiter, hvor Nordmandens ejendele bevaredes og borttog dem alle og bragte dem til hans arvinger i Norge. Herover blev Broddhelge forbitret og væntede med længsel på Torleifs tilbagekomst. Imidlertid var der forefaldet noget mellem de to svogre; Geiter beskyldte Broddhelge for at have bemægtiget sig en ring, der havde tilhørt Nordmanden. Broddhelge derimod beskyldte Geiter for at være i besiddelse af et pengeskrin, der havde tilhørt samme mand. Dette lagde grunden til den kølighed, der snart gik over til bittert fjendskab mellem de to. Men også andre grunde kom til. Overfor Torleif kom Broddhelge til kort (jfr. historien om Ketill d. digre i Kristnis.). Til alt uheld blev hans hustru Halla syg af

en uheldelig sygdom, og hun ønskede en mindelig skilsmisse. Broddhelge gav straks efter og fæstede sig øjeblikkelig en anden hustru, hvorpå den syge Halla forlod ham og gården, uden dog med det samme at få sit gods med sig. En proces på altinget i anledning heraf tabtes. Herefter fortælles der så videre om fejder og kampe mellem de to, hvor Geiter i reglen kom til kort, indtil det endelig lykkedes ham at fælde Broddhelge, men her er en lakune i sagaen, der dog tildels kan udfyldes ved *G. Vigfússons* læsning af membranbladet¹⁾. Det fremgår heraf, at Bjarne, Broddhelges søn, dræber Geiter flere år efter, ophidset dertil af sin stemoder på en lignende måde som Hildigunn ophidser Flose i *Njála*. Og nu fortsættes slægtfejderne mellem Bjarne og Geiters søn Torkel. De ender med det store slag i Böðvarsdalen (989), hvor Torkel blev hårdt såret, men senere helbredet på Bjarnes foranstaltning. Sagaen slutter på en ejendommelig smuk måde. Høhøsten gik dårlig hos Torkel, og det så ud til, at han skulde komme til at slagte de fleste af sine får. De indbød Bjarne Torkel til sig med alt sit, og de forligtes tildels på opfordring af Torkels brave hustru Jorunn, en datter af Einarr på *Tværå*²⁾. Til slutning nævnes nogle af Torkels efterkommere som biskop Torlak d. hellige (død 1193) og hans søster Ragnheiðr, en moder til biskop Páll (død 1211).

Sagaen udgør fra først til sidst et velordnet hele, hvor den ene begivenhed afføder den anden. Skæbnen står bagved og kommer til syne i tyvens spådom. Her føles det gennem flere generationer, hvorledes drab avler drab. Dernæst er det at lægge mærke til, hvorledes forf. m. h. t. Broddhelges optræden viser, at det er dennes begærlighed i forbindelse med overmod, der er og bliver det drivhjul, der sætter det hele i gang. Det er denne uædle egenskab, der bevirker anslaget mod Nordmandens liv, der er ophavet til al ulykken. Dette er et særsyn i sagaerne; det minder om guldets betydning i *Sigurðssagnet*; nogen forbindelse dermed er der dog selvfølgelig ikke. Det er ikke meningen at stille Broddhelge i dårligt lys. Forf.s sympati er ligelig fordelt mellem de to hovedfamiljer. Geiter er heller ikke nogen særlig fremragende mand; han taber i åben kamp, men overgår Broddhelge i list. Bjarne—

¹⁾ Ný fjelagsrit XXI.

²⁾ Jfr. herom også *Ljósvetn.s.* k. 12.

Torkel skildres på samme upartiske måde. Navnlig Bjarnes karakter er mærkelig; han er ulig sin fader, en af disse indesluttede personer — han kaldes »fåmælt« —, der i virkeligheden er retsindige, men som kan lade sig ægge til en kraftig dåd, skönt de indlader sig nødig på drab. Torkels karakter træder mindre tydelig frem, undt. for så vidt som han er hævnghærrig og betegnes som en retskyndig mand og en kraftig kæmpe.

Der er intet at udsætte på sagaens komposition og personskildring. Den står på højde med de bedste sagaer m. h. t. forberedelse af begivenhederne og deres motivering¹⁾. Stilen er fuldkommen jævn og klar.

Forf. bygger sin fremstilling udelukkende på traditionen (jfr. s. 8, forskellige beretninger om Nordmandens drab), og det er klart, at det er forf.s hjemstavns traditioner, han meddeler²⁾. Hans stedkundskab er uimodsigelig nøjagtigt, og de fejl, der findes, hidrører fra den dårlige håndskriftlige overlevering. En læge Torvard bor på *Sireksstaðir* (s. 22; navnet er i de unge hdskr. forvansket til *Eireks-*); forf. kan da ikke selv have sagt, at han blev hæntet til en mand »på den nærmeste gård »Eireksstaðir«; her er det sidste navn forvansket vistnok fra *Refs-staðir*, hvorved alt bliver naturligt³⁾. Den i sagaen fremtrædende tradition er i alle henseender troværdig. Den stemmer godt med andre kilder, og dens kronologi er særdeles god. I Kristnis. kap. 11 (jfr. Fornms. II, 239, Flat. I, 444, hvor der henvises til vor saga) findes forholdet mellem Digrketill og Torleif d. kristne fremstillet, men denne fremstilling synes ligefrem at være et uddrag af sagaens beretning. Med de øvrige østfjordske sagaer stemmer den godt, undt. m. h. t. et par navne, der findes i Þorsteins saga; men hdskrifterne er så unge, at dette bliver uden betydning. Med Ldn. stemmer den ganske⁴⁾, men indeholder nogle flere navne end den. Et vist slægtskab synes at være tilstede mellem bægge kilder, men det er næppe umiddelbart på nogen af siderne.

¹⁾ Kun enkelte gange nævnes uden videre personer, men de er lidet vigtige.

²⁾ Jfr. s. 4: »som vi kalder Smjörvatshede«; om en formentlig fejl s. 23 jfr. *Kålund* II, 197—8. Der foreligger som sædvanlig en afskriverforvanskning.

³⁾ En lignende fejl er det, når Tunga i Sunnudal siges (s. 13) at ligge på samme side som Hof; det rigtige fås blot ved at ændre *þeim* til *hinum*.

⁴⁾ Kun navnet *Ásbjörn* er i Ldn. *Arn*.

Sagaens alder kan nogenlunde bestemmes, ikke just derved, at den nævnes i slutningen af Þorsteins saga, men fordi den er benyttet i Kristnisaga; altså er den snarest noget ældre end c. 1200; dens klassiske form og stil forbyder også at gøre den yngre. Når der i dens slutning omtales bisperne Torlak og Páll, strider dette ikke i og for sig imod dette resultat, men denslags genealogier er ikke til at stole på; de kan så let være senere tilføjede, hvad mange eksempler klart viser.

Nogle udprægede forf.interester lader der sig ikke klart påvise; tidligere skikke og ret omtales et par gange (s. 8, 12) samt gældende love (s. 8, 13—14). De bemærkninger, der i så henseende findes, synes at være rigtige og tildels stemmende med Grágás. At forf. er gejstlig, fremgår for det første af den sympati, som Torleif d. kristne åbenbart nyder, dernæst af den måde, hvorpå begravelsen af de faldne omtales (s. 15: »mindst tilfreds med, at de ikke nåde at begrave deres venner og kære frænder«).

Endelig skal det bemærkes m. h. t. bægge disse sagaer, at de synes at vidne om et vist fællesskab i stil, — ikke just dog om en fællesforfatter — idet de har en forkærlighed for anbringelsen af ordsprog; af sådanne findes en hel del i dem bægge.

I Laxdæla henvises der til en Njarðvíkingasaga, der ikke kan være identisk med denne.

Droplaugarsona saga. Sagaen findes i AM 132 fol.; desuden haves et mbrblad fra 15. årh. i AM 162 fol.; dette er, for så vidt som det er muligt at læse det, udgivet af *Kr. Kálund* i Arkiv f. nord. fil. III. Forholdet mellem disse to hdskr. er her vistnok rigtig bestemt. Der er kun tale om én saga; 162 synes enkelte steder at have det oprindelige; dens stil tyder på et ældre standpunkt end 132s. På den anden side er teksten her öjensynlig noget udvidet. Udgave ved *K. Gíslason* 1847 (efter 132).

Først göres der kort rede for hovedpersonerne, Dropløgsönnernes forfædre to slægtled igennem, først landnamsmanden Ketill prymr og hans broder Atle grød. Der dvæles særlig ved, hvorledes Ketill i udlandet løskøbte en fangen jarledatter, Arneiðr, hvilken han ægtede. Deres søn var Þiðrande, der døde ung, men efterlod sig to sønner, Ketill og Torvald, der delte arven. Torvald blev gift med bondedatteren Dropløg og havde med hende to søn-

ner, sagaens hovedpersoner, Helge og Grímr, der beskrives. En mængde andre personer indføres på sædvanlig vis; særlig Spakberse, hvis datter blev Þiðrandes hustru, og en anden Berse, samt den 3. hovedperson, hövdingen Helge Ásbjörnsson (k. 1—3). Helge var først gift med en Dropløg, der druknede, senere med Tordis todda, en datter af Broddhelge. Den første egenlige begivenhed, der fortælles, er at en arbejder, Torgrim tordyfel, udsprede det rygte, at Dropløg, Torvalds hustru, ikke havde været sin mand tro; dette var et slags nid (*illmæli*); hendes unge sønner, henholdsvis 13 og 12 år gamle, dræbte Torgrim, og dette har hele sagaens øvrige indhold til følge. Først fører det til det dødelige had mellem Dropløgsønnerne og Helge Ásbjörnsson, hvis frigivne den dræbte var. Ganske vist kom der forlig istand og bod blev given, men Helge Dropl.s var ikke tilfreds dermed; han lærte nu lovkyndighed hos Torkel Geitisson. Han finder lejlighed til at yppe strid med Helge Ásbjörnsson, så at denne endog mister endel af sit godord (k. 3—6). Endelig forefaldt en begivenhed, der skulde blive skæbnesvanger. Dropløg havde giftet sig igen, men hendes mand blev dræbt af Helge og Grímr, hvorpå hun forlod landet. Drabsagen overtoges nu af Helge Ásbj., og Helge Dropl. dömtes til 3 års fredløshed, men han rejste ikke udenlands og lod som der intet var sket. Det kom da endelig til en afgørende kamp, hvor Helge Dropl. faldt og Grímr blev hårdt såret. Alt dette skildres meget nøjagtig (k. 7—10). Efter at Grímr var bleven helbredet, tænkte han kun på én ting, hævn; han sørgede dybt over sin broders død. Det varede da ikke længe, inden han fik lejlighed til at tage Helge Ásbj. af dage på en måde, der minder om, hvorledes Gisle Súrsson dræbte Torgrim (k. 11—13). Grímr dömtes nu fredløs og rejste til Norge. Her kæmpede han, for at frelse en bondes datter, med vikingen Gauss og fældede ham; selv fik han sådanne sår, at han døde deraf (1006). Hans hustru, der var rejst udenlands med ham, drog nu tilbage til Island; hendes og Grims sønnesønnesøn var det, der fortalte denne saga* (se ovf. s. 209).

Dette indhold er godt og logisk ordnet. Indledningen er kortfattet, personalhistorisk vejledende, men der er intet deri, som på nogen måde kan vække en formodning om, at den skulde være en forkortelse af en længere saga, der engang skulde have eksisteret, og endnu mindre gör fortsættelsen det. Der har ganske sikkert

aldrig eksisteret nogen anden saga om Dropløgsönerne end den, vi har¹⁾. Som saga er den fuldstændig afrundet. Forbavsende er den mængde personer, der nævnes og benyttes i en ikke større saga, men alle grupperer de sig om de to egenlige modstandere, Helgerne, og alle tjæner de, hver på sin måde, til at sætte begivenhederne i gang²⁾. Disse afføder ikke altid hinanden på den mest direkte måde, men de alle nærer og forøger forbitrelsen mellem Helgerne, lige til den sidste blodige kamp imellem dem. Sagaen minder endel om Reykdælasaga.

Sagaens kilder er to slags, traditionen (antydnet s. 25) og så endel vers, et af Helge Ásbjörnsson og 5 af Grímr, der alle bestemt er ægte (I, 529); de egnede sig godt til at danne et slags kerne for historien. Hvorvidt denne tradition er korrekt og begivenhederne rigtig fortalte, er vanskeligt at kontrollere. Men hovedpersonerne er alle andensteds fra velkendte, og der er intet, der strider imod tidsregningens sandsynlighed; hvad der meddeles, besidder en indre troværdighed i og for sig, der næppe kan angribes. Hvad der i sagaens slutning fortælles om heksen Gefjon i Norge er ikke alene ganske underordnet, men stammer fra en gammel folketro, der intet har med sagaens pålidelighed i historisk henseende at gøre.

Hvad forholdet til Ldn. angår, er hovedslægtregistrene overensstemmende. I Ldn. fortælles også om Ketils besøg hos Vépormr i Jæmtland, hvor han ægtede Arneiðr. Der er et par mindre betydende afvigelser, som at hendes moder, sagaens Sigrid, her kaldes Ólöf, samt at det i Ldn. er Véporms søn Holmfast og hans søstersøn Grímr, der har hærtaget hende og moderen, medens det i sagaen er Véporms 3 brødre, der har gjort det. Vépormr selv siges at have været en søn af Vémundr d. gamle, i sagaen derimod en søn af Rögnvald, søn af Ketill raumr. Hvad der her er rigtigst, er usikkert. Men det er vel at mærke meget gamle genealogier

¹⁾ Den »længere saga«, der er udgiven af dr. *Kálund*, 1883, er, som udgiveren i sin fortale grundig har påvist, intet oldtidsskrift, men et produkt fra det 16. årh., der intet har med oldtidslitteraturen at gøre.

²⁾ Der er i sagaen intet overflødigt; kap. 9 (s. 18—19) begynder med en bemærkning om Flose Þórðarson, der kunde synes æmnet uvedkommende; men den tjæner til at forklare, hvorfor Torkel Geitisson er fraværende (s. 31).

og ikke-islandsk-norske begivenheder, der her er tale om¹⁾. Der er ingen direkte forbindelse mellem sagaen og Ldn. og dog stemmer de i alt væsentligt. Blandt sagaens personer er Hallsteinn d. breddalske; hans 3 sønner nævnes (s. 7): Tord, Torkel, Eindride; s. 11 nævnes de Torodd, Torkel og Einarr; s. 18 ligesom det første sted; her har man en håndgribelig afskriverfejl på et af stederne²⁾. Derimod er det vistnok forf. selv, der har gjort sig skyldig i en sammenblanding af to forskellige Berser og deres familjer³⁾. Ligeledes er det urigtigt, når Hrafnkell Þórisson kaldes Helge Ásbjörnssons brodersøn for fætter (s. 8, 33), men her foreligger der vistnok atter en afskriverfejl, ti på sidste sted kaldes han i tillægget i den længere Dropl.s.saga blot »frænde«, og dette tillæg er taget fra et godt, gammelt hdskr. af vor saga.

Som vænteligt var, findes ingen umotiveret optræden af personer. Derimod findes pludselig tilnavne, der ikke tidligere er anvendte⁴⁾. En enkelt gang har forf. glemt at forklare eller gøre sin fremstilling fuldt klar. Det er Helges ulovlige udnævnelse af Án trud (gögler) til dommer (s. 12—13), men vi må slutte, at Án har savnet de nødvendige betingelser derfor, uagtet disse var få og ubetydelige (jfr. Grágás III, 597), og Án kaldes dog bonde⁵⁾.

At det er bygdetraditioner, der foreligger i sagaen, er klart deraf, at forf. afgjort er fra sagaens egen egn, som han til punkt og prikke kender og nøjagtig beskriver (f. ex. s. 23). Han ved, at den og den skåle endnu i hans tid står (s. 18), og han ved, hvilke forandringer der er sket (s. 6) osv. Det er således sikkert, at

¹⁾ Heller ikke har det noget at sige, når en Grímr (s. 5) siges at have bot hele sin tid på Búrfell, medens han ifl. Ldn. først bode 4 år et andet sted (s. 315).

²⁾ I Hrafnkelss. s. 26 kaldes Sigvatr og Snorre Hallsteinssønner; hvad der er rigtigst, kan ikke vides, hvis der her er tale om de samme personer. S. 35 kaldes en og samme kvinde snart Sigrid, snart Friðgerðr — atter afskriverfejl.

³⁾ S. 7 nævnes Berse Össurson og hans søn Holmsteinn; s. 12 siger denne, at Helge Ásbj. har været gift med hans søster; hermed menes Dropløg, hvis tragiske endeligt meddeles s. 8, men her kaldes hun Spakberses datter; s. 6 er denne nævnet som fader til Hávarr, hvis søn er Berse.

⁴⁾ S. 23 (Þórðr skarfr), s. 24 (Þorkell svartaskáld, Helge magre.)

⁵⁾ Uagtet der her ikke er tale om en altingsdomstol, må forholdet have været det samme for bygdetingsdomstolene.

forskellige fejl ikke stamme fra ham, men fra afskrivere¹). Særlige forf.-interesser er ikke fremtrædende; det skulde da netop være interesse for lokaliteter. Vi får lejlighedsvis oplysninger om gamle skikke, som den at bringe barselkoner mad — hvad der i det mindste nogle steder har været skik på Island lige til vore dage²). At forf. er en gejstlig mand, synes at måtte sluttes af den bemærkning, at der blev hæntet en præst til den døende Grímr (s. 36), jfr. opfattelsen af dåbsforholdet mellem Helge og Össurr (s. 25).

At sagaen er forfattet endnu i det 12. årh., er ingen tvivl underkastet; det er den bekendte slutningsbemærkning, som taler om en hjemmelsmand fra årh.s begyndelse, der her hæver enhver usikkerhed. Hermed stemmer sagaens gode fremstilling og hele klassiske form og indretning.

M. h. t. sine personskildringer er forf. heldig. Alle hovedpersonerne, navnlig Dropløg og hendes sønner, samt Helge Ásbjörnsson er godt og klart skildrede, hver med sine udprægede egenskaber. Om Dropløg har været sin mand utro, lader sagaen stå hen, men forf. synes dog at hælde til den mening, at hun ikke var det. Derimod er der ingen tvivl om, at det egentlig er hende selv, der volder sin anden mands død. Helge Dropl.s. er den overmodige lovkyndige, der spiller højt spil; tilsidst må han sande, at hovmod står for fald; egentlig sympatetisk er han ikke; det skulde da snarest være i sit forhold til den smukke Tove hlidarsol; scenen mellem dem (s. 19) er smukt skildret. Derimod er broderen Grímr en særdeles sympatetisk skikkelse. I modsætning til Helge gifter han sig og bor som dygtig bonde på sin gård. Men han elsker sin broder med rørende trofasthed, og han har ingen ro i sin sjæl før han er hævnnet. Hans skæbne og død er langt mere gribende og har et ganske andet tragisk skær end broderens; han var utvivlsomt et langt bedre menneske end Helge. Denne modsætning mellem brødrene er også tildels fremhævet i beskrivelsen af dem (s. 7). Helge Ásbjörnsson minder noget om Gudmund den mægtige. Han er i grunden en fredsommelig mand, men efter mange gange

¹) S. 8 ofan f. upp, sst. Geirdalsá f. Geit-, s. 11 Forsdals f. Fljóts-, s. 21 út f. upp, (s. 26) f. útan, s. 28 vestan f. austan.

²) Jfr. bemærkningen om templet s. 10—11, om gangbar øre s. 16; interessant er den gamle forbandelsesformel s. 23: *fari þér í svá gramendr allir.*

at være bleven tirret, gör han endelig med kraft ende på ufreden og skaffer bygden ro. Han er nok så sympatetisk som sin navne.

Sagaen omspænder i virkeligheden — når bortses fra dens allerførste del, indledningen — kun nogle få år, nemlig c. 970—1006; kronologien er ret god og uden anstød. Sagaen slutter med den bemærkning, at Helge Dropløgsson døde året efter at Tangbrand kom til Island, 9: 998, og dette er utvivlsom rigtigt. S. 35 hentydes der til Gunnarr østmand 9: Þiðrandabane, der kendes fra Þátr'en om ham og Laxdæla. Hvis hentydningen er kronologisk rigtig, må det i de sidstnævnte værker være uhistorisk, når Gunnars ophold hos Gudrun sættes i forbindelse med hendes giftermål med Torkel Eyjolfsson.

Hrafnkels saga freysgoða. Denne saga findes så at sige kun i papirsafskrifter, særlig AM 156, 158 fol; kun et skindblad, AM 162 a fol., haves, der har tilhørt originalmembranen. Teksten kan siges at være god i det hele, men der er naturligvis nogle afskriverfejl som sædvanlig. Udgave ved *K. Gíslason* 1847.

Sagaen begynder med den sædvanlige redegørelse for hovedpersonens fader, der er en af landnamsmændene. Han hedder Hallfreðr, sønnen Hrafnkell. Denne nedsætter sig i en hidtil ubebot dal, som tager navn efter ham. Så nævnes flere af sagaens vigtigste personer, særlig en Bjarne og hans sønner Sámr og Eyvindr (der bliver købmand), samt Bjarnes broder Torbjörn, der har mange børn, deriblandt sønnen Einarr. Denne redegørelse afbrydes på en ejendommelig måde, idet der ind i mellem omtalen af brødrene anbringes en beskrivelse af hesten Freyfakse, der tilhørte Hrafnkell og som var viet til guden Frey. Hrafnkell havde aflagt det løfte, at enhver, som red den hest, skulde bøde med døden. Med et rigtigt blik for, hvad der er hovedsagen, er dette ordnet således. Det er netop hesten, som volder alle ulykkerne, og uden hvilken Hrafnkell aldrig havde fået en saga. Den derpå nævnedes Einarr Þorbjarnarson bliver taget som tyende af Hrafnkell, og han opfører sig til sin husbonds fulde tilfredshed. Men engang traf det sig så, at han manglede en del af fårene. Han vil derfor foretage en grundig eftersøgning mellem bjærgene; da han nu skal til at skaffe sig en hest, løb de alle for ham; kun Freyfakse stod stille, som var den fastnaglet til jorden. Og vi aner, hvad der vil ske. Naturligvis tager Einarr hesten og bruger den hele dagen; han mener,

at Hrafnkell aldrig får noget at vide derom. Da han så slap hesten løs, er det, som om den fik en pludselig indskydelse, farer afsted hjem til gården og vrinsker alt hvad den kan. Hrafnkell opdager således, hvad der var sket; det bedrøver ham, men sin ed tro er han nødt til at slå Einarr ihjæl. Det er klart, at det hele er skæbnens tilskikkelse, det er en højere magt, vi kan sige, et højere tyranni, der mager det således. Hrafnkell tilbyder Einars fader en anselig sønnebod, men han vil ikke modtage den. Han vil kun andres voldgift, men den vil Hrafnkell ikke underkaste sig. Torbjörn tyr nu til sin brodersøn, den retskyndige Sámr; sagen kom for altinget, og med et par vestlandske hövdingers hjælp vinder Sámr sagen og Hrafnkell dømmes fredløs. Sámr udfører straks eksekutionsdommen. Hrafnkell jages bort fra sin gård, blottet for alt, og kommer i etslags fornedrelsestilstand. Han bosætter sig i naboherredet, og det lykkes ham ved sin dygtighed at blive en anset hövding igen. Hans sindelag er nu i det hele blevet mildnet ved modgangen, og han skaffer sig mange venner. Han lader, som han helt har glemt den gamle sag. Men han tænkte kun så meget dybere på den i sit stille sind og væntede kun på lejlighed til at skaffe sig oprejsning. Han får da først lejlighed til at overfalde Sáms uskyldige broder og dræbe denne, hvorpå han angriber Sámr og tvinger ham på hårde vilkår til at forlade sin gård (Hrafnkells egen gamle gård). Sámr søger nu forgæves hjælp hos de samme Vestlændere, men de vil ikke hjælpe ham, da han i sin tid ikke har fulgt deres råd, men ladet Hrafnkell beholde livet. Sámr får aldrig nogen oprejsning. Hrafnkell lever på sin gård til sin dødsdag. æret og agtet af alle. Hans sønnesøn var Helge Ásbjörnsson, en af hovedpersonerne i Dropl.s.saga.

M. h. t. sin komposition er sagaen et mesterstykke, en ren perle blandt slægtsagaerne. Den udgør et pragmatisk hele fra først til sidst, ligesom på en måde Gunnlaugssaga; det hele foregår i løbet af nogle få år ved midten af det 10. årh. Der er én tråd, der går gennem sagaen. Det er skæbnen eller guderne (Freyr), der med hesten som middel volder alle begivenhederne. Fremstillingen er lykkedes fortrinlig, og hvad der skulde fremhæves, det fremhæves til rette tid og på rette sted. I stilistisk henseende er sagaen også meget god, skönt stilen næppe er på højde med kompositionen. Den er karakteristisk ved de mange og lange samtaler, tildels af ræson-

nerende art (jfr. Heiðarvígasaga). Hrafnkell siger bl. a. (s. 9): »vi vil nu fortryde dette, at vi har sagt for meget (en hentydning til eden); sjældnere vilde vi komme til at angre, hvis vi havde udtrykt os mindre stærkt«. Sligt er ikke Hrafnkels, men forf.s ord. Lige sådan er tjenestekvindens tale (s. 25--6) noget unaturlig i hendes mund, og det er atter forf. selv, der her fører ordet gennem et slags talerør. Der findes mange ordsprog også i denne saga. Skönt den historiske fremstilling er simpel, forekommer dog ejendommelige eller billedlige ord og udtryk, man ellers sjælden støder på, som når det (s. 28) efter drabet på Eyvindr hedder: »arbejdet var trolig (pålidelig) udført« (o: de var alle døde). At stilen tilhører den klassiske tid, må betragtes som sikkert, og at kompositionen forbyder at sætte sagaen til en senere tid end c. 1200, er en afgjort sag; den kan godt være ældre.

Personskildringen står på højde med kompositionen. Hrafnkell træder frem som en altbeherskende forgrundsfigur. Han er den ivrige Freysdyrker — hvilket fører ham til at aflægge den skæbnesvangre ed. Han er først overmodig, og dog viser han overfor Torbjörn, Einars fader, en højsindethed i sine tilbud og følelse af begået uretfærdighed; det gör en ondt for Torbjörn, at han ikke vil modtage disse tilbud. På altinget er Hrafnkell sorgløs og overrumpled, ligesom han også straks efter overrumpled hjemme på sin gård. Ved modgangen ændres hans karakter; han bliver fredeligsindet og, fremfor alt, rationalistisk. »Jeg tror det er tant at tro på guder« ytrer han, og han blotede aldrig mere. At han hævnede sig på Sámr, er ganske i sin orden. Sámr beskrives som lovkyndig og meget voldsom af karakter, og hans optræden svarer fuldstændig hertil. En tredje karakter er hans farbroder Torbjörn; denne er smålig og onskabsfuld, dertil lidet begavet og kortsynet og, når alt synes at gå ham imod, en ren uselryg (han græder på altinget s. 13). Hans søn Einarr er derimod sympatetisk, tro og ligefrem; vi tilgiver ham gærne benyttelsen af Freyfakse og beklager hans skæbne. Et særdeles anskueligt billede får vi også af de to Vestlændere, Þjóstarssønnerne, der støttede Sámr.

Sagaen og Ldn. er ganske uafhængige af hinanden. Hrafnkels fader hedder i Ldn. Hrafn, ikke Hallfreðr; hvad sagaen beretter om fjældskredet i forbindelse med denne, fortæller Ldn. om

Hrafnkell selv¹⁾. Det er blevet udtalt bl. a. i fortalen til den 1. udgave af sagaen og af *G. Vigfússon*, at det snarest er sagaen, der her har ret, og til støtte herfor har man udpeget stedsnavne med Hallfreds- og ikke med Hrafn's-navnet. Desuden er forf. åbenbart nøje lokalkendt i de pågældende egne; han ligefrem svælger i beskrivelser af bygden, bjerge, rejseruter osv.²⁾, ikke alene indenfor herredet, men også af ruten mellem det og altingspladsen ad to veje. Forf. er vidtberejst, og hans skildringer er tilforladelige og overensstemmende med de virkelige forhold. Ldn. indeholder derimod et stedsnavn, Steinrøðarstaðir, der er og har været ganske ukendt (fejl for Hallfrøðar-?). I det unge æventyr, Brandkrossapáttur, findes rigtignok det samme navn, men det er fordi Ldn. her er benyttet.

Af påviselige unøjagtigheder findes kun meget få. Forf. lader Þormóðr Þjóstarsson på Alftanæs være gift med Þórdís Þórolfsdatter (Egils stedatter) fra Borg (s. 14); dette kendes ikke andestedsfra; i Egilss. er hun kun gift med Grímr på Mosfell. Er det rigtigt, må Þormóðr have været Þórdís' første mand, hvilket efter tiden godt kan have været tilfældet. At det ikke omtales i Egilss., må da bero på, at dette giftermål var uden al betydning for sagaen som sådan. Rimelig foreligger der dog en fejl i Hrafnkelss., eftersom Ldn. heller intet ved om giftermålet; her er nemlig Þormóðr gift med Þuríðr Þorleifsdatter (s. 48). Hallsteinssönnernes navne (s. 26) stemmer ikke med Dropl.s.saga, men navnene er her forvanskede (jfr. ovf.).

Forf.s interesser går i retning af lovkyndighed og processer, og sagaen indeholder adskilligt af vigtighed i så henseende³⁾, for ikke at tale om forf.s geografiske kundskaber.

At forf. er en gejstlig, er vistnok utvivlsomt. Han har historisk interesse for den gamle gudedyrkelse, men det er klart, at han føler en vis indre tilfredsstillelse ved at beskrive, hvorledes de gamle

¹⁾ Når sagaen taler om en ged og en buk, der begravdes under skredet, nævner Ldn. en so og en tyr. Stedsnavnene taler for det første.

²⁾ Se f. ex. s. 4, 7, 11, 12, 20, 25—7; ja s. 9 ved han, at Einars gravhøj (*Einarsvarða*) bruges som midaftensmærke fra sæteren.

³⁾ S. 18 (domstolen), sst. udtrykket *miskviðalaust*, s. 19 (vápnatak; forklaringen af ordet er öjensynlig en interpolation). s. 21 (konfiskationsdommen, stemmer med Grágás).

guder bliver behandlede (s. 23; hvor gudebillederne plyndres og templet brændes); ligeledes når han fortæller om omslaget hos Hrafnkell. Og dog er der ikke tale om nogen stødende udgydelse af subjektiv art, som man vistnok ikke vilde have undgået at læse hos en fremmed latinsk forfatter.

Helt fri for afskriver- og bearbejderændringer er sagaen ikke; således er forklaringen af ordet *vápnatak* en senere tilføjelse. Jeg nærer også en stærk mistanke til den udførlige beskrivelse af Fljótsdalsherað (s. 4), og endel andre sætninger. Men i det hele og store må sagaen vistnok siges at være bevaret i sin oprindelige form.

Njarðvíkingasaga, hvortil der henvises i Laxdæla, er en tabt saga. Det kan ikke være Gunnars þáttr Þiðrandabana, der dermed menes.

6. Njálssaga (Njála, Brennunjalssaga). Af denne saga findes flere membraner og membranbrudstykker. De vigtigste er AM 468, 4°, der danner det egenlige grundlag for den store udgave 1875, fra c. 1300; 132 fol., 133 fol. (c. 1300), 2868, 4° i den gamle kgl. saml., 2870, 4° sst. Alle brudstykkerne er fra tiden c. 1300 og den følgende tid. Kun ét, Cð, er fra tiden før 1300, og næppe yngre end fra c. 1280. Uagtet der er så mange hdskr. og brudstykker, er der dog kun tale om én eneste bearbejdelse; nogen radikal forskel m. h. t. tilstedeværelsen eller manglen af hele afsnit er der ikke. Men der er mange stilistiske afvigelser og enkelte realitetsforskelligheder tilstede. Hdskr. i det kongelige bibliotek (G og I, dets ældste del) synes ofte at frembyde ældre og rigtigere tekst end de andre. Vigtigst er det imidlertid, at der foreligger kun én bearbejdelse i det hele, et resultat, som på den anden side i litteraturhistorisk henseende er bedrøveligt nok. I andre tilfælde har netop hdskr. kunnet vise os interpolationer og har ført på spor efter den gamle tekst, men her må vi søge andre kriterier. Dog skal det bemærkes, at versene for en stor del ikke har tilhørt den oprindelige saga, men herom mere i det følgende.

Som sagaen nu foreligger, er den den længste slægtsaga og i flere henseender af en ejendommelig og afvigende art. Vi skal i korthed søge at give en oversigt over dens mangfoldige og brogede indhold.

Sagaen begynder med at fortælle om hövdingen Mörðr gige på Rangárvellir og hans datter Unnr samt i forbindelse hermed de fra Laxdæla bekendte brødre, Hrútr og Höskuldr. Den første frir til Unnr, men da han skal til at holde bryllup, tvinger et dødsfald i Norge ham til at rejse. Hrútr stifter i Norge et for ham skæbnesvangert, intimt bekendtskab med Gunnhild kongemoder, der fremstilles meget erotisk. Hrútr udfører bedrifter på vikingetog, vender så hjem, egenlig mod Gunnhilds vilje, og ægter Unnr; samlivet er uheldigt, og hun forlader ham; sagen bilægges på altinget (k. 1—8; tiden c. 963—6?). Der følger nu et afsnit (k. 9—17) om den anden broders, Höskulds, datter Hallgerðr (allerede nævnet i 1 kap.) og hendes to giftermål og de dertil knyttede tildragelser; særlig bemærkes, at hun direkte eller indirekte volder sine mænds død. I k. 18 meddeles Mörðs død, og nu først, i k. 19—20 indføres hovedpersonerne Gunnarr og Njáll, som straks efter kommer til at spille en rolle i Unns sag mod Hrútr, der ikke har udredet det hende tilkommende gods. Gunnarr søger råd hos Njáll; idet han følger hans råd (den listige plan med »Kaupaheðinn«), tvinger Gunnarr Hrútr til at udrede pengene (k. 21—4). Hövdingen Valgarðr d. grå indføres nu; han ægter Unnr og har med hende sønnen Mörðr, der er bestemt til at spille en så stor rolle i det følgende. Herefter beskrives Njállsønnerne og flere andre personer indføres (Ásgrímr, hvis datter Helge Njállsson ægter; k. 25—7). Gunnarr rejser udenlands, vinder guld og ære, kommer hjem igjen, træffer Hallgerðr på altinget, bliver indtaget i hende og ægter hende (k. 28—33). Nye personer, særlig Sigfússønnerne, Gunnars slægtninge, blandt hvilke Þráinn er den fornemste (k. 34), hvorpå et afsnit (k. 35—45) følger om venskabet mellem Njáll og Gunnarr, samt om fjendskabet mellem deres hustruer og de gensidige drab, de besørgede på hinandens huskarle. Så atter nye personer, Gissurr hvide og Geirr gode, Gissurs slægtning Otkell og hans familie (k. 46—7), og nu kommer der fart i fortællingen. Hallgerðr lader stjele hos Otkell; dette er ophavet til Gunnars ulykke og bevirker efter flere forudgående sammenstød og kampe til slutning hans død, der udførlig fortælles; under alt dette indføres nye personer, der efterhånden kommer til at gribe ind i begivenhedernes gang (Rúnolfr gode, Skapte, Starkaðr og hans familie; der er tale om hestekampe m. m., ligesom også Mörðs giftermål med Gissurs datter berettes;

k. 47—77). Hævnen efter Gunnarr og slutningsforliget beskrives (k. 78—80); hermed er sagaen om Gunnarr egenlig ude. Dog knyttes der endnu hertil et kap. (81) om hans broder, Kolskeggs skæbne. Nu genoptages fortællingen om Þráinn; hans udenlandsrejse og æventyr i Norge i anledning af skurken Hrapps færd og banditstreger i Norge, der udførlig berettes. Også Njálssønnerne er rejst udenlands; de opholder sig først hos Sigurd jarl på Orknøerne, og her træffer de sammen med en af sagaens vigtigste hovedpersoner, Kåre Sölmundarson. De rejser til Norge, indvikles her i sagen mellem Þráinn og Hakon jarl i anledning af Hrapp og bliver ilde medhandlede af jarlen. Efter at være komne hjem, afkræver de Þráinn en erstatning for, hvad de for hans skyld har måttet døje; da han nægter dette, og de ovenikøbet hånes af Hallgerð og Hrapp, opstod der bittert had mellem dem og Þráinn, og det endte med, at denne blev dræbt i det navnkundige overfald på isen på Markarfljot; hermed indledes den egentlige tragedie. Der kom først forlig i stand, og Njáll tog Þráins søn Höskuldr til opfostring (k. 82—94). Endnu »kommer» der nye mænd »til sagaen» og det ingen ringere end hövdingen Flose Þórðarson og Hallr af Síða; i fortsættelse deraf fortælles om den voksne Höskulds frieri til Floses stolte broderdatter, Hildigunn, men hun nægter at ægte Höskuldr, medmindre han får et godord. Dette var lettere sagt end gjort. Ved Njáls berømte forslag om oprettelsen af femterretten (1004), hvortil der var knyttet oprettelsen af flere nye godord, gik sagen i orden. Höskuldr skaffer sig et af de ny godedømmer og ægter nu Hildigunn (k. 95—7). Herefter følger en episodisk beretning om Lýtingr på Sámsstaðir og drabet på Njáls uægte søn, Höskuldr, samt hævnen herfor (k. 98—9); dette fortsættes med k. 106; hvor Ámunde d. blinde, Höskulds søn, dræber Lýtingr, der dog siges at have betalt al den bod, han skulde. K. 100—105 er et særligt afsnit for sig, der handler om kristendommens indførelse, og særlig om Tangbrands mission på Island; han skal have døbt Njáll. — Valgarðr d. grå, der nu siges at være »kommen hjem«, opfordrer Mörðr til at sætte splid mellem Höskuldr og Njálssønnerne; han er vred over de forandringer, der er sket, medens han har været borte. Det lykkes Mörðr at gøre dette, og Njálssønnerne begår nu sagaens mest tragiske drab, idet de tager Höskuldr af dage (k. 107—12). Nye personer (Gudmund d. mægtige, Snorre gode;

k. 113—14). Der anlægges sag efter Höskuldr, forligsforlaget falder uheldig ud, særlig fordi Hildigunn har stemt Flose mod ethvert forlig. Sammensværgelsen mod Njálssønnerne indgås under højtidelige løfter (der indføres i den anledning endnu nogle nye personer som Ingjaldr fra Keldur, Þorkell hákr; varsler omtales); toget mod Bergtorshvol og mordbranden fremstilles udførlig (k. 115—32). De nærmeste følger heraf meddeles, varsler på Floses gård, hans rejse til østlandet for at bede om bistand; sagsanlæg, samt den langvarige og meget interessante rettergang på altinget 1012, kampen dér og det endelige forlig (k. 133—45). Der var dog én mand, der ikke samtykkede i forliget, nemlig Kåre; han foretager nu sin berømte hævn (tildels sammen med den ypperlig gennemførte, komiske figur Björn i Mörk; k. 146—52). Nu begynder sagaens egenlige slutning. Flose rejser udenlands for at holde forliget; Kåre rejser også og får lejlighed til yderligere at hævne indebrændingen; i anledning af at nogle af mordbrænderne deltog i det berømte Clontarflag (1014), indskydes en fortælling om dette og kong Brian (med Darradsangen; k. 153—8). Det sidste kap. (159) fortæller så om Kåres rejse til Rom, hans hjemrejse og endelige forlig med Flose, samt hans giftermål med Hildigunn. Flose rejser endnu engang til Norge for at hænte kirketømmer, men forliste undervejs — »og dermed slutter vi Brennunjálssaga«.

Når man ser på dette brogede indhold — hvoraf det ovenstående uddrag kun giver et svagt billede —, kan det ikke nægtes, at det i det hele er fortræffelig ordnet. Det ene afsnit er mere eller mindre afhængigt af det andet og viser samtidig hen til det følgende som forberedende dette. Dette sker dels på den sædvanlige måde, dels ved korte og indirekte bemærkninger, anelser, varsler og spådomme (særlig Hrúts og Njáls). De enkelte optrædende personer indføres efterhånden som de skal spille en rolle i sagaen, og dette göres udførlig, idet der i reglen til navnet føjes lange slægtregistre. For så vidt er sagaen ret enestående ved sin indretning. Det er for bemærket (s. 298), hvor usagamæssigt det er, at hovedpersonen, Njáll, først indføres i kap. 20 i steden for straks i det første kap.; i de foranstående kapitler handles der end ikke om hans forfædre. Men dette har sin store betydning sammen med andre mærkværdige omstændigheder, vi straks skal komme

til. Hvad sagaens nuværende form og sammenhæng angår, kan vi henvise til *Báaths* udførlige redegørelse i hans Studier.

Vi må tage denne mærkelige sagas form lidt nærmere i øjesyn. Som den nu i hdskr. foreligger, er det klart, at den ikke findes i den oprindelige form; dens nuværende skikkelse kan ikke være ældre end fra den sidste halvdel (3. fjærdedel) af det 13. årh. For så vidt har de to forfattere, der har gjort *Njála* til genstand for grundige undersøgelser, *K. Lehmann* og *H. v. Carolsfeld*¹⁾ (*Die Njálssage* 1883), tilnærmelsesvis ret; dog er de tilbøjelige til at gøre den endnu yngre (hvad der dog på grund af hdskr.s forhold er umuligt). Disse samme forfattere er også tilbøjelige til at tro, at sagaens form ikke er den oprindelige, hvad versene, kristendomsafsnittet og afsnittet om Brian angår (og hertil har *Báath* sluttet sig). Dette er rigtigt nok; de her antydede interpolationer er nu i og for sig betydningsfulde nok; men der kommer andre, tildels meget mærkelige omstændigheder til, der viser, at vi ikke kan blive stående ved det resultat.

Den undersøgelse, vi har anstillet, har ført os til et resultat m. h. t. »sagaens» oprindelige form og det dermed sammenhængende spørgsmål om dens alder, der er vidt forskelligt fra de nævnte forfatteres, ligesom vi heller ikke kan anerkende deres positive undersøgelser af sagaens enkeltheder som afgørende og deres resultater i mange eller de fleste tilfælde som rigtige.

Vi skal begynde med versene. L—C's bemærkninger om disse er i det hele og store rigtige (s. 145—60). Bortset fra versene i kristendomsafsnittet, Darradsangen samt et par kvædinger, Brianversene og varselversene, er alle sagaens øvrige vers uægte, d. v. s. forfattede i en sen, tildels meget sen tid. Nogle, navnlig de, der findes i sagaens sidste del, de af Kåre og Móðólfr, er de ældste og tilhører måske det 12. årh., — de kan sidestilles med de få uægte vers i *Egilssaga* —, medens de øvrige først tilhører tiden ved 1300 og det 14. årh. De fleste af disse findes da også kun i enkelte hdskr., ja tildels kun i ét. Ejendommeligt er det, hvorledes de optræde i F (AM 468); de findes her, hvad der er næsten enestående, i marginen eller efter sagaen tilføjede med henvisningstegn, og de er skrevne med en anden hånd end hovedhdskr. Disse vers

¹⁾ I det følgende betegnet ved L—C.

findes i kap. 44, Sigmunds nidvers (de mangler i A, G, I), Skarp-
hedins vers sst., i k. 45, 79, 92, 99, Gunnars i k. 54, 62, 63, 72,
77; ligeledes Unns vers i k. 7. Både de sproglige former og met-
riske uregelmæssigheder lader ingen tvivl om deres art tilbage;
men disse vers stammer næppe alle fra én og samme forfatter, og
de er ikke alle indsatte til samme tid. Ægte nok er derimod vers-
ene i kap. 77 om Gunnars død; det ene af Þorkell elfaraskáld.
hvis udtale *tvá* og versets tone viser, at han ikke er ældre end fra
c. 1250—1300, og af Þormóðr Óláfsson (hans vers kun i ét hdskr.),
der vides at have levet c. 1330 (!). Men i sagaen er disse vers
selvfølgelig uægte, d. v. s. ikke indsatte af dens oprindelige forfat-
ter; det er umuligt. Alle versene er således tildigtninger og inter-
polationer; Kåres og Móðolfs vistnok de ældste (jfr. I, 477).

De samme forfattere har, ligesom også *G. Vigfússon*, udpeget
kristendomsafsnittet, k. 100—105, som indskud. Og dette er rig-
tigt. For det første er det på et kronologisk urigtigt sted, nemlig
efter fortællingen om femterrettens oprettelse (1004). Dernæst inde-
holder det en episode, der så at sige helt og holdent falder uden
for sagaens ramme og er den uvedkommende; det strider således
mod sagaskrivningens simpleste regler, og dobbelt påfaldende er
det netop i Njála, hvis to hovedafsnit er så godt sammenarbejdede.
Der er ingen tvivl om, at det af en senere bearbejder er indsat i
steden for en ældre, kort bemærkning om, at Njáll lod sig døbe
af Tangbrand, en bemærkning af lignende art som den, der virke-
lig findes k. 102_{19, 20}. Afsnittet er efter min mening et fortrinligt
eksempel på en bearbejders virksomhed fra tiden ved 1300 eller
den sidste halvdel af 13. årh. Han har kendt og haft en hel frem-
stilling af kristendomsforkyndelsen, og så indsætter han den uden
videre i sin afskrift af sagaen; han søger at sætte sin interpolation
i en organisk forbindelse med det øvrige, men det lykkes ham ikke
helt; tidsregningen er ikke rigtig; og udtrykket *þetta haust* (k. 100₁₇)
står ganske isoleret for sig. At dette afsnit ikke engang findes i
sin oprindelige form er sikkert; også det er bearbejdet; således er
der her indskudt slægtregistre og dette er vigtigt¹). ti det viser

¹ I k. 102_{7, 8} kaldes Tangbrands skib *visundr* (bemærkningen mangler dog
i I), men dette er falsk; skibet hed *Járnmeiss*, som det også rigtig kaldes
i slutningen af k. 103. Navnet beror på en afskrivers misopfattelse af

klart og tydeligt den samme interpolationsmani, som findes i sagaens øvrige dele, den allevegne at indsætte lange stamtavler, endogså for de mindre personers og bipersoners vedkommende, ja endogså tildels i modsætning til, hvad der gælder enkelte af selve hovedpersonerne. De korte bemærkninger om mænd som Mörðr gige og Njáll stammer fra den oprindelige saga, de lange registre op til förislandske, tildels sagnhistoriske personer en senere bearbejder. I begyndelsen af k. 105 findes Torgeir godes og hans hustrus slægtregistre; Torgeirs findes atter senere i anledning af, at hans søn Torkell hákr indføres. Bæge steder er den omtrent enslydende og stammer åbenbart fra samme kilde, samme mand, eftersom Torgeir der, i modsætning til alle andre kilder, kaldes »Tjörvason«. Disse slægtregistre svarer også fuldstændig til de lange genealogier i de uhistoriske sagaer, der udskriver Ldn. eller andre kilder. Hvorvidt selve kristendomsafsnittet er indkommet i sagaen för disse slægtregistre er dog tvivlsomt, men muligt er det.

Af en lignende art og oprindelse er den 3. ovf. anførte og anerkendte interpolation. Der har i den oprindelige saga stået en kort bemærkning om, at 15 af mordbrænderne fandt døden i slaget ved Clontarf eller Brianslaget. Så er der atter i steden for indsat en udførlig beretning som slaget, som bearbejderen kendte fra en anden saga (eller en selvstændig Þátr). Hvorvidt det stemmede med den oprindelige sagas harmoniske komposition, var noget han, ligesålidt som andre bearbejdere af ældre værker, brød sig om. Grænserne for Briansafsnittet i sagaen er rimeligvis rigtig antydede af L—C (o: kap. 154_{11—46}, 155₄₉—156, 157_{6—91}, samt 94—229 omtrent). Denne interpolation eller indarbejdelse af en fremmed tekst er interessant; den er foretagen således og således vævet ind i den oprindelige tekst, at de antydede stykker ikke ligefrem kan bortskæres, således at resten bliver et godt og fejlfrit hele. Der bliver »sår« tilbage. Så godt er sammenføjningen gjort.

Men nu er dette jo fortrinlige holdepunkter. Vi er nødt til at spørge: »er der da ikke mere af lignende art i denne ellers så underlige saga?«. Svaret må lyde, at den helt igennem har

verset i k. 102, hvor skibet omskrives ved *mástalls visundr* (!). Hjaltes midvers og rejse fortælles spredt og konfust (102₇₈ og 104 beg.); det er sikkert ikke den oprindelige forf.s skyld.

undergået en bearbejdelse af en lignende art. I alle enkelte tilfælde vil det være umuligt at eftervise dette; dernæst er der ikke plads til her at drøfte spørgsmålet i hele dets udstrækning og i alle detaljer. Vi må lade os nøje med enkelte hovedpunkter.

Der er da for det første begyndelsen af sagaen. Som Njála nu begynder, har aldrig nogen originalsaga begyndt. Efter en ganske kort indførelse af Mörðr gige (7—8 linjer), der i en Njálssaga ingen rolle spillede og i en Gunnarssaga en forholdsvis underordnet rolle, hedder det: »Nu drejer sagaen sig til Bredefjordsdalene«; en sådan vending — der jo ellers ikke vilde være det mindste påfaldende — er på dette sted, hvor sagaen endnu knap er begyndt, dobbelt stødende. Noget lignende kendes ikke i andre sagaer, og det kan næppe stamme fra en oprindelig forfatter. At dette er en bearbejders kejtede arbejdsmåde er på forhånd langt sandsynligere.

I afsnittet om Hrútr (k. 2—6) er det særlig Hrúts udenlandsrejse og skildringen af Gunnhilds sanselighed, der bærer et stærkt efterklassisk præg og ser ud som en senere tids udmaling. Også navnet Sote på Hrúts modstander er mistænkeligt. At der dog er noget ægte, noget historisk i dette afsnit, er vistnok givet. Som ovf. (s. 421) bemærket, passer det kronologisk meget godt, når Atle, en søn af Arnvid jarl i Götland nævnes i k. 5 (jfr. Egilss. s. 279).

Så er der afsnittet om Hallgerðs ungdomshistorie og tvende giftermål (k. 9—17), der fortælles meget vidtløftigt. Så godt som intet af alt dette hører til en Njálssaga; til en saga om Gunnarr heller ikke; en klassisk forf. vilde have ladet sig nøje med en kort bemærkning eller i hvert fald en kortere fremstilling af hendes tidligere liv. Dette afsnit ser således ud til at være en udvidelse eller interpolation af selvsamme art som de foran nævnte stykker.

Fortællingen om Gunnars udenlandsrejse og vikingetog ser også meget mistænkelig ud. Der er almindelige vikingehistorier uden nogen individuel karakter; der findes heri uægte vers af værste art (en lausavisa i hrynjandi!), hvad der dog har mindre at sige; der findes her fremmedord som *jústa* (i alle hdskr.). Det hele er ganske sikkert stærkt overarbejdet i en senere tids manér.

Med k. 80 er sagaen om Gunnarr, som sagt, ude. Det følgende bliver så i egenlig forstand Njálssaga. K. 81 handler rigtignok

som bemærket, om Kolskeggr, men det er sikkert et yngre tillæg, navnlig på grund af Kolskeggs dröm, der tydes som, at han skulde blive »guds ridder« (!). Kap. 87 og tildels 88 handler om skurken Hrappr; denne fortælling er forlængst og med rette funden meget mistænkelig. Bl. a. findes der her en fejlagtig opfattelse af afstanden mellem Lade (Hakon jarls beröimte sæde i Trondhjem) og Gudbrandsdalen — lignende fejl findes ellers aldrig i de gode gamle sagaer —, foruden andre urimeligheder som »nøddeskoven« (87₇₄ ff.); det hele er åbenbart en frugt af romantiske sagaers læsning. En så vidtløftig fortælling er desuden ikke her på sin plads. — Efter k. 97 har vi afsnittet om Lýtingr. Denne mand var gift med en søster til den dræbte Þráinn og var misfornöjet med, at han ikke havde fået noget af de givne bøder; derfor dræber han Höskuldr Njálsson. Dette kap. står for det første i strid med et tidligere sted, hvor det hedder, at alle havde fået deres del af boden, »som ifl. loven havde ret dertil« (93_{16—17}); bægge dele kan ikke stamme fra en og samme forfatter. Dernæst — og det har ikke mindre at sige — står dette afsnit ganske for sig selv uden at bidrage det mindste til begivenhedernes udvikling, hvilket er i strid med, hvad der er sagaens beskaffenhed i øvrigt. Hvis en interpolation nogen steds kan siges at være håndgribelig, må det være her. Til dette afsnit slutter sig k. 106, om Ámunde blinde, der dræber Lýtingr. Dette kap. er helt afstikkende og af en ondartet legendarisk art, et rent makværk. Ámunde får et öjeblik med guds hjælp (!) sit syn tilbage for at kunne begå et drab og bliver straks efter blind igen. Hele stykket kap. 98—9 med 106 er en interpolation og Njála ganske uvedkommende¹⁾. Sagaens oprindelige forf. har måske kun haft en kort bemærkning om Höskulds drab. Sammen med k. 100—5 minder hele dette afsnit (k. 98—106) om interpolationer i Eddadigte og sammenstyknings af uensartede vers som særlig i Hávamál, hvor strofer hobes sammen, for at danne

¹⁾ Afsnittet har været en af de mange omløbende småfortællinger; fordi de deri forekommende personer kendtes fra Njála, fandt det til slutning der en litterær havn. Naturligvis stammer sætningen i k. 109_{31—2} fra en bearbejder; dens magerhed og intetsigende, delvis usande indhold er talende nok; det samme gælder sætningen sst. l. 48—9. Rimeligvis er også Hrodnys hentydning i k. 124₉₄ et fabrikat; det er en opfindelse, der kun er en efterligning af Hildigunnns færd overfor Flose.

etslags bro fra det ene digt til det andet. K. 107 danner en fortrinlig fortsættelse af k. 97. og fra nu af er hele resten et udmærket sammenhængende hele, bortset fra Briansafsnittet.

Det er af alt dette tilstrækkelig klart, at vi i den foreliggende Njálssaga umulig kan have den oprindelige Njála. Mange forskellige enkeltheder fører bestemt i samme retning, og vi kan ikke undlade her at fremhæve nogle af disse.

Hallgerðr beskrives omtrent på samme måde hele tre steder (i k. 1, 9 og 33). Dette tyder ikke på en enkelt forfatter. Det 4. sted, hvor hendes hår beskrives (k. 13) er af en anden art. *Báaþs* forklaring (s. 95 anm.) slår ikke til. — Njáls halvbroder, Holtapórir, og hans 3 sønner omtales i k. 20 på en passende måde; ikke desto mindre indføres han atter på en lignende måde i slutningen af k. 96, hvis hovedindhold i øvrigt handler om Hallr og hans slægt, som om han ikke før var nævnet (»Þórir hed en mand«!), og dette findes i alle hdskr. Dette kan kun stamme fra en bearbejder, og det er af betydning, eftersom det kaster lys over det foranstående kapitel og overhovedet de genealogiske præsentationer. Blandt Halls dér nævnte sønner nævnes ikke Kolr, der dog nævnes senere. — I slutningen af samme kapitel (20) antydes Njáls børn, men sønnerne nævnes først og beskrives i k. 25, uden at man kan se, hvorfor dette sker just her og ikke göres med det samme i k. 20. — I slutningen af k. 53 beder Otkell Rúnolfr i Dal om at lade sin søn nyde godt af deres venskab; heri skulde man have ret til at se en antydning af, at Rúnolfr engang senere træder hjælpende til, men noget sådant sker aldrig; det er som om Rúnolfs virksomme hjælp var gået tabt ved en overarbejdelse. — Kap. 59₁₀ beskrives Högne, Gunnars søn, og atter, men kort, k. 75₁₉; her beskrives også Grane, men han nævnes dog på først nævnte sted; endnu engang beskrives Högne k. 78₂₉ f. næsten på samme måde som før, hvilket ikke tyder på én forf. Hertil kommer, at Högne k. 80 slutn. siges — i alle hdskr. — at være »ude af sagaen«; ikke desto mindre nævnes han ikke mindre end 3 gange endnu, og på 2 af disse steder optræder han aktivt. Dette er tydeligt nok. — Valgarðr grå, der næppe spiller anden rolle i sagaen end at komme og forsvinde og glimre ved sin fraværelse, snarest for at der kan blive så meget bedre plads for Mörðr, der optræder altfor tidlig som voksen, siges k. 65₂₁ at være rejst bort, men i k. 75₆₃ er han — ifl. alle hdskr. — tilstede, uden at det er fortalt, hvorledes han imidlertid er kommen hjem. — Hvad der i k. 91₁₋₃ fortælles om Hrappr findes

allerede k. 88₂₀₂₋₄ næsten med de selvsamme ord. — Der kan næppe være delte meninger om, at Kåres og Helges henholdsvis med løve og hjort prydede skjolde er en bearbejders påfund (k. 92₅₈₋₆₂). — Omtalen af Ketill i Mörk som gift med en datter af Njáll og som broder til Þráinn k. 93 beg. må gøre det indtryk på læseren, at han ikke før er omtalt, og dog er dette tilfældet. Nævnte omtale stammer sikkert fra en bearbejder. I et af 6 hdskr. søges dette indtryk svækket ved tilføjelsen: »som før er sagt« (jfr. ovf. om Glúmss. s. 241); et andet hdskr. ændrer noget det hele. — I samme kap. l. 8-10 er sætningen *var—gríðum* en interpolation; den findes kun i 3 hdskr., men mangler i fire; det er her, at den af L—C så stærkt angrebne brug af ordet *gríð* (f. *tryggðir*) findes. — Hele stykket om lovretten i k. 97₉₈₋₁₁₀ er lige så sikkert et indskud; det mangler i hdskr. G, der gennemgående er et af de bedste hdskr. Det samme gælder k. 113₁₄₋₂₀. — Rúnolfr (i Dal) siges k. 115₃₂₋₃ at have bot i Dal, men dette er to gange særlig fremhævet tidligere; det er som om han nu første gang indførtes i sagaen (»Dér bode R., en sön af Ulfr« osv.). — Ingjaldr på Keldur omtales udførlig tilligemed søsteren Hrodny; deres forfædre opregnes (k. 116), og dog er de begge nævnede på en passende måde i k. 25₃₉₋₄₀. — Mörðr siges 117₄₆₋₇ at være gift med Gissurr den hvides datter, men fra sagaen om Gunnarr var jo dette velbekendt (k. 65). — I k. 119₉₅ ff. og 134₉₃ f. findes den samme genealogi uden grund to gange. — I k. 119 findes Skarpheðins bekendte fornærmelser mod hövdingerne på tinget. Endel heraf kan ikke bero på gammel tradition, men må være meget sent lavet. Således især svaret til Gudmund d. mægtige; denne roser Skarpheðinn og siger blot om ham, at »han ikke ser ud til at have lykken med sig«; Skarpheðinn bebrejder ham nu, at han lider under den bagvaskelse (jfr. ovf. s. 499), som ifg. Ljósv.s. endnu ikke havde fundet sted. — Fortællingen om Þráins kindtand k. 130₁₄₋₂₀, som i øvrigt synes at have tiltalt folks drastiske sans, er en latterlig overdrivelse; Skarpheðinn skal have gæmt tanden i sin pung og slået en mand halv fordærvet dermed. Hele denne historie er et ungt indskud. Det ser man bl. a. deraf, at på det sted, hvor Þráins drab fortælles, er der ikke tale om nogen kindtand; kun i ét hdskr. findes en sætning derom, der øjensynlig er et yngre tillæg. Efter hele beskrivelsen af Skarpheðins færd ved den lejlighed er det da også ganske simpelt en umulighed, at han har givet sig tid til at samle en kindtand op, for slet ikke at tale om det usandsynlige eller umulige i, at kindtænder uden videre styrter

ud. — Tre gange fortælles der, at Flose var gift med Steinvör, en datter af Síðu-Hallr (k. 95₉₋₁₀, 134₇₋₈, 153₄₆). Til alt dette og mere kommer der nu endel ujævnheder, som at der enkelte steder indføres personer uden videre, som forudsættes bekendte, og der hentydes til ikke før omtalte begivenheder.

Af alt dette, der blot kan være nedsættende for sagaens nuværende form, kan kun sluttes, at vi ikke har sagaen i dens oprindelige form. Vi har set slægtregistre af usædvanlig udførlighed¹⁾, en sand mani for anbringelse af disse i tide og utide; vi har set, de gentages; vi har set ujævnheder af den misligste art, hvor noget ikke omtalt forudsættes enten i det foranstående eller følgende; vi har set unaturlig adskillelse af, hvad der hører sammen; vi har set aldeles utvivlsomme indskud på de forskelligste steder og af forskellig art, ja vi har gennemgående fået indtrykket af en gennemført bearbejdelse, der tildels har forvansket den oprindelige tekst, idet bearbejderen ved sine tilknytninger og udvidelser med eller mod sit vidende og vilje er kommen til at udelade noget af det oprindelige og ægte. Fra bearbejderen (-erne? for der kan godt tænkes flere) stammer også alle de unge fremmedord (*jústa, próbat* og lign.), hvortil vi også finder magen i andre, bevislig gamle sagaverker. Vi behøver ikke her at beskæftige os med de forskellige afvigelser og plus-sætninger, enkelte hdskr. indeholder hvert for sig, men det er skade, at teksten i udgaven fra 1875 ikke mere holder sig til et enkelt hdskr. end den gör. Den antagne og tildels beviste overarbejdelse gælder vistnok også de lidet individuelt beskrevne vikingetog og udenlandsrejser (Hrúts, Gunnars, Njálssonernes). Fremdeles må vi gøre opmærksom på de modsigelser og ujævnheder, der særlig findes mellem det afsnit, der særlig handler om Gunnarr og den egenlige Njálssaga.

I store træk kan forholdet efter min overbevisning kun opfattes på følgende måde.

Man havde en saga om Gunnarr og en anden om Njáll. Grænserne for den første er omtrent givne; det er k. 19—80, vi hovedsagelig kan regne dertil, med fradrag af enkelte mindre styk-

¹⁾ Det er altså klart, at den omstændighed, at bemærkningen om »Oddaverjerne og Sturlungerne« som nedstammende fra Ulfr aurgóde, der tilmed kun findes i 2 hdskr., samt den om Kolbeinn d. unge i k. 25 er uden al betydning for sagaens alder og tilblivelse.

ker, f. ex. 20 og 25, mulig også det meste af k. 26—7; om k. 35—45 har tilhørt den ene eller den anden af disse sagaer er vanskeligt at sige; snarest har de dog tilhørt den om Gunnarr. Alt det følgende, d. v. s. k. 82—97, 107—59 med fradrag af, hvad der er hæntet fra Brianssagaen og enkelte mindre indskud, er den egenlige Njálssaga, foruden de allerede nævnte kapitler (20, 25—7). I den egenlige Gunnarssaga spiller Njáll ingen selvstændig rolle undtagen som Gunnars gode rådgiver, og som sådan må han have optrådt i sagaen om Gunnarr. Heller ikke foretager Njálssønnerne sig dér noget nævneværdigt, der falder udenfor den specielle Gunnarssaga. Det er først efter Gunnars død, at deres saga begynder — med udenlandsrejsen. Disse to sagaer var imidlertid ved deres indhold så nøje knyttede til hinanden, personerne tildels de samme, egnen for det meste fælles, at det kun var naturligt, at de søgtes sammenarbejdede til et hele, altså til et slags egn- eller bygdesaga, så at der fremkom en forholdsvis god og logisk sammenhæng. En sådan fremgangsmåde er ikke enestående i litteraturen. Snorres Heimskringla er i grunden, i hvert fald tildels, af samme art; ligeledes Sturlunga saga. Kun ved denne antagelse løses de fleste vanskeligheder og forklares de fleste mangler på den simpleste måde.

Da Hallgerðr nu spillede en så stor rolle i sagaen om Gunnarr, anså bearbejderen det for nødvendigt og hensigtsmæssigt at give hele hendes forhistorie, der, som bemærket, rimeligvis har været ganske kort fortalt i den oprindelige saga. Efter samme princip måtte han da også begynde med en udførlig omtale af Hrúts og Unns ulykkelige ægteskab og samliv, eftersom det jo danner en indledning til en episode i Gunnars liv. Hermed forklares sagaens ganske usagamæssige begyndelse, samt den omstændighed, at Njáll først nævnes i k. 20.

Til trods for de mangler, der klæber ved sagaens nuværende form, som vistnok for det meste stammer fra en bearbejder, må man yde denne bearbejder den ros, at han dog har forstået at få en helhed i stand, der tilsyneladende er velordnet. Han har haft et nøje overblik over det hele, og han har, således som *Báath* ret træffende har udtrykt det, »nedskrevet sin første linje med blikket så at sige fæstet på den sidste«.

Da denne sammensmeltning og overarbejdelse er foretaget med en vis grundighed, er det vanskeligt med sikkerhed at få øje

på de oprindelige forfatteres ejendommeligheder og særinteresser, da man jo ikke kan vide, hvor de holder op og bearbejderen begynder. Men sandsynligst er det, at den indbyrdes sammenhæng mellem begivenhederne har været tilstede allerede i originalsagaerne. Om alle de antydninger ved forudsigelser, varsler m. m., »der her formelig er satte i system« (*Bááth*), stammer fra dem, turde dog være noget tvivlsomt. Brugen af ensartede motiver hidrører vel snarest fra bearbejderen; *Bááth* har vist, hvorledes Hallgerðs to første giftermål så at sige kun er gentagelser, det ene af det andet.

Spørgsmålet om sagaernes alder bliver nu forholdsvis let at besvare. Sagaens nuværende form, bearbejdelsen, må være ældre end c. 1280, men næppe ældre end fra midten af det 13. årh., hvilket jo udmærket passer til den isl. litteraturs udviklingshistorie; derved forstås også forskellige tidshentydninger, som når Kolbeinn d. unge (død 1245) nævnes. De oprindelige sagaer kan som følge heraf altså ikke være yngre end fra den første fjærdedel af det 13. årh., men det er adskilligt, der taler for — og intet imod —, at de, som de andre gamle, gode slægtsagaer, hidrører fra det 12. årh.s sidste halvdel eller fjærdedel¹⁾. Også de juridiske partier i sagaen — hvad enten de hidrører fra traditionen eller ej — støtter denne antagelse. De må i al fald være ældre end c. 1260, hvad da også *G. Vigfússon* allerede antog. De viser os hele den gamle procesmåde i et så levende lys, at den kun kunde skildres af en med den gamle forfatning fortrolig og samtidig. Da de desuden indeholder adskilligt, der ikke findes i eller ikke stemmer med Grágáshdskrr. og som dog indeholder gammel islandsk ret, må de stamme fra traditionen og da altså også fra forfatterne og ikke den yngre bearbejder. Også den forskellige karakter, processerne i Gunnarss. har i modsætning til hovedprocessen i *Njáls saga*, taler for det samme.

Hvor sagaen eller sagaerne er forfattede, har været et af de omtvistede spørgsmål. I al fald har *G. Vigfússon* udtalt den tanke (Sturl. proll. XLIII), at sagaen var forfattet på Østlandet, fordi der i den skulde findes enkelte fejl m. h. t. de geografiske forhold på

¹⁾ K. 25₁₀₋₁₁ føres slægten kun ned til Sæmund frode i en simpel genealogi, der da måtte stamme fra den egenlige forf.; jfr. 26₁₀. Isleifr biskop nævnes som Gissurs sön k. 46₄₋₅ osv. Sagaen er ældre end Þorsteins saga Síðu-H., se denne s. 43 i 44 Prøver.

Rangárvellir, medens forf. er godt lokalkendt på Østlandet. I og for sig selv er denne antagelse meget unaturlig. På forhånd måtte man være tilbøjelig til at antage, at sagaerne netop var skrevne i Njáls og Gunnars hjemstavn. Med så levende farver er de forfattede, så lidet forvansket synes traditionen, så lidet fordunklet dens lokalfarve at være. Det er som man alle vegne mærkede bygdens hjemlige ånd og duft. Jeg tror da heller ikke, at man kan komme til noget naturligere eller sikrere resultat, end at sagaerne må være forfattede i de egne, hvor deres hovedbegivenheder foregår. De formentlige geografiske fejl er i virkeligheden ringe. Man har bemærket, at det er underligt, at Tværá (*Þverá*), en flod, der strømmer fra Markarfljót syd for Gunnars gård mod vest for at udmunde i Tjorså, aldrig nævnes. Dette kunde synes mærkeligt, men det er slet ikke sikkert, at denne flod har haft nogen særlig betydning dengang, således at der skulde være nogen grund til at omtale den. I det hele har egnen deromkring ikke så lidt forandret sig i tidens løb. Andre formentlige fejl er vistnok kun tilsyneladende. Således er det langt fra sikkert, at det såkaldte *Holtsvað* er at søge ved Tjorså og ikke meget mere ved selve Rangá eller Forså, hvor beliggenheden vilde passe. K. 131₁₀ nævnes Tjorså, hvor man skulde vente Rangá; dette beror vistnok blot og bart på en ditto-grafisk afskriverfejl, foranlediget ved, at der lige foran stod, at Kåre »red til Tjorsådal«. »Rangá« i k. 72₂ i fortællingen om Gunnarr på tilbagevejen fra hans eng nede i Landeyjar er noget påfaldende (retningen for vestlig), men dette findes i en legendarisk-mistænkelig sammenhæng (*benrögn*) og beror vistnok på yngre omarbejdelse eller indskud. I øvrigt forholder det sig fuldstændig naturligt med alle andre steder, hvor Rangá nævnes; kun i k. 98 kan brugen deraf ikke forsvares, men det hører jo ikke til den oprindelige saga (*Lýtingspátt*'en). Ellers er alle beskrivelser og antydninger rigtige og meget nøjagtige. Forf. er også lokalkendt på Østlandet. Floses rejse om vinteren helt op til Vápnafjorden beskrives ganske nøjagtigt; ligeledes Floses ridt fra Svínafell til Þríhyrningshálsar för branden, og den tid, rejsen foregår i, er ikke imod, hvad der kan lade sig gøre. Selve beskrivelsen af Bergtorshvol skal ikke passe fuldstændig til terrænets nuværende forhold, men deraf tør næppe en sikker slutning drages.

Der er således næppe gyldig grund til at søge forf. andre steder end i Rangárvallasysla.

Hvad nu det vigtige spørgsmål angående sagaens pålidelighed angår, kan vi, når vi ved, hvorledes den nuværende saga er bleven til, ikke forbavses over, at der er et og andet at indvende. Som sædvanlig er hovedmassen af indholdet af en sådan art, at vi ikke er i stand til at prøve det ved hjælp af andre kilder. Vi vil ganske kort se på de enkelte afsnit. Hele sagaen fortjente at gøres til genstand for en alsidig, grundig og fremfor alt upartisk monografi, da L—C's afhandling langt fra tilfredsstillende de fornødne krav til alsidig indsigt og upartisk kritik.

Afsnittet om Unnr og Hrútr har i det hele og store intet unaturligt ved sig, når bortses fra troen på Gunnhilds påvirkning. En udsmykning fra senere tider er vel hele forholdet mellem Hrútr og Gunnhild; i Laxdœla fortæller der også om hans udenlandsrejse, men her er de kronologiske forhold forvirrede. Når Hrúts rejse motiveres ved, at hans farbroder var kommen til Island og mældte ham, at hans afdøde broder havde »indsat ham til arving på Gulating, og arven måtte han selv kræve, da hans uvenner ellers vilde bemægtige sig arven«, har L—C herimod gjort indvendinger. En sådan arveindsættelse skal være ganske grundløs (»haltlos«); ti var den afdøde broder Hrúts helbroder, og efterlod han sig ingen arvinger, var Hrútr eo ipso hans retmæssige arving. Dette står også i Gulatingsloven (103) og må vistnok forudsættes som gældende lov i det 10. årh. i Gulatingslagen. I stedet for at tage sagen så simpelt som den foreligger, taler L—C vidt og bredt om *ættleiðing*¹⁾, som intet har med denne sag at gøre. Sagen er i al sin simpeltid denne. Hrúts broder dør uden børn — ti dette må under alle omstændigheder forudsættes; sagaen tier derom som noget, der falder af sig selv —, men han har en helbroder på Island og vil, at denne skal tage hele arven; for at være sikker på, at dette kan ske, er det, at han på Gulatinget bekendtgör, at en sådan broder og arving til hans efterladenskaber eksisterede, og hvor han var; han kunde meget godt forudsætte — efter datidens usikre forhold —, at kom Hrútr af sig selv for at kræve godset, vilde måske andre uretmæssig forholde ham det²⁾; når bekendtgörelsen derimod var

¹⁾ Gulapingslög § 58.

²⁾ At sådant kunde ske, viser bl. a. Egilss.

sket ved vidners påkaldelse, var det umuligt. Om selve udtrykket *at leida til arfs* er ganske nøjagtigt eller ej, gör mindre til sagen. Men hvad skulde fremgangsmåden egenlig kaldes? At udtrykket skulde være hæntet fra Jónsbók (efter 1273!) er fuldstændig udelukket.

Forholdet mellem halvbrødrene Hrútr og Höskuldr forudsættes i Njála som godt, medens det ifølge Laxdøla oprindelig var mindre venskabeligt. Heri er der ikke nogen modsigelse. — Hvad der i k. 5 fortælles om Atle jarl, stemmer, som bemærket, fortrinlig med Egilssaga, og hvad der meddeles om Unns måde at foretage skilsmissen på, er sikkert rigtigt, jfr. *V. Finsen*: Den isl. fristats instit. s. 102.

Hvad afsnittet om Hallgerðr og hendes to første giftermål, der ikke tilhører den oprindelige saga, angår, kan det ikke kontrolleres ved andre kilder. Hovedbegivenhederne må vistnok betragtes som sande, uagtet der er meget stiliseret deri. I Ldn. kaldes hun dels *snúinbrók*, dels (s. 151) *langbrók* (i Hauksbók), og der hentydes her til hendes dejlige hår. Hendes anden mand Glúmr kendes ikke fra Ldn., men derfor er der ingen grund til at antage, at han ikke har eksisteret. Hallgerðs måde at forlove sig på for anden gang står i strid med lovbøgernes forskrifter, er altså ikke hæntet fra disse; her har vi sikkert med en ældre retslig fremgangsmåde at gøre, der er fra tiden for kristendommens indførelse.

Den egenlige Gunnarssaga er i det hele og store så, at den må bedømmes efter indre sandsynlighed og kriterier. Den gör da i det hele taget et ret troværdigt indtryk og indeholder næppe noget, der strider imod tids- og kulturforhold med undtagelse måske af Gunnars vikingefærd i udlandet; det er dog måske snarest her udmalingen i detaljer, der gör et mindre vederhæftigt indtryk; de stammer da rimelig fra bearbejderen (jfr. ovf.). Et afsnit af sagaen har man (L—C) haft meget at indvende imod; det er Gunnars færd i sagen mod Hrútr, særlig hans stævningsrejse til Hrúts hjem. Det hele skal ligefrem være digt. Dette turde dog være ganske tvivlsomt og nærmest et fejlsyn. Det må erindres, at sagen mod Hrútr egenlig var brutalt afgjort ved, at den gamle Mörðr ikke modtog Hrúts opfordring til tvekamp, hvorpå besiddelsen af Unns gods skulde bero. Da nu tvekamp ikke var noget retsmiddel, var Hrútr ikke i nogen virkelig retslig besiddelse af Unns gods, hvad han

også selv ganske rigtig indrømmer. Men vanskeligheden lå i at få en mand, der var dygtig og tapper nok til at tage sagen op på ny mod en så mægtig slægt som Laxdøernes. En sag kunde anlægges ved lysning eller stævning. L—C udvikler forholdet herimellem; de indrømmer, at det oprindelige forhold vel var det, at der skulde foretages en stævning i ens hjem, og det er jo dette, sagaen går ud fra. En sådan stævning var imidlertid, som man nok ved, ofte en ikke ufarlig sag, idet det let kunde komme til kamp og blodsudgydelse mellem parterne, uden at nogen stævning kom i stand. Ud fra dette synspunkt er Njåls råd om fremgangsmåden i virkeligheden udmærket. Rådet går ud på, i Hrúts eget hjem på en fredelig måde at få ham i vidners nærværelse for det første til at indrømme, at Unns krav var retmæssigt, og dernæst lokke ham selv til at sige, hvorledes sagen på ny skulde anlægges. Bagefter nyttede det ham så ikke det mindste at gøre indvendinger. Dette er i virkeligheden ligeså snildt som simpelt; anvendelsen af list er i fuld overensstemmelse med hine tiders opfattelse. Her er intet at kritisere¹⁾. Hvorvidt den forklædte Gunnars (Kaupahedins) hele færd er fuldstændig historisk, er en anden sag; er den senere bleven noget udmalet, er det også ganske ligegyldigt. At det hele ikke er et tomt påfund, er efter min mening en given sag; en så fortrinlig skildring opfandt man i virkeligheden ikke på Island, hverken i det 12. eller 13. årh. Her er ikke tale om nogen kaprice, og Gunnarr falder netop ikke med døren ind i huset hos Hrútr.

En skilsmisse- og troloveshistorie findes i k. 34. Þráinn skiller sig pludselig fra sin kone og frir med det samme til en anden (Hallgerðs og Glúms datter) og ægter hende. En så hurtig fremgangsmåde skal ikke stemme med retsbøgerne. Det kommer m. h. t. dette spørgsmål rigtignok an på skilsmissegrunden. Þráins hustru havde fremkastet en kvædling (I, 647), der bestemt måtte opfattes som nid, og vi ved, hvorledes sådanne vers betragtedes. At et så sjældent forekommende tilfælde, at en kone digtede nid om sin mand, ikke forudsættes eller omtales i lovbøgerne, er ret naturligt. Men Þráinn var sikkert i sin ret, når han deri så en

¹⁾ Når L—C udtaler, at hverken Gunnarr eller den vise Njáll kender stævneformularen (s. 48), er dette en af de mange besynderlige misforståelser. *Báath* har herpå givet det rette svar (s. 102 anm.).

lovlig skilsmissegrund. En anden sag er, hvorledes andre betragtede sagen fra et almenmenneskeligt standpunkt. Det gøres dernæst gældende, at brylluppet umulig kunde holdes så hurtig, som det her sker. I Grågåsen findes imidlertid ingen minimumstidsafstand angiven, ja, det forudsættes endogså, at der mellem bortfæstelsen og brylluppet overhovedet kunde være en så kort tid, som det skulde være; det måtte blot ikke vare mere end et år¹⁾. At Höskuldr spørges, om han vil bortgifte sin datterdatter er naturligt nok, næsten en høflighedssag, men ikke nødvendigt; det er da også Hallgerðr selv, der — i overensstemmelse med lovbøgerne — bortfæster sin datter.

Hallgerðs tyveri i Kirkjubær og opbrændingen af buret (forråds-
huset) bekræftes ved, at man ved at grave på det formentlige sted, hvor buret stod, har fundet dettes grundvold²⁾.

I Ldn. (s. 290) findes en kort meddelelse om Gunnars kamp ved Knafahólar; der er fuld overensstemmelse tilstede mellem den og sagaen, undt. for så vidt som Ldn. taler om to Nordmænd, der faldt, Njála kun om én (men kender i øvrigt to). Sst. findes en kort skildring af kampen mellem Otkell og Gunnarr samt af hans død (i Hauksb. og Melabók). Foruden et par rent ubetydelige afvigelser findes her den uoverensstemmelse, at Ldn. taler om 30 sammensvorne mod Gunnarr, medens Njála dels har 40 — i 3 hdskr. — dels 30 — i 2 — (og 20 i ét), samt, at medens Njála siger, at Gunnarr var alene hjemme, siger Ldn., at han havde en huskarl hos sig; hvis dette sidste er historisk, har huskarlen næppe spillet nogen rolle, hvorfor sagaen har glemt ham.

Der er ikke plads her til at komme nærmere ind på de forskellige tingstridigheder og processer; derom måtte der helst skrives en særlig afhandling³⁾.

Efter Gunnarssagaens slutning, møder vi først Þráins færd i Norge og forhold til Hrappr. At denne virkelig er en historisk

¹⁾ Konungsbók II, 31—2.

²⁾ Se herom Árbók fornleifafjel. 1888—92 s. 53—4.

³⁾ Kun et par bemærkninger skal her gøres. L—C erklærer sætningen i k. 56_{21—2}, spørgsmålet om ting og hjemsted, for meningsløs. Men den er fuldstændig i sin orden. Selve spørgsmålet var sikkert altid en juridisk pligt, ligegyldigt, hvem det så var, om hvis ting og hjem der spurgtes. Det er impf. *spurði*, L—C her ikke har forstået. Det bruges her plusquam-

person, er vistnok givet, men hvad der fortælles om ham og Hakon jarl, er uden tvivl uhistorisk og af en meget sen oprindelse; her er det, at ukendskabet til Norges geografi viser sig, noget, som ellers aldrig findes hos de klassiske forfattere på den måde. At Þráinn og Hakon jarl tilsidst ikke har været gode venner, er sikkert historisk; derfor borger det lille, ægte vers af den førstnævnte (»Lad os lade Gammen [skibet] fare afsted; Þráinn giver ikke efter«). Hakon jarl lod da, i overensstemmelse med sin karakter, sin vrede gå ud over Njálssønnerne på en måde, som sagaen fortæller, der vistnok i hovedtrækkene er rigtig. I kap. 91 fortælles om, hvorledes Njálssønnerne kræver erstatning af Þráinn og forhånes. Her nytter det ikke at indvende, at dette krav måtte være Njåls sønner ganske uværdigt; vi kan ikke dømme den sag ud fra vore begreber. Hvad oldtidens ånd og opfattelse angår, kan vi trygt påstå, at der er intet unaturligt eller usømmeligt deri; hvert øjeblik kunde Njåls sønnerne vente, at man hånlige vilde bebrejde dem den medfart, de havde lidt i Norge; lignende kender vi så godt fra andre steder. Dette vilde de forebygge ved at kræve erstatning eller hævn. Þráinn bliver så dræbt osv. Som sagt, der er intet heri, der ikke kan være gået til, som sagaen mælder. — Den lille Höskuld kommer til Njáll til opfostring, men ad omveje gennem Ketill i Mörk, Þráins broder og Njåls svigersøn. Drengen overdrages til Ketill af moderen og af Ketill til Njáll. Dette angribes af L—C, der atter her påkalder lovbøgenes forskrifter, der ikke skulde være i overensstemmelse med sagaen; men det er netop det urigtige i dette og andre lignende tilfælde, at kræve den mest pedantiske overensstemmelse mellem det daglige liv og dets udfoldelse og den strænge ret, om hvilken vi dog aldrig sikkert ved, hvorvidt den, d. v. s. lovbøgerne, stemmer ganske med, hvad der var ret c. 1000 eller før. Det hele er simpelt nok og er ganske sikkert, som i utallige tilfælde både i fortid og nutid, foregået ved rent private underhandling. Men omvejen var nødvendig. Aldrig vilde moderen

perfektisk, og så er alt i orden. Denne brug er ganske almindelig. På en lignende måde bør sætningen: »nævnedes vidner på alle de frembragte beviser« forstås. Han nævnedes efterhånden, som beviserne fremsførtes, vidner derpå. Her foreligger der ingen misforståelse i sagaen; og det gælder om meget andet, at det er L—C, og ikke sagaens forf., der har begået en fejl.

straks efter Þráins drab have overladt sin søn til Njáll. Efter års mellemrum og efter at det bitreste minde var begyndt at mildnes, kunde sagen bringes i orden, navnlig ved en mellemmand som Ketill. Men at der dog har været betænkeligheder tilstede, vistnok fra moderens side, lader udtrykket »det blev enden på forhandlingerne osv.« os skimte. Og det er alt, hvad vi ventede.

Angående femterrettens stiftelse kan vi henvise til *V. Finsen* (Fristatens institutioner s. 98 ff.). Her skal kun bemærkes, at stykket i k. 97_{98—110}, der »helt igennem lider af usandsynligheder« (Finsen), aldeles åbenbart er et indskud i den gamle tekst. For det første har det intet med femterretten at gøre; det handler om lovretten og dens form. Dernæst, og det er afgørende, mangler netop dette stykke i hdskr. G. Det tilhører således ikke den oprindelige fremstilling (således også Finsen s. 106, 111).

Fra og med k. 107 skrider fortællingen jævnt fremad. Indholdet — bortset fra processerne — kan ikke kontrolleres ved hjælp af andre kilder. Kun i Ldn. findes den korte bemærkning (s. 280): »Njáll, som blev indebrændt«, »med 8 mand« föjer Hauksbók til, i alt altså 9; i sagaens hovedtekst (132₅₆) står 11, medens nogle hdskr. (F, H, I²) har 9¹). — Når det om Skarphedins skældsord hedder, at de røber yngre smag, er dette ikke rigtigt; det er tilstrækkeligt at henvise til en sådan skændescene som den imellem Sinfjötle og Gudmund i et digt, der stammer omtrent fra Skarphedins tid.

Hvad slægtregistrene angår, er det for længe siden af *G. Vigfússon* udtalt, at de ikke er hæntede fra nogen af de kendte Ldn.-tekster; og dette er rigtigt. De er blevne grundig undersøgte af L—C; de fejl eller afvigelser fra andre kilder, der er fundne, er for det meste af forsvindende betydning. Den vigtigste afvigelse fra Ldn. er den, der vedrører Njåls egen slægt. Ifølge sagaen er Njáll en søn af Þorgeirr gollnir Ófeigsson (G. I; Þórólfsson F. B, E) og Ásgerðr Áskelsdatter, men ifg. Ldn. er Ásgerðr Njåls bedste-moder; sst. er Þorgrímr mikli hans farbroder, ifg. sagaen en søn af hans halvbroder. På hvilken side retten er, ser vi os ikke istand til at afgøre. Det samme er tilfældet med de øvrige afvigelser²).

¹) Så må 3 i det foregående være en fejl for 2.

²) Om L—C's misforståelse angående Sigfús se ovf. s. 226—7.

Der kan intet væsenligt angreb rettes mod sagaen på grund af slægtregistrene, så meget mindre som hovedmassen af dem ikke stammer fra den oprindelige forf. Men deres uafhængighed af Ldn. forbyder at sætte dem og altså bearbejderens virksomhed til senere end c. 1250.

Sagaens kronologi er, også i dens nuværende form, i det hele ret god. Nogle særlige vanskeligheder er der ikke tilstede, undt. for de første kapitlers vedkommende, hvad jo har sin naturlige forklaring. *G. Vigfússon* har udregnet de omtrentlige årstal. Kap. 2 foregår i årene 963 ff., medens k. 1 og 9 ff. foregår i en noget tidligere tid. En fejl er det, når Mörðr optræder altfor ung i sagaen (se ovf.). Denne fejl stammer vistnok fra forf. selv.

Vi kommer således i det hele til det resultat, at Njåla i dens nuværende form er sammenarbejdet af flere oprindelig ikke sammenhørende stykker, hovedsagelig af to sagaer. Dens historiske betydning er i det hele stor, skönt endel tilsætninger i tidens løb er komne til. Vi har dels beviser for dens troværdighed, dels har det fortalte et sådant sandsynlighedspræg, at vi ingen grund har til at tvivle derom i det hele og store. De juridiske partier vil ved en upartisk undersøgelse vise sig at være rigtige eller mulig rigtige, undt. for enkelte underordnede punkters vedkommende. Sammenstøbningen af de to hovedsagaer har vistnok medført, at deres oprindelige form og tildels deres indhold har lidt endel overlast.

Vi har i det foregående omtalt sagaens karakterer; ingen saga er så rig på skarpt markerede, ejendommelige, fortrinlige skikkelser som Njåla; der er et helt galleri både af mænd og kvinder, der står lyslevende for os. Sagaens psykologiske opfattelse af dem er mesterlig, og således, at den må hidrøre fra en gammel tradition¹⁾; ingen forf. i 12. eller 13. årh. vilde have kunnet skabe sådanne personligheder.

På höjde hermed står sagaens stil, uagtet den naturligvis er noget ujævn i de forskellige partier. Ingen saga overgår Njåla ved den let-retoriske fremstillingsmåde, hvor ordbetoningen indenfor sætningen er uovertræffelig og dog så naturlig. Replikkerne og

¹⁾ Antydningen af Skarpheðins religiøsitet k. 132_{46—50} er ganske umulig og fuldstændig i strid med hans karakter ellers. Det er da også så klart som noget, at her foreligger en yngre munkehistorie.

samtalerne er berømte og med rette. En ejendommelighed ved fremstillingen — der minder noget om *Heiðarvígas.*, som dog står så langt under *Njála* — er, at sagaen ofte lader et udførligt råd om, hvorledes den og den skulde bære sig ad, eller en forudsigelse komme i stedet for en ligefrem fortælling om begivenhedernes gang; således f. ex. *Njáls* råd eller plan om *Gunnars* rejse til Vestlandet (*stævningsrejsen*). Dette gør fremstillingen nok så levende, ligesom der også lejlighedsvis spredes klarere lys over personerne selv.

Det er intet under, at sagaen, tiltrods for den nuværende forms mangler, altid har udøvet en, man kunde næsten sige fortryllende magt over læserens sind. Atter og atter kommer man tilbage til denne højstinteressante bog; stadig er nydelsen den samme, stadig er spændingen lige stor. Selv den mest prosaiske kritiker, der måske enkelte gange mener at måtte ryste på hovedet, vil ikke underkende den almindelige mening om sagaens ualmindelige fortrin i stil og karakterskildring. Hvor læst og yndet sagaen har været omkr. 1300 og derefter, ser vi bedst af den store mængde håndskrifter, der endnu haves delvis i meget små brudstykker, flere end af nogen anden slægtsaga. Og den er i nutiden ikke mindre skattet. Nærværende forfatter har kendt et barn, der havde læst sagaen 10 gange, da det var 10 år gammelt.

7. **Þættir fra den ældre periode.**

Foruden de ovenstående sagaer og enkelte i disse optagne *þættir* haves der enkelte småfortællinger for største delen om islandske mænd fra landets første århundreder, som fordi de som oftest findes optagne i større sagaværker i reglen kaldes afsnit (*þættir*), hvorved der tildeles dem en vis selvstændighed indenfor disse og med rette. De handler i reglen alle om en enkelt episode eller en enkelt udenlandsrejse; i ganske enkelte tilfælde får vi et helt lille livsbillede, en lille saga. Fælles for dem alle er den udprægede anskuelighed, den simple klarhed, hvormed de fortælles; personerne er altid stærkt markerede, individuelle, plastiske, således som det ovf. s. 332—5 er vist i *pátr* om *Auðun*. Alle hovedmændene er satte i forbindelse med og derigennem i forhold til udenlandske fyrster, hvorved deres personlige egenskaber så at

sige bliver endnu klarere på grund af den sammenstilling, der da frembyder sig af sig selv. I det hele er disse »afsnit« rene perler i den gamle sagalitteratur.

Vi skal her i al korthed give en oversigt over disse pættir og deres indhold; de opregnes i tilslutning til den ovf. benyttede gruppeinddeling af sagaerne, idet hovedpersonens hjemstavn lægges, så vidt den kendes, til grund.

1. Einars þátr Skúlasonar findes i Morkinskinna s. 226—8, og handler særlig om digteren Einarr (s. 62—73) som skjald hos kong Eystein d. yngre c. 1153. Det er særlig digterens uforlignelige færdighed i at improvisere, der er hovedsagen. Forf. giver et levende billede af Einarr som den muntre, tildels noget verdsligsindede mand.

Gils þátr Iljugasonar findes i Magnus barfods saga i Fornmannasögur VII, k. 15—19(20), til dels også i biskop Jons saga, særlig den interpolerede saga (Biskupasögur I, 156—7, 221—7); herom kan der henvises til s. 55—7. Afsnittet er meget interessant, fremstillingen livlig og stilen ren; særlig er præsten Jons tale at fremhæve.

2. Halldórs þátr Snorrasonar handler om Snorre godes kraftigste søn og findes i Morkinsk. s. 46—51. Den slutter sig på en måde til Eyrbyggja. Halldorr havde været med kong Harald hårdråde på hans tog i Syden og var afholdt af ham. Men da de bægge to var stridbare, kom det til rivninger imellem dem, og ingen vilde give efter. Særlig og meget morsomt fortælles der om, hvorledes Halldorr nægtede at modtage som løn den elendige mønt, kongen havde ladet slå. Endelig tvang han kongen til midt om natten at betale sig med en ring af dronningens arm, hvorpå han for bestandig forlod Norge. — En anden lille fortælling haves i Flatøbogen I, 506—11, hvor der tales om Halldors forhold til Einarr tambeskælver, men den er ikke nær så morsom, og vistnok af en yngre oprindelse.

Stúfs þátr Kattarsonar findes i Morkinsk. s. 104—5 (Fornm.s. VI, 389—93; Flat. III, 379 ff., 44 Prøver s. 487 ff.). Angående indholdet henvises til I, 633.

Brands þátr örva i Morkinsk. 69—70 handler om Brand den gavmilde, en søn af Vermund i Vatsfjorden (jfr. Eyrb. og

Heiðarv.s.). Digteren Þjóðolfr fortalte kong Harald hårdråde meget om Brands ubegrænsede gavmildhed. Kongen lod da Þjóðolfr stille Brand på prøve, den ene hårdere end den anden, men han bestod dem alle og blev hædret af kongen.

Auðuns þátr vestfirzka, også i Morkinsk. 61—5, se ovf. s. 332—5.

3. Hrómundar þátr halta står i Flatøbogen I, 409—14. Hrómunds herkomst og strid med Ingimundssønnerne (jfr. Vatsdæla) omtales. Denne strid førte til, at Hrómundr dømtes fredløs østfor Hrutafjordselven, hvorfor han nedsatte sig på dennes vestlige bred. Her kom han senere i strid med nogle Nordmænd og angrebes af disse og lod sit liv (jfr. I, 525). Indholdet genfindes i en noget kortere form i Ldn. s. 161—7. Þátr'ens begyndelse synes at være et udtog af Vatsdæla, medens Ldn.s fortælling rimeligvis er et udtog af þátr'en med tillæg af Hásteins vers. Þátr'en er således fra begyndelsen af det 13. årh.

Hrafn's þátr hrútfirðings findes i Magnus d. godes saga i Fornm. s. VI, 102—19. Det er en hel lille biografi. Hrafn, en søstersøn af Sigvatr skjald (I, 627), hævner sin uskyldig dræbte fader, dømmes fredløs og rejser til Norge. Her kommer han i huset hos en Ketill rípr (I, 472), men denne bliver vred på ham og vil sælge ham som træl, hvorpå Hrafn slår ham ihjæl. Nu må han flakke omkring, da kongen er forbitret på ham på grund af drabet. Endelig bliver han taget til nåde af denne, ved Sigvats hjælp og efter at have deltaget i et tog mod Danmark og kæmpet tappert. Han bliver kongens mand og ægter Ketils datter. Þátr'en er redigeret eller forfattet af en gejstlig mand, men den stammer sikkert fra tiden ved 1200.

Odds þátr Ófeigssonar står i Morkinsk. 105—9. Denne Oddr er Bandamannasagas hovedperson (ovf. s. 471—4); þátr'en er etslags supplement til denne saga. Den fortæller om en af Oddr foretagen handelsrejse til Norge c. 1055. Her måtte han overvintre i Finmarken. Han handlede sikkert med Finnerne, hvad der var forbudt, da al handel med dem var et regale. På vejen derfra mødte de Nordmanden Einarr fluga, der var kongens ombudsmand deroppe; denne mistænkte nu Oddr for at have handlet med Finnerne, og han slap med nød og næppe fra den overhængende fare.

Også fra kongen selv slap han, hvem han noget efter mødte; så rejste Oddr hjem. — Desuden spiller Oddr en rolle i Hemings pátr Áslákssonar.

4. Hreiðars pátr heimska står også i Morkinsk. s. 35 —44. Þórðr hed en mand, han var en søn af Þorgrímr Hreiðars-son, hvem [þ: Þorgrímr?] Glúmr dræbte — således begynder pátr'en. Den her nævnte Glúmr er uden tvivl Víga-Glúmr; pátr'en må altså nærmest høre til Øfjordsgruppen, hvilket også fremgår deraf, at dens hovedperson siges at have nedsat sig i Svarfaðar-dalen. Þórðr, der foretog handelsrejser, havde en broder Hreiðarr, der var hæsleg af udseende og ansås for at være ikke rigtig klog; men stor og stærk var han. Engang bad han sin broder om at tage sig med til Norge, hvad denne efter nogen nølen gik ind på. Der fortælles nu på en meget fornøjelig måde om Hreiðars oplevelser i Norge; han fik kong Magnus' beskyttelse og skal have digtet om ham (I, 641), men lagde sig ud med Harald hårdråde, hvem han på en sindrig måde forhånede. Ved Magnus' hjælp undgik han Haralds efterstræbelse, modtog gaver af Magnus, rejste så hjem og blev en dygtig mand. Denne pátr er vistnok for det meste historisk; den er særdeles godt fortalt.

Ögmundar pátr dytts findes brudstykkevis i et hdskr. af Glúmss. (se ovf. s. 491), samt i en noget afvigende form i Flatøbogen I, 332 ff. Ögmundr, der er en slægtning af Víga-Glúmr, rejser udenlands, men er så uheldig at påsejle et af Hakon jarls skibe og pådrage sig jarlens vrede. Skibsstyreren hævnedede sig på Ögmundr ved at slå ham i hovedet med en økse, så at han faldt i afmagt og lå længe syg; heraf fik han også sit tilnavn (»Dumpe-Ögmundr«). Da han nu kom hjem, dadlede Glúmr ham, fordi han ikke havde hævnnet sig på skibstyreren. To år efter drager så Ögmundr atter til Norge og får lejlighed til at dræbe sin fjende, men slipper for selv at blive pågreben ved at forklæde sig som en person, der hed Gunnarr helmingr. Så kom han tilbage til Island; dette skal være sket 995. Hertil knyttes i Flatøbogen den æventyrlige, men morsomme fortælling om, hvorledes det gik den virkelige Gunnarr, hans flugt til Sverrig og færd der (æventyret om det hule Freysbillede og dets præstinde), hvilket vistnok er et senere påfund.

5. Þátr af Gullásu-Þórði findes fremdeles i Morkinsk. s. 170—4; om dens væsentlige indhold s. ovf. s. 53—4. Den foregår helt i Norge i kong Eystein og Sigurd jorsalfars tid, og þátr'en er sikkert historisk. Om Þórðs herkomst vides intet, undt. for så vidt som han siges at have stammet fra Østfjordene. Heraf at slutte, at þátr'en er forfattet på Østlandet, kan man vistnok ikke, men der er dog grund til at henføre den til østlandsgruppen.

Þátr af Agli Síðuhallssyni findes i et enkelt hdskr. af Olaf d. helliges saga (Tómásskinna) samt i papirsafskrifter, hvorefter den er udgiven i Sex sögupættir. Et kort uddrag findes dog også i Heimskr. og den legendariske Olafssaga. Egill rejser udenlands med Gøtlænderen Tofe, en søn af jarlen Valgautr. De slutter sig til kong Olaf d. hellige, men Egill pådrager sig kongens vrede ved at løslade nogle fanger; så falder han i en hæftig sygdom, som kongen helbreder ham for; herpå udsones de på den betingelse, at han og Tofe skal bringe den hedenske Valgautr til kongen. Dette lykkes; Valgautr døbes, Tofe faldt ved Stiklestad, Egill rejste hjem. Hans dattersøn var biskop Jon. Bortset fra enkelte udsmykninger er þátr'en utvivlsomt historisk. Egils udenlandsrejse omtales også i biskop Jons saga, begyndelsen.

Gunnars þátr Þiðrandabana findes kun i papirsafskrifter (udg. i Laxdœla, de to første udgaver). Gunnarr var en Nordmand, der kom til Island, hvor han dræbte den unge Þiðrande Geitisson. Han undgik den øjeblikkelige hævn og sendtes til Vestlandet til Gudrun Osvifsdatter på Helgafell (jfr. Laxdœla). Hun hjalp ham med råd og dåd, så at han kom hjem igen og blev en anset og dygtig mand. Skönt hovedpersonen ikke her er en Islænder, hører þátr'en dog til de her behandlede isl. pættir, da den helt og holdent foregår på Island, og da vigtige islandske slægter spiller en rolle i den. Man har tidligere antaget, at denne þátr var identisk med den såkaldte Njarðvikingasaga; men en lille saga om en Nordmand kunde umulig kaldes således; i det højeste kunde den være en del af den. Det er vanskeligt eller umuligt at sige, hvor þátr'en er forfattet.

6. Til Sydlandet er der et par pættir knyttede, uden at man dog kan påstå, at de just er skrevne der.

Steins þátr Skaptasonar, en þátr om lovsigemanden

Skaptés pragtlystne og stolte sön, hvis tragiske endeligt fortælles i Tómasskinna (jfr. I, 579). Þátr'en findes i Heimskr. og Flatøbogen II, 262 ff., jfr. den legend. Ólafss. k. 63. Det hele foregår i Norge, og de berönte Arnesöner spiller her en stor rolle. Steinn var nemlig årsagen til den strid, der opstod mellem nogle af disse og kong Olaf.

Þátr af Þorsteini tjaldstøðing findes i Flatøbogen III, tildels også i Ldn. (s. 292 ff., Hauksbók) og synes her blot at være et forkortet uddrag; selve þátr'en haves næppe i dens oprindelige form. Den handler om Telemarkshersen Ásgrimr, der modsatte sig Harald hárfagres befalinger, men dræbtes på dennes foranstaltning. Sönnen Þorsteinn hævnede sin fader og flygtede til Island, hvor han bosatte sig. Engang modtog han en syg skibsbesætning, til hvilken han lod opstille et telt i sit tun (deraf tilnavnet, »teltrøjer«). Þátr'en er for det meste historisk og fra c. 1200.

Ölkofra þátr findes i AM 132 (udgiven af *H. Gering*) og handler om en fattig bonde i Blåskoven ved Þingvellir, hvis beskæftigelse det var, at sælge øl til tingmændene på altinget om sommeren. Ved et ulykkestilfælde blev han årsagen til at en stor skov, der tilhørte 6 goder, brændte. Deraf opstod en proces, og det fortælles nu morsomt om, hvorledes Ölkofre ved Þorsteinn Síðu-Hallssons og Broddes hjælp slap godt fra sagen, så at de 6 ejere af skoven blev narrede. Þátr'en ligner noget Bandamannas., også derved, at der findes en skændescene mellem de 6 og Brodde, der forhåner dem alle. Den stammer fra den første halvdel af 13. årh.

Til sagaerne og þættir'ne slutter sig en lille saga (eller þátr) fra en egn, hvorfra der ellers ikke haves nogen saga, nemlig Skagefjorden. Sagaen er

Sneglu-Hallaþátr. Den findes i Morkinsk. s. 93—101 og i en noget længere form i Flatøbogen III, 415 ff. (= Sex sögupættir); der er her forskellige afvigelser, særlig m. h. t. navne. Dog er þátr'en den samme i bægge skrifter. Dens hovedindhold findes I, 635—7. Halle stammede fra Fljót, Skagefjordens nordøstligste bygd. Hans saga foregår så at sige helt og holdent i udlandet, hovedsagelig i Norge. Til slutning hedder det, at Halle rejste til Island og bosatte sig der, men døde kort efter. Þátr'en må være forfattet enten i Fljót eller mulig snarest i Svarfaðardalen, eftersom dens

anden hovedperson, skjalden Þjóðolfr, stammede derfra; disse to egne er så at sige naboejne. Hvis þátr'en er skreven i Svarfaðardalen, hører den til 4. gruppe, og selv om den var skreven i Fljót, måtte den alligevel slutte sig til den. Þátr'en er overordenlig morsom, og personerne er kostelig skildrede, ligesom tildragelserne ikke er uinteressante; der gives os et indblik i det private liv mere end det ellers sker. Den er ikke uden djærve scener, hvori kong Harald hådråde spiller en rolle.

Endelig er der et par mindre þættir, der ikke lader sig henføre til nogen af de nævnte grupper, da deres hovedpersoners herkomst og hjemstavn er ubekendt.

Ívars þátr Ingimundarsonar i Morkinsk. 167—8, i kong Eystein d. ældres saga. Om indholdet se s. 59.

Mána þátr skálds, et lille kapitel i Sverrissaga (Fornm. s. VIII, 206—8); se ovf. s. 75—6.

Þátr om den sagakyndige Islænder (i Morkinsk. 72—3), der underholdt kong Harald og hans hird, se ovf. s. 197—8.

Der er flere þættir endnu. Men de er yngre.

II. Sagaer om enkelte personer i det 12. årh.

Disse sagaer slutter sig til de foranstående, men tilhører en langt senere tid, hvad deres indhold angår. De beror heller ikke på traditionen, undt. for en ringe dels vedkommende, men er skrevne af og efter øjenvidner. Deres form er den selvsamme som ellers. Hertil må regnes 4 sagaer, der så at sige kun findes i samlingsværket Sturlunga. De har en stor historisk og personalhistorisk betydning og er i reglen meget detaljerede.

1. Haflíða saga ok Þorgils. Denne saga findes kun i papirshdskrr. af Sturlunga saga og fra lidt inde i kap. 25 i den ene af Sturlungas hovedmembraner, AM 122 A. Sagaen består af 32 kapitler¹⁾. Den er ikke egentlig en hel lævnedsbeskrivelse, men behandler kun stridigheder fra nogle få år (c. 1117—21) mellem to isl. hövdinger, Haflíðe Másson og Þorgils Oddason. Der redegøres for deres herkomst, og der indføres flere personer, særlig præsten Ingimundr Einarsson og Hrólfr fra Skalmarnes, bægge

¹⁾ Se om den *B. M. Ólsen*: Safn til sögu Ísl. III, 207—13.

digtere (se ovf. s. 165). Anledningen til de nævnte stridigheder var særlig det fjendskab, der opstod mellem en slet mand, Már, en slægtning af Haflíðe, og bonden Hneitir på Strandir, hvem Már lod dræbe, samt det uvenskab, der ligeledes opstod mellem Már og en fattig ung mand, Óláfr Hildisson, der sårede Már. Haflíðe betalte bøder for Hneitis drab, Óláfr dömtes landflygtig, men kunde ikke komme bort fra landet. Senere dræbtes han af en ung mand, Grímr, fordi han havde gjort nar ad ham; Grímr havde sluttet sig til Haflíðe, og nu blev det til en strid mellem denne og Þorgils; Þorgils sendte en stimand til Haflíðe, og en af dennes hjemmemænd blev dræbt; Þorgils anlægger sag mod Grímr. Haflíðe og Þorgils mødtes dernæst på altinget, og under tumlen der fik Þorgils lejlighed til at såre Haflíðe, hvorpå han dömmes fredløs; han bliver imidlertid rolig siddende hjemme. Konfiskationsdommen kunde Haflíðe ikke udføre, og da Þorgils det følgende år vilde ride til altinget, var det Haflíðes agt, at værgе tingstedet, så at han ikke skulde kunne betræde den viede plads; det trak op til en vældig kamp. Man søgte nu at tilvejebringe forlig mellem de to fjender, og særlig ved den senere biskop Ketils formaninger gik Haflíðe ind på forlig, hvor han selv stillede betingelserne. Hermed er sagaen ude. Haflíðe og Þorgils blev herefter venner og levede i god forståelse.

Æmnet minder, som man ser, levende om de gamle fejdesagaer; men det er ikke nær så interessant, navnlig fordi sagaen omspænder så kort en tid. Men der er deri flere værdifulde enkelt-heder og episoder. Således f. ex. hvad der fortælles om digterpræsten Ingimundr og brylluppet på Reykjahólar med de mange spottevers. Flere personer skildres på en klar, karakteristisk og morsom måde. Særlig får vi et dygtig udført billede af de to modstandere, Þorgils og Haflíðe; den første er åbenbart forf.s yndling og den, der indtager den mest fremragende plads. Nydelige er de billeder, vi får af de to præster, der søger at mægle, især af Ketil med hans fortrinlig gengivne *dæmisaga*. En interessant person er den lidet religiøse og lidet samvittighedsfulde Böðvarr Ásbjarnarson (kap. 16). Det er udmærkede tidsbilleder fra det isl. liv i begyndelsen af det 12. årh.

Forf. er bestemt en gejstlig mand¹⁾ og kan af den grund

¹⁾ Jfr. B. M. Ólsen: Safn III, 210.

umulig være Sturla Þórðarson. Hans hjem må søges i Saurbær-egnen, i nærheden af Þorgils' hjemsted. Her er hans lokalkendskab talende nok. Sagaens affattelsestid er noget vanskelig sikkert at bestemme. Der hentydes (s. 19) til en ytring af kong Sverre (død 1202), ja til biskop Magnus Gissursson (død 1236; s. 28). Herefter skulde da sagaen være skreven efter c. 1240; imidlertid kan den sætning, hvor navnet findes, være en af disse mange interpolationer, der så godt kendes¹⁾; navnlig her i Sturlungasamlingen må de betragtes som højst usikre på grund af den gennemgående bearbejdervirksomhed, dens enkelte dele har været udsatte for. Mod en så sen affattelse strider den nøjagtige og usædvanlig detaljerede fremstilling, der synes at måtte antyde førstehåndskundskaber. At der dog er gået en rum tid efter 1121, indtil sagaen skrives, er utvivlsomt. Der hentydes til Haflíðes død 1130, til Klœingr som biskop, hvad han blev 1151 (s. 27); Snorre Húnbogason kaldes lovsigemand; det blev han 1156. Af størst betydning er dog forf.s udtryk (s. 38): »såvidt jeg husker«; denne sætning mangler ganske vist i membranen, men der er ingen mulighed for, at den skulde være senere tilføjet; derimod kan man godt forstå, at en afskriver stødes over dette »jeg« og udelader det. Sætningen beviser således, hvad man netop efter sagaens karakter ventede, at den må være forfattet af en mand, der havde oplevet begivenhederne c. 1120, eller i det mindste havde beretningen fra et øjenvidne og en samtidig. For det sidste taler hentydningen til kong Sverre, hvis den er ægte og oprindelig. I alle tilfælde er sagaen ikke og kan næppe være yngre end c. 1200.

At sagaen har undergået en bearbejdelse, fremgår af, at der s. 38 hentydes til én visa (*þá var sjá vísa kveðin*), medens der dog følger to vers. Det ene er senere tilføjet og mangler i nogle hdskr. Det er rimeligvis Sturla selv, der ligesom ellers har indskudt forskellige sætninger; fra ham kunde bemærkningen om skålen og biskop Magnus udmærket stamme.

Det 14. kap. af Kristnisaga indeholder en kort beretning om striden mellem Þorgils og Haflíðe, men med nogle mindre betydende afvigelser.

¹⁾ Sætningen lyder: »Den skåle var ikke faldefærdig, da M. G. døde«.

2. Sturlusaga. Denne saga om Sturlungernes stamfader, Sturla Þórðarson i Hvammr (død 1183), findes kun i Sturlunga (udg. I, 40—85). Engang har den dog eksisteret som en saga for sig, da den nævnes blandt andre selvstændige sagaer i den bekendte optegnelse i Óláfssaga Stockh. 2. 4° (se f. ex. udg. s. XLVII, Sturl. CXXXI).

Sagaen indledes med en personliste, der efterhånden forøges; der er i det hele en usædvanlig mængde personer, der lidt efter lidt kommer til at spille en rolle i sagaen. I øvrigt udgøres indholdet af de evindelige bygdestridigheder, i dette tilfælde fra Saurbøregnen og tilgrænsende bygder; hovedmodstanderne er her Sturla og Einarr, en søn af den ovf. omtalte hövding Þorgils Oddason. De kommer hurtig til at stå som modstandere, og de påtager sig forskellige sager mod hinanden og hinandens mænd. Endel heraf er meget småligt og ravnekrogsagtigt, og det meste af en lidet almindelig interesse. Den vigtigste begivenhed er det såkaldte Hedeslag (1171) mellem de to hövdinge (hvorefter sagaen også er bleven kaldt Heiðarvígssaga. Sturl. I, 101); Sturla vandt en afgørende sejr, men stridighederne var dog ikke dermed forbi (k. 1—28). Henimod slutningen af dette afsnit optræder også Þorleifr beiskalde i Hitárdal som Sturlas modstander; i den anledning fortælles den morsomme historie om den omstrefjende betler (k. 24), der er den samme som Skiða i Skiðaríma; han kommer vekselvis til Sturla og Þorleifr, og de spørger til hinandens befindende; der hentydes her til en epidemisk sygdom (jfr. *sóttarvetr* i Isl. ann.), hvilket viser, at dette må være sket året 1181. Den sidste del af sagaen handler om de såkaldte Deildartungumál, oprindelig en arvesag, hvor Sturla først kun indirekte var part i sagen, men blev hovedpersonen, efter at hans modstanders, præsten Páls, hustru havde overfaldet Sturla (hun vilde stikke det ene øje ud, forat »gøre ham så lig Odin, som muligt, hvem han jo ved sin falskhed efterlignede«). Sluttelig endte sagen dog med, at landets største hövding, Jón Loptsson i Odde, skulde være voldgiftsmand. Denne forbindelse mellem Jón og Sturla var det, der førte til, at Sturlas lille søn, Snorre, blev taget til opfostring af Jón. Dette er indholdet af kap. 30—5, hvortil k. 29 kan betragtes som etslags indledning, en kvindebortførelsessag, hvori Sveinn Sturlas søn var indviklet, og som Jón også afgør. I kap. 36 fortælles om Sturlas sidste dage og død.

Sagaen er en bygdesaga og må være skreven i Sturlas hjemstavn efter familjetraditioner og øjenvidners, f. ex. Sturlas egen hustru, Guðnýs beretninger, så nøjagtig og detaljeret som den er. Vanskeligere er det, som oftere, at bestemme tilblivelsestiden, eftersom der her gives få sikre holdepunkter, ti, som *B. M. Ólsen* siger¹⁾, de slægtled, der fører ned til midten af det 13. årh., kan være senere tilføjelser og er det vistnok. Af større betydning er det, når det om Guðný hedder, at hun efter Sturlas død længe bode i Hvammr; men denne gård forlod hun kort efter 1200²⁾. Senere end i begyndelsen af det 13. årh. er sagaen næppe forfattet; deri er jeg enig med den nævnte forfatter³⁾. Men når denne søger at gøre det sandsynligt, at det er Sturlas søn, Snorre selv, der har skrevet den, kan jeg ikke slutte mig hertil. Sagaens stil minder for det første mindst af alt om Snorres stil; så kunde Sturla langt snarere, hvad det angår, være forfatteren, men om ham kan der af andre grunde ikke være tale; han kan derimod godt have bearbejdet den og udvidet den, navnlig med forskellige personalhistoriske oplysninger, hvoraf det ligefrem vimler. Hovedgrunden til at tænke på Snorre som forf. skulde være den, at der i sagaens slutning indtræder en anden tone, idet Sturlas mindre gode egenskaber her skulde træde mere frem og stærkere fremhæves end før, samt at Jón Loptsson her kommer til at spille en så vigtig rolle. Men herimod må indvendes, at det ikke er forf., men forholdene og de nu optrædende personer, der tvinger Sturla til mere at vise sig fra sine mindre gode sider og røbe sin egenkærlighed, stridbarhed og sit had til modstandere. Det er den historiske virkelighed, der taler ud af alt dette, og ikke nogen særlige forfatterinteresser. Men hvad der er ligeså vigtigt er, at Sturla på tidligere stadier har vist de selvsamme egenskaber. S. 68 (i k. 23) udslynger han den nederdrægtige beskyldning mod Þorleifr beiskalde, at han skulde have indebrændt biskop Magnus, og tilføjer yderligere den krænkelser, at »han selv grædende blev båret ud af ilden«. En hjærteløshed som dette er sandelig lidet smigrende for Sturla. I kapitlet om betleren siger Sturla om Þor-

¹⁾ Safn osv. III, 214—15.

²⁾ Sst. 213—14.

³⁾ I k. 6 findes en mærkelig overensstemmelse med et sted i Laxd. (k. VII 29 i Kálunds tyske udg.).

leifr, da han hørte, at denne havde det godt: »ja det er vel fordi alle pinsler er opsparede til ham i den anden verden«. Så er Þorleifs udtalelse om Sturla af en ganske anden og mildere art. Det kan derfor ikke med rette siges, at Sturla er en anden person i den sidste end i den første del af sagaen. En sagafort., selv om han havde været noget beslægtet med Sturla, vilde ganske sikkert ikke derfor have udeladt Jón Torvaldssons mindre smigrende vers om Sturla (s. 80); så ömfindlig var man ikke i de dage; en historisk kændsgærning berettes uden sminke. Heller ikke kan jeg indse, at der er grund til at antage, at kap. 30—5 er et senere tillæg, fordi f. ex. betleren omtales kronologisk for tidlig i forhold til det følgende. Dette sker for sammenhængens skyld. Deildartungesagen og Sturlas deltagelse deri var desuden så vigtig, at Sturlas biograf sikkert ikke vilde have forbigået den.

Skönt sagaen er uden synderlig almindelig interesse, giver den et godt og sikkert veltruffet billede af en hövding fra et overgangsårhundred som det 12., med dens noget smålige rivninger, samt indblik i forskellige kultur- og livsforhold. Således er det forbavsende at se, hvor mange løse forbindelser der er mellem mænd og kvinder.

Stilen er noget ensformig og simpel, men fremstillingen op- lives af forskellige, tildels meget morsomme episoder.

3. Hrafn's saga Sveinbjarnarsonar. Af denne saga havdes en membran, tilhørende universitetsbiblioteket i København, der brændte 1728; der haves af denne endel papirsafrifter, hvoraf den bedste er AM 155 fol.; herefter er den udgiven i Biskupa- sögur I, 639—76 og Sturlunga II, 275—311. Af en anden membran fra 15. årh. haves 4 blade, AM 557, 4°; en papirsafrift af denne skindbog som hel findes i 552 n. Desuden findes sagaen fra og med slutningen af det 11. kapitel optagen i Sturlunga, i hdskr. indsat mellem k. 36 og 37 i Islendinga saga (Sturl. udg. I, 175—87). Her er teksten tildels forkortet, hvorimod den oprindelige tekst ganske bestemt findes i det først nævnte hdskr.

Her indledes sagaen med en lille prolog af stor betydning for dens tilblivelsestid. Dernæst kommer, på god, gammel sagavis, hovedpersonens slægtregister, samt en meddelse om, hvorledes Hrafn's familie var bleven en berömt lægefamilje, dette, fordi Hrafn

senere selv optræder som læge. Hertil knyttes en beskrivelse af ham selv; hans første udenlandsrejse meddeles, hans giftermål, hans anseelse og dygtighed omtales. Så begynder sagaens hoved-æmne, nemlig de sager, som Hrafn blev indviklet i, først og fremmest den angående Markus på Rauðasandr, som var bleven dræbt (k. 5—7). Dernæst fortælles om hövdingen Snorre i Vatsfjord, faderen til den Torvald, som først var Hrafns gode ven, men som snart blev hans bitre fjende tildels uden skællig grund. Fra nu af berettes der næsten uafbrudt om forholdet mellem de to, bl. a. om Torvalds to mislykkede forsøg på at overfalde Hrafn, og endelig det tredje, da det lykkedes Torvald at overrumple ham og tage ham af dage¹⁾. Bagefter fulgte der et forlig med meget strænge vilkår for Torvald. Ind i dette afsnit skydes bl. a. Hrafns udenlandsrejse med Gudmund Arason, da denne skulde bispevies.

Sagaen hører til de dygtigst komponerede²⁾ og smukkeste af de yngre isl. personsagaer. Det er et overordenlig smukt billede af hovedpersonen, som den giver. Om det er fuldt ud rigtigt, får stå hen; forf. står helt igennem på Hrafns side, så at billedet kan måske være blevet noget forskønnet, skönt næppe i nogen væsentlig grad forvansket. Hans modstander er meget usympatetisk, han anvender falske vidnesbyrd (k. 15) under processen på altinget og bryder den trufne overenskomst. Men der er heller ingen grund til at tro, at han er partisk og væsentlig urigtig skildret. Såmeget er dog vist, at Torvald, efter at det for ham meget ufordelagtige forlig var sluttet, meget samvittighedsfuldt opfyldte de forpligtelser, der blev pålagt ham, og forf. glemmer ikke at meddele, at de under det sidste overfald røvede kostbarheder og genstande blev tilbage-sendte eller erstattede.

Sagaens fremstilling er strængt logisk-pragmatisk og indeholder ingen uvedkommende ting eller digressioner. Derimod indeholder den på gammel vis endel vers, tildels af en drape om Hrafn, der ikke er uden betydning (se ovf. om Guðmundr Svertingsson).

¹⁾ På grund heraf er sagaen også bleven kaldt *saga þeira Þorvalds ok Hrafns* (Sturl. I, 227), men denne titel er ikke ganske rigtig, ti Hrafn er det, sagaen i virkeligheden handler om.

²⁾ En mindre synd mod kompositionen er det, når Krákr Þórarinsson allerede nævnes i k. 7, medens hans familie først indføres k. 10; men dette er en ren ubetydelighed.

Stilen er simpel og sagaen er fornøjelig at læse, og kan måle sig med de ældre slægtsagaer.

Hver side af sagaen viser, at forf. er samtidig med Hrafn og begivenhederne; disse skildres så klart og detaljeret, at vi ikke kan undgå at antage, at forf. selv er et øjenvidne eller har sine beretninger fra et sådant. Særlig bør fremhæves den indtagende skildring af Hrafns færd og begivenhederne under den sidste kamp hjemme på hans gård. Det er som hørte man en, der havde været tilstede, fortælle det hele. Således for blot at nævne et eksempel: Aftnen før overfaldet siges Hrafn at have ladet fremsige for sig drapen om Andreas (ovf. s. 125), og det tilføjes, at han drøftede de enkelte begivenheder, hvert vers handlede om (jfr. Bisk. I, 670—2). Ligeledes er de enkelte personers straffe opregnede med en aldeles usædvanlig og forbavsende nøjagtighed osv. Det vilde således være klart, at sagaen må være forfattet ikke så længe efter Hrafns død 1213, selv om vi ikke havde prologens klare ord at holde os til: »men da lögnen flygter, når den møder sandheden, vil vi skrive om nogle begivenheder, der er forefaldne i vore dage . . . således som vi kender sandheden«. Ikke desto mindre er det vanskeligt at sige, i hvad år omtrent sagaen er ført i pennen. Den slutter med at bemærke, at Torvald »bode siden i Vatsfjorden, medens han levede«, men han døde 1228. Der er nu vistnok intet til hinder for, at sagaen kunde være forfattet efter det nævnte år. altså c. 1230—40. Men i Sturl.-teksten mangler den sidste tidsbestemmelse; *B. M. Ólsen* har imidlertid påvist, at dette ingen betydning har¹⁾, da Sturlunga-samleren godt kan have udeladt de pågældende ord, da Torvald senere skulde omtales. Hvad der har større betydning, er dog den omstændighed, at sagaens bemærkning er så kort, uden at det med et eneste ord antydes, hvorledes Torvald kom af dage. Han blev nemlig selv af Hrafns sønner indebrændt. Det vilde næsten være ufatteligt, at en samtidig forf. skulde have undladt at fortælle dette, hvad han, Hrafns gode ven, måtte finde var en retfærdig gengældelse, han som netop i fortalen fremhæver guds langmodighed og enhvers fri vilje. Derfor er den slutning nærliggende, at den nævnte bemærkning er en afskrivertilføjelse fra senere tider. På grund af den detaljerede skildring og den nøj-

¹⁾ Safn osv. III, 244—5.

agtige erindring, sagaen vidner om, antager jeg, at den er skreven ikke ret meget senere end c. 1220.

Forf. er gejstlig; det fremgår umiskendelig af mange steder; der anføres således en latinsk sætning, der oversættes, ganske vist ikke helt rigtig. Men alene dette er bevis nok. Forf. tror på anelser, varsler og drømme, og meddeler endel sådanne (k. 7, 14, 17—18). — At gætte på et bestemt navn kan næppe nytte. Dog skal det bemærkes, at der omtales en præst, der har stået Hrafn særdeles nær, og som netop var tilstede under det sidste overfald. For ham skriftede Hrafn og modtog sakramentet. Denne, der hed Valde, og som uden tvivl er identisk med den mand af dette navn, der var gift med Hrafns datterdatter (k. 20), kunde mulig være forf., eller dennes hjemmelsmand.

Forf.s kilder er for en stor del hans egen positive viden; dernæst Gudmund Svertingssons digt om Hrafn, samt andre vers særlig om hans rejser, som forf. ikke har deltaget i. Herom anføres også præsten Tómas Þórarinssons udsagn¹⁾, og forf. har uden tvivl også benyttet andre hjemmelsmænd. Forf.s egne betragtninger fremtræder meget lidt og i alle tilfælde uden at virke forstyrrende (f. ex. Bisk. s. 642 og det tror vi, at Kristus gav ham dette; ti Hrafn havde osv.◀).

Endelig bemærkes, at forf. er en fortrinlig kronolog, og han bestemmer de enkelte begivenheder nøjagtig og rigtig²⁾; endogså de nøjagtige årstidspunkter anføres.

Når der ved slutningen af sagaen i det ene hdskr. endnu findes et kapitel, der opregner Hrafns børn og efterkommeré, er dette utvivlsomt senere tilføjet; slægtregistrene føres endogså ned til slutningen af det 13. årh. (!); i det andet hdskr. og i Sturlunga mangler kapitlet.

4. *Guðmundar saga dýra*. Denne saga findes nu kun i Sturlunga-samlingen, således at kap. 1—24 her findes indsat imellem k. 14 og 15 (18 og 19 i udg. i Bisk.) i *Guðmundar saga góða*, k. 25—6 imellem k. 16 og 17 (27 og 28 i Bisk.), hvilket sker af kronologiske grunde. Engang har den eksisteret som selvstændig

¹⁾ Bisk. I, 484, Sturl. II, 291.

²⁾ Bisk. I, 648, 650—1, 668, 674.

saga; i fortegnelsen i Óláfssaga (se ovf. s. 556) nævnes den og kaldes der, efter dens vigtigste begivenhed: *Önundar-brennu saga*.

Sagaen er, ligesom Sturlusaga, fuld af enkelte begivenheder og omtaler en mængde personer, der efterhånden træder op, ofte i en temlig løs forbindelse med dens hovedperson, hövdingen Gudmund dyre, en af Øfjordens stormænd, der bode på Bakke i Öxnadalen. En anden hövding var Önundr Torkelsson. Mellem disse to opstod der tidlig et spændt forhold, hvortil grunden var en arvesag, der omtales i sagaens begyndelse. Forholdet blev ikke bedre, fordi Önunds søn, Torfinn, ægtede Gudmunds datter. I øvrigt fortælles der noget uklart og svagt motiveret, hvorfor Gudmund i året 1197 indlod sig på den skrækkelige gærning at indebrænde Önundr på hans gård, hvor også sønnen og svigersønnen omkom. Det er, som der manglede noget i sagaen; vi forstår ikke Gudmunds forbitrelse, så meget mindre som han ellers skildres alt anderledes end som en blodtørstig mand. Indebrændingen fører naturligvis til mange ufredsbegivenheder, ran, manddrab, (forlig og) forligsbrud. Mange underordnede personer og begivenheder spiller ind med. Af disse er der særlig grund til at fremhæve fortællingen om overfaldet i Laufás og den smukke beretning om, med hvilken tapperhed og sindsro de overfaldne tålte døden (k. 18). Det er en lille oase i sagaen, der ellers er så grufuld og blodig, og i det hele meget uhyggelig. Den ender med at meddele, at Gudmund gik i kloster på Tingøre, hvor han døde 1212.

Som sagaen nu foreligger, er den ikke godt fortalt. Fremstillingen er tung og meget ujævn. Den synes at være noget mangelfuld i den første del, så at man mulig er berettiget til at antage, at sagaen er forkortet i Sturl. Et bestemt vidnesbyrd om en bearbejder foreligger i det mindste i k. 20. Det begynder således: »Böðvarr litilskegla hed en mand og Torvald hans broder«. Af det følgende ses, at denne Böðvarr bode på Fell (Sléttahlíð i Skagefjorden). Han er altså identisk med den »Böðvarr litilskeita«, der allerede var nævnet i k. 12, hvor han indføres på vanlig vis (s. 148). Således har den oprindelige forf. umulig skrevet. Rime­ligvis er k. 20 et indskud; dets indhold berører slet ikke den egenlige historie, mindst af alt det afsnit, hvor det står.

Sagaen må være betydelig ældre end dens optagelse i Sturl. På grund af dens overordenlig detaljerede skildringer må det an-

tages, at den ikke er skreven længe efter Gudmunds død¹⁾. Den er snarest at sætte til tiden c. 1220—30. Herimod strider ikke den interpolerede genealogi i k. 1, der endogså føres ned til det 14. årh. (!). Når *B. M. Ólsen* søger at godtgøre²⁾, at sagaen er skreven efter at de gamle isl. love ikke mere galdt på Island, altså efter 1271—3, må jeg betragte denne bestemmelse som forfejlet. Forf. interesserer sig for love³⁾, og han kommer til at ytre: »man drog bort, da det var ledet på dagen, ti det var bestemt (*var mælt*), at feransbeviser (*gögn*) skulde være fremkomne för sol var i syd (o: för middag)«. Denne bestemmelse er nu ganske rigtig⁴⁾. Det er udtrykket *var mælt*, der skal betyde, at de gamle love ikke mere var gyldige. Men det er sikkert ikke tilfældet; ordene betyder kun: »det var blevet vedtaget« o: i længst forsvundne dage, og dette kunde siges lige så godt i det 12. årh. som i det 13. efter 1273⁵⁾. Sagaen behøver ikke derfor at sættes til en senere tid end ovenfor antaget.

Forf. var uden tvivl gejstlig og af et mildt, fredeligt sindelag. Han dadler Gudmund for hans frillelævned (s. 141). Han omtaler et varsel og i forbindelse dermed Gudmund Arasons kraftige vievand (s. 151—2). Han udtaler et par steder sin dom over begivenhederne, der tyder på det samme (s. 139, jfr. s. 158, hvor han omtaler, hvor lidt der skulde til, at en mand begik et drab). Ligeså sikkert er det, at forf. er en Øfjording; han kender bygden ud og ind og er åbenbart velkendt med de mundtlige fortællinger om sagabegivenhederne.

Alt i alt må det siges, at sagaen giver et pålideligt og fyldigt billede af den selvrådighedens og lovløshedens ånd og det usædelige

¹⁾ Når *B. M. Ólsen* i *Safn* osv. III, 238 ff. vil, at Brandr Arnprúðarson skal være en hjemmelsmand, er dette meget muligt, men det fører ikke til nogen videre bestemt oplysning om forfatteren eller affattelsestiden.

²⁾ *Sst.* s. 232—6.

³⁾ Han omtaler landets »guds lov« o: kristenretten, s. 141 og s. 181 tales der om en féránsdom, der skal holdes.

⁴⁾ Når *B. M. Ólsen* vil, at *gögn* her ikke er rigtig brugt (o: om vidnepligtige personer), er dette spørgsmål her uden betydning.

⁵⁾ Ikke at tale om, at der her kunde være tale om en senere ændring af et oprindeligt *er* (til *var*), hvad jeg dog ikke antager; efter at *er* var ændret, måtte det i det følgende hedde *skyldi* og *væri*; og der er således tale kun om én ændring i virkeligheden.

lævned, der herskede c. 1200 på Island. Dens skildring er meget detaljeret, så at overskueligheden undertiden tabes, men dette er en fejl, der er let forståelig hos en mand, der skriver om samtidige personer og begivenheder.

III. Sagaer vedrørende den isl. kirke og de isl. biskopper,

Biskupasögur.

De her i betragtning kommende sagaer slutter sig nøje til alle de foregående; også de er rent biografiske og indrettede som alle de andre, men de kan på en måde siges at være endnu mere eksklusivt personlige end hine. De er også alle anonyme, med undtagelse af sagaen om biskop Jón, angående hvilken vi henviser til Gunnlaugr munkr (ovf. s. 404—07).

At en sagaskrivningens tid, som det 12. årh. og det 13. årh.s første del, ikke lod den isl. kirkelige historie uænset, følger af sig selv, så meget mere, som denne i Ares bog allerede fortrinsvis for det første århundredes vedkommende var behandlet, og herved var vejen også i den retning anvist. De isl. bisper var så at sige de eneste fyrster, der eksisterede i landet, som ved deres virken kunde danne en saga. Det var derfor ganske naturligt, at de gejstlige sagaskrivere også behandlede disse kirkelige hövdinge.

Indtil året 1106 eksisterede der kun et bispedömmе, i Skalholt, på Island. De to første skalholtiske bispers, Isleifs og Gissurs, liv og virken (tiden 1056—1118), var allerede fremstillet af Are, og det så fyldig, at man næppe havde noget yderligere at tilføje. Vi finder da heller ingen specialsagaer om disse to, men Kristnisaga behandler dem så at sige udelukkende efter Are med kun ubetydelige tilføjelser. I Biskupasögur findes optaget en lille påttr om Ísleifr, der forekommer i Olaf d. helliges saga i Flatøbogen (II, 140—2, AM 75 e fol. = AM 554 hæ 4°). Her omtales Ísleifs ophold i Norge; Brandr den gavmilde (jfr. ovf. s. 548—9) forærer ham en kappe, han selv havde modtaget af kong Olaf. Så fortælles om Isleifs giftermål med Dalla, hans valg til biskop; biskop Jóns vidnesbyrd om ham, der også findes i Jónssaga, meddeles. Det hele ender abrupt og er temlig ubetydeligt, men fortællingen er næppe en del af et større hele.

Dernæst haves et sammenhængende sagaværk om de fem

første bisper i Skálholt (tiden 1056—1176), som af forf. selv er kaldt:

1. Hungrvaka. Dette værk findes nu kun i papirsaufskrifter af en tabt membran, f. ex. i AM 379, 380, 4°; bedste udgave i Biskupasögur I. Det indledes med en mærkelig fortale (jfr. ovf. s. 268), hvori forf. gör rede for navnet; det skulde »vække hunger« d. v. s. lyst til at vide mere om de behandlede bisper. Forf. ytrer, at han skriver omtrent alt, hvad han ved, både for at det ikke skal glemmes og for at lokke unge videbegærlige mænd til at læse islandske skrifter. Hertil kommer, at det må være den første »pligt at vide, hvorledes kristendommen har vokset sig stærk i landet, hvilke bispesæder, der er oprettede, og hvilke mærkelige mænd bispene har været«. Så går da forf. over til at skildre de enkelte bispers liv, efter dog først at have gjort nogle bemærkninger om Isleifs og Gissurs forfædre og gården Skálholt, til hvilken han føler sig nøje knyttet.

Bispernes liv skildres efter en bestemt form. Der gives først nogle korte oplysninger om deres herkomst og opvækst tilligemed en kort beskrivelse af dem; dernæst fortælles om deres valg til bisp, udenlandsrejse og vielse; så om deres vigtigste gærninger og virksomhed — biskop Isleifs (1056—80) arbejde for kirken og hans undervisning, Gissurs (1082—1118) forhold til bispesædet, tiendeloven, oprettelsen af det nordlandske bispesæde, folketællingen, Þorlákr Rúnólfssons (1118—33) deltagelse i kristenrettens tilblivelse, Magnus Einarssons (1133—48) forhold til bispesædet, køb af jordegods, samt afholdelsen af et storartet bryllup, og endelig Klœingr Þorsteinssons (1152—76) kirkebygning og overvældende rundhåndethed, deltagelse i offentlige sager, hans juridiske kundskaber, kirkeindvielse og litterære flid. Til slutning meddeles bispernes død med nøjagtige angivelser af deres dødsdag og -år, samt en kort udsigt over de vigtigste tildragelser i ud- og indland i enhver biskops levetid. Lejlighedsvis omtales enkelte andre personer og begivenheder, der falder udenfor det angivne skema, såsom de fremmede bispers opregning (under biskop Isleifr jfr. Ísl. bók), uåret og de ved biskop Gissurs død indtrufne mærkelige tildragelser, som af forf. — vel også af samtiden — sattes i forbindelse med den almenyndede prælats død. Mellem Magnus og Klœingr indskydes et lille stykke om den begavede, til biskop udsete Hallr

Teitsson, der rejste udenlands, men døde i Utrecht; heraf forklares de mange år mellem de to nævnte biser.

Det er i det hele et ganske godt og livligt billede, forf. giver os af de skildrede personer; vi får virkelig fat i deres ejendommeligheder; navnlig gælder det en mand som Gissurr og ikke mindst Klœingr, hvem forf. skildrer ret af hjærtens lyst. Hans beskrivelse er ligefrem og uden nogen gejstlig veltalenhed; der er hverken ordflom eller ordbram; den gör overalt et tiltalende indtryk af jævnhed, samvittighedsfuldhed og vederhæftighed. Hertil svarer forf.s beskedne udtalelser i fortalen. Her ytrer han bl. a., at han vil skrive, hvad han har hørt af andre, for at det ikke skal glemmes; af disse hjemmelmænd fremhæves særlig den litterært dannede hövding og lovsigemand Gissurr Hallsson, der »havde stået ved 5 bispers båre«, og som døde 1206. Vi finder intet spor til skrevne kilder; kun mundtlige beretninger må forudsættes. Forf. har ikke, hvad der kundes synes mærkeligt, benyttet Are frode for de to første bispers og de fremmede biskoppers vedkommende, og dog fortæller han omtrent det samme om dem som Are.

At forf. er en gejstlig mand, er hævet over enhver tvivl. Hans interesser for kirkens historie er i så henseende vidnesbyrd nok. Hans kendskab til latin og biskop Lambertus' »cantilena« (k. 12) er kun yderligere beviser derfor. Selv giver han os i fortalen den oplysning, at han har været nøje knyttet til selve staden Skálholt (»af hvilken jeg har opnået al lykke i denne verden« er hans egne ord); han må vel have været en præst, der i en række af år bode på gården. Hans navn vil man dog søge forgæves. — Forf. tror på jærtegn; sådanne omtaler han allerede i forbindelse med Isleifr, og han tror på, at yndede hövdingers død påvirker naturen (ad modum Kristi død på korset). Ikke desto mindre er han meget forsigtig i sine udtalelser. Endelig bemærkes, at han i k. 17 anfører et vers af Rúnolfr om den nybyggede kirke (ovf. s. 170). Nogle betydelige fejl er vi ikke i stand til at eftervise hos ham. Enkelte talfejl er vistnok kun afskriverfejl¹⁾. I biskop Magnus' slægtregister (s. 75) er et led (Svertingsson) oversprunget (også

¹⁾ III for XIII s. 62. Ligeledes er det afskriverfejl, når der sst. står *lögmaðr* f. *lögögumaðr*. Fejlen: Filip »Frankernes« konge (f. Svenskernes) s. 70 er rimeligvis også en sådan.

afskriverfejl?). Forf.s fejl er det sikkert, når det (s. 62₉) siges, at Ísleifr kom til Island den »samme sommer«, som han blev viet; han opholdt sig nemlig en vinter i Norge, således som Are og Gunnlaugr fortæller¹⁾.

Forf. lægger særlig vægt på kronologien, men gennemfører det princip at regne alt 7 år for tidlig; dette beror på beregning, men har i øvrigt ingen indflydelse på den historiske fremstilling. Hans sprog er rent og klassisk, men han ynder alliteration og islandske ordsprog.

Forf.s levetid er bestemt ved hans angivelse af at være samtidig med Gissurr Hallsson, altså har han levet omkr. 1200. Dog er det vanskeligt at bestemme bogens tilblivelsestid nøjagtig. *G. Vigfússon* har (i fortalen til Bisk. XXXIII) antaget, at den er forfattet c. 1206—11, efter Gissurs død, men før biskop Páls død. Dette er rimeligvis rigtigt, skönt der i og for sig ikke er nogen afgjort grund til at antage, at Gissurr må forudsættes som død²⁾. Derimod er der måske grund til at sætte bogens tilblivelse så langt tilbage, d. v. s. så nær ved 1200, som muligt, eftersom det om biskop Torlak (s. 84) hedder, at han »nu er sandhellig«, men det var 1198, han på altinget erklæredes for hellig.

Ved slutningen af Hungrvaka findes en bemærkning, hvorved det tilkendegives, at man nu vil gå over til biskop Torlak d. helliges historie, »der er forfattet gode mænd til underholdning som de förskrevne«. Denne bemærkning stammer ganske sikkert ikke fra Hungrvakas forf. (stilen er helt forskellig), men fra den afskriver, der skrev den og Torlaks saga i én bog; i hdskr. følger de i reglen på hinanden; denne tilknytning har sine naturlige, navnlig kronologiske grunde.

2. Pálssaga, sagaen om Torlaks søstersön og efterfølger, biskop Páll Jónsson (1195—1211), findes kun i et par papirafskrifter, særlig AM. 205 fol., udg. i Biskupasögur I, 127—48. Páll var en dattersönssön af kong Magnus barfod, og var således af den fornemste herkomst. Forf. giver først forskellige personalia,

¹⁾ Forklaringen heraf er given i Bisk. s. 61 anm.

²⁾ Forf. siger: »hvad jeg har hørt den kyndige mand, G. H. og andre mænd fortælle derom«.

beskriver bispens ydre, giftermål, udenlandsrejse og studier m. m., hans valg og vielse til biskop; han blev viet af Absalon; der dvæles særlig ved den hæder, der allevegne vistest ham. Derpå skildres hans virksomhed og omhu for Skálholt kirke og gård udførlig og interessant, samt hans iver for kanoniseringen af Torlak på altinget 1198, hvortil forfærdigelsen af Torlaksskrinet var knyttet. Herefter opregnes forskellige vigtige begivenheder, hvortil bispens navn var knyttet; derpå berettes hans børns og hans hustrus sørgelige død, hans færd som bisp, virksomhed m. h. t. biskop Gudmunds sager og forbindelse med udenlandske fyrster og venner. Endelig fortælles om hans død med nøjagtig angivelse af datum og år, der, som i Hungrvaka, angives 7 år for tidlig. Det hele afsluttes så med nogle betragtninger, samt med opregningen af vigtige begivenheder i ind- og udland i Páls bispetid.

Indretningen af denne saga er i et og alt fuldstændig den samme som i Hungrvakas sagaer, så at allerede det er tilstrækkeligt til med *G. Vigfússon*, der kalder dem »sambårne søstre«, at antage en fælles forfatter. Dette bestyrkes ved så at sige alle andre egenskaber. Stilen er fuldstændig ens, og vi får det selvsamme forfatterbillede som af Hungrvaka. Der er den samme interesse for Skálholt og Gissurr Hallsson, og også her ses det (s. 137), at forf. har haft hjemme der. Der anføres her vers om bispens og hans børn (se ovf. s. 167); der findes den samme brug af isl. ordsprog. Ikke mindre karakteristisk er sammenligningen af Páls funktionstid med et skib (skibets stavne); den er noget hårtrukken, men den minder livagtig om forf.s sammenligning i Hungrvaka af dette værk med en råt forarbejdet hornske osv. (jfr. fortalen til Bisk. s. XXXI). Der er således ikke den ringeste betænkelighed ved at tillægge Páls-saga den samme forf., som har skrevet Hungrvaka, ja der henvises (s. 137) på en måde til dette værk, når det i Pálss. siges, at Hekla havde sit 3. udbrud, men i Hungrv. er de to første netop omtalte (s. 72, 85). Pálss. er sikkert noget yngre end Hungrv. og forfattet vistnok forholdsvis kort efter bispens død 1211, eftersom forf. (s. 146) taler om »os hans kære efterlevende venner«.

Forf. omtaler ingen bestemte kilder og det af den gode grund, at han selv er samtidig, der af egen erfaring kendte biskop Páls liv ud og ind. Hans hele skildring af denne er anskuelig og livlig og det af ham tegnede billede i det hele smukt.

Sagaen er godt overleveret og vistnok uden nævneværdige interpolationer. Der findes dog et interpoleret stykke mellem k. 18 og 19. Der henvises her til Are frodes ord om Gissurr biskops død og sorgen derover, der sammenlignes med sorgen over Páll og som tegn på den anføres, at »hele jorden skjælv og bævede (*þípraði!*) af frygt, himlen og skyerne græd, så at meget af jordens grøde fordærvedes, men himmellegemerne viste klare dødstegn på sig . . . havet brændte foran landet». Dette svulstige munkesnak dömmet sig selv. Det er så afstikkende fra alt det øvrige, at det ikke kan stamme fra sagaens ellers så beherskede forf., der tilmed lige foran har sagt omtrent det samme, men på en ganske anden og på sin jævne, uanstødelige måde. I sproglig henseende er det anførte verbum betegnende nok. Henvisningen til Are frode er derfor uden betydning; af Hungrvaka ses jo, at forf. netop ikke har kendt hans skrifter¹⁾.

3. Þorláks saga byskups ens helga. Denne saga om biskop Torlak d. hellige (1178—93) findes i flere hdskr.; på membran i Stockh. kgl. bibl. 5 mbr. fol., samt i forskellige papirafskrifter sammen med Hungrvaka, hvoraf særlig AM 381, 4° kan fremhæves. Sagaen haves i to recensioner, der her vil blive behandlede sammen.

Sagaen er en biografi af den sædvanlige art. Bispens fødsel og forældre, hans opvækst, lærelyst og undervisning i Odde skildres. Han blev valgt til prior og senere til abbed i Kirkjubær; hans ledelse af klostrets anliggender roses i høje toner som mønsterværdig. Hans vordende hellighed og ævne til at gøre undere fremtræder allerede nu. Endelig blev han af biskop Klœingr udset til dennes eftermand, og nu skildres hans udenlandsrejse, hjemkomst og overtagelse af embedet. Der dvæles ved hans religiøse liv og daglige gærning; derimod findes så godt som intet om hans ydre kirkestyreelse, hvorom straks mere. Hans død omtales meget omhyggelig og der meddeles uddrag af Gissurr Hallssons ligtale. Med k. 19 slutter sagaen; hvad der derefter følger (k. 20—8) er et senere tillæg, der indeholder jærtegn; til slutning omtales optagelsen af

¹⁾ Derfor er dog vistnok *B. M. Ólsens* forklaring, se ovf. s. 374 anm. 1, at forkaste.

Torlaks ben og hjemlige kanonisering; han siges overalt i verden at være anerkendt som helgen; skrinet, som biskop Páll lod forfærdige, »det som endnu i dag er«, nævnes. Det er klart, særlig af det sidste udtryk, at dette tillæg må være skrevet ikkê så kort en tid efter 1198—9; og dette bestyrkes ved den fejl, der findes i k. 21, hvor der af ét alting göres to og én rejse af præsten Ormr til to, samt at de 9 jærtegn henføres til 1199 f. 1198¹⁾. Dette tillæg kan således ikke være skrevet af en samtidig, hvad selve sagaen bevislig er. Forf. ytrer selv (k. 3), at »han har hørt salig Torlak selv yde ham (Eyjolfur på Odde) den ros osv., og han hentyder til hyp-pige samtaler med bispen. Forf. er altså en voksen mand i hans bispetid. G. Vigfússon antog (Bisk. s. 331 anm.), at sagaen kunde være skreven i året 1198, men i fortalen (s. XXXIII) antager han som rigtigere, at den må være forfattet noget senere, nemlig omtr. til samme tid som Hungrvaka (1206—11). Dette sidste er uden tvivl det rigtige. Sagaen må være forfattet efter kong Sverres død (1202)²⁾. Mulig tyder også forf.s udtalelse om biskop Erik (»han som senere var erkebiskop i Trondhjem«) på, at han har skrevet efter 1205 (Erik erkebisp 1188—1205). På den anden side er den ført i pennen för biskop Páls død, ti det må være af hensyn til ham, at forf. så godt som fuldstændig forbigår Torlaks episkopale stridigheder med de verdslige hövdinger, fremfor alt med Páls egen fader Jón Loptsson i Odde; Páll var jo også Torlaks søstersön. Ham måtte det altså være dobbelt ubehageligt at læse meget om de nævnte pinlige stridigheder, der endogså tildels galdt Jóns forargelige samliv med Páls moder. Kun under denne forudsætning bliver udeladelsen forståelig. En forf., der levede efter biskop Páls død, havde ingen hensyn at tage, ja han måtte endogså føle det som sin pligt at fremhæve bispens nidkære virksomhed i kirkens tjeneste og til dens fremme, der, uagtet bispen kom til kort, dog ikke var uden betydning.

Når G. Vigfússon i fortalen til Bisk. udtaler, at også Torlaks saga er af samme forf. som Hungrvaka og Pálss., må jeg benægte

¹⁾ Ligeledes henvises der i k. 23 til et sted senere »i dette skrift«, men dette findes ikke; deraf har udgiveren med rette sluttet, at de anførte jærtegn kun er et hastværksudtog af et længere skrift.

²⁾ Det hedder i k. 11: »og det sagde kong Sverre ofte, som både var mærkelig i tale og vis af forstand«.

dette og dermed også den formentlige lighed i fremstilling og stil, som Vigfússon mener at have fundet. Intet er uligere end netop denne sagas og de andre nævnte sagaers stil. Torlakss. er meget vidtløftig og fremstillingen langt fra så behersket; den er overfyldt af bibelcitater og latinske sætninger, der ikke har noget tilsvarende i Hungrv. og Pálss. Hvorledes Vigfússon har kunnet sammenligne disse pyntecitater med de fyndige isl. ordsprog i hine, er ufatteligt. Medens deres stil er rent folkelig og passende knap, røber Torlakss. på hver side den snakkesalige ordprunkende gejstlige. Vel er der tilknytningspunkter mellem Torlakss. og Hungrv. Den samme tidsregning anvendes, men det er ikke nok til at bevise forfatteridentiteten, eftersom den også findes i andre helt forskellige skrifter¹⁾. Ligeledes er det klart, at sagaens forf. må have opholdt sig i længere tid i Skálholt, og altså været der sammen med Hungrv.s forf. De må have kendt hinandens værker; i hvert fald genfindes i Torlakss. Hungrvakas beskrivelse af Klœingr omtrent ordret²⁾; der er ingen tvivl om, at Hungrv. her er originalen, og at den altså er ældre end Torlakss.³⁾.

Torlaks jærtegnbøger hører ikke herhen; de vil blive behandlede i en anden sammenhæng.

Hvad nu den anden saga om Torlak angår, er forholdet ganske simpelt. Dens redaktör ytrer i en prolog (der dog ikke helt og holdent er af ham, lige så lidt som det svulstige indledningskapitel, k. 17), at han særlig vil skrive, »fordi han (Torlak) i den gamle saga næppe har fået den ihukommelse, han fortjæner, om de strabaser og mén, han måtte tåle af sine modstandere, der vilde skade kirken i hans bispetid. Herom er dér mindre talt, end vi kunde ønske«. Blot en overfladisk sammenligning mellem de to sagaer viser straks, at redaktören helt og holdent har taget den gamle saga, og indsat i den, netop hvad der dér manglede, Torlaks stridigheder med hövdingerne. Vi har da først en afskrift af den ældre sagas k. 1—14 med ganske ubetydelige ændringer eller tilføjelser, hvoraf en findes i k. 9 (den yngre saga k. 10 slutn.).

¹⁾ »Tingøretidsregningen«. Er det tilfældigt, at der i sidste kap. henvises til en dröm, som en bonde fortalte abbed Karl?

²⁾ Þorl.s. k. 9 ≠ Hungrv. k. 19.

³⁾ Derimod må den ene bearbejdelse af oversættelsen af Jónssaga have benyttet Þorlákss.; jfr. k. 15 (s. 169) med Þorl.s. k. 8 slutn.

en i k. 11 (k. 12, s. 275), men disse tillæg står i nøje forbindelse med hovedindskuddet. I kap. 12 (13) findes et lille stykke, der rimeligvis kun ved en afskriverudeladelse mangler i den ældre saga, eftersom det findes i det gamle brudstykke, der er aftrykt s. 391 ff. I kap. 12 (14) atter et lille plusstykke om Torlaks skriftebud. I kap. 15 beg. indskydes så, hvad der kaldes *Oddaverjapátttr* med en kort indledning (k. 17 se ovf.); det udgøres af kap. 18—26 (s. 280—93). Navnet kommer af, at det navnlig er stridighederne med Jón i Odde, der meddeles; men disse angik særlig patronatsretten over alle kirker, samt retten til at regulere enhvers privatliv m. h. t. giftermål og konkubinat efter kirkens bud og den kanoniske ret. Fortællingen om alt dette er meget nøjagtig og beror öjensynlig på indgående kendskab til æmnet. At forf. står på bispens side, siger sig selv, men den ros skal han have, at hans beretning er holdt rolig og uden lidenskab; hans stil er jævn, så at det hele gør et særdeles fordelagtigt indtryk. Efter at indskuddet er sluttet, følges så atter den gamle saga nøjagtig; der kommer først et stykke af kap. 16, dernæst et stykke af k. 15 og 17 og så slutningen af k. 17, kap. 18—19 (med ringe ændringer) osv. Slutningen af k. 31 (samtidige begivenheder i ind- og udland; mulig ægte?) er et tillæg; også i k. 32 findes et sådant. På k. 33 (= 19) følger en mængde jærtegn.

Forf. til *Oddaverjapátttr* har ifølge *G. Vigfússon* (Bisk. fort. XLV) næppe skrevet før 1230, og dette er vistnok rigtigt. I hvert fald har han skrevet efter Sæmundr Jónssons død 1222 (se slutn. af k. 25). I slutn. af k. 20 siges Snælaug i Bær at have overdraget Snorre Sturlason gårdens forvaltning; det vides ikke, når dette skete, men Snorre må da have været en anset hövding. Da fortællingen om biskop Torlaks stridigheder er så overmåde nøjagtig og grundig, kan den næppe være skreven mange menneskealdre efter bispens død. Jeg tror at måtte sætte denne saga til c. 1225.

Endelig bemærkes, at der på latin havdes en kort fremstilling af Torlakssaga, der skulde bruges til kirkelige lectiones; heraf findes brudstykker i Biskupas. I, 394 ff., men den latinske tekst beror på den oprindelige saga.

4. Prestssaga Guðmundar Arasonar. Denne finde-
for det første i Sturlungasagaen, samt sammen med sin fortsættel-

(biskopssagaen) i den så kaldte codex Resenianus, AM 399, 4°, der dog har lakuner; disse kan delvis udfyldes efter afskriften i AM 394, 4°; det hele er udgivet i Biskupasögur I. Præstesagaen udgør her de første 50 kapitler.

Dens indhold er Gudmund Arason, den senere Hólar-biskops, lævned fra fødselen af (1161) til 1202, da han i Norge viedes til biskop. Der fortælles meget nøjagtig år for år, hvor han opholdt sig, hvad der vederfaredes ham, og hvad han foretog sig. Der fortælles desuden i begyndelsen temlig udførlig om hans fader Are, der faldt i slaget ved Rydjökel 1167, samt, hvad der er mere uvedkommende, om dennes brødre, særlig Ingimund. Der fortælles overhovedet hist og her endel, der slet ikke vedkommer sagaen som sådan. Hertil kan dog ikke regnes de af forf. anførte begivenheder, der forefaldt i hvert af Gudmunds leveår. Disse er tilføjede som kronologiske holdepunkter som vigtige dele af sagaens skelet. Disse kronologiske stykker er af stor vigtighed; det er nemlig annalistiske optegnelser, der for en stor del genfindes i de isl. annaler, men som dog ikke er udskrevne af nogen eksisterende annalsamling. De er vistnok bestanddele af sagaen fra først af.

Der fortælles vidt og bredt om Gudmunds rejser omkring i landet og hans færd, samt hans undergærninger, særlig hans indvielse af kilder, søer, klipper og lign. Et par processer omtales. I og for sig kan dette indhold ikke siges at frembyde meget af almindelig interesse; i virkeligheden er det noget af det tyndeste, når der ses hen til egenlige handlinger og betydende kendsgærninger. Imidlertid får vi dog ikke få vidnesbyrd om Gudmunds personlige egenskaber; vi ser, hvor hurtig der dannede sig hos den lettroende alnue en tro på mirakler, skönt der på den anden side var mange, der spottede den og Gudmund, og vi ser, hvorledes den unge, noget eksalterede mand selv trode på sine under-ævner. Vi bliver vidner til et omslag hos folket og får et indblik i den religiøse gærningstid, der er ved at begynde omkring år 1200. For så vidt er sagaen ikke uden interesse.

Da alt fortælles i en strængt kronologisk orden, var det uundgåeligt, at der undertiden lige efter hinanden følger meddelelser af vidt forskellig art, ja, der forekommer således ofte den löjerligste blanding, som f. ex. i k. 23, hvor der, efter en i øvrigt ret kön fortælling om Gudmund og en ihjælfrossen dreng, fortsættes med en

kort beretning om to hunde, der sloges så voldsomt, at de ikke var til at jage fra hinanden, inden Gudmund læste velsignelsen over dem og befalede dem i den treenige guds navn at holde op; da først luskede de af (!). Sådanne skrækkelige banaliteter findes der flere steder. Enkelte episoder er ret interessante, f. ex. den om den bogelskende Ingimund og hans skæbne; det er et smukt indtryk, vi får af denne mand, der elskede sin bogkiste fremfor alt. Enkelte kapitler er godt fortalte som det om Gudmunds første udenlandsrejse og benbrud (k. 8; her fortælles også bl. a. en morsom historie om skibsfolkene, der ikke kendte det højeste navn på gud).

Forf. er overordenlig nøje kendt med Gudmunds hele liv, lige til de ubetydeligste detaljer; han må have været en af hans allernærmeste venner eller tjænere; han har endogså kendt og haft adgang til Gudmunds breve, hvoraf nogle til og fra ham findes (k. 46—7). *G. Vigfússon* har gættet på, at forf. var Gudmunds degn, Lambkarr Þorgilsson, der blev hans discipel 1200, og som (k. 33) udtrykkelig siges at have været øjenvidne til mange i sagaen meddelte ting (jfr. Bisk. I, 565). I ethvert tilfælde er det højst rimeligt, at meget af sagaen stammer fra ham, men hvorvidt det tør fastslås, at han er forf., er og bliver tvivlsomt. Foruden på forf.s egen viden beror sagaens indhold på andre øjenvidners og venners udsagn¹⁾.

Sagaen er først forfattet efter 1207, ja 1212, eftersom der i k. 17 siges, at Ingimunds lig fandtes 18 år, efter at han forliste (1189), og der i k. 12 henvises til Helge, der senere var biskop i Grönland (o: 1212—30). Desværre er der intet holdepunkt m. h. t. grænsen nedad i tiden. *G. Vigfússon* antog, at sagaen var forfattet c. 1212—20. Herimod har *B. M. Ólsen* udtalt sig²⁾; han mener, at »Lambkarr« først har skrevet den efter Gudmunds død, ja efter 1242, da han levede hos Sturla Þórðarson på Staðarhóll; han vilde her skrive Gudmunds hele saga, men skal være død (1249) fra det, hvorpå bispesagaen senere forfattedes, dog ved hjælp af Lambkarrs optegnelser. Denne antagelse er imidlertid langt fra støttet ved sikre holdepunkter, og den står og falder med degnen som den

¹⁾ Hertil henvises (s. 412) i k. 3 om stenene, der brugtes i kampen på altinget 1164 («sandkyndige mænd»); i Sturl. I, 91 nævnes en Þorkell hage angående Rydjökelslaget, men denne henvisning er udeladt i Bisk.

²⁾ Safn osv. III, 225.

hypotetiske forfatter. For den, der ikke tør bygge på disse formodninger, ligger den antagelse nær, at sagaen må være skreven så nær ved 1202 som muligt, dette på grund af sagaens nøjagtige indhold og dettes forhold til samtidige i den sidste halvdel af det 12. årh.; altså måtte man snarest slutte sig til G. Vigfússons mening. På den anden side udelukker dette ikke, at Lambkárr kan være forf.

Anm. Hvad de to hovedhdskr., Resen. og Sturlungahdskr., hvori sagaen findes, angår, skal her bemærkes, at den i ingen af dem er bevaret i den fuldt ud oprindelige form. Dog er denne ægtest i Resen. Alligevel findes her nogle stykker, der umulig kan stamme fra forf. selv, nemlig k. 31, 39 (÷ slutningen), 43 slutn., 44 første halvdel, samt endelig det meste af kap. 49 om rejsen til Norge. De 4 første indskud genfindes i den egenlige Sturlunga, det sidste er lånt fra Hrafnssaga¹). I Sturlunga er teksten, så vidt den når, så at sige ordret stemmende med Resen. med undtagelse af, at den enkelte steder er noget forkortet, samt at alle mirakler systematisk er udeladte undtagen i den senere del af sagaen. Kun ganske enkelte plus-bemærkninger findes i Sturl.; således et lille stykke i k. 15 (s. 108). At der her foreligger en redaktørs bearbejdelse ses på det klareste bl. a. deraf, at begyndelsen til kap. 20 er en blot og bar gentagelse af slutningen af kap. 19. Sagaens slutning er i Sturl. langt kortere end i Resen., der her har optaget et stykke fra Hrafnss. Desuden er der enkelte reelle afvigelser. Således lader Sturl. Gudmund og Hrafn allerede i Syderøerne erfare kong Sverres død; om denne fejl stammer fra den egenlige forf. er usikkert; rimeligere forekommer det mig at være, at det er Sturl.-samlerens fejl, der har forkortet sagaens slutning og derved er kommen til at begå fejlen. Den oprindelige tekst er det vistnok forholdsvis let at udfinde ved en nøjagtig sammenligning af begge hdskr.

5. Þorvalds þáttur víðförla, der findes i den store Olaf Tryggvasons saga, og som handler om de to første missionærer på Island, Torvald víðförle og Sakserbispens Fredrik, stammer rimeligvis fra Gunnlaugr munks Ólafssaga; se herom ovenf. s. 409.

6. Kristnisaga. Denne forholdsvis korte saga findes kun

¹) Jfr. herom *B. M. Ólsen*: *Safn osv.* III, 226 ff.

i Hauksbók og Jón Erlendssons afskrift deraf. Her står den som en umiddelbar fortsættelse af Landnámabók. Udgiven i Hauksbók og Biskupasögur I. Her deles den i 14 kap., hvad vi i det følgende vil holde os til.

Sagaen giver en kort oversigt over kristendommens og den kristne kirkes historie på Island fra c. 980 til c. 1120, først Torvald vidförles og biskop Fredriks mission i årene 981—5 (k. 1—4), så Tangbrand og hans virksomhed 997—9 (tre år!; k. 5, 7—8 og et lille stykke i k. 9); heri indskydes et kap. (6) om Islænderen Stefners forkyndelsesforsøg 996—7. Så følger fortællingen om Hjalte og hans bespottelse af de hedenske guder, hans og Gissurs udenlandsrejse (k. 9), hvortil knyttes fortællingen om Islænderne i Nidaros (Kjartan osv.); deres forhold til kong Olaf førte til, at Gissurr og Hjalte påtog sig at ville kristne Island (k. 10); de rejser hjem og udfører deres ærinde og kristner landet; altinget 1000 (k. 11). I k. 12 omtales dernæst Torvald vidförles og Stefners skæbne og endeligt, samt, i den sidste halvdel biskop Isleifs historie; Gissurs historie følger i k. 13. Endelig indeholder k. 14 forskellige beretninger, der intet vedkommer æmnet, hvorom mere i det følgende.

I det hele må indholdet (k. 1—13) siges at være godt og forstandig ordnet og indrettet. Navnlig gör der sig en stræng kronologisk tendens gældende. Sagaen er fortalt historisk og jævnt uden nogen gejstlig veltalenhed eller tilbøjelighed til at indflette jærtegn og lignende begivenheder; om en undtagelse herfra se nedenfor. Dens ædruelige fortællemåde tyder på sagaskrivningens bedste tid.

Desværre er heller ikke denne saga bevaret i dens oprindelige skikkelse; dette findes nærmere begrundet i Hauksbók, inledn. s. LXV ff. Sagaen begynder usagamæssig således: »Nu begyndes der med det osv.«; dette beror på, at sagaen i hdskr. er bestemt til at danne en direkte fortsættelse af Landnáma. Herom er alle enige. Spørgsmålet er blot, hvorvidt begyndelsen har undergået en større ændring. Dette må imidlertid, trods modsatte påstande, besvares nægtende. Der er ingen gyldig grund til at antage, at sagaen har begyndt med andet end den første mission, det første forsøg på at få landet kristnet, og det var Torvald-Fredriks. De få første, halv-kristne landnamsmænd havde i denne sammenhæng i virkelig-

heden intet at göra. Det er således vistnok kun begyndelsen, der er en lille smule ændret i afskriften i Hauksbók.

I sagaen er der utvivlsomt enkelte påviselige indskud. Hertil hører slutningen af kap. 1, en kort beretning om Torvalds omvendelsesforsøg på Nordlandet efter at han var landet, og før end han kom til sin fader (her findes et så uklassisk ord som *undirstód*), hvilket sikkert er uhistorisk. Også den foranstående opregning af de fornemste hövdinger hører næppe til den oprindelige saga. Dernæst er k. 3 højst mistænkeligt og vistnok helt og holdent en interpolation. For det første indeholder det en legendarisk fortalt begivenhed, der er meget afstikkende i stil og tone; dernæst genfindes det så at sige ordret i Þorvaldspátr, uagtet der ellers ikke findes så nøjagtige overensstemmelser (se nedenfor). Det er også i dette kap., at biskop Bótólfr (1238—46) nævnes. Denne omstændighed er altså uden betydning for sagaen. Fremdeles er kap. 5, der hovedsagelig fortæller om Tangbrands ungdomsfærd og om, hvorledes han kom i forbindelse med kong Olaf, et indskud; æmnet vedkom ikke det mindste en kristnisaga; dets stil er forskellig. Det er også her, at de latinske former som Albertus og fremmedordet *pataldr* (bataille) findes. Der har rimeligvis i det oprindelige værk stået en kort bemærkning om Tangbrands og kongens møde. Derimod tør det ikke betragtes som senere indskud, hvad der i det følgende fortælles om Torvalds og Stefners skæbne; det måtte være interessant for enhver at vide noget om denne. At det fortælles der, hvor det sker, kommer af kronologiske grunde.

De fleste interpolationer tyder tildels på en mand, der særlig var interesseret for personalhistorie, og denne mand er rimeligvis Sturla Þórðarson. Det sidste kap. (14) omtaler først naturbegivenheder ved biskop Gissurs død; dette genfindes i Hungrvaka (k. 8) og er lånt derfra¹⁾; Hungrv. er ellers ikke benyttet i Kristnis. Dernæst nævnes her de vigtigste hövdinger ved samme tid, der fuldstændig svarer til opregningen i kap. 1. Fremdeles findes her en bemærkning om en pest, samt en kort meddelelse om Torgils og Hafliðes strid 3 år efter Gissurs død, tilligemed Hafliðes slægtsforhold. Til slutning står der en bemærkning om Rögnvald jarls og

¹⁾ Jeg frafalder min opfattelse i Hauksbók LXX, anm. 4, jfr. B. M. Ólsen i Aarbøger 1898, s. 268 f.

Olaf Tryggvasons død, der dog vistnok slet ikke hører til foranstående kapitel. Det er ganske umuligt, at sagaens oprindelige forf. har tilføjet alt dette; hvad vedkom det hans værk? Det må stamme fra en helt anden side. Herom har jeg i indledningen til Hauksbók udtalt følgende¹⁾. Det er Sturla, der har bearbejdet Kristnis., for at denne skulde danne fortsættelsen (den kronologiske forstår sig) af hans Landnáma. Til denne og Kristnis. skulde så atter slutte sig de sagaer, der, såvidt muligt, dannede en kronologisk fortsættelse deraf; men disse findes netop i Sturlunga-samlingen, hvor den første er sagaen om Haflíðe og Torgils (se i øvrigt nærmere herom under Sturla). Kristnis. »kap. 14« danner nu en overgang, en bro fra den ene saga til den anden. Kun under denne forudsætning lader det sig tilfulde forklare.

Sagaens tilblivelsestid lader sig nu nogenlunde bestemme. Den må i hvert fald være forfattet en rum tid, før Sturla benyttede den, altså før midten af det 13. årh. omtrent. Der er ingen grund til at fravige G. Vigfússon's bestemmelse, når han sætter den til c. 1200. I modsætning hertil sætter *B. M. Ólsen* den ifølge hele sin opfattelse af dens kilde-spørgsmål, og idet han lægger vægt på, at Bótólfr nævnes (se ovf.), til midten af det 13. årh. Dette afkræftes — foruden ved meget andet — straks derved, at Are frode ikke kaldes ved sit almindelige tilnavn, men ved det mindre almindelige: »den gamle«; dette kunde bruges uden anstød i slutningen af det 12. årh. og tiden omkring 1200. Derefter findes aldrig dette tilnavn brugt om ham. Fremstilling og stil og hele kompositionsforhold taler på det stærkeste for tiden omkring 1200. At forf. har været en gejstlig, er en given sag.

Spørgsmålet om sagaens kilder er i forskellige henseender noget vanskeligt. Det er blevet behandlet af *K. Maurer* (*Germania* XXXVI), men særlig af *O. Brenner* i hans overordenlig grundige, men desværre så lidet læselig affattede afhandling: *Ueber die Kristnisaga* (1878), og endelig af *B. M. Ólsen* (i *Aarbøger f. nord. Oldkh. og Hist.* 1893, s. 309 ff.).

I modsætning til Brenner, der antog, at Kristnis. også for de partiets vedkommende, der ikke udtrykkelig enten anfører Are som kilde eller öjensynlig er hæntede fra ham, direkte eller indirekte

¹⁾ Hauksb. s. LXX—I.

går tilbage til ham (altså til den ældre Ísl. bók), mener B. M. Ólsen, at det er en Ólafssaga, og da den af Gunnlaugr munk, der gennemgående er benyttet, og dette søges begrundet i det enkelte. Idet B. M. Ólsen sammenligner indholdet med de til denne Ólafss. formentlig hørende stykker (se ovf. s. 409—10) søger han at forklare og bortforklare de mange og store afvigelser i Kristnis.; disse skal for største delen bero på forf.s vilkårlige forandringer (»tendentiose afvigelser«); kun »enkelte afvigelser er begrundede i benyttelsen af andre kilder«. Det, at der ikke findes mirakuløse fortællinger beror på forf.s »aversion for legender«; han har »heller ikke fundet behag i Gunnlaugs taler«, derfor udelader han disse eller giver dem i uddrag. Kristnis. er kronologisk; det er Gunnlaugs værk slet ikke. Forf. har foretaget omstillinger og ændringer af kronologiske grunde; af sådanne hensyn er f. ex. Tangbrands ophold på Island udstrakt til 3 (for 2) år. De afsnit, der ikke skulde stamme fra Gunnlaugr, skal være fortegnelsen over hövdingerne i k. 1 og 14, Torvalds slægtregister, der stemmer med Njålas, hvorimod Gunnlaugs stemmer med Ldn., foruden et par småting til. I fremstillingen af Hjaltes og Gissurs mission findes enkelte udtryk og sætninger, der stemmer med Are, men også disse skal stamme fra Olafssagaen.

B. M. Ólsen har her givet en klar og fra hans standpunkt gennemført fremstilling af forholdet, som ved første blik måske kan synes tiltalende nok. Når den granskes nærmere, vil man dog hurtig kunne se, at der skal så stærke og udviklede bortforklaringer til, at de ikke kan undlade at vække mistillid til det hele (jfr. ovf.)¹⁾. Her kan der ikke være tale om at drøfte alle enkelt-

¹⁾ Som et karakteristisk eksempel kan følgende anføres. I Kristnis. fortælles der om en stor sten på gården Giljá, hvori der boede en »skytsånd« (*ármadr*), som Koðran trode på. »Koðran erklærede, at han ikke vilde lade sig døbe, för han vidste, hvem der var stærkest, skytsånden eller bispen. Denne begav sig da til stenen og »sang« derover, indtil stenen brast itu; da mente Koðran at forstå, at skytsånden var besejret«. Denne fortælling er så kort og i og for sig så simpel, at den er ligeså tiltalende som primitiv af udseende. I steden for denne fortælling findes der i Gunnlaugs Þorvaldsspátr k. 2 en lang legendeagtig fremstilling, der indledes med en vidtløftig samtale mellem Koðran og Torvald. Bispen begiver sig 3 dage i træk til stenen, synger over den og overgyder den med kogende vievand; hver nat kommer ånden til Koðran og klager ynkelig (!) over den ilde medfart, han og hans småbörn må tåle. Koðran forstår nu, at ånden ikke er så mægtig, som han har troet, og udskælder ham og lader sig der-

heder, men sagaen skal i det følgende tages afsnitsvis og dens forhold til andre kilder i almindelighed betragtes. Der er da først den sidste del af sagaen, k. 12 (med fradrag af begyndelsen om Torvald og Stefner) og 13. Indholdet heraf er for aller største delen ligefrem hæntet og udskrevet af Ares Ísl. bók, med enkelte ubetydelige redaktionsændringer og omstillinger, hvorved sproget tillige noget moderniseredes; enkelte sætninger er også tilføjede¹⁾. Her anføres der da også »Are d. gamle« som hjemmelsmand, »der har fortalt mest om de herskrevne tidender«. Der er ikke den fjærneste grund til at gøre nogen omvej for at komme til Are; det hele bærer et så livagtigt vidnesbyrd om, direkte at være hæntet fra ham, som muligt. Var det en oversættelse af Gunnlaugs latinske tekst, vilde det hele ganske sikkert have fået et helt andet udseende, og Gunnlaugr vilde vist ikke have ladet sig nøje med Ares simple fremstilling²⁾.

Hvad det første afsnit angår, det om Torvald vidförla (k. 1—4 med fradrag af de anførte interpolationer i k. 1 og af k. 3), har vi her, vi kan sige heldigvis, Gunnlaugs Þorvaldspátr til sammenligning. Her har vi da det særsyn, at medens k. 3 (se ovf.) omtrent ordret stemmer med pátr'en, findes ingen sådan overensstemmelse med resten. Torvalds slægtregister er afvigende, stykket om sten-ånden (se ovf.) vidt forskelligt; i det hele er fortællingen om, hvorledes Kodran lod sig døbe, en anden, selv om man bortser fra pátr'ens gejstlige svulst. I Kristnis. — for at gå videre — er gildet i Haukadals et almindeligt høstgilde, i pátr'en intet mindre end Torvalds eget bryllup med den derboende bondes datter (hvad skulde have bevæget forf. af sagaen til at forlade pátr'ens fremstilling, hvis han havde benyttet denne?; Vatsdøla-sagas fremstilling i k. 46 har intet direkte at gøre med sagaen,

efter døbe. Nogen sprængning af stenen nævnes her ikke, hvilket er af en særlig betydning for sammenhængen. Jeg kan ikke se, hvorledes der kan være nogen som helst tale om, at den første version skulde være et simplificeret uddrag af den sidste. Denne kunde derimod nok være en udvidelse af hin. Snarest er der dog tale om to forskellige traditioner. Jfr. Aarb. 1893, s. 310.

¹⁾ F. ex. den sætning i k. 13 om de få våben på altinget, der genfindes i k. 14; jfr. Aarb. 1893, s. 273—4

²⁾ Jfr. Hauksbók s. LXXI—II.

men traditionen er omtrent den samme bægge steder). I slutningen af Þorv.pátr, der svarer til sagaens k. 12 beg., er der overhovedet kun en almindelig lighed, men der er sådanne afvigelser, der udelukker en gensidig benyttelse; således ved pátr'en intet om, at Torvald og Stefner mødes; om den sidstnævnte har pátr'en ikke et ord. Der findes ganske vist også enkelte ligheder i udtryk og enkelte sætninger, men dette kommer af, at pátr'ens oversætter eller en redaktør har benyttet den samme kilde som vor forf. Anderledes kan forholdet ikke utvungent opfattes. Fra hvem den fælles kilde stammer eller hvorledes den har været, er umuligt at sige.

Tangbrand-Stefner-episoden optager, som anført, k. 5—8 omtrent; heraf er det meste af k. 5 en senere interpolation og lånt fra Gunnlaugs værk (k. 79, 81 i den store Ólafss.). Mellem denne episode og den beretning, der findes i Njála eller Odds Ólafssaga, er der ingen umiddelbar forbindelse, men da Njála har de samme vers som Kristnis., må der være en fælles grundberetning, der godt kan være den mundtlige tradition. Ares beretning i k. 7 er ganske kort, ligesom et udtog, og det er rimeligt, at han har vidst mere, end han har medtaget i sin bog. I begyndelsen af k. 6 anføres en Ólafss. som kilde for Óláfs rejse til Rusland fra Vesten istedenfor direkte til Norge. Denne fortælling genfindes i Odds Ólafss., men man må give *B. M. Ólsen* ret i, at det også lige så godt kan være hæntet fra Gunnlaugs værk (jfr. k. 76 i Fornms.). I hvert tilfælde er det klart, at forf. til Kristnis. har kendt og benyttet en saga om Olaf Tryggvason. Spørgsmålet bliver, hvorvidt sagaens fremstilling angående Tangbrand og Stefner tyder på en benyttelse af sådanne kapitler i den store Ólafssaga, der tør tillægges Gunnlaugr. Her findes der da noget tilsvarende i k. 99 og 188 (Tangbrand som præst på Mostr), 139 (Stefner). En sammenligning med disse vil klart vise, at Kristnis. er et uddrag af deres tekst; der er verbale overensstemmelser, og kun den første del er forkortet, medens den sidste del er omtrent ens, dog med et par redaktionelle ændringer i lighed med dem, som findes i lånene fra Are frode. Om den kronologiske afvigelse imellem de to sagaer, hvor Kristnis. har det rette, kan henvises til *B. M. Ólsen* (i Aarbøger). Hvad nu Tangbrand og hans mission på Island angår, er det på forhånd rimeligt, at også beretningen herom er hæntet fra samme kilde.

Vi kommer da til den store Ólafssagas k. 188 og 216. Af hvad der her meddeles om Tangbrand (hans ødselhed og færd osv.) kan Kristnis. godt være et uddrag; kun er der her indsat et lille stykke om Gissurs, Halls og Hjaltes dåb, der er hættet fra Are.

Kap. 8 handler først om Torvald veiles og Vetrlíðes drab med de 3 bekendte vers, om Tangbrands bortrejse og påfølgende landing i Hitá, kampen med Skeggbjörn og endelig Steinunns to vers. Hertil findes noget tilsvarende i Ólafss. k. 216, men med sådanne afvigelser, at der ikke kan være tale om nogen direkte forbindelse; her kommer to helt forskellige kilder til syne. B. M. Ólsen har her, som ellers, antaget selvstændige ændringer af forf., der selv skulde have indskudt episoden med Skeggbjörn, der mangler i Ólafss. Heller ikke med Njála har vor saga nogen direkte berøring. Dog ligger der en fælles kilde til grund, der mulig har været et skrift, som dog ikke nærmere kan betegnes. Slutningen af k. 8 om Tangbrand og bersærken hos Gestr Oddleifsson genfindes i Ólafss., og denne er her atter kilde.

Hvad så kap. 9, det om Hjaltes bespottelse og landsforvisning osv. angår, er denne fortælling også identisk med k. 217 i Ólafss. Imidlertid bærer dette kap. ikke præg af at være Gunnlaugs værk, og det kunde her lige så godt være et lån fra Kristnis. som fra dette. Dog er der her en meget vigtig afvigelse, nemlig den, at Hjaltes spottevers i Kristnis. kun består af to linjer, som hos Are, medens Ólafss. har 4, der også findes i Njála. Der kan næppe være tvivl om, at Ares korte fremstilling er benyttet i Kristnis. Tör der her antages en fælles kilde, der i sagaen er rettet ved hjælp af Are?

Kap. 10 og dets indhold hører til de mest omdisputerede (Islænderne i Nidaros). Til trods for at der er skrevet så meget herom (beretningen haves også i Heimskr., Odds Ólafss. og Laxdæla). er spørgsmålet dog ikke løst; det vil heller ikke blive forsøgt løst her; det vilde føre for vidt, desuden har det ikke så stor interesse, som det kunde synes. Kun skal her i al korthed angives, hvorledes forholdet til de andre kilder er. Kapitlets begyndelse kunde tyde på, at det var hættet fra en Ólafssaga og indholdet, i det mindste det stykke, der handler om Kjartan og kong Olaf — der strængt taget ikke vedkommer Kristnis. — bestyrker dette. Hertil svarer i Ólafss. k. 159—60, 217 og begyndelsen af 218. Der

findes herimellem ligheder, men dog ikke så store, at man kunde konstatere en benyttelse på en af siderne. I AM 310 (Oddr) k. 33 (36) findes en samlet fremstilling, der i alt væsentligt byder det samme som Kristnis.; selve opregningen af Islænderne stemmer dog ikke dermed, men med Ólafss. k. 159 og 217. Det samme er tilfældet med Laxdæla; der er uoverensstemmelser, der bestemt taler mod benyttelse. Det eneste rimelige, man kan slutte, er, at alle disse beretninger er indbyrdes uafhængige, men at de går tilbage til den mundtlige tradition. Heimskringlas fremstilling kan heller ikke ligge til grund for Kristnis. Det omvendte kunde, i alt fald tildels, være tilfældet¹⁾, men atter her er der dog vistnok tale om en fælles kilde.

Det sidste kap. (12), det om Gissurs og Hjaltes forkyndelse og virksomhed på Island, kan sammenlignes med Are, hvor vi har en forholdsvis udførlig beretning²⁾. Der er ingen tvivl om, at indholdet går tilbage til Are. Hele hans fremstilling er ligefrem optagen, tildels ordret, men med forskellige udvidelser eller indskud (kirkebygningen på Vestmanøerne, hesteanskaffelsen, korsene på altinget, det vulkanske udbrud; offergaverne; slutningsbemærkningen om den almindelige dåb). Disse bemærkninger og i øvrigt hele kapitlets indhold, tildels med lange taler ovenikøbet og udvidet med fraser, genfindes i Ólafss. k. 228—9, der rimeligvis stammer fra Gunnlaugr. Der er vistnok grund til at antage, at hans værk her er benyttet ved siden af den direkte brug af Ares.

Disse resultater angående det vanskelige spørgsmål om sagaens kilder stemmer dels med Brenners, dels med B. M. Ólsens meninger. Kilderne er da: traditionen for enkelte stykkers vedkommende, tabte skrevne kilder, Ares Íslendingabók og Gunnlaugs Ólafssaga.

Under alle omstændigheder er det klart, at Kristnis. er et rent kompilationsarbejde uden egenligt forfatterfysiognomi. Arbejdet er ikke udført uden dygtighed og konsekvens, til trods for et par ujævnheder, samt ikke uden et klart blik for den nødvendige kronologiske sammenhæng. Når Kristnis. i et enkelt punkt afviger fra andre kilder, nemlig i at tillægge Tangbrand 3 års ophold på Is-

¹⁾ Jfr. *Brenner* s. 106.

²⁾ Begyndelsen af dette kap. samt den korte bemærkning om Leifs virksomhed i Grønland tyder på benyttelse af en Ólafssaga.

land, beror dette på beregning; da Stefner sendtes til Island i 995 og vendte tilbage 996, og da forf. åbenbart mente — vistnok på grund af sine kilders art —, at Tangbrand kun havde været en vinter hos kong Olaf, før han blev sendt til Island, måtte hans ophold udstrækkes til 3 år, ti forf. vidste godt, at han først vendte tilbage til Norge 999¹⁾.

Kristnis. er et af de første oversigts- eller samlingsværker i den isl. litteratur og vist det første angående isl. begivenheder, når bortses fra Are (og Sæmundr), men dens forf. havde sine forbilleder ikke alene i Are, men også i sådanne værker angående den norske historie som Ágrip. Det er således heller ikke i denne henseende noget i vejen for, at sagaen kan være ældre end Snorres værk.

C. Landnámabók.

Dette værk, der hører til de allervigtigste i den gamle isl. litteratur, slutter sig meget nøje til alle de foranstående værker. Nogen saga i egenlig forstand er det ikke, men det indeholder dog, foruden landnamsmændene og slægtregistrene, en mængde mindre anekdoter og sagamæssige små fortællinger, ved hvilke det slutter sig nærmest til sagalitteraturen, for hvilken det har en uvurderlig betydning, og i sammenhæng med hvilken det må behandles. Navnet Landnámabók, bogen om landnam. eller kortere Landnáma findes i Hauksbók og Melabók. Udg. i Íslendingasögur I, 1843 og særskilt efter hvert håndskrift 1899.

Værket findes i forskellige håndskrifter, af hvilke hvert repræsenterer en recension eller mere eller mindre selvstændig bearbejdelse. Der er da for det første AM 107, fol., som i reglen anses for reneest at repræsentere den bearbejdelse, der sættes i forbindelse med Sturla Þórðarson og som med rette kan kaldes *Sturlubók*. Dernæst findes det i spidsen af *Hauksbók*, AM 371, 4° og 106, fol., og endelig i den såkaldte *Melabók*; denne haves ikke i sin oprindelige skikkelse, undt. for et lille stykkes vedkommende. Endelig

¹⁾ Jfr. B. M. Ólsen l. c. 321—2.

haves forskellige papirsafskrifter, der indeholder kontaminationer af de forskellige bearbejdelser, særlig Melabók og Hauksbók.

Hauksbók giver os en såre velkommen og efter omstændighederne nøjagtig oplysning om værket. Her siger nemlig Haukr Erlendsson selv (s. 124): »Denne bog skrev jeg, H. E., efter en bog, som herr Sturla lagmand, den kyndigste mand, havde skrevet, og efter den bog som den anden, som Styrmer d. frode havde skrevet, og jeg tog det af hver af dem, som den ene havde forud for den anden, men hovedmassen [af indholdet] var enslydende i bægge bøger«. Vi har altså følgende recensioner: Styrmers og Sturlas bøger, samt en sammenstøbning af disse to, Hauks bog, og endelig Melabogen. De yngre blandingsbøger fra det 17. årh. lægger vi her helt til side.

Af de nævnte bøger er Styrmers gået tabt. Sturlas foreligger i det anførte hdskr., vistnok meget nær ved den oprindelige skikkelse, hvorom mere i det følgende. Hvis det er tilfældet, kan vi meget let konstruere Styrmers bog, eftersom den ifølge Hauks ord i det hele og store må være = Hauksbók ÷ AM 107. Et er sikkert, at vi ved Styrmers navn føres tilbage til det 13. årh.s første halvdel, eller tiden før c. 1240 (Styrmer døde 1245).

Indretningen af Landnáma er for Sturla—Styrmers (= Hauks) vedkommende følgende. Efter en kort prolog findes en tidsbestemmelse for Islands opdagelse, dernæst den såkaldte kursforskrift (om sejladsen til Island og Grönland). Herpå behandles de første opdagere af Island, og der dvæles længst ved den sidste, Ingolfr Arnarson. Så kommer alle landnamene på Vestlandet (*Vestfirðingafjórðungr*), indledet ved dem i Mosfellssveit og Kjalarnæs osv. — en del af Ingolfs eget landnam —, til Hrútafjorden. Der slutes med en opregning af de vigtigste landnamsmænd og bøndernes antal. Så følger landnamene på Nordlandet (*Norðlendingafjórðungr*), der slutter på samme måde, på Østlandet (*Austfirðingafjórðungr*); her udelades bøndernes antal. Endelig kommer så landnamene på Sydlandet (*Sunnlendingafjórðungr*), og her findes til slutning nogle mænd, som fik dele af Ingolfs landnam; også her udelades bøndernes antal. Det hele afsluttes med en bemærkning om, hvor lang tid der medgik til den fulde bebyggelse, nemlig 60 år (870—930); de vigtigste hövdinger ved dens afslutning samt de kristne landnamsmænd nævnes, hvortil en kort angivelse af, hvorlænge landet

var hedsenk, knyttet: denne sidste er det, der danner overgangen til Kristnæga (i Hauksbók).

Denne inddeling af stoffet er klar og betinget af landets naturlige inddeling i de 4 fjærdinger. Kun det kan indvendes imod den, at Ingolfr står i spidsen for det hele med sit landnam, der spalten i to stykker i fremstillingen, hvoraf det første danner udgangspunktet. Men det er på den anden side letforståeligt nok, at Ingolfr ved sin forsterangsstilling er kommen til at stå først. Dermed bliver det også indlysende, hvorfor de øvrige landnamsmænd i den nordvestlige del af hans landområde straks følger efter. For enhver, der vilde gå systematisk til værks i den angivne retning, så at sige med solen, lå dette jo netop allernærmest. I virkeligheden vilde man vistnok heller aldrig være falden på at tænke på nogen anden ordning, hvis ikke Melabók fulgte et andet princip. Dette hdskr. begynder med hele Sydlandsfjærdingen fra Jökulsá til Ingolfs landnam (udg. V, 1-12), hvorpå dette sidste har fulgt uspaltet i topografisk rækkefølge osv. Til alt uheld er der en stor lukning i membranbrudst, her, så at de enkelte overgange ikke kendes.

B. M. Olsen har nu villet hævde¹⁾, at det er Melabók, der har den oprindelige ordning. Han støtter dette særlig derved, at det (udg. s. 249) hedder, at Kolskoggr »herfra²⁾ har foresøgt landnamene; ifølge den sædvanlige ordning måtte dette udtryk ikke alene gælde Østlandet, men også den største del af Sydlandet, hvad der dog ganske sikkert ikke kan være meningen; Kolskoggr har kun »foresøgt» landnamene på Østlandet. Efter Melabók får Kolskoggr derimod kun, hvad der tilkommer ham. Så søger B. M. Olsen videre at forklare, hvorledes senere bearbejdere har fundet på og anset det for hensigtsmæssigt at have det hele ordnet, således som det nu er i de andre hdskr. Imod alt dette har K. Maurer imidlertid udtalt sig³⁾ og hævdet, at udtrykket »herfra» kun antyder, hvor Kolskoggs beretning begynder, men indeholder

¹⁾ I afhandlingen: Ari Þorgilsson hinn fróði i Tímarit hins ísl. bókm. fjel. N, særlig s. 223 ff.; om Melabók s. 235 ff.

²⁾ Dette ord udelades i Hauksbók, men dette har ifølge B. M. Olsen intet at sige, da det må have stået i originalen.

³⁾ Ueber Ari Fróði und seine Schriften i Germania XXXVI, særlig s. 74 ff. og 83 ff.

om, hvor langt den gik, dels at Melabóks ordning lige så godt tyde på en omarbejdelse af dens ophavsmand, samt at det sig er sandsynligere, at man i senere tid har samlet, oprindelig var adskilt, end gjort det modsatte; tilmed er meget ung, omtrent jævnaldrende med Hauksbók. Til den betragtning, at Ldn., der vistnok har sit ældre Ísl. bók, ligesom denne har begyndt med altså også nødvendig med Ingolfr; men herlandsfjærdingen given.

anger hele spørgsmålet sammen med hans mer fra Are frode selv, hvorimod Maurer sin nuværende skikkelse ikke kan have Are od den godt kan have sit oprindelige udspring om landets opdagelse og i hans »slægtregister« i Ísl. bók (se ovf. 369. 374). I modsætning til B. M. ner altså Maurer, at Are ingen selvstændig Ldn. har skrevet, at der i tidens løb fra Are til Styrmer har levet flere mænd, hvis virksomhed vor nuværende Ldn. efterhånden er opstået. Hertil må jeg bestemt slutte mig. Hele dette forhold vil i øvrigt udførlig blive drøftet i indledningen til særudgaven af Landnáma, hvortil der henvises.

Melabóks forhold til de øvrige recensioner, hvad tekstbehandlingen angår, er uomtvisteligt. Den er da helt igennem en forkortet bearbejdelse af en recension, der ikke var identisk, men meget nærbeslægtet med vore håndskrifter, særlig med 107; der findes i den enkelte sætninger, der kun findes i Hauksbók og ikke i Sturlubók. Der findes enkelte tilføjelser, der intet tilsvarende har i noget af de andre og som ikke vedrører Melaslægten selv. Melabók viser sig at være meget skødesløst udarbejdet. Således har der et par steder i originalen manglet et helt blad, hvor bearbejderen (eller afskriveren) slet ikke har lagt mærke dertil, men fortsætter uden videre; jfr. Ldn. s. 101 anm. sammenlignet med s. 347. Som tilfældet ellers ofte var med redaktører i det 14. årh. er istandbringeren af Melabók meget flygtig og begår ofte fejl; han udelader stykker, som han dog i det følgende kommer til at henvise til (Ketill hæng); han overser den virkelige sammenhæng og får således undertiden noget helt andet frem, end hvad originalen har

var hedensk, knyttes; denne sidste er det, der danner overgangen til Kristnisaga (i Hauksbók).

Denne inddeling af stoffet er klar og betinget af landets naturlige inddeling i de 4 fjærdinger. Kun det kan indvendes imod den, at Ingolfr står i spidsen for det hele med sit landnam, der spaltes i to stykker i fremstillingen, hvoraf det første danner udgangspunktet. Men det er på den anden side letforståeligt nok, at Ingolfr ved sin førsterangsstilling er kommen til at stå først. Dermed bliver det også indlysende, hvorfor de øvrige landnamsmænd i den nordvestlige del af hans landområde straks følger efter. For enhver, der vilde gå systematisk til værks i den angivne retning, så at sige med solen, lå dette jo netop allernærmest. I virkeligheden vilde man vistnok heller aldrig være falden på at tænke på nogen anden ordning, hvis ikke Melabók fulgte et andet princip. Dette hdskr. begynder med hele Sydlandsfjærdingen fra Jökulsá til Ingolfs landnam (udg. V, 1—12), hvorpå dette sidste har fulgt uspaltet i topografisk rækkefølge osv. Til alt uheld er der en stor lakune i membranbrudst. her, så at de enkelte overgange ikke kendes.

B. M. Ólsen har nu villet hævde¹⁾, at det er Melabók, der har den oprindelige ordning. Han støtter dette særlig derved, at det (udg. s. 249) hedder, at Kolskeggr »herfra²⁾ har foresagt landnamene«; ifølge den sædvanlige ordning måtte dette udtryk ikke alene gælde Østlandet, men også den største del af Sydlandet, hvad der dog ganske sikkert ikke kan være meningen; Kolskeggr har kun »foresagt« landnamene på Østlandet. Efter Melabók får Kolskeggr derimod kun, hvad der tilkommer ham. Så søger B. M. Ólsen videre at forklare, hvorledes senere bearbejdere har fundet på og anset det for hensigtsmæssigt at have det hele ordnet, således som det nu er i de andre hdskr. Imod alt dette har K. Maurer imidlertid udtalt sig³⁾ og hævdet, at udtrykket »herfra« kun antyder, hvor Kolskeggs beretning begynder, men indeholder

¹⁾ I afhandlingen: Ari Þorgilsson hinn fróði i Timarit hins ísl. bókm. fjel. X, særlig s. 223 ff.; om Melabók s. 235 ff.

²⁾ Dette ord udelades i Hauksbók, men dette har ifølge B. M. Ólsen intet at sige, da det må have stået i originalen.

³⁾ Ueber Are fróði und seine schriften i Germania XXXVI, særlig s. 74 ff. og 83 ff.

intet om, hvor langt den gik, dels at Melabóks ordning lige så godt kunde tyde på en omarbejdelse af dens ophavsmand, samt at det i og for sig er sandsynligere, at man i senere tid har samlet, hvad der oprindelig var adskilt, end gjort det modsatte; tilmed er jo Melabók meget ung, omtrent jævnaldrende med Hauksbók. Maurer støtter sig til den betragtning, at Ldn., der vistnok har sit udspring i Ares ældre Ísl. bók, ligesom denne har begyndt med Islands opdagelse og altså også nødvendig med Ingolfr; men her ved var delingen af Sydlandsfjærdingen given.

Hos B. M. Ólsen hænger hele spørgsmålet sammen med hans antagelse af, at Ldn. stammer fra Are frode selv, hvorimod Maurer har antaget, at Ldn. i sin nuværende skikkelse ikke kan have Are til forfatter, hvorimod den godt kan have sit oprindelige udspring i hans beretning om landets opdagelse og i hans »slægtregister« i den ældre Ísl. bók (se ovf. 369. 374). I modsætning til B. M. Ólsen mener altså Maurer, at Are ingen selvstændig Ldn. har skrevet, men at der i tidens løb fra Are til Styrmer har levet flere mænd, ved hvis virksomhed vor nuværende Ldn. efterhånden er opstået. Hertil må jeg bestemt slutte mig. Hele dette forhold vil i øvrigt udførlig blive drøftet i indledningen til særudgaven af Landnáma, hvortil der henvises.

Melabóks forhold til de øvrige recensioner, hvad tekstbehandlingen angår, er uomtvisteligt. Den er da helt igennem en forkortet bearbejdelse af en recension, der ikke var identisk, men meget nærbeslægtet med vore håndskrifter, særlig med 107; der findes i den enkelte sætninger, der kun findes i Hauksbók og ikke i Sturlubók. Der findes enkelte tilføjelser, der intet tilsvarende har i noget af de andre og som ikke vedrører Melaslægten selv. Melabók viser sig at være meget skødesløst udarbejdet. Således har der et par steder i originalen manglet et helt blad, hvor bearbejderen (eller afskriveren) slet ikke har lagt mærke dertil, men fortsætter uden videre; jfr. Ldn. s. 101 anm. sammenlignet med s. 347. Som tilfældet ellers ofte var med redaktører i det 14. årh. er istandbringeren af Melabók meget flygtig og begår ofte fejl; han udelader stykker, som han dog i det følgende kommer til at henvise til (Ketill hæng); han overser den virkelige sammenhæng og får således undertiden noget helt andet frem, end hvad originalen har

budt¹⁾. Bogen er opkaldt efter gården Melar i Borgarfjorden, på hvilken gård en Markús Þórðarson, der var nærbeslægtet med Sturlungerne, bode; det er ham og hans søn Snorre (død 1313), vedkommende slægtregister føres ned til. En af disse, snarest den sidste, må vel være istandbringeren. Tilføjelserne er dels genealogiske (Melaslægten), dels historiske, d. v. s. oplysninger om personer og forhold, der ikke findes andre steder, dels afvigende fra andre beretninger. Disse tilføjelser gælder særlig Borgarfjordsegnene og er af en stor betydning.

I det hele og store har vi altså kun med Sturlubók og Hauksbók at gøre.

Sturlubók er ikke helt bevaret i den form, den må have haft, da Sturla skrev den. Hdskr. har forskellige sætninger, der ikke findes i Hauksbók og altså må være senere tilføjede. Enkelte af disse er dog af en sådan art, at Haukr meget godt kan have oversprunget dem eller forbigået dem, da han fandt, at de var af ingen væsentlig betydning, og en absolut nøjagtig gengiver var han ganske sikkert ikke. De vigtigere sætninger består i tilføjelser af slægtled eller -rækker, om hvis oprindelse intet nærmere kan siges (f. ex. i k. 75, s. 149₂₋₁₀, 76 s. 149₂₇₋₃₈ osv. i særudgaven). Disse tilføjelser angår særlig og så godt som udelukkende slægter ved Bredefjordens nordøstlige kyst og den nærmeste egn på Nordlandet, Hrítafjorden. Sturlas bog er altså bleven bearbejdet af en mand fra hans egen hjemstavn. Det er tillige af andre omstændigheder klart, at der har fundet en omarbejdelse sted, bl. a. deraf, at et par steder er teksten i 107 (se kap. 75 og 217) ligefrem bleven forkortet, samt af, at udtryk som *á pasti* (s. 202₆) umulig kan stamme fra Sturla. Kap. 142 om Ljótr på Ingjaldssandr findes ikke i Hauksbók; det er da også tydelig et yngre tillæg. Tiltrods for disse ændringer er det dog vistnok sikkert, at det er denne recension, som Haukr tillægger Sturla Þórðarson. Stoffet er i alt væsentligt det selvsamme, og hvad der er vigtigst, netop her er der åbenbart lagt særlig vægt på at føre slægtregistrene ned til Hvammfamilien, Sturla d. ældre, hans hustru eller sønner (Sturlungerne; omtrent 14 gange ialt). Når Sturla har foretaget sin bearbejdelse,

¹⁾ Endel heraf stammer dog mulig ikke fra den oprindelige istandbringer, men fra den senere — skødesløse — afskriver.

Da 2. bind af dette værk vil blive langt større end 1. bind, er det blevet anset for hensigtsmæssigt at dele det i 2 dele; den sidste del vil da komme til at indeholde en behandling af sagalitteraturen fra og med sagaerne om de norske konger til c. 1300, samt derefter de øvrige grene af litteraturen i den 2. periode. Den vil antagelig blive omtrent så stor som denne første del.

Jeg har i øvrigt kun at tilføje min varme tak til Bestyrelsen af Carlsbergfondet for den rundhændede understøttelse til værkets fortsatte udgivelse. Også beder jeg dr. Kr. Kålund modtage min bedste tak for hans venlige bistand. Endelig takker jeg hr. skolebestyrer M. Hansen i Reykjavik for hans velvillige tilladelse til at benytte det af ham udarbejdede kort over Island, der ledsager denne del. Jeg antager, at det er tilstrækkelig brugbart for læserne, uagtet der — ifg. hr. Hansens egen meddelelse — findes nogle unøjagtigheder deri (som at Ölfusá kaldes Hvítá; et par gårdsnavne er urigtig anbragte). Det er i øvrigt hr. skolebestyrer Holst i Kristiania, der har henledet min opmærksomhed på hensigtsmæssigheden af et sådant kort.

København, i august 1898.

Finnur Jónsson.

1

Indholdsfortegnelse.

	Side.
Anden periode.	
Indledning	1—2
1. Afsnit	2—186
§ 1. Historiske tilstande i Norge og på Island	2—15.
§ 2. Digtningen i almindelighed	16—27.
§ 3. Norsk digtning	27—50.
§ 4. Islandske digtning:	
A. Fyrsteskejalde m. m.	50—115.
I. Egenlige fyrsteskejalde	50—106.
II. Skejalde, som har besunget tidligere levende fyrster og ældre begivenheder	107—115.
B. Den gejstlige digtning	115—133.
[Plácitúsdrápa 120—1, Leiðarvísan 121—22, Líknarbraut 122—24, Heilagsandavísur 124—25, Andreasdrápa, Bjúgar vísur, Nikulásdrápa, Móriuflokkur 125—129, Almendig beskrivelse 125—29. Sólarljóð 129—33].	
C. Niddigtning	133—39.
[Kúgadrápa, Hafliðamál 135—6, Gnóðardrápa 137, Danse 137—39].	
D. Uægte vers i sagaerne	139—164.
a. De uhistoriske sagaers vers	139—163 [Løse vers 144—46, Dødssange 148—54 (Krákumál 151—54), Stridsvers og satire 154—56, Buslubœn 156—57, Samtalevers 157—59 (Víkarsbálkr 158—59), Heiðreks gáder 159—63, Völsapátts vers 163].
b. De historiske sagaers uægte vers	164.

- E. Islandske lejlighedsskjalde 165—70.
- F. Digte og vers uden forfatternavne 171—185.
 [a. Pular 171—181 (Þorgrímspula, Kálfsvísa 171);
 b. Drömmevera 181—83; Stjörnu-Odda draumr 183; c. Vers af fyrstedigte, Morginsól, Stríðkeravísur 183—84; d. Løse vers af anonyme digtere 1) om norske forhold 184, 2) om islandske forhold 184—85].
2. Afsnit: Sagalitteraturen.....187—594
- § 1. Forudsætninger for den isl. historieskrivning 187—203.
- § 2. Den isl. historiske tradition, dens væsen og fremtræden i sagaerne; dens troværdighed 204—46.
- § 3. Om skriften og dens udvikling på Island 246—64.
- § 4. Sagaskrivningen på Island i dens hovedtræk 265—81.
- § 5. Af hvem og hvor de isl. sagaværker er forfattede 281—89.
- § 6. De enkelte sagaværkers form og indretning 290—307.
- § 7. Sagaens betydning, æmner, personfremstilling og stil 307—46.
- § 8. Sagaens arter og inddeling 346—48.
- § 9. De navngivne forfattere og navnløse sagaværker før Snorre.
- A. Forfattere 348—414.
1. Sæmundr enn fróði Sigfússon 348—54.
 2. Ari prestur Þorgilsson enn fróði 354—81.
 3. Eiríkr Oddsson 381—86.
 4. Karl ábóti Jónsson 386—94.
 5. Oddr Snorrason munkr 394—403.
 6. Gunnlaugr Leifsson, munkr 403—14.
- B. De navnløse sagaværker 414—584.
- I. De gamle slægtsagaer (Íslendingasögur) 414—553.
 1. Borgarfjord-Myregruppen:
 - Egils saga Skallagrímssonar 415—22.
 - Gunnlaugs saga ormstungu 422—25.
 - Þjarnarsaga hitdælakappa 425—29.
 - Harðarsaga Grímkelssonar 429—31.

er vanskeligt at afgøre, snarest er den dog bragt i stand i årene 1240—60.

Hvad nu Hauksbók angår, ved vi, som ovf. set, hvorledes den er bleven til. Ved en sammenligning med Sturlubók viser det sig, at en hel del stykker (kapitler) er anderledes redigerede og vidtløftigere end i denne, samt at der er en del ligefremme tillæg. Når der kun er tale om en vidtløftigere form, kan vi gå ud fra, at de pågældende stykker stammer fra Styrmer. Heri bestyrkes vi, når vi lægger mærke til, at alle disse kapitler handler om de kristne nybyggere og indeholder legendeagtige fortællinger om disse eller historiske anekdoter og antikvariske bemærkninger. Enkelte genealogiske tilføjelser stammer vistnok også fra Styrmer. Disse angår særlig slægter i det sydvestlige Island. Derimod er de genealogiske tillæg, der går langt udover Styrmers levetid, vistnok Hauks egne tilføjelser. Følgen heraf er, at det bliver vanskeligt, altid sikkert at skælnes mellem Styrmer og Haukr. Fra denne stammer naturligvis alle de slægtregistre, der angår ham eller hans hustru.

Sjældnen findes der i Hauksbók kapitler, der helt savnes i Sturlubók. Sådanne er k. 57, der er af en meget mistænkelig art¹⁾ og sikkert en meget ung interpolation, — k. 346, der vistnok er oversprunget i 107 på grund af dets slutningsord (homöotelevtisk fejl; kapitlet ender med *Mosfelli*, det foranstående med *Þingvelli*), og endelig k. 352, der er et af Styrmers antikvariske tillæg. Til slutning bemærkes, at hos Haukr findes det samlet i k. 354, hvad der i Sturlubók findes fordelt på de 4 fjærdinger (opregningen af de fornemste landnamsmænd i hver af dem).

Når de to første opdagere i hdskr. som bekendt har en omvendt orden (Garðarr—Naddoðr i Hb., N.—G. i Stb.), er dette uden al betydning; ordningen i Sturlubók beror simpelthen på en bevidst afskriverændring; dens original har også her været identisk med Styrmer—Haukr. Dette fremgår af, at Sturlubók selv i kap. 284 udtrykkelig nævner Garðarr som den første opdager af landet.

For fuldstændighedens skyld bemærkes, at vi finder adskillige kapitler af Ldn. optagne i Óláfssaga Tryggvasonar; disse stammer fra Sturlubók eller et identisk søsterhdskr.

Da Sturlas bog ikke er eller har været en afskrift af Styrmers,

¹⁾ Jfr. Sn. Edda III, 508—9.

og da hovedmassen af indholdet har været identisk i bægge, må denne gå tilbage til en fælles original, og denne kan ikke være yngre end fra det 13. årh.s første fjærdedel. Til dette tidspunkt fører da også mange slægtregistre og nævnelser af mange personer fra slutningen af det 12. årh. og tiden omkr. 1200¹⁾. Vi kan altså betragte det som givet, af Landnáma allerede noget efter 1200 har eksisteret i omtrent den samme skikkelse som den nu har, og der er meget, der taler for, at den netop er forfattet ved den nævnte tid, det vil sige: dens istandbringer, som vi vel har lov til at kalde forfatter, har da samlet stoffet fra forskellige hold og sider og sammenarbejdet det til det foreliggende hele.

Vi står her ved kilde-spørgsmålet. Forf.s kilder angives på forskellig måde, dels ved ubestemte henvisninger til »nogle (andre) mænd, der siger« — altså til en mundtlig tradition, dels til »frode mænd«, der godt kan betegne skriftlige kilder som Ares ældre Ísl. bók. Are anføres udtrykkelig i Hauksbók k. 78 (i Stb. står der blot »frode mænd« — en afskriverændring). Alt hvad der i hans bog rummedes under begrebet *áttartala*, er uden tvivl direkte eller indirekte blevet optaget i samlingen; hvor meget dette har været, kan desto værre ikke mere bestemmes. Vi får den oplysning, at det er »Brandr prior den frode«, der »mest har optegnet Bredefjordsmændenes genealogier (*kynslód*, Hb. k. 81), hvormed de vigtigste slægter øst og nord for Bredefjorden må menes. Dernæst anføres Kolskeggr d. frode som hjemmelsmand for alle Austfirðir (Østlandet; Hb. k. 248 = Stb. k. 287). Da nu Are frode næppe kan antages at have beskæftiget sig med Nordlandet, i det mindste ikke systematisk, er det kun sydsiden af Bredefjorden, samt den sydvestlige del af landet, der kunde tilfalde ham. Hermed kunde det godt stemme, at stykket om Ketilbjörn, som det fremgår af en sammenligning med Sturlunga (I, 203), stammer fra Are. Men der er ingen grund til at antage, at hans *áttartala* udelukkende har angået en enkelt landsdel; den har snarere været af en mere almindelig art og angået hovedslægter rundt omkring i landet, såvidt man kan skimte forholdet i kap. 2 af Ísl.

¹⁾ F. ex. Oddr munk, biskop Torlak død 1193, abbed Hallr død 1190, Torkel abbed død 1203, Gissurr Hallsson død 1206; derimod er det et senere tillæg, når Loptr »biskopssön« død 1261 nævnes.

bók. Han har rimeligvis opregnet hovedfamiljerne og kort angivet stamfaderen og efterkommerne efter formlen: »N. N. tog land . . . hans søn var N. N.; derfra stammer . . .« (jfr. bemærkningen om Gunnarr Ulfjótsson i k. 2). Fra Are stammer mulig også, hvad der i k. 122 (Hb. k. 94) henføres til Torkel Gellisson som hjemmelsmand. Sæmund frode nævnes i Stb. k. 3; mulig stammer noget af indholdet af de første kapitler (henvisningen til Beda synes i så henseende at være betegnende) fra ham, hvad enten det går tilbage til et skrift eller til mundtlige meddelelser af ham.

En hovedkilde, i det mindste for visse partiets vedkommende, har dernæst de isl. slægtsagaer været, deriblandt nogle tabte. Til sagaer henvises der flere steder (Harðars., Þorskfirðingas. — Gullþórisss., Hávarðars., Svarfdølas., desuden sagaen om Einarr jarl, 3: Orkneyinga saga, og Harald hárfagres saga; tabte sagaer om Vébjörn, Böðmóðr og Grimolfr, Þórðr gellir), og af behandlingen af de enkelte sagaer fremgår det, at det er flere, der er benyttede i Landnáma. M. h. t. dette spørgsmål kan der henvises til fortalen til særudgaven. Også dette fører til den ovenfor antagne tilblivelsestid.

Stoffet er meget anskuelig ordnet, idet forf., der begynder med Ingolfr (se ovf.), går landet rundt, således at alle landnamsmænd og -kvinder opregnes i topografisk rækkefølge, og der angives nøjagtig, hvad land der er tilfaldet hver enkelt, hvad enten de har taget et ubebot stykke land i besiddelse eller købt det af dem, der i forvejen var komne til landet, eller endelig fået det som gave; i enkelte tilfælde blev de oprindelige »landtagere« ved tvekamp tvungne til at afstå deres land. Der angives så at sige for hver enkelt fjords, dals, sidefjords, vigs og afdals vedkommende, hvem der tog den i besiddelse, med en beundringsværdig nøjagtighed. Navnlig er denne grundig for hele det sydvestlige og det østlige land. Derimod mærkes der enkelte steder et par unøjagtigheder for de nordlandske forholds vedkommende; også i Arnæssyssel er fremstillingen, mærkeligt nok, ikke så fuldkommen systematisk eller nøjagtig, som man kunde have ventet. Hvor der er forskellig orden i hdskr., er Stb. i reglen den rigtigste.

Da der nu ikke kan være tale om at søge forf.s hjemstavn på Østlandet, må han have været fra Bredefjorden, og hertil passer alt på det bedste; den enestående nøjagtighed for denne landsdels vedkommende er talende, og alle hdskr. stammer tillige derfra.

Hvad selve formen angår, anføres først en landnamsmand og hans forfædre mere eller mindre nøjagtig (undertiden mangler disse helt); der siges i reglen, hvorfra han kom, også undertiden, hvilken tro han havde, men fremfor alt, hvilket land han tog i besiddelse og måden, hvorpå dette skete, samt hvilke stedsnavne der gaves. Hans hustru nævnes ofte og hans efterkommere mere eller mindre nøjagtig. Østlandets genealogier adskiller sig fra de øvrige derved, at hvert kapitel i reglen summarisk angiver, hvad efterkommerne patronymisk eller toponymisk kaldtes. Også dette findes hist og her i de øvrige partier. Jfr. Ares form. Der indflettes lejlighedsvis og hyppig, navnlig i de første dele, mindst i Kolskeggs afsnit, mindre fortællinger om vigtige personer eller begivenheder. kampe og deslige, eller småanekdoter af det forskelligste indhold. der alle kaster lys over forskellige kulturforhold i hine fjærne tider. Disse fortællinger og anekdoter bryder desuden på en såre velkommen måde den ensformighed, opregningen af de enkelte landnamsmænd og deres slægt vilde frembyde, og gör, at læsningen ikke bliver kedelig. Enkelte af dem viser den religiøse opfattelse, som når det om en Glúmr hedder (Hb., Stb. k. 16), at han altid foran korset bad således: »held for gubber, held for de unge«. Undertiden handler de om elskov; således fortællingen om den ulykkelige Hallgerðr og hendes kølighed overfor ægtefællen; da hun ikke vilde tage afsted med ham fra hendes faders gård, huggede han hovedet af hende, blev selv bagefter forfulgt og dræbt. Eller den om den elskovssyge Tjörve, der ikke fik lov til at ægte den, han havde kær; for at drille hendes brødre, der bortgiftede hende til en anden, tegnede han hendes og hendes mands billede på væggen af et vist hus; hver gang han kom der forbi, spyttede han i hans ansigt, men kyssede hendes; da det så blev skrabet af, ridsede han hendes billede på sit knivskaft. Også om trolddoms-kyndige personer får vi interessante oplysninger. Igennem disse anekdoter gives der os ofte indirekte karaktertegninger af værdi. Det er alt sammen familjeanekdoter af den art, vi ovenfor (s. 191) har antydnet. Også nogle vers findes hist og her anførte.

Hele værket gör fra først til sidst indtryk af ubetinget påidelighed; hele dets tilblivelse og kildeforhold bekræfter og belyser dette. Vi har i sagaerne værdifulde bidrag til beviserne for værkets tilforladelighed. Vi har ovenfor flere gange set afvigelse, men

2. Bredefjord- og Isefjordgruppen:
 Eyrbyggjasaga 431—40.
 Laxdælasaga 440—53.
 Gullþórissaga 453—58.
 Gísla saga Súrssonar 458—65.
 Fóstbræðrasaga 465—71.
3. Den nordlandske¹⁾ gruppe:
 Bandamannasaga 471—74.
 Hallfræðarsaga 474—77.
 Vatsdælasaga 477—85.
 Heiðarvígasaga 485—90.
4. Øfjordsgruppen:
 Víga-Glúmssaga 491—96.
 Valla-Ljótssaga 496—98.
 Ljósvetningasaga 498—505.
 Reykdælasaga 505—11.
5. De østfjordske sagaer:
 Þorsteins saga hvíta 511—13.
 Vápnfirðingasaga 513—16.
 Droplaugarsonasaga 516—21.
 Hrafnkels saga freysgoða 521—25.
 Njarðvíkingasaga 525.
6. Njálssaga 525—47.
7. Þættir fra den ældre periode 547—53.
 [1. Einars p. Skúlasonar 548, Gils p. Illuga-
 sonar 548. 2. Halldórs p. Snorrasonar 548,
 Stúfs p. Kattarsonar 548, Brands p. örva
 548—9, Auðuns p. vestfirzka 549. 3. Hró-
 mundar p. halta 549, Hrafn p. hrútfirðings
 549, Odds p. Ófeiggssonar 549—50. 4. Hreið-
 ars p. heimska 550, Ögmundar p. dytts 550.
 5. p. af Gullásu-Þórði 551, p. af Agli Síðu-
 hallssyni 551, Gunnars p. Þiðrandabana 551.
 6. Steins p. Skaptasonar 551—2, p. af Þor-
 steini tjaldstœðing 552, Ölkofrap. 552. —
 Sneglu-Halla p. 552—3. Ívars p. — Mánap.
 — om den sagakyndige Islænder 553].

¹⁾ Betegnelsen er ikke ganske adækvat og burde snarere være: den vest-
 nordlandske.

- II. Sagaer om enkelte personer i det 12. årh.
553—64.
 - 1. Hafliða saga ok Þorgils 553—55.
 - 2. Sturlusaga 556—58.
 - 3. Hrafn's saga Sveinbjarnarsonar 558—61.
 - 4. Guðmundar saga dýra 561—64.
 - III. Sagaer vedrørende den isl. kirke og de isl.
biskopper, Biskupasögur 564—84.
 - 1. Hungrvaka 565—67.
 - 2. Pálssaga 567—69.
 - 3. Þorláks saga ens helga 569—72.
 - 4. Prestssaga Guðmundar Arasonar 572—75.
 - 5. Þorvalds p. viðförla 575.
 - 6. Kristnisaga 575—84.
 - C. Landnámabók 584—94.
-

Skjaldefortegnelse.

	Side		Side
Alfr Eyjólfsson	105	Grane Hallbjarnarson	105
Ámunde Árnason	167	Grímr Hjaltason	166—67
Ármóðr	165—66	Guðbrandr	167
Árne fjöruskeifr	28—9	Guðmundr Ásbjarnarson	136
Árne lange	105	Guðmundr Galtason	168
Árne Magnússon óreiða	169	Guðmundr Oddsson	90—91
Arnhallr	105	Guðmundr skáldstikill	106
Arnórr Kálfsson	105	Guðmundr Svertingsson	91
Arnórr Saxason	105	Gunnarr	186
Ásgrímr Jónsson	169	Guthormr körtr Helgason	94—45
Ásgrímr Ketilsson	76	Hallar-Steinn	107—9
Ásupórðr	53—54	Hallbjörn hale	76—77
Bárðr svarte	105	Halldórr skvaldre	60—61
Bjarne a (son) sk	77	Hallr munkr	105
Bjarne Kálfsson	169—70	Hallr se Skáldhallr.	
Bjarne Kólbeinsson	40—44	Hallr Snorrason	76
Björn krepphende	55	Hallr Þórarinsson	85. 165
Blakkr skáld	77	Haukr Valdísarson	109—11
Bótólfr begla	166	Heinrekr	169
Brage Hallsson	105	Hrafn Sveinbjarnarson	170
Brandr	168	Hrafnkell Þórðarson (Skáldhrafn)	170
Böðvarr balte	75	Hrólfr í Skálmarnesi	54. 140. 165
Dagfinnr Guðlaugsson	106	Höskuldr blinde	105
Dagstygg Þórðarson	168	Ingimarr af Aske	29
Danza-Bergr	138	Ingimundr Einarsson	54. 135. 140. 165
Eilífr kúlnasveinn	119	Ingjaldr Geirmundarson	92—93
Eilífr Snorrason	168	Ívarr Ingimundarson	59—60
Einarr Skúlason	62—73. 171	Ívarr Kálfsson	105
Einarr draumr Þorsteinsson	167	Játgeirr Torfason	91—92
Eirekr	166	Jón Egilsson murte	106
Eldjárn	134—5	Jón Þorvaldsson	185
Eyjólf Brúnason	170	Kálfr (?)	171
Eyjólf forne Snorrason	166—67	Klœingr Þorsteinsson	166
Gamle kanoke	116—18	Kólbeinn Tumason	118—19
Gísl Illugason	55—59	Kolle enn prúde	75
Gissurr Þorvaldsson	93—94	Ljótr Sumarliðason	105

	Side		Side
Magnús berfœttr	27	Sturla Þórðarson	98—105
Magnús Þórðarson	135	Styrkár Oddason	169
Máne	75—76	Súgande	105
Markús Skeggjason	50—53	Suguvalde	105
Markús Stefánsson	105	Sumarliðe	105
Nefare	29	Svertingr Þorleifsson	169
Nikulás ábóte Bergsson	116	Tannr Bjarnason	136
Odde litte Glúmsson	165—66	Teitr	105
Óláfr Brynjólfsson	136	Unás Stefánsson	105
Óláfr Herdísarson	105	Þórálfr prestur	105
Óláfr Hildisson	135	Þórálfr (Þorvaldr)	169
Óláfr Leggsson svartaskáld	94	Þórarinn stuttfeldr	61—62
Óláfr Þórðarson hvítaskáld	95—98	Þorbjörn gauss	105
Ormr Jónsson	168—69	Þorbjörn skakkaskáld	75
Órækja Snorrason	105	Þorbjörn svarte	44—45
Páll Þorsteinsson	169	Þórðr Hallsson	105
Rodgeirr Aflason	105	Þórðr Rúfeyjaskáld	54
Rúnólfr	105	Þorfinnr jarlaskáld	170
Rúnólfr Ketilsson	170	Þorgeirr Danaskáld	105
Rögvaldr kale	32—40	Þorgils Oddason	165
Sigmundur öngull	45	Þorgrímr (?).	171
Sigurðr Jorsalfar	28	Þórir jökull	169
Sigurðr skraute	105	Þorkell elfaraskáld	168
Sigurðr slembe	28	Þorkell Gíslason	107
Sigvatr Egilsson	105	Þorkell hamarskáld	54—55
Sigvatr Sturluson	169	Þorsteinn Eyjólfsson	105
Skáldhallr	95	Þorsteinn Ingjaldsson	106
Skáld-Þórir	119—20	Þorsteinn kroppr	105
Snorre Bárðarson	170	Þorsteinn Skeggjason	170
Snorre Bútsson	105	Þorsteinn Þorbjarnarson	105
Snorre Sturluson	77—90	Þorsteinn Órvendilsson	106
Snækollr	29	Þorvaldr blönduskáld	73
Steinn Ófeigsson	105	Þorvaldr Helgason	106
Steinvör Sigvatsdóttir	106	Þorvarðr tréfótr	169
Stjörnu-Odde (?)	183	Þorvarðr Þorgeirsson	74—75
Sturla Bárðarson	91	Ógmundur sneis	168
Sturla Sigvatsson	169		

Anonyme skjaldevers og digte (jfr. B, C, D, F i Indholdsfortegnelsen):	
Arvekvad (hrynhent) om Magnus lagabøter	106
Digt om Brávallakæmperne	49—50
Digt om Magnus og Páll Orknøjarle	106
Málsháttakvæði (Fornyrðadrápa)	45—49
Nóregskonungatal	113—15
Óláfs drápa Tryggvasonar	111—12
Runedigt	29—32
Spottevers	29

vi kan i de færreste tilfælde bestemt sige, på hvis side fejlen er; disse fejl eller afvigelser findes hyppig i den förislandske del af slægtregistret, og da er skaden endnu mindre, eller i ikke-nordiske genealogier. Hvor der ikke er særlige grunde til at lægge vægt på sagaen, er man i de fleste tilfælde mest tilbøjelig til at holde sig til Landnáma, eftersom dens forf. og hjemmelmænd var genealoger i egenligste forstand, hvorimod det ikke er sagt, at sagaforf. har haft lyst, ævne eller lejlighed til altid at forvise sig om rigtigheden af alle enkeltheder. Enhver familie har omhyggelig opbevaret erindringen om sin indvandrede stamfader. Bebyggelsesforholdene var meget konstante, så at det oprindelige landområde, enhver hovedfamilje besad, sikkert har holdt sig hele tiden igennem med de bestemte grænser. Ejendomsretten og arveretten var her de grundpiller, som alt hvilede på. Vi har al grund til at antage, at landnamsgårdenes territoriale forhold endnu i det 12. årh. var omtrent som de var i det 10. Det var således forholdsvis let for forf. at være nøjagtig underrettet om disse forhold. Da nu landnamsmændene var henved 400, er det klart, hvilket kæmpeværk, Landnáma i grunden er, og hvilken betydning den har.

Værket er, foruden i sin art at være enestående i verdenslitteraturen, af den største betydning for Islands oldhistorie og personalhistorie til langt ned i tiderne. Den danner et velkomment supplement til de isl. sagaer, særlig slægtsagaerne, og giver os midler til at prøve disses historiske værd. Landnáma er et værk med et så ejendommeligt indhold og af en så eksakt pålidelighed, at den altid vil være den isl. oldlitteraturs pryd og stolthed. Til slutning skal der peges på, hvor stor en betydning værket har for norsk-islandske personnavne og for stedsnavnenes tilblivelsesmåde.

For hensigtsmæssighedens skyld skal vi her samle hovedtrækene i Landnámas tilblivelse, således som vi i det forangående har antaget den. Hver hovedfamilje sad inde med en positiv viden om sin stamfader og hans landnam, hans efterkommere og delvise forhold til andre familjer. Slægtregistre omtales allerede ved år 1100; da havde man allerede anlagt større eller mindre samlinger af sådanne. Are frode gav i sin Ísl. bók I en oversigt over vigtige slægtforhold af en sådan art, som ikke nærmere kan angives. Andre har optegnet eller dikteret de enkelte landsdeles hovedslægter. Således har der ved år 1200 foreligget en mængde spredte saml-

inger, hvortil kommer en endnu levende tradition om de gamle forhold og personer. En mand, der kendte slægtsagaerne, i det mindste nogle af dem, og som kendte tilstedeværelsen af de ældre optegnelser, der selv var besjælet af interesse for historie, særlig personalhistorie i snævrere forstand, — en sådan mand fandt nu kort efter år 1200 på den tanke, at samle alt det spredte allevegne fra til et hele, dog uden at stræbe efter en fuldkommen ensartethed i fremstilling. Dette samlede skrift er i alt væsentligt det, vi finder i Styrmers og Sturlas afskrifter. Styrmer har forøget det med genealogier og legendeagtige indskud. Sturla med små anekdoter og enkelte genealogier. Endelig har Haukr Erlendsson sammensmættet bægge disse recensioner til én c. 1320, og selv gjort nogle tilføjelser. Af mindre betydning er Melabók, der kun er en forkortet, i et par enkelte henseender udvidet afskrift af Sturlas bog.

